

CARL XV

SOM ENSKILD MAN, KONUNG OCH KONSTNÄR

AF

CECILIA BÅÄTH-HOLMBERG.

STOCKHOLM
FAHLCRANTZ & C:o

STOCKHOLM
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI 1891.

TILL

HENRIC GYLLENRAM

KONUNG CARL XV:S VÄN OCH ORDONNANSOFFICER.

i öfverlämna härmed åt allmänheten ett försök till karaktäristik af konung Carl XV.

Vår afsikt med detta arbete har varit att i all anspråkslöshet söka gifva en totalbild af denne konung, sådan vi uppfattat honom med ledning af hans egna uttalanden, offentliga och enskilda, sådan han framstår i sina »dagböcker» m. m. och efter samtida talrika källor, såväl skriftliga som muntliga.

Vårt arbete är ej strängt kronologiskt och framkommer alls icke med anspråk på att vara ett historiskt vetenskapligt värk eller att innehålla något nytt för *fackmän*, åtminstone ej hvad det rent historiska angår. Det är ej *Sverges* historia under Carl XV vi dristat oss skrifva; vi hafva visserligen medtagit ganska mycket af det rent historiska, men ej för dess *egen* skull, utan först och främst såsom bakgrund till bilden af denna konungapersonlighet, hvilken ur mer än en synpunkt förtjänar att framställas för svenska allmänheten så lefvande som möjligt; vi hafva gjort det för att söka sätta en för Sverges folk med rätta kär regent i riktig belysning och i rapport med sin tid; för att visa, hvilken sympati han hyste för de tidsströmningar, som då anslogo den svenska nationalkänslan: huru han i bästa mening tillhörde och var en man af sitt folk; vi hafva sökt att åter framkalla hans och hans tids bästa minnen.

Mången skall kanske finna, att vi för mycket inlåtit oss på rent politiska saker, särskildt t. ex. hvad representations-

frågan och danska kriget 1864 angår, politiska förhållanden, hvilka ju ännu ej kunna i allo noggrant framläggas eller opartiskt bedömas; vi vilja därför framhålla, att det ej är dessa tilldragelser i och för sig, som vi tilltrott oss kunna utreda; vi hafva endast med hjälp af för oss tillgängliga källor velat lämna ett om också ringa bidrag till klargörandet af Carl XV:s *egen* personliga ställning till desamma.

Vi äro ej nog förmätna att tro oss härmed hafva sagt alt, som kan sägas om Carl XV:s personlighet; men vi våga hoppas, att vi dock med vår skildring träffat hans väsens kärna, hvarjämte vi djärfvas förmena, att detta första mera utförliga försök till teckning af konungen och den tid, hvari han värkade, dock skall erbjuda åtskilligt nytt för den stora läsande allmänheten, särskildt den yngre generationen.

Måhända anser en och annan tiden ännu icke vara inne för en skildring sådan som denna. Men vi kunna för vår del ej inse nödvändigheten af att uppskjuta en lefnadsteckning af en person, som dock snart befinner sig på två decenniers afstånd från vår egen tid. Vi hålla vidare före, att den närvarande tiden själf behöfver få minnet af kung Carl uppfriskadt, för godt som det är att glömmas eller grumlas.

Af intresse är ju i hvarje fall kännedomen om den tid, som så att säga bildar tröskeln till ens egen. Antagligen är det en dylik tankegång, som i andra länder föranledt utgifvandet af icke få arbeten rörande flera af den senaste tidens märkligaste män: kejsar Wilhelm, kejsar Fredrik, Cavour, Garibaldi, lord Beaconsfield, Bismarck m. fl.

Efterväridens dom måste ju dessutom i ganska väsentlig mån bero af samtidens uttalanden; vi hafva därför ansett det vara icke utan betydelse, att vi samlat dessa uppgifter om kung Carl, medan vi ännu kunnat få dem ur *första* hand, af personer, som själfva stått honom nära. Vi hafva äfven flitigt sökt komma den uppfattning af Carl XV på spår, som under

årens lopp och i skilda delar af Sverge hos menige man, allmoge, soldater m. fl., hunnit rotfästa sig. Hvarje uppgift hafva vi kontrollerat genom att noga väga och jämföra den med andra sådana.

En hvar torde inse omöjligheten af att namngifva ännu lefvande personer, hvilkas meddelanden tillhöra våra källor; däraf kan visserligen den olägenheten för en förf. uppstå, att det kan se ut, som om allmänheten på god tro finge emottaga förf:s uppgifter. Vi våga dock försäkra, att vi ej dristat oss uttala något bestämdt påstående, utan för så vidt vi fått våra uppgifter från efter vår mening fullt autentiskt håll. Då tryckta källor användts (vi hänvisa till förteckningen öfver dessa), hafva vi kontrollerat deras riktighet genom i förhållandena invigda personers uttalanden.

Vi hafva haft den lyckan att genom välviljan hos flera personer, som till fullo känt konung Carl, komma i tillfälle att taga kännedom om ganska många af hans enskilda antecknings- och dagböcker från år 1844 till och med år 1872; därjämte hafva vi äfven fått till vårt förfogande bref, poemmanuskript, handskrifna tidningar af såväl kung Carl som drottning Lovisa, hvilket alt på flera skilda håll såsom dyrbara minnen förvaras af det aflidna konungaparets förtrogna vänner.

Dessa papper innehålla dock intet af politisk art, men så mycket mera just sådant, som kan kasta ljus öfver konung Carl såsom *enskild* man. Vi hafva bygt väsentliga stycken af vårt arbete på dessa dokument, hvilka stälts till vårt förfogande såsom -- och med rätta — i viss mån en nationens tillhörighet.

Hvad särskildt kung Carls literära värksamhet angår, hafva hans handskrifna poesiböcker tjänat att sätta denna i en annan belysning än förut.

Genom de meddelanden vi funnit uti prof. Boklunds efter-

lämnade anteckningsböcker, hvilka äfvenledes godhetsfullt öfverlämnats till vårt begagnande, kan äfven Carl XV:s konstnärskap försättas i riktig dager.

Till sist hembära vi vår djupt kända tacksamhet till alla de kung Carls vänner, de literära forskare och de konstnärer, såväl i Sverge som i Norge, hvilka på mångahanda sätt med lefvande intresse och aldrig tröttad välvilja stått oss bi vid utförandet af vårt arbete.

Tärna i Västmanland 1890.

CECILIA HOLMBERG, f. Bååth.

Källor,

tryckta och otryckta.

Carl XV:s efterlämnade enskilda dagböcker och poesialbum från år 1844 till och med 1872 jämte efterlämnade bref, poesimanuskript m. m.

»Drottningsholmstrumpeten», »Mandarinen», af Carl XV och hans gemål handskrifna tidningar från åren 1850—1855.

Enskilda bref från drottning Lovisa och prinsessan Eugenie.

Förteckning öfver framlidne H. M. Konung Carl XV:s diplom och fullmakter, befintliga i hans efterlämnade handbibliotek.

Professor Boklunds efterlämnade antecknings- och skizzböcker från år 1867 till och med 1872. Bref m. m.

Smärre Dikter af C. 1865.

En samling Dikter af C. 1863.

Poetiska Stunder. 1862.

Dikter. 1858.

Fosterbröderna. 1848.

Militära tankar i sammandrag. 1863.

Några tankar angående svenska arméens organisation. 1865.

Tankar om nutidens taktiska rörelser. 1867.

Betraktelser angående infanteriet. 1868.

Stockholm doit-il être fortifié? Par un ancien officier. 1860.

Protokoll hållet vid konung Carl XV:s liköppning. 1872.

Personalier öfver konung Carl XV. 1872.

Anteckningar om konung Carl XV:s sista lefnadsdagar, död och begrafning. Carlshamn 1872.

Minne af konung Carl XV. Lefnadsteckning och dödsruna öfver den folkkäre och djupt saknade monarken. Norrköping 1872.

Konung Carl XV:s minne. Jönköping 1872.

Konung Carl XV. Göteborg 1872.

König, Dichter und Maler, von George Morin. Leipzig 1875.

Der Thronwechsel in Schweden-Norwegen, von Emil Jonas. 1872.

Carl XV, ett minnesblad af A. N. Carlstad 1872.

Till konung Carl XV:s minne. Tal vid Upsala universitets minnesfest den 29 okt. 1872 af W. E. Svedelius.

Till minne af konung Carl XV. Tal vid Lunds universitets sorgefest d. 29 okt. 1872 af C. T. Odhner.

Prins Carls jagt, minne af H. K. H. Kronprinsen-Regentens resa genom Ångermanland sommaren 1858, af D. Åslund.

Två reseskisser, af J. Lilliehöök.

Midnattssolens land, af Paul du Chaillu.

Ett år i Sverge, af Horace Marryat.

Skånska herrgårdar, af G. Ljunggren.

Strödda anteckningar ur drottning Lovisas lif. 1872.

Anteckningar om mitt förflutna lif, af W. E. Svedelius.

Från det förflutna och det närvarande, af R. Hjärne.

Anteckningar om slägten Silfverstolpe.

Studier och kritiker, af H. Forssell.

Berättelser ur friherre Otto Palmstiernas lefnad, af Carl Fredrik Palmstierna.

Minnen, af landshöfding Troil.

Minnen, af general Carl Akrell.

Minnen och anteckningar, af Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister.

Mina frimurareminnen, af —l—, konung Carl XV:s frimuraresändebud.

Regnbågen, af C. Fr. Ridderstad.

Ur minnet och dagboken, del. I—XII, af »Posthumus».

Lösrevne Blade af Livsminder, af M. H. Rosenörn, Köbenhavn 1888.

Det nya statsskickets politiska historia, af W. Bergstrand.

Carl XV, af Junius.

Kong Frederik den Syvendes Regering, af Alex. Thorsöe, Köbenhavn 1889.

Gunnar Wennerbergs samlade skrifter, del II.

J. Falke: Die Kunstsammlungen S:r Majestät des Königs Carl's XV von Schweden und Norwegen zu Stockholm und Ulriksdal.

Förhandlingar vid konstnärs- och ritläraremötet i Göteborg 1869.

Svenska målares taflor.

Det nordiska studentmötet 1856.

Studentmötet 1862.

Studentmötet i Christiania 1869.

Föredrag hållna i St. Johannislogen inom Fr. M. O. IX P. R. 1853.

Tal hållna i St. Johannislogen 1853—1868 af Oscar Fredrik.

Svenska jägareförbundets tidskrift 1864—1869.

Nordisk Tidskrift för Politik, Ekonomi och Literatur, af G. R. Hamilton 1870.

Nordisk universitetstidskrift 1860, 1864—1866.

Om de frivilliga skarpskytteföreningarne, af A. Öhmann.

Bref behandlande skarpskyttesaken, af löjtn. Adlersparre.

Skandinavism och Fennomani, af Peder Särkilax (v. Qvanten).

Skandinavismen praktisk, af Blixen-Finecke.

Kong Fredrik den Syvende, af H. Nutzhorn.

Dansk-Tyska kriget 1864, af G. Thorsander.

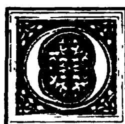
Den Anden Slesvigske Krig, af C. Th. Sörensen. Köbenhavn 1881.

Polska expeditionen, af Stefan Poles. 1863.

Jean Bernadottes ungdom, af F. U. Wrangel. 1889.
Caroliana. 1889.
Aftonbladet 1857, 1859, 1860, 1864, 1865, 1868, 1869, 1870, 1872.
Sundsvallsposten 1862.
Tidningen Kalmar 1864.
Dagligt Allehanda 1863—1865, 1884.
Söndagsnisse 1864—1868.
Kalendern Norden 1860—1863, 1868, 1870.
» Svea 1855, 1860—1862, 1872.
» Skandia 1848.
Statskalendern 1868, 1876.
Svenska tidningar 1854.
Göteborgs Handelstidning 1863, 1872.
Hudiksvallsposten 1858.
Post- och Inrikestidningar 1861, 1865, 1872.
Nya Wärmlandstidningen 1886.
Le Moniteur Universel 1872.
Globus 1858.
Fäderneslandet 1871.
Östgöta-Correspondenten 1865, 1871.
Dagens Nyheter 1871.
Tidningen Vikingens adresskalender 1883.
Nordisk familjebok, 8 band.
Sydsvenska Dagbladet 1872.
Norrköpings tidning 1872.
Samtiden, Bergstedt 1872.
Fädrelandet 1872.
Ny Illustrerad Tidning 1865—1867, 1869.
Illustrerad Tidning 1859—1863.
Dagens Krönika 1889.
Julkvällen 1881 m. m.

Dessutom enskilda bref och meddelanden.

1.

m konung Carl XV cirkulera öfver land, och rike massor af småhistorier.

Dessa berättas man och man emellan, oftast endast som en rolighet, hvaråt man skrattar, ofta också med en till hviskning sänkt röst, då något mer eller mindre drastiskt äfventyr framdrages, men också mången gång med rörelse och uttryck af tillgifvenhet för den hjärtlighet, enkelhet, godhet, men framför alt för den vänfasthet, som uppenbarar sig i något af honom fäldt yttrande eller i någon hans handling.

Alla dessa berättelser äro mera än lösryckta anekdoter. De beteckna karaktärsdrag, och deras öfverflödande mängd visar bäst rikedomen i kung Carls skaplynne.

Man talar ofta med beundran om »öfverflödande» naturer; sådana äga ock en nästan obegränsad förmåga att hänföra, att rycka med sig alla, med hvilka de komma i beröring. Carl XV ägde en dylik natur i så högt mått, att man ej lätt finner dess motstycke.

En anledning härtill tro vi oss finna uti den omständighet, att han i sig förenade så många af en syd- och nordeuropés starkt utpräglade egenskaper. Han ägde alla den béarnska rasens anlag, liksom han ägde dess drag i yttre måtto. Detta landskap, Béarn, med dess läge nära intill det af araber under hundratals år så starkt påvärkade Spanien, äger en folkstam, som utan tvifvel är uppblandad med arabiskt blod. Det är mycket möjligt, att Napoleon I sade sanning, då han om prinsen af Ponte Corvo yttrade, att denne var af moriskt ursprung.

En nyare forskare[1] har tillräckligt gendrifvit det bekanta påståendet, att ätten Bernadotte skulle vara af judisk härkomst, ett påstående, som rent af är löjligt, då man tänker sig den i allmänhet småväxte juden vid sidan af de högreste sönerna af denna ätt.

Och man behöfver blott föreställa sig Carl XV iklädd en afrikansk scheiks veckrika hvita dräkt, med turban på hufvudet och kroksabel i handen, tumlande i öknen sin eldiga springare, i kamp med en fientlig stam, för att finna, att han på *så* sätt vore mera i sin naturliga yttre infattning, än om han kostymeras i judens långa rock, ja, till och med mera än då han som svensk konung på Ljungby hed och i kronprinsens husarers blågula uniform saluterar den godmodige och omfångsrike danske nabokonungen.

En telning af denna béarnska ras förflyttas till Sverges idylliska mälarstränder, till nordlandens tron. De yttre mörka dragen förbli desamma; men den honom omgifvande naturen och människorna äro helt andra; intrycken af nordisk natur och nordiskt samhälle inympas sålunda på de medfödda sydländska anlagen, förändra dem och gifva dem *sin* prägel — ett visst svårmod — dock med bibehållande af en stark portion af deras ursprungliga glöd. Denna egendomliga blandning utgör just de elementära beståndsdelarne i Carl XV:s kynne.

En svärmisk vekhet, som ofta gaf sig luft i långa skriftliga och muntliga utgjutelser, afsedda endast för honom själf eller den förtrogne vännen, var parad med en obändighet, ett nästan pojkaktigt trots och öfverdåd, en hänsynslöshet gentemot former och etikett, som kunde i hans gossår rent af öfvergå till vildhet. Han sjöd af lefnadslust och lefnadsmod och bröt ständigt emot den något stela hofton, på hvilken förnämligast hans moder så strängt höll. Detta jämte de tusen spratt, han som gosse spelade alla, som han ej tyckte om, först och främst sin moders katolske biktfader Studach, lade helt visst grunden till den kyla, som härskade mellan honom och hans föräldrar, medan hans raskhet däremot så lifligt intog hans farfar, den gamle konung Carl Johan.

Dennes glädje öfver den förstfödde sonsonens födelse var

[1] F. U. Wrangel: »Jean Bernadottes ungdom».

också minst lika stor som föräldrarnes egen. Den 3 maj, den blifvande Carl XV:s födelsedag, var en högtidsdag för hela landet, där man ej sedan förra århundradet firat en infödd konungasons födelse.

Ett par år hade hunnit gå efter kronprins Oscars förmälning, innan de brukliga »förbönerna» hördes från predikstolarne i rikets alla kyrkor. När detta skedde, berätta enstämmigt flera samtida skildrare, blef intresset för den väntade tilldragelsen så stort, att innan tiden kom, då »problemet» löstes, det nästan ej talades om något annat.

Då för tiden hälsades födelsen af en prins af blodet med en salut af 128 dånande kanonskott, och ej väl hade dessa tystnat, förrän alla som kunde skyndade till hufvudstadens kyrkor för att deltaga i ett fröjdefullt te deum — så stor och oskrymtad var den glädje, man kände. Främst bland alla syntes då den högresta gestalten af den gamle Carl Johan, hvars ansikte strålade af lycka.

Från kyrkan skyndade han direkt till prinsessans våning, där han från öfverhofmästarinnans armar emottog den lille nyfödde, och det var under de lifligaste åtbörder, som den lycklige farfadern utbrast: »Se, hvilket vackert barn, hvilken duktig gosse!» Den första bilden af den lille prinsen är säkert den tilltalande taflan på Gripsholms slott, hvilken visar den unga kronprinsessan Josefina med sin förstfödde på sitt knä, Skånes förste härtig, ett litet naket, knubbigt barn.

Detta efterlängtade barn döptes under stora högtidligheter i Stockholm på 8:de årsdagen af Carl Johans kröning. Namnet Carl erhöll prinsen efter sin ättefader och andre svenske konungar, som gjort detta namn ärorikt; namnet Ludvig efter bajrarnes konstitutionelle och konstälskande härskare samt Eugène efter Italiens vicekonung, Beauharnais, denne ovanlige man, med hvilken han å sin moders sida var befryndad.

Om prins Carls uppfostran äro meningarne delade; på flera håll får man se uppgifter om att han erhöll en »utmärkt» sådan; å andra sidan påstås det, att den i ett och annat hänseende blef något vårdslösad.

Han och hans äldste bror, prins Gustaf, uppväxte emeller-

Kronprinsessan Josefina med sin förstfödde.

Efter Westins tafla å Gripsholms slott.

tid mera för sig själfva både under barndomstiden och vid universitetet, och på grund häraf slöto de sig mycket till hvarandra. De yngre syskonen bildade däremot liksom en liten krets för sig, af hvilken prins Oscar var sin moders och prinsessan Eugenie sin faders älskling.

Prins Carl som barn.

Efter samtida gravyr.

Bekant är äfven att de båda äldste prinsarne till lärare erhöllo d. v. docenten, sedermera ecklesiastikministern F. F. Carlson, den fräjdade forskaren i sitt fosterlands historia, vidare den skarpsinnige tänkaren, sedermera professor Boström

samt norrmannen Aubert, alt medan de stodo under ledning af grefve Henning Hamilton som guvernör.

De intryck, prins Carl erhöll genom dessa sina lärare, voro af ganska olikartad beskaffenhet; djupast och varmast invärkade utan tvifvel Carlson på hans sinne, och denne äger säkert förtjänsten af att hafva ingifvit prinsen det varma intresse för historia, som alltid följde honom, och därtill att hafva väckt hans lefvande kärlek till alt fosterländskt. Hvad invärkan han rönte af »magister» Boströms lärdom är väl däremot ej så lätt att säga, enär prins Carl aldrig var synnerligt filosofiskt anlagd och säkert ej intresserade sig stort för det mera abstrakta vetandet.

Att han dock lärde *något* af denne sin lärare framgår af följande lilla lustiga episod. En dag kom prins Carl in till sin mor, kronprinsessan, slog sig helt ogeneradt ned i den dyrbara sidenklädda soffan och lade fötterna upp i densamma. På moderns tillrättavisning invände han: »Ja, men så gör magister Boström», hvarvid kronprinsessan efter ett ögonblicks tystnad yttrade: »När du blir så lärd som magister Boström, kan du få göra så med, men inte förr».

Att hans norske lärare däremot intryckte outplånliga märken i hans karaktär, har blifvit oss från fullt tillförlitligt håll försäkradt; därom skall han själf mången gång och med smärta hafva yttrat sig till sina närmaste vänner, ty vid mognare år, då han kunde öfverblicka sitt lif, kände han, att den grundsats, denne lärare hos honom inpräglat, skadat hans utveckling och infört honom på en afväg. Den spartanska, med stryk inlärda principen lydde enligt kung Carls egna ord så: »alt är tillåtet; intet är i sig självt dåligt — utan för så vidt man låter *ertappa* sig». — »På detta sätt lärde jag mig ljuga», yttrade han mer än en gång vid äldre år härom.

Många skildringar, för väl bekanta för att här upprepas, finnas om, huru den lille prins Carl till sin bäste lekkamrat hade sin farfar, och hur det för dem endast fans *en* lek, den att »leka soldat», liksom ock om det enkla, nästan borgerliga lif, d. v. kronprinsfamiljen förde, hvari sålunda deras barn fingo uppväxa.

Det är egentligen efter prins Carls vistande vid universi-

tetet, som en kraftigare utveckling, en mera bestämd riktning visar sig uti hans anlag, hans karaktär.

Universitetstiden var för Sverges blifvande konung på fullt allvar den »invigningstid», hvilken den gamle Geijer i den första af sina märkliga »tre föreläsningar» så varmt välsignar. Han emottog under denna tid varaktiga intryck, hans själslif erhöll en väckelse, som fick varaktiga följder; alla de känslor, som tillhöra ynglingaåren, stormade in på honom, men ingen synes hafva varit så stark som entusiasmen för alt svenskt, för Norden, för vänskap, trofasthet, med ett ord för alla de ideal, för hvilka de unga bruka svärma, innan de börja lefva sig in uti hvad det vill säga att förvärkliga desamma.

Den 10 oktober 1844, strax efter konung Oscars kröning, afreste de båda äldsta prinsarne till Upsala för att studera, åtföljda dit af kammarherren grefve Hamilton, »magister» Carlson samt löjtnant Eketrä. Prins Carl hade just då för första gången varit med om en ceremoni, hvilken sedan under hans regering råkade förekomma så ofta, att det väckte opposition och klander i vida kretsar; han hade nämligen förrättat ceremonien vid sin blifvande lärares, professor Geijers dubbning till kommendör af nordstjärnan. Ett egendomligt förhållande mellan lärjunge och lärare.

Det är ej mycket, man i tryckta källor finner om prins Carls universitetslif.

De båda bröderna bebodde en helt enkel våning utåt en liten bakgata; de umgingos förtroligt med flera studenter och hade regelbundet soaréer hemma hos sig i »Prinsgränd».

Professor J. H. Schröder yttrar vid ett tillfälle om de båda prinsarne, att »de trifvas här särdeles väl och äro ytterst lärgiriga och noga om sin tids begagnande och således — — ungdomen en föresyn, som ej många länders regentfamiljer kunna uppvisa». Med detta uttalande öfverensstämmer ett annat, som vi mottagit af en man, vid hvilken särskildt prins Carl under sin universitetstid mycket fäste sig: »Prinsarne voro riktigt ett par snälla, flitiga studenter», exemplariska i alla hänseenden. En annan samtida från Upsala kallar prins Carl »rättfram, manlig och duktig», prins Gustaf »lekande, glad och

skrattlysten, en af de älskligaste unge män, man kunde se och lära känna».

Och professor Svedelius berättar i sina »Anteckningar om mitt förflutna lif», att prinsarne Carl och Gustaf »personligen gjorde ett mycket godt intryck, och där ägde mycken gästfrihet rum i deras lilla hof. Där var tidt och ofta aftonbjudning, som utgjorde en samling af akademiska personer. Därför lärde prinsarne känna en mängd människor till ömsesidig nytta, och jag tror, att åtskilliga professorer begagnade tillfället att lika som distillera in i de unga prinsarnes hufvuden sina åsikter om ett och annat».

Bland dessa professorer fans det ingen, hvilken så vann prins Carls tillgifvenhet och aktning som Israel Hwasser med alla sina egenheter och sitt rättframma sätt. Detta senare slog till och med särskildt an på den lika rättframme prins Carl.

Hwasser brukade t. ex. kalla prinsarne än »herrarne», än »prinsarne», än rätt och slätt »ni», hvilket mycket roade dem. Ofta plägade de i största enkelhet, ungefär som andra studenter, besöka gamle Hwasser. En afton befunno de sig sålunda jämte skalden Nybom, som var prins Gustafs särskilde skyddsling, hos den gamle originelle upsalaläraren, hvilken alltid gärna själf brukade föra ordet, utströende omkring sig en rikedom af tankar. Ifrigt språkande, stoppade gubben själf knastern i piporna, dem han bjöd sina gäster. Prins Carl rökte utan synbar olägenhet ut sin pipa, men både prins Gustaf och Nybom syntes snart blekna och svettas. Hwasser märkte det och menade: »Det där ska' vi kurera med ett par glas punsch. — Charlotta!» ropade han inåt ett annat rum, där hans hustru uppehöll sig, »ta' in punsch åt herrarne!» Sådan kom och illamåendet häfdes. När supétiden var inne, yttrade Hwasser: »Nu tror jag, att vi ta oss en sup och en smörgås, jag har godt falubränvin». Man drack och åt, och »prins Carl prisade bränvinet»[1].

Men det var ej endast professor Hwassers obesvärade sätt och egenheter, som kommo prins Carl att särskildt alltid minnas just honom. Under hela sitt lif talade Carl XV mån-

[1] Rudolf Hjärne: »Från det förflutna och det närvarande».

gen gång med värme om »farbror Israel», som han sade, och han brukade ofta med en viss rörelse yttra, att det var denne, »som gjort honom till människa, som lärt honom skatta människans värde i och för sig»[1].

Att professor Geijers berömda föreläsningar öfver »vår tids inre samhällsförhållanden» skulle öfva inflytande på prins Carl, är gifvet. Den gamle universitetsläraren, Sverges kanske främsta snille, såg med rörelse de unge prinsarne i kretsen af sina lärjungar. För 25 år sedan hade kronprins Oscar på samma sätt lyssnat till hans ord. Han återsåg nu äfven honom — Sverges konung — bland sina åhörare, just då han frimodigt stod i begrepp att tala om »svensk konungamakt», och rörd betonade han, att under det fjärdedels århundrade, som låg emellan den dag, då konung Oscar sist lyssnade till hans tal, och denna, då det hufvudsakligast var hans söner, till hvilka han vände sig, hade mycket förändrats — »inom mig — utom mig».

[1] Som en gärd af den tillgifvenhet och aktning Carl XV hyste för Hwassers minne får man väl anse det resestipendium af »2000 rdr årligen» som han vid besök i Upsala 1861 grundade »till minne af framlidne professor Israel Hwasser» att under dennes namn användas till »understöd för utrikes vetenskapliga resor åt framstående unga läkare». Detta besök var det första, som kung Carl efter sin tronbestigning gjorde i Upsala. Den lärda staden, alltid lojal, hade gjort sitt bästa att fira akademiens forne lärjunge och kansler, nu landets unge konung. »Till och med vetenskapen bar hofkostym», yttrades å vissa håll ironiskt i pressen. Man hade t. ex. arrangerat det så, att när konungen vid ett besök på astronomiska observatoriet kastade blicken genom den stora refraktorn, han långt ute på uplandsslätten upptäckte en transparent med sitt namnchiffer och porträtt. »Denna sinnrika uppfinning af det professorliga devouementet skulle mycket hafva roat H. M.», berättar en samtida tidning.

Ett liknande stipendium på 1000 rdr årligen stiftade kung Carl af egna medel 1862 till reseunderstöd åt unga läkare, som vid Lunds universitet genomgått sin medicinska lärokurs.

Något, som säkert bidrog att hålla kung Carl varm för professor Hwasser, var hans senare vänskap för dennes brorson, den bekante sångaren Daniel Hwasser, en vänskap, hvilken i likhet med den, som knöt honom så fast vid Gunnar Wennerberg, grundlades under universitetstiden. Den »unge» Hwasser var en af sin tids kvickaste och gladaste studenter, bodde hos sin farbror, som underhöll honom och för honom hyste en nästan till svaghet gränsande kärlek, hvilken af honom lönades med varmaste tillgifvenhet.

Och han hade rätt.

Själf stod han på andra sidan om detta märkliga år 1838, då liberalismen i Sverge fann sin egentliga stora vändpunkt; sedan dess hade just personlighetsprincipen, den enskildes rätt att deltaga i det allmänna politiska lifvet blifvit allt starkare; allt större opposition hade vaknat mot allenastyrande och byråkrati.

Inför den autokratiskt anlagde kung Oscar och hans blifvande efterträdare, om hvars böjelser och anlag man intet visste och intet kunde veta, enär han ju var stadd i sin bästa utveckling, uttalade nu Geijer utan tvekan klandret öfver de furstar, »som icke stält sig i midten af det samhälle, de tillhöra», utan på kanten af detta samhälle, nämligen »på den sidan, där de af dem kufvade, sedan adopterade och privilegierade högre stånden befunno sig»; han betonade själfva *folkets* rättigheter, detta folk, »hvars arbete bereder skördarne och fuktar värkstäderna med sin svett»; han påpekade t. ex., att vapnen ej mera bäras blott af soldaten utan af medborgaren; han framhöll dennes rättigheter och fordrade, att en svensk konung skulle vara svenska folkets man.

Det var den demokratiska tankegångens talan, till hvilken prins Carl här kanske för första gången lyssnade; och att Geijers frihetsvänliga tankar och hans varma ord om politisk och andlig frihet ej spårlöst förtonade, det visade Carl XV:s hela regering. Måhända lades här det första fröet till den folkliga uppfattning af konungens ställning i nationen, som utmärkte kung Carl; detta är så mycket mera sannolikt, som den unge prinsens naturanlag voro sådana, att de i stort sedt bildade en god jordmån för allt slags frihetssträfvan, om än en mera konservativ uppfattning gjorde sig gällande i en eller annan punkt. Hans konservativa böjelser torde dock hafva ägt sin grund mindre uti frihetsfientliga eller ofolkliga tänkesätt än uti de synpunkter, som samhällsställning och omgifning ovilkorligen bibringa äfven en själfständig karaktär.

Vi hafva varit i tillfälle att taga kännedom om några af de anteckningsböcker, i hvilka prins Carl efter hvarje föreläsning under sin studenttid samvetsgrant gjorde en kort sammanfattning af hvad han hört. Vanan att anteckna blef sedermera

hos honom så småningom nästan ett lefnadsbehof, och åt sina dagböcker, hvilka han sedan dels bortskänkte, dels själf bevarade, anförtrodde han allt, som rörde sig inom honom; att

F. F. Carlson. Löjtn. Ekstrå. Grefve Henning Hamilton. Prins Carl. Prins Gustaf. Professor Lindblad.

Prinsarne Carl och Gustaf med uppvaktning åhöra föreläsning af professor Lindblad.

Efter samtida gravyr.

döma af alla tecken har detta varit af ganska stor betydelse för kung Carls själslif. Föreläsningsanteckningarna antogo också efterhand karaktär af att mera vara hans *egna* tankar öfver hvad han hört än endast ett referat af detta.

De första korta försöken till dagboksanteckningar förskrifva sig från hösten 1844; de äro införda uti en liten i grönt marokin bunden nött bok, som ursprungligen måste hafva varit ämnad till något slags kontobok öfver utgifter eller dylikt; alla de första bladen äro bortryckta, men på en kvarsittande remsa ser man ännu sifferkolumnen. Med kännedom om prins Carls lynne och ringa intresse för egna affärer, finner man det konsekvent, att han i ett anfall af förtret ledsnat på att bokföra sina utgifter, slitit ur de ledsamma bladen och i stället användt boken till anteckningar i asaläran. Denna senare hade säkert långt mera behag för hans sinne än någonsin de privatfinansiella ärendena!

Den d. v. professorn i literatur och fornkunskap, den ofvannämde, från Götiska förbundet bekante J. H. Schröder, synes hafva haft all anledning att berömma prins Carls flit. Prinsen tyckes nämligen hafva hyst ett öfvervägande intresse just för det ämne, hvari denne undervisade. Af den olika stil, hvarmed gjorda anteckningarna äro skrifna, kan man följa föreläsningarna nästan lektion efter lektion och se, huru den kärlek till allt fornnordiskt utvecklades och stärktes, som sedan oafbrutet fortlefde hos Carl XV. Att dessa anteckningar liksom alla hans mera själfständiga känsloutgjutelser från denna och närmast följande tid hafva en viss barnsligt omogen och mycket oskyldig prägel, vittnar om sanningen af det påstående, vi från så många håll hört, att prins Carl under dessa år lefde en i grund och botten ofördärfvad ynglings lif.

Redan af de första linierna framgår en djup beundran för Nordens forntid och gudalära, hvilken i hans tanke i renhet och storslagenhet vida öfversteg den grekiska; man ser redan nu den uppfattning, hvilken, alt mera rotfäst och utvecklad, men alltid svärmisk och romantisk, kommer att följa kung Carl genom lifvet och göra honom till skandinav med eldig kamphåg, till diktare af nordiska sagocykler — låt vara af mindre poetiskt värde — och af små nordiskt lyriska naturpoem af långt större sådant, kommer att göra honom till en konstnär, som äfven med pänsel och färger återgifver den nordiska naturen. Det är också denna nordiska uppfattning, som för honom helgar åtskilligt i lifvet, exempelvis vänskapen, hvilken för

honom får sin glans af det gamla »fostbrödralaget». Det är otvifvelaktigt, att kung Carls skaldefantasi under hela hans lif lät det nordiska lägga sitt skimmer äfven öfver dryckeslagets krets; »glaset» var för honom ej blott och bart ett modernt glas vin eller punsch eller skummande champagne, det var lika mycket »bragdebägarn», det var »hornet», som »tömdes uti ett andedrag», liksom fordom i kung Rings salar, där »hvar enda kämpe tog sig ett ärligt julerus». Detta är något, som man vid bedömandet af Carl XV såsom glad sällskapsman aldrig bör förgäta. Det har, som sagdt, sin rot just uti den hänförelse för allt det gammalt-skandinaviska, hvilken hos honom för första gången visar sig uti dessa anteckningar: ». . . Skandinavens gudalära var ett gudomligt poem . . . hans gudar voro stora och höga. . . . Skandinaven hade gudar, som voro tappra, kärleksfulla, stridslystna; han ansåg världen för gudarnes kampplats. . . . Mannamodet hos honom var det vi kalla snille, och liksom vi skatta individens snillegåfva, så värderade han individens mod och kraft. Dock gälde äfven vishet . . . ty skaldesånger diktades, sjöngos och afhördes med hänförelse, och Odin själf var på en gång skald och hjälte» . . .

De ganska vidlyftiga anteckningarna handla vidare med stor förkärlek om Islands skalder, sånger och sagor, hvilka kung Carl äfven sedermera studerade med lifligt intresse, och hvilkas inflytande på honom var lika stort som senare Lings »Asarne».

Det ämne, hvarom bokens andra afdelning handlar, tyckes ej hafva haft samma fängslande förmåga; marginalen är åtminstone ständigt fullritad af kors och geometriska figurer, och det ser ut, som om det pliktmässiga anteckningsarbetet här gått skäligen trögt. Denna afdelning innehåller en kort resumé i literaturhistoria, utförligast behandlande de gustavianska skalderna; af dessas namn äro några understrukna, Thorild, Lidner m. fl., hvilka kanske varit hans älsklingsförfattare. I så fall vittnar detta om, att smaken i ynglingaåren förblir sig någorlunda lik — hos en prins eller vanlig ung student — böjd, som man i allmänhet då är, för deklamatoriska effektpoem, utmärkta mera af sjudande känslor än af nykter re-

flexion. Ej ett ord står däremot att finna om de »svenska klassiker», Dahlgren, Stagnelius m. fl., hvilkas lyriskt svärmiska vemod i kung Carls ungdom så starkt anslog honom, att deras dikter omedvetet inpräglades i hans hågkomst och så lifligt ingingo i hans känslor och stämningar, att han ej längre förmådde skilja på sina egna och deras poetiska ingifvelser.

Den största *mödan* tyckes prins Carl dock hafva nedlagt på sina anteckningar i juridik; dessa äro de mest utförliga; de äro ock till en början mycket sirligt skrifna med hård penna och petig stil; men man ser, att tålamodet till slut trutit — skrifvandet har gått undan med fart; här och där förekomma stora raska öfverstrykningar, och då man vänder bokens blad, rasslar den ännu kvarsittande sanden med ett sällsamt ljud utför sidan — det förefaller en, som om man vändt ett timglas.

Synnerligt utförligt och mycket omsorgsfullt skrifven är äfven en »kort framställning af svenska regeringssättets historia»; i denna tyckes han särskildt hafva velat lägga sig på minnet, hurusom det regeringssätt alltid visat sig mest passande för Sverge, »hvarigenom makten varit *fördelad* mellan konung och ständer . . .» Och han utvecklar utförligt olyckan af öfverdrift vare sig åt det ena eller andra hållet. Om dessa reflexioner äro direkta utdrag af åhörda föreläsningar eller härleda sig från andra studier, kunna vi ej afgöra. Troligast är, att dessa prins Carls tankar äro ett eko af Geijers.

Utom all fråga är det således, att prins Carl värkligen med både allvar och intresse *arbetade* under den tid, han var i Upsala, och till och med där lade den grund, på hvilken Sverges blifvande »mest konstitutionelle konung» intog en så stark, orubblig position.

Han fattade emellertid en varm tillgifvenhet för universitetet och Upsala, och denna bibehöll han alltid; han var därför aldrig vän till det vid denna tid uppkomna förslaget om universitetets flyttning till Stockholm. Det var just nu — 1844 — tanken härpå vaknade därigenom, att tal uppstod om inrättandet af en »estetisk profession» i hufvudstaden, ehuru denna sak

först på 1860-talet skulle komma att utveckla sig till en af tidens »brännande frågor»[1].

Redan före sin ankomst till Upsala hade prins Carl blifvit utnämd till kansler för de båda universiteten, dock ej utan skrupler å Geijers sida, enär den tanken framkastats i prässen, att detta hedersuppdrag, ehuru icke förenadt med fullmakt och lön, likväl borde anses såsom civilt ämbete, hvarifrån grundlagen uteställde prinsarne af blodet. Utnämningen skedde dock redan den 15 april för Upsala och 2 maj 1844 för Lund. Men först sedan prins Carl afslutat sina studier, tillträdde han själf utöfningen af detta ämbete.

Det var emellertid med saknad han lämnade Upsala.

I en af sina dagböcker — den 11 december 1845 — har han gifvit luft åt denna känsla. Han skildrar först, huru nu vid den långa terminens slut »de rum, i hvilka han så länge bott», förefallit honom trånga, och huru han, då timmen var inne, att »hjulen skulle rulla af åt Stockholm», känner längtan till detta ställe, som är honom kärast af allt. Han talar därefter om sorgen att skiljas från kamratkretsen, från vännerna, som omgifva honom och trycka hans hand: ». . . I deras ring känner jag mig dock så hemma». Och han slutar med en halft vemodig fråga: »Hvarthän skall jag väl föras? — Hvarthän ödet än må ställa mig, skall jag aldrig glömma svensk trohet och svensk enkelhet».

I Stockholm sysselsatte prins Carl sig flitigt med att besöka ämbetsvärken; han trifdes företrädesvis hos kämnärsrätten, där han stundom kvarstannade hela tre timmar å rad. Ganska allmänt underskattades vid denna tid hans begåfning, måhända därför, att han öfverglänstes af prins Gustaf, men också på grund af vissa yttranden, s. k. »roligheter», hvilka ansågos vara mindre lyckade. »Kronprinsen utmärkte sig

[1] Det ofvannämda Hwasserska stipendiet visar härvidlag kung Carls tänkesätt, ty däri föreskrefs, att detta endast skulle få tillgodonjutas af sådana unga läkare, som aflagt alla sina examina i Upsala. Detta väckte stor förtviflan bl. a. hos August Blanche, som kanske framför andra ifrade för universitetets flyttning, och kom honom att i en af sina »återblickar» i Illustrerad Tidning utropa, det konungens vackra gåfva blefve använd »som ett premium för att locka den medicinska vetenskapens ämnessvenner att där (i Upsala) kvarstanna . . .»

genom en viss duktighet, men ock genom någon oförsiktighet i infall», yttrar också en af hans upsalasamtida uti ett memoararbete[1].

Det är egentligen det historiskt vordna uttrycket »faral», som gjorde honom ryktbar i detta hänseende. Ännu i dag kan man få höra en och annan antagonist anföra detta såsom bevis på en viss ofullkomlighet i intelligensen. Oegentligt nog för öfrigt, ty vitsen är hvarken kvickare eller dummare än hvilken vanlig studentvits som hälst, och kung Carl har dessutom — sedan han i sina första ynglingaår i ett uppsluppet ögonblick och utan anspråk på att synas särskildt kvick utslungat detta ord — tillräckligt häfdat sin ovanliga begåfning i allmänhet liksom sin snabbhet i slående, dräpande repliker, alla dessa träffande uttryck och bonsmots, hvilka bevingade flugit öfver landet.

»Faralen» är dock för mycket omtalad för att här förbigås; den tillhör som sagdt hans första ungdomstid och har sin egen historia. Under en dans på en af de större bjudningar, som landshöfdingen i Upsala baron von Kræmer hvarje termin hade för de furstliga studenterna, dansade prins Carl med en ung dam.

»Se, ers kunglig höghet», yttrade denna under det förfriskningar intogs, »jag hittade en vispsticka i min glace.»

»Ja, min fröken, hvad är det annat än ett nytt bevis på att det gamla ordspråket är sant: ingen ros utan törnen.»

»Ers kunglig höghet har då så lätt att inlägga moral i allting.»

»Moral! Hvarför just moral? Kan det inte lika gärna heta *faral?*»

Det var den första faralen.

Inom några minuter hade alla gästerna hört den och skrattat åt den. Som en blixt spred den sig vidare, och följden blef, att hela Sverge började göra faraler, allt på prins Carls bekostnad[2].

[1] R. Hjärne: »Från det förflutna och närvarande».

[2] Till och med i det historiska memoararbetet »Mina samtida», del 1, 39, har förf. »Posthumus» ej försmått att framdraga denna uppseendeväckande ordlek. Han berättar nämligen, att man i Upsala på 1830-talet kunde få

Men utom det att han ansågs mindre begåfvad, antogs det också ganska allmänt, att hans håg öfvervägande vore vänd åt de kroppsliga, militära idrotterna. Möjligt och äfven helt naturligt, att så också var fallet. Men han försummade långt ifrån de allvarligare studierna. En säker borgen därför utgör omdömet om honom af en hans lärare vid denna tid,

J. J. Nordström.
Efter porträtt från 1840-talet.

riksarkivarien Nordström. Denne, en något sträf, sträng man, som aldrig böjde sig för en »kronas» glans, lärde personligen

höra infall och ordlekar, »långt innan man ägde det ringaste begrepp om *faraler*, hvilka utgöra en senare tids uppfinning». Och sedan han citerat några af dessa upsalainfall, tillägger han: »Genren vann senare allrahögsta approbation och faralisk tillämpning». Och när notis om kung Carls tillämnade diktsamling 1863 syntes i prässen, yttrade en tidning spetsigt: »I en tid, då literaturen skall låtsa vara så öfvermåttan *moralisk*, bör det bli intressant att göra bekantskap med en författare, som kommer att bli mera *faralisk*».

högt värdera sin unge elevs karaktär; ju mera han kom att känna denna, desto större blef det värkligt hjärtliga förhållandet mellan dessa inbördes hvarandra så fullständigt olika män, ett förhållande, som aldrig afbröts; ty den tillit och aktning, med hvilka kung Carl alltid betraktade sin forne lärare, möttes af denne med ett fullt erkännande af alla konungens stora personliga egenskaper. Om kronprinsen såsom lärjunge yttrade också Nordström, att han ägde ytterst liflig uppfattning och var i hög grad ifrig att förvärfva kunskaper; han hade stort intresse för allting — men »ifver, ifver framför alt».

Prins Carl sysslade vid denna tid med utgifvandet af ett »*fysiskt-geografiskt kartvärk*»[1] öfver Sverge, hvilket 1850 förevisades Royal Geografical Society i London, hvarefter detta sällskap den 28 jan. 1851 valde den unge kronprinsen till hedersledamot. Den 15 dec. 1854 kallades han till hedersledamot af geografiska sällskapet i Paris, hvarjämte äfven geografiska sällskapet i Wien visade honom samma ärebetygelse. Hvilket år detta senare skedde, kunna vi dock ej med bestämdhet afgöra, enär kallelsebrefvet saknar datum.

Redan 1846 var prins Carl t. f. regeringens ordförande under konung Oscars resor i landsorten. Studietiden blef snart än mera afbruten genom de resor, som han själf tillsammans med prins Gustaf företog dels i Sverge, dels i Tyskland. Året 1848 med dess krigiska tillrustningar, hans snart därpå timade förlofning och förmälning gjorde naturligtvis slut på alla regelmässiga studier; men det lefvande intresset för vetande försvann aldrig och ej häller ifvern att lära känna och personligen sätta sig in uti alla möjliga förhållanden och ärenden. Det var också ett utmärkande drag hos Carl XV, att han hade reda på och noga följde med allting, utan att någon såg honom i vanlig mening egentligen sysselsätta sig med literatur eller tidningsläsning.

[1] Om detta »prins Carls kartvärk», hvilket man här och där ser omnämdt, hafva vi ej lyckats erhålla någon närmare upplysning; endast uti en anmälan i Aftonbladet af 12 febr. 1870 öfver »topografiska kårens kartor öfver Sverge» förekommer den anmärkningen, att »bland de högst få personer, som sysselsatt sig med nivåkartors upprättande öfver Sverge, var konung Carl XV såsom kronprins troligen den förste. Hans karta öfver södra Sverge . . . blef dock aldrig offentliggjord».

Till denna sistnämda var han i motsats till konung Oscar I alls ej någon vän. Denne, som var högst intresserad af prässens omdömen och uttalanden, tog till och med själf mången gång liflig del i ledningen af den officiela tidningen, som han också hvarje afton ville läsa.

Kung Carl befattade sig däremot ej personligen med prässen, ehuru under signaturen »Junius»[1] ofta nog artiklar förekommo, som uttalade hans personliga åsikter. Han hade ej häller tillräckligt tålamod att plöja igenom långa tidningsspalter; de artiklar, om hvilka han särskildt borde hafva kännedom, utmärktes af någon i hans närmaste omgifning med en liten kråka i kanten; dessa lästes då samvetsgrant, men hälst såg kung Carl, att någon annan föreläste dem för honom.

Med ifver studerade han rent praktiska saker, såsom landtbruksskrifter, och i militärkunskap var han ej endast au niveau med sin tid utan uppträdde äfven här såsom erkändt sakkunnig och självständig författare.

Hvad skönliteratur angår, är det allmänt bekant, att han högt älskade Tegnér, Ling och den nordiskt-romantiska riktningen öfverhufvud. Hans egen diktning bär blott alt för tydliga spår af hans kärlek till de skalder, som tillhörde denna. Hans studier af de gamla sagorna — särskildt konungasagorna — äro redan omnämda. Han hade helt naturligt ej tid att läsa mycket; sin från regeringsbestyr lediga tid ägnade han företrädesvis och hälst åt målarkonsten; men äfven i literärt hänseende hade han god reda på hvad som utkom och hvad som fans i hans bibliotek. Så upptäckte t. ex. en dag hans bibliotekarie, v. Qvanten, att alla bokskåp voro fulla och att plats måste göras för den nya literatur, som ständigt såg dagen. Han anhöll därför hos kungen, att han för detta ändamål skulle få utrymma ett skåp, innehållande gamla franska memoarböcker.

»Nej, kära du, det får du inte», svarade kung Carl, »det där vill jag själf vara med om.»

Konungen klef därefter upp på stegen, nedtog och utgallrade själf alla böckerna; en del mera märkliga lades undan:

[1] G. K. Hebbe.

»De där har jag läst, dem tycker jag om», och det visade sig, att han nästan kände till hvarenda bok.

En dag hade Welpers »Platon», just då utkommen, legat framme på ett bord, men då bibliotekarien skulle ställa den på dess plats, var den försvunnen. Efter några dagar lämnade kung Carl honom emellertid boken, klappade honom förnöjdt på axeln och sade: »Det där var en både fin och intressant bok — den roade mig att läsa!»

Bland hans efterlämnade papper lågo äfven afskrifter af sådana dikter, som då ej voro tillgängliga i diktböcker; bland annat hafva vi äfven funnit en afskrift af Runebergs Sveaborg, hvilken vid denna tid ej fick tryckas.

Att han följde med literaturen i allmänhet visas också däraf, att då han sommaren 1872 för alltid lämnat sin konungaborg för att söka hälsan och finna döden, kvarlåg på bordet i hans rum tvänne böcker, den ena nyss utläst, den andra halfuppskuren. Den senare var ett litet skönliterärt svenskt novellarbete; den förra däremot var ett just då utkommet arbete i politisk socialism, hvilket i början af år 1872 mycket berömdes af kritiken och väckte ett visst uppseende, enär det behandlade socialismen från afgjordt och djupt allvarlig kristen synpunkt: »Människan såsom medborgare», af kapten J. Smith.

Det ligger liksom en viss betydelse uti, att just denna bok skulle bli den sista kung Carl i lifvet läste, det är liksom en bekräftelse på att han ända till sin död förblef en i själ och hjärta frisinnad man.

2.

nglingens föresats att aldrig glömma »svensk trohet och svensk enkelhet» bröts icke af mannen. I dessa ting svek aldrig kung Carl. Det är sällsynt att finna en man, i hvad ställning som hälst, så orubbligt vänfast och flärdfri; vi våga påstå, att han af sina krönta likar i detta stycke ej öfverträffas.

Då han ej lät sitt varma hjärta förvilla sig — hvilket dock lätt nog kunde hända — hade han god blick för personers värkliga värde och träffade i sina omdömen ofta hufvudet på spiken, som man säger. Denna hans människokännedom härledde sig kanske mera från en naturlig instinkt än från en utbildad och medveten reflexionsförmåga. Och dock kan man ingalunda frånkänna honom psykologisk blick; han pröfvade, innan han valde sina förtrogna vänner, men hade han en gång träffat detta sitt val, svek han aldrig: vän emot vän, man emot man — sådan var hans enkla och manliga lefnadsregel. Att någon af dessa hans närmaste vänner å sin sida kunde svika honom, föll honom aldrig in; misstänksamhet fans ej i hans sinne; han var själf alt för öppen och nobel för att kunna tro andra illa. Detta är kanske ett af de mest utpräglade och vackra dragen i hans karaktär.

Vänskap var för honom en trossats, en religion, hans uppfattning hade fått sin färg af fornnordiskt fostbrödralag, studentens glada vänskapsförbund och krigarens fasta soldatanda; detta framträder t. ex. i det förhållande, hvari han stod till sin »käre broder», Fredrik VII, vidare i den aldrig rubbade, å hans sida så starkt beundrande vänskapen för Gunnar Wennerberg samt i det aldrig störda förtroendet till flera hans militära ungdomsvänner, t. ex. Bildt, von

Dardel m. fl. Han önskade, i förbigående sagdt, att ständigt se sig omgifven af dem, han mest höll af; då det ej kunde ske på annat sätt, gladde han sig åt att understundom låta sin blick dröja vid bilden af någon kär vän; ej för intet pryddes hans sängkammare af t. ex. icke mindre än två porträtt af Napoleon III, en furste, hvilken af honom omfattades med största tillgifvenhet, och i hans toalettrum hängde på väggarne en hel mängd målade porträtt af hans ungdomsvänner.

»Är det icke trösterikt att tänka, det man äger vänner, som ej kunna glömma en? Jag ville för allting icke mista dessa oskyldiga drömmar, de äro för mig, som balsam i ett sår», skrifver han sålunda härom i en af sina dagböcker från ungdomstiden. Och i sina smärre 1863 utgifna dikter utbrister han i poemet »Hvar fins friden?»:

Friden fins blott, då man känner
Hjärta varmt mot hjärta slå;
Friden bor bland trogna vänner,
Som ens inre väl förstå.

Äfven af den om kung Carls trofasta sinnelag vittnande dikten »Till en vän» kan man se, huru hjärtligt och flärdfritt han fattar sina vänskapsförbindelser. Poemet, som skrefs strax efter hans förmälning 1850, återfinnes uti en anteckningsbok från denna tid och bär öfverskriften: »Till min vän S., då han gifte sig». Dess slutvärs innehåller dessa rader:

Var välkommen i den lugna hamnen,
Där till ankars är din ungdomsvän!
Se, mot dig som förr han sträcker famnen,
Ty hans hjärta trofast klappar än . . .

Men vänskapen var för honom ej endast en känslosak; den ålade *förpliktelser*, som voro honom rent af heliga. Han yttrar själf därom sålunda:

»Den sanna vänskapen är mild, den fördömer icke, den är snar att förlåta oförrätter.»

Om hans öfverseende och mildhet emot dem, han höll af, skulle hans ännu lefvande personliga vänner helt visst kunna berätta månget drag. Vi tala nu ej om konungslig nedlåtenhet, som man ju i dagligt tal så ofta brukar kalla mildhet, utan

om den godhet, som har sitt ursprung i hvad vi skulle vilja benämna ömhet. Ty det låg något af denna veka känsla i kung Carls vänskap; han hade själf ett ömhetstörstande sinne och kände liksom ett inre stöd i medvetandet af att vara afhållen för sin *egen* skull. Han hade från sin första ungdom ett ovilkorligt behof af någon förtrolig vän, för hvilken han kände sig trygt kunna öppna sitt hjärta, för hvilken han kunde

Gunnar Wennerberg.
Efter porträtt från början af 1860-talet.

visa den sjudande känslovärlden i sitt inre utan fruktan att bli kallt eller skeft bedömd.

Han var alltid snar att själf förlåta och tvekade aldrig, då han förgått sig, att öppet bedja om ursäkt därför, och han var den förste att sträcka ut sin hand till försoning.

Sålunda hände det en dag i början af 1860-talet, att kung Carl besökte sin dåvarande lifmedicus, d:r Robert Lundberg. Bland de närvarande herrarne uppstod ordväxling angående

den just vid denna tid mycket diskuterade frågan om flyttningen af Upsala universitet till Stockholm. Kung Carl, som aldrig ens ville höra talas härom, blef då så ond, att han utan att säga farväl gick sin väg, i det han slog dörren med dån igen efter sig. Men redan tidigt nästa morgon kom bud till d:r Lundberg att infinna sig hos kungen, som vid hans inträde lifligt utsträckte handen emot honom och bedjande sade:

»Förlåt mig, Lundberg, jag förgick mig i går kväll; det har plågat mig i natt, och jag ångrar det!»

Ännu mera rörande, rent af gripande förefaller detta karaktärsdrag, då han under sin sista svåra sjukdom, utpinad af plågor och nervöst retlig, stundom kunde bli ytterst häftig.

Bekant är, att då kung Carl på hemresan från Aachen den 14 september 1872 i Kiel skulle gå ombord å fregatten Vanadis, han fördes i en slup ut till denna, som var förankrad å redden. Hans följeslage var då, som ofta under hans senare år och alltid under hela denna hans sista resa, hans ordonnansofficer löjtnant Gyllenram, vid hvilken kung Carl var mycket fäst; bland hans vänner från senare hälften af 1860-talet fans det kanske ingen, på hvilken han satte så stort värde och till hvilken han hyste så fullt och grundadt förtroende.

Under rodden ansåg denne sig böra tillråda konungen att gå ombord med tillhjälp af en för detta ändamål arrangerad hissapparat. »Håll mun», svarade kung Carl honom skarpt, enär han ej ville synas svag inför roddarne; han befalde därför dessa att lägga till vid den vanliga fallrepstrappan. Löjtnant G. som ständigt under konungens sjukdom brukat stödja honom med sin arm, hoppade ur båten för att äfven nu vara honom behjälplig: »Det var då . . ., kan du inte gå ur vägen», utbrast då kungen i hastig och låg ton, i det han ensam gick uppför trappan, hvilket i hög grad ansträngde honom. G., som nedstämd dragit sig tillbaka till sin hytt, fick kort därefter bud att infinna sig hos kungen, som vid hans inträde fattade hans hand och med fuktiga ögon sade: »Förlåt mig, Henric! Du vet, jag är retlig och trött; var inte ledsen öfver min häftighet».

En liknande tilldragelse och på samma gång ett djupt

vemodigt minne af kung Carls sista konselj är hans sista möte och farväl med Gunnar Wennerberg. Denne hade då länge ifrat för bifall till riksdagens beslut att upphäfva teatercensuren[1], ehuru ständigt förgäfves, enär kung Carl envisades att låta densamma kvarstå. Som Wennerberg aldrig skydde att inför sin kunglige vän och gynnare säga sin tanke rent ut, hade med anledning häraf ganska skarpa ord växlats dem emellan.

F. L. v. Dardel.
Efter porträtt från 1860-talet.

Under den sista konselj, Carl XV strax före sin afresa till Aachen bevistade — om vi ej missminna oss hölls den på Ulriksdal — satt han stum och blek med den afmagrade hvita handen för ögonen och armen stödd emot bordet. Förhandlingarna skedde tyst, man meddelade sig medelst vinkar, tecken

[1] Denna fråga, som väcktes 1869 af riksdagsmannen i andra kammaren Svensén, afgjordes ej förr än efter kung Carl död; legaliter afskaffades nämligen teatercensuren genom k. m:ts skrifvelse till k. befallningshafvande i riket d. 28 dec. 1872.

och låga ord; sorg låg öfver allas ansikten; blott en och annan rörelse af kungen visade, att han följde med. Så kom turen till ecklesiastikportföljen, den sista och som vanligt den digraste. Kungen satte då båda händerna för ansiktet, och hans hufvud sjönk så småningom långsamt ned emot bordet. Fulla af ångest, fruktande en olycka, sågo de församlade statsråden på hvarandra. Till slut läste Wennerberg upp sitt förslag om teatercensurens afskaffande; då rätade plötsligt kung Carl ut sig i sin fulla längd, hans ögon blixtrade, han slog handen i bordet och sade ett ljudligt och kraftigt »*nej*». Wennerberg aflägsnade sig sedan djupt bedröfvad, men mest därför, att kung Carl möjligen skulle kunnat tro, att han velat begagna sig af konungens svaghet för att genomdrifva sin önskan. Han hade emellertid ej väl hunnit ut på borggården, där vagnarne höllo, som skulle föra statsråden till staden, förr än kung Carl syntes på trappan.

»Gunnar!» ropade han, och då denne skyndade fram till honom, sade han djupt rörd: »Var inte ledsen på mig; du vet ju väl, hur mycket jag håller af dig — hur mycket vi hålla af hvarandra!»

Detta var afskedet för alltid.

Alla dessa drag äro mer än tillräckliga bevis för hvad vi ofvan sagt om hans försonliga sinnelag.

Dock hände det understundom, att mer än en till egen fördel visste begagna sig af hans godhet och omisstänksamhet.

Men han var så långt ifrån att någonsin hysa agg, att han, efter hvad vi med visshet veta, en gång tröstande och förlåtande stått vid den persons dödsbädd, som grundligast svikit hans uppriktiga förtroende. Det var så, han betraktade vänskapens förpliktelse; och en vädjan till hans hjärta förklingade aldrig ohörd.

Denna kung Carls omisstänksamhet kunde någon gång nästan öfvergå till en godtrogenhet, som blef honom själf till skada, i synnerhet då han kom i beröring med kalla och beräknande personer, hvilka just genom sin köld förstodo att imponera på honom. Detta är den enda förklaring vi kunna finna af det välde vissa allt annat än oegennyttiga »vänner» lyckades förvärfva öfver honom. Vi nämna endast såsom ett

exempel armeniern Demirgian; blotta ljudet af detta namn förmår än i dag framkalla en rysning hos dem af kung Carls vänner, hvilka genomskådade den demoniske sydländingen och förgäfves varnade konungen för honom. I det följande återkomma vi härtill.

Det låg mycket romantiskt-svärmiskt i kung Carls karaktär, och detta färgade för honom allt: fosterland, vänskap, kärlek. Särskildt i hans tidiga ungdom framträdde detta drag starkt i förhållandet till en och annan god vän. En sådan var d. v. löjtnanten, sedermera öfversten vid Västmanlands regemente Gabriel Eketrä, då kavaljer hos prinsarne, 18 år äldre än prins Carl och honom följaktig till Upsala 1844. Vi hafva förut nämt, att prinsen vid denna tid började nedskrifva de tankar och känslor, om hvilka han förut gärna brukade tala med denne sin förtrogne. Man läser sålunda i många af hans dagböcker från dessa år på bandets insida uttryck sådana som följande:

»Gabriel, du som känner vännens hjärta, hvad känslor, som röras inom hans bröst, tag emot dessa blad. I dem ser du bekräftelsen på hvad du redan vet . . . det bästa på jorden är *vänskap*. Vi hafva njutit af den, och därför tillägnar jag dig denna bok som ett bevis af min tacksamhet.

Din trofaste vän

Carl.»

I en annan bok, slutad på Tullgarn, heter det:

»Denna bok tillhör Eketrä. Han vet nog, hvad jag kände, då jag skref dessa rader. Han har läst dem, har talat med mig därom, och han har mitt förtroende. Åt honom, åt hans trofasta vänskap helgas dessa ord, alla utgångna ur djupet af mitt hjärta.»

Ett par år senare skref han till samme man:

»Åter sluter jag pärmarne af en ny bok. Mina tankar, mina känslor äro de samma, kanske hafva de blott bättre mognat, men vår inbördes vänskap och vårt förtroende hafva dock blifvit fastare, och detta helgas dig som ett vedermäle af osviklig vänskap. Carl.»

I ännu en annan bok, till största delen fullskrifven med poetiska försök, finner man följande tillägnan:

»... Min bäste Gabriel ... I dessa rader ligga mitt hjärtas känslor utgjutna, och de souvenirer, som äro där förvarade, äro minnen af personer, som varit mina närmaste bekanta, som jag kan våga kalla mina vänner. Deras bilder hafva i sången ofta sväfvat för mig. Deras minne skall öfverlefva mig — det skall följa mig öfver grafven in i himlen.

Carl.»

Detta är naivt, det är mycket svärmiskt, men det är dock det samma drag, som allt från ungdomen genomgår kung Carls karaktär ända till den stund, han med en kär väns, löjtnant Gyllenrams, hand i sin, omgifven af några de vänner, han kanske mest älskade, för alltid tillslöt sina ögon.

Men hur svärmisk hans uppfattning af vänskapen än var, så är det ett faktum, att han ärligt sökte realisera den i handling; en mera hjälpsam och deltagande vän än han själf skall man svårligen kunna finna; det behöfdes endast, att någon af hans omgifning såg nedstämd eller betryckt ut, så var genast hans vakna deltagande redo att ej endast genom ett hjärtligt ord, utan också i råd och dåd lämna bistånd, när så behöfdes, och vi antaga med fullt skäl, att detta ofta var fallet.

Att han själf personligen och framför allt hans kassa därvid fingo mer än en gång sitta emellan, bekymrade honom föga, och det är ju nästan en gifven sak, att en man med hans natur ofta skulle utsättas för att bli narrad. Hans goda hjärta och hans gifmildhet voro allt för väl kända, för att ej en och annan lycksökare skulle känna sig manad att ockra därpå.

Men *ett* kräfde han af sina vänner: att de öppet skulle uttala sin mening och alltid föra sanningens språk. »Det är konungarnes olycka, att de ej vilja höra sanningen», är det bekanta yttrande, som deputeraden Jakoby under de svåra novemberdagarna i Berlin 1848 fällde till konungen af Preussen. Om detta än i allmänhet kan sägas gälla som regel, äger det dock icke sin tillämpning på den svenske kung Carl.

»Sanningen», yttrar han själf i en af ofvannämda dagböcker, »sanningen uttalad i rättan tid är det säkraste sättet att bibehålla sig själf och andra, och den vän är värd att mista det förtroende man hyser för honom, om han är rädd att uttala sanningen samt därigenom uraktlåter att väcka den

andre till eftertanke på sina fel. Ingen upphöjd själ kan förnedra sig till smickrare, och smickret är — ur denna synpunkt sedt — afgjordt att förkasta. Däremot är det ljuft att se en vän deltaga i ens sorger, tröstande, upprätthållande och ingjutande mod i ens hjärta. För en sådan vän kan man äga fullt förtroende, ty han är ej falsk.»

Jämlikhet, förtrolighet, obesvärad kamratlighet trifdes i hans närhet. Han önskade också, att de af hans vänner, han mest höll af, skulle på tumanhand säga »du» till honom, hvilket dock knappast torde af dem hafva blifvit efterkommet. Han kallade dem alltid vid deras förnamn, eller också använde han ännu förtroligare benämningar, hvilka, ofta skämtsamma, nästan äro att betrakta såsom smeknamn, med hvilka han ville uttrycka den vänskap, han hyste för en och annan. Professor Boklund kallades sålunda »Bokis», professor Scholander »Scholis», v. Dardel hafva vi i värsar af kung Carl flera gånger sett kallad »Dandy», Gyllenram kallades alltid »Tass» — efter den gyllene björnramen i vapnet — och en person har från ett af konungens lägermöten berättat oss, att man i högkvarteret ständigt hörde konungen ropa än på Pappenheim, än på Achilles, Ajax, Brædaker, Christian o. s. v. »Också var han hjärtligt och uppriktigt afhållen af sin närmaste omgifning.»

Hans bref till sina vänner visa samma rättframma flärdlöshet. Någon stark brefskrifvare tyckes han ej hafva varit. Sina inre känslor uttryckte han endast i sina dagböcker eller muntligt till någon pålitlig vän. De bref, vi varit i tillfälle att se, äro med högst få undantag mycket små till formen och mycket lakoniska till innehållet; men ingen kan skrifva mera enkelt, naturligt och ofta hjärtligt till sin vän. »Min hedersvän!» — »Min bäste vän!» lyder vanligen öfverskriften, och meddelandet, sällan framställdt i form af befallning, utan oftast som en vänlig önskan, ibland som en anhållan, undertecknas: »Din vän Carl», — »Din tillgifne vän Carl», — »Din ärligt tillgifne vän Carl».

Allt kryperi var honom förhatligt; det fans i hans natur intet beräknande, ej en skymt af slughet. En man sådan som Napoleon I med sitt titaniska snille förstod att draga för-

del af allt, till och med af sina fel, af sin uppbrusande råhet och vrede; pekande på sin hals kunde han exempelvis säga: »Hos mig har vreden aldrig kommit högre än hit». Kung Carl hycklade lika litet vrede som vänskap; hos honom rådde i detta hänseende, liksom nästan i alla andra, så ringa beräkning, att han snarare lade i dagen en viss, så att säga, lättsinnig likgiltighet för den skada, hans fel kunde vålla honom.

Men om någon, för hvilken han hyste värklig aktning, sade honom ett sant manligt vänord, upptog han aldrig detta illa, snarare stegrades därigenom hans vänskap. Denna hans egenskap fann äfven sitt stöd i den ringa tanke, han hyste om sig själf; något som däremot kommer andra att om honom tänka så mycket högre. Det låg i hans karaktär, hvilken en ytlig och utanför stående mängd trodde vara stolt och själfsäker, en rätt stor grad af ödmjukhet, som framskymtar både i hans väsen och i hvad han vid flera tillfällen yttrat och skrifvit.

Så i hans förhållande till Gunnar Wennerberg. Som unga »studenter» hade prinsarne Carl och Gustaf varit de ifrigaste att »hissa» denne den dag, då han blifvit promoverad till magister; under studenternas jubel hade de båda prinsarne fattat tag i honom och sålunda höjt honom upp öfver mängden. Och det var alltid med beundran kung Carl äfven framdeles såg upp till denne sin ungdomsvän; dennes byst stod i hans arbetsrum, och kungen betraktade det nästan som en heder för sig, då Wennerberg besökte honom; det var äfven här: vän emot vän, man emot man.

Det fans hos Carl XV intet öfvermod; han tvärtom underskattade sin egen karaktär och begåfning, och detta var ej alltid till båtnad just för hans egen karaktärsutveckling. Ty större själftillit gifver större moralisk styrka. Ett betecknande drag rörande detta hans underskattande af eget personligt värde kunna vi anföra; det talar tillräckligt i detta hänseende.

Han hade varit, lindrigast sagdt, nog tanklös att hyra en liten villa helt nära Ulriksdal åt en ung »väninna», vid hvilken han var mycket fäst. Dit begaf han sig också ganska ofta. En af hans äldre adjutanter, hvars namn vi ej anse oss böra nämna, ogillade i likhet med de flesta andra, att ifrågavarande

dam befann sig så nära i grannskapet af den kungliga bostaden. Han nekade därför till slut att vara konungen följaktig på hans ofvannämda besök.

»Och hvarför då, om jag får fråga?» utropade kung Carl häftigt uppbragt.

»Emedan jag anser det oriktigt.»

»Men om jag befaller dig?»

»Förlåt, E. M., men jag lyder endast de befallningar, som mitt samvete gillar... E. M. har enligt min tanke här handlat orätt och oridderligt...», hvarpå alla skälen för det öppna påståendet ärligt framlades.

Och hvad svarar väl kung Carl? Månne han i uppbrusande vrede öfver en dylik djärfhet, liksom Napoleon I emot ärkebiskopen af Gent utbrister: »Ni har ett dumt samvete, min herre», och vänder den dristige ryggen? Månne han i onåd affärdar honom och bortvisar honom från sin person? Nej, kung Carl står helt tyst och tankfull, blir allt allvarligare och blekare, står med nedslagen blick och vrider och tvinnar sina mustascher; till slut ser han upp med tårfylda ögon, lägger armen omkring den frimodige talarens hals och säger:

»Du har rätt, tusen gånger rätt, och jag har orätt. Hvarför har jag ej alltid haft sådana vänner som du — som sagt mig sanningen — jag hade då ej blifvit en sådan — — —», tillade han med skälfvande röst, i det han gaf sig själf ett nedsättande epitet.

Med denna böjelse att med en viss ringaktning stundom omtala sig själf sammanhängde otvifvelaktigt hans vana att emellanåt ej tala full sanning, när det gälde hans egen person.

En förklaring af detta hans fel finner man uti det förut citerade yttrande, som han, medveten om denna sin brist, någon gång kunde fälla om en sin ungdomslärare; en annan förklaring däraf finna vi uti hans sydländska natur, hans »gascognenatur» så att säga, hvilken här åter bryter fram. Han talade ofta själf med en viss belåtenhet om att han härstammade just från detta landskap: »Jag är från Gascogne, som du

vet — jag härstammar från Gascogne», o. s. v.[1]. »Gascognaden» låg mycket för honom; hörde han någon berätta ett äfventyr eller något dylikt, ville han ej vara sämre, utan var genast till reds med en historia, som öfverträffade berättarens, sak samma i hvad belysning han, kungen, då själf kom att framstå. Detta, att ljuga om sig själf, var något, som således rent af låg honom i blodet, och som under hans uppväxt aldrig blef motarbetadt.

Men till hans beröm må sägas: han gjorde nästan ständigt sig själf mycket värre, än han var. Detta var dock åter mången gång en följd af hans afsky för alt skvaller och förtal. Han tålde ej, att något klander uttalades vare sig mot hans personliga vänner eller mot andra honom mera aflägset stående personer. Hände det, att någon af hans omgifning i hans närvaro om en frånvarande fälde ett bäskt omdöme, brukade han afbryta eller nedtysta detsamma med de orden: »Säg inte det, säg inte det — jag själf är mycket värre, jag har sagt och gjort det och det», och därmed kunde han pådikta sig själf motiv och handlingar, som ej voro sanna, på det att den omtalade ej skulle framstå i alltför mörk eller ofördelaktig dager.

Man må kalla detta svaghet eller hvad som hälst; men man *måste* i motivet finna något, som åtminstone ej nedsätter kung Carl.

[1] I sammanhang härmed vilja vi meddela en liten lustig och för kung Carl mycket betecknande tilldragelse från hans besök i Paris 1867. Under de 14 dagar han sommaren detta år incognito vistades i världsstaden, roade det honom mycket att, då han med ett par svenska följeslagare promenerade i Champs Elysés, inlåta sig i samtal med obekanta personer. Jämte de förra satte han sig altså en dag på en bänk och började samspråka med en där sittande elegant demimonde-dam, i det han bemödade sig att tala sina förfäders, gascognarnes, språk. Efter några inledande allmänna fraser yttrade kung Carl: »Jag är från Gascogne, jag!» — »Ja, det hör man mycket väl på talet». — »Hvad tror ni då jag är för slag?» — »Åh ni — ja, ni är en italiensk oljehandlare, ser det ut». — »Än den där då?» frågade kungen och pekade på den ene af sina följeslagare. »Det ser man nog — det är en ölbryggare från Tyskland». — »Nå, den här herrn då», fortfor kungen, pekande på den andre. »Det är en af våra civilklädda officerare», svarades genast och utan tvekan. Kungen, som gärna själf skulle velat blifva tagen för civilklädd officer, blef en smula misslynt, sade ej ett ord mera och gick hem.

Om någon burit fram till honom ett eller annat yttrande, som kunde skada någon af hans mera afundade vänner, gick han alltid rakt till ifrågavarande person för att klarera saken. Så t. ex. hände det en dag, då professor Boklund, som han högt värderade och som i rikaste mått ägnade kung Carl sin hängifvenhet, inträdde för att som vanligt gifva konungen lektion i målning, att denne helt misslynt sade:

J. C. Boklund.
Efter porträtt från 1860-talet.

»Du har ju sagt, att jag målar så illa!»

»Nej, E. M., hvem har påstått det?»

»Det har 'sessan'; hon sade i morgse: Pappa kan inte måla — det säger professor Boklund. — Jag tycker du borde säga sådant till mig själf.»

Professorn förklarade sig oskyldig till yttrandet, hvilket af någon bland omgifningen blifvit fäldt i den lilla prinsessans närvaro för att vidare frambäras och sålunda skada den afundade konstnären. Den lilla rätt menlösa intrigen stran-

dade sålunda på kungens egen öppenhet och hans hat till skvaller.

»Jag hör inte på folk, som talar illa om andra», har han också vid ett tillfälle yttrat.

Med undantag af de allra första regeringsåren skall vid Carl XV:s hof just på grund häraf hafva rådt en brist på »intriger», som lär vara ytterst sällsynt i dessa de högsta samhällskretsarna.

Och visst menade han allvar, då han en gång 1865 i en »visa vid ett gladt tillfälle» till grefve Edvard Piper utbrast:

»Aldrig något fel förstoras
Under vänskapens kontroll.»

I ett bref, som han under sin sjukdom 1871 skref till en vän och hvari han tog afsked af denne med anledning af en förestående svår operation, hvars utgång kunde tyckas oviss, yttrar han bland annat:

»... Du har beständigt flärdfritt fört sanningens varnande ord på din tunga för att rätta mina fel. Gud signe dig därför. Du har aldrig talat illa om mina vänner, men du har ofta varnande öppnat mina ögon. Tack — därför!»

Hans ovilja att lyssna till hvad som sades om andra förklarar äfven den äljes sällsamma omständigheten, att han kunde lägga i dagen en nästan trotsig envishet, då det gälde någon af dessa *så kallade* vänner, hvilkas inflytande på honom han själf kände — och till slut äfven erkände — vara olycksbringande.

Ehuru Demirgian ej var den ende, vilja vi endast exempelvis åter nämna honom, hvars namn före hitkomsten lydde: Habib Bey.

Han hade i medlet af 1860-talet anländt till Sverge såsom stallmästare hos vicekonungen af Egypten, medförande ett par arabiska hästar från denne till kung Carl. Det påstods dock sedan, att detta endast varit en fint af Demirgian, på det han måtte få tillfälle att komma i beröring med kung Carl; denne skulle nämligen till sist själf hafva fått betala hästarne.

Demirgian var altigenom en äfventyrare i stor stil[1]. Utom det att han säkerligen lyckades på sätt och vis imponera på kung Carl, hade hans inflytande sin förnämsta grund däri, att han såg och smickrade de svaga sidorna i kungens karaktär; med alla sina »insinuanta och fängslande» egenskaper, framför allt den att kunna roa kungen, fick han också som bekant öfver denne ett allt för stort och skadligt välde; han utnämndes till och med till konungens stallmästare.

Endast så småningom och först då den listige gunstlingen råkat att demaskera sig, lyckades det kungens omgifning att aflägsna honom. Fullkomligt skedde ej detta förr än några månader före kung Carls död och då i samband med en sorglig episod, som vi framdeles i korthet skola beröra.

Demirgian var emellertid allmänt afskydd och föraktad, och ehuru kung Carl bevisligen ej ville lyssna till sina vänners föreställningar, hafva vi dock af allt, vi hört, fått det lifligaste intryck af, att han aldrig hyste hvarken någon värklig vänskap eller någon sympati för mannen. Ty, oaktadt han envist nekade att sätta tro till eller fästa afseende vid de upplysningar, man gaf honom rörande denne, vredgades han dock egentligen ej på dem, som framburo dessa, hvilket han otvifvelaktigt skulle hafva gjort, i fall fråga varit om någon, han värkligen höll af.

Några få drag äro nog att klargöra detta förhållande.

[1] En skildrare har tecknat denne kung Carls »onde genius» sålunda: »Ehuru brunhyad, svartögd och smidig, hade han i sitt yttre ingenting af den orientaliska typen i dess ädelhet; däremot var han en typ för österländingen i dess förfall — — — Hvad han af den moderna civilisationen tillägnat sig var dess laster, som han sammangjutit med den onämnbara sedeslöshet och korruption, som kan finnas hos hans egen ras. Han var redan vid sitt första uppträdande en medelålders man, men föreföll mycket yngre, än han var. Han hade en outtömlig fond af list, förslagenhet och förställning, kunde när han så ville vara ytterst intagande, var allt efter omständigheterna krypande artig eller förnämt värdig; han var utan tillstymmelse till uppfostran, men kvick och världserfaren, samt hade genom umgänget med människor af alla möjliga slag och klasser från de allra högsta till de allra lägsta, bland hvilka han under sitt skiftande lif lefvat och rört sig öfverallt i världen, förvärfvat sig ej blott ton och sätt, men äfven kunskaper och insikter tillräckliga att slå »blå dunster» i ögonen på den societet, hvari han för tillfället uppträdde.»

Bland dem, som delade det allmänna föraktet för Demirgian, var också ordonnansofficeren löjtnant Gyllenram. Han nekade bestämdt att på något som hälst sätt umgås med den nye »stallmästaren» och satte aldrig sin fot inom dennes dörrar. Demirgian var som bekant om somrarne bosatt på Järfva nära Ulriksdal.

Då kung Carl någon gång försökte förmå löjtnant G. att vara sig följaktig dit, möttes han ständigt af ett bestämdt motstånd. Den tillgifne vännen följde med till husets trappa — aldrig längre. Denna tydligt visade motvilja att komma i närmare beröring med den mörke armeniern gjorde dock aldrig något afbrott i det förtroliga förhållande, som rådde mellan kung Carl och denne hans officer. Om kungen någon gång rynkade pannan, då hans önskan i berörda hänseende lämnades obeaktad, dröjde det dock ej lång stund, innan det lilla molnet försvann.

En dag ägde hos Demirgian en middag rum, till hvilken flere herrar vid hofvet voro inbjudna, däribland också Gyllenram. Denne förklarade emellertid för konungen, att han för sin del sändt återbud, emedan han tänkt bedja kungen om tillåtelse att jaga. Kungen svarade, att det fick han inte; ingen af de andra herrarne hade nekat efterkomma inbjudningen och då vore det onödigt, att han, Gyllenram, vägrade. Då denne emellertid vidhöll sin anhållan, sade kungen i litet förtretad ton: »Nej, det blir ingen jakt af». G. aflägsnade sig, men begaf sig icke till Demirgians middag. Konungens lust att villfara sin väns önskan var dock större än förtreten öfver hans reserverade hållning gent emot »stallmästaren», ty det dröjde icke länge, innan G. hade kungens tillåtelse till jakten.

En annan gång voro alla de tjänstgörande herrarne vid Ulriksdalshofvet åter på middag hos Demirgian. Kungen, som denna gång ej deltog i nöjet, hade, för att skaffa sig sällskap i ensamheten, skriftligen tillkallat G., hvilken för tillfället ej var tjänstgörande. Denne infann sig således ofördröjligen på Ulriksdal, och då alla de öfriga herrarne afrest samt kungen befann sig midt emot sin officer vid taffeln, sade den förre leende: »Nå, är du *nu* nöjd?!»

Dessa smådrag, mena vi, tydliggöra den skillnad kung Carl själf gjorde emellan sina *värkliga* vänner och dem, som måhända till en viss grad förmådde behärska honom, men dock aldrig vunno hans tillgifvenhet. Men att också de förres varningar särskildt just med hänseende till Demirgian väckte kungens lust att så mycket starkare hålla fast vid den anklagade, anse vi troligt. Det är åtminstone i full konsekvens med hans lynne och de »vänskapens lagar», han alltid hyllade.

Henric Gyllenram.

Efter porträtt från slutet af 1860-talet.

Ett ytterligare bevis för att kung Carl ej var synnerligt varmt eller hjärtligt fäst vid Demirgian är följande: då den senare under kung Carls vistande i Aachen telegraferade och frågade, om han finge komma dit, lämnade kungen likgiltigt från sig telegrammet till någon af de uppvaktande herrarne. Då ett par dagar förgått, utan att han yttrat något om svaret, telegraferade desse till Demirgian, att hans närvaro ej var behöflig, men att kungen skulle låta honom veta, om och när han kunde få komma. — Då kung Carl något senare erinrade

sig telegrammet och sade: »Nu skola vi svara Demirgian», fick han veta, att hans vänner redan på eget bevåg gjort detta, och att svaret varit afböjande. Han blef då strax ganska uppbragt, men lät sedan saken bero och talade aldrig mera om den. Ej häller lät han någonsin tillkalla Demirgian.

Så skulle han, som då kände döden nalkas, ej hafva handlat mot en värklig vän, mot någon, som stod hans hjärta nära.

Upptog kung Carl aldrig illa ett osminkadt och uppriktigt ord, så tålde han dock aldrig någon näsvishet.

Om någon därtill lät förleda sig af den glada och rättframma ton, som rådde i hofkretsarna, tillrättavisades han på ett sätt, som i blinken och för alltid aflägsnade honom. Och om någon trodde sig kunna vinna den rättframme konungens nåd genom ett tölpigt eller groft språk, misstog han sig grundligt. Huru mycket kung Carl än anslogs af ärlig och okonstlad öppenhet, kräfde han dock omutlig respekt för sin person och fördrog ej råhet. Då sålunda prinsen af Wales 1864 besökte Sverge, hade en älgjagt blifvit anordnad på en egendom söder om Stockholm, tillhörande en person, känd för åtskilliga äfventyrliga spekulationer. Kung Carl frågade honom om landtbruket ginge bra och fick då till svar: »Hur i h—e tror E. M., att det kan gå i dessa bistra tider!» Kungen sade intet, men mulnade, och den väntade »vasen» uteblef.

Lika litet tålde konungen uppblåsthet eller dryghet; en person med dessa egenskaper riskerade alltid att bli ett föremål för hans skämt; och hans dräpande, korta repliker träffade då mången gång utan nåd och förbarmande. Det fans t. ex. på 1860-talet, i en sydskånsk stad, en rådman, som, utom det att han var mycket skicklig sångare, också hade en ej ringa benägenhet att göra sig gällande. I sin egenskap särskildt af vis-sångare inbjöds han en dag att intaga middag med de kungliga på Bäckaskog. Säker på sin konst uppträdde han här en smula dråpligt, men då middagen skred mot sitt slut och ännu ingen invit att sjunga hörts af, yttrade han med litet viktig min till kungen: »I fall E. M. önskar det, så är jag nu villig att låta höra en sång».

»Ja, mina herrar», svarade konungen högt, i det han

vände sig till sällskapet, »nu gå vi ut och röka cigarr i det gröna, så låta vi vår rådman sjunga här inne.»

Ett raskt, manligt, bottenärligt väsen värkade alltid tilldragande på honom. Oaktadt han, som vi förut nämt, bibehöll en orubblig tillgifvenhet för sina närmaste ungdomsvänner, omgaf han sig dock vid mognare år gärna med ungdom, därför att han från dennas läppar fick höra sanningen mest oförfalskad. Detta var säkerligen, efter hvad vi från många håll hört, också en af orsakerna till att den yngste af hans ordonnansofficerare inom kort blef hans mest förtrogne vän; kung Carl, som ända till sin sista sjukdom bevarade sin ursprungliga ungdomlighet, kände utan tvifvel, att han af ett ungdomligt sinne blef lättare förstådd, att han här möttes af den varmaste sympatien.

Därför ligger det också vacker sanning i den sorgedikt, i hvilken Lunds studenter efter hans död uttalade sin kärlek till honom, och hvars första värs vi anföra:

Han var en konung just för oss,
Som stå i lifvets vår;
Hans varma väsen bäst förstås,
Där ungt ett hjärta slår.
Hur gladt hans mod, hur fri hans blick,
— Hvem ville ej på honom brås!
Utaf hans hela kungaskick
En bild af ungdomskraft man fick
— Han var en kung för oss.

Det är sant, att han utöfvade nästan ett slags trollmakt öfver dem, med hvilka han kom i personlig beröring, att han ägde hvad en hans minnestecknare[1] vid hans död kallade en »hemlig dragningskraft», som förde allas hjärtan honom till mötes. Vi hafva hört mer än en af hans närmaste omgifning förklara, att det mycket väl kunde hända, att han med en viss lättsinnig tanklöshet kunde göra sig skyldig till ett eller annat, som för ett ögonblick mattade känslan af aktning för honom: »Men endast i hans frånvaro; var man tillsammans med honom, glömde man allt utom den godhet och hjärtliga

[1] C. T. Odhner: »Till minne af konung Carl XV», tal vid Lunds universitets sorgefest d. 27 nov. 1872.

värme, det fina deltagande för andra, som lyste fram ur hans väsen». I dessa ord ligger för öfrigt äfven förklaringen af den gåta, så mången finner i det påståendet, att kung Carls personlighet efter hans död liksom förlorade makten öfver de hjärtan, han vunnit i lifvet. Klart är det naturligtvis, att då han själf är borta, han, med sin ovanliga förmåga att kunna vinna tillgifvenhet, att kunna godtgöra en öfverilning, att sprida glädje omkring sig; då den vänliga handen domnat, som alltid var redo att gifva ett ärligt handslag, och då på ett och annat håll minnet af ett förhastadt, kanske ofrivilligt sårande ord kvarstått såsom det öfvervägande intrycket: klart är det då, att en fläkt af kyla lätt skulle kunna liksom utplånande sopa fram öfver minnet af allt det goda, som fans hos honom.

Men i så fall gäller detta endast dem, som stodo honom mindre nära, som voro skeptiska eller till och med afgjorda motståndare i frågor, för hvilka han brann af ifver. Till dessa personer kunde han då också lätt, i förtreten öfver ett ihärdigt motstånd, förledas att fälla ett sårande ord.

Vi veta fall, då sådant skett, och då den sårade aldrig kunnat glömma — eller förlåta — det hastiga ordet. Och detta har sedan, ytterligare kommenteradt och utsmyckadt med många öfverdrifter, bidragit att här och där undanskymma de sanna, de bästa dragen i Carl XV:s karaktär.

»Vår tid har blicken fäst på män och ej på kungar», hör man ofta yttras.

Detta är ett ytligt åskådningssätt. Att en kung i våra dagar ej omgifves af samma nimbus som förr, att den »glans» bleknat, som »kronans prakt» i och för sig förlänar, är blott ett uttryck af att folket såsom sådant rycker framåt i utveckling och självstyrelse och ej som förr beror af en enda man, ställd i dess spets. Men att med ringaktning se på en man, *för det* han är kung — något som han i ett arfrike ej ens rår för — är oerhördt ensidigt, ehuru ej ovanligt på vissa håll.

En manlig kung, sådan som Carl XV värkligen var, är kanske till och med värd mera erkännande än en vanlig medborgare, emedan han är utsatt för vida flera möjligheter att få sin individualitet stympad eller afnött.

I mycket led kung Carl skeppsbrott både som regent och människa, men mannatypen förblef densamma, och som en man bar han lifvets vedervärdigheter, då dessa på fullt allvar mötte honom.

Då man talar om kung Carls »vänner», måste man taga detta ord i dess egentliga betydelse, ej såsom liktydigt med »konungagunstlingar». Det senare betecknar ju i dagligt tal dem, som begagna sig af sin konungs förtroende för att svinga sig upp eller främja egna åsigter och intressen. Sådana »vänner» funnos naturligtvis äfven i kung Carls närhet, men det är långt ifrån säkert, knappast troligt, att han för dem oförbehållsamt öppnade sitt inre.

Mer än en gång kan man få höra framdragas såsom ofördelaktigt för kung Carl, att till och med några af Sverges främste statsmän under hans tid ej skulle hafva känt sig sympatiskt berörda af hans personlighet. Om så värkligen varit förhållandet, förefaller det dock ej så oförklarligt, i fall man det ringaste känner kung Carls lynne. Han, som satte sig så öfver alla former, att han endast därmed stötte många för hufvudet, i synnerhet då han ibland bröt mot den officiella etikettens stränga lagar och kanske mer än en gång för en nästan pojkaktig förlöpning möttes af sin statsministers ogillande — han kunde säkerligen aldrig ens i privatkretsen i deras närvaro fullt afskaka en viss känsla af tvång, orsakad af den ställning, han såsom »regerande konstitutionell konung» intog till ministrar och statsråd.

Dessa kommo således med all säkerhet ej att *så* lära känna honom, att hans personlighets bästa och varmaste sidor kunde liksom öfverskyla den stundom framstickande nonchalansen.

I de stora besluten är en konung sällan fri, han kan välja det rätta eller hindras att göra detta af både politiska och ekonomiska skäl, och statsmännen, som i honom se den offentlige mannen, kunna ej häraf bilda sig ett säkert omdöme om hans personlighet; hans privathandlingar däremot bero af hans fria vilja, och därför är det också privatvännerna, som förnämligast lära känna honom.

Detta bestyrkes af ett yttrande, fäldt af en af vårt lands

erkändt främste statsmän, som samtidigt också var en af kung Carls äldste och närmaste vänner: »Det var egentligen i privatlifvet — på resor eller hälst i hans atelier, då han stod i skjortärmarna och målade, man kunde lära att *riktigt* förstå och hålla af kung Carl».

»Nu vill jag bara vara människa, slippa att vara konung», brukade han ofta säga, då han befann sig i sin förtroliga krets, vare sig denna för tillfället utgjordes af utvalda vänner bland hans officerare, eller han befann sig i något enkelt konstnärslag. Här, hvarest

»— — ej statsministrar
Störa muntert lag»,

som han en gång uttryckte sig i en skämtvisa, fick han vara sig själf och slapp att lägga band på sin naturliga godlynta munterhet, hvilken visserligen ofta kunde bli bullersam och grofkornig, men aldrig afsiktligt sårande.

Medelpunkten i vänkretsen var han själf. Och ehuru han själf för länge sedan är borta, är det dock den gemensamma kärleken till honom, som allt fortfarande sammanhåller denna krets eller rättare hvad som i lifvet finnes kvar af densamma. År efter år har kretsen glesnat, och en efter annan af »kung Carls vänner» har gått hädan, men hos de kvarlefvande har hvarken tiden eller de måhända allt mera skilda intressena kunnat matta den tacksamma tillgifvenheten för hans minne.

»Det måste vara en icke vanlig personlighet», har en af desse vid ett tillfälle skrifvit till oss, »som i lifstiden vetat att så länka tillsammans människor af så olika beskaffenhet och skaplynne, att ännu lång tid, efter det döden borttagit all möjlighet till egoism eller personlig äregirighet, borttagit det väsentliga elementet i kedjan — honom själf — sammanhållningen länkarne emellan på intet sätt förminskats, snarare ökats.»

Hvarje år den 3 maj samlas dessa vänner för att fira hans minne, och mer än ett allvarsord af otvifvelaktigt äkta kärlek blir då uttaladt.

»Vi skola så fortfara, så länge två af oss äro i lifvet, och den siste af oss dricker ensam kung Carls skål», är deras bestämda försäkran.

Här, om någonsin, gäller regeln: »On ne meurt qu'avec le dernier de ses amis!»

Det är genom dessa personliga vänners omdömen och uttalanden, man bäst kan bilda sig en föreställning om kung Carls värkliga personlighet, så mycket mera som ingen af dem var blind för hans fel. De läto blott dessa ej *bortskymma* allt annat hos honom. Vi veta mer än en af dem, som före sin död brände upp sina anteckningar från den tid han lefvat tillsammans med kung Carl, emedan han tyckte sig understundom hafva klandrat honom väl strängt.

Och bland dessa befann sig åtminstone *en*, hvars död blef en omedelbar följd af kung Carls, och hvars hjärta bokstafligen blef krossadt af sorg den dag, hans konungs ekekista fick plats i det bernadotteska hvalfvet. Det var hans mångårige vän och lärare i målning, professor Boklund[1].

Carl Johan hade också en sådan trogen vän i döden och som inom kort följde honom efter, grefve Magnus Brahe, om hvilken Böttiger med fog kunde säga:

Kungens marskalk nedlagt marskalkstafven,
Riksmarskalken följt sin kung i grafven.

Liknande bevis på fullgod vänskap finner man vid kung Carls likbår. Det har af flera deltagare berättats oss, att på eftermiddagen af kung Carls begrafningsdag, då alla de officiella högtidligheterna slutats och tystnad och skymning härskade i Riddarholmskyrkan, samlades några af hans käraste vänner, bland dem professorerna Boklund och Scholander, omkring kistan för att, nedtyngda af sorg och smärta, under djupa snyftningar taga afsked, ej af konungen — detta hade skett officielt förut — men af deras så trofaste beskyddare och vän, af »kung *Carl*», samt af hvarandra, som aldrig mera skulle kunna samlas omkring honom.

Denna afton kom professor Boklund tillintetgjord hem; under ett par år gjorde honom sorgen öfver hans »*käre* kung» så sjuk, att han ej ens kunde arbeta; han återfick sedan dess

[1] Dessa af prof. Boklund förstörda anteckningar voro mera utförligt affattade memoarer; de på annat ställe i detta arbete af oss omnämnda Boklunds anteckningsböcker, som stått till vårt förfogande, hafva endast innehållit kortare, för hvarje dag nedskrifna notiser.

ej mera sin hälsa. »Han sörjde sig till döds», hör man mer än en yttra, som är närmare bekant med förhållandena.

Ett sådant vittnesbörd väger tungt för kung Carls personlighet, liksom öfver hufvud taget den starka kärlek, hans närmaste omgifning hyste för honom, och hvilken, som vi redan antydt, hos de kvarlefvande är så liflig, att rösten blir bruten, då de tala om »sin kung». Vi hafva sett bevisen härpå uti grånade mäns fuktiga ögon, vi hafva sett män, ännu i sin bästa ålder, ej i stånd att dölja sin rörelse, då talet fallit på kung Carl, män, som kunna räknas till de främste i landet, ej endast genom börd, utan genom allmän aktning och anseende, tillhörande militära, konstnärliga eller literära kretsar. Och vi ha sett detsamma hos ädla, fina kvinnor, hvilkas allvar kan freda dem för hvarje flack anmärkning, att »kung Carl alltid hade tur hos könet».

Och detta efter nära 20 år!

En sådan trofast hängifvenhet värmer andra; den tillhör något af det bästa i människolifvet — den må ägnas en kung eller en lågättad man: det är personligheten det här gäller, och där denna kunnat framlocka sådan trohet, där har den varit fullhaltig och äkta.

En berättelse — visserligen en legend, men såsom sådan vacker och helt visst ägande sin psykologiska sanning — omtalar, att efter kung Carls död i Malmö landshöfdingresidens under flera års tid djupa, tunga snyftningar nattetid hördes från det rum, hvari Sverges konung aflidit; och, säger sägnen, dessa voro ekot af de vid dödslägret vakande vännernas sorg.

3.

Kung Carls vänsällhet äfven utom den trängre kretsen af hans närmaste omgifning härrörde förnämligast af den öppna och flärdlösa hjärtats godhet, som gjorde honom så öfverseende och försonlig emot andra, så hänsynsfull och vänlig emot personer af alla stånd och klasser, af alla yrken och tänkesätt, mest dock mot olyckliga, sjuka eller på annat sätt nödlidande.

Då man genomläser hans förut flera gånger omtalade anteckningsböcker allt från hans första ungdomstid, faller det genast i ögonen, huru han ständigt bemödar sig om att se det *goda* hos människorna och i deras bevekelsegrunder.

Det är hela försvarstal, han här i ensamheten kan framställa till förmån för den eller den personen, om hvilken han hört något förklenande ord. Han *bemöter* klandret, söker *förklara* felen. Han bemödar sig ständigt att utröna, hvad som finnes »bakom skalet», bemödar sig att vara sann och rättvis.

Det finnes en hel följd af egendomliga små uppsatser, skrifna uteslutande för honom själf och ej alls affattade i något slags novellstil, utan helt enkelt utgörande hans samtal med sig själf. Han kallar dem »porträtter». Och sådana har han under många år roat sig med att teckna; säkert skulle mången hofdam från hans tid, gammal och ung, mången högt stående person efter tagen kännedom om bilden hafva igenkänt sig själf, kanske med ett uttryck af förlägenhet öfver de många goda sidor den d. v. unge prinsen funnit hos honom eller henne.

Att studera karaktärer och i dem liksom utvaska guldet tyckes sålunda hafva haft en stor lockelse för honom. Han yttrar själf därom, då han omnämner anledningen till dessa

små »bilders» uppkomst: »— — Det roar mig att lära känna personers karaktärer, och jag anser äfven detta nöje nyttigt. Råka de (dessa porträtt) blifva allt för skarpa, är det visserligen emot min vilja — —».

Det sista tillägget är obehöfligt. »Skarpa» i den vanliga bemärkelsen af bitande eller stickande äro aldrig hans domar öfver andra. Men sitt omdöme och sin iakttagelseförmåga uppöfvade han naturligtvis betydligt genom detta sätt att studera människor.

Oaktadt det i hans lynne aldrig fans någon beräkning, ägde han dock klar blick för en persons rent mänskliga värde utan anseende till börd och rang. Detta ledde honom äfven i valet af rådgifvare, vänner och tjänare.

Det finnes ett af dessa porträtt, nedskrifvet i slutet af 1840-talet, hvilket synes oss särdeles betecknande för kung Carls uppfattning. Mången skall kanske invända, att hvad den tjugoårige ynglingen tänkte ej kan tilläggas mannen. I detta fall vilja vi genmäla, att ehuru kung Carl naturligtvis i inre hänseenden hade en rik utvecklingsbana att genomgå, en bana, betecknad både af godt och ondt, innan han uppnådde den allvarliga, lugna fasthet, som utmärkte honom under hans sista långa lidandes år, han dock under hela sitt lif bibehöll ganska oförändrade många af de drag, som utmärkte honom i hans ungdom. Till dem hör en viss naivitet, något nästan barnsligt godt, som särskildt framstack just i hans försonliga uppfattning af andra människors bevekelsegrunder; han var måhända äfven i detta hänseende en fantast, men en sådan af varmaste, ädlaste slag; han såg mycket här i världen i den varma färgton, som det egna hjärtelaget lade öfver personer och förhållanden. Han hade en böjelse att idealisera, såg, så länge han lefde, endast ljusa sidor, drag af oegennytta och osjälfviskhet, där andra tyckte sig skönja raka motsatsen: han bibehöll alltid denna ungdomliga hänförelse, som man hos mera mogna personer sällan eller aldrig finner, så vidt de icke kännetecknas af ett oreflekterande skaplynne liknande hans eget — en hänförelse, som dock under en viss tidpunkt af hans lif fick en stark uppblandning af öfvermättnad.

Men att företrädesvis tro andra om godt — det är i alla händelser en af de öfverdrifter i karaktären, som minst böra utsättas för klander.

Egendomligt nog kan det dock stundom tyckas, som om människor i allmänhet hällre såge en eller annan individ nedsvärtad än framstäld i möjligast milda dager, hvilket dock naturligen kan låta sanningen stå klar fram. För vår del bekänna vi öppet, att vi finna en Carl XV:s hjärtliga blick på sina medmänniskor vida mer värd att skattas än skärpan i de dömande och fördömande andars uppfattning, hvilka uti mildhet tro sig se en svaghet.

Sedan han antydt det behag, en dylik själsanalys har för honom med orden: »Att upplösa en gåta bestående af ord är svårt, men att upplösa en gåtfull karaktär är svårare», fortsätter han vidare vid teckningen af ofvannämda »porträtt»:

»Man klagar öfver att B. är inbunden; det är sant, men det är till största delen alldeles icke B:s fel. Det ligger i — — uppfostran. Barnet fick ej utveckla sina tankar i ord, i känslor, allt frö därtill — — blef förtryckt: precis som kinesernas flickor göra för att hindra sina fötter att växa, de sätta dem i järntofflor — —».

Men hvad han däremot klandrar är den egoism, som ligger i ett af berörda person fäldt yttrande: »I det rätta vill jag vara ensam, har jag åter orätt, så älskar jag stort sällskap.»

Härom säger nu prins Carl:

»Däri ligger sanning på samma gång som misstag. Det är bra, om man ensam kan uträtta något godt; också den som bor i höjden är man skyldig tacksägelse. Men annars bör man unna alla andra så mycket godt som möjligt och vara glad, om man kan få vara med och deltaga i det godas befrämjande. När man har orätt, skall man önska sig själf ensam och andra fjärran ifrån ens tänke- och handlingssätt, till och med om man ej har ensam felat, ty *det är en glad känsla att kunna vara en annans sköld.*»

En annan gång yttrar han om en äldre fru, ansedd att vara något hvass: »Sjuklighet, sorger hafva bidragit till hennes besynnerliga lynne; i grunden anser jag henne god, ja, hon

äger ett godt hjärta»; men han uttrycker samtidigt sin harm öfver, att hon »anser sig behöfva valla» några unga flickor vid hofvet, som i hans tanke alls ej behöfde vallas.

Ytterst lefvande är i vårt tycke denna lilla bild af en annan äldre dam:

»— — Godhet, grannlagenhet, se där det bästa, jag kan säga om henne — —

I sällskap är hon ej mycket pratsam, utom när hon har en viss rädsla, ty af fruktan går munnen beständigt. Hennes stämma är knappast hörbar, och det händer ofta — jag vet icke, om det är svaghet eller trötthet — men det händer ofta, att natten midt under ljusa dagen sänker sig för hennes ögon, och att hon slumrar in så stilla och så sött. Dock i självfva sömnen sin princip trogen: 'var flitig, sitt rak'. Ty ofta kommer denna svaghet på henne, till och med när hon arbetar, och man finner henne sitta sofvande, rak och med nålen färdig att genomborra hårduken. Frid öfver hennes sömn! — —»

Ett försök till självkaraktäristik är onekligen det mest märkliga uti alla de kung Carls anteckningsböcker, som innehålla dylika skildringar, hvilka, vi upprepa det ännu en gång, ej skola bedömas såsom skönliterära alster, utan endast såsom uttryck för hvad han bar inom sig.

Road som han är af mera ärligt välvilliga än djupgående analyser, opererar han också gärna med sig själf. Taine påstår någonstädes, att man för att intränga i en annans själ till att börja med måste hafva inträngt i sin egen. Den store människokännaren Napoleon I sysselsatte sig mycket med studiet af människosjälen — sin egen och andras; människors goda och onda sidor voro för honom ett material, hvilket han godtyckligt använde för sina planer, utan ens skymten af en tanke på den enskilde individens välfärd. Och om sig själf sade han: »Om jag blef kär på allvar, skulle jag sönderdela min kärlek bit för bit. *Hvarför* och *huru* äro två så nyttiga frågor, att man ej kan framställa dem för ofta.»

Kung Carl ägde naturligtvis ej en Napoleons omfattande blick; denne står ännu och kanske för alla tider oöfverträffad i konsten att utforska särskildt människors sämre sidor och lidelser och att på denna insikt grunda sitt herravälde öfver dem.

Drifkraften hos kung Carl vid hans studier af människor var långt ädlare; han var ej en härsklysten natur; häri var han olik både far och farfar; han åstundade ej att lära känna människor för att kunna använda dem för sina egna planer eller hålla dem i ledband; tvärtom uppskattade han fullt individens rätt till personlig frihet, liksom han framför allt önskade denna senare åt sig själf; och det är efter sina egna böjelser och tycken han sluter sig till andras och bemödar sig att göra rättvisa åt dessa.

Hans karaktärsanalyser, framsprungna ur intresse af att lära känna människor, hafva, som sagdt, till sitt mål att hos dessa finna drag, vid hvilka han med sympati kunde dröja.

Den teckning, han gör af sig själf, är nedskrifven någon kort tid, efter det han lämnat Upsala. Och sådan han här skildrar sig, sådan återfinner man honom på hvarje sida af de oförbehållsamma, svärmiska ungdomsutgjutelser, som fylla hans dagböcker. Denna hans självfanalys är i det hela taget sann och äger äfven i hög grad sin tillämpning på honom under äldre åren.

Man skönjer däri mycket, som i förstärkt form återfinnes hos Carl XV.

Han talar i tredje person och har satt till öfverskrift: »Det är svårast att känna sig själf.»

— — »Hans hufvuddrag är allvar. — — I sitt umgänge är han i allmänhet sluten, men emot dem, hvilkas vänskap ligger honom om hjärtat att erhålla, är han öppen, ja, kanhända allt för mycket uppriktig. Jag frågade honom, huru han kunde vara så uppriktig. Om han icke därvid vågade för mycket. Men fick till svar: genom uppriktighet vinner jag vänner; dem, som ej äro värda mitt förtroende, föraktar jag, deras skvaller rör mig ej, då jag vet med mig, att jag uttalat min mening utan omsvep, såsom en man skall göra det. — Och då jag sade, att hemligheter kunna bli bekanta, sade han: hvarje människa har en viss grad af stolthet, en större eller mindre hederskänsla, och denna väckes genom ett öppet framställningssätt; det tager öfverhand öfver skvallret, och man vill visa sig vara värd förtroendet. Dock hoppas jag, att han skall bli mer försiktig, ty, som han är ung, hän-

föres han ibland lätt nog. Han har svårt att blifva bekant, men då han en gång blifvit det, kan man lita på hans vänskap — — ty han anser vänskapen mellan tvänne personer vara den högsta lycka och är därför mycket ömtålig om den samma. Han söker andras vänskap och anser för en lycklig dag, då han genom någon tjänst kan knyta den fastare Ehuru uppfödd i en krets, där man skulle tro en viss stelhet och förställning råda, är han lycklig att [hafva] ägt föräldrar, som varit enkla och som aldrig yfts öfver sin plats, hvarigenom det blifvit honom möjligt att bibehålla — — enkelhet. — — Enkelhet är ock det, han sätter mest värde på af alla egenskaper hos andra. — — I sällskap är han ofta munter, men det sker ibland med ansträngning, ty han är melankolisk; hans största nöje är att drömma om flydda tider, som voro honom så kära, att ana stundande, som kanhända skola blifva det. — — Hvem skulle tro, då man ser honom, att han skulle vara tillgänglig för milda känslor; men så är det ändå. Han emottager intryck, hvilka en annan knappast skulle minnas till följande dagen, så djupt, att det är honom omöjligt att förskingra dem — — Det är hans glädje, hans nöje att uppteckna sina tankar och känslor. Han älskar arbete, och har en vilja nog fast att framdrifva det han riktigt föresätter sig; det har äfven lyckats honom att mer än en gång nå ett önskadt mål. Det vore nyttigt, om han ibland rönte en och annan motgång, ty högmod och själfförtröstan skola annars lätt framskymta, då han redan äger en stark ambition, som lätt kan leda därtill. I hans bröst finnes icke en droppe rädsla, och han påstår, att han icke vet någonting, för hvilket han fruktat. Flere anse honom öfverdådig, och jag kan icke neka, att icke det händer någon gång, men det skadar ej, medan man är ung. Det aftager nog i samma mån som åren tilltaga. Allt hvad som är svenskt älskar han högt och det skär honom i hjärtat att se när Svenskarne ej älska hvad som är fosterländskt. — — — Han älskar Sverige och hans högsta önskan är att visa det ej i ord men i gärning.»

Huru han vid senare år betraktade sig själf, huru han med djup smärta erkände sina fel, skola vi längre fram i ett annat sammanhang omnämna.

»Om jag hade Södermarks pensel och förmåga att träffa personer, skulle jag ej bry min hjärna med att uppskrifva någon karaktär, emedan jag då skulle kunna se bilden af en vän, när jag det önskade, samt på samma gång påminna mig dess själs goda egenskaper — —», yttrar han på ett ställe. Troligt är också, att ju mera hans kärlek till pensel och färger växte, dess mindre behof hade han att låta pennan

Allt hvad som är svenskt älskar
han
högt och det skär honom i
hjertat att se när Svenskarne
ej älskar hvad som är foster-
ländskt, utan vilja härma
dem som främmande nationer
bespotta och antyga det som
passar för dem, glömmande
att dem vi just vilja härma,
hafva bibehållit sina egen-
heter orubbade ifrån äldsta
tider. Han älskar Sverige och
hans högsta önskan är att
visa det ej i ord men i gerning

Facsimile ur kung Carls dagbok.

vara sin tolk. Han försökte sig ju emellanåt äfven i porträttmålning.

* * *

Att kung Carls blick för själfva personens inre värde i stort sedt kom hans land tillgodo, visas bäst däraf, att han uppsökte framstående statsmän, hvilka han satte i spetsen för riks-

styrelsen, och för hvilka han böjde sig, just emedan han för dem och deras statsmannaklokhet hade en obegränsad aktning och tillit. Må vara, att denna eftergift stundom icke var utan självöfvervinnelse, så förringas dock däraf ingalunda värdet af det personliga offer af egna böjelser, han mer än en gång bragte sitt land.

Att han så kunde böja sig, anse vi för ett af de största och vackraste dragen i hans karaktär. Det sammanhänger i det närmaste med den inre ödmjukhet eller kanske rättare med den bristande självtillit, vi förut anmärkt.

Och en följd häraf var, att han aldrig förtörnades öfver motsägelser, då hans rättskänsla sade honom, att de voro befogade, eller då de kommo från personer, som han ansåg hafva större insikt än han själf uti den omtvistade frågan. Så t. ex. hände det mer än en gång, att hans f. d. lärare, riksarkivarien Nordström, i dispytens liflighet kunde slå handen i bordet inför honom, utan att han tog detta illa upp; en gång hade de sålunda olika åsikter i någon ekonomisk fråga; de finansiella riksärendena intresserade som bekant ej *synnerligt* mycket Carl XV. Han höll emellertid envist fast vid sin åsikt, under det Nordström lika ihärdigt gendref honom.

Slutligen sade kung Carl:

»Säger du detta på heder och samvete — är det din fulla öfvertygelse?»

»Ja, Ers Majestät.»

»Godt — jag ger mig — du förstår det bättre än jag.»

I sina »Anteckningar och Minnen» berättar Trolle-Wachtmeister om ett samtal med kronprins Carl under riksdagstiden 1847—48.

Prins Carl ansågs vara det s. k. »junkerpartiets» stöd, och Trolle-Wachtmeister begagnade sig därför af tillfället att tala några varningens ord till honom:

»Jag iakttog», berättar han sålunda, »tillfället att säga honom åtskilligt om de ultrakonservativas syfte och nödvändigheten att ej synas imponerad af dem, att ej med något ord eller någon courtoisie smeka dem eller, hvad som vore det värsta, synas ångra, hvad som förut skett, hvilket skulle

anses blott såsom svaghet. — — Jag gjorde honom uppmärksam på, huru konungens roll efter min tanke borde vara: att med lugn och värdig kontenans taga emot alla afslag och vädja till nästa riksdag. — — Då skall ofelbart en stark reaktion inträffa mot det parti, som nu har bemäktigat sig väldet; och för denna reaktion skall konungen kunna stå såsom ledare, om han nämligen bibehållit det förtroende hos de liberala och moderata, som man bör hoppas icke blir försvagadt. Vidare yttrade jag min önskan och mitt hopp, att såväl konungen själf som arfvingen till hans tron ej måtte glömma, att dynastien är arfvinge till 1809 års revolution, hvars trådar brusto 1810, då den yttre politikens yttringar togo regentens hela uppmärksamhet och värksamhet i anspråk. Men nu måste de åter sammanknytas, hvilket vi ock med glädje sett konungen åsyfta genom sin strax tagna riktning på framåtskridandets bana — —

Altsammans åhördes med lifligt deltagande och utan missnöje. Den unge mannen röjde allvar och eftersinnande — —»

Hela kung Carls förhållande t. ex. till August Blanche är stämpladt af hans fördragsamma sinnelag.

Denne var utan tvifvel en af de *mest* älskade och uppburna personligheter, Sverge under senare tiden ägt. Då han midt under jublet på Carl XII:s-dagen den 30 november 1868 så plötsligt bortgick, förkunnade en liberal tidning, att landet i honom mist sin »populäraste» man. Samtidigt talades det också om, att så högt Blanche var älskad utöfver landet, så misshaglig var han å högre ort. Han hade en gång i en kuplett liknat kungen vid styrmannen på ett skepp och afslutat densamma så:

Den satsen jag därför vill yrka
I land, som på stormande haf:
Min kung kan jag älska och dyrka —
Och likväl ej vara hans slaf.

Den här uttalade uppfattningen, sade man, var anledningen till ett visst spändt eller kyligt förhållande emellan kung Carl och honom.

Detta är dock helt och hållet en missuppfattning. Kung Carl begärde aldrig någon slafvisk underdånighet, och han

satte som bekant det högsta värde på en ärlig och fri man. Mellan honom och Blanche rådde i det hela ett vänligt förhållande, på samma gång det hos dem fans ett visst humoristiskt rivalskap om folkets gunst, hvilken Carl XV ju klarligen kände sig äga, änskönt han aldrig sökte den. Om *båda* sades det ju äfven, att de vore Sverges mest populäre män, och båda voro också medvetna om den sympati, som de hvar för sig väckte hos folket. Det yttrande, kung Carl en gång fälde till Blanche, betecknar, rätt förstådt och med reservation, detta deras inbördes förhållande:

»Du är kung öfver pöbeln, men jag är kung öfver folket.»

Och att kung Carl ej illa upptog Blanches ofta nog rätt skarpa antirojalistiska utfall i prässen, eller med agg behöll dem i minne och sinne, visas bäst af följande lilla interiör från 1866 års riksdagslif.

Som bekant var kung Carls sätt att »taga» sina riksdagsgubbar sådant, att han med storm vann deras hjärtan; han var emot dem rättframt öppenhjärtig, ofta skämtsam, och han begagnade sig ej af några hemlighetsfulla öfvertalningsförsök. Ofta brukade han bjuda representanter af borgare- och bondeståndet till middag på slottet — med adels- och prästestånden behöfde han ej göra sig så mycket besvär, ty dessa brukade ändå oftast säga ja och amen till hans önskningar.

Bland dessa inbjudna liberala representanter funnos sådana som Blanche, Hierta, Björck, Svensén, Per Nilsson i Espö, Nils Larsson i Tullus m. fl. »Adel och präster ger jag f-n», kunde man vid sådana tillfällen få höra kungen säga, »de äro så fördömdt tråkiga, jag har mycket trefligare bland er!»

En sådan fäst för utskottets ledamöter af borgare och bönder hade han 1867, då hans arméförslag första gången var före. Under den lifliga diskussionen utbrast han plötsligt och häftigt:

»Ta' mig tusan säger jag er, att det här går inte!»

»Jag ber om ursäkt, Ers Majestät, men ta' mig tusan går Ers Majestäts förslag inte häller», replikerade genast Blanche.

»Ha, ha», skrattade kung Carl, »du är dig alltid lik — se här har du en cigarr.»

Blanche bugade, tog emot cigarren och stoppade den i bröstfickan.

»Hvad för slag, röker du inte?» utbrast kungen.

»Jo, Ers Majestät, men jag har ingen eld.»

Då ryckte kung Carl med kraft till sig en väldig kandelaber och höll den framför honom. Blanche bugade och krusade, men kungen sade leende:

»Ah, tänd du — du har så många gånger eldat upp åt mig! Det är inte för mycket, om jag ger eld åt dig en gång!»

Den rättframma godlynta tonen i dessa repliker, växlade mellan »folkets kung» och »folkledaren», beteckna också träffande deras ställning gent emot hvarandra.

Allt tal om att kung Carl med ovilja skulle hafva betraktat Blanche måste anses såsom osant.

Flera liknande drag hafva blifvit berättade af en man, som i flera frågor, synnerligast i försvarsfrågan, var kung Carls motståndare, och därtill en motståndare, som på grund af sin framstående ställning i präss och riksdag, otvifvelaktigt var en bland dem, som mest orsakade, att kung Carls ifriga önskningar i denna fråga blefvo ouppfylda, nämligen S. A. Hedlund.

Det erkännande han gifver kung Carls sätt och hållning gent emot sig är därför af så mycket större värde. Han berättar sålunda [1], huru han på hösten 1851, skriftställare som han var med »långt framskridna liberala åsikter», kallades upp till d. v. kronprinsen. Han infann sig på utsatt tid en eftermiddag i förmaket i västra slottsflygeln.

— — Efter några minuter — Carl XV lät sällan länge vänta på sig — inträdde prinsen med några cigarrer i handen och hälsade med ett vänligt och kraftigt handslag.

»Ni skrifver värs, herr magister, och det gör också jag; det roar mig mycket.»

Samtalet dröjde dock ej vid skaldekonsten, utan öfvergick till politiken.

[1] Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, 21 sept. 1872.

»Du» — i den mån samtalet blef förtroligare utbyttes »ni» mot »du» — »är republikan; välan, men jag skall säga dig, hur jag tänker mig saken. När jag blir kung en gång, vill jag göra de dugligaste män, jag finner, till landshöfdingar; dessa skola nämna de dugligaste män under sig, och så skall riket bli välstyrdt eller hur?»

»Ers höghet går uppifrån och ned. Man kan dock äfven gå i omvänd ordning. Kommunerna välja till sin förvaltning sina bäste män; länen välja sina länsting och dessa sina länsnämnder. Riket väljer riksdagen. Så blir statens förvaltning bygd på självstyrelsens eller, om man så vill, på republikansk grund.»

»Må vara, men ser du, mitt system är dock säkrare och bättre.»

Man talade rätt länge härom, men hvar och en vidblef sin mening, utan att ens något moln af missnöje märktes.

Prinsen öfvergick till militärväsendet. Indelningsvärket var hans ögonsten; det var en mönsterinstitution ur både borgerlig och militär synpunkt.

»Och — ser du — jag ämnar ej stanna därvid, jag vill ställa äfven artilleriet på indelning.»

Den tilltalade, som öppet erkände sig ej förstå denna sak, invände blott:

»Det må vara, men om Ers höghet vill saken, undvik namnet» — hvarvid prinsen slog honom på axeln och utropade:

»Ett f—dt godt råd!»

Äfven skandinavismen kom på tal, och prinsen, som var mycket varm därför, förklarade:

»Men icke vill jag bli kung i Danmark; jag vill det ej, äfven om det erbjödes mig.»

»Saken möter ju också många svårigheter, och mig synes en skandinavisk förening näppeligen kunna komma till stånd annat än såsom federativ republik, men denna tid är, såsom Ers höghet väl inser, mycket aflägsen.»

Prinsen studsade ett ögonblick, men öfverenskommelsen hade varit, att ett fullt uppriktigt tal skulle föras, och den hölls ärligt. Man åtskildes i största vänlighet från prinsens sida.

Och det dröjde ej länge, innan kallelsen upprepades.

Den tillkallade infann sig på slaget kl. 4 eftermiddagen, men prinsen var ute och åkte. Efter en half timma gick den väntande sin väg, men detta vållade ingen anstöt, utan prinsen var nästa dag, då han ej lät vänta på sig, lika vänlig.

Samtalet rörde sig nu om proletariatet, hvars grund prinsen trodde ligga i hemmansklyfningen och öfverbefolkningen, en åsikt, som på det lifligaste motsades. Och prinsen lyssnade uppmärksamt till motskälen.

»Farväl nu — drottningen väntar på mig; tack för samtalet, och det skall jag säga dig, att du öfvertygar mig ej så lätt, men har jag funnit, att jag misstagit mig, så skall jag vara den förste att vidgå det.»

»Det var vackert sagdt af Ers höghet.»

»Bah, det måste jag väl göra som hederlig karl.»

Under årens lopp inträffade många enskilda samtal mellan Carl XV och Hedlund. De voro i samma anda som de nämda. Konungen var alltid öppen och rättfram, men tog aldrig anstöt af det uppriktiga talet. Han kunde säga — »det där begriper du ej» — men armen låg öfver den tilltalades axlar och ögat blickade vänligt in i dennes.

Dock kommo mellantider af annan stämning. Onåden gaf sig ganska tydligt tillkänna i blick och hållning. Men möttes man åter efter något år, så var konungens handslag lika hjärtligt. Han hade, säger berättaren, dock haft skäl att vara innerligt förargad mången gång, men han hyste intet groll.

Sannolikt har hvar och en, som kommit i beröring med kung Carl, haft samma erfarenhet. Af huru olika mening man än månde hafva varit med honom i många stycken, kunde man likväl ej undgå att värmas af tillgifvenhet för honom, mannen, som tålde en ärlig motsägelse, på samma gång han själf sade sin mening.

4.

arl XV var en finkänslig och ridderlig man och därför alltid uppmärksam på allt, som passerade omkring honom.

Detta stod naturligtvis i samband med hans konstnärliga intressen och anlag, för hvilka alla detaljer voro fängslande och fulla af innehåll. Men man skönjer äfven häri människovännen, som såg det *mänskligt* vackra i hvardagslifvets små förhållanden, hvilket af människor med hvardagssjälar så ofta förbises.

Artig förbindlighet mot kvinnan, äfven den åldriga, samt kärlek till barn voro hos honom framträdande själsdrag.

Han brukade t. ex. ofta, då han bodde på Ulriksdal, färdas in till Stockholm till statsrådssammankomster m. m. med den lilla ångaren Edsviken[1], och man såg honom då sittande i

[1] På tal om kung Carls resor mellan Ulriksdal och Stockholm taga vi oss friheten meddela följande karaktäristiska anekdot ur kalendern »Svea» 1872:

Såsom ständigt farande hade konungen partibiljetter på ångbåten. Men en dag hade han glömt att taga med sig mer än en, och som han var alldeles ensam, då han for tillbaka, och ångbåten samma dag fått en ny biljettpojke, hvilken ej kände konungen till utseendet, tilldrog sig vid slutet af färden följande roliga scen, om hvilken ett ögonvittne berättar.

»Har herrn biljett?» frågade pojken.

»Ja, det tror jag visst», svarade kungen, men såg likväl efter i portmonnän och fann till sin förvåning, att han hade hvarken biljett eller penningar.

»Nej f-n», utbrast han skrattande, »jag har ingen biljett och inga pengar häller! Men jag har hemma.»

»Ja, det är visst bra det», svarade pojken käckt, »men så säger di alltid, och här ges ingen kredit.»

närheten af maskinen, alltid på samma plats och rökande sin cigarr samt pratande med bekanta bland passagerarne. Naturligtvis försökte alla, som hade ärende till staden, komma med samma båt som kungen, hvarför trängseln då mången gång var ganska stor. Hos professor Scholander, hvilken i likhet med många andra af de personer, kung Carl särskildt värderade och gärna såg omkring sig, om somrarne brukade bo i närheten af Ulriksdal, vistades då ofta dennes moder, som var gammal och bräcklig. Men också hon skulle emellanåt fara in till Stockholm, och det hände mer än en gång, att kung Carl sprang fram och lyfte henne ombord eller upp på landgången, då ingen annan lade märke till den gamla damen i den brådska som uppstod, när båten skulle afgå från eller lägga i land vid »Skuggan», där Scholanders bodde.

Vid sådana tillfällen kunde man med skäl tala om hans »goda» ögon; välvilja strålade då ur hvarje hans drag, ty att kunna göra någon en liten tjänst, visa någon en vänlighet beredde honom alltid den största tillfredsställelse.

Voro några af de i villorna boende familjernas småbarn med på båten, tog han gärna upp dem i sitt knä och småpratade med dem. Det roade honom alltid att från barnaläppar erhålla ett käckt och frimodigt svar. Så hände det en gång, då han var på jakt i Gripsholmstrakten, att han trött begaf sig till en nära djurgården, de s. k. Ekbackarne, bosatt doktorsfamilj; utan vidare gick han in, slog sig ned i soffan och lyfte husets lilla vackra treåriga dotter upp i sitt knä.

»Åh, nog kan du vänta, tills vi komma fram till Ulriksdal!» svarade kungen, som roades af pojkens morskhet.

»Nej, då får herrn säga till kaptenen.»

»Bed honom komma hit då, så får jag väl tala med honom.»

Pojken gick genast efter kaptenen, som kom fram till platsen, där kungen stod.

»Hör du, din pojke vill inte ge mig kredit, han tror mig inte», ropade kungen emot honom.

»Åh E. M. . . .», stammade kaptenen.

»Kungen», utbrast pojken alldeles förstenad och med gapande mun.

»Ja, har du sett på f-n, du», sade Carl XV skrattande, »men det är rätt, att du står på dig.»

»Vill du gifva mig en kyss?» sade kungen och klappade den lillas hufvud.

Mycket allvarligt såg hon honom in i ögonen och svarade bestämdt:

»Nej, jag vill inte kyssa dig, som skjuter alla våra vackra hjortar.»

Men kung Carl log helt gladt och kysste vänligt barnet på pannan.

Ett liknande drag från hans kronprinstid berättas uti en samtida skildring af den resa, han 1858 gjorde i Norrbottens län och Lappland, då han också besökte Jockmock, i hvars prästgård han låg öfver natten.

Prästen därstädes hade en hel mängd små parflar, som tilldrogo sig kronprinsens uppmärksamhet, och på morgonen nästa dag såg man en båt sakta glida utför den vackra Lule-älfven; på akterbrädet satt kronprins Carl med två af prästens små gossar på hvardera sidan om sig, och man hörde från båten en vacker sång, utförd af fyra barnröster och en manlig stämma; det var den sångälskande regenten, som intonerade i den näpna kvartetten med andra basstämman.

En tafla af sommarpoesi, värd en målares pänsel!

Bekant är den stora kärlek han hyste för sina brorsöner, liksom ock hans varma, nästan tårfylda rörelse och glädje vid vår nuvarande kronprins' födelse. Vid detta tillfälle lär han hafva yttrat till prins Oscar: »Gud ske lof, det är en gosse! Det är detsamma, om det är min eller din», ord, hvilkas för honom själf vemodiga betydelse man först förstår, då man vet, hur djupt han alltid fortfor att sörja förlusten af sin *egen* lille son och af all utsikt att själf få en arfvinge till den krona han bar. Hans öppet visade deltagande för sin i detta hänseende lyckligare broder är därigenom blott så mycket vackrare.

Det berättas, att kung Carl under en middag hos härtigen af Östergötland helt plötsligt försvann. Samtidigt hördes från barnkammaren ovanligt högljudt jubel. Det var kungen, som helt obemärkt begifvit sig in till de små, med hvilka han under stoj och ras muntert lekte. Då någon, okunnig om hans närvaro, skyndade in för att nedtysta den bullersamma leken,

reste kung Carl sig upp, och i det han tryckte sin äldste brorson intill sig, sade han med stort allvar:

»Med de andra har jag intet att skaffa, men denne skall en dag bli min efterträdare; i hans uppfostran åtminstone vill också jag hafva mitt ord att säga.»

Det var honom ett stort nöje, då de små prinsarne klängde och klättrade upp på honom, och mången vet berätta, huru man ofta såg kung Carl i skymningen eller om aftnarne, då prinsarnes softid var inne, skynda öfver Norrbro till Arfprinsens palats för att gifva dem en sista godnattssmekning.

Detta påminner lifligt om Henrik IV af Frankrike, som mången gång låg »på alla fyra» och var häst för sin lille son. Och äfven han var en af sitt lands mest älskade konungar.

En annan kung Carl utmärkande egenskap var hans omtänksamhet, hans månhet om andra och önskan att åt en hvar bereda så stor trefnad och så mycket behag som möjligt. Så t. ex. brukade professor Boklund ofta följa med honom på hans lägermöten för att under dessa göra skizzer, utkast till taflor m. m. Han kallades också allmänt »Svea gardes målare», och i hans skizzböcker hafva vi funnit afbildad mången lägersituation, hvari kung Carl utgör hufvudfiguren.

Under ett möte på Sanna hed hände det en afton, då det var kallt och småregnade, att kung Carl tvang konstnären att lägga sig i hans egen fältsäng inne i tältet, medan han själf lade sig i en hängmatta, upphängd utanför mellan ett par träd: »Jag vill ej, att du skall bli förkyld, jag tål bättre vid att frysa än du!»

Sommaren 1862 gjorde kung Carl ett annat kort besök på Sanna hed för att låta sina husarer visa prof på deras exercis inför några utländske officerare. Under den middag, som husarofficerarne efter öfningarnes slut arrangerat för konungen och hans svit, hade en stor mängd människor samlats omkring paviljongen. Det ösregnade och folkmassan stod liksom under ett hvalf af paraplyer. Händelsevis råkade då kung Carl att vid en blick ut genom fönstret upptäcka en äldre man, hvars utseende tilltalade honom.

»Hvem är den där gamle mannen?» frågade han en officer.

»Kommissarien H.», svarade denne.

»För in karlen, inte skall han stå där ute och frysa i hällregnet.»

En adjutant införde genast gråhårsmannen.

»Hör du, min käre H.», sade kung Carl vänligt till den förvånade länsmannen, »inte skall du stå där ute och frysa, medan vi andra ha det så varmt och skönt här inne. Se här har du något att värma dig med! Skål, min gamle, hederlige H.!» och därmed klingade konungen med honom med sitt af fradgande champagne fylda glas.

Lika älskvärdt framlyser denna hans vänliga omtanke i den vana han hade att ofta under taffeln, vid hvilken han själf endast åt af helt få rätter, råga sin tallrik med konfektyrer och frukter och sända den bort till någon af de kvinliga medlemmarne af hofkretsen, som han visste särskildt tycka om sötsaker.

En honom nära stående äldre officer har med djup rörelse berättat oss, huru ofta det kunde hända, att kung Carl, sedan han sålunda sökt ut det bästa han kunde finna i dessertskålarne, vände sig till honom med en hjärtlig nick och sade: »Det här skall du taga hem med dig till din mor».

Denna var sjuk och gammal, och kung Carl visste mycket väl huru en dylik hälsning från honom, gladde och lifvade upp mer än en långsam lidandets stund.

Det var ingalunda endast »damer af societeten», han visade aktning och uppmärksamhet. Samma bemötande rönte den enkla kvinnan af folket. På Bäckaskog lefver ännu en gammal kvinna, nu 85-årig, som varit på gården ända sedan Carl Johans dagar, då stället ägdes af »revolutionsmannen» J. C. Toll. Redan i kung Carls tid var hon »gamla mor Johanna» — nu heter hon i hela trakten endast »den gamla» eller »gamla mor». — Såsom den äldsta på gården visades henne, mäjerskan, alltid stor uppmärksamhet af den kungliga familjen. Kung Carls första besök, då han anländt och tagit en öfverblick af sitt stall, gälde henne; oftast kom han in till henne i hennes kammare, eller uppsökte han henne i mäjeriet och språkade vänligt med henne; hade han riktigt brådt om, kunde det dock hända, att han endast gläntade på dörren,

stack in hufvudet och ropade gladt: »Goddag, goddag, mor Johanna — nu är jag här igen!» Såg han henne genom fönstret eller ute bland folket, alltid lyfte han aktningsfullt på hatten för henne, äfven då han befann sig midt i skaran af den lysande hofsviten. Då hon blef för gammal att med full kraft sköta mäjeriet, var det kungen själf, som »sade upp» henne, och det sätt, hvarpå han gjorde detta, så varsamt och hänsynsfullt, vittnar om, hur svårt det var för honom att komma fram med något, som kunde vålla smärta eller förödmjukelse. Man kan ännu i dag vid besök på Bäckaskog få höra den gamla, fullt själsvakna kvinnan berätta om det samtal, hon vid detta tillfälle hade med kungen, huru han tog hennes hand och lofvade henne, att hon till sin död skulle få bo i sin vackra kammare och få sin fulla lön. »Och han ville inte säga upp mig, så någon hörde det», brukar hon tillägga, i det hon rak och spänstig reser sig upp ur sin stora länstol, »han lät mig följa sig genom hela mäjeriet in i det innersta rummet, och han klappade mig på axeln och sade: 'var inte ledsen du, Johanna — jag vet nog, hur duktig du är — men ser du, jag skall öka på med fler hästar och inte ha så många kor och behöfver bara en ladugårdspiga' — så det var inte för det jag inte dugde längre — Gud välsigne honom, han var en god herre.»

Detta okonstlade vittnesbörd från en kvinna af folket talar högt om Carl XV:s oöfverlagda godhet.

En följd af det älskvärda draget att vilja liksom dela med sig åt och glädja andra var också den stora frikostighet, hvarmed han utdelade cigarrer och dylikt åt soldater, sjömän, alla möjliga människor, han påträffade. Stod hans börs till tjänst för hvarje nödlidande, så stod hans cigarretui öppet för nästan alla och en hvar. Mångfaldiga berättelser finnas härom från hans möten, resor m. m. Vi vilja endast anföra en liten skildring af en person, som i viss mening stod kung Carl ganska nära och som i egenskap af hans »frimuraresändebud» ofta infann sig att för honom aflägga rapporter om en eller annan beskickning:

— — »En måndag i veckan före jul (1869) satt jag ånyo på min stol i hans atelier.

Konungen räckte mig en af sina fickcigarrer. Det var en lång schweizercigarr. I fråga om cigarrer var konungen föga nogräknad; han måste själf ha kommit att tänka på detta, ty han utropade:

'Nej, du skall få den bästa jag har!'

Hvarpå han gick bort till ett skåp och tog fram en cigarr af den sort, han förvarade inom lås och bom, men själf fortfor han att röka sin ordinära schweizercigarr. Det var ett karaktäristiskt drag hos honom, detta, att han själf nöjde sig med så litet, medan han var kungligt gifmild mot behöfvande och mot vänner.» — —

Ständigt lät han utdela förfriskningar till sitt manskap; så berättas det från kung Carls vistande med svensk-norska eskadern i Christiansand 1861 följande[1]: Kungen brukade ofta låta matroserna ro sig och sitt följe till någon holme, där vin, frukt och andra förfriskningar uppdukades; hans vänliga sinnelag fördrog vid dessa tillfällen ej, att roddarne skulle vara utan; gång på gång framkallades därför dessa, trakterades med punsch, cigarrer, drufvor, melonskifvor m. m., allt under det kungen själf intresserad språkade med dem och gladde sig åt deras frimodiga och raska svar.

Med dylika skildringar skulle vi kunna fylla hela ark. —

Man bringas härvid att tänka på det uttryck, han en gång fälde: »Att vara människa i första rummet, konung i det andra, däri sätter jag min ära». Detta yttrande var för honom ej någon teaterfras, det var den rådande grundsatsen i hela hans privatlif, och därför framträder också hos honom det mänskliga ovanligt starkt såväl i dess allra vackraste som i dess svaga sidor.

Särskildt om julame visade kung Carl denna sin omtanke för andra. Han bortgaf mycket gärna gåfvor, och när julen nalkades, var det för honom ett helt kärt studium att utfundera, hvad han bäst skulle kunna gifva en hvar af sin omgifning, hvad som riktigt skulle kunna passa och sprida glädje.

Han gaf ej sina gåfvor som en monark till undersåter; han gaf dem så att säga med privatmannens känslor. Själf köpte han hvarje sak; han besökte alltid julmarknaden på

[1] J. Lilliehöök: Två reseskizzer.

Stortorget och spred julfröjd i månget sträfsamt sinne genom att göra rent hus i det tarfliga »ståndets» lilla julutställning. Själf lackade han in sina paket i lådor och askar och var mycket road af att skrifva små julvärs därpå. Det firades alltid tvänne julaftnar på slottet; den första den 23 december för omgifningen, så att denna skulle kunna tillbringa själfva julaftonen i sina egna hem, då den kungliga familjen också firade sin jul mera enskildt.

Under den tid doktor Robert Lundberg, som ända från början af 1850-talet tillhört den mera förtroliga äldre vänkretsen, var kunglig lifmedikus, brukade kungen hvarje julafton själf komma ned i doktorsfamiljen med julklappar till både stora och små; han hjälpte barnen att tända granen, njöt af att se och höra dessas jubel och var själf idel glädje. Sådana stunder tillhörde utan tvifvel dem, som skänkte honom den mest oförfalskade och rena lycka.

Konungens bibliotekarie, vår kände och omtyckte lyriker, Suomis skald, Emil v. Qvanten, är utan tvifvel en af dem, som finast och sannast förstått uppfatta kung Carls varma väsen. Han har vid flera tillfällen med skaldens klara blick och på skaldens språk tolkat detta och återgifvit oss den saknade konungen i en sällsynt skön bild. En sådan teckning i obunden form förekommer uti det första numret af »Julqvällen», hvilket tidningsföretag v. Qvanten varit med om att planlägga 1881. Det är en skalds dikt — men dock en värklighetsbild af sannaste slag.

Det är sagan om lilla »drottning Mab», den lilla trogna pudeln, som bevakade det torftiga julståndets skatter. Skildringen af kung Carls uppträdande midt i marknadsvimlet på Stortorget är så vacker, att vi ej kunna underlåta här meddela den.

»— — Men hvad betyder den egna rörelse, som plötsligt skönjes genom massorna? De skilja sig i sär, bilda en fåra, låta någon komma fram och slå åter i hop, såsom vågorna efter ett fartyg. Hvem kan det vara, som så obehindradt rör sig fram i de täta leden, på hvilken alla hälsa gärna och okonstladt och som själf hälsar tillbaka på alla, hjärtligt och förtroligt, som en vän och bekant? Det är konungen, som besöker julmarknaden. Det är kung Carl. Han går raskt och

lätt, som han brukade. Han stannar här och där, tittar in i stånden, gör ett och annat uppköp, säger då och då ett godt ord och lämnar bakom sig klara blickar, glädtiga leenden. Han vandrar som bäst uppför gången, vid hvars öfversta ände Mab sitter på sin post. Han nalkas bagarståndet med saffransbullarne, mottagen af fryntliga hviskningar rundt omkring: 'kungen kommer!' . . . Men just som han når fram, gör Mab, hvilken gifvit noga akt på den tilltagande rörelsen, hört hviskningarna och märkt blickarna, ett skutt upp på bordet, ställer sig midt ibland bockarna och tupparna och tittar kungen rakt i ansiktet. Hon kan icke undgå hans öppna blickar. En lykta på bordet öfvergjuter henne med sitt sken, hela hennes täcka gestalt står i en gloria, pälsen skimrar i alla färger, och hon viftar gladt med svansen, liksom sägande: 'kom då och se efter, hvad jag har att bjuda på'.

Kungen ler högt, går fram till henne och säger:

'Hvad är det för goda saker du har, min lilla vän?'

Mab viftar och slår en snabb knyck på nacken, liksom svarade hon: 'var god och se efter'.

'Tuppar och julbockar! Jo, jag tackar! Det är rara saker det!'

Mab tillkännager med munter min, att så är förhållandet.

'Vill du kanske nu också säga mig, hvem du sjelf är och hvad du heter?' fortfor kungen.

'Det är Mab', höres en röst.

Dunklet närmast omkring lyktskenet har hittills hindrat kungen att se någon annan än den lilla. Nu upptäcker han hela familjen stående tätt bakom bordet, Mabs matmoder med sina båda barn, allesamman följande med vidt uppspärrade ögon Mabs åtgöranden. Det är gossen som talat.

'Hvad var det du sade?' frågade kungen åter.

'Hon heter Mab', upplyser nu flickan.

'Är det möjligt?' utropar kungen med skälmskt allvar, 'skulle jag se framför mig själfva hennes majestät Mab, den ryktbara lilla feen, drottningen utan like i drömmens rike?'

Mabs närmaste höra på med stor undran, men Mab själf ser mycket hemlighetsfull och menande ut.

'Jag finner, att vi förstå hvarandra fullkomligt väl', fort-

sätter kungen. 'Så säg mig nu också, lilla Mab, hvad du önskar af mig? Du vill, att jag köper de här tupparne och julbockarne? Inte sant?' Och i detsamma stryker han åt sig en hel stor hop. Mab viftar öfverdådigt gladt med svansen.

'Kanske skall jag taga ändå flera?' — och så stryker han åt sig en stor hop till.

Mab upprepar sina tecken. Härunder falla konungens lifliga ögon på Mabs matmoder och barnen. Han ser öfverraskning, tacksamhet lysa i deras blickar. Men han upptäcker på samma gång försakelse, fattigdom i de bleka dragen, de torftiga dräkterna. Och allt efter som han läser denna konstlösa men talande skrift, drar han ifrigt åt sig flere och flere af de små gullhornade bockarna och deras fjäderskimrande kamrater på bordet. Därefter tager han upp penningar och betalar frikostigt, vida öfver det som begäres.

'Är du nöjd, Mab?' frågar han nu sakta och lutar sig ned öfver den lilla. Ja, Mab är nöjd. Hon lägger sina mjuka tassar på hans axel. Hon smyger sin fina nos till hans skägg. Hon ser in i hans sorgsna, goda ögon. 'Farväl, lilla Mab', upprepar kungen flera gånger. Sedan nickar han blidt åt de andre, hälsar och går. Farväl, farväl, viftar Mab efter honom.

Han vänder sig om, nickar ännu en gång och beger sig, såsom han brukade, raskt och lätt genom skarorna. — — —»

Ännu ett drag af samma hjärtelag vilja vi anföra, ty det är af själfva sakförhållandena, man framför allt skall sluta sig till sanningen af den karaktärsbild, vi söka teckna. Doktor R. Lundberg hade, om vi ej missminna oss, 1864 råkat ut för den olyckshändelsen att afbryta sitt ben. Under det han ännu låg fängslad vid sin sjukbädd, ägde inom hofcirkeln ett bröllop rum, till hvilket äfven kungens lifmedikus med fru voro inbjudna. Då bröllopstiden var inne, satt emellertid denna senare helt lugnt vid sin mans sida utan tanke ens att lämna honom. Helt plötsligt inträdde kung Carl i rummet och frågade, om ej fru Lundberg skulle fara på bröllopet. Hon svarade nekande.

»Ja, men om jag nu lofvar att bli sittande här, tills fru Lundberg återkommer — jag skall visa mig som en riktigt samvetsgrann sjukskötare!»

Utan att lyssna till vidare invändningar ringde han och

befalde vagn i ordning; fru Lundberg måste göra toalett och sedan komma in och visa sig för honom. Då hon efter en eller annan timme återvände, satt kungen ännu vid sin väns och läkares sida.

Det var så kung Carl vann människors kärlek; man kommer ovilkorligen att tänka på hans egna ord i yngre dagar: »Han söker andras vänskap och anser för en lycklig dag, då han genom någon tjänst kan knyta den fastare.»

Sådana lyckodagar hade han säkert också många!

Hans deltagande var dock ej af det mera själfviska och vanliga slag, som lider eller glädes med den man håller af, med den, som personligen står en nära och som blifvit en oumbärlig länk i ens egen lifslycka. Hans medkänsla gälde i stort sedt en hvar, känd eller okänd, hvars öde var sådant, att det rörde eller grep honom. Och han visade detta ej med ord eller tomma känslofulla fraser; han var den förste att sträcka ut sin hand till hjälp — vi mena här ej endast i penningfrågor, utan äfven eljes; han skydde aldrig att personligen utsätta sig för ansträngning och möda, om han trodde sig härmed kunna gagna; att hjälpa i nödens stund var helt enkelt för honom ett behof, fast rotadt i hans karaktärs innersta väsen.

De många berättelser, som finnas om kung Carls uppträdande vid eldsvådor i eller utom hans hufvudstad, bevisa detta, ehuru de kanske ännu mera tala om hans oförskräckta käckhet.

Men så mycket klarare tydliggöres den ifrågavarande, honom så starkt utmärkande egenskapen af en tilldragelse, som ännu torde lefva i friskt minne hos mången, som på kung Carls tid var bosatt vid Ulriksdal. En af de familjer, som där hyrt sommarbostad, ägde en fjortonårig dotter. Denna brukade ofta ställa sig ytterst på badhustrappan för att meta. En dag halkade hon och föll i vattnet. Innan hjälp hann att på hennes rop anlända, hade hon försvunnit. Den förste, som kom störtande till stället, var kung Carl; under hela tiden, man draggade efter den drunknade, var han i spetsen för arbetet, och då den liflösa kroppen ändtligen blifvit funnen, var han den ihärdigaste i det ansträngande

arbetet att söka återkalla det flydda lifvet; långt efter det alla andra tröttnat, fortsatte han därmed. Vi hafva hört flera då närvarande personer med rörelse omtala den hjärtliga och deltagande ifver, han visade.

En af kung Carls äldre vänner har berättat oss något liknande. Ifrågavarande person kom en dag gående öfver Brunkebärgstorg, där en hel mängd människor voro samlade, som med oro och bestörtning ropade, att den under byggnad varande katolska kyrkans torn instörtat. Följande med strömmen bort till Norra Smedjegatan, vid hvilken kyrkan är belägen, fick han inom kort höra jämmer och nödrop från ruinerna af det instörtade tornet, som i fallet begrafvit och krossat en mängd människor, särskildt naturligtvis arbetare. Räddningsarbetet pågick redan; men i spetsen för alla var kung Carl; i blotta skjortärmarne stod han där bland bjälkar och stockar; tårarne störtade nedför hans kinder, han arbetade med hacka och spade, så att murbruket rök och svetten rann; och på god svenska och i ett språk, som ej var hofspråk, men som alla förstod och som tolkade allas tysta tanke, utbrast han högt:

»Hvad f-n skulle de också med torn på den . . .»

Och detta utrop jämte exemplet af hans outtröttliga ifver, sade oss vår meddelare, tände liksom eld i de omgifvande arbetarnes sinnen. Att de hade kungen med sig, att han kände och talade precis som de, gaf dem mångdubblad styrka, och allmänt blef vid detta tillfälle erkändt, att en stor del af de räddade hade både direkt och indirekt kung Carl att tacka för sitt lif.

Om kung Carls närvaro vid denna tilldragelse kan man för öfrigt läsa i den samtida tidningspressen.

Flera memoarförfattare[1] hafva enstämmigt berättat en annan händelse, hvilken vi ej häller här vilja förbigå.

Påskdagen 1861 hade en bodförsäljerska på Hornsgatan blifvit på ett grymt sätt mördad och plundrad. En gardist, Göthe, blef öfverbevisad om brottet och dömd till döden. Fruktan för att dö försatte mördaren i ett tillstånd af full-

[1] Se exempelvis Posthumus: »Mina samtida», del X sid. 135; Ridderstad: »Regnbågen», sid. 91, m. fl.

komlig vildhet; han skrek och svor, förbannade i fullt raseri samhälle, värld och Gud och ropade, att han ovilkorligen måste tala vid konungen — om kung Carl själf ville komma, så skulle allt bli bra, så skulle han få nåd.

Så fort denne fick veta detta, begaf han sig ögonblickligen till häktet och inträdde i cellen till den fångne.

»Vet du, hvem jag är?»

»Konungen.»

»Du tror, att jag skall benåda dig?»

»Ja.»

»Jag har kommit hit för att upplysa dig om ditt misstag. Någon nåd fins ej för dig på denna jorden; du måste söka den i en bättre värld hos konungarnes konung. Inför den världsliga rätten är ditt brott allt för kallblodigt, grymt och rått att på annat sätt försonas. Det måste finnas några mildrande omständigheter, för att den benådningsrätt, som samhället lagt i min hand, skall träda emellan. Här finnas inga sådana. Du vet, att mitt valspråk är, att land skall med lag byggas, hvilket ock vill säga upprätthållas. Och jag uppfylde endast en bjudande samhällsplikt, äfven om den var tung för mitt hjärta, då jag underskref din dödsdom. Man har sagt mig, att du inte vill lyssna till fångpredikantens ord; du fruktar för döden; du är feg och rädd. Du glömmer, Göthe, att du är soldat. En soldat måste likväl ha mod att icke blott se döden i ögonen, utan äfven att modigt och lugnt gå den till mötes. Lägg dessa din konungs ord på ditt sinne, och låt se, att du åtminstone i din sista stund visar dig så värdig som möjligt det krigarstånd, du tillhört, de kamrater, du en gång ägt, den kokard, du en gång burit. Vare Gud, den allsmäktige, med dig!»

Konungen aflägsnade sig härefter, och den dömde var från denna stund som en annan människa; han lyssnade begärligt till fångpredikantens ord och gick med lugn till döden.

Vid många andra dylika tillfällen gaf kung Carl liknande högsinta bevis på sitt hjärtas beskaffenhet, i det han ej endast sökte genom ett mildt ord lindra den dömdes straff, utan långt mera, när hälst han så kunde, genom deltagande vänlighet fann en glädje i att trösta de olyckliga anförvanterna. Vi

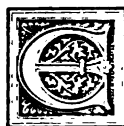
hafva hört berättas om mer än en förtviflad moder eller hustru, som återvändt lugnad, om ej glad, från sin audiens hos kung Carl, utan att hon dock kunnat få sin nådeansökan beviljad. Den stora hjärtlighet, kungen vid sådana tillfällen visade, var den olyckliga en bättre hjälp än långa tröstetal.

Konungens yttrande till den lifdömde soldaten, att underskrifvandet af dödsdomen var en tung plikt för hans hjärta, var ej dikteradt af någon stundens stämning eller af tillfälligt medlidande. Han var aldrig vän af dödsstraffet: »Den ena människan äger icke rätt att taga den andras lif», sade han vid ett tillfälle, tankfullt och med djupt allvar, »jag har varit tvungen att underteckna en eller två dödsdomar, emedan jag icke kunde handla i strid med den allmänna meningen i landet.»

Den plikt, han härvid uppfylde, torde utan tvifvel hafva tillhört de svåraste, han såsom konstitutionell konung hade att fullgöra.

5.

n af Carl Johans beundrare, Posthumus, har kallat denne konung »den gifmildaste af alla furstar». Att döma af andras anteckningar och skildringar, exempelvis general Akrells, torde detta yttrande måhända behöfva modifieras eller tillskrifvas den förstnämde författarens höglojala känslor.

Emellertid — i fall gifmildhet värkligen var ett utmärkande drag hos den förste konungen af ätten Bernadotte — måste detta hafva gått i arf till hans äldste sonson. Vi skulle till och med vara böjda att snarare på honom tillämpa Posthumus' uttryck.

Kung Carls affärer voro, som bekant, just ej alltid så lysande. Penningens värde förstod han sig ej synnerligt på; penningen i och för sig frågade han ej häller mycket efter, allra minst för *egen* del, lika litet som han någonsin lade an på att samla jordiska ägodelar, för så vidt det ej var fråga om föremål af skön konst. Ibland kunde det till och med hända, att han glömde sin börs, då han gick ut; och att han understundom befann sig i en viss penningförlägenhet, är ju en känd sak. Man skulle visserligen kunna lägga skulden härför till någon del på honom själf, enär det sorglösa i hans lynne kom honom att förbise, det en viss art af beräkning kan vara nyttig nog. Men gifvet är, att man ej kan fordra af en konung med hans konstnärsnatur och många konstnärliga intressen, att han äfven detaljeradt skulle följa hofförvaltningen; ett visst ansvar bör väl hvila på chefen för denna. Och vi hafva hört försäkras, att den man, som under de senare åren innehade ofvannämda befattning, ej obetydligt öfverdref kung

Carls dåliga affärsställning för att därigenom »locka konungen till sparsamhet».

Detta ledde äfven under de senare åren till en strängare ekonomi, än hvad som var i hans smak. Välbekant är ju det yttrande han fälde till en af sina adjutanter, då han till slut fann hushållsaktigheten gå väl långt: »Det är snart slut för oss militärer. Nu vill man till och med ställa högste befälhafvaren på indragningsstat».

Det omtalas ibland med en viss förvåning, att flere af hans närmaste enskilda tjänstemän, hvilkas stolthet och heder hindrat dem från att »hålla sig framme», som det heter, för hvilka han hyste både personligt förtroende och vänskap, just ej i hans tjänst sett sin ekonomiska framtid synnerligt betryggad. Och dock fans det efter honom halfannan million, oberäknadt allt, hvad han i sitt testamente skänkte sitt land och sin efterträdare[1]. *Att* han värkligen ägde så mycket,

[1] Detta Carl XV:s testamente hade följande ordalydelse:

Härmed förklarar jag Min yttersta vilja vara, att efter Min död ej mindre den konstsamling af porcellaine, glas, emalj m. m. som finnes upptagen uti en år 1871 i Wien tryckt katalog, jämte ett i nummerföljd därmed fortgående handskrifvet bihang, än ock de Mig tillhöriga samlingar dels af medeltids och orientaliska vapen, dels af nordiska konstnärers taflor skola tillfalla Svenska Staten mot förbindelse att dessa samlingar, af hvilka den sistnämda bör till National-Museum och vapensamlingen till Lifrustkammaren förflyttas, för all framtid vårda och underhålla.

Därjämte har Jag, genom detta mitt testamente, velat åt den, som efter Mig ärfver Svenska tronen, med full äganderätt öfverlåta dels ameublementet i de stora våningarne 1 och 2 trappor upp å Stockholms Slott, för så vidt detsamma Mig enskildt tillhörer samt ej inbegripes i hvad Jag här ofvan till Staten skänkt; — börande till ameublementet hänföras vaser jämte andra prydnader, dock icke taflor och skulpturarbeten med dessa sednares fotställningar — dels ock alla Mig tillhöriga inre och yttre inventarier vid de af Mig disponerade Lustslotten utom vid Ulriksdal.

Till yttermera visso hafver Jag detta testamente i tillkallade vittnens närvaro egenhändigt underskrifvit, som skedde å Stockholms slott den 3 Februari 1872. Carl.

Att Hans Maj:t Konung Carl XV med sundt och fullt förstånd samt af fri vilja förklarat ofvanstående för oss till innehållet obekanta handling innefatta Hans yttersta vilja samt densamma egenhändigt undertecknat få vi, för sådant ändamål tillkallade och på en gång närvarande vittnen, härmed intyga. Stockholm den 3 Februari 1872.

John Lilliehöök. Henric Gyllenram.

visste han emellertid aldrig, och han skulle säkert själf varit den, som blifvit mest förvånad däröfver.

Man har klandrat kung Carl mycket för de under hans regering ofta förekommande förslagen om apanageförhöjning. Dylika förslag råkade värkligen framkomma vid, som man kan tycka, högst olämpliga tidpunkter, t. ex. 1863[1], då proposition framstäldes om extra tillskott af en million rdlr, omedelbart efter det kungen framlagt reformförslaget, samt 1865, då civillistans höjning var riksdagens första fråga.

Hvad särskildt apanagefrågan angår, så torde anledningen till de flera gånger begärda anslagen hafva varit af komplicerad art. Redan mot slutet af 1840-talet, under det kung Carl var kronprins, väckte förslaget om ökadt apanage åt honom i händelse af förmälning en ganska obehaglig strid i riksdagen, och att han för egen del allt sedan dess fann alla dylika förslag högst oangenäma, framgår bland annat af ett bref från drottning Lovisa, däri hon enträget ber honom söka apanageförhöjning.

»— — — Förlåt, att jag bråkar med penningaffärer», står det sålunda i detta bref, »men genom bref från Skåne och min egen erfarenhet om penningar, vill jag bedja dig fundera på, att efter som det nu blir apanageförhöjning för mamma och syskonen, du äfven skulle begära för dig själf någon förhöjning. Mycket bättre vore det begära dylik nu än om några år; tänk på alla pensionärer, du fått i arf, teatern och andra inrättningar, som taga visst ett par hundra tusen årligen, förhöjd lön för hoffröknarna, större hof och stab, allt skall du tänka på. Du borde tala med Sandels härom på hemresan och så begära större apanage. Det är ej en rolig fråga, men jag tror dock, att många af herrar riksdagsmän skola inse nödvändigheten däraf, i synnerhet då allt blir dyrare i

[1] Särskildt vid detta tillfälle yttrades det ironiskt i prässen, att den million, som begärdes, borde blifva en tacksamhetsgärd, som folket på sina debetsedlar skulle bringa reformkungen. Det ordades både vidt och bredt om hofhallning, hushållning och misshushållning, och en och annan menade, att de anslagna 630,000 rdr fullt väl borde räcka till för hofhållningen, men att somliga kunna hushålla, så att icke ens sex millioner kunna räcka till».

stället för att vara des prix raisonnables som i forna dagar — — —[1].»

Detta bref skrefs 1859, då kung Carl befann sig i Norge. Ingen har någonsin beskylt den välgörande drottning Lovisa för slöseri, allra minst för egen räkning; men visst är däremot, att hennes rent praktiska begåfning, hvad handhafvandet af penningar angår, var mycket större än hennes gemåls. Och man får genom detta hennes bref en liten inblick i hofvets affärsförhållanden, som nogsamt visar, att utgifterna för hofvet i dess helhet voro hvarken få eller små. Vi veta ej med visshet, ifall frågan om förhöjdt apanage var före under de första åren af kung Carls regering; minnas vi rätt, blef den uppskjuten till 1863, och man måste gifva drottningen rätt däri, att det varit »bättre begära dylik nu (1859) än om några år» (1863).

De antydningar, som vid denna tid helt öppet framkommo i prässen, att »kung Carl alls icke vore någon affärsman», hade utan tvifvel allt skäl för sig. Särskildt i början af hans regering omtalas hans »böjelse för slöseri» såsom en klandervärd motsats till den nästan borgerliga enkelhet, som rådde vid Oscar I:s hof.

1. I Göteborgsposten n:r 34 1863 uttalar en Stockholmskorrespondent sina tankar om apanagefrågan på ett sätt, som bestyrker sanningen af drottningens uppfattning. Bl. a. yttrar han följande:

»Åttahundratusen riksdaler! hördes flera personer i går utropa, det var mycket det! Åttahundratusen riksdaler, utropade andra, inte mer! Och sannerligen häller det är, relativt taget, så stor brist. Det kostar, som man kan förstå, att vara monark! Hvilka anspråk har man ej på honom? Alla behöfvande anse sig kunna vända sig till honom. Han är t. ex. öfverlupen af personer, mer eller mindre bekanta, som söka hans borgen, personer af snart sagdt alla stånd, som begära hans hjälp för hvarjehanda företag, personer som behöfva t. ex. 300 rdr såsom lån (utan återbetalningsskyldighet!) för anläggning af en fabrik för tillvärkning af bensvärta eller smergelpapper, personer som vilja sälja och bestämdt ha gjort sig räkning på att H. M:t skall köpa en usel oljefärgstafla, ett virkadt slädnät, broderade kuddar, mattor o. s. v. — — Konungen måste köpa allt detta kram. — — Man beräknar, att H. M:t rent af *måste* skänka bort 15 à 20,000 rdr i månaden åt personer, som skriftligen eller muntligen bönfalla om hjälp. Tänker man sedan på hvilka ofantliga utgifter H. M:t för öfrigt har, så måste man erkänna, om man vill vara rättvis, att anslaget till H. M:t är för litet, och att tiderna förändrats betydligt sedan 1823, då ständerna bestämde konungens hofhållningssumma, och hvilken på 40 år ej ökats med ett öre — —.»

Och dock var han för sin *egen* person rent af anspråkslös i sina vanor. Mångfaldiga drag vittna härom, och oaktadt han visste omgifva själfva sitt hof med en kunglighetens — i mångas tycke tomma — glans, voro hans egna arbetsrum och sofrum jämförelsevis helt enkla.

Hans slöseri bestod hufvudsakligast i hans nästan obegränsade hjälpsamhet och gifmildhet. Han, hvars renaste fröjd var att se andra glada och lyckliga, drog sig aldrig undan, då hans kassa eller hans maktord i detta hänseende anlitades. Hans börs var aldrig sluten, och om dess innehåll ej alltid räckte så väl till, som han själf skulle kunnat önska det, var det helt visst han, som blef mest ledsen däröfver.

Huru mycket han t. ex. hjälpte sina officerare, är nogsamt bekant; och dessa behöfde alls ej tillhöra den trängre kretsen af hans omgifning; vi veta fall, då långt bort i landsorten bosatta officerare, som kanske knappast mer än sett kung Carl vid någon fältöfning, på sin skriftliga penningklagan genast erhöllo hjälp af betydliga summor. Också innehöll en samtida skämttidning den roligheten, att kung Carl, då han flyttade ut till lägret å Ladugårdsgärde, »gick i borgen»[1] för hela svenska armén. Under sin sista sjukdom hade han gifvit sin mest förtrogne vän befallning att strax efter hans död bland hans efterlämnade papper utsöka och uppbränna allt det, som ej borde komma till allmän kunskap. Bland dessa papper skulle det enligt en tysk skildrare[2] äfven ha varit förbindelser å betydliga belopp, som därmed utplånades. Också svenska och danska tidningar från 1872 omnämna detta[3].

Att kung Carl på egen bekostnad lät mången ung man undfå officersbildning, är ju en känd sak.

[1] »Borgen» kallas konungens högkvarter på Ladugårdsgärde, ett litet af Carl Johan bygdt hus.

[2] Emil Jonas: »Der Thronwechslung in Schweden-Norwegen».

[3] Så skref t. ex. »Fædrelandet» af den 14 okt. 1872 härom följande, efter det tidningen omtalat hans »lifliga önskan» att bli begrafven på Ulriksdal: »Et andet af hans Önsker, der også kan vidne for ham, er blevet opfyldt: hele den store Mængde af Fordringer pa Folk, som han havde lånt Penge, er samlet og opbrændt. Og således har Kongen ved sine sidste Handlinger spredt Glæde og Tilfredshed blandt Mange; Velsignelse vil sikkert til Gjengjæld af alle knyttes til hans Minde».

Det var dock ingalunda endast sina officerare, han hjälpte; i rikt mått kom hans gifmildhet Sverges dåvarande unga konstnärsämnen till del, och äfven en mängd mera lofvande *handtvärkare* understöddes af honom.

Han hyste lifligt intresse för all industri; på sina resor försummade han t. ex. aldrig att besöka industriella anläggningar och att med vänligt samtal uppmuntra både arbetsgifvaren och hans arbetare; särskildt konstindustrien fick under hans tid luft att utveckla sig; härtill bidrog ej minst just den hjälp, han gaf obemedlade handtvärkare. På allt sätt sökte han hjälpa dem till mera konstnärlig utbildning och lånade dem penningar till upparbetandet af deras respektiva yrken. Och om också en stor del kanske återbetalade lånet, är det dock troligt, att ännu flere betraktade det som en kunglig gåfva.

Om hans ingripande i Sverges konstutveckling skola vi framdeles tala. Vi påpeka endast, att han på allt sätt genom beställningar och tafvelinköp, genom årliga understöd eller större summor för en gång under många år — en den svenska konstens glansperiod — understödde och lifvade arbetet för sina kära konstnärer och sålunda tog en direkt värksam del i deras utveckling. Hade han ej själf mynt, ombestyrde han, att de mera begåfvade fingo anslag af konstakademien. På egen bekostnad underhöll han bland andra äfven tvänne af Norges numera mest framstående konstnärer. När någon elev, någon ung konstnär behöfde hjälp, brukade dåvarande direktören vid de fria konsternas akademi, professor Boklund, som ej endast var sina elevers lärare utan ock deras vän, vanligen säga: »Ja, jag skall gå till min *käre* kung». Han visste väl, att han från honom aldrig återvände ohörd.

Kung Carls omtalade »slöseri» skedde sålunda öfverhufvudtaget ej i själfviskt syfte eller för hans egen person.

Och om Sverges folk anklagar honom för att hafva varit det en dyr konung, så begår det en orättvisa. Kung Carl har ärligt återbetalat sitt rike, hvad det gifvit honom, ty hvilken konung har åt sitt land skänkt ett sådant enskildt arf som han, då han gaf det alla dessa konstvärk och samlingar, hvilka numera fylla och pryda nationens eget museum? Och

än mera gäldade han sin skuld, då han åt landets konst, industri och näringar gaf en lyftning och utveckling, hvarpå de utan honom och hans personliga uppoffringar säkert länge fått bida.

Det tillhörde ej kung Carls natur att endast begära utan att själf gifva; tvärtom — begärde han något, så gaf han så mycket mera tillbaka; detta gäller, både när det var fråga om vänskap, kärlek och rent praktiska saker, såsom de ofvan berörda, och visst är, att det är *Sverge*, som står i skuld till *honom*, en skuld, hvilken det aldrig bör glömma och för hvilken det ej nog kan uppbära och hedra hans minne.

Och sådan han var i stort, då det gälde värklig hjälp, sådan var han i smått, då det bara var fråga om att med en liten gåfva visa sin välvilja eller vänlighet. Han hade alltid något att gifva bort, äfven om det i och för sig var en ringa ting. Otaliga äro sålunda de utkast till teckningar, de små på afrifna plånboksblad hastigt nedskrifna värser och dylikt, hvilka vi hos hans vänner hafva sett förvarade såsom dyrbara minnen af honom.

En af hans konstnärsvänner skildrade vid ett tillfälle för oss ett besök hos kung Carl i hans atelier, där han var sysselsatt med målandet af sin bekanta tafla öfver Ulriksdal. Den förre yttrade något erkännande ord öfver taflans utförande, hvarvid konungen med palett och pänsel i handen lifligt vände sig om och sade:

»Vill du inte ha den? Jag vill så gärna gifva dig den! Du skall få den!»

På det vördnadsfullt afböjande svaret tillade han med en viss enträgenhet:

»Ja, men då skall du, ta' mig f-n, åtminstone taga emot fotografier af alla mina andra taflor!»

Och därvid förblef det.

»Sådan var han *alltid*», slutade vår sagesman med värme.

Hans godhet och medlidande emot fattiga och behöfvande voro nästan oinskränkta. Han pröfvade sällan halten af de till honom framförda klagomålen, han var genast redo att sträcka ut sin hand för att gifva. Och häri var han sig lik öfver allt, på resor, på möten eller i sin kungliga borg. I åtskilliga bref

och skildringar från kung Carls lägermöten står mycket att läsa om den massa petitioner, som därunder framlämnades till honom: »då de handlade om penninghjälp, lämnades *alltid* sådan», heter det ständigt.

I Skåne talas ännu på landsbygden om den välgörenhet, han utöfvade under sina besök på Bäckaskog. Han tillät aldrig, att de många tiggare, som då ständigt hemsökte slottet, bortvisades, utan befalde i stället, att en bestämd penningsumma dagligen skulle åt dem utdelas — en form för allmosors gifvande, som påtagligen visar ett mera välvilligt än praktiskt sinne.

Mången bra och ordentlig karl finnes, som af kung Carl hulpits till både framtid och eget hem. Berättelserna härom äro för många att här kunna återgifvas. Vi erinra endast om ett tillfälle, då kung Carl under en jakt på Öland några dagar bodde i Runstens prästgård, där han inom kort var så hemmastadd, att han tog reda på alla familjeförhållanden. Han erfor då äfven, att dottern i huset var förlofvad med en ung arbetsam man med långa framtidsutsikter. Vid ankomsten till Kalmar igenkände kung Carl i folkmängden genast den unge mannen efter ett fotografikort, han sett i prästgården. Han gick bort till honom, slog honom på axeln och hälsade från hans fästmö:

»Är du inte gift om två år, så kom till mig, så skall jag hjälpa dig. Du känner mig väl, kan jag tro?»

Det dröjde dock icke länge, innan kungen själf skaffade den unge mannen en god anställning i närheten af hufvudstaden. Och då det lyckliga paret efter många bevis på konungens välvilja slutligen öfvertog arrendet af en landtgård, skänkte kung Carl detsamma medel till inköp af bohag, kreatur och öfriga inventarier.

Vi vilja här påminna om en värs ur den vackra kantaten vid Christiania universitets sorgefäst med anledning af Carl XV:s död; sant har diktaren här uppfattat hans lynne:

Hvad han som Menneske i al sin Færden
Har virket bramfrit, hjulpet tidt i Lön,
Det kommer maaske aldrig frem for Verden,
Men faar sin Form i mangen stille Bön!

Han var den Ringes Ven, den Svages Stötte,
Og intet rörte ham som Armods Röst; —
Ja, hvorsomhelst han Hjælpelöshed mötte,
Han traadte venlig til med Hjælp og Tröst!

Det var mycket lätt att väcka hans deltagande ända till rörelse; mången gång missbrukades också hans känsliga godhet, och detta kunde så mycket lättare ske, som hans omisstänksamhet och egen ärlighet aldrig tilläto honom att förutsätta svek hos andra. Att det därför fans många parasiter, som bokstafligen lefde af denna kung Carls godhet, är en gifven sak.

Med anledning häraf fick drottning Lovisa en dag det infallet att varna honom för falska supplikanter.

Drottningens välgörenhet var, som bekant, äfven mycket vidsträckt[1]; men hennes mera praktiska lynne kom henne att gå annorlunda tillväga än kung Carl. Infann sig t. ex. hos henne någon hjälpsökande, så uppskrefvos namnet och adressen, därefter undersöktes det, om uppgifterna voro sanna; i så fall uteblef aldrig riklig hjälp. Härigenom undveks också det missbruk, som mången gjorde af kungens gifmildhet.

För att gifva honom en liten skämtsam minnesläxa, tillstälde hon emellertid en dag en komedi, till hvilken lifmedikus R. Lundberg lät använda sig. Han utstyrdes af kammarfruarna till ett gammalt fruntimmer, begärde och fick audiens hos kungen i hans salong i entresolen, där drottningen, gömd bakom en skärm, äfven var närvarande.

Gumman nalkades kungen med näsduken för ögonen och högljudt gråtande, medan hon berättade sina olyckor med en af snyftningar ständigt afbruten röst: hon var öfvergifven af sin man, ruinerad genom eldsvåda, hade magkräfta — ingenting fattades.

Rollen var så väl spelad, att kungen blef helt rörd, omhuldade gumman på bästa vis och gick själf efter ett glas vatten. Då började både Lundberg och drottningen bli smått oroliga för utgången af denna väl massivt komponerade fars. Gumman lämnade sina papper och försvann, drottningen smög

[1] Utförlig skildring om drottning Lovisas lif och värksamhet finnes uti en 1872 utkommen bok: »Strödda anteckningar ur drottning Lovisas lif».

sig obemärkt undan från sitt gömställe, och offret för mystifikationen fick aldrig veta dess rätta sammanhang.

Kuren hade helt och hållet misslyckats.

* * *

Denna kung Carls oförmåga att säga nej till en bön eller anhållan åstadkom så att säga en viss svaghet i hans karaktär. Den förledde honom nämligen att allt för ofta gifva förhastade löften, som det sedan ej alltid stod i hans förmåga att hålla. Det kunde till och med hända, att han gaf samma löfte åt två personer, då han t. ex. bortlofvade en eller annan plats. Han har härför blifvit tillräckligt klandrad, och naturligtvis ej utan rätt, ehuru den bitterhet, hvarmed stundom klandret framkommit, ej varit på sin plats.

Ty afsikten var aldrig svekfull.

Ehuru hans ord tyvärr ej alltid var »kungsord» i vanlig mening, sökte han dock hålla hvarje sådant, så fort det gälde hans egen kassa eller mera berodde på något beslut af honom ensam. Lockades han däremot af sin lust att hjälpa till ett löfte, som kom i kollision med hans konstitutionelle rådgifvares mera lugna och betänksamma uttalanden, hände det understundom, att han drog det kortaste strået[1]. Detta är något, hvilket man, som sagdt, ofta får höra anföras såsom nedsättande för kung Carls personlighet. Men man är vanligen i sin snabba dom allt för böjd att förgäta, att detta mera ofrivilliga löftesbrott kan hafva kostat honom mycken både strid, ledsnad och rent af personliga obehag.

I synnerhet hade han en stor benägenhet att skänka bort pastorat till regementspastorer eller mindre meriterade yngre prästmän: »Honom känner jag, det där är en bra karl!» kunde han säga, men oftast gaf han dock efter för sina rådgifvares föreställningar till den mera förtjäntes förmån.

[1] Så t. ex. hände det, berättar en anekdot, att en i Stockholm boende ämbetsman erhållit kung Carls löfte om ett nytt ämbete, som han sökte. Samma dag utnämningen skulle ske, mötte han på Norrbro kungen, som gick bort till honom och sade: »Den här gången får du inte platsen; statsråden äro emot dig, och den här gången vilja *de* regera. Men kommer dag, kommer råd!» — —

Just en dylik pastoratshistoria är det, man nästan ständigt får höra framdragas: »Hur gjorde kung Carl mot prästen H., som han så säkert lofvat pastorat!»

Ja, hur gjorde kung Carl?

Saken förhöll sig på följande sätt. Frågan rörde ett större pastorat, som kung Carl bortlofvat. Då hans ecklesiastikminister, Gunnar Wennerberg, en dag hade enskildt företräde hos kungen, omnämde denne sitt löfte och sin önskan, att utnämningen skulle ske i öfverensstämmelse därmed.

»Men det är ju omöjligt, E. M.; mannen är den minst meriterade af de sökande; det vore en orättvisa, och . . .»

»Ja, men jag har lofvat det, och jag vill, att det skall ske.»

Wennerberg förklarade då, att han för sin del ej kunde kontrasignera en sådan utnämning. Efter en stunds diskussion om saken, slog kungen vredgad handen i bordet och utbrast:

»Hvem tillsätter präster här i landet, du eller jag?»

»Det gör E. M. — men denna gång *kan* jag ej kontrasignera . . .»

Sedan ytterligare några allvarsamma repliker växlats, befalde kungen häftigt och tvärt: »gå!» och vände sin minister ryggen för att lämna rummet, samtidigt med att denne med en bugning tigande gick emot utgångsdörren. Men innan han hunnit denna, vände kung Carl — redan med handen på dörrlåset till ett inre rum — sig blixtsnabbt om och sade barskt:

»Hvad var det du sade?»

Wennerberg, som med bestämdhet visste sig ej hafva yttrat ett ord, stannade i sin tur och svarade: »Ingenting, E. M.»

»Jo, jag hörde, du sade något, jag vill veta, hvad det var!»

»Jag vet mig ej hafva sagt något, E. M., men nog vet jag, hvad jag tänkte.»

»Hvad tänkte du då?»

»På E. M:s valspråk —»

Kungen vände sig om och teg.

Nedkommen i konseljen, yttrade Wennerberg till sina kolleger:

Det här lär bli en skön historia — så och så kommer att ske — kungen kommer att föreslå den och den prästen — *jag* kan ej kontrasignera. Hur tänken I göra?»

»Vi ge dig rätt», svarades det.

Kung Carl kom, såg mörk och bister ut, och konseljen tog sin början. Under hela tiden bibehöll han sin vreda min. Då pastoratfrågan var före, föreslog emellertid Wennerberg sin meriterade kandidat.

»Ja, visst skall han ha det!» utbrast då kungen helt gladt och såg leende på Wennerberg.

Då konseljen var slut, kom han bort, tog denne under armen och sade förtroligt:

»Du satt visst ändå och var bra rädd, Gunnar!»

Tanken, att han med sin barska min kunnat hålla sin ståndaktige ecklesiastikminister i en viss obehaglig närvspänning, roade honom: det var hans skäligen oskyldiga hämd!

Helt naturligt är dock, att kung Carl på detta sätt stundom kom att gifva intryck af att vara en icke ordhållig man. Men, ehuru det gifvetvis varit lyckligare — ej minst för honom själf — om han något mera öfvervägt för handen varande spörsmål, innan han väckte orealiserbara förhoppningar, så var likväl motivet för hans handlingssätt allt för välvilligt och ofta älskvärdt för att föranleda något värkligt bittert omdöme.

6.

n särskild sida af kung Carls gifmildhet eller slöseri, hur man vill benämna det, utgjorde det öfverflöd, hvarmed han strödde ordnar omkring sig.

Det ligger nära till hands att antaga, det en man med kung Carls humbugsfria sinne ej utan en känsla af löje mången gång skulle se den äflan, hvarmed dylika äretecken åtråddes. Den frikostighet, hvarmed han i detta hänseende lyckliggjorde så många, visar också tydligt hos honom själf en viss ringaktning för ordensväsendet. Möjligen var det dock ett fel af honom, att han ej höjde detta genom att endast bortskänka dess »stjärnor och kors» åt den *värkliga* förtjänsten. Ty nekas kan det icke, att det sätt, hvarpå dessa utdelades, naturligtvis i den stora allmänhetens ögon gjorde det hela till ett narrspel, som den demokratiska riktningen i tiden ej med veneration kunde åse.

Också ingingo några af landets i intellektuelt hänseende främste män en öfverenskommelse att aldrig låta någon stjärna glimma på sitt bröst; en öfverenskommelse, den de, oss veterligt, äfven hållit. Och det allmänna åtlöje från vissa håll inom prässen, för hvilket män, sådane som Talis Qvalis, Orvar Odd m. fl. blefvo utsatta, när de dekorerats, visar, att man betraktade emottagandet af ordenstecknet såsom ett bevis på osjälfständighet, på hofkryperi, liksom om man därmed »svikit sin fana» och låtit så att säga »köpa sig». Ensidigheten i detta åskådningssätt ligger i öppen dag, men är dock ganska betecknande.

Hela den liberala prässen uppträdde med lifligt klander emot ordensslöseriet, ett klander, hvilket dock så småningom

öfvergick till löje. Så var t. ex. Aftonbladet 1859 ytterst missbelåtet både med ifrågavarande slöseri och kungens åsikter, system, utnämningar samt hela sträfvan i öfrigt. Och Blanche förteg i sin Illustrerad Tidning ej häller sin tanke. Ordnar, sades det, hade nu ohjälpligt förlorat sin gamla nimbus och kommit i ett slags vanrykte, liksom ansåge man dessa numera såsom ett giller åt egenkärleken eller såsom försök att åt något sjukt gifva ett utseende af friskhet; man citerade den gamle grefve Horn, som redan för femtio år sedan diktat:

Fabriker ökas — men förgäfves;
Förtjänsten tar så öfverhand,
Att ej på hela jorden väfves
Tillräckeliga ordensband.

Man gycklade öfverljudt, då man ej harmades. Sålunda upplystes det bland annat, att man i Frankrike på skämt härledde ordet crachan från cracher (spotta), och att detta föranledt norske grefve W(edel) att på en grefvinnas gratulation till serafimerorden svara: »Kongen spyttede, og jeg kom at stå i Vejen». Man påminde också om Geijers bekanta yttrande, då han drog nordstjärnan upp ur bakfickan: »Den är en skam både att ha och inte ha . . .»

En annan tidning, som äfven lät anmärkningar rent af hagla öfver kung Carls ordensutnämningar, innehöll 1862 synnerligt hvassa reflexioner däröfver, att en dansk löjtnant med åtminstone då nästan okändt konstnärsnamn erhållit literis et artibus, för det han sysslade med djurmåleri, medan John Ericsson, som just då häfdat svenska namnet genom sin luftmaskin och monitor, ännu ej fått »nordstjärnan». Man antog, att den förre företrädesvis målat »krypdjur vid hofvet», och ej ens John Ericssons snart därefter skedda utnämning till kommendör af nämda orden kunde tysta hånet.

Kort därefter, nyåret 1863, såg man å annat håll ett skämtsamt »utdrag ur en adresskalender», hvaruti alla Europas regerande män — äfven Garibaldi och Bismarck — figurerade med något mer eller mindre lyckadt epitet.

Raden slöts: »Carl, medaljgravör och ordensjuvelerare, Stockholm».

Att kung Carl äfven ibland lät ordnar gälla såsom likvidationsmedel, var allmänt bekant, och man fick också uti den då varande skämtprässen ofta se detta antydt; så t. ex. förekom bland annat en historisk parallel öfver »kung Carls björnjakt», där man å ena sidan ser Carl XII, efter gammal god teckning ur »skillingsmagasinet», i strid med en värklig nalle, medan å andra sidan Carl XV öfverräcker »vasen» åt en borgenär.

Det hände ofta att kung Carl fick stora utländska eller vetenskapliga värk sig tillsända från författarne. Dessa skulle då naturligtvis belönas eller betalas, och som han ej sällan hade ondt om mynt, var en eller annan orden det billigaste sättet att komma ifrån det hela, billigare till och med än literis et artibus.

»Skall det nu vara en dekoration?» brukade han med engelskt uttal och en viss skalkaktig min, i det han, som vanligt, knep i hop det ena ögat, vid sådana tillfällen fråga sin bibliotekarie v. Qvanten, som sedan fick bestyra det hela. En dag hände det, att en tysk vetenskapsman sändt kung Carl ett stort geografiskt värk, för hvilket han erhöll »nordstjärnan». Förtjust skref han ögonblickligen till kungens bibliotekarie, medsändande en litografierad plansch af sig själf, på det kung Carl skulle få se den man, »han gjort så lycklig». — »Fy f-n, hvad han är ful», utbrast denne, »tag bort det, tag bort det!»

Uti en af professor Boklunds efterlämnade anteckningsböcker hafva vi funnit en liten notis om ett hans besök hos konungen den 10 maj 1872, då denne visat honom ett bref från den bekante baron von Leinburg[1], hvilken till tyskan öfversatt åtskilliga af Carl XV:s dikter. Detta bref innehöll en längre framställning om konungen såsom målare och poet, »hvilket», berättar professor Boklund, »roade kungen, som tillade: 'hvad vill han nu?' (vid sitt besök förra året erhöll han för sina dikter vasaorden)».

Om man af allt detta droge den slutsatsen, att konung

[1] Baron Gottfried von Leinburg är känd såsom öfvers. af Runebergs »Kung Fjalar», Oehlenschlägers »Kung Helge» och Tegnérs »Fritiofs saga», hvilken han tillägnat konung Carl XV.

Carl i fråga om ordensutnämningar gick ännu mera lättvindigt till väga än andra furstar och monarker, skulle man begå en orättvisa.

Såsom vi ofvan anmärkt, torde det nämligen hafva varit den mycket demokratiska andan i tiden som gjorde, att en större offentlig uppmärksamhet fästes vid kung Carls görande och låtande i detta fall, med förbiseende af, att han säkert endast följde ett slags furstlig coutume med många prejudikat. Man behöfver ej vända blicken längre bort än till Danmark för att finna, att Carl XV härutinnan vida öfverträffades af konung Fredrik VII[1].

* * *

Utom klandret för slöseri och praktlystnad framkom äfven i början af kung Carls regering beskyllningen för benägenhet att vilja fasthålla »gamla förlegade ceremonier», oaktadt »hofcirkeln skulle vara ovanligt rättfram och toujours».

Från en stor del af prässen med Blanche i spetsen protesterades mot såväl kröning som hyllning, såsom varande ceremonier, hvilka ej anstodo tidehvarfvet. Kröningens tillkomst tillskrefs dock nästan mindre kung Carl själf än de tre första stånden, som ingått till konungen med underdånig adress om en sådan, medan bondeståndet enhälligt satt sig däremot. Allra mest harmades man öfver den tvänne dagar efter

[1] Det kan måhända ej sakna ett visst intresse att enligt statskalendern anställa en liten jämförande beräkning af svenska ordensutnämningar under olika år, t. ex. 1867 och 1875; 1867 reste Sverges konung i de fyra länderna Frankrike, Preussen, Holland och Danmark; 1875 reste Sverges konung i de två länderna Tyskland och Ryssland.

	1867	*1875*
Utländska utnämningar till riddare af serafimerorden, kungliga utländska personer däri inberäknade	3	11
Komm. af svärdsordens I klass	4	24
» » » II » (instiftad efter 1872)	—	41
» med st. korset af Nordstjärneorden	4	26
» af Nordstjärneordens I klass	6	13
» » » II »	—	9
» med st. korset af Vasaorden	1	1
» af Vasaordens I klass	12	12
» » » II »	—	23

kröningen skedda hyllningen. Någon sådan hade ej ägt rum vid Oscar I:s tronbestigning, och det gjorde på många håll ett mindre angenämt intryck att, som man sade, se »en ceremoni ånyo upplefva i hela sin urpapistiska form uti ett gammalt protestantiskt land, då den till och med i katolska länder blifvit afskaffad såsom oförenlig med tidehvarfvets smak och bildning»[1].

Att kung Carl inom sig ej hade någon synnerlig vördnad för dessa ceremoniers betydelse, kan man nästan taga för gifvet, då man något känner hans åskådningssätt i öfrigt. Och ett par smådrag från hans kröning visa också, att han ej tog saken allt för högtidligt. Så t. ex. hade han på kröningsdagen några af sina konstnärsvänner med deras fruar samlade uppe på sin atelier, på det de därifrån skulle åse processionen. Ända in i sista ögonblicket, innan han skulle ikläda sig kröningsdräkten, språkade och skämtade han med sina gäster och var fullt upptagen med att visa sig som god värd, i det han, som han så ofta brukade, på en liten bricka själf bjöd omkring champagne och frukt.

Hyllningen ägde med pomp och ståt rum på Slottsbacken, där för detta ändamål en ståtlig öppen träbyggnad — »majbaracken», som Blanche sedan kallade den — blifvit uppförd efter professor Scholanders ritning.

[1] Äfven vid Oscar I:s tronbestigning hade röster höjts emot själfva kröningen såsom en »föråldrad ceremoni»; detta hade till och med skett i riksdagen, där den mäktige frihetsmannen Thore Petré, understödd bland andra af hufvudstadsrepresentanterna Schartau och Berg, förklarade sig emot kröningen, på grund af att det tillhörde »vår tids framskridande upplysning» att afskaffa allt, som hade sin rot i »folktro», den där icke vore annat än »en art af vidskepelse, hvilken borde af tidsandan bekämpas». Liknande anmärkningar upprepades också vid kung Carls kröning i Trondhjem. Denna försiggick den 5 aug. 1860 efter åtskilliga svårigheter, som löstes därigenom, att både bisp och domprost i denna stad begärde och erhöllo afsked på grund af sina betänkligheter angående drottningens kröning, den lagen ej omnämner. En svensk tidning, som mycket klandrade kung Carls böjelse för kungligt ceremoniel, framhöll såsom ett exempel på det ej alltid lyckobringande i fästprogrammet, att så ofta de kungliga foro till eller från lägret vid Stördalshalsen, d. v. s. dagligen, gafs stor kunglig salut från kastellet, med den effekt, att Trondhjems alla hästar, »oförberedda på ceremonielet, råkade i vildaste sken; hvart man vände sig såg man hästar i fyrsprång med lösryckta framvagnar och bräckta skaklar — — —».

Sedan högtidligheterna voro slut, talmän och vice talmän kysst monarkens hand och processionen återvändt till slottet, klädde kung Carl i största skyndsamhet af sig sin kungliga skrud. Därpå hastade han i civila kläder ned för lilla slottstrappan till Mynttorget samt vidare uppför Drottninggatan och

hann där vända i tillräckligt god tid för att möta de från hyllningen långsamt aftågande folkmassorna. Med yttersta förvåning sågo nu dessa den konung, de nyss skådat i purpur och krona på Slottsbacken, komma emot dem från Norrtullstrakterna med skälmaktig min och iklädd förmiddagsbonjour

och grå benkläder. Många trodde sig också hafva sett i syne. Att detta i hög grad måste hafva roat honom, är lätt att inse, på samma gång han säkerligen väl behöfde att gå sig varm, ty hyllningen försiggick under bar himmel den 5 maj vid »klart, men nordiskt iskallt väder».

En tidning anmärkte angående denna promenad: »Konungen lämnade tronen kl. 1.56 e. m., såsom den officiella tidningen uppgaf, men var inom en timme därefter synlig i Carl XIII:s torg i civila kläder, åtföljd af en enda kavaljer. Man slöt häraf — och säkert med rätta — att kungen själf var utledsen vid hela ståten och längtade ut i det fria — och i det fallet torde hela svenska folket sympatisera med högstdensamme — —»

Detta var hans *första* promenad såsom krönt och hyllad konung; ej utan en viss likhet med denna är den *sista* vi se honom göra såsom sådan, sedan han för sista gången personligen afslutat Sverges riksdag och iklädd all furstlig prakt hemförlofvat folkrepresentationen. Kort därefter syntes han nämligen »långsamt» promenerande i Kungsträdgården, »i det han bortbytt den hermelinsbrämade purpurmanteln mot den borgerliga 'redingoten', som begagnades under promenaderna vid Edsvikens stränder».

Den käcke, skälmaktige kung Carl, hvilken som nykrönt raskt och hurtigt ilade utför Stockholms främsta gata för att spela sitt »trogna folk» ett litet puts, är nu förvandlad till en aftärd man med dödens stämpel i dragen och med långsamma steg. Men han är dock densamme, som alltid med glädje skyndar att afkasta det ceremoniella trycket.

Och just för den skull möttes han ånyo af ett visst klander, men nu från alla dem, som lade särskild vikt vid ceremoniel och etikett och tyckte, att han behandlade dylikt *för mycket* »en bagatelle». Denna senare förebråelse skulle kanske också kunna riktas emot honom med mera fog än beskyllningen för »fasthållandet» af ceremonier. Så t. ex. skall det hafva händt, att han, då han någon gång höll statsråd på Ulriksdal, först kunde låta sina ministrar vänta både länge och väl, innan han behagade återvända från jakten, och därefter infann sig att öfverlägga om statens bästa, iklädd full jaktdrägt med blus

och höga stöflar. Detta lär äfven en gång hafva inbragt honom en allvarlig tillrättavisning mellan fyra ögon af hans statsminister. — Men till hans heder må nämnas, att då andra konungar så strängt hållit på uppläsandet af ceremonielet: »allernådigste, stormäktigste konung» o. s. v., hade han däremot en gång för alla undanbedt sig detta med de orden: »Åh, hoppa öfver det förb— struntet».

Uti allt detta låg dock ingalunda någon »likgiltighet för tronens makt och anseende», såsom en svensk författare[1] påstår. I det offentliga lifvet visste han nog att häfda sin värdighet, och han förstod att uppträda med en prakt och en glans, som ej underlät att imponera, så mycket mera som kungligheten förstärktes genom hans alltid ädla hållning. I den samtida prässen, såväl svensk som utländsk, får man ständigt se uttalanden af den varmaste beundran för hans kungliga väsen. I Norge var han sålunda som helt ung under sitt vicekonungaskap närvarande vid en stor fäst på Ladegaarden för det skandinaviska naturforskaremötet 1856, och i norska tidningar juli samma år läses allmänt »ett gladt erkännande af det vackra sätt, hvarpå H. K. H. vid detta tillfälle uppträdde, af den vänliga och anspråkslösa och på samma gång värdiga hållning, han från början till slut iakttog. — — — Vid de särskilda skålar, han föreslog, förde han ordet med en ungdomsfrisk käckhet och frimodighet, som aldrig öfverflyglade den kungliga värdigheten, med en manlig tillförsikt och öppenhet, som aldrig gick klokheten för nära, korteligen: på ett sätt, som ögonskenligen gjorde det starkaste intryck på hela kretsen af — — såväl landsmän som främlingar, hvilka vid detta tillfälle af den unge prinsens personlighet emottagit intryck, som icke lätt skola kunna utplånas. — — —»

Under hela hans regering ser man ständigt liknande uttalanden; så t. ex. då han i juli 1863 bevistade landtbruksmötet i Helsingborg och på en stor fäst därstädes i sitt »energiskt tänkta och energiskt framsagda» tal vidrörde några af dagens ömtåligaste frågor, utan att ett ögonblick »öfverskrida den visa måtta, som höfves en monark äfven i nästan utmanande ögonblick».

[1] Posthumus, »Mina samtida», företalet till del X.

Man skulle kanske vara benägen att ibland ej lägga synnerlig vikt vid samtida prässomdömen, enär det ligger nära till hands att antaga, det mer än ett tidningsorgan inför det regerande majestätet talar med det inställsamma hofsmickrets röst.

Enligt hvad vi hafva funnit vid studiet af 1860-talets tidningsliteratur, förekomma dock mycket sällan uttalanden i osann ton om Carl XV. Det, som säges om honom, har liksom fått en fläkt af hans egen öppna rättframhet och bär prägeln af en enkel trovärdighet, som man kanske förgäfves skulle söka i prässen under andra regenters tid. Prässens yttranden om Carl XV:s alltid officielt bevarade kungliga värdighet bekräftas dessutom allmänt af enskilda personer, som stått honom nära eller varit i tillfälle att se och iakttaga honom.

Att kung Carl ej lät vid fästliga tillfällen bägaren stå orörd, är ju allmänt bekant; men aldrig hände det, att hans hållning och sätt läto ana detta, i fall situationen plötsligt skulle göra kraf på konungen. Ett exempel härpå.

På väg till Axvall 1860 stannade kungen i Sköfde, där en ståtlig frukost var anordnad af stadens myndigheter. Det gick muntert och fritt till; vin och champagne flödade.

I den stora folksamlingen upptäckte kung Carl plötsligt Gunnar Wennerberg; med denne, som då var lektor i Skara, hade han ej på mycket lång tid sammanträffat. I glad och upprymd ton ropade han nu till honom:

»Kom hit, Gunnar! — Goddag! — Nu ska' vi sjunga gluntar!»

Därpå drog han honom med sig in i ett sidorum, satte sig med honom i en fönsternisch och började lifligt och vänligt språka med honom. Under tiden väntade åtskilliga deputationer från staden fåfängt på företräde; det började mumlas, att kungen borde visa sig, och oron bland mängden steg oupphörligt.

»Nu får kungen allt gå ut till deputationerna», sade slutligen Wennerberg; i förtroligt samtal med Carl XV använde han alltid tilltalsordet »kungen».

»Nej», svarade denne, »låt oss språka mera!»

Inom sig en smula orolig för den kungliga värdigheten,

hvilken kanske ej vore så lätt att bibehålla efter en glad frukost, öfvertalade Wennerberg honom dock till slut att åter begifva sig ut till de väntande.

Och när kung Carl utträdde att emottaga de uppvaktande kåıerna och deputationerna, kunde man ej se en härligare gestalt, rak och högrest, kanske något »morskare» i minen än vanligt, men konung i hvarje tum.

Sådan var han, när han, som sagdt, uppträdde officielt. I det mera *enskilda* lifvet hände det dock tyvärr mången gång, att han ej tillräckligt iakttog själfbehärskning och måtta.

Ogärna böjde han sig, såsom vi sökt visa, under etikettens tvång, och aldrig var han en de stela formernas man. »Min frihet är min högsta lycka», heter det i den sång, han mest tyckte om och hälst sjöng. Frihet önskade han för sig själf, och han unnade den äfven åt andra. Att frihetsbegäret hos honom ibland kunde öfvergå till själfsvåld och i ett och annat hänseende t. o. m. till mycket beklagliga öfverdrifter, är sorgligt, men ovedersägligt. Man skulle ej kunna på ett sant sätt älska allt det rika och ädla hos honom, om man vore blind för eller sökte förneka de fel, han värkligen hade, och hvilka syntes så kolossalt framstående, enär han mer än de flesta historiska eller enskilda personer lade dem i öppen dag.

Denna ärlighet att aldrig vilja synas bättre, än han var, utan snarare att vara bättre, än han syntes, är dock midt bland hans i och för sig fördömliga fel ett förmildrande drag, hvilket i ej ringa mån förtager den vidrighet, som vidlåder samma lyten hos hycklaren.

7.

et fans dock något, hvarmed kung Carl var ännu mera frikostig än med penningar och ordnar och för hvilket åtminstone ej något klander eller något löje mötte honom: han var frikostig med handslag.

Han visste detta själf, och han förstod betydelsen af denna frikostighet. Kort före sin död yttrade han en gång i Aachen till sin vän och ständige följeslage därstädes, löjtnant Gyllenram:

»Tror du, att de komma att sakna mig, då jag är död?»

På dennes svar, att kung Carl säkert mer än de fleste andra konungar med sin vänlighet vunnit sina folks varma kärlek, genmälte han med ett vemodigt leende och rörd röst:

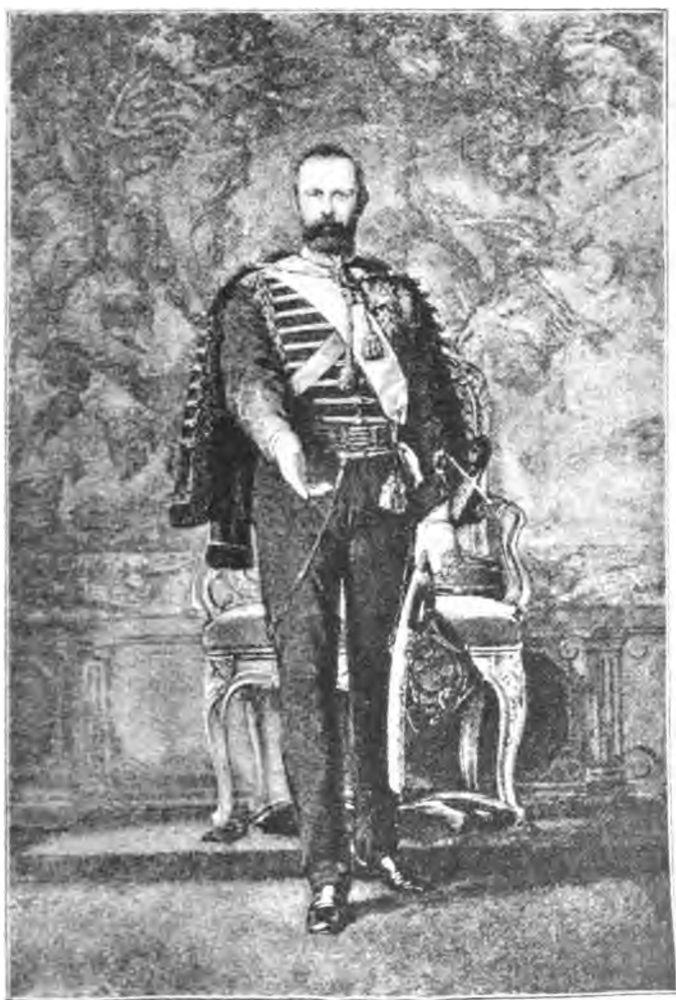
»Ja, jag har åtminstone inte sparat på handslag.»

Hans ärliga kraftiga handslag, vanligen åtföljdt af en lika ärlig blick och en vänlig nickning — det är uttrycket för hvad man i dagligt tal kallar kung Carls *»folklighet»*; hans medfödda äkta svenska rättframhet bryter oöfverlagdt och okonstladt fram genom etikett och former.

Hela hans väsen var stämpladt af en sådan rättframhet.

Och denna i förening med den lika naturliga kunglighet, som utmärkte honom både i drag och gestalt, var det, som gaf honom denna underbara trollmakt öfver nästan hvarje människa, som med honom kom i personlig beröring.

Lifligt står för vår tanke grefve Rosens tafla af Carl XV, som bjuder sin vänligt sträckta hand åt den audienssökande. Här hafva just de egenskaper, vi nyss nämt, fått sin lefvande tolkning.

Kung Carl.
Efter G. von Rosens tafla.

Ett rättframt ord af honom till den värste rabulist omvände denne — om ej i teorien så i praktiken — till en lika varm rojalist, åtminstone hvad denne konung, konung *Carl XV*, beträffade. Många exempel härpå skulle vi kunna nämna.

En annan följd af ifrågavarande egenskaper var den, att kung Carl ägde högst få personliga motståndare eller ovänner; och de, som han ägde, voro i de flesta fall detta på grund af den tagg, med hvilken hans oftast torroliga, men också ofta dräpande repliker stungit deras fåfänga.

För öfrigt var han i sitt uppträdande lika emot alla, bönder eller herremän, och den vinnande makt han ägde i sin vänlighet ökades än ytterligare genom hans käckhet, hans hurtiga, glada skick och stora personliga flärdfrihet.

Att han inom sig hyste — för att använda ett modernt ord — vissa »öfverklassympatier» är en gifven sak och står ingalunda i strid med hans folkliga egenskaper. Han var långt ifrån att i »folklighet» stå på samma punkt som t. ex. sin vän Fredrik VII; den danska »jævnhed» och »gemytlighed», som i så hög grad utmärkte denne, och som också förskaffade honom en mängd fiender inom danska adelskretsar, funno ej motsvarighet hos kung Carl. Men Fredrik VII hade också under hela sin uppväxt vistats skild från hofvet och bland personer af »jævn» borgerlig börd — kanske ibland af ännu lägre — och i mycket ringa grad varit under inflytande af hoflif och hofseder. Om honom har också med rätta diktats och sjungits:

I Ungdommen blev han fra Hove stödt
Til Folkets Sköd.
Der trivdes han godt og der vøxte han sammen
Med Bonden, Matrosen, i Fare, i Gammen.
Ham Skole blev givet
Af selve Livet. — — —

Carl XV däremot med grefve Henning Hamilton till guvernör och af sin morbror, prins Max af Leuchtenberg, invigd i »lifvets gåta», för att använda ett af hans egna favorituttryck, hade helt andra förutsättningar. Om man undantager hans universitetskrets, utgjordes hans ungdomsvänner till största delen af högättade unga män — de politiskt sedt sedan så illa omtyckta

unga »junkrarne» — väl oftast militärer och sannolikt med den bland de yngre af dessa så ofta rådande uppfattningen af civile och »underklass». Det är gifvet, att han ej alldeles kunde undgå att emottaga intryck häraf, något som också i hans första mannaålder gaf anledning till den misstro, hvilken yppade sig hos folkpartiet vid tiden för hans regentskap under konung Oscars sista sjukdom. Men när det för hans ålder vanliga ynglingaöfvermodet försvann, efterföljdes det aldrig af någon motsvarande känsla hos den mogne mannen. — Dock förblef han under hela sitt lif en varm militärvän och detta i lika hög grad, som han var konstnär. Å ena sidan höll han oeftergifligt på den militära disciplinen, å den andra älskade han en konstnärs fria och obundna lif; man skulle kunna säga, att han som konung förhärskande var militär, medan i hans privatlif konstnärens natur, smak och böjelser togo öfverhand.

Säkert är, att kung Carl fann sig tillrätta med den enkle bonden på ett långt bättre, långt hjärtligare och mera okonstladt sätt än kanske de fleste till »öfverklassen» hörande personer i hans rike. Och detta gjorde han utan spår af att spela en roll för att »synas» folklig. Bonden har i detta hänseende en säker instinkt; han låter ej leda sig bakom ljuset, och Sverges bonde fann i kung Carls öppna väsen en säker borgen för hans hjärtelag. Och med detta vann han öfver allt, där han färdades fram i sina båda riken, bondens kärlek. Paul du Chaillu, som gjort årslånga forskningsresor i Sverge och Norge, omtalar, att han i mången låg hydda i vidt skilda delar af landet sett kung Carls bild intaga väggens hedersplats och hört lifliga uttryck af djup saknad öfver att »den gode kungen» var borta. Mångenstädes i Sverge är kung Carl på god väg att för allmogen bli en nästan mytisk personlighet, och det är otvifvelaktigt, att detta mer än något annat skall bidraga att göra denna »konungskt» sinnad, att hos menige man hindra republikanska idéer att slå rot och spira upp.

Carl XV:s minne är ännu i dag ett värkligt tronens stöd.

Det har i vårt land vuxit upp en hel folkliteratur om kung Carl: »Kung Carls hjortjagt» — »Carl XV och dalkullan» — »Fattigstuggummans son» — »Kung Carl och hans syskon» — »Carl XV:s skyddsling» — »Prins Carls jagt», och allt hvad

de heta, dessa otaliga småskrifter, för hvilkas afsättning i tusen och åter tusen exemplar, i många upplagor bland småfolket, förläggaren har så säker borgen i det namn de bära, det mest populära namn i Sverge.

Men alla dessa små skrifter äro ej blott romantiska skildringar i mer eller mindre enkel, för att icke säga literärt okonstnärlig form; de äro alla stödda på värkligheten och grundade på någon bestämd tilldragelse ur kung Carls lif, någon hans handling af godhet och öfverseende, af rättfram enkelhet, visad någon man eller kvinna, ofta något litet fattigt barn ur folkets midt.

En skildring af sådant slag är — för att taga ett exempel ur högen — berättelsen om »Carl XV och dalkullan». Skrifvet med folkskalden Per Thomassons varma känsla, har detta lilla, till det yttre så tarfliga och obetydliga skillingshäfte kanske mer än mycket annat bidragit att särskildt i Dalarne bibehålla minnet af kung Carl friskt och lefvande. Medan han ännu var Sverges konung, kom denna lilla skrift, efter hvad vi bestämdt veta, små fattiga bondbarn att med tindrande ögon undra: »Kommer då den kungen inte hit — *kommer* han då inte till Dalarne igen?» Kärleken till »kungen» lefde sig under hans tid på detta sätt in i folkmedvetandet, blef en trossats.

Man brukar säga om en skald, att han ej blir »stor», förrän han tränger ned till folk- och småskola.

Man kan tryggt säga detsamma om en kung.

När kärleken till honom, till kungen just i *hans* person, nedträngt så djupt, att den förtroendefullt framstrålar ur barnens ögon i Sverges långt från kungaglans aflägsna bygder, när det är berättelsen om hans väsens flärdfria *godhet*, som tänder denna stråle, då kan den kungen veta sig för alltid säkert bofast i det folkets minne.

Och så har det äfven skett med Carl XV; ty många äro de orter inom vårt land, där de nu till mogen ålder hunna »barnen» från kung Carls tid hafva en sägen, en dyrbar sägen att i sin tur berätta för sina små — den om den vänlige och milde kung Carl, som för en hvar alltid hade ett godt ord. Så fortlefver ännu den muntliga traditionen rörande honom,

medan de tryckta skildringarna ännu allt jämt utgöra en på landsbygden högt älskad läsning.

Kanske på intet ställe äger detta rum i den grad som på Öland. Den vida kala alfvaren var en af kung Carls bästa jaktorter, dit han ofta for med sin jaktklubb. Ute i denna ensliga natur, bland den enkla befolkningen af bönder och fiskare fann han sig väl till rätta, och otaliga äro de berättelser om »kung Carl», hvilka med andakt, som vore de legender, allt jämt förtäljas på den aflägsna ön, där man vid underrättelsen om kungens död i sin sorg — enligt den samtida prässen — till en början nästan nekade att vilja tro därpå; men att Sverge ej i brådrappet får tillbaka en *sådan* kung, så deltagande och gifmild mot menige man, det veta de goda öboarne mycket väl.

Dylika trohjärtade och allvarliga loford öfver Carl XV kan man än i dag få höra, snart sagdt, från hvilken del som hälst af Sverges vidsträckta land. Mer än någon annan furste sedan Carl XI:s tid lärde han genom resor känna detta sitt land. *Lärde känna* — det är just rätta ordet. Ty det var långt ifrån endast lustfärder han företog för att öka fästligheten för andra vid någon järnvägsinvigning eller för att roa sig själf med jakt och dylikt; han företog ofta, i synnerhet som kronprins och vicekonung, både långa och mödosamma färder för att riktigt se och sätta sig in i förhållandena i vidt aflägsna trakter. Och dessa resor skedde således ej alltid i järnvägarnes tid. Äfven kung Carl fick pröfva på att åka i skjutskärra, och ehuru han säkert undgick de olägenheter, andra resande fingo vidkännas af detta sätt att färdas, hade han däremot all den fördel och nytta det erbjöd; han blef nämligen grundligt förtrogen med de trakter, genom hvilka han reste. Att detta kom hans konstnärsnatur till godo, är en gifven sak; men äfven som regent drog han fördel däraf, så mycket mera som han reste med vaken blick för och framför allt med kärlek till både naturen och folket.

Så gärna han reste i sina egna båda riken, så sällan besökte han — i motsats till många andra furstar — främmande länder med undantag af Danmark. Som kronprins företog han 1846 och 1849 ett par resor till Tyskland och norra Italien; till Ryssland for han aldrig; Frankrike besökte han

1861 och 1867, det senare året för sin hälsas skull; af samma orsak gästade han ju äfven Aachen 1872; i England vistades han några få dagar 1861.

»Nyttan af resor», skref han en gång vid unga år (om vi ej misstaga oss, omedelbart efter sin första utrikesresa), »ligger däri, att man utbildar omdömet och bättre lär känna äfven sig själf; men en resa i främmande länder får ej bortskymma kärleken till hemmet, hembygden, hemlandet — —.»

»Må man lära af allt», säger han vidare, »se och jämföra, och finner man något främmande bättre i ett och annat, än det man själf har, så må man förbättra detta: resan skall hafva sådana följder, att man, upplyst af hvad andra hafva, må kunna vid hemkomsten väl bedöma sitt eget, och då man vill ändra något däruti, ändra det så, att en hvar kan se, att det är präglad af fosterländskhet — —.»

Att resa för att *lära*, således ej blott för att roa och förströ sig: detta var alltid Carl XV:s sats. »Res förståndigt», sade han en gång till Du Chaillu, som just hade för afsikt att genomströfva den skandinaviska halfön, »besök våra allmänna skolor i Sverge och Norge, våra universitet, våra vetenskapliga inrättningar. Här tro vi alla på bildningens makt. Tag kännedom om våra järnvägar, om våra kanaler; beskåda allt.» Dessa råd gaf han af egen erfarenhet.

I alla skildringar från hans färder, vare sig i hans äldre eller yngre dagar, omtalas ständigt hans outtröttliga intresse att taga reda på allt och tala med alla. Dessa resor böra dock ej förblandas med dem, han vanligen brukade företaga mellan sina båda hufvudstäder eller mellan Stockholm och Skåne, och hvilka fått namn af »kung Carls kurirresor»[1].

Hans första resa ägde rum 1843, då han tillsammans med prins Gustaf och åtföljd af grefve Hamilton gjorde en utflykt

[1] Det var särskildt en af dessa, som gaf Blanche anledning att en gång fälla det träffande uttrycket: »Det ligger något af Ivar Vidfamne i Carl XV». Han hade då varit först i Norge, hvarifrån han begaf sig till ett landtbruksmöte i Södermanland för att omedelbart därpå begifva sig till Utmeland, där han ville se Vasamonumentet, i hvars invigning han hade af sjuklighet blifvit hindrad att deltaga.

till Ostergötland[1] och, om vi ej för mycket misstaga oss, äfven ned till Jönköping. Åtminstone berättar han själf i anteckningar från denna resa åtskilligt om sin hänförelse för den vackra naturen omkring denna stad. Ehuru anteckningarna äro af en sjuttonårig ynglings hand, äro de dock tillräckligt karaktäristiska; så innehålla de bland annat: »En morgon -- -- reste vi, min bror och jag, i sällskap med grefve H. från Jönköping. Vi skulle göra en utflykt till Dunkehallar, hvarifrån man hade en skön utsikt. Sedan vi hade rest länge uppföre, kommo vi till ett litet landtställe på toppen af den största kullen. Här stannade vi, stego ur vagnen och uppgingo på en altan nära därintill. Uppkomna dit, kunde man ej återhålla sin förtjusning, man kunde ej bortvända sina ögon från denna sköna tafla — —.»

Därefter följer en liflig och träffsäker skildring af det kort förut bestigna Ombärget med dess sägen angående »Ommas grotta», vidare af Alvastra ruin och Vättern, hvarefter han fortsätter:

»När jag tänkte, att jag för sista gången före min afresa såg denna trakt, kunde jag icke återhålla min rörelse. När jag åter tänkte på det folk, som bor i dess dalar, kunde jag ej utan stolthet tänka, att äfven *jag* är svensk.»

»Svensk» — det är som sådan, han gör de resor, vi nu åsyfta. Han ser och känner som en svensk man, och när han första gången från Milano blickar ut öfver »Arnos(!) sköna dal», är hans hufvudsakligaste känsla — hemlängtan.

Ingenting i södern kan för honom jämföras med hvad han lämnat i sitt hemland; natur, luft, framför allt »vänkretsen» drager honom tillbaka. Det är i en ynglings svärmiska ordalag, han omtalar detta. Men äfven sedan han med den mognade mannens intresse, vare sig såsom konung af Sverge eller incognito såsom grefve af Bäckaskog och konstnär, be-

[1] C. O. Palmstierna, som då var landshöfding i Linköping och som af konung Oscar fått i uppdrag att leda de unga prinsarnes resa i Östergötland, har om dem yttrat, att de voro »lefnadsfriska, med reslig och utmärkt vacker växt, lyckligt utseende och sköna anletsdrag samt ett vänligt och öppet väsen, anspråkslöst utan tillgjord stelhet». (Berättelser ur frih. Carl Otto Palmstiernas lefnad, sid. 120.)

söker främmande länder, följes han af denna hemlängtan, som mot slutet af hans lefnad skulle bli så öfverväldigande stark, att hans enda sista stora önskan var den: att dö i hemmet — i *Sverge.*

För honom fans hvarken lycka eller glädje, utan för så vidt han lefde midt bland sitt folk, och det är märkligt, huru han i främmande land, omgifven af furstar och käjserlig prakt, dock aldrig i själ och hjärta var »borta» från det samma, liksom det ock var med innerlig fröjd, han efter hvarje utrikesresa åter satte foten på svensk mark.

Att de resor han gjorde i Sverge och Norge, såsom vi ofvan antydt, skulle få en särskild betydelse för honom såväl i egenskap af regent som enskild man, är en gifven sak. Och det var just på dessa resor han kom i denna personliga beröring med själfva folket, hvarigenom han liksom med ens vann sin stora popularitet. En af sina första och mera betydande resor företog han i Norge sommaren 1856, det år han såsom vicekonung var bosatt i detta land. Han färdades härunder på alla möjliga sätt, på ångbåten »Vidar» rundt omkring södra kusten, på karriol mellan skjutsskiftena i Hardanger, till fots öfver fjällen i Sogn, genom bygder, där ingen furste satt sin fot sedan Olof den Heliges dagar; han vadade öfver fjällströmmar, intog sina måltider i säterstugor, språkade med sjöman och fjällbonde, vestländing och indtrönder och väckte den djupaste förvåning hos de då ännu mera än nu isolerade dalarnes befolkning. Ty här, där man under »fyra århundradens natt» ej skådat en konung, kunde man ej tänka sig en sådan utan i purpurmantel, med spira i hand och gullkrona på hufvudet; man fick nu se honom i regnkappa och reshatt, rökande sin cigarr, lik en ny folkkär kung Sverre vänligt och förtroligt talande med mängden, som öfver allt flockats för att se honom.

»Han vann helt och hållet böndernas hjärtan, och hans ord skola gå i arf från barnbarn till barnbarn», heter det också härom från denna tid.

I tyska tidskriften »Globus» från detta år förekommer en skildring från denna vicekonungens resa, skrifven af några tyska turister, som passat på tillfället att följa honom i hack

och häl för att sålunda riktigt kunna få se det »glada och högtidsklädda» folket, som öfver allt strömmat till för att hälsa honom. Vi meddela följande utdrag rörande hans besök i det »underdeilige» Hardanger: »Vid kyrkan i Ullensvang, där prästen var kronprinsens värd, hade tre till fyra tusen människor strömmat tillsammans. På gräsplanen framför prästgården gnedo spelmännen flitigt på sina fioler, den muntra ungdomen dansade af hjärtans lust, och gång efter annan inträdde äfven en modernt klädd flicka i ringen och lät sig bortföras af dansens hvirflar. — — Prinsen, hvilken det rörliga lifvet och det hjärtliga mottagandet försatt i en glad sinnesstämning, ville sätta kronan på dagens nöjen. Vid stranden låg hans båt Vidar. Han inbjöd de närvarande prästerna med fruar och döttrar och en del andra gäster, bland hvilka de inflytelserikaste bönderna med deras hustrur och döttrar, till ett aftonnöje på Vidar.

Aldrig förr hade någon ångbåt med en konungason kommit till Ullensvang. Raskt togo hustrurna och flickorna på sig sina kappor och ilade ombord. Musiken spelade, skofvelhjulen arbetade i vågorna, och Vidar brusade långt ut i fjorden till glad förvåning för mängden, som stod kvar på stranden. — —

Från Kristiania och de andra städerna hade prinsen en hel last blombuketter ombord och bortskänkte dem nu till de sköna i Ullensvang, som äfven å sin sida rikligt ihågkommit honom med dylika. Tre hela timmar varade denna lustfärd på Vidar. När natten föll på, öfverraskades de hederliga bönderna med ett vackert fyrvärkeri, sådant de väl knappast någonsin skådat; kanonskott dånade, raketer uppstego, luftbägare kastade sina bländande stjärnor och bengaliska eldar upplyste stränderna — —.»

Vicekonungens lifliga intresse för allt och den outtröttlighet, hvarmed han besökte alla offentliga värk och inrättningar, skolor m. m., vunno än ytterligare det norska folkets erkännande, hvilket uttalades i prässen, där det sades, att denna resa var »onekligen så väl den betydelsefullaste som den folkvänligaste handling, hvarigenom han (vicekonungen) vittnat,

att kännedomen om landet är för honom en kär och viktig angelägenhet — —.»

Och det var ingalunda fraser, då han vid sin resas början i Arendal hälsades med dessa ord:

Så drag da ud på din Kongefærd,
O Carl, igjennem Norges Rige!
Et varmt »Gud signe dig», Fyrste kjær,
Skal Folkets Hjertelag dig sige.
Grib trygt dess Hånd, den er trofast, stærk,
Ved Arbejd hærdet til Manddomsværk;
I bitrest Nöd, i Lif og Död
Den skal dig ingensinde svige.»

Allt från denna tid, då Norges folk personligen lärde känna sin blifvande konung, var han äfven här den »folkkäre kung Carl», som än i dag ej är förgäten.

Den vidsträcktaste af de resor, han någonsin gjorde i sitt land, var hans Norrlands- och Lapplandsresa 1858, då han på karriol eller i båt uppför älfvarne färdades från stad till stad, från by till by ända upp till Öfver Torneå.

Gammalt folk där långt uppe i de aflägsna bygderna kan ännu berätta månget minne från denna färd, och lifliga skildringar därom förekomma i hela den norrländska prässen från denna tid; dessa samlades och utkommo som ett särskildt litet häfte, hvilket sett åtskilliga upplagor ända in i senare tider, och Luleå stad uppreste ett sju alnar högt monument af grön marmor, på hvars fotstycke är afbildadt Norrbottens landskapsvapen, en ren, och på hvars kolonn läses: »Till minne af H. K. H. Kronprinsen-regenten Carls besök 1858. Norrbottens tacksamma folk reste stenen».

Detta allt antyder, att det kungliga besöket var något mera än ett vanligt fästnummer, att det hade en värklig betydelse.

Denna aflägsna landsdel hade också i alla tider fått finna sig uti att, så att säga, vara »styfbarnet» af Sverges provinser, så till vida som de mäktige och konungarne med undantag af Carl XI och Carl XIV ej kommit sig för att närmare lära känna förhållandena så långt upp emot polcirkeln.

Den stora krisen 1857 hade äfven i Norrland starkt ned-

tryckt alla sinnen, och befolkningen här kände det därför allmänt som ett förebud om bättre tider, då kronprinsen-regenten tillkännagaf sin afsikt att göra en längre resa norrut. Det kom liksom frisk vind i den tunga luften; allt ljusnade; städerna pyntade sig med äreportar och flaggor, fästsalar dekorerades med transparanger och krönta »C», middagar arrangerades med champagne och lojala tal, på alla bruk och gästgifvargårdar rustades till prinsens värdiga mottagande, och folk strömmade i tusental till de ställen, där man väntade, att han skulle passera.

Det är dock ingalunda alla dessa vanliga fästligheter, som gjort, att minnet af detta besök trotsat årtiondens skiftningar — det är de många hans personlighet belysande smådragen.

Fästsalens officiella stelhet passade ej för kung Carls lynne så som den obundna friheten ute i skog och mark eller midt i ett lifligt folkvimmel. Han tyckte under denna resa mycket om att åka i karriol, med skjutsbonden bakpå och enligt sin vana själf skötande tömmarne »som en hel karl», såsom det heter om honom. Emellan de olika skjutshållen samspråkade han lifligt — både gladt och allvarligt — med skjutsbönderna och tog noga reda på ställningar och förhållanden i de orter, genom hvilka han färdades.

Men nästan mera än af hans vänlighet emot dem själfva anslogos norrländingarne af hans månhet om deras hästar, hvilka vanligen foro mycket illa under den hårda medfart, de underkastades af turister och handelsresande.

I branta backar steg han nämligen öfver allt af och gick till fots, mången gång med ett djärft skutt klättrande uppför någon klippa eller hög punkt för att se utsikten.

Den svåra Ödsbacken passerade han sålunda äfven till fots; denna var under skjutshållens gyllene tid känd såsom den brantaste backe mellan Stockholm och Haparanda. Att en regerande herre och blifvande konung skulle vilja gå den besvärliga vägen, kunde ingen i den längs vägkanterna samlade folkmängden tänka sig, så mycket mindre, som man hört talas om, att prinsen hälst ville åka i hvinande fart. Förtjusningen blef därför lika stor som förvåningen, då prinsen med ett lätt hopp lämnade vagnen. Ett väldigt hurra följde honom,

då han raskt begaf sig uppför backen, och en gammal, troligen ej fullt nykter bonde ropade: »Det där skall han, ta mej jefveln, inte ha gjort för assint' — kom, så ta vi och hiss'en!»

Det var med möda de omkringstående kunde hindra bonden från att rusa fram och hugga prinsen i kragen.

En person, som stått kung Carl mycket nära och som rest mycket i Norrland, berättade oss vid ett tillfälle en annan tilldragelse från denna samma resa, som i så hög grad väckt folkets förtjusning, att man ännu många år därefter, då kung Carl redan var död, talade därom, som om det händt i går.

Vid ett tillfälle hade den vagn, hvari landshöfdingen och flere högre ämbetsmän åkte, råkat välta i en krök af vägen nära ett bråddjup; endast ledstången hade hindrat en allvarsam olyckshändelse.

En stund därefter kommer kronprinsen susande förbi i sin karriol och med en groflemmad skjutsbonde bakom sig på baksätet. Då han såg, att ingen blifvit skadad, ropade han leende: »det var nära, att f-n tagit hela landshöfdingeämbetet!» Framkommen till gästgifvargården, där en stor mängd bönder samlats för att se honom, inlät han sig i samspråk med sin skjutskarl:

»Du är allt stark, du, men nog är jag starkare! Ska' vi bryta arm?»

De stälde sig båda vid ett bord, stödde armbågarne emot bordskifvan och pröfvade sina krafter, medan en ring af norrländska breda bondgestalter nyfiket slöt sig omkring dem och andra trängdes utanför fönstret. Inom ett ögonblick låg kronprinsens arm raklång nedtryckt emot bordskifvan.

»Det är bra, det är bra, nu kan det vara nog!» utbrast denne därvid litet snopen.

Och långt inne i det skogiga Medelpad, där en glädjestrålande allmoge omgifvit honom, hette det lång, lång tid därefter, att man aldrig skulle glömma den härliga dag, då »kungen» gjorde sitt besök, han, som var »så ytterligt gemen», som var »en rar karl, klädd som en annan herre, i stortröja, grå hatt och gråa böxor, och höflig var han, för han löfte på hatten, då han gick ibland oss, och han var inte rädd att låta

folk se på sig, och i Fjöl öppnade han fönsterna, så att vi riktigt skulle få se honom — —.»

Omdömena om honom äro öfverensstämmande: »Såväl i åthäfvor och skick som i klädedräkt uppenbarade Sverges kronprins en rättframhet och flärdlöshet, den vi knappast hade vågat föreställa oss, men hvilken, dess bättre, lifligt anslog grundtonen i det norrländska folklynnet — — och därjämte gaf en oändligen hälsosam föresyn af enkelhet i klädedräkt — —» hette det helt städadt och civiliseradt härom i samtida prässen, medan en arnäsgumma vid anblicken af honom helt naivt uttalade sin kritik: »Herre Jesses häller — är det *den*, som är kungen! Han var fäll' allsint' grannt rustad häller — — han har inte bätter rock han, än Anners Persson i Stranne!»

Och man kan ej annat än le, liksom helt säkert han själf, åt det svar han fick, då han på väg till Gideå bruk besökte några fäbodar för att taga kännedom om hushållningen där.

»Hvem tror du jag är?» frågade han fäbodflickan, medan han undersökte tjockleken af grädden i mjölktråget.

»Äh — han är väl nå'n landtmätar, vet jag; inte är han lik landtmätar Åstrand, men han har en tocke där gammal hatt, han å — —»

Från den jakt vid Bodrumssjön, som Oscar Dickson vid detta tillfälle arrangerat för honom, hafva referenterna synnerligt mycket att berätta, hvaraf vi endast anföra följande för Carl XV karaktäristiska skildring: »Där står Sverges unge kronprins uppe på Bolltjärnsbärget, som utgör gränsen för skallplatsen, klädd i jaktdräkt och med ett par grofva stöflar dragna öfver benkläderna. De lifliga bernadotteska ögonen späja friskt omkring i näjden, och en innerlig belåtenhet, en känsla af friskhet och välbefinnande uttalar sig i hans hållning och väsen. Än samtalar han med Sandels, än med Malmsten, än med af Dahlström — — ett tu tre svänger han sig från dem allesammans och rycker geväret från en åskådande skytt, mönstrar det, lägger det till ögat, frågar om ägaren någonsin sett en björn o. s. v. Nu sticker middagssolen fram ur något tillfälligt moln och hotar genomsteka såväl regent som undersåtar. Då kastar kronprinsen af sig rocken och blottar ett par armar, hvilkas rörliga muskelspel synes hota

Kung Carl i jaktdräkt.

det fina linnet med undergång. — — Han klättrar vig som en lekatt uppför en bärghäll och stannar samtalande med någon af sviten. Bärget däromkring garneras af folkmassor, mest kvinnor af alla åldrar. — — Emellertid fortfor prins Carl att vara vid det förträffligaste lynne. Han blandade sig i folkhopen, han räsonerade med gubbarne, han konverserade med kvinnorna, han skämtade med sina följeslagare, han bjöd cigarrer — — det var för ett ögonblick fullkomlig republik, ja så republikanskt, som det någonsin kan bli i ett samhälle, där fursten vandrar i skjortärmarne omkring bland folket och bjuder på och röker cigarrer — —»

I dessa Sverges nordligaste bygder lefver, som sagdt, minnet af kung Carl ännu lifligt kvar. Och såsom han här uppe hälsades med jubel, så hälsades han på samma sätt sedan allt fortfarande, hvarhälst han drog fram, ej minst i de sydliga provinserna.

Särskildt ägde detta rum i Skåne, där han så mycket vistades på sitt Bäckaskog, och där han således gjorde sig personligen högt älskad.

Det vore omöjligt att omtala alla de gånger, han här nere emottogs af folkets uppriktiga hyllning.

Vi vilja blott omnämna ett enda tillfälle, vid hvilket denna var särskildt anmärkningsvärd. Det var 1865, då han efter invigningen af Landskrona—Helsingborgsbanan afreste från sistnämda stad. Under hela färden möttes han af äreportar, kanonsalut, generalsalvor af skarpskyttar, namnchiffer, lifliga och framför allt hjärtliga hurrarop från den otaliga människomassa af alla klasser, som samlat sig utefter milslånga sträckor af järnvägen; allt visade, att det ej blott var kungen, som kom, utan just kung *Carl*, Skånes egen furste.

I ett bref från denna tid läsa vi: »Det är ej endast regenten, som man här ju ej så sällan får se, som utöfvar detta magiska välde på massan. Det är kung Carl själf, så älskad af folket för sin vänlighet, sitt hurtiga väsende och sitt manliga utseende; då *han* kommer, måste en hvar, ung eller gammal, ut för att se honom!»

Och skånska tidningar yttra vid samma tillfälle och unge-

fär i samma ordalag, att »öfver allt jublades emot honom af uppriktiga hjärtan, och när han for, skedde det under mer än en nedkallad välsignelse öfver den med rätta så högt älskade, folklige monarken — —».

På samma sätt yttrade sig tillgifvenheten för kung Carl i Västmanland, där han efter invigningen af Strömsholms kanal 1860 företog en utflykt genom Bärgslagen till Smedjebacken i södra Dalarne.

Dessa bygder hade ej varit besökta af någon konung sedan 1787, och detta bidrog naturligtvis i sin mån att öka hänförelsen. Dock gifva alla skildringar, som man får se från denna färd, ett bestämdt intryck af en nästan ensamstående *hjärtlig* entusiasm. Den kung, man här hyllar, är äfven den kung man *håller af*[1], den kung, som häfdar sin ställning i folkets midt så som få monarker före honom i Sverge.

En resa, under hvilken han ej kom så mycket i beröring med menige man, utan så mycket mera med Sverges industriidkare, bruksägare m. m., var den kanalfärd han 1861 företog från Stockholm till Göteborg. Denna måste man helt och hållet räkna till hans »upptäcktsresor» eller med andra ord till dem, under hvilka han företrädesvis ägnade sig åt att taga kännedom om landet och dess näringar. Som rekreationsresa torde den hafva varit något väl mödosam. Också klagade hans svit upprepade gånger öfver trötthet, medan det lifliga intresse, hvarmed kung Carl omfattade allting, kom honom att glömma bort både trötthet och behof af hvila.

T. ex. i Norrköping!

Efter ett fästligt mottagande, efter en färd upp till staden »under blomsterregn», efter fästfrukost och sedvanliga audi-

[1] Om den oemotståndligt vinnande makt, som låg i kung Carls väsen, berättas ännu i Västmanland bl. a. följande drag från denna färd. Bland de brukspatroner, som voro med om att anordna fästmiddagen i Strömsholm, fans äfven en, synnerligt bekant för två egenheter: ohäjdad rabulism och manhet om sina hästar, efter hvilka kungen skulle åka vidare.

Efter att hafva sett kung Carl personligen och af honom blifvit vänligen tilltalad, gaf han, glömsk af alla teorier och principer, just som kungen steg i vagnen, sin kusk den eftertryckliga befallningen: »Kör nu för sju t—n dj—r, *för det tycker kungen om;* det gör ingenting, om hästarne stupa!»

enser »var han under flera timmar upptagen med besök i stadens storartade fabriker, väfverier, spinnerier, pappersbruk m. m., med intresse undersöktes de i sina minsta detaljer, under det bruksägarne gingo tillhanda med upplysningar och förklaringar — — Nästa dag var han mycket tidigt uppe för att besöka ännu ett dussin fabriker och värkstäder; han försmådde hvarken tricot- eller pappaskfabriken»[1].

Till tack gaf också »fabriksföreningen» för honom en präktig déjeuné, vid hvilken dock den oturen hände, att den kanonsalut, som skulle åtfölja konungens skål, började dundra, skott på skott, redan i början af måltiden.

Då en af de bekymrade värdarne förklarade för konungen, att en fläktande gardin af kanonservisen uppfattats såsom signal, svarade denne helt vänligt och lugnande:

»Kära du, det betyder ingenting! Låt dem basa på.»

Från Norrköping besöktes sedan Finspång med dess vidsträckta värkstäder, hvarvid också gjutningen af en 7 tums bronskanon åsågs. Därifrån gick färden till Motala, hvars mekaniska värkstad genast förevisades: »Vällugnar, ånghammare, valsvärk, allt var i full gång, människor och eldgnistor dansade om hvarandra, stål- och järnblock af olika dimensioner böjde och formade sig lydigt under människohanden. — — Här sågs en af Vanadis' kolossala axlar, där en ångpanna, stor som en torpstuga, längre bort förstäfven af en järnbåt, bestämd för någon af Rysslands insjöar. Natten var redan inne, då vi lämnade värkstäderna för aftonmåltiden och bäddarne — —.

Följande dag i Karlsborg tillbragtes hela förmiddagen på språng för att bese fästningen med sina vackra arsenaler, förråder, kasemattbyggnader — —»[1].

Vi behöfva ej fortsätta längre; det redan anförda gifver ett begrepp om, huru samvetsgrant kung Carl sökte draga nytta af en resa.

Men äfven de utflykter, som mera uteslutande afsågo hans nöje, erhöllo en särskild stämpel, som ingen annan än just han skulle kunna förläna dem.

[1] J. Lilliehöök: Två reseskizzer.

Vi vilja endast påminna om en af de allra sista — kanske till och med den sista af dessa.

Det var under sommaren 1870.

På den lilla ångaren »Sköldmön», förd af grefve Axel Cronhielm, gjorde kung Carl och drottning Lovisa en längre utflykt under 14 dagar på Mälaren. Meningen var att besöka alla möjliga större holmar och öar, att riktigt grundligt njuta af den blida skönheten i denna idylliska natur, som allt från kung Carls barndom utöfvat så stark tjusmakt öfver hans känsliga, svärmiskt anlagda lynne.

Enligt hans följeslages utsago var han också under hela denna lilla resa sorglöst glad och lycklig, sådan man sedan aldrig mera fick se honom. Ofta stod han på kommandobryggan, och när han upptäckte en vacker, vänlig vik eller en lummig inbjudande holme, befalde han, att båten skulle styras dit och läggas i land, hvilket ofta försatte befälhafvaren i stort bryderi. Ty Mälarens holmar äro ej alltid lätt åtkomliga för seglaren, och i dess vikar lura stundom förrädiska skär.

Men detta brydde kung Carl sig ej om, och befälhafvaren fick reda sig bäst han kunde.

Där hasselsnåret stod tätt och björkarna bjödo skugga, steg man i land, filtar utbreddes i gräset, mat och förfriskningar dukades upp; man skämtade och glammade, men gladast af alla var kung Carl; full af hänförelse för sin älskade »Lögarsjö», uttalade han denna, såsom han ofta brukade, då han var i stämning, i långa improvisationer, eller också fann han sitt nöje i att tillsammans med grefve Cronhielm sjunga duetter, hvilka ljödo ut öfver vattnet och kommo strandborna, som långt inne i vikarne skuro vasstoppar, att en stund häjda sig i sitt arbete för att lyssna.

De anade icke, att detta så att säga var ett afsked, Sverges konung tog från de trakter af sitt land, han mest älskat.

Kung Carl till häst.
Efter K. F. Kiörboes tafla.

8.

en folkklass i Sverge, som kanske framför någon annan skall varaktigt hugfästa konung Carl XV:s minne, är soldaterna.

Sommaren 1865 företogs, såsom mången kanske ännu minnes, en större fältmanöver i Västergötland.

En fientlig armé af 22 000 man tänktes hafva landstigit vid Göteborg, och i »farans stund» hade denna stads skarpskyttekår slutit sig till fienden; men en svensk kår af 45 000 man skulle marschera från Karlsborg och söka hindra dess framträngande. Prins Oscar var befälhafvare för denna kår, medan kung Carl var neutral, hvilket utmärktes af en grön kvist i mössan.

Skarpskyttarne fingo emellertid dyrt plikta för sitt »förräderi»; en afdelning af dem måste gifva sig åt Närikes regemente; kanonerna spelade, gevären smattrade, »slagfältet» vimlade af härskaror i anfall och försvar, ursinniga rytterianfall höljde soldaterna med ära och grus, trummor hvirflade, adjutanter redo omkring, och konungen sprängde öfver en bro; tapperheten var lika stor å ömse sidor; härtigen vann slaget och skarpskyttarne fingo nåd, men de »slagne» voro ytterst misslynta öfver att programmet bjudit dem reträtt: »*Hade bara kungen varit med oss, så hade vi följt honom ända in i h—e!*»

Kung Carls redliga »gossar» träffade i detta mustiga uttryck icke illa den rätta stämningen hos sig själfva och sina kamrater. Det lider intet tvifvel, att ej de svenske soldaterna skulle hafva följt kung Carl i hvilka faror som hälst, de skulle vid hans sida gärna hafva fallit till sista man, om han fört dem emot en värklig fiende.

Öfver soldaten som öfver bonden ägde han nämligen ett obegränsadt välde, hvilket hade sin grund i hans personlighet. Med hela sin oböjliga fordran på raskhet och sträng disciplin i tjänsten förenade han alltid människovännens sinnelag.

»Disciplinen», yttrar han i en liten militärbroschyr, utkommen 1868 (Betraktelser angående infanteriet, tillägnade den svenske infanteriofficeren), »ett nödvändigt band på människans fria vilja, får aldrig kännas tryckande såsom slafvens boja; den skall styra och vägleda det oförvillade förnuftet, den skall framtvinga den kraft, som kommer krigaren att glömma kroppsligt lidande för pliktens bud, den skall med ett ord likna familjefadrens allvarliga, varnande stämma till eget barns uppfostran.

»Straff så väl som belöning skall finnas; men straffet, af-

passadt efter felsteget, får aldrig utdelas så, att det värkar förkrossande, och belöningar, alltid rättvist tillerkända, få ej så gifvas, att däraf uppstår själfsvåld — — —.

»Den omvårdnad befälet ägnar truppen i och för dess välbefinnande kan visserligen fordra tid och möda; men en rik ersättning för dessa uppoffringar lämnas befälet uti den genkärlek, hvarmed den i ledet stående så gärna gäldar gjorda tjänster. I farans stund, när nöd och umbäranden följa soldatens spår, då pröfvas styrkan af det under freden mellan hög och låg knutna vänskapsbandet — — —.»

Härstammande från en soldat, tycktes han själf sätta en ära uti att vara soldat i detta ords vackraste bemärkelse. Kräfde han mycket af sitt folk, så drog han sig häller aldrig själf undan mödan, och såsom han delade denna, så ville han ock, att soldaten skulle med honom dela både hvilan och vederkvickelsens behag.

I ett litet häfte i fickformat, tryckt 1863, har kung Carl uttalat några »militära tankar i sammandrag». Han har här på ett kort och slående sätt uttryckt en hel mängd allmänna regler, hvilkas bestående värde vi hört mera än en framstående militär erkänna. Något, som äfven en civil förstår att bedöma, är emellertid några af de råd, han gifver »befälhafvaren», och hvilka äro präglade af sann humanitet:

»Ingen befälhafvare kan med någon säkerhet hoppas framgång, om han ej förstår att göra sig aktad och afhållen af truppen. Kärleken är lydnadens grundval.»

»Att hafva truppen i hand är icke blott att sammanhålla den, så att den hör din röst och ses af ditt öga, utan äfven att kunna leda och lifva den genom vunnen tillgifvenhet.»

»Lider hären nöd, lid med; är soldaten sorgsen, var glad och muntra honom. Se i honom människan och känn och tänk för honom.»

Det gifves knappast några uttryck af Carl XV som bättre än dessa återgifva halten af hans sinnelag. Och hvad bättre är, de voro ej blott råd af en ofvanför stående till de under-

ordnade, de voro de lefnadsregler i militäriskt hänseende, han *själf* alltid följde.

Också fick han kanske mer än de allra flesta erfara sanningen af sina ord: *Kärlek är lydnadens grundval.*

Hände det understundom, att han midt i natten eller strax efter middagen ofvanpå en ansträngande marsch lät slå larm, kunde visserligen en och annan officer bli litet misslynt å manskapets vägnar; men detta var dock ständigt gladt och hurtigt, ty kungen kom äfven alltid själf ut, och åsynen af honom samt ännu mera hans personliga deltagande i öfningarna var nog att hos soldaten förtaga all känsla af trötthet.

»Man skall erfara», säger han i sin broschyr till den svenske infanteriofficern, »att soldaten med glädje underkastar sig yrkets mödor och försakelser, om han finner, att befälet delar dem med honom, och måste detta mana officern att i allt gifva sin trupp exempel på uthållighet och självfuppoffring.»

Hvad han här ålägger sina officerare var äfven i första rummet en plikt för honom själf, den han aldrig undandrog sig.

Han var mycket »mån» om sitt folk och gjorde mycket för att förbättra soldatens ställning. »Så bra kost fingo vi hvarken före eller efter hans tid», säger det äldre manskapet än i dag; »till en början skaffade han oss 6 styfver till om dagen, men det höjdes så småningom ända till 25 öre; nog gjorde *han* för oss, hvad han kunde, men han rådde ju inte ensam; hade han fått lof för regeringen, hade han nog gjort mycket mer!»

Det är dock i synnerhet, när frågan faller på prygelstraffets afskaffande, som man hör, hvad betydelse kung Carl ägde för menige man.

Kort sagdt, kung Carl var *med* sina soldater, ej blott i spetsen för dem; däri låg hemligheten af hans makt.

En Gustaf III skulle hafva rynkat på näsan åt den förtrolighet, hvarmed kung Carl ofta bemötte sina underlydande; men denne var aldrig svag för den bourbonska etiketten och hyllade ej »l'ancien régime»; *hans* majestät behöfde icke upprätthållas genom stolthet, högdragenhet eller någon förnämt nedlåtande hållning; »kungligheten» led intet afbräck, då han

räckte handen åt den ringaste eller själf stack cigarren i mun på gemene man[1].

En gammal f. d. korporal vid Västmanlands regemente berättade oss en gång, att då trupperna om somrarne voro samlade på Ladugårdsgärdet, brukade kung Carl på midsommaraftonen gå omkring från den ena majstången till den andra för att se på dansen; han hade då förut låtit utdela cigarrer till extra förplägning och ville vid sin ankomst se hela regementet rökande: »Då skulle vi allesammans stå med cigarr i munnen — för det tyckte han om», sade korpralen.

Vi vilja härmed låta en annan röst ur de djupa leden tala om kung Carl. Det är en f. d. korporal vid Svea lifgarde, som på vår förfrågan om gemene mans uppfattning af Carl XV gifvit följande skriftliga svar. Detta visar, huru varmt minnet af denne konung lefver kvar bland hans soldater, huru han för dem, liksom mångenstädes för bonden, redan synes nästan hafva blifvit en legend.

Vi återgifva brefvet ordagrant, men med ändradt stafningssätt.

»— — — Undertecknad tjänade vid Kgl. Svea lifgardet uti 6 år från 1854 till 1860; det var alltså under Oscar I:s sista lefnadsår, och hans hälsa var bruten, så att Carl, som var kronprins, var viss (= vice) konung till 1860, d. 3 maj, då han kröntes. Under hans regeringstid som viss konung var han så högt älskad och ärad af både hög och låg, som han kunde bli. Men efter den bekanta representation, som han likasom med pock genomdref, började de höga att ringakta honom, men för den simpla knekten var han en glädje; och mest för Stockholms militär, som han kände en stor del till både nummer och namn.

Det hörde nästan till det vanliga, då vi var på exercis och han kom, att han hoppade af hästen och gick efter lederna och bjöd på tobak; han var äfven mycket road af gyckel,

[1] Bekant är ju anekdoten om den definition af ordet »belefvad», som en värmländsk soldat en gång gaf, då han efter ett möte på Axvall högt lofordade denna kung Carls egenskap: »Jo, först gaf han oss på en dag fem supar öfver lag; en annan gång kom han bort till mig och frågade, hvad jag hette och hvar jag var hemma, och när han sedan skulle gå, tog han fram ett stycke tuggtobak och körde in i mun på mig och sade: »Se där har du!»

visste han något småknep om någon gardist eller korpral, så nog påminte han om det och gycklade, om ock händelsen var årsgammal. Det hände ofta, då han gick så där utefter ledet, att han tog ut en man och brottades med. Vi hade en närking, vid namn Ersson; han var grof som två och ägde en otrolig styrka; honom ville han gärna brottas med, fast han visste, att han intet rådde, men han trodde sig genom öfning kunna ta honom, men förgäfves, fast Carl inte var någon mjuker. När dom gått an med hvarandra en stund, och Carl gjort alla möjliga försök förgäfves, sa han till Ersson: »Ta ett tag du ock». Ersson svara: »Ja, nu är det min tur», då lyfte han Carl så galant och la honom så försiktigt. Och Carl sprang opp och klappade Ersson med de orden: »Det är bra, du är en björn» m. m. Så sa han till officerarna: »Det är som att stå och rycka på ett trä i skogen».

Var vi ute på marscher eller manövrer, så var han vanligen med i têten och sjöng samt hade sina muntra gyckel; vid dylika tillfällen var det inte noga med valda sånger, dom kunde vara ganska groft spunna; blott det var bra marschtakt, så var det bra.

År 1858 hade vi stormöte på Axvalla hed, vi hade en lång och mödosam resa dit, den tiden fans inga järnvägar, vi for visst sjöväg stycktals, men vi fick gå 17 mil landsväg med full packning och i den strängaste värme. Men när vi kom till Motala, mötte vi Carl, han kom då från Norget och for till Stockholm, han lifvade och tröstade oss med det löftet »jag kommer snart efter och där skall vi ha lifvadt». Och han kom, då vi varit där 6 dygn; då fick han veta allt, hur vår resa hade gått, och han manade godt för oss; vi fick nämligen tillökning i både mat, bränvin och kontant.

Och där var också ett lustläger; det sades att där var öfver 30 tusen man, men det var ingen trängsel ändå. Innan vi reste dit, måste vi öfva ganska mycket i exercis samt sång; vi var 40 man utvalda, som gick en lång tid i sångskola under musikdirektörn Rosbecks ledning, och mest hvar kväll efter korum var vi kallade till Kongl. Borgen[1] för att sjunga.

[1] Äfven på Axvalla hed benämnes understundom det kungliga högkvarteret på detta sätt.

Där var alltid en musikkår, men dom fick för det mesta hvila. Men vi, som var i sången, fick inte långa raster, ja, där hade vi mycket roligt åt Carl. Där var grofva tåglinor spända framför kungliga byggnaderna, så att inte cevilla massan kunde tränga på, och där var nästan fullpackadt hvar kväll.

En kväll gick han dit och frågade hvad dom ville; då var där en gumma som sa, att de ville se kungen och drottningen, då gick han in i ett tält efter sin gemål och kom ut arm i arm och gick dit till folkmassan och stannade och sade, pekande på sig själf: »Här är kungen» och: »Här är drottningen», pekande på henne, »Så här se vi ut frampå», menade han, så vände de sig om och sade: »Så här ser vi ut bak», men de flesta som inte kände dom, trodde inte på hans ord.

Carl 15 förstod att göra sig älskad af knekten, jag vet 2 skilda tillfällen han såg, att jag hade en sup, och han bad att få smaka och åt en bit kommissbröd efteråt med god aptit, det vill säga det var på stränga manövrar, som sådant hände, och vid dylikt tillfälle var man inte utrustad med supglas, utan det var att ta flasksupar; men han visste äfven att betala sådant vid ett annat tillfälle.

Han var äfven god mot knekten, han manade aldrig på straff, fick han veta rätta förhållandet, så fick vanligen nåd gå för rätt. Men han fordrade äfven skarp ordning och höll nog hårdt på disciplin. Men för hans rättframma sätt med nummeranten såg andra storgubbar honom an med halft förakt. Jag vet det hände, att han satte hop en väldig massa att brottas, exempelvis en gardist och en löjtnant eller en kapten, tills det blef 40—50 par och tog själf sen äfven en af lägsta graden. Sådant samt mer dylikt frestade ganska mycket på en del strama grefvar och baroner.

Ja, det kunde vara ganska mycket att tala om honom, men tiden är kort för denna gång; jag måste sluta, jag börjar bli gammal och darrande på hand, få se, om det kan lända till någon nytta.

Sala den 4 maj 1890.

R . . ., f. d. korpral vid Kgl. Svea Lifgarde.»

* * *

Under fältlifvet framträder kung Carls personliga anspråkslöshet ännu mera än äljes. Så var t. ex. hans tält alltid mycket enkelt; fyra alnar i fyrkant, försedt med en bädd, en fältstol, en spegel samt lyxen af ett skrifbord, skilde det sig på intet sätt från ett vanligt tarfligt officerstält, men däremot så mycket mera från andra regerande furstars, exempelvis en Napoleon den III:s, hvilket bestod af tre eleganta rum, eller en Victor Emanuels praktfullt inredda tält, som bestod af salong och sex rum, prydda med siden, förgyllning, möbler af rosenträ o. s. v.

När kung Carl var i fält, bodde och lefde han som soldat; han betraktade detta som en plikt och fann däri en värklig uppfriskning. Han var den käckaste, mest outtröttlige, mest rättframme soldat i sin armé, och det var detta hans föredöme, som satte fart och lif i kompanierna.

Vissa om, att det skall vara af intresse för mången att få en inblick i de »lägerförhållanden» och det »lägerlif», som rådde under kung Carls tid, vilja vi i korthet meddela det väsentligaste ur en del korrespondensartiklar från olika år och lägermöten, direkt nedskrifna på »krigsskådeplatserna», således ägande på en gång det själfupplefvades friskhet och därtill obestridligen ett karaktäristiskt kulturhistoriskt värde.

En brefskrifvare skildrar sålunda hvad han sett och upplefvat på Axvall under mötet 1865.

»— — — mellan Axvall och Thorbjörntorp är goda två mil — men hvad betyder en dylik marsch för våra soldater!

Också marscherade »kungen» med! Knappt kommen ut på vägen från Axvall, steg H. M. af hästen och *marscherade* i ledet med Värmlands regementes första kompani ända fram till Thorbjörntorp. Då man kom nära denna by, började det regna, hvarmed fortfor ända till fram på förmiddagen följande dag. Vid Thorbjörntorp fick man vänta länge på trossen och slet således rätt ondt om natten i hällregnet och smutsen. Högkvarterets tross kom först midt i natten, och medan konungen väntade på sitt tält, gick han omkring och språkade med officerare och soldater samt var glad och skämtsam som vanligt.

Slutligen fick H. M. upp sitt tält på en våt backe, och där sof han några timmar mot morgonen, liggande som vanligt på en på bara marken utbredd korkmadrass. Utom konun-

gen slogo endast några få af de till högkvarteret hörande officerarne upp sina tält denna natt; de flesta kröpo in och lade sig på någon höskulle, i något skjul eller kyffe.

Kl. mellan 6—7 på morgonen var konungen på benen igen, och snart samlades högkvarterets hela personal omkring kaffebordet, hvartill konungen inbjöd. Därvid tillgick sålunda, att en bordduk utbreddes på våta gräset; där ofvanpå ställdes en smörask och ett par med skorpor fylda korgar, en tallrik socker och en stor skål grädde. Här och där låg en rad bleckkoppar samt några teskedar, och ett par hoflakejer gingo omkring med den öfver en stockeld uppvärmda kaffepannan och serverade ett rykande kaffe, som smakade förträffligt — —»

När detta var drucket, satte kung Carl sig åter till häst och red från Thorbjörntorp tillbaka till Axvall. Förut nämda Värmlands regemente tillhörde nämligen kåren B, hvilken enligt det för fältmanövern utgifna programmet skulle gå från Axvall en dag före kåren A. Konungen ville visa *båda* fördelningarna samma välvilja, och eftersom han marscherat de två milen från Axvall med den förra, gjorde han på samma sätt med den senare: på e. m. samma dag marscherade han till fots åter den långa vägen med ett af kåren A:s regementen.

Ej underligt, om soldaterna vid detta bevis på kung Carls uppmuntrande välvilja och hurtighet glömde sin egen trötthet.

Och de fingo många sådana bevis på den omsorg, han bar för dem; ofta fingo de se, hur föga han sparade sig själf och hur stor hans outtröttlighet var. Så var t. ex. under samma manöver högkvarteret under ett par nätter förlagdt till Ljung, ett ställe, som var ganska aflägset från prins Oscars kvarter. Efter marschen till det förra och efter intagen aftonmåltid begaf sig kung Carl under natten. då alla andra hvilade, tillbaka till Ljung, där han jämte prinsen vidtog nödiga dispositioner för den dagen därpå blifvande »drabbningen», samt återvände först mot morgonen till sitt tält och var sedan under hela dagen i oafbruten värksamhet.

Intet krus och inga komplimenter brukades eller vankades i kung Carl högkvarter; så länge fältmanövern räckte, var konungen soldat och kamrat — och därtill en god kamrat!

»Se så gossar, tag för er!» så lät vanligen den vänliga inbjudningen. Första gången man under detta möte skulle äta i högkvarteret på Axvall, spände konungen af sig sabeln och bad sina gäster göra detsamma, under yttrande, att allesammans voro goda vänner och således icke behöfde några vapen, då man gick till bords.

Detta anspråkslösa och ogenerade sätt fortfor hela tiden — all stelhet och allt onödigt fjäsk voro bannlysta från de trefliga måltiderna.

Sedan kaffet var serveradt, plägade konungen räcka cigarrer åt dem, som sutto, lågo eller stodo honom närmast, och vakthafvande ordonnansofficeren bjöd sedan dylika omkring till de öfriga.

Kl. nio var det frukost, enkel, men vällagad och tillräcklig, dukad på marken, så att man ej fick vara styf i ryggen, utan måste böja sig ned, om man ville hafva något med. Konungen serverade sig på samma sätt och tillät sig icke bjudas på bricka, utan »skaffade» i likhet med sina officerare.

På aftonen hade konungen vanligen sin stab samlad i högkvarteret jämte andra dit inbjudna gäster. Förfriskningar bjödos, och tiden fördrefs muntert, trots den ofta regniga väderleken; trenne musikkårer spelade välkända melodier, och understundom befalte konungen fram »sångarne af gardena»; gardessoldaterna voro nämligen kända såsom »estetiska» och hade till och med i Stockholm bildat en egen teatertrupp och egen sångkör. Det kunde nu ibland hända, att kungen själf, omgifven af dessa sina redliga »krigskamrater», anförde sången i högkvarteret.

Detta enkla lif behagade honom mycket, och det var alltid med en viss saknad, han från lägret återvände till etikettens former.

Detta lade han också i ganska öppen dag. Så inkom han, då ofvannämda fältmanöver var slut och trupperna aftackats, i ett rum på Vårgårda, där mat och öfriga förfriskningar voro framsatta. Ett par hungriga officerare skulle just breda sig smörgås, då de fingo se, att konungen stod med en knif i handen i akt och mening att göra detsamma. De drogo sig åt sidan för att lämna plats åt konungen.

»Gå ni på, gossar», yttrade denne vänligt, men då en af dem ändå icke tycktes vilja taga för sig, innan konungen försett sig, och med ett: »E. M., jag får sedan» gjorde en vördnadsfull bugning, satte konungen sig ned vid smörgårdsbordet och yttrade halft skämtsamt, halft suckande:

»Ja, det är sant, det är slut med fältlifvet nu!» — — —

Att befolkningen i de omgifvande trakterna, särskildt bönderna ända upp från norska gränsen, skulle strömma till i massa för att få se ståten å Axvall, men framför allt kung Carl, var gifvet. Bland de senare befann sig sålunda en gång också en gammal veteran från Carl Johans dagar, som vandrat till fots den långa vägen från Kongsvingertrakten för att få sin enda sista önskan uppfyld: »at se Kongen og hilse på ham».

I allmänhet ville allmogen ej sätta tro till, att konungen värkligen nedlät sig att bo i ett så litet tält, likt alla de andras, och att ligga så illa, han »som mycket väl hade både råd och rätt att ligga på Rantens hotell!» —

Se här en liten högkvartersinteriör från Tånga hed samma år!

På en liten öppen högländt äng i skogen ligger ett litet läger af 30—40 tält, hvilka på tre sidor omgifva densamma. Den kungliga flaggan utmärker högkvarteret och konungens tält.

Man har nyss ätit middag i det gröna; med en kaffekopp i handen och en cigarr promenerar konungen med glädtig uppsyn och vänlig hållning omkring bland sina stabsofficerare; det råder lif och munterhet, hvilket allt naturligtvis måste intressera de nyfikna åskådarne på afstånd. Snart blifva några grupper af dessa — äfven damer — inbjudna till lägret och till konungens tält, som emellertid endast rymmer 5—6 tätt bredvid hvarandra sittande personer. Här slår man sig ned på tältstolar och kappsäckar, ty »i fält vet man ej af någon etikett». — — Konungen deltager själf i sången och arrangerar på sitt vanliga »folkliga» sätt hvarjehanda lekar och upptåg, i hvilka han själf deltager —

Mot soldater, officerare eller civile gäster, mot alla är kung Carl densamme, alltid sig själf, behärskande hvarje

situation med ett »godt humör», ett solskenslynne, hvilket i det hela taget sällan under fältlifvet lät någon ana det svårmod, som i självfva värket dolde sig under glädtigheten. Vanliga små missöden, som kunde komma andra att bli en smula modfälda, tog han med största lugn, och med ett gladt ord fördref han vanligen hvarje skymt af förstämning.

Så hände det t. ex. efter den ofvan omtalade västgötamanöverns slut, att alla officerarne, omkring 500 till antalet, voro bjudna till högkvarteret på supé. Under träden stodo borden, dignande under en kunglig taffels rika håfvor; men just som aptiten tycktes som bäst retad, började tunga regndroppar falla, och inom ett ögonblick störtade regnet ned öfver härligheterna.

Alla sågo oroligt bort till de nästan flytande borden, då i detsamma kungens glada, sorgfria röst hördes öfver sällskapet med det humoristiska utropet:

»Det gör ingenting — det är korkar i buteljerna! — —»

Något liknande hände under 1860 års möte på Ljungby hed, hvilket vi skola framdeles utförligare skildra i sammanhang med framställningen af Fredrik VII:s besök i Skåne.

Efter manöverns slut slog konungen läger i Knutstorps skog; han var följd af drottningen, staben och ett större antal officerare. Middag intogs i det gröna och taffelmusiken spelade. Ett häftigt åsklag afbröt helt oförmodadt glädjen, och regnet öste ned.

De talrika åskådarne skyndade bort, drottningen med sina hofdamer instufvades i tvänne täckvagnar, officerarne skylde sig i sina kappor — »men kungen ensam, som tycktes hvarken frukta det ena eller andra elementet, iakttog inga sådana försiktighetsmått, utan klädd i sin lilla korta vapenrock, med cigarren i mun, promenerade han lugnt omkring och lät det regna — —.»

En person, som ifrågavarande år besökte lägret på Ljungby hed, berättar något i samma stil, till hvilket han varit ögonvittne.

Liksom alla officerare hade kung Carl med sig ett litet tält, under hvilket han låg om natten eller de par timmar på dygnet, han behöfde hvila. Kl. var ej mer än tre en ruskig

junimorgon, då soldaterna sågo sin kung utträda och midt i regnet tvätta och kläda sig.

Regnet fortfor sedan hela dagen; ehuru alldeles genomvåt öfvertog konungen stundvis själf kommandot och »ilade på sitt rastlösa sätt omkring öfver allt». Så hände det sig, att man kom till en bred å, öfver hvilken kungen befallde, att man skulle marschera. Chefen för det närmaste infanteriregementet trodde, att hans soldater icke kunde komma öfver.

»Nå för f-n», genmälte kung Carl, »så låt bli då; jag vågar mina kronobärgare.»

Och naturligtvis kastade sig kronobärgarne i ån och vadade under lifliga hurrarop till andra stranden.

Kung Carl var ytterst svag för sin armés anseende och tålte af utanför stående lika litet något klandrande eller ringaktande ord om sina soldater som om sina vänner.

Men han fordrade också, att hans regementen när som hälst skulle vara i stånd att med heder uppträda.

Det berättas, att under hans vistelse i Paris 1861, hvarom vi längre fram skola tala, en fransk kavalleriöfverste yttrat ett halft föraktligt ord om »bondkavalleriet» uppe i Sverge, hvilket i hög grad sårade kung Carl.

Under förklaring, att det svenska »bondkavalleriet» var långt för mer än de franska »sidensvansarna», inbjöd han den franske officeren jämte sin släkting, öfverste Clary, att året därpå med egna ögon öfvertyga sig därom.

Följande år 1862 på försommaren anlände också de inbjudne franske officerarne till Stockholm, där de voro kung Carls gäster. Kort före midsommar telegraferade denne till öfversten för Lifregementets husarer, att han på bestämd dag med svit ämnade anlända till Sanna hed för att med sina franska gäster åse regementets öfningar[1].

Under hela våren hade det emellertid varit mycket regnigt, och Sanna hed var för tillfället förvandlad till ett synnerligt olämpligt manöverfält, enär hästarne sjönko ned till knäna i den uppblötta lösa marken. Öfverste Leuhusen ansåg därför efter moget betänkande en uppvisning omöjlig. Han rådgjorde

[1] I enlighet med G. P:s resande referents anteckningar efter en gammal husars berättelser 1886.

dock med sina regements- och skvadronsofficerare samt erhöll af alla det korta svaret:

»Omöjligt, herr öfverste.»

Hans telegramsvar till konungen lydde: »Omöjligt, Ers majestät, heden står full af vatten».

»Hjälper inte», telegraferade denne tillbaka; »kommer i öfvermorgon.»

»För Guds skull, kom inte, Ers majestät», svarade öfverste Leuhusen, »den enda torra plats, som finnes, är där Närikes regemente kamperar, och den är ganska obetydlig.»

»Skicka närkingarne till byarne och bondgårdarne», lydde åter kungens telegramorder, »och ryck upp på den torra platsen i bestämd tid.»

Befallningen måste efterkommas. Närikes regemente lämnade med glädje sitt våta läger och inkvarterades tillsvidare i byar och gårdar omkring heden. I stället utbredde sig på denna i bestämd tid husarernas långa prydliga linier.

Kung Carl med sin lysande svit anlände från Hallsbärg. Regnet strömmade ned, men detta oaktadt fortgick manövern på den genomdränkta, sumpiga marken, som inom kort var fullständigt upptrampad. Dyn bokstafligen rök omkring skvadronerna, och ryttare och hästar blefvo nedstänkta upp öfver öronen.

Dock lyckades öfningarna på den olämpliga terrängen förträffligt; regementet utmärkte sig synnerligt för sin säkerhet och goda hållning. De främmande officerarne åsågo med förvåning skådespelet, och konungen yttrade belåten, i det han efter en väl utförd choc af hela regementet vände sig till sina gäster:

»Hvad säger Ni nu om mitt bondkavalleri? Jag undrar, hur edra sidensvansar där hemma skulle taga sig ut i den här smörjan?»

I officerspaviljongen hade regementets officerare anordnat en ståtlig middag för konungen och hans svit. Under denna gick det som vanligt gladt till, och efteråt blandade sig sången med regementsmusiken och bägarnes klang.

Men bäst som glädjen och munterheten stodo högst, såg konungen på sitt ur, hviskade några ord i örat på öfverste

Leuhusen, fattade sin mössa och lämnade rummet. Utanför hade han sin häst i beredskap. Han svingade sig hastigt i sadeln och red i sporrsträck till den $^1/_2$ mil från heden belägna Hallsbärgs station, där extratåget från Stockholm väntade.

I hast blef det oro i lägret!

Skämtet, sången och bägarklangen tystnade som genom ett trollslag. Alla fattade sina hufvudbonader och skyndade ut för att få fatt uti sina hästar. Den, som först fick allt i ordning, väntade ej, tills de öfriga voro färdiga, utan satte af, allt hvad tygen höllo, i väg till Hallsberg efter konungen. Det hela upplöstes uti en fullkomlig hetsjakt, som säkert torde hafva skänkt kung Carl stort nöje.

Sin afsigt hade han emellertid uppnått: han hade skaffat sitt kavalleri upprättelse inför »Frankrikes» ögon.

De skildringar, man i prässen får se af kung Carls sista manöver 1871, bära i allmänhet en helt annan prägel.

Den forna käckheten är borta, den redan då dödssjuke konungen söker förgäfves att vara spänstig såsom förr. Efter hans död kunde franska tidningar[1] ej nog uttala sin beundran för den uppoffring, han underkastat sig, då han ännu denna sommar »med samma ifver och intresse som förut» deltog i alla soldaternas mödor.

Med samma ifver och intresse som förut — men tyvärr långt ifrån med samma kraft. Det hvilar ett visst vemod öfver denna sommars öfningar, så helt olik den stämning, som äljes plägade åtfölja kung Carls fältlif. Sitt tält hade han måst lämna; han måste hvila i gårdarna, och till häst kunde han ej mera sitta så outtröttligt som förr, utan måste stundom åka.

Blott en enda gång finner man i 1871 års tidningar anfördt ett drag, som påminner om den forne lefnadsglade kungen.

Det var, då han i det s. k. »slaget vid Wankifva» höll på att bli tillfångatagen. En bro öfver ån var sprängd (d. v. s. föreställdes att vara det), fienden ryckte an, och konungen, som just befann sig på den fiendtliga sidan om vattnet, fördröjde

[1] Se »Le Moniteur Universel» 24 sept. 1872.

sig där så länge, att han omöjligt skulle kunnat undkomma, om det varit »riktigt allvar».

Fienden ryckte an — kungen såg ingen utsikt till räddning, ty öfver bron stod anslaget: »bron är rifven».

»Det ger jag f—n!» utbrast då kung Carl förtretad, satte sporrarne i hästen och sprängde öfver.

Om denna anekdot är fullt sanningsenlig, vilja vi emellertid lämna osagdt, enär kungen vid detta tillfälle icke förde befälet öfver någon af de stridande kårerna, och sålunda ej häller kunde löpa fara att bli »tillfångatagen».

Detta är emellertid den sista skymt[1], vi få se af kung Carl, omgifven af sina svenska soldater, hvilkas hjärtan han förstått att vinna så som säkert ingen monark i Sverge efter 1718.

Hans norska soldater hyste för honom samma tillgifvenhet, och för hvarje gång han besökte lägren vid Gardermoen och Stördalshalsen, ljödo lifliga uttryck af erkännande och sympati öfver hela landet.

Då han som vicekonung första gången infann sig på Gardermoen, hälsades han af officerarne med ett tåg af 500 fackelbärare och med en sång, hvari det hette:

Hav Tak og Priis for hver en Stund
Som du Soldaten skjenked!
Han föler nu af Hjertensgrund
At han til dig er lænket
Med Kjærlighed og Troskabsed,
Som holdes skal i Krig och Fred.

[1] Om Carl XV:s allra *första* manöver berättar landshöfding Troil i sina »Minnen» följande. Kronprins Carl anförde 1847 för första gången en kår af Svea lifgarde, medan öfverste Silfverstolpe anförde den andra. Planen var, att kronprinsen första dagen skulle drifva Silfverstolpe tillbaka, denne därefter taga offensiven, och en större drabbning slutligen äga rum på Ladugårdsgärde, i hvilken kronprinsen skulle bli segervinnare. Det gick emellertid ej bättre, än att denne, som försummat bevaka sin högra flank, under fiendens »eld» och lifliga framryckande måste göra »frontförändring bakåt» och råkade i en så vådlig belägenhet, att kung Oscar måste afbryta manövern. De många medlemmar af diplomatiska kåren och öfriga främlingar, som blifvit utbjudna för att vara närvarande vid kronprinsens första seger, blefvo i stället vittnen till hans grundliga nederlag. Kung Oscar upptog detta mycket illa, men kronprins Carl tog saken lugnt och yttrade på sitt vanliga öppa sätt: »Ni ha piskat mig duktigt! — —»

Och från lägret på Stördalshalsen sades det, att han med sitt behagliga väsen och sin stora vänlighet vunnit allas hjärtan:

»Han skonade sig icke själf från strapatser och ansträngningar, och den mödosamma fälttjänsten föll sig därigenom äfven lätt för soldaterna!»

Vackert och sant hette det därför i Norge, då han var död[1]:

Soldaten elsked ham og han Soldaten,
De delte Dagens Byrde mangen gang;
Når Messen samlades, var han Kamraten,
Der gjærne lytted til en munter Sang.
Da spilled Lunet, Vittighed blev synget
I Kredsen ud og löste snevre Bånd,
Og mangen Gråskjæg fölte sig forynget,
Når Kongen til Godnat böd ham sin Hånd.

[1] Sorgekantaten vid Christiania universitets sorgefest öfver Carl XV.

9.

»Konung Carl XV ägde af naturen en stark kroppsbyggnad, som genom öfning utvecklades och härdades, därjämte en ursprungligen god hälsa, hvilken ofta genom öfveransträngningar togs i anspråk. Likväl var under de tidigare mannaåren trötthet honom nästan en obekant känsla[1]».

Outtröttlig — i detta omdöme instämma alla, hans läkare, hans officerare under fältöfningarna, hans följeslagare på resor, tidningsreferenter, alla: »Kung Carl är den raskaste karlen i sitt rike», detta är en refräng, man under studiet af hans tid beständigt möter.

Då alla andra äro nära att digna af trötthet, är han lika spänstig och liflig, då andra endast längta efter hvila och sömn, känner hans kraftiga kropp, hans hurtiga lynne ej det ringaste behof däraf. Hans uthållighet är förvånadsvärdt stor.

En eldsvåda utbryter, såsom då t. ex. en stor del af Öfver Järfva i närheten af Ulriksdal nedbrann torsdagen den 9 september 1863.

Bland de förste vid brandstället är kung Carl; med sin vanliga hurtighet sätter han sig i spetsen för släckningen och tvekar ej att själf lägga hand vid räddningsarbetet — när drog sig någonsin kung Carl för något sådant? — När sågs han väl vid sådant tillfälle spara sig själf? — Till långt ut på natten dröjer han kvar — och tidigt med solen nästa morgon ser man honom jaga råbockar långt ute på Djurgårdsmarkerna.

[1] Protokoll vid konung Carl XV:s liköppning, 1872.

Och han kunde nästan hinna med det otroliga.

Den kurirresa till Norge, han gjorde i slutet af september 1862, är ett exempel härpå. Afrest från Stockholm om onsdagen, var han redan på fredagen i Kongsvinger, hvarest han invigde den därifrån ledande nya järnvägen, ankom samma dag till Christiania, expedierade viktiga regeringshandlingar, öppnade stortinget och var tillbaka i Stockholm påföljande onsdag — i rätt tid till riksdagens början. — Detta skulle hafva varit öfverväldigande tröttsamt för hvem som hälst till och med i järnvägarnes tidehvarf. För kung Carl var det en ganska vanlig och naturlig sakernas ordning.

Ser man honom deltaga i en utställning, i ett landtbruksmöte, visar han samma outtröttlighet.

Så vid det stora landtbruksmötet i Helsingborg i juli 1863. Under dessa dagar var han med öfver allt, fick tid till allt, där tiden äljes icke halfvägs räckte till för någon annan. Det ena ögonblicket lyssnar han till diskussionen i skolhuset, det nästa är han ute på tribunen för att utdela belöningar, det tredje befinner han sig en passant uppe i Kärnan för att åskåda den storartade utsikten; därefter står han i industriutställningslokalen nere vid hamnen. — — Efter sin ankomst från Halmstad kl. 4 om morgonen och efter blott en timmes sömn, var han åter ur sängen och helt allena ute i staden för att se sig omkring och blanda sig med folket kring bondvagnarna på torget. Intet spår visades af trötthet, där de flesta andra sågo tillintetgjorda ut.

Den beundran, denna hans ovanliga uthållighet särskildt vid detta tillfälle väckte, gaf sig hos de många närvarande danskarne luft i ett: »Det er jo et vidunderligt Menneske, den Kong Carl! En Konge, der aldrig sover, det er da, min Salighed, noget ganske uhört!»

»Kung Carl var alls inte som en annan människa», kan man få höra gamla soldater säga, »han behöfde inte sofva, och ändå var han lika frank.»

Pingstafton 1869 var han ute på manöver å Ladugårdsgärdet. Då han efter denna hemkom till Ulriksdal strax före supén, stormade han i sin riddräkt spänstig som en yngling

genom drottningens rum för att kläda om sig, muntert hälsande åt alla sidor.

»Jag anmärkte», yttrar vår meddelare, professor Dietrichson[1], »till drottningen, att det var märkvärdigt, att kungen ej såg det ringaste medtagen ut efter en hel dags strapatser.»

Då såg hon på mig, och det lyste liksom en eld i hennes ögon, då hon sade:

'Carl har aldrig varit trött!'

Några veckor därefter — och han var trött för hela lifvet.»

1869 — det var hans sista hälsoår, under hvilket hans naturliga kroppsstyrka ännu, men förgäfves, stred mot den förtärande sjukdomen. Innan denna vann segern, var kung Carl en af sin tids och sitt lands förnämste sportsmän. Hans järnhälsa, hans kraftigt utvecklade muskulösa kroppsbyggnad, hans hurtighet och käckhet gjorde honom till en sådan.

Hans skicklighet som ryttare är allmänt bekant liksom ock det öfverdåd, han vid sina ridter utvecklade.

Lusten att rida fort, nästan i fläng, hade han sannolikt efter sin farfar, som ännu i sitt åttionde år midsommardagen 1843 vid revyn på Ladugårdsgärde under flera timmars tid med hängande tyglar flög fram och åter i sådan fart, att sviten knappast kunde följa honom. Samma ryttareeld brann hos kung Carl och det redan i hans tidigaste ungdom.

Prins Carl till häst — hvem känner ej den vackra taflan, föreställande Oscar I, omgifven af båda sina äldsta söner, ridande genom Djurgårdsskogen! En mycket känd författare[2] berättar om de intryck, han som barn fick af d. v. kronprinsen. Det var under 1850-talet på Drottningholm:

— — »På en sandig gård står en man: civil i panamahatt och sommarkläder. Han har svart skägg och ser stark ut. Rundt omkring honom löper i en lina en svart häst. Mannen rör på en harskramla, smäller med en piska och lossar skott.

Det är kronprinsen!»

[1] Professor Dietrichson var under det sista år, prinsessan Lovisa vistades i hemmet, hennes lärare i flera ämnen.

[2] August Strindberg: Tjänstekvinnans son.

»— — En annan gång, i parken, djupt inne i skuggan under de höga träden, stannar en officer på en häst. Han 'gör honnör' — — och frågar, hvad gossen heter. Han svarar, som sanningen är, ehuru något blyg. Det mörka ansiktet ser på honom med goda ögon, och han hör ett djupt dånande skratt. Därpå försvinner ryttaren.

Det var kronprinsen!»

En liknande bild från 1855 har hans gemål gifvit af honom[1]:

»En viss ryttare spränger ofta om morgnarna fram i vild yra bland Drottningsholms alléer, åtföljd af en sällan medhinnande uppvaktning. Hög och stolt sitter han på sin vackra häst, som lydigt böjer sitt hufvud för härskarens vilja. Ryttaren, som icke i allt gynnar de moderna idéerna, älskar sin svarta häst mest, för det den har en graciöst böjd hals — — ty ryttaren älskar ej styfhet hvarken i hals eller vilja — — hos dem han vill tygla; därför är hästen i hans smak och passar förträffligt till sin höge herre. En och annan tyst åskådare har dock ej kunnat afhålla sig från reflexioner, när han sett denne ryttare på hans favorit. Dels rädsla, dels undrande tankar hafva hvälft sig i hans sinne. En besynnerlig carrière brukar denne ryttare på sin bana; månne det är för att ställa sig in hos Neptunus eller för att rida så fort, som en amiral seglar? Ingen kan svara, ty gåtlik som hans mörka häst är han själf, men ridspöet talar ett *framåt* till hästen — och han far af! De medföljande se farten, men då de ej assurerat sina lif, blifva de beskedligt på afstånd — —»

Sådan känna vi ju honom också från verkligheten eller från konstnärernas taflor. Kung Carl, smärt och smidig, på en gång atletisk och behaglig, med de mörka dragen, det svarta rika skägget, de stora lifliga ögonen, »Europas skönaste furste» — på sin svarta häst och, åtföljd af sin lysande svit görande sin rond på Djurgården den 1 maj, sprängande fram

[1] Uti ett nummer af en liten handskrifven tidning, »Drottningholmstrumpeten», från första åren af Carl XV:s och drottning Lovisas äktenskap och af hvilken åtskilliga nummer äro förvarade af konungens vänner från denna tid, förekommer äfven ofvanstående af drottningen själf författade skildring af den beundrade gemålen.

med en fart, som alltid utgjorde hans stockholmares både häpnad och förtjusning — —

Hur mången af dem minnes ej ännu den lifliga synen!

Eller också på sin hvita häst, i spetsen för sin stab, kommer han från Ulriksdal; uniformer glänsa och plymer vaja i skogen uppe på drottning Christinas väg. Han styr kosan till Ladugårdsgärdet, och soldaterna räta på sig.

»Det var en frank karl, vår kung, alltid före alla andra, ingen ryttare kunde rida som *han*, ingen kunde följa *honom*», sade en gammal korporal nyligen till oss, medan en glimt af den gamla stoltheten lyste ur ögonen, och de skäggiga läpparne logo vid minnet af den vackra synen.

»På Djurgården såg jag konungen», berättar främlingen[1] — »han kom på en arabisk springare, omgifven af sina adjutanter. Hade han burit Frans den förstes guldsömmade riddardräkt, skulle han dock icke kunnat göra något skönare intryck på mig. Det var en riddargestalt, som anstod ett krönt hufvud. Han är äfven den lyckligaste konung i Europa, älskande sitt land och älskadt af det tillbaka — —»

Men det är ej endast i uniformsglansen, som furste och soldat, han visar sig bland sitt folk.

Vi se honom i resdräkt, sittande i en liten karriol, med fötterna spända emot vagnens fotbräde och skjutskarlen bakpå, i hvinande fart köra utför de slingrande backarne i Norrland eller Telemarkens tvärbranta fjällsluttningar, hållande tömmarna med säker hand.

Eller nere i Bleking!

Det är den vackra sommaren 1860. Den lilla vagnen rullar i »Carl XV:s raska fart» mellan leende löfdungar; landtfolket skockar sig längs vägkanterna. Man vet, att »kungen» skall komma vägen fram. Till vänster i vagnen sitter en fin herre, i grann, så grann uniform; det är allt kungen, menar man; man ser och beundrar honom, men man glömmer allt annat för den man tror vara kungens kusk, han till höger i blekingsk nationaldräkt, med det svarta skägget och den glada uppsynen.

[1] Stefan Poles: Polska expeditionen, 1863.

»Nej se, sådan ståtlig och morsk kusk, han har, den kungen!»

Men — »själf är bästa dräng»; kusken är just kung Carl, som kör för sin gäst, fursten af Thurn und Taxis.

Eller i Paris.

Världsstaden vimlar af Europas furstar och monarker. Utställningen 1867 har lockat alla människor dit.

Det är i Bois de Boulogne. Där tränges den eleganta pariservärlden med resande af alla nationer, bland dessa också den norske professor, som meddelat oss detta; här mötas ständigt ståtliga kavalkader — först den kejserliga familjen med tillhörande: »vive l'empereur!» från den församlade mängden; så konungen af Portugal: »vive le roi de Portugal!» — — och så — »vor *egen* kjære Konge!» endast ledsagad af en enda kavaljer, själf körande nedåt Avenue de l'impératrice, med ett förnöjdt och gladt leende och en vänlig hälsning hvarje gång han upptäcker någon af sina undersåter, som han känner.

Med samma nöje styr han sina hästar genom vimlet på Paris' gator som i Sverges eller Norges backiga bygder.

Men var han säker i handen, då han till häst eller som »egen kusk» skötte tygeln, så var han ej mindre spänstig, då han i balsalongen lätt och elegant förde sin dam öfver det bonade golfvet.

Kung Carl i valsen var en lika ståtlig syn som kung Carl till häst.

Det var 1842 han bevistade sin första bal, då han dansade den första valsen med sin mor, kronprinssessan Josefina. Ej långt därefter, under sin studenttid, uppträdde han som balkavaljer i Upsala.

I vild fart brukade han dansa fram genom den stora Carolinasalen. Ibland kunde det hända, att han tvärstannade midt i en hvirflande dans, och man hörde hans sträfva, något skarpa basröst genom sorlet: »Musikanter — spela upp en polka!» — och så bar det genast af i polka salen rundt.

Så se vi honom som kronprins 1848 i Malmö.

I promenaden längs kanalen hafva Östgöta grenadierer slagit läger; de hvita tälten stå i rader under de gröna trä-

den, hvilkas skugga så gärna sökes af stadens unga damer; musiken är till reds, och prins Carl gifver en vink: längs kanalens brädd går dansen lifligt och gladt, och landshöfdingskan själf är »förkläde» för de unga.

Och då skymningen inbryter, tågar den glada skaran i takt efter musiken och med prins Carl i spetsen ut på den dammiga landsvägen, ut till Mont-Bijou, det lilla för länge sedan försvunna utvärdshuset. På den grofhyflade dansbanan går dansen flitigt till ut på sena natten, och kraftigast och ifrigast af alla dansar kronprins Carl.

Och till slut en blick in i »Hvita hafvet», i kungens eget slott, för att här se »kung Carl den unge» i dansen. Det är den stora balen efter hans kröning. Ett ögonvittne berättar:

»— — Det dröjde väl en timme, men en timme, som ej föreföll långsam, innan den kungliga familjen kom. Man hade sagt mig, att det var en ståtlig syn att se konungen träda in i en danssalong, och den, som yttrat det, hade i sanning icke orätt. Konung Carl är onekligen, om jag så får uttrycka mig, den mest kunglige konung, man kan se, och han var tillika obestridligt den vackraste karl på hela balen. Hans ögon voro nu ovanligt lifliga, ett förnöjdt leende lekte på hans läppar, den vackra kavallerigeneralsuniformen klädde honom väl, och det var i sanning en stolt anblick att se honom med drottningen bredvid sig, åtföljd af hela sin familj och en lysande svit, skrida fram genom den galaklädda skaran, hvilken delade sig å ömse sidor och stod djupt bugande för honom, medan han passerade. 'Är han inte vacker?' — hörde jag i hvarje ögonblick rundt omkring mig.

När han, såsom ofta skedde, under aftonens lopp gick omkring i rummen och hälsade på en och annan af damerna, var det ej blott konungen, utan tillika balens ståtligaste kavaljer, som hembar skönheten sin hyllning. — — Jag började förtvifla om möjligheten att kunna tränga mig in genom dörren till danssalongen, då i det samma ett undervärk räddade mig — i skepnad af en jättestor dalkarl, som var bjuden till hofs i sin egenskap af riksdagsman i bondeståndet, och hvars järnbeslagna skor, hvita ullstrumpor och grofva långrock nu beredde honom väg, där exellenser stodo och trippade utan att

komma fram. — — Senare på aftonen såg jag hela svenska hofvet hvirfla om i en munter wienervals, medan konungen och drottningen gingo omkring uti de närliggande rummen och talade vänligt med sina gäster — —»

Än en gång se vi kung Carl i dansen: om midsommaraftonen kring majstången. Sällan underlät han att den kvällen taga sig en svängom. Som vice konung i Norge dansade han med sin gemål, kronprinssessan, kring den majstång på Oscarshall, hvilken hon själf och hennes damer prydt med kransar.

Och för de tusentals stockholmare, hvilka under 1860-talet midsommardagen vallfärdade ut till Ulriksdal, hade säkert deras fröjd ej varit mer än half, om den ej delats af »kungen» själf. Midsommardagen 1870 var den sista, som firades med den gamla glädtigheten; kung Carl med uppvaktning deltog då i dansen till kl. 10, medan drottningen en stor del af aftonen och för sista gången betraktade sommarglammet i det gröna.

Dansen är visserligen ett mycket underordnadt kapitel i en dödligs lif — men hvarför å andra sidan gå förbi detsamma, då äfven det kan gifva en god föreställning om, hur kung Carl i glädjens ögonblick framkallade den rätta stämningen och vann människor.

* * *

Kung Carls intresse för sport och kroppsliga idrotter föranledde stiftandet af åtskilliga klubbar: kunglig skridskoklubb, kägelklubb, jaktklubb m. fl.

Redan i början af 1860-talet fanns det i Stockholm en kunglig isbana, där herrar svängde sig på stålsko och damer läto föra sig på kälke. Detta hade blifvit ett mod, liksom andra kommet från Paris, där i början af år 1861 Napoleon III visade sig såsom mästare på glanskis och kejsarinnan Eugenie nedlät sig ända till kälkåkning.

En af 1860-talets främste konstnärer, G. W. Palm, tillhörande »kung Carls målare», har tecknat en scen från den kungliga banan utanför Kastellholmen: drottning Lovisa i pälsvärk på kälke, som framskjutes af en kavaljer, medan kung

Carl ilar bredvid på skridsko, i luden mössa, åtsittande kortrock och båda händerna i sidorna.

Rundt omkring vimlar det af kälkåkande damer och uppvaktande kavaljerer. Men främst af alla utmärkte sig äfven i skridskosporten kung Carl, och hans smidiga gestalt och lätta rörelser kommo i denna vackra öfning till full rätt.

Detta vinternöje var då ännu ej så allmänt; i synnerhet såg man ytterst sällan damer »spänna stålsko på fot». Det hade ännu ej blifvit »comme il faut»; men snart flög det som en löpeld genom Europa, att kejsarinnan Eugenie ledsnat vid kälken, fattat tycke för skridskoåkningen och till och med låtit se sig offentligt på tuileriträdgårdens dammar, som snart uppfyllts af skridskolöpande damer och herrar i hvarjehanda fantasikostymer. Och Stockholms unga damer tvekade ej häller nu att »följa med modet», ehuru de i sina ballonglika krinolindräkter på afbildningar från denna tid just ej gifva intryck af »grace».

1862 stiftades den »kungliga skridskoklubben», och dess bana invigdes den 4 januari s. å.; kung Carl lät själf inskrifva sig såsom klubbens högste beskyddare. Måndagar och torsdagar var det särskildt lifligt på isbanan; dessa voro hofvets klubbdagar, och kung Carl var då ofta med i den glada skaran.

Detta gaf anledning till ett på fullt allvar bekymradt bref i Sundvallsposten, januari 1862, hvilket innehöll en uppmaning, att kung Carls svenske undersåter borde i »underdånighet förena sig om att framställa till majestätet en supplik, att högstdensamme icke måtte klädd i för tunn kostym blottställa sig för de kalla omfamningarna af gubben Boreas — —»

Anledningen till oron var egentligen de många vid denna tid timade dödsfallen i Portugals konungafamilj, orsakade af tyfus genom förkylning — — »för nyssnämda underdåniga framställning», fortsätter tidningen, »saknas sålunda icke skäl, äfven om icke åsyna vittnen påstått, att man tyckt sig frysa bara af att se, hur litet skyddad mot väderleken konungen öfverlämnar sig åt ett nöje, som man måste medge så väl passar hans hurtiga väsen och vackra gestalt — —»

Kung Carl var aldrig någon vän af kortspel. Det hände

väl någon gång, att han kunde deltaga i ett parti gammaldags whist, hvaraf drottningen var mycket road, men ej väl hade han fått korten i hand, förr än han blef otålig och bortlade dem igen. Hans lynne var för oroligt, för att han länge skulle kunna sitta stilla vid spelbordet. Dessutom hade för honom den nervspänning intet behag, som åtföljer spelet om stora penningsummor. Han deltog sällan eller aldrig i något spelparti, där sådant kunde väntas förekomma.

Då en af hans frimurarevänner efter ett vistande i England berättade för honom, huru prinsen af Wales omtalat, att han under sitt besök i Sverge 1864 förlorat stora summor i kortspel och bl. a. sagt: »D . . . spelade af mig alla mina penningar» — svarade kung Carl:

»Ja, D . . . hade en fabelaktig tur. Jag tycker inte om höga spel, därför deltog jag ej i den höga whisten. D . . . fick representera Sverge.»

Någon enstaka gång kunde det väl hända, att kung Carl tog initiativet i fråga om ett parti whist, ehuru detta i så fall mest kom till stånd för att skaffa honom sällskap.

Så hände det, att han en gång i första början af 1860-talet var sängliggande sjuk. Tiden föreföll honom lång, och en eftermiddag lät han flytta ett spelbord fram till sängen, hvarefter drottningen infann sig, och ett whistparti anordnades, bestående af konungen och drottningen samt ett par af de uppvaktande herrarne.

En af desse har berättat, att han sällan sett drottning Lovisa så munter som vid detta tillfälle, då det gälde att upplifva kungen, något som också lyckades henne förträffligt. Under skratt och skämt förflöto ett par timmar, korten blefvo allt som oftast bortglömda, och »aldrig har jag varit med om ett så muntert och så långvarigt spelparti», slöt berättaren.

»Jag spelar alltid efter sentiment», var för öfrigt kung Carls uttryck, då talet någon gång föll på kortspelets regler och lagar.

Däremot var han så mycket ifrigare biljard- och kägelspelare.

På Ulriksdal kvarstår ännu hans biljard — en af de få möbler, som fått behålla sin af kung Carl utsedda plats — och

i det väl försedda stativet finnes ännu den elfenbensinlagda »kö», han oftast begagnade.

Biljardspelet på Ulriksdal förekom särskildt om höstkvällarne, då kägelbanan stod öfvergifven. Drottningen och hofdamerna voro då med; man bildade två partier; drottningen valde först den person, hon ville hafva till medspelare, därefter valde konungen en, o. s. v. i »zigzag». Man spelade ett slags á la guerre, kulorna lades upp i tvänne rader, och man försökte eröfra dem från hvarandra. När ett riktigt kritiskt ögonblick var inne, t. ex. då det ena partiet endast hade en kula kvar, var spänningen stor, och spelet afslöts vanligen under mycken munterhet.

Om sommaraftnarne begagnades däremot kägelspelet flitigt. Kungen spelade därvid jämt och bra, utan att egentligen slå några stora slag, men däremot nästan alltid »fem» eller »sex dubbla».

Detta var ett af hans bästa sommarnöjen, vare sig han vistades på Bäckaskog eller Ulriksdal. Han stiftade också en kägelklubb, hvari utom hans mera förtrogna krets bland stabsofficerarne äfven invaldes åtskilliga sceniska konstnärer: Almlöfvarne, far och son, med fruar, Svante Hedin, Daniel Hwasser med fru, en kortare tid Fredrikson m. fl.

Klubbens eller rättare »ordens» namn var det samma som bars af Bellmans bekanta kägelklubb på Djurgården: »E. B. B.» = »Enkan Bloms Bekanta», men själfva ordenshemligheten låg just uti den nya tydningen af dessa initialer, hvilken gifvetvis var skämtsam och stundom litet godtyckligt varierades allt efter förhållandena.

Den s. k. »sommarbålen» sköttes af kungens lifmedicus, doktor Robert Lundberg; man samlades vanligen att spela å kägelbanan vid Daniel Hwassers villa, Kapellbyggningen, nära Ulriksdal. Fru Hwasser var då alltid värdinna och förde vanligen äfven protokollet.

Anteckningar, försedda med illustrationer af professor Scholander och åsyftande smärre tilldragelser under de glada sammankomsterna, lära finnas förvarade hos någon af klubbens ännu lefvande medlemmar.

Ett »kallelsebref» till denna »orden» tog sig ut på följande sätt:

Till
Bekantskap
inom
Det Lysande Sällskapet
E. B. B.
uppropas (namnet) för att såsom arbetande Bekant inslungas i Leken af Högtidligt Sammanrullningskalas å Banan vid Kapellbyggningen (datum och årtal)
(Inbjudarnes namn)

»Det lysande sällskapet E. B. B.» upplöstes vid kung Carls död. Skridskoklubben däremot finnes ännu kvar; det samma är förhållandet med en annan, den förnämsta af kung Carls idrottsföreningar, ehuru dess namn »H. M. konung Carl XV:s jaktklubb» numera förlorat sin stiftares namn och endast kallas: H. M. konungens jaktklubb.

Kung Carl var en ganska skicklig och synnerligen ifrig jägare; hans jaktresor till olika delar af landet, Öland, Billingen, Mössebärg m. m., roade honom därför mycket.

»Jaktklubben» stiftades dock först i september 1863 på Ulriksdals slott under kung Carls eget presidium och i en krets af särskildt därtill inbjudna vänner af jakten. Kungen åtog sig själf ordförandeskapet i klubben, hvari omkring 100 ledamöter invaldes. Bland klubbens första hedersmedlemmar märktes utom prinsarne Oscar och August, prinsen af Wales, prins Wilhelm Friedrich Carl af Nederländerna, prins Hans af Glücksburg, earlen af Spencer m. fl.

Klubbens syftemål var: att genom goda föredömen främja jakten, så mycket som möjligt vaka öfver jaktlagarnes efterlefnad, vidare att genom vidtagande af tjänliga åtgärder befordra tillväxten af nyttigt vildt, i synnerhet genom arrenderande af goda jaktmarker och utplantering å dessa af ädelt vildt till stam. Dessutom skulle man anställa bevakningspersonal så väl till jaktmarkernas skyddande för obehörigt intrång, som till utrotandet af rof- och skadedjur, m. m.

Det var således ett ganska omfattande program, kung Carl fastställt för sin klubb — ej allenast afseende blotta nöjet.

Sedan jaktklubben väl blifvit organiserad, beslöts arrenderandet af goda jaktmarker; hvilket skedde först på Öland, från forna tider fräjdadt i jaktens annaler; omkring Borgholm arrenderades också betydliga jaktmarker på femton år, räknadt från den 1 januari 1864.

* * *

Klubbens första jaktutflykt företogs också hit. Den är ej utan sitt intresse och gifver en god föreställning om kung Carl såsom jägare, på samma gång den gifver ytterligare föreställning om de resor, under hvilka han kom i beröring med själfva folket.

Han tog vid detta tillfälle vägen ned genom delar af Småland, där han aldrig förr varit, genom Tjusts härad, längs Emådalen till Kalmar. Kl. 8 på söndagsmorgon den 18 september var en del af »kung Carls jaktklubb» på konungens befallning samlad omkring honom i öfre våningen af handlanden Söderströms lokal i Borgholm.

Jaktsällskapet bestod af 20 personer, bland hvilka utom konungen och prins August befunno sig »nestorn bland jägare», grefve Corfitz Beckfriis, landshöfding Gyllenram, grefve Horn m. fl. Grefve Clas Lewenhaupt var såsom öfverhofjägmästare alltid själfskrifven; det var han, som efter hvarje jakt hade till uppgift att i Sv. jägarförbundets tidskrift införa en redogörelse om densammas förlopp.

Efter kaffefrukost på den tätt invid Borgholm belägna, kronofogden Eneman tillhöriga egendomen Rosenfors skedde enligt konungens önskan kl. 10 kyrkfärd till den en half mil från Borgholm belägna Köpings kyrka, dit hela jaktklubben fått order att begifva sig i jaktdräkt.

Med anledning häraf frågade grefve Lewenhaupt kungen, huru kronofogden Eneman, som var »tjänstgörande», skulle kläda sig.

»Hur som hälst, bara han har benkläderna på!» var svaret.

Kung Carl begagnade sig under sina färder på Öland med stor förkärlek af »hövagnar»; de droskor, som voro ställda till hans och hans sällskaps disposition, användes icke; han tyckte ej om att här ute i den »fria» naturen inspärras i en droska och begagnade sådan endast en gång; det var då han återvände till Borgholm från hjortjakten i Ottenby, söder ut på ön. Vid detta tillfälle lät han dock landshöfding Sköldebrand och grefve Lewenhaupt, som voro med honom, sitta inne i vagnen; själf satte han sig upp på »bocken» och körde hela vägen, till stor missräkning för befolkningen, som samlats för att få se kungen i uniform och plymer, men nu i stället fick skåda honom som kusk, iklädd sin i *deras* ögon mycket tarfliga jägardräkt.

När det därför första dagen af ifrågavarande jaktutflykt spordes, hurudana åkdon kungen befallde, svarade denne:

»En halfhäck med några höpåsar att sitta på.»

»Men E. M:ts eget åkdon?»

»Bör vara precis lika; allt kött är hö.»

Sedan ortens skarpskyttar paraderat och kungen talat litet med deras chef, satte man sig upp på höpåsarne, och så bar det af till Köpings kyrka. Åtskilliga medlemmar af den kungliga klubben hade under den hastiga färden svårt att hålla balansen på höpåsarne, hvilka gledo undan och rullade omkring som vågorna i Kalmar sund; en och annan gjorde också en kullerbytta.

Bönderna, som strömmat till, stodo stumma af förundran vid åsynen af denna besynnerliga kyrkfärd. Kungens enkla dräkt och de ännu anspråkslösare åkdonen kommo dem att tro, att allt var gyckel, och att kungen alls icke var med.

Efter återkomsten till Borgholm samlades jägarskaran på borggården till den vidsträckta härliga slottsruinen, där frukosten väntade.

Vid bordet stod en med blommor utsirad stol för konungens räkning. Han flyttade denna varligt åt sidan, framsatte en annan utan blommor och yttrade skämtsamt:

»Den där stolen är mycket vacker att se på, men jag sitter bättre på den här.»

Under hela frukosten var han mycket munter och befallde,

att blomstervaserna på bordet skulle borttagas, emedan de skymde utsikten. Dessutom berättade han tilldragelser och jakthistorier ur sitt eget lif på ett sätt, som förvissade de närvarande, att man i kungen hade för sig en praktisk jägare.

Därefter fördelades sällskapet i fem afdelningar och begaf sig till sina för dagen anvisade i närheten af Borgholm belägna områden. Hela bytet under alla de dagar, jakten räckte, utgjordes af 400 rapphöns, 40 brockfågel, 40 harar och 14 hjortar. Af de senare sköts den största och vackraste af kung Carl. Han befallde, att den genast skulle öppnas, och med kraftiga armar höll han hjorten upprätt i luften, på det att blodet måtte afrinna.

Det var vanligen så anordnadt — såsom bruket lär vara vid alla kungliga jakter — att de två skickligaste skyttarne placerades på hvar sin sida om kungen; kung Carl tillät dock aldrig, att deras träffar räknades honom till förtjänst; han tyckte ej om några »kungliga företräden» under jaktlifvet; han ville endast vara en jägare med i ringen; men af flere af den forna jaktklubbens ledamöter ha vi hört, att han var mycket belåten öfver hvarje lyckadt skott, att hans »ögon då glänste af fröjd».

För öfrigt gjorde det dåliga vädret, dimma och duggregn, visserligen något afbräck i jaktlyckan vid Carl XV:s första besök på Öland.

Men under hela denna utflykt var kung Carl ständigt lika upprymd och munter och önskade se det lifligt och gladt omkring sig. All etikett och stelhet voro bannlysta; under jakten ville kungen, att alla skulle anses som kamrater.

Kungen hade sin bostad på Rosenfors hos kronofogde Eneman, där också »kaffefrukost» intogs hvarje dag, medan middag vanligen åts på »kungsgården», belägen helt nära Borgholms slottsruin. — Kung Carl utvecklade som »gäst» alltid samma älskvärdhet, samma vänliga uppmärksamhet och rättframma hjärtlighet, som han ådagalade, då han var »värd». På Rosenfors blef han genast hemmastadd, gick omkring öfverallt, talade med alla och tittade in både i kök och skafferi. På den märkliga höga stentrappan, som gifver den gamla byggnaden ett egendomligt behag, tyckte han mycket om att

sitta, i synnerhet om aftnarne, då det vankades sång, muntert glam och roande berättelser. Uppe tidigt om morgnarne före alla andra, var också kungen den, som lade sig senast. Ibland kunde det hända, att han, då hans trötta »jaktklubb» så småningom dragit sig undan för att söka hvila efter strapatserna, kunde fråga sin värd, herr Eneman:

»Tror du, att de ha somnat nu?» hvarefter han skämtsamt brukade tillägga: »då skall jag gå upp och väcka dem igen, de lättingarne!»

Detta beslut brukade värkställas på så sätt, att han gick upp i andra våningen, där jägarne hade sina sofrum, och sjöng, till dess han fått dem alla vakna, ett påhitt, som kom hela hans ansikte att lysa af skälmaktig belåtenhet.

En af dagarne åts mycket sen middag hos en gammal hemmansägare, Knut Persson i Norra Runsten. En tradition berättar, att denne af kungens vänliga sätt blef så hänförd, att han fick mod att bjuda på det bästa han hade: toddy. Kungen skulle då hafva blifvit »synbart förlägen», men för att ej göra gubben ledsen, skulle han dock hafva tömt glaset — »oaktadt han alls ej är älskare af spritdrycker; han tager sig visserligen en jaktsup, men han smakar sällan punsch, utan dricker hälst vatten och röda eller andra lätta och oskyldiga viner; 'Perles de Rhein' lär vara hans favoritvin», slutar den samtida berättelsen. Det sista är faktiskt; kung Carl drack sällan annat än rödvin och vatten på sina jaktfärder. Historien om bonden och toddyn *kunde* emellertid mycket väl hafva varit sann, men den är det icke.

Många andra berättelser kvarlefva ännu i traditionen på Öland, berättelser om smådrag af kung Carl, hvart och ett uppenbarande någon hos en konung mera ovanlig egenskap. Måhända är en och annan af dessa anekdoter af samma art som historien om Knut Perssons »toddy»; men huru föga de under årtiondenas gång blifvit öfverdrifna eller utsmyckade ser man då man här och där i prässen[1] från år 1864 återfinner dem i nästan alldeles oförändradt skick.

Så skall det hafva roat honom mycket att under sina ströftåg efter rapphöns gifva sig i samspråk med bönderna

[1] Se tidning. Kalmar 1864, Aftonbladet 1864, N. D. A. 1864 m. fl.

eller titta in i deras stugor, säga ett vänligt ord, skänka kvinnfolken en nick och »far» en cigarr — som sedan af denne till evärdligt minne sattes inom glas och ram — och så skynda vidare.

En gång frågade han en gubbe, som satt i god ro kvar i sin stuga, om denne inte skulle ge sig ut för att se på kungen.

»Åh», svarade då gubben lugnt och utan att känna den tillfrågade, »det ger jag håken. När han far som en länsman, är det inte möcke å gni för. Töserna får skala efter'n och kisa på'n och släcka förvettet.»

I byn Lerkaka kunde man lång tid efter kungens besök ej hämta sig från sin förvåning. För det första såg kungen ut precis som en människa, och för det andra var han inne och åt fläsk och potatis hos en bonde i Runsten. Själf var han så »gemen» att höra efter hos »mor», om potatisen var färdig. Och när en häst i byn blef kollrig och slet sig lös, tog kungen fast kampen och tvang den att hålla sig stilla. Under jakten hade han klifvit öfver en stengärdsgård; då några stenar därvid rullade ned, lade han dem åter upp efter sig, och »så möcke vett visar inte annat herrfolk, då de gni efter hönsen», sade de beundrande bondgubbarne.

Vi skulle kunna anföra ännu flera i hvarje fall mycket betecknande och vackra berättelser i samma stil. Dessa må nu vara mer eller mindre faktiska, visst är det dock, att kung Carl, såsom vi förut nämt, redan vid sitt första besök vann öboarnes obegränsade tillgifvenhet.

Något af det muntraste under hela utflykten var den »auktion», som efter jaktens slut sista aftonen anställdes på allt det skjutna. I denna deltogo endast klubbens medlemmar; grefve Lewenhaupt fungerade som »auktionist» och skötte äfven klubban, som utgjordes af en gammal musköt, med en sådan kraft, att grefve Beckfriis fann sig föranlåten skämtsamt bedja honom vara litet försiktigare, enär han »slog, så att bjälkarne darrade». Auktionen ägde rum i en sal i »kungsgården». Summan för det skjutna uppgick till 400 kronor; kungen var härunder vid glänsande humör, skämtade och ropade in och var också den, som köpte största delen af jaktbytet.

Kung Carls andra jaktresa till Öland ägde rum i septem-

ber 1866. Utbytet blef denna gång betydligt större; summan af det på auktion försålda vildtet gick detta år till närmare 800 kronor, och när afresan skulle ske, företedde ångbåten, som hade att föra jägarne öfver sundet, en egendomlig anblick: hjortar, harar och fågel voro i mängd upphängda på stänger mellan fartygets master.

»Det är en märkvärdig jakt, det här», yttrade också en af deltagarne till kung Carl.

»Ja, men så är det också märkvärdiga jägare», svarade denne skrattande.

Ångbåten med jaktbytet.

Bland deltagarne i denna jakt voro bl. a. baron Blixen-Finecke, den kände skandinaven, grefve Cronhielm samt ej mindre än fem grefvar Lewenhaupt, alla bröder, m. fl.

Kungen bodde äfven vid detta tillfälle på Rosenfors; denna gång gällde klubbens kyrkfärd Runsten. Efter densamma åts middag hos bonden Peter Abrahamsson i Södra Runsten. Sedan samlades man i prästgården, där kaffe dracks med »Cederlunds punsch», som klubben medfört; det skämtades öfver alla små tillfälligheter under jakten, kungen improviserade, och till slut tog en fotograf, som medföljt från Stockholm, en vy af hela jaktsällskapet och dess värdfolk: i ett hörn af gården

mellan ett stort almträd och en gammaldags brunn ser man skaran, i midten står kung Carl med hatten på sned, ena handen instucken inom rocken och med armen omkring halsen

Jaktsällskapet.

på baron Blixen-Finecke, medan prins August står uppklifven på själfva brokaret.

Om natten föredrog kungen att ligga i det lilla tält, han alltid medförde, framför att sofva inne i det i prästgården an-

ordnade sofrummet. Han hvilade denna natt, som var dimmig och kall, på ett slags guttaperkafilt, utbredd på den höstfuktiga marken; nästa morgon var han som vanligt uppe före alla andra och gjorde sin toalett i fria luften utanför tältet.

Kung Carls sista besök på Öland skedde hösten 1868, då han åtföljdes af landshöfding Gyllenram, löjtnant Henric Gyllenram, brukspatron Lars v. Celsing, »allas vår farbror», grefve Beckfriis, »allas vår morbror» (kung Carl kallade dessa båda herrar alltid »farbror» och »morbror», och efter honom använde hela jägarskaran benämningen) m. fl. Jakten var detta år mindre fördelaktig; men stämningen var densamma som vid föregående besök: kungen kände sig fri och glad, tillät inga officiella tal, fröjdade sig åt den delvis sköna, delvis ödsliga naturen och var vänlig mot alla; under hvilostunderna sjöngs mycket, både unisont och solo; särskildt hafva vi hört omtalas, hurusom kungen sjöng duetter med en af klubbledamöterna, hvarvid de båda sångarne stodo på hvar sin stol — för »bättre resonnans skull»!

Att alla dessa jaktutflykter ej voro utmärkta af någon öfverdådig vällefnad, framgår ej endast af allt, hvad man på Öland än i dag får höra om den vid dessa tillfällen rådande enkelheten, utan ock af de hos en på Öland bosatt klubbledamot förvarade anteckningarna öfver alla klubbens utgifter; 1866 uppgick t. ex. hela kostnaden för kungens, prins Augusts och 23 jaktherrars resa landvägen ned till Kalmarsund, för flera dagars uppehåll på Öland samt för hemfärden till endast 1000 kronor. — Kostnaden för de öfriga båda jaktresorna till Öland var ungefär densamma.

Att Ölands bönder hade af kung Carls jägarintresse en för deras förhållanden stor fördel, synes af de summor, de uppburo för de af »Carl XV:s jaktklubb» arrenderade markerna, summor som årligen stego, därigenom att jakten årligen förbättrades; ett af klubbens främsta syften var ju att skydda och vårda vildtet. Förut hade bönderna ej haft ett öres gagn eller inkomst af sitt vildt; det var således för dem en värklig och fröjdefull öfverraskning, då de nu kunde stoppa betydande summor i sin ficka, hvilka de nästan tyckte sig hafva fått till skänks. — Ännu i dag förvaras också de

gamla kontrakten mellan Ölands bönder och klubben af de förre eller deras barn såsom kära minnen »från den oförgätliga tiden, då 'kungen' lefde.»

Ett ännu vackrare »minne» till kung Carls ära äger Ölands befolkning i den stora minneshög, den uppkastat, och på hvilken en väldig granithäll blifvit upprest.

Platsen för denna kulle är både minnesrik och skön; på ena sidan har man Borgholms mäktiga slottsruin; nedanför den branta, höga landborgen växa yppiga ekskogar, bakom densamma utbreder sig den vida alfvaren, sparsamt klädd af torrt gräs och

Kung Carls minneshög.

öfversållad af större och mindre stenblock, och frammanför glimmar Kalmar sund med Smålands skogiga stränder längst borta vid synranden. Genom en uthuggning i den gröna häck eller kanske rättare det snår, som omgifver både kulle och borg, kan den sjöfarande långt ute på vattnet se »kungshögen». Men först, då man på nära håll betraktar densamma och det tunga material — kullersten från alfvaren — hvaraf den är uppförd, kan man få klart för sig, huru mycket arbete här är nedlagdt; och man får på samma gång ett lifligt intryck af, att Carl XV:s minne i dessa trakter måste äga en lefvande makt.

Högens uppkastande beslöts egentligen i maj 1873 af jaktklubben, som vid denna tid ännu bar »Carl XV:s» namn. Men förvärkligandet skulle först ske med tillhjälp af offervilligheten hos Ölands befolkning. Och bönderna blefvo varmt lifvade af tanken att på detta sätt ära kungens minne; arbetet tog sin början redan i juni månad samma år; öländingarne släppte till både dragare och folk, och 5000 lass sten framforslades under loppet af några veckor; äfven en mindre kontant summa insamlades till bestridande af åtskilliga utgifter; klubbens bidrag — 2000 kronor — var sålunda obetydligt emot det, Ölands bönder gåfvo för att hedra den kung, de höllo af.

Ett granitblock, vägande 1000 centner och i ett enda stycke, fördes från Fågelvik — Carl Knutsons gamla gods i Tjust — till Öland; med otrolig möda fraktades det den långa vägen ned till kusten och vidare med en skuta öfver sundet, enär ingen ångare vågade åtaga sig frakten. På 10 vagnar och efter 10 par dragoxar kördes det sedan från Borgholms hamn upp på landborgen. På dess framsida är i en vacker drakslinga inristadt: Åt minnet af konung Carl XV restes stenen af dess jaktklubb och Ölands befolkning den 24 sept. 1873. På baksidan stå inristade de tre årtalen: 1864 — 1866 — 1868.

Den 24 sept. 1873 aftäcktes vården, jämt tio år efter det kung Carl på Ulriksdal stiftade sin jaktklubb.

Efter aftäckandet samlades man i ett af de stora hvalfven i Borgholms slott för att på Öland dricka en sista minnesbägare för Kung Carl. Då under hans sista besök härstädes en fästmåltid blifvit anordnad inne på slottets gröna borggård, hade ett häftigt regn drifvit jägarskaran in i detta hvalf, där nu klubben på en vägg låtit måla kungens namnchiffer i kolossala dimensioner.

Sedan 1868 har ej någon kungsjakt förekommit på Öland; man lefver där ännu på de gamla »kära minnena»; jakten har råkat i förfall och är nu mera mycket litet vinstgifvande.

* * *

Det var vanligen i slutet af september kung Carl årligen brukade begifva sig ut med sin jaktklubb på liknande utflykter till olika delar af landet.

1865 for han t. ex. genom Södertelje kanal ned till Oxelösundstrakten för att jaga älg. Äfven om denna jaktfärd finner man i den samtida prässen utförliga skildringar, särskildt af den otur, som vid detta tillfälle förföljde den kunglige jägaren och hans följe. »Och dock», slutar berättaren, i det han skildrar klubbens aftonmåltid ute i det gröna, »var kungen glad, hvilket fröjdade mig mer än allt, och de öfriga jägarne omkring honom med sina förnöjda anleten bildade en riktigt vacker tafla på den lilla täcka ängsfläcken.» — — —

En annan älgjakt ägde rum hösten 1869 på brukspatron v. Celsings egendom Hellefors i Södermanland. Under en följd af år hade i de skogar, som tillhöra denna egendom, älgarne blifvit väl skonade och vårdade, hvarför en riklig mängd af dessa djur funnos, då en jakt, hvari kungen lofvat deltaga, detta år anordnades. — Första dagen var jägarskaran uppe kl. 6; öfverenskommelsen var, att endast älg skulle få skjutas, men också att alla de älgar man kunde träffa på, skulle få fällas. Följden blef, att 6 älgar stupade under den första afdrifningen; på e. m. samma dag fälldes ej mindre än 5 högdjur, af hvilka en sjuårig oxe sköts af konungen. Nästa dag var öfverenskommelsen den, att endast oxe finge skjutas; en gammal sådan föll då för konungens kula; ännu en älgoxe stupade, så att tillsammans 13 djur fingo under dessa båda dagar bita i gräset. Nästan en hvar af jaktsällskapet hade varit i tillfälle att skjuta en älg; det hade varit en jaktfäst i stor stil, och belåtenheten var också lika allmän som oblandad.

Däremot var resultatet af jaktklubbens besök på Billingen 1870 ej synnerligt lysande. Jakten gällde då fågel.

Men äfven i hufvudstadens omgifningar, särskildt i skogarna i närheten af Ulriksdal, tyckte kung Carl om att ströfva omkring med bössan på axeln. Han hade arrenderat jakträtten på åtskilliga ställen i den omgifvande trakten, såsom Ursvik, Bromsten, Spånga, Kista, Rotsunda, Skällnora, m. fl.

Jakten gällde dock sällan annat än orre, tjäder och rapphöns, ty kungen påstod sig ej kunna få sikte på hare, sprin-

gande i skog. Han sköt emellertid mycket väl, i synnerhet, som sagdt, fågel. Vid kulskjutning begagnade han en gammal tung karbin, som visst ingen annan skulle velat använda, men med hvilken han sköt säkert och bra.

Ibland var han på sina jaktutflykter i Ulriksdalstrakten endast åtföljd af en eller annan af sina officerare samt en jägare, som var anställd för hans jakthundar; ibland åter var jaktsällskapet större.

I detta senare fall brukade en ansenlig, med två hästar förspänd fouragevagn, full med mat m. m., följa eller möta på anvisad plats. När man då vid tolftiden på dagen ätit och druckit med frisk jägaraptit, var man vanligen under de närmaste timmarne mindre upplagd för jakt, hvarför ock denna då gick skäligen trögt.

»Nej, E. M., det här går inte», utbrast då en gång hans ordonnansofficer, löjtnant Gyllenram, som ofta brukade åtfölja honom, »vi få ge oss ut på annat sätt.»

Han förmådde då konungen att tillsammans med honom nästa dag begifva sig af med något enklare utrustning: några smörgåsar och en flaska rödvin i väskan — det senare var, som sagdt, den dryck, kung Carl på sina utflykter hälst begagnade.

Sedan de ströfvat omkring några timmar, kommo de till ett litet torp, »Grönan», i närheten af Skällnora; vid spisen stod en gammal gumma.

»Få vi gå in litet och hvila och äta, kära mor?» frågade kungens följeslage höfligt.

»Åh — här kommer så många landstrykare», svarade gumman snäsigt, »ni kan godt bli utanför —»

»Maten ha vi själfva med; ni kan väl låta oss få sitta ner», fortfor löjtnant Gyllenram, hvarpå de gingo in och började äta sina smörgåsar; de behöfde emellertid litet vatten till vinet.

»Kära mor, ge oss lite vatten!»

»Källan ligger inte långt härifrån nere på gärdet — vatten kan ni hämta själf!» var det snäfva svaret.

Då de slutat sin måltid, lämnade kungen stugan, medan hans följeslage gaf gumman en blank specie.

Häpen stirrade denna på penningen: »Det är väl aldrig

kungen», ropade hon, störtade ut och ilade barfota efter denne, som långsamt och med ena handen på ryggen vandrade inåt den gröna skogen. Med tysta fjät hann gumman upp honom, grep hans hand och kysste den.

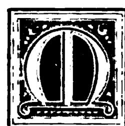
Kungen, som ej hört henne komma, spratt förskräckt till.

»Fy för tusan!» ropade han och ryckte handen häftigt till sig, obehagligt berörd af denna hyllning, hvarpå gumman hastigt retirerade.

Om jaktlyckan värkligen blef bättre, kunna vi ej säga. — Men sådan Carl XV:s bild ännu synes på väggen hos mången af hans forna jaktkamrater: stark och spänstig och glad i minen, med grå ylleblus, jägarbälte om lifvet, höga jaktstöflar och den befjädrade gröna hatten käckt på sned, sådan var han väl känd af befolkningen utåt Edsvikens stränder.

10.

en det var ej blott såsom skicklig jägare eller som ryttare, man i dessa trakter kände kung Carl; det var äfven som ifrig landtbrukare.

Han var nämligen praktisk jordbrukare och intresserade sig varmt för allt, som rörde utvecklingen och framgången af Sverges landthushållning.

Vid landtbruksakademiens första sammanträde efter kung Carls död, den 23 september 1872, yttrade akademiens direktör sig synnerligt erkännande om de tjänster, konungen gjort det svenska landtbruket genom de värderika försök i landtbruksväg, han ända in i det sista, då redan hans sjukdom var svår, låtit anställa och meddela akademien.

Härmed åsyftas experimenten såväl på den lilla egendom, Bärgshamra, han arrenderat nära Ulriksdal, som på Bäckaskog, fastän han personligen ej på långt när så kunde följa arbetet å det senare stället som å det förra. Dock fanns det år, då han gjorde ända till tre resor till Bäckaskog, hufvudsakligast för att själf inspektera ett eller annat större företag i byggnadsväg — särskildt då fråga var om nya stallar för det städse utvidgade »stuteri», han anlagt o. s. v. I 1860-talets präss får man äfven en och annan gång se en notis om att H. M. konungen rest ned till Bäckaskog för att där »se till sina stora sparrisanläggningar», för hvilka han mycket intresserade sig och för hvilka den skånska jorden och det blida klimatet passade så väl.

»På Bäckaskog finnes det», läser man i skildringar om stället från Carl XV:s tid, »stuteri, mäjeri, god vildbana, fiske i Oppmanna- och Ifösjöarne samt ålfiske i kanalen.»

Att det dock ej endast var landtbruks- eller sportsintressen, som gjorde, att kung Carl så gärna besökte sin skånska borg, är ju väl kändt.

Bäckaskog täflade med Ulriksdal om hans kärlek — befolkningen i trakten omkring ofvannämda nordskånska insjöar bedyrar till och med, att det just var här »han kände sig lyckligast», och den ville alls ej höra talas om, att Ulriksdal dock var hans egentliga sommarhem.

Frånsedt den lokala »jalousie», som yppar sig i dylika yttranden, ligger det dock en obestridlig sanning i dem.

Huru väl kung Carl fann sig i dessa vänliga, lummiga bokskogsnäjder, finner man dels af hans täta resor dit, dels af många hans uttalanden både på värs och prosa. I hans dagböcker förekomma stundom yttranden af beundran för eller kärlek till hans älsklingsställen — i yngre åren företrädesvis Haga: »du trollslott, du har fängslat mig», vidare öfver hufvud taget Mälarstränderna samt Skåne: »du sköna pärla i Skandiens krona, du har ock för mig ett kärt namn! Bland dina bokar har jag vandrat, tjust af deras fägring . . .»

Och i det lilla dikthäfte, han utgaf 1865, hör man hans egen röst, då han vid ankomsten till Bäckaskog med ett djupt, lätt andetag utbrister:

Åter är jag här! Jag fritt får andas
Mina gröna lundars luft igen.
För min länge närda längtan randas
Stunder utaf ostörd lycka än.

— — — — — — — — — —

Hvart jag går i dessa fridens salar,
Lugnadt ock mitt eget hjärta slår.
Allt i ljufva bilder till mig talar,
Och så väl jag detta språk förstår!

Att han här i den från stora stråkvägar afsides liggande skånska landsbygden värkligen kunde känna sig så »ostörd» och, kanske mera än till och med på Ulriksdal, vara fri från den etikett och det tvång, som hufvudstadens närhet dock till en viss grad måste medföra, detta utgjorde måhända för honom ställets främsta dragningskraft. Men hans stallar, anlägg-

läggningar, mäjeri m. m. — allt långt mera storartadt än vid Ulriksdal och Bärgshamra — gjorde naturligtvis äfven sitt till att öka »privatmannens» glädje.

Bäckaskog.
Efter oljefärgstafla af Carl XV.

Då han vistades på Bäckaskog, följde han också personligen allt arbete, som försiggick vid gården. Som alltid var han uppe tidigt om morgnarne för att nere i stallet se till, huru fodermarsken skötte hästarne. Redan kl. 6 såg man honom

vanligen stående på trappan och rökande sin pipa. Kl. 7 hvarje dag promenerade han arm i arm med drottningen i parken; detta försummade han aldrig. Men strax därefter styrde han vanligen kosan ut på fält och åkrar, såg efter gärdesgårdarne o. s. v. Vid ett af de sista besök, han före sin afresa till Aachen sommaren 1872 gjorde på sin landtgård Bärgshamra nära Ulriksdal, var han åtföljd af sin intendent på Bäckaskog, Ekstrand. »Ser du, så vackert hvete jag har», utbrast kungen med en viss stolthet, i det han pekade på det rika hvetefält, framför hvilket de stannat; »du skall odla mycket hvete på Bäckaskog», tillade han därefter. På svaret, att den lösa jorden därstädes ej lämpade sig för detta sädesslag, genmälte han, att denna olägenhet kunde afhjälpas med »artificiella gödningsämnen», och sådana skulle han låta sända ned till Skåne — hvilket också sedan skedde. Detta omnämna vi endast såsom exempel på hans intresse för sitt landtbruk. Han intresserade sig lifligt för sitt »arabiska stuteri», och ehuru detta aldrig hann att få någon synnerligt omfattande betydelse för hästafveln inom landet i dess helhet, så spåras dock ännu i dag i Bäckaskogstrakten dess inflytande; man finner här nästan öfver allt hästar af god ras.

Äfven understundom lifligt besökta hästauktioner ägde rum därstädes, vid hvilka kungen ibland själf var närvarande och till hvilka spekulanter kommo från Sydsverge, Danmark, Mecklenburg o. s. v. Alla de vid dessa auktioner sålda hästarne tillhörde dock ej kung Carl; ty han tillät vanligen traktens godsägare att vid sådana tillfällen sälja hästar, om dessa voro af ädel ras, och medan hela auktionssumman kunde uppgå till 30,000 kr. och därutöfver, erhöll kungen för sin del sällan mer än 8—10,000 häraf. Dessa penningar användes delvis till gårdens underhåll.

Ett af den kungliga familjens mest omtyckta nöjen var att med hela omgifningen i stora vagnar åka ut till någon skogkransad backe eller s. k. »fölhage», eller också rodde man ut till »Iföklack», hvarifrån man hade en särdeles leende utsikt öfver ängar, sjöar, skogar och slott. Förfriskningar medfördes, man slog sig ned i gräset, skämtade och samtalade, medan man betraktade hästarne och fölen, som stodo eller sprungo omkring nedanför sluttningen. Kungen var då alltid vid

mycket gladt lynne och sysselsatte sig ifrigt med att teckna skizzer och utkast af den idylliska taflan framför sig.

Kung Carl var alltid synnerligt road af slåttern; då denna pågick, var han ofta med ute på fältet och »lifvade upp folket»; äfven drottningen var då med och åkte i hölass. Det hände till och med ibland, att kungen själf tog fatt ett par oxar och ett draglass hö, satte sig upp i lasset och körde detsamma hem till gården, i det han med hög röst gladt sjöng och trallade:

Hvad det ändå är skönt att vara man,
Fallera . . . .

Man kan ännu få höra personer i trakten berätta härom, medan de leende eftergnola melodien.

En väsentlig del af hans intresse tillföll emellertid mäjeriet; han hade själf låtit bygga och inreda detsamma, och nästan dagligen gjorde han en titt dit ned, språkade vänligt med mäjerskan, »gamla mor Johanna», drack mjölk ur stopet eller skopan och tog noga reda på ekonomien i mjölk- och ostkammaren.

Bäckaskogs sötmjölksost var mycket berömd och efterfrågad i handeln; men allt efter som kungen ökade antalet af sina hästar, måste ladugården minskas; de senare åren af Carl XV:s tid tillvärkades ej mera mäjeriprodukter, än som åtgingo för gårdens behof.

Sitt mäjeri brukade han vanligen med en viss stolthet själf förevisa för sina gäster, och då skulle det drickas mjölk öfver lag. På liknande sätt tillgick det i ostkammaren; när han kom dit ned med sina herrar, hände det ibland, att han utskar en stor bit af osten, tog därefter på knifspetsen små stycken ur hålet och lät alla de omkringstående få en smakbit, antingen de voro ostvänner eller ej. Sedan nedtryckte han omsorgsfullt den utskurna biten åter i osten och, »för att denna ej finge mögla», förmanade han mäjerskan att väl stryka smör utanpå densamma.

Invid mäjeriet fanns ett kök med stora ystkittlar af koppar; ibland inträdde han här helt oväntadt för att se på ostberedningen; vanligen gick han då bort till den öppna spiseln, där kittlarne stodo öfver elden, aftog därpå ett af de väldiga locken, vände sig till den medföljande kavaljeren och pekade på

den innan och utan lika blankskurade kitteln, i det han med belåten min yttrade: »Det där duger».

Med ett ord, ingenting af hvad som angick gårdens dagliga sysslor var honom främmande, och hans sätt att gå till väga under sina »inspektionsronder» var sådant, att han vann sina tjänares varmaste tillgifvenhet. »Det var en förståndig herre, kung Carl, en *riktig* husbonde: allting hade han reda på, om det också var en aldrig så ringa småsak, och allting förstod han sig på», är det omdöme, man ännu kan få höra om honom af hans forna skånska tjänstfolk.

Kung Carl som landtman på Bäckaskog är ett modernt sidostycke till hvad gamle Snorre Sturlesson förtäljer om Sigurd Syr i Ringerike.

När kung Carl om somrarna anlände till Bäckaskog, hette det belåtet, man och man emellan i stall och lagård: »Nu ha vi fått *vår husbonde* hem igen».

Det ligger en djup och vacker betydelse i de enkla orden.

Men först då man hört den ton, hvarmed detta berättas, och sett uttrycket i de nu så gamla rynkiga anletena, kan man rätt förstå, hvad kung Carl var för sina enskilda tjänare, ända ned till den allra ringaste af dessa. Då man nu på Bäckaskog frågar efter »de gamle från Carl XV:s tid», komma de brådskande hvar från sitt håll, de tre, som ännu lefva: nattväktaren, fodermarsken och mäjerskan, alla mer än 80-åriga. Tårarne rulla utför deras kinder, och med en ifver, som om de fått nytt lif, tala de om den »lyckliga tiden», som så sällan någon numera bryr sig om att fråga efter: »Aldrig blir det mer som i 'kungens' tid — det går en suckan — en suckan efter honom öfver allt: för han och hans drottning, *det* var ett guds välsignadt herrskap.»

* * *

Några ord om själfva stället, om Carl XV:s Bäckaskog, torde i detta sammanhang vara på sin plats.

»Mångskiftande öden har det genomgått, det gamla Bäckaskog. Först kloster, därefter kronogods, kom det sedan i enskild ägares hand, blef därpå åter kronogods och har under sista seklet tidtals varit en vistelseort för Sverges konungar

och tronföljare. Där fordom mäktiga premonstratensermunkar vandrade kring, fördjupade i fromma betraktelser eller kanske lika ofta upptagna af världsliga tankar, där hafva på senare tider konungar och furstar hållit sitt hof, och i de lummiga lundar, där en gång hvita munkkåpor skymtade fram emellan de mörka trädstammarna, sågos en annan tid guldsmidda uniformer och dyrbara fruntimmerstoaletter. Munkcellerna och refektorium hafva fått lämna plats åt en med nittonde seklets hela comfort inredd våning; den gamla kyrkan, som fordom genljöd af fromma sånger, är nu ett spannmålsmagasin, och bekvämt inredda rum fylla det torn, från hvilket fordom den ljudande malmen manade näjdens befolkning till andakt» — — så lyder den högstämda inledningen till skildringen af Bäckaskog i G. Ljunggrens bekanta arbete öfver skånska herregårdar.

Sedan detta skrefs, i början af 1850-talet, då slottets värkliga glanstid knappast mer än inbrutit, hafva ännu flera skeden växlat: bullrande högtidsdagar, då Fredrik VII gästade sin svenske vän; mera stilla, innerliga glädjedagar, då prinsessan Lovisa under den stora gröna linden i trädgården gaf Danmarks prins sin tro, dagar af landtlig enkelhet och hjärtlig familjetrefnad — men också tider af årslång tystnad, af ödslighet, tomhet och vemod; det är i detta sista dystra tidsskifte det gamla slottet nu sedan nära tjugu år inträdt.

Redan 1845 öfverläts Bäckaskog af konung Oscar till kronprins Carl. Nästan doldt af lummig bokskog, ligger slottet på den smala landremsa, som åtskiljer de stora Oppmanna- och Ifösjöarne, hvilkas stränder delvis äro ganska branta och rikt skogklädda; utsikten från Bäckaskog lifvas af de öfver skogstopparne uppstickande tinnarne af Karsholms gamla slott.

Hvarken som kronprins eller konung sparade Carl XV några kostnader för att försköna detta redan af naturen så gynnade ställe; att det dessutom erhöll den egendomliga prägel af hemtrefnad, han och hans gemål så väl förstodo att framkalla, ökade i hög grad dess behag.

En lång allé längs Oppmannasjöns här kala strand leder upp till slottets hvälfda inkörsport, hvilken, prydd med de öfver porten inhuggna Ramelska och Braheska vapnen[1], går genom

[1] Henrik Ramel, gift med Elsa Brahe till Osbyholm, ägde slottet mot slutet af 1500-talet.

själfva stallbyggnaden. Kring borggården växa höga, yfviga almar, under hvilka står en rad af små kanoner, som anskaffades i och för Fredrik VII:s besök här 1863.

Den borggården omgifvande byggnadskomplexen är sammansatt af en hel mängd mer eller mindre klosterlika byggnader och trappformiga torn från allra äldsta intill senare tider. Den ena sidan upptages uteslutande af stallar, af hvilka den sista byggdes 1872 och fullbordades strax före den tid, kung Carl döende återkom från Aachen till Malmö. Ännu i dag talar folket på gården med en beklagande hufvudskakning om, att »han aldrig fick se, hur vackert hans nya stall var — men *hade* han ej varit så sjuk då han kom till Malmö, så nog hade han kommit hit den hösten, och *hade* han bara väl kommit hit, så hade han nog också blifvit bättre, för här var han alltid frisk och glad», lyder vanligen det troskyldiga tilllägget. Att han lifligt önskat återse sitt skånska slott, framgår af hans sista yttrande till intendent Ekstrand, då denne sommaren 1872 på Ulriksdal tog farväl af sin kunglige herre.

»Min tid blir inte lång, men nog ville jag bra gärna än en gång i lifvet återse mitt kära Bäckaskog.»

Inne i parken, väster om gården ligga flera smärre hus, trädgårdsmästarens bostad, det förut omtalade mäjeriet m. fl. byggnader.

Om trädgården bar kung Carl stor omsorg; den blef också den erkändt vackraste anläggning i det trädgårdsodlande Skåne. Täta vildvinsrankor betäckte helt och hållet slottsmurarne och slingrade sig uppför de bjärtröda tegeltaken; framför sofforna längs hufvudfaçaden var en rik blomsteranläggning med sammetsgröna gräsplaner; af dessa anläggningar var kung Carl i allmänhet särdeles road, och han tyckte mycket om vackra gräsplaner; han blef ganska misslynt, då dessa någon gång ej voro fullt lyckade, och tillhöll alltid trädgårdsmästaren att så gräsfröet tidigt på våren, medan marken var fuktig. Af blommor var han stor vän, särskildt af penséer, rosor och fuksior, som han alltid önskade se i rabatterna; gula blommor tålde han däremot ej; man såg honom merendels med en liten fuksiakvist i knapphålet. Blomsterträdgården begränsades vid sidorna af höga almalléer och

hasselhäckar. Bakom dessa lågo de stora frukt- och köksträdgårdarne, den senare med det förut omtalade sparrisfältet; i den förra lät han plantera en mängd ädla fruktslag och andra främmande trädsorter, som villigt slogo rot i Skånes mark.

Väster om borgen lät han uppföra ett orangerihus, hvars like man, åtminstone i Sydsverge, ännu ej skådat. Det höga glasfönstertaket hvilade på en takstol, som uppbars af två rader »smärta kolonner»; huset hade gaflar i öster och väster, och då båda gafveldörrarne öppnades, hade man utsikt åt både Ifö- och Oppmannasjön. Fyldt af palmer, ädla växter och små plaskande fontäner, var orangeriet en mycket omtyckt tillflyktsort för den kungliga familjen; supé intogs också ofta härstädes, sedan middagen serverats i den stora, svala almbersån i parken nära sjön.

Parken genomskars af en kanal, öfver hvilken funnos hvälfda småbryggor, och hvilken, i det den sammanband de båda sjöarne, gick under den stora slottsbyggnaden genom ett hvalf och passerade först ladugården och sedan logen, där den dref ett tröskvärk. I parkens ena utkant dref den äfven en vattenkvarn, hvars hjul, dolda af de omgifvande trädens lummiga, nedhängande grenar, lifvade hela näjden med sitt idogt bullrande ljud.

I denna kanal fanns också Bäckaskogs berömda ålfiske: helt nära kvarnen var ålkistan, äfven den nästan dold af den yppiga grönskan; här kunde man, enligt gamla skildringar, fordom hvarje morgon fånga 10—13 lisp. ål; t. o. m. Linné omtalar ålkistan vid Bäckaskog. Det tillhörde kung Carls nöjen, särskildt då kung Fredrik gästade slottet, att själf i och för den stundande frukosten vittja ålkistan. Ofta följde då drottningen med, och det höga paret var i lika grad intresseradt af att se på de slingrande ålarne i deras trånga fängelse.

Helt nära, inne i parken hade kungen sin kägelbana; tätt intill denna bjöd en berså, danad af de ned till marken nående grenarne af en stor tät hängask, åt de spelande hvila och svalka — samt sannolikt äfven förfriskningar

Vi kunna ej låta bli att i sammanhang härmed omnämna den andra kägelbana, som kung Carl lät uppföra på Bäcka-

skog; den hade sin plats i en skogsdunge strax utanför gården och var afsedd för betjäningen: åter ett drag af den för Carl XV så betecknande egenskapen att unna andra lika mycken glädje och trefnad som sig själf.

Ett litet stycke från kungens kägelbana sköt en liten brygga ut i vattnet; vid denna lågo flera vackert målade båtar förtöjda, i hvilka roddturer företogos ut på sjön eller till de omgifvande lummiga stränderna.

Alla skildringar om den kungliga familjens lif på Bäckaskog gifva intryck af, att detta varit enkelt och landligt som i ett privathem. Stora fäster förekommo sällan, utom under lägermötena på Ljungby hed, då det ibland hände, att kungen förde med sig hem stora skaror af höga herrar och militärer.

»Carl, Carl», kunde då drottningen helt bekymrad utbrista, »hvar skola alla dessa gäster väl bo?»

»Åh», svarade kung Carl, som han alltid brukade, då smärre svårigheter yppade sig, »det är inte farligt, det reder sig nog!»

Vid furstliga besök flyttade han en och annan gång själf ur sin sängkammare och upp på något litet för omgifningen afsedt rum. »Med mig är det inte så noga, jag kan sofva hvar som hälst», brukade han då yttra. Endast drottningens rum fingo aldrig för främlingar upplåtas.

Själfva den kungliga våningen var ordnad med samma smak och konstnärlighet som den på Ulriksdal, ehuru inga större konstsamlingar inrymdes i densamma. Dock hade flera berömda taflor fått plats härstädes: Blommérs Ägirs döttrar, taflor af Stäck, Wahlbom, Egron Lundgren m. fl.

Matsalen, i hvilken man först inträdde, var på väggar och i tak prydd med Skånes vapen, och på de båda stora, midt emot hvarandra stående hvita kakelugnarnes kaminkransar stodo dyrbara ur och vaser. Därefter inkom man till vänster i konungens enskilda våning: först ett biljardrum med ett dyrbart utskuret ekskåp, därefter hans sofrum, som var helt enkelt, med en stor slät mahognysäng och mahognymöbler i samma stil; ännu står på det lilla sängbordet den fint etsade vattenkaraff med glas, som han dagligen använde, jämte en liten dyrbar kaffeservis af porslin med hans namn i rik förgyllning. —

Näst intill lågo hans rökrum och skrifrum, mycket små och lika enkla; på skrifbordet finnas ännu alla hans skrifsaker: det mycket bläckiga pennskaftet och dito penntorkaren, den något slitna skrifportföljen o. s. v.; i det ena hörnet stå hans piska och ridspö, i det andra ser man hans piphylla, på ett fönsterbord ligga toalettsaker, bl. a. hans mycket enkla klädesborste m. m. — allt så i ordning, som om man i hvarje ögonblick kunde vänta få se den forne husbonden inträda.

Praktvåningen på andra sidan matsalen utgöres af tvänne större salonger, »den röda» eller »stora» samt »den gredelina» eller »drottningens» salong. Med undantag af de egentliga konstvärken, hvilka bortförts — flera af dessa tillhöra »Carl XV:s testamente» och finnas nu på nationalmuseum — är allt här i det närmaste sig likt, sådant kung Carl själf ordnat det; framför flygelpianot med den gröna klädesduken stå de båda pianostolarne; öfver den största röda plyschsoffan hänger en kopia af Höckerts i Frankrike befintliga, stora tafla »Gudstjänst i ett kapell i Lappland», hvilken exponerades i Sverge 1866 och var så omtyckt af kung Carl, att han gick upp på nationalmuseum att »taga farväl» af densamma, innan den inpackades för att sändas till sin främmande bestämmelseort. Den väl utförda kopian var han själf med om att spänna och fastsätta i dess ram samt upphänga på dess nuvarande plats.

I lilla salongen, lika ljus och glad som den förra och med violett plyschmöbel, finnas åtskilliga minnen af drottning Lovisa, hennes sybord m. m.; för öfrigt finnas många af henne broderade saker i hela våningen, särskildt i konungens rum. Sedan följa flera smårum, af hvilka det innersta rymmer en hel del af prinsessan Lovisas leksaker samt ett stort skåp, numera fyldt med mera enskilda »minnen»; detta skåp öppnas vanligen ej för de besökande. Bland dessa minnen finnes en bok, ett slags namnalbum, som tillhört drottning Lovisa, och hvari kungen, hans gemål, lilla prinsessan jämte de sannolikt mera förtrogna af hofkretsen inskrefvo sina namn hvarje gång Bäckaskog besöktes. Bokens första årtal är 1863 och det sista 1870 — hvilket var det sista år, drottning Lovisa besökte det skånska slottet — och namnen äro nästan ständigt desamma; utom den kungliga familjens egna, finner man år-

ligen v. Dardels, Bråkenhjelms, Louis Wredes, Henric Gyllenrams m. fl:s namnteckningar.

Så var slottet till det yttre och inre för några decennier sedan ännu »ett sommarlustställe, värdigt en furste», såsom det skrefs härom redan på 1850-talet, och oaktadt Carl XV vid denna tid under två tre år ej besökte sitt Bäckaskog, säges det dock i samma skildring, att allt därstädes ständigt var »i förträffligt underhållet skick; där råder en prydlighet och en ordning, som hans egen närvaro icke kunde göra större; det står i hvarje ögonblick färdigt att emottaga honom». — —

Helt annorlunda är det nu. Naturligtvis låter det sig ej lätteligen göra att underhålla denna aflägset liggande, numera obebodda kungsgård, såsom det i allo anstår en furstlig boning; men sådant Bäckaskog för närvarande är, gör det, liksom Ulriksdal, ett öfvervägande vemodigt intryck, hvilket snarare förstärkes än mildras däraf, att slottets inre kvarstår i nära nog orubbadt skick: förfallet utomhus framsticker därigenom blott så mycket starkare.

Nästan intet finnes kvar af det, som skänkte kung Carl så stor glädje: allén upp till slottet är ovårdad, och de många torra grenarne visa, att ingen »husbondes» öga vakar öfver de gamla träden; Oppmannasjön är urtappad, och dess stränder delvis nakna och sandiga; kanalerna äro igenfyllda, ålkistan är fullkomligt försvunnen, och småbryggorna sönderfallna eller borta; kvarnen, hvars ljud särskildt så mycket behagade kungen, har stannat för alltid; mäjeriet utgör lider för hvarjehanda upplag; af kägelbanan återstår endast några nedfallna murkna spillror; båtbryggan, kring hvilken i Carl XV:s tid Oppmannasjöns småböljor plaskade, står nu högt uppe på torra sandmarken, och i det fordom ståtliga orangeriet finnas inga växter; endast svalor bo där inne och flyga hvinande med ett oroligt kvitter ut och in genom de söndriga rutorna, då man inträder och de af människosteg störas i sitt lugn.

Endast blomsteranläggningarna närmast slottet äro ännu vackra; slottsmurarne äro täckta af samma täta vildvinsrankor, och längre bort i trädgården bära kung Carls fruktträd ännu vackra, röda äpplen.

Djup och tryckande tystnad råder uti slott och park, liksom det öfver hela den omgifvande näjden hvilar en viss tyngd, en sorgbunden förstämning, hvarom de trygge, allt annat än lyriskt anlagde skånske bönderna i trakten äfven äro medvetna, och hvilken de uttrycka på sitt betänksamma sätt: »Se'n 'kungen' dog, är här då ingen trefnad mer, det är då bestämdt». Om de sålunda af rent personliga skäl djupare än kanske på många andra håll af Sverges landsbygd sörjde öfver hans död, så blef för dem denna därtill af så mycket större betydelse, som äfven deras ekonomiska välmåga i icke ringa grad var beroende af det lif och den rörlighet samt af de mångskiftande praktiska intressen, som rådde i trakten, då kung Carl lefde.

Den skånske bonden är mycket hemkär, han äger måhända större lokalstolthet, än den man finner på andra orter. I närheten af Bäckaskog kännes därför slottets och gårdens nuvarande ödslighet af snart sagdt en hvar, gammal eller ung, som en personlig förödmjukelse.

* * *

Det var dock egentligen i egenskap af »arrendator» af den förut nämda lilla egendomen Bärgshamra, kung Carl visade sig vara en särdeles ifrig landtbrukare.

Detta ställe utgör fideikommiss inom grefliga familjen Barck, och arealen består af omkring 75 tunnland öppen och god jord. Det ligger helt nära Ulriksdal. Strax efter det man på väg från Stockholm farit förbi den s. k. »Ålkistan», viker man af till vänster in i en smal allé, och snart ser man den grönmålade ladugårdsbyggnaden med dess bruna luckor och dörrar och den stora »skullbron», öfver hvilken kung Carl var så förnöjd.

Det skänkte honom ett särskildt nöje att se på, huru de fullastade hövagnarna långsamt körde upp på höskullen, aflastade sitt innehåll och i rask fart rullade ut och ned för den breda bron på den motsatta gafveln. Själfva ladugårdsbyggnaden uppfördes under hans egen personliga uppsikt.

»Jag har själf byggt den», brukade han belåten säga om densamma.

Under den tid, arbetet därmed pågick, begaf han sig dit

flera gånger om dagen, ofta tidigt om morgnarna, uppmuntrade arbetsfolket med vänligt tilltal och följde det hela med allra största intresse.

Kostallet, stort, ljust och rymligt, hade tvänne långa »bord» med plats för tjugu kor i hvarje; dessutom fanns stallrum för sex hästar: fyra stora fuxar och ett par små blacka norrbaggar, dem han tyckte mycket om, och som drottning Lovisa själf brukade köra.

Han hade god reda på sina kreatur och var mycket angelägen om att vid inköp få god ras, hvarom han stundom kunde hålla långa öfverläggningar med sin intendent; han gjorde sig äfven dagligen underrättad om de särskilda mjölkkornas mjölkafkastning och utfodring m. m. De små norska lifliga korna hade han mest förtroende till och lät därför anskaffa sådana från Bygdö och Telemarken; det roade honom att sedan låta förgylla de runda metallknappar, som enligt norskt bruk prydde deras horn.

Holländska kor ville han däremot icke veta af; och när han någon gång på resa genom Holland såg sådana på bete, blef han nästan litet småförtretad på dem, stora och dumma, som han tyckte de sågo ut i de skynken, hvilka i detta land användas för att skydda korna mot den starka fukten samt mot flugor och mygg.

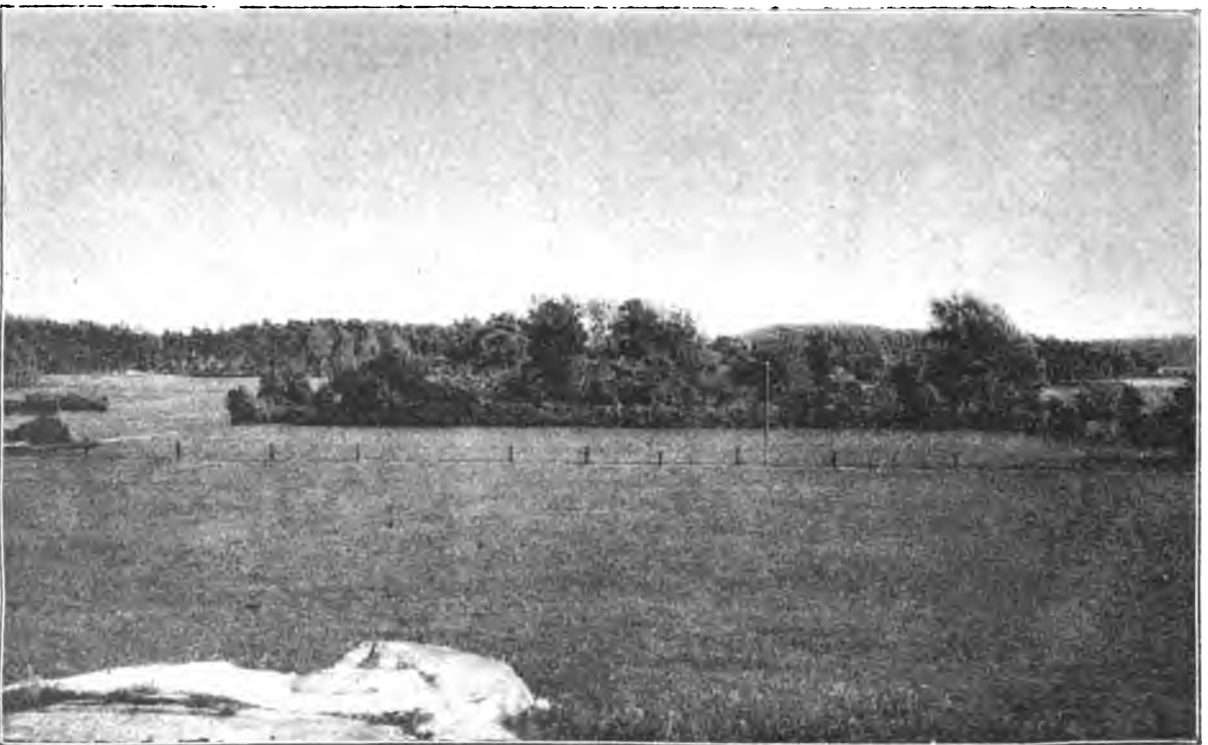
Äfven för det mäjeri, han ägde på Bärgshamra, hyste han stort intresse.

Helt nära ladugården finnes en liten gräfd dam, omgifven af al- och videbuskar; bredvid denna hade kung Carl låtit uppföra ett litet hus, hvari mjölken förvarades för att sedan säljas till staden. — Denna lilla byggnad är nu borta och flyttad ned till sjön. — Han brukade ofta helt stolt berätta, huru väl hans ladugård sköttes.

»Jag får 30 öre kannan för mjölken året om», yttrade han ibland mycket belåten.

Dessa »mjölkpenningar» stoppade han i sin egen ficka; utgifterna bestredos antagligen af hofförvaltningen.

Kung Carl var en mycket orolig landtbrukare; väderleken gjorde honom mången gång stort bekymmer, och när den någon tid varit ogynnsam för grödan, gick han oupphörligt och

Bärgshamra.
Utsikt från hufvudbyggnaden.

knackade på sin aneroid-barometer, undersökte, hur den stod o. s. v.

Han blef dock något lugnare i detta hänseende, då han låtit anlägga en stor gödselbrunn med ett slags vattningssystem, så att åkrarna under torka kunde få artificiell bevattning.

»Ser du, nu behöfver jag inte oroa mig för torkan mera; nu låter jag spruta öfver fälten», berättade han gladt härom för den af sina officerare, som oftast var honom följaktig under hans landtbrukspromenader.

Tidigt — ibland redan vid femtiden — om sommarmorgnarna, särskildt under slåttern och skörden, var han uppe och ute på sina åkrar för att se, hur arbetet gick, och att det oftast gick till hans belåtenhet, var en nästan självklar sak, då hans närvaro mer än något annat sporrade folket.

En och annan skördeman lefver ännu och kan på sitt okonstlade sätt berätta därom.

Det var till största delen foderväxter, som odlades vid Bärgshamra, och kung Carl var djupt intresserad af att experimentera med införandet af nya goda sådana. Han säges hafva varit en af de första i Sverge, som odlade s. k. »midsommarråg», och på Bäckaskog lät han dessutom göra försök med »australiskt hvete».

Under en af sina resor till slottet Muskau i Schlesien, tillhörigt hans svärfader, gaf han akt på en i Holland särdeles frodigt växande foderväxt, »seradella».

»Hör du, af den där skola vi skaffa oss frön och odla dem hemma på Bärgshamra», yttrade han till sin följeslage. Detta skedde också, ehuru utan synnerlig framgång.

Då konungen fått veta, att man på experimentalfältet vid Ultuna gjort åtskilliga försök såväl med seradella som med blodklöfver, varierade han dessa försök så, att han ej odlade dessa växter enbart, utan tillsammans med åtskilliga andra. Sålunda ställde han om, att seradella, blodklöfver och hafre odlades tillsammans, och af denna blandning fick han en kraftig och yppig grönfoderskörd.

Konungens förnämsta rådgifvare i landtbrukssaker var professorn vid landtbruksakademien C. E. Bergstrand. Denne

blef mycket ofta kallad till konungen för att rådgöra och öfverlägga i frågor, som rörde den senares enskilda praktiska hushållning.

Själf deltog han i anordningen af alla detaljerna vid åkerjordens skötsel, såsom plöjning, dikning, gödsling, odling af olika sädessorter m. m. samt uppgjorde planen för experiments anställande vid ladugårdsskötseln.

Professor Bergstrand var honom äfven ofta följaktig ut på åkrarna, där dikningsarbeten och plöjningar samt hvarjehanda åtgärder för trädesjordens behandling förekommo, och han fick sålunda ofta bevittna, huruledes konungen själf med arbetsfolket ordnade alla de minsta detaljer af dessa olika arbeten.

Särskildt intresserade kung Carl sig för, att man å kronans egendomar och på allmänna boställsgårdar, från hvilka halm och gammalt skadadt foder ej finge bortföras, skulle af detta bereda lämpliga komposter för åkerjordens gödning. För detta ändamål kallade han professor Bergstrand till råds för att uppgöra plan till försök att af gammal öfverskottshalm, som ej kunde användas vid kreatursfodringen, anlägga komposter, hvilka öfversilades med vatten, hvari man låtit smulor och affall af rapskakor ligga samt komma i förruttnelse och jäsning. Kungen var själf med vid dessa försöks utförande och var till och med behjälplig att tilltrampa halmhögen, så att massan jämnare skulle komma i jäsning och blifva alltigenom likartad.

Liksom det på Bäckaskog var hans stolthet att för ortens »kännare» visa sitt mäjeri och sin ostkammare, så önskade han äfven att på Bärgshamra visa framstående landtbrukare sina anordningar och experiment inom jordbruksnäringen. Han anmodade därför stundom professor Bergstrand att söka få än en, än en annan mera känd fackman, t. ex. professor Arrhenius, godsägare Odelberg på Enskede m. fl., att följa med till kungens »arrendegård» för att taga kännedom om ladugården och odlingarna därstädes.

Då kung Carl ämnade sig till Bäckaskog, lät han äfven stundom tillkalla professor Bergstrand, för att denne skulle åt honom uppgöra en promemoria angående uppköp och använd-

ning af konstgjorda gödningsämnen. Denna promemoria använde sedan konungen som ledning vid ordnandet af jordbruksarbetena vid Bäckaskog.

Under sitt vistande därstädes glömde han dock ingalunda bort sina försök vid Bärgshamra, ty hans landtbruksrådgifvare måste under hans bortovaro i Skåne ofta skrifva till honom och berätta, huru det gick med hans experiment i Stockholmstrakten.

Professor Bergstrand fick dessutom uppdrag att med anledning af dessa värkställa kemiska undersökningar och analyser samt delgifva landtbruksakademien de resultat, till hvilka man genom dessa försök kommit.

Kung Carls förnämsta syfte med anställandet af desamma var nämligen, att man skulle komma till erfarenhet och insikt om, hvad som i landtbruksväg vore för landet och för Sverges befolkning det mest nyttiga och fruktbärande. Äfven under hans samtal i dessa frågor framskymtade alltid tanken, om man ej genom den eller den åtgärden, det eller det försöket o. s. v. kunde komma till ett resultat, som framdeles kunde blifva till gagn för landet och vara efterföljansvärdt för vännerna och idkarne af svenskt jordbruk.

I professor Bergstrands landtbruksskrifter skall man helt visst återfinna mer än en af kung Carls tankar och idéer. Kungen bad åtminstone denne mången gång framföra hans åsikter och resultaten af hans sträfvanden till den jordbrukande allmänheten, hvilket ock skedde i åtskilliga uppsatser och föredrag.

Han studerade dessutom själf med ifver landtbruksskrifter för att på så sätt äfven teoretiskt följa med och förskaffa sig insikt i landtbruksvetenskapen.

En och annan gammaldags landtbrukare skakade väl ibland på hufvudet åt kung Carls »rön» och nyheter, men denne tröttnade ej, och det svar, han en gång gaf en anmärkare, är karaktäristiskt nog.

»E. M. kan aldrig få egendomen att bära sig på det här sättet!»

»Än sen», svarade kungen, »hvad gör det, om jag förlorar, bara landtbruket vinner på saken!»

Det var just detta, som uppbar hela hans intresse: att kunna gagna och föra framåt denna sitt lands hufvudnäring, att äfven i *detta* hänseende kunna bidraga till landets förkofran.

Professor Bergstrand, som med rätta torde vara en auktoritet i detta stycke, har uttalat föjande omdöme om kung Carl såsom landtbrukare — ett omdöme, stadgadt under årslång personlig kännedom om svenska landtbruksförhållanden. »Jag har ofta under min lefnad varit tillsammans med jordbrukare och praktiska landthushållare, ja, jag kan våga säga, kanske mera än mången annan af dem bland vårt lands inbyggare, som gjort till sin lefnads uppgift att efter förmåga värka i landtbrukets tjänst, men jag har sällan träffat någon, som i så hög grad som Carl XV varit så varmt och lifligt intresserad af vår modernärings utveckling. I detta hänseende bar han en ständig omtanke och omsorg om sitt lands och sitt folks bästa — — —»

Många furstar hafva haft enskilda egendomar — att t. ex. Carl Johan var bruksägare, är ju väl bekant — och de hafva af dem sökt tillgodose sig på bästa sätt; hos kung Carl var ifrågavarande intresse fullkomligt oegennyttigt. Den enda värkliga fördel, han personligen hade af sitt landtbruk, var det nöje det skänkte honom — den tillfredsställelse han kände öfver att kunna blicka ut öfver »sin egen» åker.

Står man uppe på backen vid Bärgshamra hufvudbyggnad, så ser man hela den lilla egendomen utbredd framför sig: välskötta fält och vallar, här och där splittrade genom en liten inskjutande dunge eller backe och rundt omkring bekransade af furuskog; på andra sidan glimmar bakom träden Brunnsvikens vatten; ett stycke längre bort, nära stranden, ligga flera små byggnader, dem kung Carl låtit uppföra, och som han uthyrde.

Det är en vänlig, idyllisk tafla, dock ej utan ett visst blidt vemod; man förstår väl den makt, denna natur hade att tjusa kung Carls sinne, man förstår hans kärlek till denna lilla fläck, där han gick och såg på sina åkrar, gladde sig åt kor och gröda, täckdikade och experimenterade och fröjdade sig åt att på *detta* sätt rå om en liten bit af Sverges jord.

* * *

Ännu återstår att skildra det allra innersta af Carl XV:s karaktär, nämligen i hvad förhållande han ställde sig till människoandens högsta uppgifter, de sedliga och religiösa.

En dylik framställning är nödvändig och borde hafva bildat afslutningen af detta arbetes första afdelning, hvars syfte varit att gifva en hel bild af Carl XV:s skaplynne genom att sammanställa de olika sidorna däraf hvar för sig. De många smådrag och berättelser vi sålunda i vår skildring infört, och hvilka samtligen på ett eller annat sätt röra Carl XV, äro i våra ögon icke en brokig samling anekdoter eller mer eller mindre roliga historier, planlöst inkastade i vår teckning; de äro icke *såsom sådana* af oss omsorgsfullt samlade ur samtidens präss eller från personliga källor i första hand; utan de äro värkliga *karaktärsdrag*, hvilka vi sökt så ordna och sammanställa, att de både gifva en konkret, åskådlig bild af kung Carl och psykologiskt belysa olika skiftningar af hans innersta lynne. Efter samvetsgrann undersökning hafva vi funnit dessa småberättelser fullt sanna, och om de på samma gång — med få undantag — äro för denne svenske konungs minne fördelaktiga, så hoppas vi, att detta sakförhållande skall hos den svenska allmänheten framkalla oblandad tillfredsställelse.

Men för att rätt förstå denne konung i ofvanberörda hänseende, det sedligt-religiösa, måste en skildring hafva föregått så väl af hans regentvärksamhet och hela offentliga lif som af hans konstnärsbegåfning i olika riktningar, med ett ord af allt, som bildar bakgrunden för hans individuella utveckling, sådan denna blef icke minst på grund af de svikna förhoppningar, som blefvo slutbehållningen af mer än ett af kung Carls varmaste sträfvanden.

Vi föredraga därför att uppskjuta hvad som återstår i teckningen af Carl XV som enskild person, till dess vi längre fram samt framför allt i hans poetiska bekännelser och uttalanden finna en ny anknytning till det kapitel, vi här för en stund lämna.

II.

1.

e stora rörelser, hvilka allt från århundradets början skakat Europa, hade som bekant kraftigt bidragit till bildandet af ett liberalt oppositionsparti i snart sagdt hvarje europeisk stat, äfven i Sverge. Detta parti fick dock här sin helt egendomligt nordiska stämpel genom de farhågor och önskemål, Carl Johans politik väckte inom vida kretsar. Väl bekant är ju äfven, hvilken makt detta parti lyckades förvärfva sig, allt sedan Carl Henric Anckarsvärd efter 1817—1818 års riksdag blifvit dess hufvudman.

Under de första åren af kung Oscars regering hade detsamma för en kort tid varit det inflytelserikaste; det förlorade visserligen snart nog åter konungens förtroende, men var dock vid tiden för dennes sista sjukdom och död det mäktigaste i landet. De stora europeiska idéerna hade sammansmält med de specielt svenska intressena till en strömning, som tycktes vilja och kunna sopa bort det föråldrade, det som vid denna tid ansågs onationellt och otidsenligt.

De skandinaviska folkens hopslutning i kraft af nationalitetsprincipen, större frihet i alla riktningar — inom politik, religion, ekonomiska frågor — korteligen: utveckling i alla hänseenden var hvad Sverges frisinnade parti betonade och åtrådde, och med lika stor bitterhet och misstro som någonsin betraktade man det konservativa, numera s. k. »junkerpartiet», hvilket man misstänkte Sverges kronprins tillhöra, för så vidt man öfver hufvud taget tilltrodde honom några värkliga intressen, öfvergående de rent militära eller hans nöjen.

Den konservativa riddarhusfraktionen, hvaraf en yngre del stod prins Carl personligen mycket nära, såg äfven helt naturligt i honom sitt stöd.

Carl såsom kronprins.
Efter samtida gravyr.

När därför kung Oscar, som på grund af sin sjuklighet mot slutet af sitt lif ej själf kunde föra regeringen, den 12 september 1857 utnämde sin äldste son till regent, var det utan tvifvel just ofvannämda misstro, som ytterligare skärpte harmen öfver detta »attentat mot grundlagen». En ganska allmän fruktan var äfven, att ett fortsatt »allenastyrande» — och det af en regent, som nästan ännu blott stod på öfvergången mellan ynglingaåren och mannaåldern — skulle blifva följden af den gjorda utnämningen.

Den nye regentens farfar hade brukat säga, att det var han — Carl Johan — som ensam arbetade emedan, såsom han sade, hans rådgifvare voro »stackare.»

Ett konstitutionellt folk ser dock icke gärna, att dess konung omgifver sig med »stackare», och med minne häraf samt af den ringa beundran, äfven Oscar I haft för sin legala rådgifvarekrets, trodde man sig också nu hafva skäl att af den unge, såsom självrådig ansedde regenten befara en personlig, halsstarrig regering.

Aftonbladet gick då ännu i spetsen för det liberala partiet inom prässen, och på frågan: »Äro rikets nu församlade ständer lagligen berättigade att uppdraga rikets styrelse åt kronprinsen?» svarade bladet ett genom spaltlånga artiklar bevisadt, ljudligt nej, hvari största delen af prässen enhälligt instämde.

Det hela åtföljdes af en massa argument, naturligtvis fotade på grundlagsvidrigheten uti förordnandet, men med tillräckligt klara antydningar för att visa, att självfva hufvudknuten låg just i *tvifvlet* rörande den unge regentens personlighet.

»Vi veta väl», yttrade sålunda Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning af den 12 september 1857, således samma dag utnämningen skedde, »— — — att ärftlighetsgrundsatsen, hvilken såsom upphöjd till grundlag måste respekteras, befunnes den dock inför förnuftet och statsklokheten än så ogiltig, berättigar H. K. H. kronprinsen att taga i sin hand det svenska regeringsrodret. Men vi veta däremot icke, om det är skäl att påskynda denna tid — — —»

Då förslaget emellertid gick igenom uti riksdagen, yttrade Aftonbladet af den 24 september spetsigt:

»— — — Vi inskränka oss till uttalandet af den önskan, att gårdagens beslut måtte vara fattadt i en för fäderneslandet lycklig stund, och att den person, som ännu för några månader sedan förklarade sig icke vilja begynna sin blifvande regering med ett grundlagsbrott, men nu icke desto mindre i strid med sin då förklarade vilja blifvit beklädd med konungslig makt och myndighet, måtte vara eller varda (åter tviflet!) så genomträngd af sitt eget höga kalls ansvar — — — att vi en gång må få anledning erkänna, hvad vi nu ansett oss böra beklaga hafva skett till fäderneslandets och de förenade folkens lycka — — —.»

Och då saken nu en gång var afgjord och ej mera kunde ändras, började man göra försök att invärka på och att bearbeta den unge regentens åsikter och sympatier — allt under inflytande af samma misstroende till hans frisinnade uppfattning, en misstro, som ej minskades af den nära nog fullständiga ministèrförändring, han företog efter den långa riksdagen 1856—1858.

Mången föreställde sig nämligen då, att han — just på grund af den befarade böjelsen för »allenastyrande» — på detta sätt velat befria sig från de för denna hans förmodade uppfattning af konungamaktens ställning besvärliga rådgifvarne[1].

[1] Om Carl XV någon gång gent emot sina rådgifvare genomdref sin vilja, skedde dock detta aldrig på ett sätt, som rubbade de konstitutionella grundvalarne eller störde landets lugn. En episod från en af hans konseljer under regenttiden, vilja vi såsom bevis härför i förbigående meddela:

I statsrådet den 19 juni 1858 föredrog civilministern, statsrådet Almqvist, inför kronprinsen-regenten en anhållan från öfverståthållarämbetet, att Kongl. Maj:t måtte tilldela medalj för berömliga gärningar åt 14:årige kadetten B. Tollstén och 16-åriga Wendela Beckman. Dessa båda unga barn hade nämligen kort förut under våldsam storm, oaktadt sina anhörigas energiska försök att kvarhålla dem, och under ögonskenlig fara för sina lif, gifvit sig af i en bristfällig båt, för att från annars säker undergång rädda några karlar, hvilkas farkost kantrat ute i segelleden utanför Stockholm mellan Danviken och Finnboda. Detta vådliga företag kröntes med fullständig framgång i all synnerhet genom den unga flickans stora lugn och sinnesnärvaro.

Med värme tillstyrkte statsrådet Almqvist nådigt bifall, men ecklesiastikministern, statsrådet Anjou, framhöll, att det vore hvarje människas plikt

Aldrig har dock en grundligare missuppfattning gjort sig gällande än denna gång. Den ministèr, som tillkom 1858, är just den, som på allvar i Sverge lagt grunden till ett konstitutionellt statsskick, det är samma ministèr, som genomfört representationsförändringen, och det är denna ministèr, som sedan blef kallad »den bästa»[1]. Det var en värkligt konstitutionell regering, som nu inaugurerades, hvilken icke afklippte regeringsformens § 4 efter orden »konungen äger att allena styra riket», utan kraftigt fortsatte: »på det sätt denna regeringsform föreskrifver»[2].

* * *

Helt annorlunda yttrade sig vid tiden för regentskapet stämningen för kronprinsen i Norge.

Medan han i Sverge fick uppbära alla dessa mer eller mindre personliga misstroendevota, uttalade man i Norge sin tillit till honom och erkände den öppenhet och välvilja, han ständigt visat.

Intill sitt 30 år hade han ej haft andra offentliga uppdrag än kanslersbefattningen och militära hedersposter. År 1856 blef han emellertid af sin fader sänd till en vidsträcktare värkningskrets såsom Norges vicekonung. Man hade således i detta land bättre lärt känna honom.

»Vår väntan var», hade en norsk tidning, Morgenbladet,

att, utan lön därför, hjälpa sina medmänniskor i deras nöd, och att räddning af människolif nog esomoftast ägde rum, t. ex. i Bohuslänska skärgården, utan att medalj därför blefve räddaren tillerkänd.

Ett längre meningsutbyte mellan de båda departementscheferna följde nu. Statsrådet Almqvist betonade, att han förordade de begärda utmärkelserna, visserligen icke såsom belöning för en fullgjord plikt, utan såsom ett erkännande af den ådagalagda ovanliga sinnesnärvaron, och statsrådet Anjou yttrade slutligen undfallande:

»Nå ja, hvad kadetten angår, må så vara, då han ju en gång blir man i staten och kan bära sin medalj på bröstet, men jag vet sannerligen icke, hvar *hon* skulle bära sin.»

Kronprinsen-regenten, som hela tiden suttit alldeles tyst, afbröt nu samtalet genom att slå handen hårdt i bordet, och sade ifrigt:

»Hon må bära den, hvar dj—n hon vill, men medalj skall hon ha!»

[1] Marcellus: Ny samling politiska silhuetter, sid. 121.

[2] Harald Wieselgren: Bilder och Minnen, sid. 8.

yttrat strax efter hans ankomst till Norge den 7 februari detta år, »att finna hos fursten i hela hans uppträdande ett erkännande af vår unionellt grundade lika berättigade och själfständiga ställning vid sidan af förbundslandet, och vi ville vidare se vittnesbörd om konstitutionellt sinnelag och den ovillkorliga vördnad, som hvar och en både i goda och onda tider och framför allt konungasonen är pliktig att visa den statsförfattning, i kraft af hvilken han kallas att bekläda statens högsta värdighet — — — Vi kunna intyga, att H. K. H., hos hvilken öppenhet och rättframhet synas vara framstående karaktärsdrag, har gjort sitt första inträde bland oss utan att stöta emot dessa första ovillkorliga fordringar. Det allmänna omdömet är gynnsamt stämdt för vicekonungens frimodiga väsen, och hans manliga personlighet jämte hans enkelhet i allt, hans kungliga uppträdande, hafva slagit an på oss.»

Denna varma ton snarare ökades än aftog under hela hans vistande i Norge; och när han i början af oktober 1857 — således kort efter det han blifvit utnämd till regent — i Christiania upplöst stortinget och tackat för de många bevis på tillgifvenhet och förtroende han emottagit, försäkrade stortingspresidenten vid afskedsuppvaktningen honom om stortingets »fulla tillit» och tackade i sin ordning för den »öppenhet och vänlighet», hvarmed han under hela sitt vicekonungaskap kommit en hvar till mötes.

På detta svarade prins Carl enkelt, att han med dubbel glädje erinrade sig den gångna tiden, »både för den kännedom om Norges land, jag därunder förvärfvat, och för den visshet jag vunnit, att en ärlig mening skattas af Norges folk.» — — —

Man tycker, att vittnesbördet från det demokratiska Norge borde något litet hafva lugnat de bekymrade svenska frihetsvännerna, åtminstone hvad prins Carls ärliga vilja beträffar. Men desse togo sig tvärtom häraf ny anledning att lägga sitt tvifvel i dagen.

Helt visst kan man ej med full rätt kalla detta tvifvel helt och hållet oberättigadt, enär man i Sverge ej haft tillfälle att på nära håll se prins Carl så att säga i »ämbetsutöfning», utom för så vidt det gälde hans militära intressen,

hvilka alltid — naturligtvis — stodo i nära samband just med de illa sedda unga »junkrarnes».

Men man kan dock icke häller finna de så hvassa pikarne befogade. I stället för att på grund af de norska uttalandena yttra sig förhoppningsfullt om kronprinsens regentskap, återgåfvos dessa i en något väl docerande ton, hvilken sannolikt alls icke skulle hafva fört prins Carl till de frisinnades läger, så vida icke hans sympatier för länge sedan tillhört de idéer, som äfven voro deras.

Det heter visserligen med rätta, att en regent måste stå höjd öfver partierna, men detta får dock icke tolkas så, att han skall visa sig indifferent i afseende på de stora sträfvanden, som röra sig inom samhället. Att prins Carl ej häller var detta, skola vi i det följande visa — det har för öfrigt af historien för länge sedan ådagalagts. Ty allt i god mening fritt och friskt i tiden kom under hans spira till kraftig utveckling, fick luft och kraft att trifvas. Och detta utan att han någonsin i egentlig mening slöt sig till vare sig det frisinnade eller konservativa partiet. Detta förklarar också, att han från båda sidor fått uppbära förebråelser. Och dock bevarade han i detta hänseende en fullt konstitutionell hållning, enär han, bortseende från partiensidigheterna, endast bevarade i sikte den punkt eller det mål, hvari de båda riktningarne *kunde* och *borde* sammanfalla: Sverges lycka och väl.

Det dröjde dock något, innan man började tro på honom.

Man harmades bittert öfver att en af hans första regeringshandlingar var några militära utnämningar, som ansågos tyda på »favoriserings- och godtyckligghetssystem, uteslutande riktadt på junkerpartiet,» och just med anledning af den rådande stämningen i Norge yttrades den förhoppningen, att han i detta land måtte hafva fått den gamla fördomen vederlagd, »att värkligt fria institutioner undergräfva konungadömet, och att detta nödvändigt måste äga en bördsaristokrati till sitt stöd»; likaså hoppades man att Norges fria institutioner skulle öfverhufvud taget komma att mana till efterföljd i Sverge.

På samma gång förklarade man sig ej kunna fatta, att »en furste, en regent mer än någon enskild människa skulle kunna vara en dubbelperson, att han på det ena hållet skulle

vara en vän af demokratisk enkelhet och bäst trifvas tillsammans med personer, hos hvilka frisinthet, insikter och okonstlad redbarhet äro förenade, men på det andra ifra för upprätthållandet af allt ruttet och med sina sympatier företrädesvis omfatta detta andefattiga och politiskt ofruktsamma junkerparti, som äflas att pånyttföda den ohjälpligt sjunkna bördsaristokratien, och som lyckats att hos nationen göra sig långt mera förhatligt och misstänkt än själfva det gammalkonservativa partiet — — —»

De välbekanta prins Carl tillagda uttrycken: »Jag gör en konst i opinionen, jag bryr mig inte om hvad packet säger» — yttranden, hvilka, i fall de värkligen blifvit af honom fällda, framsprungit mera af pojkaktig militärjargon än af något slags förakt för någon särskild klass af det folk, han tillhörde — spökade beständigt i allmänna medvetandet och bidrogo i ej ringa mån att hålla oron vid makt.

Hans svenska styrelse under den period, hans regentskap varade, har i korthet karaktäriserats genom trenne ting: Talrika utnämningar, raska resor och stora statslån. Genom de militära utnämningarna ökades, som sagdt, oppositionen i ej ringa grad, medan däremot De Geers utnämning till justitiestatsminister väckte liflig glädje bland de liberala; genom resorna vann han för evärdlig tid landtbefolkningens kärlek, hvarom redan är taladt; de stora lånen tillhöra historien om 1857 års kris och järnvägsanläggningarna; dessa senare stå ej i samband med hans personlighet på annat sätt, än att han, från första stund grefve Rosen framkom med förslaget Köping—Hultsbanan, allt framgent lifligt intresserade sig för alla dylika företag. »Vi måste», yttrade han en gång under år 1871, »hafva flera järnvägar, större kapital och mera folk, ty vi hafva ett stort land, hvilket, om det vore uppodladt i hela sin vidd, skulle kunna föda en mycket talrikare befolkning.»

Det hade gått en sägen om, att den nye regenten i ett uppsluppet ögonblick skulle hafva yttrat, att Carl XV ärnade i Sverge förnya Ludvig XV:s lefnadssätt och tidehvarf. Men allmänna tanken blef dock snart, att härom »spordes mindre, än det pratades», och med sin glädtighet, sina borgerliga vanor och sitt vänliga sätt mot alla människor befanns han snart

nog »långt mera lik en nutida republikpresident än en Ludvig XV:s styfva och draperade majestät.»

Den ovisshet, hvari man sväfvade om hans tänkesätt och riktningen af hans styrelse, hade väl bort skingra sig genom de humana beslut, hvilka han under sin första regenttid, var med om att stadfästa, sådana som husagans afskaffande, kvinnans myndighetsförklaring vid 25 år, ändring i föreskrifterna om hemmansklyfning och jordafsöndring, hvilken åtgärd troddes skola komma att lyfta skaror af Sverges lösa arbetsbefolkning till en självägande och bärgad arbetsklass; men det goda intrycket af allt detta motvärkades emellertid af andra förordningar, t. ex, den angående prästers rätt att upplösa fria religiösa sammankomster. Religionsfriheten var just en brännande fråga för dagen, och kort förut hade 143 engelska protestanter, anförda af ärkebiskoparne af Canterbury och Dublin, många andra biskopar, lordkansleren, lorder och prelater, till grefve Platen i London inlämnat en adress till förmån för införandet af religionsfrihet i Sverge. Vidare troddes det också, att regenten ställde sig ogynnsamt emot valrättens utsträckning, representationsfrågan — den egentliga hufvudfrågan — m. m., och tviflet på honom skingrades ej ens vid hans tronbestigning, då både hans första trontal och sedan hans tal till ständerna vid hyllningen den 5 maj 1860 föreföllo de liberala lika otillfredsställande [1].

I det förra yttrade kung Carl: — — — »Min ädle faders föresyn skall tjäna mig till ledstjärna, mina handlingar skola bevisa, att hans efterdömen slagit djupa rötter i mitt hjärta, och att detta lika med hans klappar varmt för fäderneslandets ära och välgång. För uppnående af detta höga och för oss alla lika dyrbara mål förlitar jag mig, gode herrar och svenske män, på eder kraftiga och fosterländska medvärkan. Då konung och folk gå hand i hand, kunna de, med den Högstes bistånd, lugnt motse kommande tider och finna inom sig själfva den styrka, som upprätthållandet af fäderneslandets själfständighet en gång kan kräfva.» — — —

[1] Vi anse oss böra ännu en gång betona, hvad i företalet redan framhållits, nämligen att i de Carl XV:s enskilda papper, dagböcker m. m., öfver hvilka vi förfogat, finnes intet af politisk beskaffenhet.

Härom yttrade August Blanche, hvilken väl liksom August Sohlman kan anses för en af det liberala partiets förnämsta målsmän i präss och riksdag, att talet, »framsagdt med konungens kraftiga stämma gjorde ganska god effekt. Det innehåller flera vackra tankar, men är för öfrigt i likhet med alla dylika ceremoniel, tämligen färglöst. Den, som väntade i trontalet finna ett i tydliga ord framlagdt program för den nye konungens regering, skulle funnit sig betydligt sviken». — — —

Vid hyllningen den 5 maj sade kung Carl bland annat:

— — — »*Framåt* måste vi gå, ty stilleståndet är för ett samhälle lika vådligt som i tidens längd omöjligt; men ej må vi obetänkt framskynda. Med lugna, men därför också säkra steg skola konung och folk vandra hand i hand mot vårt höga mål: fäderneslandets väl. Må denna dag beteckna det förbund, vi till dess uppnående afslutat. — — —

Frid, enighet, idoghet — se där hvad Nordens lycka kräfver, se där hvad jag skall hafva mig angeläget att åt eder bevara och hos eder utveckla.

Land skall med lag byggas. Ingen skall vara öfver lagen; ingen skall sakna dess skydd. Däruti består den sanna, den möjliga jämlikheten. Och om dess upprätthållande kunnen I från min sida alltid vara förvissade. — — —»

Är man opartisk, måste man medgifva, att dessa ord äro en konung värdiga, och nu, då kung Carl för länge sedan tillhör den svenska historiens minnen, ser man ju också, huru på fullt allvar dessa ord voro menade, huru den man, som blef Sverges mest konstitutionelle konung, med dem ej uttalade en tom fras: de blefvo tvärtom en lösen för hans regering, och i samstämmighet med dessa ord fortgick hans styrelse.

Men de i detta tal förekommande antydningarna om tidens oro och »obetänksamma» lust för framåtskridande väckte då stort missnöje hos framåtskridandets käcke män; detta fick sitt uttryck i Aftonbladet af den 7 maj, som innehöll en besk artikel om konungens »konservativa regeringsprogram», hvilket i så mycket erinrade om »det myckna af det slaget, man vid senare riksdagarnes början och slut fått höra från våra prelaters läppar. — — — Det är visserligen hugneligt att från samhällets öfversta höjd höra det medgifvandet, att ett absolut

Första porträttet af Carl XV som konung.
Efter en samtida gravyr.

stillastående är omöjligt; men det vore äfven önskligt, om äfven den öfvertygelsen kunde göra sig gällande, att ett tillbakagående till det, som icke mera har någon rot i folk- och tidsmedvetandet, icke häller i längden är möjligt, och att en regent, som vill vara värkligt *nationell*, icke bör vända sitt sinne till utlefvade former och grannlåter — — — utan med kärlek och intresse vända sig till det, som lefver hos nationen, det som är mäktigt af utveckling och som har en framtid för sig.» — — —

Att Carl XV ej i sin konselj ämnade omgifva sig med »stackare», hade genast blifvit klart. De män, som från början intogo platserna vid hans rådsbord, bildade en krets af de mest framstående och dugliga statsmän, som på länge suttit i en svensk konungs råd. Men hade man förut med jubel hälsat den ministèr, som kronprinsen-regenten bildat med friherrarne De Geer och Manderström såsom statsministrar, så upprörde däremot grefve Hamiltons utnämnande till chef för ecklesiastikdepartementet ånyo sinnena. Grefve Hamiltons insättande som konsultativt statsråd hade redan 1858 mött ett energiskt missbilligande hos de liberala, enär den utnämde »fullständigt tillhörde det konservativa junkerpartiet», och då man i den senare utnämningen såg ett sällspordt drag af långvarigt förtroende och tillgifvenhet å kung Carls sida, så trodde man sig hafva starka skäl att med misstro möta den unge konung, som man trodde vara villig att sluta sig till denne sin ministers konservativa politik.

Att man hufvudsakligast tänkte på representationsfrågan, framgår ytterligare af några klandrande ord af Blanche; denne yttrar nämligen sin missbelåtenhet särskildt däröfver, att den nye konungen konsekvent endast med den yttersta försiktighet berört »reformfrågan par préférence» — representationsfrågan.

Ett rykte hade också såsom säkert uppgifvit, att kung Carl skulle till valspråk taga »ära och fosterland», hvarigenom det mångtydiga ordet ära sattes före fosterlandet. Detta valspråk hade utan tvifvel varit i fullaste öfverensstämmelse med hans lynne och karaktär, ty, ehuru det ej var hans officiella, förblef det dock under hela hans lif hans privata rättesnöre, dock så, att fosterlandet alltid stod främst — äran i andra

rummet, väl till märkandes, då det gälde hans egen rent personliga ära. Ty hänsyn till denna senare undanskymde hos honom aldrig de allmänt svenska intressena.

När det då den 26 juli kungjordes, att konungen tagit till valspråk »Land skall med lag byggas», emottogs underrättelsen med stor glädje, enär detta valspråk hade en helt annan och bättre klang i svenska folkets öron än det förra. Det var också till sin natur mera både folkligt och nordiskt, ja, rent af skandinaviskt. Hämtade ur förspråket till Viþerbobalken i konung Birger Magnussons Uplandslag af år 1296, lyda orden på gammal svenska: land skulu með lagum byggiæ ok ei mæþ waldswerkum: þy at þa standæ land wæl, þa lagum fylghis;» samma uttryck förekommer dessutom i flera yngre svenska landskapslagar, i Västmannalagen, Helsingelagen o. s. v., hvarförutom det träffas i den i en Upsalahandskrift från omkring midten af 1400-talet bevarade ordspråkssamling, som utgafs af Reuterdahl 1840. I den jutska lagen — ännu äldre än konung Birger Magnussons — förekommer ungefär samma sats: »Meth lagh skal man landh bygghe», hvilken äfven igenfinnes i den äldsta upplagan af Skånelagen, Köpenhamn 1505. Inom den norsk-isländska medeltidsliteraturen förekomma orden, utom i Frostatingslagen från omkring midten af 1200-talet, äfven i Nials saga, där det heter: »þvi at með lögum skal land vårt byggja enn eigi með ulögum eyða.»

Detta uttryck synes sålunda hafva varit gemensamt för alla nordens lagar, ehuru det väl ej fullt kan afgöras, från hvilketdera landet det har sitt ursprung.

Den skandinaviska klangen gjorde sannolikt sitt till, att det nya valspråket hos en betydande del af befolkningen kom att ljuda kändt och förhoppningsfullt.

»Då Sverges konung», förklarade den liberala prässens främsta blad, Aftonbladet af den 27 juli 1859, »uti närvarande stund såsom sitt symbolum, såsom sin ridderliga handfästning ställer fram orden »land skall med lag byggas» (odlas, förkofras, utvecklas), så innebär detta löften och självförpliktelser, som han visserligen i sitt hjärtas djup noga öfvervägt och som han af alla krafter skall sträfva att hålla och fullgöra.

Hans rättframma, manliga och ridderliga karaktär innebär en borgen för, att han icke skall lofva eller förespegla nationen något, som han icke i djupaste och fullaste mening ämnar hålla och genomföra, och att ingen möda, ingen uppoffring skall vara honom för stor för att i sanning kunna infria sitt inför nationen, inför samtid och eftervärld gifna konungsliga hedersord.» — — —

Aftonbladet anade säkert ej, hur sannspådt det skulle blifva. Det fortfor emellertid att klandra konungens politik, regeringens finansplaner, statslåneoperationerna m. m. Det hela upplöstes emellertid i en het polemik med den officiella och konservativa Posttidningen.

2.

Både Sverge och Norge fingo dock snart nog anledning att pröfva sin nye konungs kraft, klokhet och varma bemödanden att uppfylla det löfte han gaf, då han som svar på den adress, Höjesteret 20 juli 1859 uti norskt statsråd i Stockholm öfverlämnade till honom, bland annat yttrade: — — — »Med trygghet kunnen I förlita Eder på min redliga vilja att främja allt, som leder till norska folkets heder och lycka och till befrämjandet af föreningen mellan brödrafolken.»

Då han den 6 oktober öppnade stortinget i Christiania, upprepade han i sitt trontal den ed, han förut svurit:

»Jag lofvar och svär att regera konungariket Norge i öfverensstämmelse med dess konstitution och lagar: så sant mig Gud hjälpe och hans heliga ord. — — — Må Gud förläna mig kraft att infria denna ed, såsom det blef min fader beskärdt att infria sin. Det norska folket skall . . . fortsätta att arbeta åt det mål, som är ett ädelt folk värdigt: upplysningens utveckling, samhällsordningens befästande och utbredande af lycka och förnöjsamhet i alla samhällslifvets delar. Mig skolen I alltid finna på denna eder väg.»

Det dröjde ej länge, innan han fick kännas vid en unionskonungs långt ifrån lätta uppgift, i det han bokstafligen slets åt tvänne håll: hans intresse drogs åt båda länderna, och han behöfde all sin själfständighet för att styra sin egen raka och rättvisa kurs mellan alla förvecklingar.

Redan vid Oscar I:s tronbestigning hade det konservativa partiet i Sverge varit denne gramse för hans förhållande till

Norge, för det han t. ex. erkänt Norges likställighet med Sverge i rättigheter och förmåner, »ehuru det icke i lika grad bidrog till unionskostnaden», vidare för det riksvapnet blifvit förändradt därhän, att skölden indelats i tvänne *lika* stora fält, det ena med svenska, det andra med norska vapnet, »i stället för att Norge förut haft blott en tredjedel» o. s. v. Och i en korrespondensartikel från Stockholm hade det från den liberala sidan yttrats, att Sverge länge märkt den skiljemur, som söndrat det från Norge, för hvars skull förbundet med detta rike aldrig kan bli en värklig förening, nämligen »medeltidsförfattningen med fyra stånd, den föråldrade lagstiftningen» o. s. v. —

Liknande röster höjdes nu vid Carl XV:s tronbestigning, men med mångdubbelt större styrka: å ena sidan af de konservativa, förnämligast adel och prästerskap, som talade om *Norges* afund emot Sverge, å andra sidan af de liberala, med Aftonblad och Blanche i spetsen, som talade om hvad *Sverge* hade att afundas Norge — dess fria, tidsenliga statsförfattning.

Sedan blef den kungliga namnchiffern ett ytterligare ämne till tvist; i Norge ville man, att kung Carl skulle räknas för den IV, trots att han var den XV i Sverge. Detta framkom dock ej i stortinget, utan i norska prässen; men redan 1836 års konstitutionskomité i Norge hade dock bland andra önskningspunkter i unionsangelägenheter framställt en förändring i kungens namnchiffer, hvilket dock af stortinget afslogs. Sedan dess hade denna fråga ej debatterats i tinget, och Aftonbladet uttalade sin varning, att detta ej måtte bli ett nytt tvisteämne i svenska riddarhuset

I hela landet pågick för öfrigt en liflig agitation, som hade till mål att uppreta stämningen emot Norge. Allt gammalt groll uppgräfdes; man kastade sig öfver allt, som dagens krönika kunde uppduka till nackdel för Norge. Man till och med inblandade kung Carls namn i småskandalerna; så t. ex. berättade en nitisk stockholmskorrespondent för att riktigt grundligt karaktärisera norrmännens öfvermodiga trots, huru man på telegrafbyrån i Christiania skickat tillbaka till Stockholm ett på svenska affattadt telegram från kung Carl, med den förklaringen att man ej förstode detta språk; och kungen

skulle då på det mest energiska sätt låtit de uppstudsige telegraftjänstemännen veta, att »han ämnade lära norrmännen förstå svenska». —

Historien förefaller oss ganska osannolik — dock ej med hänsyn till den svenska ordalydelsen uti kung Carls telegram, ty, ehuru han kunde, när han så ville, ledigt uttrycka sig på norska, gjorde han dock sällan detta; han talade i allmänhet svenska till norrmän. Men aldrig lade han däremot i dagen någon benägenhet vare sig att förakta detta sitt folks språk eller på något sätt vilja tillfoga sina norrmän någon förödmjukelse. Tvärtom. Kung Carl hade året förut tydligt visat sin aktning för det norska folkets »selvstændigheds- og æresfölelse», då han den 17 maj deltog i grundlagsfästen. Stormande jubel hade då i hela Norge höjts öfver »det sätt, hvarpå regenten visat sitt deltagande för dagen — — — det var ett moment — — — som utplånat den sista lämningen af den tradition, enligt hvilken fästen sågs med misshag af konungahuset och en del af brödrafolket. Kronprinsen har genom detta drag förvärfvat sig ny fordran på nationens tacksamhet — — —»

Vidare: några norska officerare, som genomgått skjutskolan på Drottningholm, begärde hos chefen att få beräkna distanserna efter norskt mått, enär deras gevär voro skottställda efter en sådan beräkning — och genast var en broschyrförfattare framme och påstod detta vara ett drag af »norsk isoleringslystnad». — Stämningen blef allt hetsigare, och det hjälpte föga, att Ole Bull, just som striden var skarpast, kom till Sverge och lade sourdine på de upprörda sinnena med sina underbara toner.

På riksdagen framkom först och främst grefve Anckarsvärds bekanta motion om en revision af föreningsfördraget. Fast motionens befogenhet erkändes, vann den emellertid från början ej några egentliga sympatier, framför allt därför att den var hållen i en viss opåkallad ton af förtrytelse emot Norge.

Men inom norska stortinget inträffade kort därefter något, som skärpte och förändrade tänkesättet i svenska riksdagen. Ej väl hade man i Norge fått kännedom om den Anckarsvärdska motionen, förrän nämligen inom stortinget förslag

väcktes om upphäfvandet af den del af den norska grundlagens § 14, hvari konungen tillerkändes rättighet att utnämna antingen en norsk eller en svensk ståthållare.

Det var härom den häftiga svensk-norska striden 1860 kom att röra sig, och det var i debatterna på svenska riddarhuset de ord fälldes, som kommo Norges främste folkskald att i harm och sorg utbrista:

»Har du hört hvad Svensken siger,
Unge norske Mand?»

»Norge är ett accessorium till Sverge. Norge äger ej politisk självständighet annat än i och genom föreningen med Sverge. Norges beroende är villkor för unionens bestånd. I annat fall: unionens upplösning.»

Detta var och förblef slutklämmen i svenska adelns och prästerskapets förhandlingar.

Den upphetsning, som under allt detta i riksdag, präss och broschyrliteratur rådde emot Norge, betecknades af Aftonbladet af den 7 februari 1860 sant nog såsom ett sådant arbete för ett närmande mellan de båda brödrafolken, hvilket kan betecknas med uttrycket »hand i hår och knif på strupe».

»Den blinda agitation», fortfar samma blad, »och vädjandet till de dåligaste passioner och fördomar, hvilka upphöjts till rang, heder och värdighet af nationalkänsla, ha icke varit utan all frukt; man låter det stora och värkliga fara — — — ett kommerciellt och socialt närmande mellan de båda folken, ett lämpligt ordnande af det gemensamma försvaret o. s. v. — — — koncentrerar alla sina bemödanden på ståthållarfrågan och tager till lösen: Norges förödmjukelse eller unionens upplösning. Det är alldeles klart — — — att någon annan förmån för Sverge icke gärna kan afses genom anspråk på att ingripa uti frågan om tillvaron eller borttagandet af ett norskt statsämbete än att förödmjuka norrmännen och såra deras nationalkänsla, att inför Europa kunna säga till dem: I hafven mycket prisat eder fria författning, eder demokratiska grundlov. I hafven räknat eder och af andra blifvit räknade som ett bland Europas friaste folk — — — men nu skola vi visa eder, att I uppgjort räkningen utan värden, att er grundlag ej är er egendom, att

den äfven tillhör Sverge — icke så, att vi kunna draga nytta af dess enkla former, dess frisinnade bestämmelser — — — men så, att vi åtminstone kunna skada er frihet, göra intrång på densamma, göra den osäker, ställa eder själfbestämmelserätt uti edra grundlagsfrågor i beroende af Sverges lagstiftning med dess junkrar, prelater och öfriga medeltidshärlighet — — —.»

Det norskvänliga partiet vid denna tid är således också det reformvänliga, med ett ord det frisinnade. Men det är att märka, att tonen inom detsamma är genomgående riktad emot det svenska »junkerpartiet», särskildt såsom varande reformfientligt.' »Representationsreformen» — det är denna stora centralfråga kring hvilket allt vid denna tid grupperar sig, vare sig det gäller Norge eller Italien, och vi tro oss ej taga miste, när vi uttala den öfvertygelsen, att det stora och med rätta så högt värderade intresse för Norge, som på 1860-talet lades i dagen af Blanche, Sohlman och Hedlund, ej så alldeles saknade en bitanke på den norska frågans invärkan på utgången af en framtida reformstrid i Sverge [1].

Vi yttra ej detta såsom ett klander; uppfattningen af ett fritt Norges frigörande inflytande på Sverge är gammal och är både sann och värkligt svensk [2]. Men vi vilja endast på-

[1] I förbigående vilja vi anmärka den egendomliga omständighet, att det parti, som man kunde kalla »Sverges höger» ofta nog yttrat mot unionen samma misstroende som Norges vänster. Orsaken torde vara att söka just uti det förras fruktan för norsk frihets öfverförande till Sverge, medan den senare i unionen ser en möjlig fara för sitt mera avancerade demokratiska samhällsskick från det i Sverge ganska starka ämbetsmannaväldet.

[2] Vi vilja erinra om tänkesättet härutinnan hos en svensk ädling af stor betydelse och hög rang, den gamle excellensen grefve Trolle-Wachtmeister. Denne hyste alltid stort förtroende till norska folkets skaplynne och yttrade sig med stor aktning om dess ledande män. Läsningen af protokollen från riksförsamlingen på Eidsvold hade, säger han i sina »minnen» från 1814, öfvertygat honom om att bland »dessa norrmän, som vi anse ofantligt råa», funnes män af förtjänst, »som kunna både tänka och skrifva». Han medgifver i ett bref, att den formella rätten skulle genom Kielertraktaten hafva varit på Sverges sida, ifall norrmännen af Sverges konung och kronprins blifvit behandlade såsom upproriska undersåtar. »Men», säger han skämtsamt, »oriktigt var det, att — oafsedt bristen på förmåga hos oss — man saknade en världsöfverhofrätt, inför hvars skrank man kunde draga de bång-

peka, att det tvifvelsutan blott fanns en enda man, som för Norges egen skull — utan alla bitankar — höll på Norges rätt: kung Carl.

Hans ställning såsom unionskonung, som Norges konung ålade honom visserligen detta som en plikt. Men visst är, att han däri äfven såg en personlig hederssak.

För honom hade det norska inflytandet i reformfrågan vid denna tid mindre betydelse; i sitt andra trontal satte han ock unionsfrågan före representationsfrågan. För honom var det en hufvudsak att främja de båda rikenas väl just i de punkter, Aftonbladet äfven berört; genom ett kommerciellt och socialt närmande och genom det starka bandet af ett gemensamt försvarsintresse.

Hans ifver, då vid senare tid frågan om Kongsvingerbanan uppstod, hans glädje, då detta »järnband» mellan de båda rikena var fullbordadt, och hans ord med anledning häraf vittna om detta. »Ingen önskan», sade han, »är hos mig mera lefvande än den: att de två brödrafolk, hvilkas styrelse är mig anförtrodd, må komma i närmare beröring med hvarandra och därmed äfven knyta sig fastare och fastare till hvarandra i ömsesidig högaktning och tillgifvenhet.»

Ett yttrande, han vid en audiens fällde till en framstående norsk köpman, är synnerligt betecknande för hans klara blick i fråga om det rent praktiska närmandet mellan folken. Köpmannen berättade nämligen, att han kommit till Stockholm för

styriga, när egna näfvar ej räckte till för att göra den goda rätten gällande. Där, på de anklagades bänk, skulle dock norrmännen ej hafva saknat godt sällskap, ty Gustaf Vasa, Garibaldi, Wilhelm af Oranien, Johan af Braganza o. s. v — ja t. o. m. lilla gubben Carl af Södermanland skulle där trängas om platsen». Särskildt framhåller han, att dröjsmålet med Kielertraktatens genomförande i väsentlig mån förändrat situationen till Norges förmån: »Det var ej längre den danska provins, som vi på papperet i Kiel förvärfvat, utan en åter uppstånden nation, som, ehuru under en blott kort period, hunnit dricka djupt ur den väckta nationalitetens, oberoendets och själfständighetens bägare . . . Det kunde hafva påräknat Europas sympatier, hvilka högljudt satte Norges sak på samma linie som Polens och Spaniens 1809».

(Anteckningar och minnen af Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister, del. 2, sid. 15, 17.)

att introducera ett franskt handelshus, hvarpå konungen lifligt svarade:

»Ja så, har du det? Det var en annan sak! Det är bra att du, — jag menar norrmännen — börja göra affärer i Sverge. Ju flera sådana mellan brödrafolken, dess bättre!» [1]

Han uppbjöd hela sitt personliga inflytande för att minska antipatierna mellan sina båda stridande folk, samtidigt med att han ej gaf på osjälfständigt sätt en tum efter åt någotdera hållet, ej häller sparade han sin egen person på de täta resor, han under denna tid företog mellan Stockholm och Christiania [2].

I svenska prässen (Östgöta Correspondenten 9 februari 1860) antyddes det såsom bestämdt, att kung Carl »vore öfvertygad om, att Norge hade rätt, och vore besluten att sanktionera norska stortingets beslut i endast norskt statsråd.»

Denna förmodan ökade spänningen i Sverge, samtidigt med att konungen personligen fick sin andel af de norskfientliga slängarne, och föreställningen, att den personliga monarkiska viljan skulle göra sig gällande i strid mot den ansvariga konseljen, i strid mot majoriteten inom trenne riks-

[1] »Mina Frimurareminnen» af —l—.

[2] Angående kung Carls medlingsförsök vid de svensk-norska förvecklingarnes mera komiska framträdande berättas ett par för kungens humoristiska uppfattning mycket betecknande anekdoter. Redan vid Oscar I:s begrafning skulle norrmännen hafva påyrkat, att då de voro så fåtaligt representerade vid högtidligheten, borde åtminstone deras statsminister, som var äldre i tjänsten, få gå till höger om den svenske. Kung Carl skulle då leende hafva föreslagit, att de båda höga funktionärerna kunde gå till höger om hvarandra fem minuter i sender och sålunda tura om under akten.

Under hans kröning, som inträffade midt under den värsta unionsstriden, sleto så att säga hans båda regeringar i hvar sin flik af hans kröningsmantel. Norska statsministern lär då af ofvan anförda skäl hafva påyrkat att i processionen få gå till höger om svenske ministern, den efter kröningen till grefve utnämnde baron Manderström.

Riksmarskalksämbetet kunde emellertid för sin del icke bifalla detta yrkande, utan hänvisade norske ministern till kung Carl, som lär hafva svarat honom:

»Att du, min käre Sibbern, skulle gå till höger om baron Manderström, det kan jag ej tillåta; men skulle du vilja gå till höger om mig under tronhimmeln, så mycket gärna.»

stånd och i strid mot det allmänna tänkesättet inom hela riket, var en brandfackla in i den brinnande partistriden.

Hans ställning var således allt annat än angenäm, och med rätta kunde prässen uttrycka den så:

»Sanktionerar kung Carl svenska riksdagens beslut, så får han ett helvete i Norge; sanktionerar han däremot norska stortingets beslut, så får han det i Sverge.»

»I denna hotande belägenhet», yttrar en framstående svensk historiker[1] i sitt minnestal öfver kung Carl, »vid denna kollision emellan berättigade intressen, var det konungens sunda omdöme, oväldiga bemedling och redbara sätt att gå till väga, som förekom en svårare brytning och återställde det goda förhållandet.»

Som bekant redde nämligen Carl XV härfvan så, att han hvarken gaf sitt bifall till ståthållarämbetets afskaffande eller till den äskade revisionen.

I ofvan citerade omdömen om kung Carl hafva, så vidt vi veta, alla historieskrifvare enhälligt instämt.

Och samtidens uttalanden äro äfven i öfverensstämmelse härmed.

»Konungen har aldrig varit mera populär och älskad än nu», heter det från Norge den 19 december 1861, »den raskhet, bestämdhet och det konstitutionella handlingssätt, han ådagalagt vid detta tillfälle, har stadfästat öfvertygelsen, att han är i besittning af *öfverlägsen statsmannaskicklighet*. Stor tacksamhet äro de förenade folken skyldiga sin unionskonung för hans beslutsamma och fasta uppträdande uti en tvist, som äljes kunde hafva tändt en ny tvedräktsfackla emellan båda folken.» —

Att kung Carl just i denna för honom så svåra strid värkligen kan sägas hafva stått »öfver partierna», är således en från alla håll erkänd sanning, hvilken ställer hans personliga värdighet i klar och vacker dager.

Och när den 4 november 1864 kom, då visade det sig, hvad kung Carls sträfvan värkat.

Den femtioåriga föreningsdagen firades öfver hela halfön med stort allvar, med gudstjänst och te deum i alla kyrkor,

[1] C. T. Odhner: Till minne af konung Carl XV.

med banketter, fästmiddagar, kantater, tal, illuminationer — den i Stockholm var »den praktfullaste, som dittills någonsin ägt rum», — och detta öfver allt, i hufvudstad och i by, i Sverge och i Norge, i kungens slott, i kasernerna och i ungdomsskolorna. All strid var tystnad. Ropet: »unionens upplösning» hördes ej mera. Det ljöd endast: »lefve föreningen på likställd grund», och detta från alla läger, äfven det militära.

Så yttrade statsrådet Carlson i sitt stora tal på rikssalen: »Men är då freden endast *lycka?* Är den icke tillika en *kallelse?* Innehåller föreningen idel *glädje?* Innebär den icke tillika en uppgift? — — — Just det är fredens största välsignelse, att hon sätter alla krafter i rörelse, *just det* är föreningens lycka, att den uppfordrar till en värksamhet utan gräns, innebär en uppgift, oändligt stor — men som icke löses med svärdets blodiga idrotter, utan genom *tankens* ansträngda arbete, än mer genom *viljans* renande lust att befrämja det helas väl. — — — Ja, *föreningen skall segra* öfver alla de små hinder, som möta den, öfver alla de svårigheter, som skulle vilja — — — träda i vägen för dess utveckling — — — föreningen är den klippa, på hvilken Nordens framtid hvilar.» — — —

Och vid banketten i Berns salong yttrade Blanche, att »fria självständiga statsförfattningar, det var, hvad de båda folken förde in i gemensamt bo under samma konung, och därmed följde af sig själf, att för det nya frihetens ljus, som lyste öfver båda, det gamla aggets, den gamla fiendskapens skuggor skulle fly». — — —

Statsrådet Malmsten var dock den, som starkast betonade norrmännens rätt, då han vid stadsfullmäktiges fästmiddag i Stockholm yttrade: »Riksdagen i Eidsvold framstår såsom en lysande meteor på Norges politiska himmel. Men meteoren blef först genom föreningen med Sverge den 4 november 1814 en allt upplifvande, värmande, känsligt strålande sol öfver Norges land och folk. Norge blef återgifvet åt sig själft och *fritt* förenadt med Sverge såsom ett självständigt och oberoende land. — — — Och månne ej föreningen med detta unga friska Norge haft ett mäktigt välgörande inflytande på oss, på Sverge och dess utveckling — — — månne vi ej äfven

häruti spåra ett välgörande inflytande af det fria Norges förening med Sverge? — — — Vi förstå väl norrmännens själfständighetskänsla och frihetskänsla — — — *Norges* frihet och ära är äfven Sverges frihet och ära.»

I lika erkännande ord yttrade sig äfven fästtalaren vid militärernas middag samma dag, generalmajor C. M. Björnstjerna — — — »Det blef Carl Johans snille förbehållet att inse, det en förening mellan tappra folk icke bör sökas genom det enas underkufvande. Föreningen af den 4 november byggdes därför på båda folkens lika rätt, och just därför blef den beståndande — — —»

Kung Carl själf föreslog vid den fästmiddag, han på slottet gaf för 300 personer, »i varma ordalag en skål för föreningen mellan brödrafolken», och från Norge svarades han med samma värme:

— — — — — — — — — — — —

Tredjemand i denne stolte Række
Det, Kong Carl, er du!
Over Nordens Himmel så du trække
Skyer op med gru:
Kampens Torden rulled i det Fjærne —
O, hvor slog dit Bryst!
Men du böjed dig for *Folkets Röst*,
Derfor blev du og dets Lykkestjærne. —

Att en sådan förbrödrings- och frihetsfäst kunde under kung Carls regering firas öfver allt i de båda rikena, vittnar om de rötter unionen värkligen slagit i allmänna medvetandet, men den vittnar äfven fördelaktigt om unionskonungens takt och förmåga att behärska situationen, så att de båda folken — trots allt — icke fjärmades från, utan närmades till hvarandra[1].

I ofvan anförda strof ligger för öfrigt antydt något af det, som förvisso ej minst bidragit till den försonliga stämningen. Ty jublet i Sverge var ej något braskande segerjubel; det var

[1] Framtida häfdatecknare skola, då de stanna vid sådana ljuspunkter i historien, som beteckna arbete och åtgärder för ökadt samförstånd besläktade folk emellan, utan tvifvel komma att gifva stort erkännande åt hvad den bernadottska dynastiens samtliga regenter för detta mål uträttat.

gemensamhetskänslan, som återljöd däri. Skandinavismen hade äfven här sått ut sitt frö; ingen tänkande människa kan förneka det inflytande, som denna enhetstanke, hvilken uppenbarat sig i politiken, i alla dessa nordiska möten på religionens, vetenskapens, konstens och det materiellas områden, öfvat på förhållandet mellan Sverge och Norge.

Men äfven skandinavismen hade under denna tid i kung Carl sitt bästa stöd, hvarom vi längre fram skola tala. Således är denna omständighet en ytterligare anledning att betona, att det i främsta rummet är kung Carls personliga förtjänst, att förhållandet mellan de båda rikena, från att hafva varit till ytterlighet spändt, blef i det folkliga blodsbandets namn så utjämnadt, att man å ömse sidor med stora fästligheter öfver hela landet hälsade föreningens femtioårsdag.

Att han stod så välgörande opartisk mellan bägge sina riken, berodde ej endast på hans kraft och själfständighet, utan äfven på hans frihetsvänliga sinnelag; ty liksom i Sverge tidens unga tankar funno ryggstöd hos honom — honom själf medvetet eller omedvetet — så var detta ock fallet i Norge. Och därför kunde han uppriktigt vara med om norrmännens glädje på deras frihetsdag, såsom när han i egenskap af vicekonung i Christiania deltog i fästen den 17 maj 1856, eller då han senare den 16 maj 1864 — norska frihetens femtioårsdag — med ett telegram lyckönskade den i Eidsvold samlade skaran till den högtid, »som rundt omkring i landet samlar det norska folket i tacksamhet mot Gud, som för 50 år sedan med friheten också skänkte det andan att förtjäna och bevara frihetens välsignelse».

Hans mest framstående regeringshandling i Norge var prägladt af detta tänkesätt; vi åsyfta införandet af *årliga* storting, hvilka i hög grad främjat nationens större själfstyrelse.

Det var med öppen blick för det berättigade i det norska folkets sträfvan för jämlikhet och oberoende, han sökte värka för enighet och godt förstånd mellan norrmännen och sina kära svenskar.

Genom sin personliga mellankomst under 1860 års svensk-norska konflikt återställde han, som sagdt, det goda förhållande,

hvilket icke ens de ömtåliga förhandlingarna om förslaget till nytt unionsfördrag sedermera kunde förstöra. Det är både möjligt och sannolikt, att norska stortingets beslut om tillträde för statsrådets ledamöter till dess förhandlingar icke kommit att sakna kunglig sanktion, om kung Carl vid den tiden befunnit sig vid full hälsa och vid den andliga spänstighet, som är en följd af friska lifskrafter.

Bland kung Carls sista stora regeringsbekymmer voro emellertid också de, som orsakades honom i maj 1872 med anledning af den spänning, som vid denna tid rådde mellan norska folkrepresentationen och norska regeringen, och hvilken gaf sig uttryck äfven i en adress från stortinget till konungen just under en tid, då hans hälsa var som mest vacklande. Den oro, dessa stridigheter vållade honom, var också mer än menlig för hans då svaga hälsotillstånd.

Då dagen för Norges stora 1000-årsfäst kom och Haraldshögen invigdes, var han allt för sjuk att personligen kunna infinna sig. Hans sista offentliga hälsning till Norge var följande telegram, som han på fästdagen sände prins Oscar, hvilken för tillfället representerade konungen.

»— — Jag skulle med glädje önskat att kunna i dag hafva varit i Norge och deltagit i fäderneslandets tusenårafäst. Hindrad därifrån, anmodar jag dig om att å mina vägnar uttala de bästa önskningar och förhoppningar om att dagens löfte måtte gå i uppfyllelse, till lycka för Norge, för de förenade rikena.» —

I Norge som i Sverge gällde Carl XV:s omsorg folket i dess helhet, och han gynnade ej häller här någon särskild klass; han tyckte ej om byråkratvälde, och ämbetsmännen fingo också ofta nog märka, att han ansåg dem uteslutande såsom folkets och sina tjänare. Dessa — för så vidt det rör norska byråkratien och en del af prästerskapet — hyste därför ej häller några egentliga sympatier för kung Carl, och enligt en framstående norrmans utsago bära deras yttranden ännu i dag prägeln häraf.

Men norska *folkets* kärlek vann han i så mycket högre grad; hans regeringstid har i Norge blifvit jämförd med den lofsjungna »Merry Englands» tid; och då i september kunga-

dödsbudet kom, var den personliga känslan af sorg så stor, att det i vårt norska broderland kunde sägas, att det förnams, som om döden susat »over eget tag» för att rycka bort något, som man håller mycket kärt.

Af alla de dikter, som då såddes ut öfver kung Carls kista, var ingen så *personligt* varm och flärdfri, som den från Norge:

> Farvel du elskte Drot! Vor varme Tåre
> Som Offer bringe vi din frie Sjæl!
> I Tanken stå vi alle ved din Båre
> Og sige Dig for siste gang Farvel!
> Tifoldt velsignet være da dit Minde!
> Velsignet leve det i Norges Land!
> *Dit Navn fra Slægt til Slægt vil slutte inde*
> *En Saga om en sand og ædel Mand!* [1]

En i sitt slag gripande kungahyllning är det drama, som förklarligt nog väckt så mycken vrede på många håll — Björnsons »*Kongen*», det drama eller den dikt, hvilken liksom med eldskrift påpekar de brister, som åtminstone *kunna* vidlåda kungadömet, på samma gång det gifver en kärleksfull psykologisk förklaring af kungens — den lätt igenkänlige Carl XV:s — personliga utveckling.

Att kung Carl så förstått med sitt väsen gripa den skald, som *då* kanske mer än *nu* var en tolk för ren och oförfalskad norskhet, visar, att han var en man, som äfven i Norge vann folkets kärlek, ty denna dikt är i själfva värket norska folkets drapa öfver Carl XV. —

[1] Kantat vid sorgefästen i Christiania efter kung Carls död 1872.

Louis De Geer.
Efter porträtt från midten af 1860-talet.

3.

Under tiden började och fortgick i Sverge denna rastlösa lagstiftningsvärksamhet, som utmärker Carl XV:s regering under de första åren. Denna värksamhet står värdigt vid sidan af hvarje för lagstiftningsarbete fräjdadt skede i vår historia, ett omdöme, som gäller särskildt de första 7 åren, 1859—1865, af hans lyckobringande styrelse, år, hvilka i många hänseenden bilda en glanstid för Sverge. Ingen svensk regent torde i så påfallande grad som han hafva gjort sanning af sitt valspråk — ändock hans dagars tal var räknadt vid den tidpunkt, då

erfarenheten, omdömesförmågan och lifvets allvarligare sträfvanden äljes anses stå på sin högsta grad af utveckling i en människas lif.

Vid ett genomseende af svensk författningssamling för åren 1859—1871 skall man finna, att i medeltal utfärdats mer än 75 olika författningar årligen, omfattande nästan allt, som kan hänföras till andlig, rättslig och ekonomisk förkofran i ett land.

Joh. Aug. Gripenstedt.
Efter porträtt från midten af 1860-talet.

Men det är ej antalet af författningar, vi vilja påpeka; i det fallet hade föregående styrelser ej varit sparsammare. Det är beskaffenheten och andan af de lagstiftningsåtgärder, hvilka tillkommit under kung Carls regering, ty de bära alla prägeln af framåtskridande, af erkännande åt människovärdet utan hänsyn till kön eller samhällsställning; de äro sanna humanitetslagar, hvilka åsyfta mildring i straffbestämmelser, möjlighet till återupprättelse för de felande, utvidgad religionsfrihet och politiska rättigheter för andra än medlemmar af luther-

ska kyrkan, undervisningens befrämjande, kommunal självstyrelse m. m.

Må vara, att kung Carl ej personligen tog initiativet i alla dessa frågor. Han ägde ej sin faders[1] eller sin broders, konung Oscars, omfattande specialinsikter i alla förvaltningens grenar — måhända förnämligast därför att hans personliga intresse

Chr. Rutg. Ludv. Manderström.
Efter porträtt från 1860-talet.

aldrig låg åt detta håll; men tack vare hans säkra blick, omgaf han sig dock med sådana rådgifvare, på hvilkas oegen-

[1] Han erkände själf detta, ehuru i ordalag, som ej visa någon synnerlig ledsnad öfver sin underlägsenhet i detta fall. Då han nämligen som ung kronprins fick veta, att han både af sina föräldrar och af allmänheten ansågs vara mindre begåfvad än sina båda yngre bröder, utbrast han:

»Jaså, man anser mig dum. Men så dum är jag ändå inte, att jag, som min far gör, vill i egenskap af konung blanda mig in i alla möjliga saker.» (Mina frimurarminnen, af —?—.)

nyttiga kärlek till landet han litade och till hvilka han öfverlämnade styrelsens detaljer. Man vet ju, huru han understundom, då någon mindre viktig fråga var före, till och med kunde slumra in under sittande konselj eller någon gång roa sig med att »rita gubbar»; finanssaker roade honom i allmänhet ej; han erkände också detta öppet och såg hälst, att dessa leddes af dem, som han trodde förstå dessa angelägenheter bättre än han själf.

Utom allt tvifvel är det likväl, att han skänkte ofvannämda humana spörsmål sitt rent personliga intresse.

Så är det ganska säkert, att exempelvis passfriheten, som vid riksdagen 1859—60 erkändes i Sverge, hade hans personliga sympatier.

Med passfrihet följer också asylrätt, och att första tillfället att tillämpa denna ett fritt folks vackraste rätt erbjöd sig vid ryssen Bakunins bekanta uppträdande i Stockholm, har helt visst ej varit kung Carl emot, som äfven däri var genomsvensk, att han delade sin tids antiryskhet. Anmärkas bör, att det ingalunda var såsom nihilist och anarkist Bakunin emottogs i Sverge; han uppträdde här som Polens vän och zardömets motståndare. Detta var nog att väcka sympatier för honom. Hans öfriga åsikter frågade man här ej stort efter.

Det är betecknande, att vid den märkliga fäst, som hölls för den ryske flyktingen på Phœnix stora sal och hvari idel allvarligt tänkande, frisinnade, men radikala fosterlandsvänner deltogo, det första talet hölls för konungen och det i mycket varma ordalag — ett tal för Carl XV midt i fästen för en af Polens och Rysslands mest bekanta frihetskämpar. Det ligger en viss mening dold därunder, hälst då man vet, att bland de främste deltagarne voro Blanche, Carlén, Hierta m. fl., män, som aldrig lagt an på att fjäska för kungligheten.

Och ingen kan häller misstänka den oförfärade Hierta för smicker, då han, erkännande kung Carls förtjänst i detta fall säger, att »bland de smycken, som pryda Carl XV:s krona, är erkännande af denna rätt, af asylrätten, kanske den förnämsta».

Hvem kan vidare betvifla, att den, som i en af sitt »hjärtas

dagböcker» yttrat: »Tron vill jag icke hindra hos andra, därför vill jag icke häller, att andra skola afhålla mig från att tro, hvad mig lyster — — mitt samvete är min anklagare, ej människors tal, min domare än han, som bor ofvan jorden» — att den, som *så* vädjar till högsta instans och som för egen del kräfver trosfrihet, ej också skulle unna den åt andra, och det af uppriktigaste hjärta?

Hvad vidare folkupplysningen angår, var det ju gifvet, att en ökad allmän bildning skulle bli mera af behofvet påkallad i samma mån, som allt bredare folklager kallades upp till delaktighet i kommunens och statens angelägenheter, och kung Carls regering sträfvade också trofast att härutinnan fortsätta, hvad konung Oscar börjat.

Kung Carl själf yttrade i ett af sina trontal: »Det är min ärelystnad, att en sann och lefvande bildning skall genomtränga vårt folk och sträcka sina välgärningar ned till den ringaste af dess hyddor». Han fick också lefva tillräckligt länge för att se folkupplysningen införd i en annan och ny riktning, i det sockenbibliotek, bättre folkskolor, seminarier och folkhögskolor utfyllde de luckor, som förut funnits.

Att han personligen intresserade sig för dylikt, visade han t. ex. på Bäckaskog, där han om somrarna stundom brukade gå in i den nära slottet liggande folkskolan i Kiaby för att åhöra undervisningen, då han äfven roade sig åt den breda skånska dialektens sjungande: »hau, lidit i, launt i, kau» o. s. v. — Till den nordamerikanske naturforskaren du Chaillu yttrade han en gång med djupt allvar i ett samtal rörande de framsteg, Sverge och Norge gjort på bildningens område:

»Den obildade måste åtminstone inhämta några kunskaper. Vi hafva en förträfflig lag: hvarje barn måste gå i skolan.»

Hans personliga intresse för landtbruk är redan omtaladt. Måhända var detta ej utan sitt inflytande på inrättandet af Alnarps landtbrukslärovärk, hvarförutom äfven trenne nya lägre landtbruksskolor bildades under hans tid. Hans outtröttliga intresse vid landtbruksmöten o. d. är tillräckligt välbekant[1].

[1] Sommaren 1868 omtalades t. ex. allmänt i prässen det lifliga intresse, kung Carl lade i dagen under det stora svenska landtbruksmötet i Stock-

Detta allt jämte många andra uppslag till friskare, nyare lif och raskare fart i det, som rörde landets dyrbaraste intressen, visar väl bättre än något annat, att landet i kung Carl fått en monark, för hvilken — vi citera här en af Sverges mest aktade äldre militärers, en af kung Carls forne vänners och tjänares ord — »intet var högre, intet viktigare än hans lands välgång och hans folks lyckliga utveckling. *Allt*, som han trodde kunna befrämja detta, låg honom varmt och innerligt om hjärtat.»

Häri var han helt och hållet oegennyttig; *landets* väl hette det för honom, ej först och främst *dynastiens* eller hans eget enskilda.

Detta är något, som man aldrig borde glömma, i synnerhet då man talar om kung Carls förhållande till den fredliga revolution, som framför allt gjorde hans regeringstid till ett af de viktigaste skedena i Sverges historia, nämligen hans förhållande till svenska folkets myndighetsförklaring, till representationsfrågan.

Mycket har han blifvit klandrad för sin »tvekan» och sitt »vacklande» i denna sak; man har till och med icke dragit i betänkande att insinuera, det han på sätt och vis skulle hafva köpslagit med sitt bifall, enär förslagen om förhöjdt apanage olyckligtvis råkade framkomma både 1863 och 1865.

Det var ingalunda lätt för en ung konung att i denna fråga fatta en fast position, en fråga, som i femtio år varit omtvistad och diskuterad, framlagd och åter förkastad. Att han hade en utvecklingstid att genomgå äfven med hänsyn till denna fråga är en naturlig sak, liksom ock att man ej kan lägga honom till last, att han slets åt tvänne håll: ministèren med de Geer och kanske främst Gripenstedt å ena sidan samt militärpartiet med Hamilton och Posse å den andra; hvad detta senare angår, bör man äfven betänka, i hvilket förhål-

holm; det berättades bland annat såsom bevis på hans enkla rättframhet, att han strax före mötets början inkommit civilt klädd å mötets byrå i slöjdföreningens hus, hvarest han, i trängseln af de många besökande, själf köpte biljett åt sig och franska sändebudet Dotezac, som befann sig i hans sällskap.

lande kung Carl stod och alltid stått till Hamilton, representationsreformens skarpe fiende.

Ifrån hans barndom eller tidigaste ungdom hade denne varit hans ledare, lärare och vän, och det är en fullkomligt naturlig och mänsklig sak, i sig själf ej att klandra, att vid ett dylikt förhållande idéerna bli mer eller mindre likartade, i synnerhet om den ledande principen — här Hamilton — representeras af en i ovanlig grad begåfvad och viljestark man.

Kung Carl hade således från sin tidigaste ungdom varit utsatt för trycket just från en af »junkerpartiets» främste målsmän. Och för detta kan ej *han* klandras.

Att han värkligen drogs åt tvänne håll, att han tvekade och vacklade, det visar bäst, att han inom sig äfven hyste andra sympatier än de rent aristokratiska, att det folkliga lynnet hos honom började göra sig gällande och arbeta sig fram äfven här. Det är orätt att kalla detta bristande frihetssinne eller att säga, det kung Carl i själfva värket ej var den frihetsälskande man, som de stora frihetsrörelserna inom landet gifvit honom sken af att hafva varit.

Ty om landets konung värkligen varit en fiende till frihet och fri utveckling — skulle månne då dessa rörelser kunnat blifva så segrande, att de kasta ett skimmer ända in i vår tid? — Är landets främste man i grund och botten reaktionär, så är i och med detsamma ett kraftigt handtag gifvet åt allt, som sträfvar bakåt i tiden eller vill stå stilla. Ett sådant handtag gafs emellertid icke af Carl XV.

Ty dennes lynne *var* frisinnadt, och den på 1860-talet förhärskande stämningen i landet kom därför dock till slut att koncentrera sig omkring honom.

Må vara — vi upprepa det — att han ej ägde de insikter, som hans så fint diplomatiskt bildade fader förfogade öfver; må vara, att det visserligen ej var han, som framdref de frisinnade rörelserna i sitt land; men dessa trifdes under hans regering just för den skull, att han först och sist i allt såg på detta sitt lands, sitt älskade Sverges bästa. Detta kan aldrig tillräckligt betonas.

Visst är också, att den man, som i hela sitt lif tackade gamle Hwasser, för det han lärt honom inse människans värde

i och för sig, aldrig i sitt hjärta kunde dela den uppfattning af de lägre folkklasserna, som så ofta gör sig gällande i vissa högre samhällskretsar. Hur mycket han än skattade militärisk duglighet, pli och käckhet, så var han i sitt grundväsen allt för enkelt rättfram och naturlig för att föraktligt se ned på »underklassen» eller önska, det denna fortfarande skulle förbli i en mera nedtryckt ställning.

En annan sak är det förvisso att såsom konung sätta sitt insegel på en genomgripande förändring af ett samhällsskick, som i århundraden ägt bestånd inom svenska folket; detta borde nog kunna väcka tvekan hos hvarje regent, så mycket mera som nödvändigheten af en utsträckt och säkert stadgad folkbildning nyligen blifvit så lifligt påpekad, något som ju åter efter mångas mening tydligt visade, att ej folket i sin helhet, sådant det då var, *kunde* vara moget för större själfstyrelse.

Någon sanning torde dock hafva legat i de klagomål, man riktat emot kung Carl för hans villrådighet. Säkert gjorde denna sitt till att skärpa situationen och allvaret.

Det påstås åtminstone, att det just skulle hafva varit »konungens vacklande obenägenhet», som drifvit regeringen till så mycket större enighet och fasthet. Rykten gingo om en ministerförändring, i den händelse kung Carl skulle neka att framlägga det de Geerska förslaget.

Å andra sidan visste man bland annat berätta om en ifrågasatt kombination, Sparre—Bildt—Björck. Den senare uppehöll sig vid denna tid såsom bankofullmäktig i Stockholm; han skulle hafva haft — trodde man sig veta — ett två timmars enskildt företräde hos kung Carl, som föreslagit honom att taga plats vid rådsbordet i förening med grefve Erik Sparre såsom justitieminister och general Bildt såsom utrikesminister.

Justitiestatsministern sades hafva tillsport kung Carl, hur det förhöll sig med detta rykte om ministerförändring, och man ville veta, att konungen svarat honom på ett undvikande sätt.

Visst är, att mer än en af kung Carls uppriktiga vänner, hvilkas oegennyttiga tillgifvenhet för honom är utom allt tvifvel, många år senare med sorg yttrat, att de ej skulle vilja

hafva varit i de Geers ställe, enär kung Carl ej handlade fullt öppet emot honom. Och det säges mer än en gång hafva händt, att då denne brukade infinna sig hos konungen, kung Carl redan »garderobsvägen» emottagit besök af förslagets ifrige fiender, t. ex. Posse m. fl., och med desse haft långa öfverläggningar i rak motsats till dem, han sedan höll med sin statsminister.

Från den konselj, hvari akten dock till slut underskrefs af konungen, berättade man, att statsrådsledamöterna före konungens ankomst rådgjort med hvarandra och kommit till det beslut att enhälligt resignera, i fall konungen vägrade sanktion. Vid sitt inträde fann han ledamöterna samlade i en fönsternisch, och han förstod, hvad som var å färde.

»Sitt nu ner, gubbar», utbrast han därvid hastigt, »jag skrifver under protokollet.»

Den 14 januari 1863 emottog riksdagen propositionen till en ny riksdagsordning och därmed sammanhängande ändringar i regeringsformen.

Ett allmänt jubel följde på denna tilldragelse.

Prässens reserverade hållning vid Carl XV:s tronbestigning var nu med ens helt borta. »Aldrig förr», yttrar Aftonbladet, »har en folkrepresentation fått emottaga af konungamaktens *frivilliga* initiativ, utan alla våldsamma påtryckningar och utan någon den tillfälliga konjunkturens nödtvång, ett förslag till en reform af den omfattning och i den riktning, som det här ifrågavarande, hvilket blifvit af konung Carl XV öfverlämnadt till folket och dess representanter, såsom den mognade, af en allmän, djupt rotad, under mer än ett halft århundrade utvecklad öfvertygelse.» — —

Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning yttrade i ordalag, hvari man igenkänner dess demokratiske ledare: »Röner — — det nu framställda förslaget framgång — — så står konung Carl XV:s regeringstid skrifven i häfden såsom en af de minnesvärdaste epoker i vår historia, långt ärorikare än de konungars, som spridt öfver Sverges namn glansen af de största segrar på stridsfältet, segrar, gemenligen köpta på bekostnad af folkets välstånd, odling, lycka och politiska anseende».

På samma sätt ljöd det också i landsortsprässen; öfver

Kung Carl i sitt statsråd.

Manderström. Kung Carl. v. Platen. Malmsten. Thulstrup. Carlson. De Geer. Gripenstedt. Bredberg. Lagerstråle. Reuterskiöld.

allt vimlade det af poem, i hvilka kung Carls personliga uppträdande lofprisades, på samma gång man skattade folket så lyckligt:

Och folket är upplyst, och konsten har stöd,
Och sorgerna flykta och klagan och nöd,
Och skalderna sjunga, och åter på jorden
Man ärar det gamla, det härliga Norden,

ty, som den reformvänlige skaldelöjtnanten och redaktören Ridderstad uttryckte sig i ett långt poem, »Carlavagnen»:

Åter har en Carl förkunnat
Fosterländska ädla tänkesätt;
Åter har en Carl i häfden
Ristat in sitt namn för mänskorätt.
Kungen handlat, kungen talat
Som vårt lands, vår samtids bästa tolk;
— — — — — — — — — — —
Konungen det är, som räckt oss
Ifrån tronen trofast redlig hand;
I historien icke bättre
Handslag växlats mellan kung och land.

Tacksägelseadresser till konungen ingingo från flera orter. I Stockholm samlades borgar- och bondestånden till middag och beslöto enhälligt med Blanche och Hierta i spetsen att göra en demonstration genom att uppvakta och tacka kung Carl.

Det slut, hans tvekan och helt visst ej ringa inre strid fått, det svar, han gifvit på nationens önskningar och framställningar, fordrade ett erkännande; han fick det äfven, dels i de båda folkvalda ståndens tacksägelseuppvaktning, dels i form af den illumination och det fackeltåg, hvarmed han hälsades på sin namnsdag, oaktadt man från motsatt håll sökt intrigera bort denna hyllning.

En af stadens riksdagsmän, grosshandlare Frans Schartau, hade nämligen i prässen framkommit med en adress, hvilken afsåg, att illuminationen måtte inställas, enär han, Schartau, uppkallats till kungen, som tillkännagifvit, att han af grannlagenhetsskäl icke önskade denna hyllning. Med detta meddelande på fickan genomdref ifrågavarande riksdagsman det beslutet, att stadens allmänna byggnader ej skulle illumineras.

Men då framkom Aftonbladet af den 27 januari med en kraftig uppmaning, att allmänheten måtte *frivilligt* illuminera och förklarade, att kungen endast afböjt illumination, ifall stadsmyndigheterna skulle besluta en sådan, hvilken därför på visst sätt skulle bli en *tvungen* hyllning.

En dylik skulle ej häller hafva varit i kung Carls smak; hans humbugsfria sinne skulle aldrig hafva känt sig tillfredsställdt af fästligheter till hans ära, som ej haft sitt upphof uti folkets egen fria vilja. Han tyckte så litet om officiel hyllning, att han på sina resor, som bekant, ofta med glädje spelade sina lojala undersåter det sprattet att komma för tidigt, innan äreporten var färdig, att med ett par godlynta ord afbryta det utarbetade hälsningstalet o. s. v.[1] Men en frivillig hyllning, om än så enkel, upptog han med glädje och välvilja. »Jag har mer än en gång sett hans ögon tåras därvid», har en högt uppsatt person, som ofta var honom följaktig, härom yttrat. Få äro väl också de regenter i Sverge, som fått emottaga så många frivilliga och hjärtliga bevis af sitt folks varma tillgifvenhet som just Carl XV.

Den frivilliga illuminationen blef nu också lysande, ehuru ej allmän[2], och ett fackeltåg anordnades, hvari personer af alla stånd och åldrar deltogo, »man såg t. o. m. präster och adelsmän marschera med».

Att kung Carl ej häller nu ogärna såg denna folkets hyllning, märktes af det sätt, hvarpå han mottog densamma. Stående i ett af de öppna slottsfönstren, lyssnade han till sången

[1] Så t. ex. vid Boråsbanans invigning 1863, då massor af högtidsklädda människor från stad och omnäjd samlats mellan »stadshuset», där kungen bodde, och kyrkan, där gudstjänst skulle hållas; man ville *se* och hylla honom, man väntade och väntade, såg sig omkring och undrade, men ingen kung hördes utaf. Slutligen fick man veta, att han redan infunnit sig i kyrkan, dit han begifvit sig på en omväg för att undslippa alla ovationer.

[2] Angående illuminationen berättas, att många transparenter voro uppsatta på enskilda byggnader; bland annat ådrog sig en af dem uppmärksamhet. Det var kungens namnchiffer i briljant eld och därunder det lakoniska ordet: »Godt». Detta ord var dock tillräckligt att upplysa hela Stockholms befolkning om hvem illuminatören var. »Godt, sa' Uddman», var och är ju ett allmänt kändt ordstäf.

och vinkade vänligt åt den otaliga, på borggården samlade folkmassan, som hurrade och jublade af alla krafter, samt uppkallade sedan sångarnes anförare och bad honom för dem tolka hans belåtenhet med uppvaktningen.

Det var ej endast i Stockholm, kung Carls namn denna dag nämdes med särskild glädje. I Upsala hölls en reformfäst, besökt af en stor del af universitetets professorer och en mängd personer af alla klasser, hvarvid tal hölls bl. a. af landshöfdingen grefve Hamilton, som med uppriktig värme talade om den »högsinte, frisinte kung», som för sitt lands skull offrat många kungliga prerogativer, många medel till inflytande.

Och det fanns ej en köping, ej en större plats i hela landet, där ej Carlsdagen 1863 firades med glans och jubel och hyllning till »vår älskade femtonde Carl», hvars »välgång blir allt mer och mer förknippad med fosterlandets». Ja, långt uppe i Norrbottens små fattiga byar liksom nere i fisklägena vid Östersjöns sydsvenska kust firades i all enkelhet af uppriktigt hjärta kung Carls dag, medan skalderna i mera högstämd ton tilljublade honom sitt bifall:

— — — denna stund
Med gåfvan af ett stort förbund
Skall femti år försona.
Salut med hurra, pomp och ståt,
Med pukor och basunalåt
För »nummer femton Carl Framåt».
För volontärn i krona!

Salut med skyldrade gevär
Så lång som hela linien är,
Salut för »Cæsars lycka»!
När kung och folk tillsammans stå,
Quis contra nos? Hvem skulle då
Väl spärra vägen för de två
Och segren från dem rycka?[1]

Men tonen blef snart något nedstämd; man började frukta, att man — om ej jublat för tidigt, ty förslaget var dock framlagdt — åtminstone misstagit sig om kung Carls oegennyttiga

[1] »Reformkungen» af Orvar Odd.

bevekelsegrunder. Redan den 29 januari framlade nämligen chefen för finansdepartementet, Gripenstedt, en skrifvelse till landtmarskalken samt talmännen i präste- och borgareständen, hvari meddelades, att K. M. genom särskild proposition ärnade begära förhöjdt anslag.

»Utan att yttra det ringaste om själfva saken», skrefs härom i Aftonbladet, »tro vi oss dock böra nämna, att formen och tidpunkten för detta meddelande väckt förundran samt gjort ett oangenämt, för att icke säga pinsamt intryck på snart sagdt alla, utan skillnad för olika samhällsställning eller olika politiska meningar. Man hade utan tvifvel bort kunna påräkna, att friherre Gripenstedt, som så länge handhaft finansportföljen och visat sig vara en så habil statsman, skulle kunnat anordna denna sak på ett lämpligare och både i det ena och andra afseendet mera grannlaga sätt.»

Man måste ovillkorligen dela den allmänna tanke, tidningen här uttryckte, och detta för kung Carls egen skull; ty visst är, att den tvekan, för att ej säga misstro, man hyst emot honom i början af hans regeringstid med anledning af hans förhållande till »junkerpartiet», nu så att säga tog en annan riktning, och man var halft benägen att tillvita honom rent af personligt själfviska baktankar, som fingo en viss grad af sannolikhet genom den dåliga affärsställning, hvari han befann sig.

Däraf kom sig det nyväckta tvifvel, med hvilket man betraktade hans förhållande till representationsfrågan.

Man satte alltså bifallet till hans begäran om förhöjdt anslag i allra närmaste samband med hans sanktionerande af representationsförslaget, i fall detta skulle segra vid riksdagen. Det gifves ej mindre än trenne olika versioner angående kung Carls personliga tänkesätt från och med det kungliga förslagets framläggande till den 7 december 1865, då det segrade.

Bekant är, att det ökade anslag af en million, som 1863 begärdes att under fyra års tid utfås, beviljades på en gång.

Det uttryck, kung Carl då säges hafva fällt, har ju äfven nästan blifvit bevingadt: »Åh h—e, vräker de på mig allt ihop på en gång!»

Men millionen räckte icke, och 1865 gälde riksdagens

första fråga första hufvudtitelns höjning från 630,000 rdr till 800,000, ej blott för en gång utan för alla tider.

En af de antydda versionerna lyder nu så:

I statsutskottet voro adeln och prästerna för anslagets höjande, men borgare och bönder afgjordt emot detsamma. Bland städernas representanter funnos män sådana som den skarpsinnige Hierta, den entusiastiske Blanche, den försiktige Björck, vidare bönder sådana som Per Nilsson i Espö, C. J. Svensén, C. A. Larsson i Maspelösa m. fl., män, hvilkas namn hafva en viss klang i vår senaste riksdagshistoria.

En för ej länge sedan afliden adlig utskottsledamot, hvilken varade förut emot förslaget, plötsligt ändrat mening och nu lika mycket ifrade för detsamma, skulle då hafva yttrat, att om anslaget beviljades, trodde han sig kunna garantera kungens sanktion af representationsförslaget. Han skulle till och med hafva erbjudit sig att inom $^3/_4$ timme hafva inhämtat kungens ord därpå. Från riksdagshuset till västra slottsflygeln, där kungen hade sin våning, vore vägen ej lång; utskottet, som ej rätt gärna kunde afbryta diskussionen, skulle hafva öfverenskommit »utom protokollet» att uppehålla tiden med löst prat, och ordföranden, grefve Arvid Posse, förslagets kanske ifrigaste motståndare, skulle hafva varit nog gentleman att ej hindra detta. På utsatt tid skulle nämde utskottsledamot således hafva varit åter med konungens ord i bindande form: 800,000 rdr beviljades — kungen sanktionerade reformen.

Så lyder den första, mest skandalösa och för kung Carl afgjordt nedsättande förklaringen af denna sak.

Om denna också varit sann, skulle det i alla händelser ingalunda varit ett enstaka fall i dynastiers häfder; man har visserligen förut i historien sett det enskilda intresset och egennyttan äfven på tronen vara nog starka att kunna omstörtande inverka på folkens viktigaste beslut.

Men af skäl, som vi genast skola nämna, anse vi denna historia fullkomligt ohållbar, oaktadt vi hafva fått den från trovärdigt håll. Vi anse dessutom ej för omöjligt, att ifrågavarande »underhandlare» kunnat spela den honom tillagda rollen, men i så fall har han det gjort på »egen hand» och

utan att kung Carl haft en aning om hela intrigen. Detta vårt antagande har blifvit ytterligare bestyrkt af den adjutant, som denna dag var vakthafvande hos konungen och utan hvars anmälan ingen till honom insläpptes. Af honom hafva vi nämligen mottagit den bestämda förklaringen, att ifrågavarande adliga utskottsledamot, under tiden för utskottssammanträdet, icke varit synlig i konungens våning.

Den andra meningen om kung Carls förhållande till frågan var, att han in i det sista tvekade att sanktionera förslaget. Han blef endast långsamt och så småningom öfvertygad, att ett nekande ej skulle tjäna till något; ministèren hade för starkt rotfäste i folkopinionen för att afgå; det af de Geer, Dreyer och Björck gjorda reformförslaget skulle, om det nu fölle igenom, vid nästa riksdag åter framkomma, och till slut visade de bekanta deputationerna från hela landet en sådan enhet i folkviljan, att ett nekande lätt kunnat föra till blodsutgjutelse, som ej skulle hafva ledt till något annat än stämningens ytterligare upphetsning och förslagets utsikt att så mycket säkrare vinna seger nästa gång[1].

Och det skulle hafva varit öfvertygelsen om detta, som förmådde honom att sanktionera.

Den tredje uppgiften lyder så:

Sedan kung Carl vid 1863 års riksdag undertecknat reformförslaget, lät han all tvekan fara. Som skäl härför anföres — och kan med rätta anföras — bl. a. det samtal, konungen skall hafva haft med öfverstlöjtnant Nisser vid Dalregementet redan vid 1865 års riksdags allra första början, innan ännu någon fråga blifvit framlagd.

»Hvad är E. M:s tanke — skall reformen segra eller komma att förkastas?»

»Den skall segra.»

»Men i fall den likväl skulle falla, så framlägger E. M. väl förslaget dagen därpå?»

[1] En af kung Carls nära vänner har berättat oss, att han vid deputationernas ankomst föreställde konungen allt detta, tilläggande: »Det är ej adeln, som skrifver E. M:s historia».

När kung Carl sedan nästa års sommar kom till Skåne, yttrade baron Jules Schwerin sitt missnöje öfver, att kungen sanktionerat förslaget.

»Min käre Schwerin, det är inte adeln, som skrifver min historia», svarade då denne och svängde sig om på klacken.

»Det vore väl häftigt — men länge skall det ej dröja.»

»Tillåter E. M. mig att omnämna detta för vänner och bekanta?»

»Gärna.»

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Borgarståndets talman, grosshandlare Schwan, uppvaktade äfven konungen för att personligen taga kännedom om hans tanke, och till honom yttrade kung Carl:

»Visst är det sant, att jag länge tvekade, innan jag underskref akten; men sedan jag undertecknat den, önskar jag uppriktigt förslagets framgång.»

På Schwans hemställan, i fall konungen ämnade mottaga de väntade deputationerna, svarade han lugnt och klart:

»Nej. Landet har i sina riksdagsfullmäktige sina grundlagsenliga ombud. Det vore icke konstitutionellt riktigt att ställa mig i förbindelse med andra, på sidan om både författningen och ståndens själfbestämmelserätt uppträdande, främmande, extra ombud. Det duger inte. Statsförfattningen måste aktas. Emottoge jag deputationerna, måste jag tala till dem såsom konung, och därtill har jag ingen rätt. Mitt ord såsom sådan är redan uttaladt i och med det framlagda reformförslaget. Enskildt kan jag väl yttra mig till en och annan mig nära stående person, men därmed äfven slut. Riksdagen må — såsom riksdag betraktad — handla utan allt påtryck från mig, självständigt och fritt.»

Ett ungefär liknande svar erhöll äfven öfverste Ericson vid den audiens, han sökt och fått hos kung Carl för att å deputationernas vägnar enskildt hos konungen taga kännedom om tiden, när denne skulle vilja emottaga dem. Som bekant hänvisade kung Carl i öfverensstämmelse med sin uttalade åsikt deputationerna till justitiestatsministern, såsom den under för handen varande förhållanden ende konstitutionellt vederbörlige, till hvilken de borde vända sig. Själf emottog han deputationsmedlemmarne en och en i sänder och med villkor, att ej ett ord finge talas om representationsreformen.

Carl XV:s ofvan citerade ord tyckas oss vara ett värdigt och konungsligt tal: det lämnar ej några tvifvelsmål angående hans personliga tänkesätt och öfverensstämmer i det allra när-

maste med ett yttrande, som han sommaren 1865 under ett besök i Skaraborgs län skall hafva fällt till en högt uppsatt man inom provinsen. Detta yttrande reproducerades samma år i augusti månad uti Mariestads Veckoblad, och man kan få se det med kursiv stil aftryckt i hela den samtida prässen såsom ett otvifvelaktigt säkert bevis på, hvar man hade kungen i detta stycke.

»Med förundran», hade han sålunda sagt, »har jag hört, att ett rykte är i gång, att jag skulle föga bry mig om, hur det går med representationsförslaget; detta är alldeles grundlöst; jag intresserar mig tvärtom på det högsta för förslagets framgång, och det ej blott för svenska, utan äfven för de norska förhållandenas skull.» — —

Just de sista orden äro synnerligen betecknande; de visa, i huru hög grad kung Carl värkligen tänkt sig in i frågans vidd. Han, som satt till sin uppgift att arbeta för endräkt mellan brödrafolken, hade otvifvelaktigt insett, att en af orsakerna till de tvister, som förefallit — och detta ända sedan långt tillbaka på 1830-talet — var den stora olikheten mellan Norges parlamentariska representation och Sverges tunga, gammalmodiga och »fyrhjuliga ståndsvagn».

Ej minst vid sitt eget tillträde till regeringen hade han hört röster i Sverge tala om Norge med dess efterföljansvärda författning på ett sätt, som än ytterligare uppretat den antinorska stämningen i landet.

En i detta hänseende större likhet mellan de båda rikena skulle också medföra färre anledningar till tvist och split, ty ju större öfverensstämmelse i statsform, dess större närmande, dess större tillit. Det är äfven bekant, att skandinaverna i allmänhet med förhoppning afvaktade såndens afskaffande i Sverge, ty en äfven med den danska mera öfverensstämmande representation vore alltid ett steg i den riktning, som från detta håll åsyftades[1]. En hvar känner kung Carls ifriga skandinaviska sympatier.

[1] Såsom ett exempel på tänkesättet i de skandinaviska kretsarne i Danmark vilja vi anföra ett uttryck af direktören i danska inrikesministeriet, Vedel. Efter representationsförslagets framläggande skref han nämligen i bref till L. J. Hierta: »Detta ser ut som en unionstanke».

Det tyckes oss ej vara svårt att uttala en bestämd öfvertygelse om kung Carls värkliga tanke angående den stora reformen.

Han var för det första ej den man, som för 170,000 rdr — i det hela taget en spottstyfver för en regerande konung med dåliga affärer — skulle så att säga sälja sitt lands gamla konstitution.

Det är välbekant och äfven i detta arbete flera gånger omtaladt, hur högt kung Carl älskade Sverge. Mer än en gång yttrade han i tal och i skrift sin stolthet öfver att vara svensk; och i hans dagböcker ser man ofta uttryck sådana som t. ex. detta:

»Sverge, det är skönt att veta, att man är en bland dina söner, att man under din himmel första gången skådat dagens ljus, att känna ett outsägligt begär att offra allt för ditt namns ära.» — —

Denna hans fosterlandskärlek var ej en abstrakt eller romantisk allmän känsla, utan en intensiv kraft, hvilken, då döden var honom nära, rent af uppehöll honom, till dess han hunnit hem till sitt land — endast där kunde han i frid sluta sina ögon.

Ingen skall sålunda kunna säga om konung Carl XV annat, än att han var ärlig och svekfri, oegennyttig och sorglös — kanske klandervärdt sorglös åtminstone i hvad som rörde honom själf och hans egna affärer; och ingen skall häller om honom kunna vittna annat, än att landets lycka var för honom det främsta: är det då väl troligt eller ens tänkbart, att han skulle kunnat låta Sverges utveckling bero af en personlig penningfråga? Aldrig. Så handlar ej en man med kung Carls karaktär.

En af hans närmaste vänner, som kände honom väl, har om honom yttrat, att han var ett snille i karaktär och lynne; ty, som det gifves snillrika hufvuden med svaga karaktärer, så gifves det åter karaktärer, som visserligen ej äro starka i reflexionen, men som instinktlikt gå rakt på sitt mål och gripa det med hjärtats fulla varma kraft.

Och i öfverensstämmelse med sig själf handlade han sålunda äfven här. Vi hålla det ej för otroligt, att han in i sista

stund värkligen tvekade; det skulle hvarje furste göra, som insåge vikten och betydelsen af det steg, som stode i begrepp att tagas. Och denna tvekan är just bästa beviset för att han aldrig låtit binda sig genom något löfte, som stod i samband med apanagefrågan, det visar, att han in i det sista handlade fritt i detta hänseende.

Men hans tvekan står ej häller i strid med den fulla sanningen af hans ord, då han vid flera tillfällen yttrar sin önskan om förslagets genomförande och seger. Offentligt och med stort allvar uttalade han denna önskan i trontalet, på samma gång han erinrade om det offer, som begärdes af adeln:

»Det är ett högt anspråk», sade han, »att en bestående representation skall, med full frihet i vilja och handling, själf på en annan öfverflytta det ärofulla uppdraget att föra ett folks talan. Jag tänker därför högt om eder, då jag uttalar mitt hopp, att I skolen antaga detta förslag, i hvars framgång jag ser en ökad trygghet för samhällets lugna utveckling.»

Att kung Carls äfven här uttalade förhoppning om förslagets framgång var uppriktig, därför garanterar just bland annat äfven hans skandinaviska uppfattning af Nordens lycka och framtid, såsom vi nyss antydt.

Att han först på grund af de talrika reformbanketterna och deputationerna — hvilka senare han i enlighet med sitt förut anförda uttalande ej häller officiellt mottog — fattade ett afgjordt beslut, detta åter visar endast, att kung Carl dessförinnan tvekat att sanktionera förslaget, enär detta *möjligen* kunde vara endast ett uttryck för den liberala opinionen — låt vara majoriteten, man dock endast en fraktion. När han sedan såg, att denna opinion också var den nationella, *då* var hans tvekan slut, och då skref han med fast hand under utan att lyssna till det reformfientliga partiets[1] och prässens mörka

[1] Detta parti representerades långt ifrån endast af adeln, af hvilken många högsinta och upplysta män voro *för* reformen, utan ännu mera af prästerna, hvilkas organ, »Väktaren», t. ex. yttrade om nya kommunallagen, att den vore »en början till undergräfvande af konungamakten», att landstingen »voro en illusion» och att »självstyrelseandan vore en elak ande», o. s. v. i samma stil. Faktiskt är, att intet stånd var så fientligt som det prästerliga mot ett förslag, som påtagligen skulle komma att medföra särskildt för landtmännen en högst betydande makttillökning.

spådomar om ett »bondregemente», som skulle föra landet i olycka och undergång.

Han lade därigenom i dagen, att han förstod sin uppgift såsom konstitutionell konung; trots all föregående personlig tvekan ställde han sig i rätta ögonblicket i spetsen för rörelsen och blef sålunda i stånd att i viss mån leda densamma, på samma gång han därigenom äfven som regent — personligen ägde han den förut — vann sitt folks tillit och kärlek i en grad, som få monarker före honom.

Ty kung Carl vandrade nu som alltid »en kungsväg utan krokar och smygvägar»[1].

* * *

Den 7 december 1865 blef sålunda en epokgörande dag i Sverges, dess folks och d. v. konungs historia,

Det var på denna dag det gamla riddarhuset i Stockholm förlorade sin tvåhundraåriga betydelse.

Den ärevördiga, af Ehrenstrahl dekorerade samt af nobla tänkespråk prydda riddarhussalen är helt visst den märkligaste praktsal i Sverge, kanske i Norden. En stor del af vår historias både ljusaste och sorgligaste minnen äro förknippade med densamma; den har varit vittne till fosterlandskärlek och partisinne, till hat och sämja, till oegennytta och uppoffring, till förföljelse och trots. Dess första och sista minne har en egendomlig öfverensstämmelse. I plenum den 5 december 1680 medgaf adelns talrikaste klass reduktionen; i plenum den 7 december 1865 beslöt adelns pluralitet ståndets upplösning såsom politisk institution.

Det har äfven ett visst intresse att sammanställa de båda fredliga revolutioner, som inom en tid af hundra år försiggingo inom denna sals väggar, och i hvilka Sverges båda konungar Gustaf III och Carl XV personligen ingrepo.

Den förre genomdref där på ett våldsamt och olagligt sätt sin omstörtning till förmån för en enväldig konungamakt. Sedan den senare först efter långvarig och allvarlig strid ändtligen för sig själf klargjort sin ställning till reformfrågan, gifver

[1] C. T. Odhner: Tal till minne af konung Carl XV.

han sitt kraftiga bistånd till att från det politiska lifvet aflägsna detta Sverges främsta stånd, som alltid, icke minst af hans farfar, ansetts såsom tronens stöd, och han är med om att öka folkmakten såväl härigenom som genom beslutet om årliga riksdagar. — Som bekant försiggick 1865 års omhvälfning visserligen utan blodsutgjutelse, men dock icke utan stark oro och spänning, mest naturligtvis i hufvudstaden, där upphetsningen var så stor, att trupper inkallats. Betecknande för situationen är den lilla historien om, att ärkebiskopen af kung Carl begärt speciellt hägn åt prästerna och deras öfverläggningsfrihet, och att denne svarat, att han väl kunde och skulle skydda dem i hufvudstaden, men att han icke kunde inlägga garnisoner i hvarje prästgård.

Välbekant är det, att prästeståndet helt försiktigt gömde sig bakom adelns rygg och beslöt uppskjuta afgörandet, till dess denna sagt sitt ord. De andliga fäderna lade således ansvaret på riddersmännen. Med rätta har också de Geer i sin själfbiografi yttrat, att om prästeståndet gifvit sitt bifall till till representationsförslaget emot sin öfvertygelse, så »blir dess ansvar så mycket större och bevisar mer än något annat ståndsrepresentationens ohållbarhet.» Den 4 december hade bönderna, dagen till ära klädda i högtidsdräkt, enhälligt godkänt regeringens förslag; borgerskapets beslut föregicks visserligen af en kort diskussion, men förslaget antogs med sextio röster emot fem.

Hufvuddrabbningen skulle således komma att stå på riddarhuset bland »Sverges hjältar och riddersmän.»

Den 7 december 1865 voro också riddarhusets medlemmar samlade talrikare än någonsin. Öfver 700 adliga ätter voro representerade. Hvad Sverge ägde ypperst af rang och börd kämpade här varmt och modigt hvar för sin öfvertygelse; ett djupt allvar härskade, man lyssnade till en man, som försäkrade, att han var beredd att villigt och med gladt sinne nedlägga den sköld och den rätt, han själf förvärfvat.

»Och jag hoppas», fortfor han, »att ridderskapet och adeln genom ett högsinnadt beslut, värdigt dess stora anor och dess medborgerliga dygd, skall undgå ända till skenet att styras af själfviska bevekelsegrunder och i stället hänga en ny krans

— kanske den skönaste af alla — i sina minnens och sin äras tempel, ett tempel, som är oförgängligt.» — — —

I diskussionens hetta jämförde sedan Henning Hamilton De Geers handlingssätt med mordbrand, Curry Treffenberg knöt, under det han talade, handen åt De Geer, som log sitt hulda leende, och Gripenstedt citerade Tegnérs berömda ord:

»Evigt kan ej bli det gamla,
Ej kan vanans nötta läxa
Evigt repas upp igen;
Hvad förmultnadt är skall ramla,
Och det nya, friska växa
Upp utur förstörelsen.»

Tretio »bänkar» trädde efter hvarandra inom skranket, som afskilde landtmarskalkens område från salens hufvuddel. Sexhundrafemtio män nedlade hos den allvarlige ordföranden sina ja eller nej, en hvar, då hans ättenamn uppropades.

När alla lämnat sina röster, började uppräkningen. Det var ögonblick af oro, af fruktan, af hopp: ja — nej, nej — ja, ja, — ljöd det från landtmarskalkens läppar. Slutligen kom det sista: det var *nej*. Men det förmådde ej betaga örat intrycket af öfvervikten hos *ja*. En stund förflöt ännu i ängslig bidan — och resultatet af omröstningen förkunnades, ett resultat, som »skall ljuda i samtid och eftervärld till Sverges och dess adels ära;» med 67 rösters pluralitet hade Sverges ridderskap och adel lagligt och frivilligt till förmån för andra klasser upplöst sig själf såsom politisk institution. Därigenom har det på en gång häfdat sitt stora rykte, ökat sin ära och gifvit åt andra maktägande klasser ett föredöme, som kanske ej så fort skall följas. Och minnesvärda äro de ord — den siste landtmarskalkens sista ord — som grefve Lagerbjelke uttalade på riddarhuset:

»Lagar kunna förändras, rättigheter upphöra, men kvar stå plikterna mot fäderneslandet: och fyllas dessa plikter väl, föga bekymrar det den sanna adeln, *hvar* i samhället dess plats ställes.»

Detta är en tankegång, värdig ett sannt adels- och ridderskap.

Ryktet om hvad som skett spred sig emellertid ögon-

blickligen utom husets murar till den på torget samlade, oroligt väntande massan af folk ur alla klasser, som med stormande hurrarop tillkännagaf sin glädje. »Dessa hurrarop», yttrade en tidning, »skallade genom riddarhusets sal och satte sköldarne i rörelse.» Och långt efter det den församlade adeln skingrats och mörkret bredt sig i den tysta och tomma riddarhussalen, rullade hurraropen som en åska öfver torg och gator, öfver riddarhus och Riddarholme.

Under tiden afbidade kung Carl i stor spänning och liflig oro utgången af debatten.

Han kunde ej, som Gustaf III, åberopande något svenskt sköldemärke personligen infinna sig på riddarhuset, enär grundlagen af år 1809 förbjuder riksdagen att öfverlägga i konungens närvaro. Men hans f. t. vakthafvande ordonnansofficer, hans orubbligt trofaste tjänare och vän, grefve Axel Cronhielm[1], hvilken själf såsom sin ätts hufvudman intog plats på riddarhuset, där han röstade för förslaget, hade befallning att, så fort man vore säker om resultatet, skynda upp till honom på slottet och tillkännagifva detta.

Grefve Cronhielm hade sin plats på främsta bänken, helt nära landtmarskalken, och kunde således noga följa och räkna de lämnade röstsedlarne. Ännu innan voteringen nått sitt fulla slut, märkte han således, att *ja* skulle bli det öfvervägande. Skyndsamt begaf han sig upp till slottet och inträdde till kung Carl, som tigande och andlös reste sig vid hans inträde och vid hans berättelse om utgången allvarligt och upprörd med ett djupt andetag yttrade några ord, hvilka sedan dess aldrig utplånats ur den tilltalades minne:

»Heder åt ert stånd, som nu fritt och utan tvång gifvit fäderneslandet ett stort offer, Måtte nu också den riksförsamling, som hädanefter kommer att föra folkets talan, veta

[1] Det är samme minnesgode vän, hvilken ägnat kung Carls minne den vackra hyllningen, att den 3 maj (konungens födelsedag), den 18 september (hans dödsdag) samt den 24 december smycka fönstret till det bernadotteska hvalfvet med en frisk grön krans — den krans, hvilken hvarje år sedan konungens död framkallat så många gissningar.

På grund af omständigheter, hvilka här ej är platsen att beröra, lägges kransen på samma dagar numera vid kung Carls kista i griften.

att ädelt och fosterländskt utföra sitt viktiga värf — måtte dess sträfvan alltid bli till landets väl!»

Efter detta följde för landet en tid af glädje, så jublande, innerlig och ren, att de gamle ej kunde minnas dess like och de unge knappast hoppas dess förnyelse. Redan samma afton afsändes 300 telegram från Stockholm till landsorten, och »lefve Carl XV» ljöd det den aftonen öfver hela landet ända upp till Haparanda.

Liksom spänningen före frågans afgörande varit starkast i hufvudstaden, så yttrade sig ock glädjen öfver utgången därstädes lifligast.

I La Croix's salong samlades en stor mängd literatörer och riksdagsmän; glasen fylldes och tömdes i botten för det unga, nya Sverge. Blanche höll tal för kung Carl, och en närvarande har berättat, »att en kåre lopp oss genom ryggar och själar, då han slöt med dessa ord: »och detta är första gången, jag har föreslagit en skål för någon konung.»

Nästa dags afton blef kgl. teaterns representation af »Dagen gryr» en strålande högtid. Konungen mottogs med jubelrop, »lefve kung Carl», och folksången. Efter styckets slut gafs en tablå: kung Carls byst, omgifven af fyra allegoriska figurer, föreställande de fyra riksstånden; mellan dem jämlikhetens och frihetens gudinna, med upplysningens fackla i ena handen och tryckande med den andra mot sitt hjärta det föråldrades brustna kedja — alla figurerna sammanlänkade med kungabilden genom blomsterguirlander; öfverst Svea och Nore, hvilka med gyllne lager krönte Carl XV, grupper af allmoge nedanför tablån, alltsammans belyst af bengaliska eldar.

Endast genom lika energiska som till sin bevekelsegrund ädla ansträngningar lyckades det kung Carl att vid sin hemfärd afböja en hyllning, som lyckligtvis sällan bjudes någon monark, i det mängden under hurrarop ville frånspänna hans hästar och själf draga honom till slottet. Det värkar rent af välgörande att i allt detta jubel och högstämda brus höra kung Carls rättframma, harmsna utrop, då han, nästan ond, sprang ur vagnen för att hällre gå hem:

»Så länge jag är kung, skall ingen svensk man göra slafarbete för min skull!»

Det ligger i dessa ord honnör för nationen och detta lika vältaligt uttaladt, som om han i vackra fraser tackat för dess hyllning.

Och Aftonbladet, som några få år förut med så stort tvifvel betraktat den unge konungen, hans val af »kungalösen», m. m., erkänner nu i allvarliga och aktningsfulla ord hans svenska sinnelag:

»— — — Om vi söka efter något yttrande, som i största korthet kunde uttrycka våra känslor, våra förhoppningar, våra önskningar i detta för vår nation viktiga ögonblick, så kunna vi näppeligen finna något, som så sammanfattar allt, som den helgade jubelhälsningen: ära vare Gud i höjden, frid på jorden och människorna en god vilja. — — — Blicka vi på de krafter, genom hvilka det för vårt land så glädjefulla och hedrande resultatet blifvit uppnådt, så är det i främsta rummet vår plikt att tolka nationens djupa och innerliga tacksamhet för vår storsinte och folklige konung — — — som, då han framlade sitt förslag, icke blott vågade tänka högt om de nuvarande riksstånden med afseende på deras beredvillighet att uppfylla nationens fordringar, utan tillika tänkte högt om hela det svenska folket, då han ville göra det fullmyndigt och fritt att endast genom egna målsmän föra sin talan inför tronen. Det förtroende, han visat sitt folk, skall aldrig komma på skam; det skall klarligen visa sig, att den icke byggt på lösan sand, som vågat grunda förhoppningarna för framtiden på svenska folkets storsinthet, rättskänsla och laglydnad. Historien skall en gång vittna med afseende på vår tid, att det ligger en djup och mäktig sanning i det ominösa valspråk, kung Carl åt sig utkorade: land skall med lag byggas.» — — —

Det frisinnade Sverge hade nu fått svaret på de oroliga frågorna, då kung Carl besteg Sverges tron, och när han blott sju år efter reformens genomförande gått hädan, kunde en af Sverges främste frihetsälskande män, S. A. Hedlund, med uppriktigt allvar och sanning yttra: »Hans lefnad fylles hufvudsakligen af de stora regeringshandlingar på lagstiftningens och den industriella utvecklingens område, som bära hans namn.

Och dessa skola göra — — — hans regeringstid till ett af de viktigaste och lyckligaste tidskiften i fäderneslandets häfder.»

Men lika litet som samtiden lät konungagestalten undanskymma statsministern Louis de Geers ädla personlighet, lika litet skall eftervärlden göra det, ty i häfderna skola alltid kung Carl och hans förnämste minister stå jämsides i ära, så ofta 1865 års stora reform nämnes.

4.

n af de rörelser, som lägger öfver kung Carls första regeringsår den lifligaste och hjärtaste belysningen, är folkbeväpningsidéen. Den gjuter öfver denna tid en entusiasmens glans, fullt jämförlig med den, som reformrörelsen, skandinavismen, intresset för Italien och Polen åstadkommo; den var också endast en följd och utveckling af dessa. Det var tidens frihetsbölja, som lyfte det hela, och i den kraft, hvarmed nationalbeväpnings- och reformfrågorna samtidigt grepo omkring sig, såg man början till en »föryngringens och pånyttfödelsens dag för gamla Sverge».

Den hotande krigsstämning, som hvilat öfver Europa allt sedan de danska och italienska krigen 1848—50 samt krimkriget 1854—55, ökades starkt vid det andra italienska krigets utbrott 1859. Den oro, som grep sinnena i nästan hvarje europeiskt land, gaf sig luft i ett ifrigt intresse för försvarsväsendets ordnande och stärkande.

Tanken på bildandet af ett frivilligt försvar uppkom som bekant först i England 1860, där föreningar för vapenöfningar bildades af »frivilliga» — »volunteers» — ur alla samhällsklasser. 1862 uppsteg dessa frivilliges antal till ej mindre än 170,000 man, som höllo stora revyer, i hvilka ända till 30,000 man deltogo; en sådan revy försiggick t. ex. annandag påsk sistnämda år vid Brighton under befäl af lord Clyde, hjälten från Krim och Indien.

Från England spred sig rörelsen till Sverge, Norge och Danmark, i vårt land sökande en militärisk organisation, i de senare länderna uppträdande under formen af målskjutnings-

sällskap. — Det dröjde icke länge, innan idén satt eld i sinnena i Sverge, och »en heligare eld kan icke brinna på fosterlandets altare», utbrister den hänförde Blanche, hvilken tillsammans med August Sohlman var en af skarpskyttesakens ifrigaste förkämpar, medan dess hufvudledare och organisatör i Stockholm var Julius Mankell.

Det blef också en patriotismens tid; oroligheterna i södra Europa, hänförelsen för Garibaldi, underrättelserna från Amerika — allt bidrog att öka »elden», som äfven gaf sig uttryck i den hyllning, som vid denna tid ägnades svensk tapperhet; vi påminna exempelvis endast om jublet för kapten Ernst von Vegesack, hvilken så utmärkt kämpat i amerikanska kriget och af Carl XV själf vid hemkomsten erhöll en hederssabel. Äfven andra svenska frivilliga deltogo både i det mexikanska och italienska kriget, vi nämna exempelvis löjtnanterna Ericsson och Bråkenhjelm, hvilka deltogo i det förra, samt en löjtnant Bergenstråhle, som var jämte Ericsson i Mexico och blef på väg till hemlandet skjuten vid anfall af guerillor; vidare löjtnanterna Helleday, Rossander och Nerman samt den unge underingeniören Torslow, hvilka samtliga deltogo i det sistnämda kriget.

Det dröjde ej länge, innan skarpskytteföreningar bildats först i alla städer, sedan rundt omkring i landsorten; till och med så långt upp som i det aflägsna Särna bildade sig inom ett år en liten kår på 60 man.

Man såg framstående militärer, t. ex. statsrådet Reutersköld, grefve Björnstjerna m. fl., intressera sig för saken och bevista skarpskyttarnes fäster i Stockholm, medan mannen från 1809, Carl Henric Anckarsvärd, då åttioårig, till häst åskådade deras öfningar och förklarade sig redan för trettio år sedan hafva arbetat för denna idé, »den största ett folk kan fatta och utföra, men *då* ville ingen lyssna därtill». Och en annan svensk man, den kände kammarherren A. Roos af Hjelmsäter, som med en större summa understödt Stockholms skarpskytteförening, yttrade, då kompanierna bragte honom sin hyllning: »Jag anser mig icke ännu hafva gjort tillräckligt för denna stora fosterländska sak; själf gammal, kan jag icke få se alla frukterna af denna storartade rörelse, men jag kan

dö i den öfvertygelsen, att fädernejordens själfbestånd och lycka äro betryggade för kommande tider».

Det är i sanning betecknande för denna tids tänkesätt och sträfvan, att generalmajor Lovén på krigsakademiens högtidsdag den 12 november 1862 i sitt då hållna föredrag bl. a. kunde yttra: »— — Jag tror mig kunna sluta dessa ord med det hopp, att skarpskytterörelsen, denna ännu späda växt, skall yppigt sprida sina skott ut öfver den svenska jorden, att hon framdeles såsom hittills vänligt och förtroendefullt skall slingra sig kring den gamla, härdade, väderbitna stammen, Sverges krigshär, samt att båda, väl kännande och uppfattande hvarandra, skola blifva i vår konungs hand, hvad de böra vara: ett mäktigt värn för Sverges, för Nordens väl.»

Och den »späda växten» tog också hastig fart.

Ute på landet exercerade skolmästaren i öronringar och träskor sin lilla flock bondbarn med en ifver och ett allvar, som förtog det löjliga i framträdandet, medan i städerna alla de högre skolornas ungdom bildade liksom en kadettkår till stadens eller ortens skarpskytteförening.

Snart nog började äfven damerna att bli varma för saken. Uppmaningar ställdes till Sverges kvinnor att sy fanor till skarpskyttebataljonerna, hopsamla penningar o. s. v. — Såsom särskildt bevis på fosterlandskärlek hos kvinnan berättades allmänt, att skolflickorna i Uddevalla skänkt de exercerande skolgossarne en fana, något som ansågs lända »det lilla, men sant patriotiska samhället till mycken heder».

Man gick så långt, att man på fullt allvar talade om kvinnans *direkta* deltagande såsom aktiv medlem af skarpskytterörelsen. I England hade framkommit förslag till bildandet af en skarpskyttekår af damer, och man hade t. o. m. redan uppgjort modell till uniform: mycket vida byxor, rynkade och knutna vid knäna; liten vapenrock med långt skört och vida ärmar, under hvilka en pösig skjortärm syntes, gevär och en liten kokett mössa på sned. I Blanches Illustrerad tidning från denna tid kan man få se afbildningar af denna pikanta dräkt sida vid sida om »nya parisermoder», damer i oändliga krinoliner, volanger och nästan fotsida ärmar.

I England hafva ju emellertid damerna alltid varit sportälskande och från ungdomen vana vid bössa och häst; men man har litet svårt att tänka sig *svenska* kvinnor på detta sätt deltaga i fosterlandets försvar. Att en man sådan som Blanche med hänförelse och på fullt allvar kunde uppmana härtill, är dock naturligt i en tid, då Garibaldis tappra hustru Anita, som till häst följt sin make i drabbningarne, ännu lefde i friskt minne, då man med beundran omtalade, huru den unga drottningen af Neapel, Frans II:s gemål, under Gaëtas belägring, i kalabreserdräkt med hatten käckt på sned dagligen visade sig på batterierna, uppmanande soldaterna till mod och ståndaktighet, samt då sympatierna för Polen så kraftigt ökades genom skildringarna om de polska kvinnornas modiga uppträdande i detta lands frihetskamp: »Det är Polens kvinnor, som gjort revolutionerna i detta land», sades och skrefs det. »Man må dränka upprorslågorna i haf och blod, alltid skall det finnas något bröst, där ännu en gnista förvaras, färdig till utbrott, och det är den polska kvinnans. Polens kvinnor äro nutidens spartanskor — —».

Och med afseende på den i England rådande sinnesstämningen utropar också Blanche vid ett tillfälle: »*Så* patriotiska äro Englands kvinnor, och vi förmå icke inse, hvarför ej våra skulle kunna eldas af samma fosterländska glöd — Sverges kvinnor, så ädla, så självuppoffrande vid andra tillfällen — —»

Sverges kvinnor inskränkte sig emellertid hufvudsakligen till att sy fanor.

Oaktadt själfva skarpskyttetanken således kom hit från utlandet, blef den dock under alla stadierna af sin utveckling i vårt land värkligt svensk. Ifrån sin första början antog rörelsen inom alla delar af landet en lokal karaktär. I det hela taget beklädde, beväpnade och underhöll man sig själf, och öfver allt tillämpades genast och nästan omedvetet de gamla svenska grundsatserna för det omedelbara deltagandet i försvaret, ty ehuru namnet var nytt, var dock sakens väsen gammalt. Skarpskytterörelsen blef blott en ny form för den gamla känslan af medborgarens plikt att deltaga i samhällets försvar.

Det var på denna känsla de ifriga skarpskyttevännerna

äfven nu byggde. Så t. ex. väckte det liflig harm och förbittring, då det i förslag till stadgar för Göteborgs frivilliga skarpskyttekår upptogs den bestämmelsen, att hvarje medlem på kgl. m:ts kallelse skulle bestrida vaktgöring i staden och icke utan kgl. m:ts tillstånd få utträda ur kåren. Detta vore, sade man, helt enkelt att af Göteborgs fria medborgare göra en gensdarmerikår, ställd till konungens fria disposition, ett försök att i botten förfuska denna idé, hvars skönhet och storhet just ligger i karaktären af det frivilliga.

Hänförelsen för det frivilliga försvaret var både allvarlig och uppriktig och ledde till stora ansträngningar och uppoffringar både å enskildas och myndigheters sida, och det kan ej förnekas, att rörelsen ägde förmåga att aflägsna splittringslust, klassanda och ståndsfördomar — åtminstone för någon tid.

Men den eldiga patriotismen ville också ha roligt; skarpskyttemarschernas och fästernas tid inbryter nu.

För kung och fosterjord
Ännu klappar hjärtat varmt i Nord,
Och vid ett gladt: gif akt!
Klingar skarpskyttesångens lätta takt,
Rör trumman: marsch framåt — —

Hvem känner ej de toner, som äro så innerligt förenade med dessa ord, att de ännu i dag kunna ljuda för ens öron med ett barndomsminnes hela intensiva friskhet!

Det var 1860-talets jubeltoner. Och i takt till dessa marscherade kompanierna, följda af åkande och gående — af damer i mängd. Ty nu kommo äfven dessa med; de besökte flitigt skarpskyttarnes fästplatser, deltogo i dans kring majstänger, prydda med fanor, sköldar och fosterländska deviser. Den frivilliga försvarssakens framgång var gifven. Skarpskyttarne åtnjöto den största popularitet, och vägen ut till Ladugårdsgärdet, där Stockholms skarpskyttar om söndagsförmiddagar hade sina öfningar, var då en enda rad af gående och åkande, och själfva slätten vimlade af ekipager och folkmassor, nästan som under Carl Johans mest lysande revyer.

I prässen jublades det, ty, sade man, »det är första gången vi sett nöjet och nyttan på ett så vackert och värdigt sätt förenade, därför att det ligger i dessa lekar ett allvar af

djup och helig betydelse, icke blott för den tid, som är, utan äfven och fastmera för den tid, som stundar — —.»

Skarpskyttarne bli således allt mer och mer på modet; de skola vara med öfver allt och med om allt — att paradera för kungen vid alla hans resor, att ropa vivat för Garibaldi, Polen samt Carl XII och pereat för Ryssland, ja, bland alla de stora pultavafästerna 1862 förekom också en egendomlig liten sådan, som vi ej vilja lämna oanmärkt. Det var den, som firades i Dingtuna i Västmanland af en liten hop skarpskyttar, hvilka »på en gång aflossade en skarp generalsalva för att upplifva minnet af Hans Majestät konung Carl XII».

Detta tillhör onekligen sakens mera komiska sida, under det de stora fästerna och revyerna i Stockholm erhöllo en otvifvelaktigt allvarlig och högstämd prägel.

En minnesdag i skarpskytteväsendets historia är sålunda den söndag i maj 1863, då polske fursten Czartoryski, som vid denna tid under ett par månader gästade Stockholm, besökte Ladugårdsgärdet för att åse skarpskyttarnes exercis.

Sedan dessa firat sin gudstjänst under den klara vårhimlen, anmodades fursten att stiga fram inom den stora, af skarpskyttelinierna bildade fyrkanten, då en af kompanicheferna, »magister» August Sohlman, med kraftig stämma uttalade det djupa och brinnande deltagande för hans land och folk, som lifvade alla svenska bröst, hvarpå ett skallande lefve höjdes från skarpskyttarnes led.

Till de värkligen storartade minnena från skarpskytterörelsens ungdomsdagar höra ock de väldiga, af många hundra deltagare af alla stånd och klasser, från arbetaren och upp till tronföljaren, besökta skyttefäster, som firades i Stockholms stora börssal, liksom också de af kung Carl bevistade revyerna tillhöra sakens mest lysande, klangfriska minnen.

Vi kunna ej underlåta att här meddela skildringen af en dylik revy; den inför oss midt i denna märkliga entusiasmens tid.

Det är den 29 september 1861 ute på Ladugårdsgärdet — den revy, som skall hållas, är således den första.

Midt i folkvimlet framblixtra på två ställen bajonetter. Det är de två bataljonerna, som utföra exercis under anförande

den ena af kårens öfverbefälhafvare kapten Adlersparre, den andre af löjtnant Mankell. Öfver hvardera bataljonen vajar en fana, af hvilka den ena är en blå och gul sidenfana. De båda trupperna hafva emellertid under sina rörelser småningom närmat sig hvarandra och uppställa sig på en linje.

Man har nu god öfversikt af hela kåren. Hvad som mest frapperar är den stora olikheten i ålder mellan männen i ledet. Medan man här ser en samling ungdomar på 17—18 år, ser man i en annan afdelning af den långa linjen idel kraftiga och allvarsamma gestalter, som redan sett sina fyrtio år, den ståtligaste kärntrupp något regemente kunde önska sig, familjefäder, som gripit till musköten och med betydlig uppoffring af tid gifvit de yngre ett föredöme. Flertalet utgöres dock af unga karlar på 20—30 år med hurtig och intelligent blick samt energi och ledighet i rörelserna.

I uniformerna råder äfven någon olikhet. De flesta bära en enkel grå rock, benkläder af omväxlande färg och ett svart lifbälte af blankläder. Hufvudbonaden är inom somliga kompanier en mössa, medan den inom andra utgöres af en svart filthatt med eller utan kokard. Dessa olikheter äro likväl ej större, än att kåren äfven till sin uniformering ger en prydlig anblick. — — —

På kullarna bortåt drottning Christinas väg ses emellertid en ryttarskara spränga fram. Det är kung Carl, som med sin svit nu kommer från Ulriksdal för att taga kåren i ögonsikte. Inom några minuter är den lilla kavalkaden framme, och konungen rider utefter fronten af de frivilliges leder, som hälsa honom med hurrarop, medan musiken spelar upp. I konungens följe märker man prins August, öfverståthållaren och kungens släkting, öfverste Clary, i fransk-afrikanska kavalleriets lysande uniform.

Nu vidtager excercis med en bataljon i sänder och fortgår nära en timmes tid. Alla rörelser utföras med säkerhet och raskhet, och konungen uttalar efter öfningens slut sitt lifliga bifall. — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Sitt bifall alltså, detta bifall, öfver hvars uteblifvande man till en början så mycket knotat, fast det dock ej hämmat

saken. Redan den 8 mars 1861 togs den nämligen om hand af regeringen genom en kungörelse, hvari denne uttalade sitt välbehag med och fastställde vissa hufvudgrunder för dess värksamhet, hvarjämte flera kårer fingo ammunition och gevär af kronans förråder.

Sin regentprincip trogen äfven här, motarbetade kung Carl aldrig denna rörelse, som han tydligt såg hafva nationens förtroende, oaktadt han för egen del åtminstone i början ej var synnerligt varm för densamma.

Den för skarpskyttesaken så intresserade generalmajor Reuterskiölds utnämnande till krigsminister 1862 — just rörelsens kraftigaste tid — visar kung Carls ärliga hållning i detta fall, då han ej häller här lät sina personliga fördomar invärka på sitt handlingssätt.

Det är emellertid ganska märkligt, att i denna rörelses första tid finna kung Carl nästan onationell, ty han fann sig alldeles icke tilltalad af den, åtminstone för så vidt den skulle vara den drifvande och bärande kraften i landets försvarsväsen.

Han, som äljes ofta rent af instinktlikt inom sig bar alla de stämningar i anti- och sympati, som utmärkte det frisinnade partiet, skilde sig här märkbart från detsamma. Och detta just på grund af sitt glödande nit för Sverges försvar. Ty med det ideal af krigshär, han för sig uppställt, passade ej folkbeväpningens idé i stycke, ehuru dennas ställning till armén ej bort missförstås, enär den väl förnämligast afsåg att bilda lokala försvarstrupper och därigenom sätta den egentliga armén mera i stånd att med samlad kraft föra det egentliga kriget — om och när dess dag kom.

Något liknande yttrar också kung Carl själf, då han i sin lilla skrift »Några tankar angående svenska arméns organisation» säger:

»De frivilliga kårerna böra snarare anses såsom en stam för landstorm, för guerillor, än såsom kompletteringsmanskap för arméns stående här.»

Det var helt säkert ej häller själfva idéen, som var honom så mycket emot.

I en af sina dagböcker från ungdomen har han äfven

nedskrifvit några tankar om »fäderneslandets försvar»; bland annat förekommer också följande:

»— — Hvarje man är född soldat, ehuru alla soldater icke bära vapen. Men när fäderneslandet tror sig behöfva en medborgares arm och kallar honom, så blir han ifrån den stunden ett ärofullt offer — —»

Hvad är detta annat än ett uttryck af samma tanke, som sedan blef 1860-talets »stora idé», folkbeväpningen, nationalförsvaret?

Denna kung Carls uppfattning i yngre år gaf dock mer och mer vika för den kärlek, som han, ju äldre han blef, skänkte åt sin indelta armé, på hvilken han ansåg Sverges försvar framför allt böra hvila.

Kungens reserverade hållning i skarpskyttesaken får således förnämligast tillskrifvas hans farhåga, att folkbeväpningsidéen skulle komma att uppväcka motstånd just mot denna af honom så varmt omfattade indelta armé, en farhåga, som också gick i fullbordan och bidrog att fördystra hans sista dagar.

Följande citat ur hans arbete om svenska arméens organisation (1865) torde nog visa en annan grundtanke än den, som gör sig gällande uti det ofvan anförda uttrycket från hans ungdomsdagar, hvilket — kanske under inflytande af Geijers ord och tankar — mera gick i den rena värnepliktsidéns anda.

»Den gamla läran om 'man ur huse' eller allmän resning vid fiendens inbrott kan icke vara nog för ett folk, då krigskonst och material blifvit så förkofrade som nu. Det måste äga en särskild härsmakt, fullt utrustad och färdig att möta kriget, då det hastigt inträffar, och denna härsmakt måste på förhand vara så organiserad, att intet ovant element rubbar tillförsikten och därigenom bryter kraften. Bättre är att hafva en väl öfvad, fastän mindre krigshär än att framrusa med oöfvade skaror, hvilka, om än aldrig så personligt modiga, dock använda sina krafter illa och kunna intet rädda, äfven när de falla med ära. Den lilla sardinska hären framryckte år 1848 mot Milano och stred vid flera tillfällen lyckligt mot österrikarne; men året därefter — ehuru ökad till flerdubbelt antal — led den nederlaget vid Novara; och mera behöfdes

icke, för att Sardinien skulle bli värnlöst. Därför pågår ännu i Italien bildandet af stamtrupper, ty genom olyckan kommer man till insikt om sina fel — —.»

»Den urgamla, nu åter moderna läran», fortsätter han vidare något längre fram, »att hvarje medborgare bör vara beredd på att offra sitt lif för fäderneslandet, är stor och vacker, samt har förmodligen framkallat en så hög siffra som den förenämda[1]. Men månne man icke kan uppoffra sig på olika sätt och ändå gagna det gemensamma fäderneslandet? Icke kan hvarje student blifva präst, läkare eller ämbetsman; icke är hvarje bonde en skicklig timmerman, och likväl kan ingen säga, att han är en onyttig medborgare. För min del anser jag, att hvar och en, som sträfvar att gagna i den riktning, dit hans håg och förmåga leda honom, nedlägger en vacker gärd af sina krafter på fosterlandets altare — —.»

Den genom skarpskytterörelsen införda seden att redan i skolan inöfva barnen i vapnens bruk jämte den stora vikt, som allt mera började läggas vid gymnastiska öfningar m. m., tilltalade kung Carl mycket, ty han var ingalunda blind för att allt detta skulle bidraga till fostrandet af en kroppsligen kraftigare generation, på samma gång som en önskvärd större skjutskicklighet härigenom skulle bli allmän bland folk ur alla klasser. Men han var i hög grad emot den tankegång, som i barnets öfning såg ett skäl att minska tiden för den vuxne ynglingens beväringsskyldighet eller rättare som på grund af denna öfning motsatte sig förslagen till *ökad* beväringstid. Med tanke på den omständighet, att, som han säger, »flere beväringsskyldige ingått i de nybildade frivilliga kårerna af så kallade skarpskyttar, hvarigenom de befriats från första årets möte», hvilket han för sin del ogillar, utbrister han erkännande (»Några tankar angående svenska arméns organisation», sid. 26):

»Ungdomens öfning uti skolorna, i gymnastik och exercis, står i fullkomligt sammanhang med det system[2], jag här fram-

[1] Detta åsyftar den beräkning, att totalsumman af alla till vapentjänst dugliga ynglingar i Sverge af 20 till 25 års ålder skulle utgöra minst 100,000.

[2] Det då nyligen införda »elitsystemet», hvilket af kung Carl omfattades med lifligt intresse.

kastat; den är både nyttig och riktig, emedan fysiken däraf utvecklas, under det att gossen lär sig skick och ordning samt lydnad — hvilka alla äro nödvändiga egenskaper i det mänskliga lifvet, på samma gång som de för beväringsynglingen underlätta hans rekrytbildning.»

I en annan broschyr (»Betraktelser angående infanteriet», 1868) utvecklar han ytterligare sin åsikt i detta stycke och, i det han fastslår den satsen: lång öfning är nu mer än någonsin nödvändig» för en god soldat, polemiserar han direkt emot tanken att låta skolexercisen tjäna som förevändning för en förkortad beväringstid:

»Såsom ersättning för soldatens grundliga inöfvande», säger han å sid. 6 i ofvannämda arbete, »lämnas oss en hel rad af nymodiga satser, bland hvilka isynnerhet den följande intager ett framstående rum: Öfningstiden för en rekryt kan minskas, om redan i skolan en del af barnens tid användes till militära öfningar.

Skulle infanteristen endast bildas till en pedantisk exercismaskin, hvars hufvudsakliga uppgift vore att med skicklighet föra geväret från vänstra axeln till foten, då kunde visserligen detta, inlärdt i skolan, af rekryten åter nödtorftigt inhämtas genom en kortare repetitionskurs.

Men viktigare öfningar höra numera till infanteristens yrke, och dessa behöfva för att rätt inläras mera framskridna år än skolgossens. Denne uppfattar exercisen som ett tidsfördrif, ty äljes svalnar snart hågen därför. Handhafves exercisen i skolan såsom ett slags gymnastik, blir den nyttig, därigenom att den utvecklar barnets kropp och tvingar det till uppmärksamhet och lydnad; men befälets ingripande i rekrytens daning, i hvad angår disciplin, manöver, fäktning, målskjutning, läger- och fältvanas bibringande under mer eller mindre gynnsamma förhållanden, är af helt annan natur och kan aldrig tagas på lek eller ersättas af skolbarnens exercis med trägevär.

Skall nationen älska sin frihet, sin själfständighet, skall den hålla kärt det arf, den emottagit af tappra förfäder, så kunna vapenöfningar i skolan, denna uppfriskande lek, möjligen bidraga att stärka folkets håg för krigarens ärofulla kall,

men man misstager sig, om man beräknar, att denna skol-exercis skall kunna utöfva ett så värksamt inflytande på den egentliga krigarbildningen, att därigenom tiden för densamma i väsentlig mån kan minskas.»

Men det låg dessutom äfven i den så varmt förfäktade »karaktären af det frivilliga» något, som gaf saken dess svaghet; den föranledde nämligen den brist på disciplin[1] och sammanhållning, som i ej ringa mån gjorde sitt till, att saken ej vann Carl XV:s odelade sympati. Han var alltför mycket militär för att ej finna något stötande i den brokiga mångfalden af uniformspersedlar, hattar och mössor, samt i den oordning, som i ett kritiskt ögonblick skulle kunna uppstå genom en möjlig brist på krigstukt och lydnad[2].

Betecknande för hans uppfattning af skarpskyttarnes militära utbildning är det svar, han en gång på en bal hos härtigen af Östergötland gaf en dit inbjuden medlem af Stockholms skarpskyttekår, en af hufvudstadens urmakare.

Under samtalets lopp dristade nämligen denne disputera med konungen i taktiken. Kung Carl sade då helt torrt, i det han, som han så oftade brukade, svängde sig på klacken:

[1] Till hvilka befängdheter denna bristande disciplin kunde leda, synes af följande tilldragelse från förf:s hembygd.

En af sydskånska slättens större skarpskyttekårer hade en dag sina öfningar ute på ett fält; en af kompanicheferna, en framstående landtbrukare, tillrättavisade därvid höfligt en dräng, som hade svårt att hålla sig mönstergillt i ledet; denne tog strax humör, kastade geväret på axeln, och under utropet: »det här ger jag jäkeln» lämnade han ledet och marscherade af mot byn.

Medan man ännu såg dessertörens silhouett afteckna sig mot hösthimlen, vände sig kompanichefen till öfverbefälhafvaren, grefve S., och sporde honom i sin villrådighet, hvad man hade att göra. Öfverbefälhafvaren förklarade emellertid lugnt, att alls ingen åtgärd kunde vidtagas.

[2] Att kung Carls uppfattning i detta hänseende var fullt riktig, visade den erfarenhet, man sedan vann under skarpskyttarnes öfningar, om hvilka en sakrik utredning under striden om försvarsfrågan 1871 stod införd i Aftonbladet. Bland annat yttrades här, att skarpskyttarne »kunna oklanderligt röra sig kompani- och bataljonsvis på fältet och såsom tiraljörer i bruten terrain, men vid minsta närmande till de förhållanden, som förekomma i vanligt fälttåg, visar sig samma brist på militärisk disciplin och däraf följande panik, som så ofta oaktadt den högsta grad af personlig tapperhet beröfvat de nybildade franska arméerna segern.»

»Hå hå, kära du, du förstår dig bättre på ticktack än taktik.»

Och mycket nöje skänkte honom det spratt, han en gång vid en på Ladugårdsgärdet af skarpskyttekåren anställd simulaker beredde den ifrige skarpskytten August Sohlman.

Kung Carl hade nämligen observerat, att det af d:r Sohlman anförda kompaniet skilt sig från de öfriga och företagit en marsch uppför en af de vackra skogsbackar, hvilka höja sig här och där omkring det äljes flacka fältet. Konungen vinkade strax till sig en af den fientliga styrkans befälhafvare och talade några ögonblick med honom. Skarpskytteofficeren utvecklade ögonblickligen sin styrka efter alla konstens regler, kringrände backen och riktade ett koncentreradt anfall mot det afskilda kompaniet, hvilket inom en halftimme befann sig sammanträngdt vid en gärdesgård.

»Nå», ropade kung Carl skrattande, »hur är det med dig, Sohlman? Jag tror, du råkade i fällan?»

»Ja», svarade denne, själf skrattande åt sitt missöde, »det var klart, att det skulle gå så, då *Han selv* var med och gaf goda råd.»

Detta roade kungen mycket.

Hans intresse för saken väcktes dock allt mera, då han såg, hvilken utbredning och fart den fick, och huru den anslog den krigiska stämningen i nationen.

Äfven denna rörelse fick således luft och frihet att utveckla sig, och intet hinder lades på något sätt af kung Carl i vägen härför. Skarpskyttekårerna deltogo i de stora fältmanövrerna under hans tid, t. ex. 1865 i Västergötland. Äfven ett par år senare deltog Stockholms skarpskytteförening i manövern vid Brandalsund i Södermanland. Och mången gång visade konungen rent personlig välvilja för saken och dess ledare. Vi vilja endast nämna det tillfälle, då subskriptionslistor utgingo i Stockholm för insamlandet af medel till en skjutbana för skarpskytteföreningen; han var då den främste att understödja företaget.

Han fick också ofta anledning att visa denna sin välvilja under sina resor i landet, då skarpskyttarnes parad vanligen utgjorde glansnumret i fästprogrammet. Som ett enda exempel

af de otaliga i den vägen vilja vi anföra hans besök i Bäckebo i Småland den 18 sept. 1864, då han var på resa till Kalmar och Öland för att jaga.

Skarpskyttarne af »12 kompaniet» af Kalmar och Möre förening voro uppställda till parad. Kungens vagn stannade midt framför linjen, som då skyldrade gevär. H. M. steg ur vagnen, gick bort, till befälhafvaren och gjorde sig grundligt underrättad om allt, som rörde ortens skytteförhållanden, huru stor styrka kåren räknade, hvad chefen hette m. m. Sedan frågorna blifvit besvarade, befalde han befälhafvaren kommendera »i armen gevär», sedan »hvila gevär» samt slutligen »för fot gevär». Därefter talade kungen åter vänligt med befälhafvaren, uppmanade honom att låta skarpskyttare förstå, huru viktig och ädel deras sak var, hvarefter han tackade truppen för den visade uppmärksamheten.

Något liknande skedde dagen efter i Högsby i Emådalen, där 300 skyttar paraderade för kungen, som från det öppna fönstret åsåg kårens rörelser och högt yttrade sitt välbehag öfver dess hållning och öfning i vapenföring. Ännu i dag kan man på resa i dessa trakter få höra, huru kung Carls särskildt vid detta tillfälle visade intresse allt jämt lefver i glad hågkomst hos befolkningen.

Carl XV var alltför ärlig och naturlig för att någonsin kunna hyckla ett intresse eller en välvilja, som han ej kände. Det är därför med fullt skäl vi påstå, att ehuru skarpskyttesaken aldrig för honom blef den hjärtesak, som den var för så många andra af Sverges främste män, den dock till slut — såsom varande ett uttryck af svensk stämning — vann hans erkännande ehuru ej hans sympati på långt när i samma grad, som de krigiska rörelser, hvilka vid denna tid fyllde äfven vårt land med spänning och oro, och af hvilka skarpskyttesaken i själfva värket, som sagdt, endast var en följd. Vi åsyfta krigen i Italien, Polen samt Danmark.

* * *

När man betraktar försvarsfrågans gång under de tjugo sista åren, vidare när man onekligen måste konstatera ett sjunkande försvarsintresse hos 1880-talets Sverge i jämförelse

med den glödande fosterlandsandan hos 1860-talets svenskar, tvingas man understundom att fråga: är månne ej — oaktadt hans brinnande nit för försvarsfrågan och trots det delvis berättigade i hans klander af den fria folkbeväpningen — hos Carl XV själf och hos den militära åskådning, han representerade, en svaghet till finnandes, som åtminstone till någon del orsakat just det aftagande intresset för landets försvar?

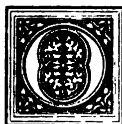
Är det icke möjligt, att den hos mången allt för kritiska och kyliga stämningen mot den, icke ur yrkesmilitärernas led, men ur folket självt framsprungna frivilliga försvarsorganisationen, skarpskytterörelsen, värkat afkylande, slappande med hänsyn till nationens känsla af försvarets plikt?

Låg ej i denna rörelse, trots dess fel och svagheter, dock ett frö, som bättre kunnat och bort tillvaratagas? Månne man på samhällets höjder till fullo uppmärksammade och senterade den hänförelse, som samlade omkring 40,000 man frivilliga under fanorna och som, kärleksfullt vidmakthållen af regering och militära fackmän, måhända skulle kunnat utvecklas till *en* pelare för Sverges försvar, åtminstone alltid kunnat såsom folkopinion bilda underlag, resonnans för ett mera utveckladt försvarsväsen?

Må andra, mera kompetenta än vi, härpå svara?

5.

m kung Carl ej utan förbehåll skänkte skarpskytterörelsen sin medkänsla, så var hans intresse i så mycket högre grad ägnadt försvarssaken i annan form; det är ej för mycket att säga, det han i ordnandet af Sverges försvar såg för sig en lifsuppgift; ärligt och efter bästa öfvertygelse tänkte, talade och skref han för denna sak, och att det vållade honom personligen stor smärta och djup sorg att se sitt och sin regerings arbete i detta hänseende ständigt vara förgäfves, är ju väl bekant.

Skarpskytterörelsen var i själfva värket ett folkets erkännande af att reform i landets försvarsväsende vore behöflig och nödvändig.

Ehuru redan kort efter denna rörelses uppkomst (1860) en komité nedsattes 1861 att för ständerna utarbeta och framlägga en omfattande och öfverskådlig utredning af krigsväsendets behof, tog dock försvarsfrågan egentlig form och gestalt först strax efter införandet af det nya representationsskicket.

Brödrastriden i Nordamerikas Förenta stater och ännu mera 1864 års sorgliga danska krig påskyndade arbetet.

I maj 1865 hade komitén sitt betänkande färdigt, hvilket så att säga erhöll kung Carls personliga understöd, enär han ungefär samtidigt utgaf sin lilla skrift: »Några tankar angående svenska arméens organisation», hvari han lifligt uttalade sig i samma riktning som komitéen.

Här är icke platsen för ett utförligt ingående i militära detaljer; endast några hufvudpunkter skola betonas.

Förslagets förutsättningar voro, att Sverges politik alltid borde förblifva defensiv, och att den stridsstyrka, hvarmed Sverge skulle vara färdigt att möta ett möjligt angrepp östanifrån, borde uppgå till 100,000 man; af ekonomiska skäl an-

sågs likväl, att den styrka, för hvilken under fred befäl, vapen och beklädnad borde beräknas, kunde inskränkas till 10,000 man. Organisationen var byggd på stam och beväring, och af den senare skulle en del särskildt uttagas för att såsom »beväringssoldater» och efter en sammanlagd öfningstid af 107 dagar genast kunna rycka i fält med stammen, hvadan alltså en fältstyrka af 50,000 man ansågs strax vid krigets utbrott kunna uppbringas.

Dessa beväringssoldater skulle åtnjuta en ersättning af »ungefärligen en rdr för hvarje dag af de vanliga vapenöfningarna», och kunde ej på frivillig väg ett nog stort antal erhållas, måste bristen fyllas genom *lottning*.

Med några smärre förändringar blef förslaget, efter behandling i statsrådet den 13 oktober 1865, af konungen till alla delar gilladt, och den 21 november afläts proposition till riksdagen om ny organisation af försvaret.

Att detta förslag skulle komma att «gillas» af konungen, var självklart. Hans ofvannämda lilla skrift, hvars syfte var att visa den svenska allmänheten »huru vår armé skulle på ändamålsenligaste sätt, med minsta kostnad och i närmaste öfverensstämmelse med förutvarande inrättningar organiseras så, att den vid krigets utbrott kunde genast rycka i fält med erforderlig styrka», hade tydligt visat konungens personliga önskningar i detta stycke.

Han utgår från Danmarks olycka:

»Man har på den senaste tiden sett, huru en mindre stat blifvit öfverlämnad åt egna krafter — — — den har ej blifvit understödd af dem, hvilkas bistånd den haft skäl att vänta[1].»

Men han tillskrifver dessutom Danmarks olyckliga kamp dess felaktiga härordning:

»Vi hafva sett, att Danmark, ehuru ägande medel för ordnandet af sitt krigsväsende, ej hade en organisation på fredsfot, lämplig för kriget. Den danska hären kämpade med mod och ståndaktighet; den kunde ej segra mot öfvermakten, men hade säkerligen gjort fienden mera afbräck, om krigsmaktens olika beståndsdelar på förhand varit mera sammangjutna och bättre danade.»

[1] Detta yttrande åsyftar västmakterna, särskildt Frankrike.

För dylika felaktigheter varnar han lifligt och uttalar på samma gång sitt förtroende till den indelta armén:

»Det finnes väl ingen svensk man till namn eller sinne, som ej bör vörda och hafva förtroende till vårt indelningsvärk, så djupt inrotadt hos nationen, dess bruk och vanor, och som alltid lämnat oss höga begrepp om svenske krigare. Främmande folkslag afundas oss denna inrättning, som i fiendens dagar breder ett nät af ordning öfver hela landet, kvarhållande soldaten vid hans torfva, vid hembygdens sedlighet och näringsfång — — —.»

Särskildt om *lottdragningen* yttrar han sig på följande sätt:

»— — — Att denna icke hittills blifvit hos oss använd, utgör tvifvelsutan en af de förnämsta orsakerna till ofullkomligheten hos svenska beväringsinrättningen, som kostat landet stora summor utan motsvarande nytta. Och hvarföre har man ej i Sverge antagit lottningssystemet? — Man har föreställt sig, att det ej varit förenligt med våra begrepp om »svenskhet». Men tillägna vi oss icke mycket, som befunnits nyttigt i andra länder? Tillämpa vi ej detta för vårt land, och blir icke det, som här tillämpas, därigenom »svenskt»? Eller skola *vi* hafva fördomar kvar, då norrmän och danskar längesedan insett fördelen af lottdragningens införande i sina konskriptionssystem? Och skall väl en nyttig inrättning alltid hållas tillbaka för fördomars skull? — — — Fördelen af lottdragningens införande skulle blifva större hos oss än i de stater, där den redan är antagen, och just på grund af indelningsvärkets organisation skulle Sverges beväringsynglingar hafva en lindrigare vapenplikt än i något annat land.»

Att äga en liten, väl öfvad här anser han nödvändigt för Sverges försvar, och hans tankar gå, som sagdt, i samma riktning, som det af honom gillade och för riksdagen framlagda förslaget.

Huru varmt han omfattade detta framgår ytterligare däraf, att han till och med frångick sin princip att ej personligen inlåta sig i tidningspolemik[1].

[1] De artiklar, synliga i prässen åren 1864 och 1872, till hvilka man påstått kung Carl vara författare, äro dock, som vi på annat ställe i vårt arbete påpeka, skrifna af personer, som ej ens på ringaste sätt stodo i personlig beröring med honom.

Aftonbladet hade nämligen i början af januari 1866 innehållit en serie artiklar rörande frågan om landtförsvarets ordnande, i hvilka den kgl. propositionen ogillades.

Den 19 februari samma år finnes en motartikel införd, hvilken med goda skäl påstås vara af konungens hand. På samma gång den bemöter det ofvannämda klandret mot förslaget, påminner den lifligt om stil och uttryckssätt i kung Carls förut omtalade lilla skrift.

Artikeln slutar med följande ord:

»— — — Låtom oss strida med öppet visir! Motvilja för lottdragning, detta för oss nya utskrifningssätt, är hvad som döljes under många fraser. Jag fattar detta liksom allt motstånd mot något nytt. Men med det framåtskridande svenska nationen visat i odling och praktiskt förstånd, skall det ej kunna skingra fördomen? Vi hafva nyss slagit världen med undran, då vi lugnt och med sans tillvägabragt en stor reform; skulle vi då intagas af fruktan för något, som Danmark och Norge, de tvänne fria brödrafolken, åvägabragt, och som hela Europa måst använda, emedan *alla* andra sätt befunnits omöjliga! Vi äro vanligtvis ej sena att följa andra länders bruk och nya erfarenheter; äro vi därför mindre goda svenskar? När tanken på självförsvar blifvit så högt uttalad som i den frivilliga skarpskyttesaken, erkänd öfver allt i riket; när dess befordrare kunna för sina landsmän af egen erfarenhet bäst bevittna nyttan, nödvändigheten af öfning i vapnens bruk; när den materiella utvecklingen visat sig kräfva och äfven erhållit så stora bidrag af staten, då är det väl också tid att upphöra att betrakta arméen endast såsom en kvantitativ massa, då är det tid att ej braska med ord, utan se till, att hvad man har må blifva dugligt och godt. Och till er, som frukta dessa stora laviner, hvilka i skepnad af främmande härskaror på tallösa skepp skulle öfversegla den våg, som sköljer Sverges stränder, till er ställer jag den fråga: Hvarför glömmen I våra norska bröder? Skola ej dessa komma att förena sig med oss i det gemensamma intresset, den gemensamma faran? Skall ej den järnväg, som nu utsträckes mot nordväst, hädanefter gifva dem tillfälle att lämna det bistånd, som de väl alltid önskat, men ej förr skulle i lika grad kunnat gifva.»

Jag slutar här, ty jag är förvissad, att det rätta, det sant förnuftiga skall och måste segra.»

Den 19 april afgaf det »sammansatta lag- samt allmänna ekonomiutskottet» sitt utlåtande rörande den kgl. propositionen, och detta tillmötesgick den samma i alla hufvudpunkter.

Men den allmänna meningen i riksdagen var icke lika gynnsamt stämd.

Det var framför allt lottningen, »blodslottningen», som vållade stor oro, isynnerhet i bondeståndet; riksdagen, den sista ståndsriksdagen, ansåg äfven riktigast vara att hänskjuta den omfattande frågan till den nya representationens båda kamrar.

I förbigående sagdt, besannades redan under denna diskussion kung Carls fruktan, att skarpskytteidén skulle komma att innebära en fara för hans egna planer om försvarets ordnande. Särskildt inom bondeståndet ansåg man nämligen, att utom näringslifvet, framför allt jordbruksnäringen, äfven den frivilliga skarpskytterörelsen skulle komma att genom det kgl. förslaget hämmas — ty »nog kunna vi gå man ur huse för att försvara fosterlandet», yttrade en af de främste representanterna för detta stånd. Och man ansåg, att man genom vapenöfningar i skolorna, den frivilliga skarpskytterörelsens understödjande samt måhända någon liten tillökning af bevärings-öfningarna kunde erhålla ett tillräckligt starkt försvar, så att indelningsvärket — just kung Carls ögonsten — kunde afskaffas.

Slutet på allt blef dock, att stånden förenade sig i ett skrifvelseförslag till K. M:t med anhållan om ett nytt förslag till en kommande riksdag.

* * *

Året 1866 med de hastiga krigsrörelserna i Tyskland, Preussens med »järn och blod» skapade nya maktställning, flera tyska småstaters införlifvande med detta land — allt detta förbjöd det nyvaknade intresset för försvaret att åter slumra in. Preussen hade under de senaste båda krigen, som grundlade dess makt, visat, att det ej erkände rättvisans kraf,

endast den starkares rätt, och att de svaga staterna ej kunde lita på någon annan hjälp än sin egen.

Den 11 december dikterade också kung Carl till statsrådsprotokollet:

»De senaste politiska tillragelserna visa på ett otvetydigt sätt den fara, som hotar de mindre staternas själfständighet. Det är en betydelsefull varning för de förenade rikena, hvilka tillsammans räkna endast sex millioner innevånare». Om man ock kunde hoppas, att brödrafolken fortfarande skulle få njuta af fredens välsignelser, så vore dock första villkoret härför mera än någonsin att äga en tillräckligt stor, välorganiserad och välbeväpnad krigsmakt, »så att de kunna utan främmande hjälp värna sin själfständighet». Uppoffringar kräfdes visserligen, men de behöfde ej göras större, än att de skulle kunna »utan allt för stor svårighet bäras af ett folk, som framför allt annat sedan urminnes tider ansett sin frihet såsom det lyckligaste af allt.»

Tiden var dock för kort, för att man redan till den första riksdag, som efter det nya statsskicket sammanträdde, kunde hinna framlägga ett nytt och utförligt organisationsförslag.

I följande märkliga diktamen yttrar kung Carl sig härom på detta sätt:

»I en fråga af denna vikt, på hvars utgång landets politiska väl beror, får ej missförstånd, ej ens olika tankar om sättet finnas mellan kung och folk. Endast genom gemensamma ansträngningar, genom samarbete kan man här försäkra sig om ett godt resultat, och då mitt på komiténs arbete grundade förslag till sista riksdagen hos rikets ständer mötte stora betänkligheter; då de senaste händelserna i Europa otvifvelaktigt upplyst och stadfäst hos fackmännen bestämda öfvertygelser och måhända i någon mån förändrade åsikter, samt tiden från senaste riksdag till den dag, då jag första gången skall hälsa en ny representation, varit alltför kort för en förnyad genomgående granskning af ämnet, så anser jag icke ännu ögonblicket vara inne att framlägga ett definitivt organisationsförslag. Till detta har jag dock efter mycken tvekan kommit, då landtförsvarskomitén gått en god väg till målet, och då den nuvarande tiden är så molnhöljd, att hvarje upp-

skof, äfven af blott ett år, skulle kunna medföra fara. För mig är dock enstämmighet med representationen i åsikter så nödvändig, att, för att underlätta dess beredande, jag vill underkasta mig ett års uppskof, så mycket mera som jag tror, att nämda fara kan väsentligen minskas, om man genast anskaffar den krigsmateriell, som nutiden erfordrar. En sådan är nödig för alla organisationer, och ett uppskjutande häraf medför en påtaglig fara. På grund häraf vill jag därför anbefalla landtförsvarsdepartementet att, med afseende å arméns nuvarande organisation, utarbeta en proposition, som utreder hvad som brister i arméns materiell för att göra den tidsenlig, hvarefter jag vill hos riksdagen begära de nödiga medlen för dessa behofs fyllande.»

Att detta »uppskof» blef ödesdigert, visade sig inom kort, ty i stället för att därmed vinna större »enstämmighet» med representationen, blefvo skiljaktigheterna nu blott så mycket större mellan dennas och regeringens åsikter om hvad ett sant försvar för landet kräfde. På kung Carl torde dock intet ansvar för dröjsmålet kunna läggas; enligt hans egna ord hade han först efter »mycken tvekan» beslutat sig för detta uppskof, och han underkastade sig detsamma endast under förutsättning, att det skulle vara allenast ett år.

»Tid — — — köpes icke med penningar, och det sent började är det sent slutade», har han också yttrat med hänsyn till försvarsfrågans stora vikt. Och just i betraktande af hvad han i denna sak personligen så varmt önskade, kan man här säga, att »den en gång förlorade tiden var för alltid oersättligen förlorad.»

I det trontal, hvarmed kung Carl den 19 januari 1867 öppnade riksdagen, återkom han till samma ämne, som han nyss med allvar afhandlat i statsrådet:

— — — »Tilldragelser, som vi nyligen bevittnat, hafva varnande framhållit den af förgångna tiders erfarenhet bekräftade lärdom, att vi för uppehållande af vårt själfbestånd böra, näst Gud, i främsta rummet lita på oss själfva och våra egna krafter. Till dess den plan för landtförsvarets ordnande, hvilken vid senaste riksdag framlades, hunnit, med anledning af Rikets Ständers utlåtande däröfver, omarbetas, är för stärkan-

det af våra försvarskrafter ingenting angelägnare än krigsmaktens förseende med skjutvapen af förbättrad beskaffenhet. Med öfvertygelse, att nationen är beredvillig att för detta ändamål underkasta sig nödvändiga uppoffringar, har jag icke tvekat att af eder begära betydliga anslag till anskaffande af nya gevär, oaktadt medel därtill måste genom ökad beskattning beredas.» — — —

Riksdagen beviljade också för år 1868 en särskild »vapenskatt» af omkring 3 millioner rdr, hvaraf äfven följden blef införandet af remingtongevären.

Men om regeringen afhöll sig från att vid denna riksdag taga initiativet i försvarsfrågan, så gjordes detta i så mycket högre grad af representationen själf.

I form af talrika enskilda motioner visade den, att intresset för åstadkommandet af en ny härordning var stort. Som bekant, var det i början af detta års riksdag, som landtmannapartiet stiftades. På det stora mötet i Berns' salong, hvarest Emil Key presiderade, konstituerade sig partiet och antog sitt program, hvars första paragraf var följande:

»Ett tidsenligt, hufvudsakligen på allmän värneplikt byggdt försvarssystem. Ingenting uppoffras för parad och militärlyx, men ingenting underlåtes af hvad som värkligen erfordras till ett kraftigt och segrande värn af vår självständighet.»

Ordalydelsen af denna paragraf är onekligen något sväfvande. Mera positiva förslag förekommo dock i de ofvannämda motionerna, hvilka företedde en brokig samling af hvarandra olika uppfattningar.

Det särskilda utskott, som behandlade dem, förklarade, att i betraktande af de olägenheter och orättvisor, som vidlådde den indelta stammen, det vore en handling af klokhet och billighet, om man, med bibehållande af indelningsvärkets goda sida, kunde från jorden aflyfta bördan af den indelta stamtruppens anskaffande och underhåll och öfverflytta den på rikets samtliga inbyggare. Kommunen borde bekosta bostad åt soldaten, staten betala legan. För befrielse från manskapets anskaffande — militärbefälet skulle ombestyra rekryteringen — och aflöning (som af stat och kommun skulle efter

vissa grunder utgöras) borde rotar och rusthåll erlägga en rättvis och billig aflösning.

Men efter häftiga debatter i kamrarne stannade dessa i skiljaktiga beslut rörande värneplikt och öfningstid, och äfven nu blef en riksdagsskrifvelse, daterad 13 maj 1867, slutresultatet.

I denna erkände representationen lifligt behofvet af försvarets stärkande:

»Nationen kan aldrig med tillräcklig säkerhet och erforderligt lugn hängifva sig åt sin inre fredliga utveckling, förrän frågan om betryggandet af dess yttre själfständighet på ett tillfredsställande sätt blifvit löst». Representationen anhöll därför, att Kongl. Maj:t måtte uppgöra och framlägga fullständigt förslag till försvarsvärkets ordnande, hvarjämte en del grunder härför framställdes till pröfning. —

* * *

I sin diktamen af den 11 december 1866 hade kung Carl betonat nödvändigheten af anskaffandet af krigsmateriel i enlighet med tidens fordringar, och detta upprepade han, såsom nyss är visadt, ännu bestämdare i trontalet den 19 januari 1867.

Under tiden utarbetade han en ny skrift i detta ämne: »Tankar om nutidens taktiska rörelser»[1], hvari han ytterligare utvecklar nödvändigheten af tidsenliga vapen.

Slutorden i den lilla broschyren äro kännetecknande för den kunglige författaren:

»— — — Tidsenlig och god materiell måste en armé äga. Man måste följa med tidens förbättringar, men det blir nödvändigt att göra det med större klokhet än någonsin, på det att materiellens dyrhet ej må kräfva större utgifter, än landet förmår bära. Det blir därföre nödvändigt att ej hafva större armé, än landet kan väl underhålla. Hvarje stat måste återgå till en rätt uppfattning af en gammal sats, som nu tyckes vara undanskjuten och glömd. Denna sats lyder: *Litet, men*

[1] Denna konungens broschyr är tillägnad grefve Henning Hamilton »till minne af den tid, då han, såsom stabschef för lifgardesbrigaden, vägledde författarens militäriska begrepp, som vänskapsfullt erkännes».

godt. Hyllas denna grundsats, så kan man, följande med uppfinningarne, alltid äga till hands en tidsenlig materiell, huru den än sig förändrar. En gång skola stormakterna själfva inse detta behof, ehuru kanske först efter ett stort krig, som medtagit deras förråder; och då faller visserligen denna sats lättare i ögonen äfven på de mindre folkrika länderna.

Må dessa mindre stater icke vilja yfvas med en större siffra, en större armé, än de kunna väl bära, väl utrusta, underhålla och öfva. Nederlaget är annars för handen. Icke emedan hären är stor, utan emedan den är god, kan ett litet folk räkna på densamma till upprätthållande af sin frihet och sin ära.»

* * *

Emellertid hade chefen för landtförsvarsdepartementet, statsrådet Reuterskiöld, nedlagt den portfölj, han sedan 1862 innehaft.

Varm vän till den allmänna folkbeväpningsidéen, till skarpskyttesaken, påyrkade han dock kraftigt den indelta arméens bibehållande såsom pålitlig stam för beväringen samt därtill bådas utveckling i tidsenlig riktning. De förslag, 1867 års riksdag framställt och hvilka inneburo ett hot emot den indelta arméens bestånd, jämte nedprutandet af de anslag Kongl. Maj:t begärt för landtförsvaret förmådde honom att lämna sin plats.

Denna intogs i stället af dåvarande öfversten för norra skånska infanteriregementet G. R. Abelin, hvilken i hög grad — ej minst på grund af sina militära åsikter — ägde kung Carls personliga förtroende och vänskap.

Honom ålåg det nu att utarbeta förslag till ändamålsenlig organisation af landtförsvaret. En af hans första åtgärder blef också att tillsätta en komité för att med denna rådgöra om den af riksdagen gjorda framställningen om *lindring* i rust- och roteringsbördan.

I trontalet vid början af 1868 års riksdag yttrade kung Carl:

»— — — Utgående från den jämväl af eder uttalade grundsatsen om hvarje medborgares plikt att deltaga i foster-

jordens försvar, har jag ock lika med eder antagit, att till förminskning af de uppoffringar, denna plikt under fred måste medföra, en väl öfvad stam bör utgöra kärnan i vår armé. Efter moget öfvervägande har jag funnit en i alla afseenden god stamtrupp med minsta kostnad och utan orättvisa kunna bildas genom vårt ur inhemska egendomliga förhållanden uppväxta indelningsvärk, hvilket jag därför, jämte det min afsikt

G. R. Abelin.
Efter porträtt från midten af 1860-talet.

är att i detsamma föreslå ändamålsenliga förändringar, är sinnad att till sina hufvudgrunder orubbadt bibehålla.»

Med anledning af dessa ord väntade man därför, att en proposition under loppet af riksdagen skulle komma att framläggas. Detta skedde emellertid ej, och den 26 mars aflämnade statsrådet Abelin en kunglig skrifvelse, som tillkännagaf, att försvarsfrågan ej komme att framläggas, enär den s. k. »lindringskomité», som skulle afgifva utlåtande rörande rust-

nings- och roteringsbesvären, ej hunnit afsluta sitt omfattande arbete. Detta skedde först den 27 maj.

Vid riksdagen 1868 framkom således intet väsentligt rörande försvarsfrågan. Det nybildade landtmannapartiet visade genom sitt ständigt växande inflytande, att det ingalunda förtjänade det tillmäle, »en stor politisk humbug», som en liberal tidning under denna riksdag skänkt det. Och i samma mån dess makt växte, kunde också regeringen bereda sig på motstånd i de särskildt försvarsfrågan rörande punkter, i hvilka uppfattningar gjorde sig gällande, hvilka voro så skiljaktiga från hennes egen

Men dessutom uppkom vid slutet af 1868 års riksdag ännu ett parti, det föga långlifvade »nyliberala partiet».

I det program, som äfven detta framlade, uttalar det åtskilliga radikala önskningsmål, äfven rörande det bestående försvarsväsendet, enär det icke allenast önskade försvaret grundadt på folkbeväpning med allmän och utsträckt värneplikt och indelningsvärkets slutliga upphäfvande, utan äfven påyrkade minskning såväl beträffande den värfvade armén som anslaget till sjöförsvaret samt indragandet af flera högre militära befattningar och grader.

Detta allt visade nogsamt både för kung Carl och hans regering, att deras önskningar med afseende på försvarsfrågan allt jämt hade att vänta ihärdigt motstånd.

Att kung Carl för den skull var landtmännen en smula gramse, är — från hans ståndpunkt sedt — helt naturligt, och ingen har rättighet att härför öfver honom uttala något klander. Ty enligt hans lifliga, ärliga öfvertygelse var det af honom vid mångfaldiga tillfällen i tal och skrift föreslagna ordnandet af försvarssaken också det för Sverges framtid bästa och mest ändamålsenliga.

Någon dom öfver, huruvida han härutinnan misstog sig eller icke, våga vi oss för vår del icke på att uttala. Vi vilja endast betona, att kung Carl i denna, honom så om hjärtat liggande sak uteslutande lät sig ledas af ärliga och ädla bevekelsegrunder, af uppriktig kärlek till sitt land.

En liten episod från denna tid, kännetecknande för Carl XV, kunna vi ej neka oss nöjet meddela.

Den misstämning, han kände gent emot Sverges landtmän på grund af deras hållning i försvarsfrågan, framskymtar här på ett särdeles karaktäristiskt sätt.

Sommaren 1868 ägde nämligen i Stockholm det tolfte stora landtbruksmötet rum, vid hvilket konungen, oaktadt denna sin misstämning, med vanligt intresse för landtmannayrket dagligen var närvarande.

Men mötets stora, å Hasselbacken anordnade fästmiddag, till hvilken konungen högtidligt blifvit inbjuden, beslöt han att ingalunda bevista, och när tiden för middagen nalkades, begaf han sig i stället ut på promenad, åtföljd af en af sina förtrognaste vänner.

Denne lyckades dock i sista minuten att förmå konungen att ändra beslut. Efter en i hast fullbordad toalett infann han sig sålunda vid middagen — om i sitt vanliga »solskenslynne», vilja vi dock lämna osagdt.

Mötets ordförande, grefve Platen, föreslog en skål för konungen, »hvilken icke blott med sitt mäktiga hägn utan ock med insiktsfull omsorg beskyddar svenska jordbruket». För skålen tackade kung Carl lifligt och kraftigt; sedan han yttrat sin uppriktiga glädje öfver hvad han vid mötet sett af svenska landtbrukets alster, utbrast han till slut eftertryckligt och med blixtrande ögon:

»I södern tror man visserligen, att vårt land är betäckt af snö och is, och man känner detta land endast genom minnet af dess skarpa stål i fordomtima. Våra landtbrukare skola dock veta, att med plogbillen främja vårt lands anseende och ära. Men den torfva, vi plöja, måste vara fri. Det järn, hvarmed vi odla vår jord, måste äfven smidas till bitande stål — — — — — — — — — — — — — — — —» [1].

Äfven 1868 utgaf han en skrift i militära ämnen: »Be-

[1] Ett drastiskt, fastän väl ej så allvarligt menadt yttrande fällde kung Carl under konstnärsmötet i Göteborg 1869 till S. A. Hedlund, i det han, åsyftande det ånyo framkommande förslaget till försvarssakens ordnande, sade, att »om andra kammaren slopade arméförslaget, skulle han låta sina garden med bajonetterna drifva densamma ned i Norrström». Hvarpå den tilltalade utbrast: »Lättsinnige kung, säg det till mig, men ej till någon annan»!

traktelser angående infanteriet, tillägnade den svenske infanteriofficeren».

I denna, den mest omfattande af hans militära broschyrer, framskymtar äfven dagens stående tvistefråga.

Så yttrar han på ett ställe (sid. 14):

»Hvarje genomgripande förändring uti omorganisationen af ett lands försvarsväsen fordrar en längre öfvergångstid, innan den hunnit dels genomföras, dels genomförd ernå nödig fasthet. Vill därför ett land skyndsamt skapa sig en duglig och efter tidsförhållandena nog talrik krigsstyrka, måste det förbättra, icke omkullstörta hvad det äger.

Huru skulle den husägare anses, hvilken, då han finner rummen i sitt i öfrigt goda hus för mörka, nedrifver hela byggnaden för att åter uppresa en ny, som blott skiljer sig från den gamla genom de flera och större fönstren.

De fordringar, vår tid i synnerhet ställer på en armé, äro, att den enskilda färdigheten i densamma skall vara högre uppdrifven än förut, man fordrar tanke- och handlingskraft af hvarje soldat. Lösom denna uppgift genom att grundligare utbilda hvad vi äga. Den i sammanhang härmed stående omorganisationen erfordrade ej lång tid, och vi behöfde då ej frukta att under kortare eller längre tid stå försvarslösa, hvilket otvifvelaktigt inträffade, om allt det gamla upprefs.»

Man märker äfven tydliga spår af den ledsnad och harm, som motståndet mot denna hans lifssak väckte hos honom; men detta bidrager emellertid ej minst till, att innehållet i denna liksom i hans öfriga små skrifter får en helt annan lefvande prägel, än hvad äljes uppsatser i rena fackämnen bruka erhålla; midt bland allt tal om stam och beväring, om bivuak och bevakning, beklädnad och utredning, skönjer man äfven kung Carls eget varma och lifliga fosterländska sinnelag.

En och annan släng utdelar han, som sagdt, åt sina motståndare.

»— — — Det är gifvet, att män utom yrket ej kunna lika lätt som vi följa med dess utveckling. Med vår tids kortsynta självtro tycka många sig kunna se lika klart som de, hvilka gjort krigaryrket till sin lefnads uppgift.

Sanningarna kvarstå dock lika orubbade, äfven om nyss-

nämda förhållande kan åstadkomma svårigheter vid deras tillämpning eller för någon tid låta villfarelsen hålla dem tillbaka.

Genom vanan att mäta afstånd efter lokomotivets fart eller elektriska gnistans hastighet, genom lättheten att med maskiner tillvärka hvarjehanda produkter, som förut endast den öfvade människohanden förmådde frambringa, har den satsen trängts i bakgrunden, att tid behöfves till all grundlig undervisning, och därföre vill mången ej förstå, när yrkesmännen uttala den satsen: lång öfning är nu, mer än någonsin, nödvändig. — — — — — — — — — — — — —

Man anmärker mot en lång rekryttid, att den uppslukar betydliga statsmedel, borttager armar, som behöfvas för att plöja och så, samt tvingar handtvärkaren från hem och arbete — detta är sant. Men hvarföre kunna ej de oundgängliga utgifterna för landets försvar väl stå tillsammans med dess ekonomiska välfärd? Jo, emedan man är otillfredsställd, om icke härarne bestå utaf massor af folk. — Alla böra utöfva sin plikt, den att försvara sitt land, och således måste alla vapenföra män öfvas. Detta sker vanligen i årsklasser, hvilka i fred rycka ut till öfning, mer eller mindre fullhaltig allt efter olika systemer; med farans annalkande mobiliseras alla. — — — — — — — — — — — — — — — — —

»Tyvärr har denna sats, allas öfvande, ännu en skuggsida, den nämligen, att då dessa dryga utgifter i längden blifva outhärdliga, så vänder sig besparingstvånget icke mot inskränkning i rekrytantalet, ty då bröt man mot tidens anda, allas plikt att öfvas och ingå i ledet, utan det vänder sig mot öfningstiden, ty då bryter man blott emot hvad kriget fordrar, och denna synd är så lätt att bära, när man invaggar sig i den menlösa förhoppningen, att »krig ej kan utbrista i vår tid».

Folk, som ej tillhör yrket, märker icke efter en långvarig fred det felaktiga i en dylik uppfattning.

Men när faran står för dörren och det gäller vårt vara eller icke-vara, då märkes det snart, huruvida landets krigare äro så öfvade, att de med tillförsikt kunna bjuda fienden spetsen och tilltvinga sig seger.

I det gamla Troja misskände man Cassandra, och Troja

blef förstördt. Tilly utropade från Magdeburgs rykande ruiner: »Några kompanier öfvade soldater till — och jag stode icke här»!

Men historiens lärdomar, om de ej passa till vår tids åskådningssätt, aktas af mången blott såsom tomma skolglosor, nödvändiga att ihågkomma för att blifva ansedd såsom en bildad man; men att tillämpa lärdomarne vill man icke, emedan de så ofta stå i strid med egna själfviska åsikter.»

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Det sista uttrycket åsyftar otvifvelaktigt de principer, enligt hvilka landtmannapartiet i dess helhet behandlade försvarsfrågan. Men det synes oss ej osannolikt, att kung Carls uttalanden om »folk utom yrket» särskildt äro riktade emot en och annan mera framstående »civil» motståndare, bland hvilka en af de främste utan tvifvel var S. A. Hedlund, som vid denna tid med ifver arbetade för att vinna öra för *sin* plan angående försvarsväsendets omorganisation efter schweiziskt mönster. Dessa sina åsikter offentliggjorde redaktör Hedlund först i Handelstidningen mot slutet af år 1866; under år 1867 framkommo de i form af motion vid riksdagen, hvarförutan han äfven i en bok, »Sverges försvarsväsen ordnadt på grundsatsen af allmän värneplikt», tillägnad Carl XV, med värme förordade folkbeväpningen, hvars system, genomfördt, skulle gifva »ett folk i vapen».

* * *

Det omfattande arbetet med den nya arméorganisationen var färdigt i slutet af 1868; på årets sista dag framlade statsrådet Abelin sin med yttersta omsorg utarbetade organisationsplan, hvilken med all säkerhet hade kung Carls fulla sympati.

I denna behölls indelningsvärket, men lindringar föreslogos för rust- och rotehållare; alla ovissa besvär skulle borttagas, staten öfvertaga rekryteringsskyldigheten och ett normalkontrakt för hela riket fastställas; hvad däröfver fordrades skulle ej af rust- eller rotehållaren, utan af staten betalas. Soldatens tjänstetid inskränktes så, att han icke fick tjäna längre än till 45 år; detta var »stammen», som genom åtskilliga åtgärder borde uppbringas till 36,000 man. Friköp-

ningsrätten för beväring var struken. Öfningstiden utsträcktes till 60 dagar, fördelade på 3 år; denna korta öfningstid vore dock möjlig »endast under förutsättning af beväringsmanskapets införlifvande med en stamtrupp med de goda egenskaper, som svenska soldaten besitter».

Dessutom ansåg statsrådet Abelin, att beväringsinrättningen borde hvila på det uppväxande släktets uppfostran till både krigare och medborgare, hvarför han påyrkade införande af obligatoriska militäröfningar i hemorterna under två år före beväringsåldern. »Stammen» skulle, som sagdt, utgöras af 36,000 man, hvilken på »mindre krigsfoten» kunde utvecklas till 68,000 man. Den »större krigsfoten» skulle visa en styrka af 100,000 man förutom ersättningstrupper, krigsreserv och ortförsvar. Den nya organisationen beräknades medföra en ökad årlig kostnad af omkring 2,646,000 rdr.

Till statsrådsprotokollet hade konungen yttrat:

»Hvad särskildt indelningsvärket beträffar, finner jag detsamma vara af den vikt för försvarsväsendet, att någon rubbning eller eftergift däruti, utöfver hvad nu blifvit i fråga satt, ej bör äga rum.»

I trontalet den 18 januari 1869 hälsade konungen riksdagsmännen med uttryck af tillit och förtroende samt öfverlämnade till dem en fullständig plan till landtförsvarets ordnande, hvilken, sade han, bibehöll hvad som var med nyare tidens kraf förenligt af den krigsförfattning, som gifvit oss krafter att utföra ärorika krig, men på samma gång vore den utgången från ett omsorgsfullt bemödande »att icke fordra större uppoffringar, än som äro oeftergifliga för vinnande af det stora målet att trygga vår själfständighet».

Emellertid lyckades det Abelinska förslaget icke att vinna flertalet för sig hvarken inom det förberedande utskottet eller i riksdagens kamrar. Det föll.

Det förslag, som förelåg vid 1870 års riksdag och som åsyftade att slå in på de smärre partiella förbättringarnes väg, rönte icke häller något gynnsamt mottagande. Järnvägsstriderna gjorde sannolikt ej litet till att draga uppmärksamheten åt annat håll.

Men så kom 1870 års jättekamp mellan Tyskland och

Frankrike, och i förhoppning att denna väckt svenska nationens sinnen till djupare insikt om nödvändigheten af försvarets snara ordnande och stärkande, hade kung Carl gifvit statsrådet Abelin befallning att till 1871 års riksdag framlägga ett nytt härordningsförslag.

Den 13 oktober 1870 hade nämligen konungen i statsrådet förklarat, att hans åsikter i härordningsfrågan icke ändrats, äfven om han vore villig att något jämka detaljerna, samt att han för sin del ansåge »tiden nu vara inne, och icke kunna utan våda förspillas, att bringa denna fråga till slutligt afgörande, samt att han därför vore sinnad att därom framlägga förslag redan till 1871 års riksdag.»

Om grunderna för detta förslag hade konseljen förklarat sig ense med honom.

Det af general Abelin utarbetade nya förslaget var således äfven byggdt på indelningsvärkets bibehållande, på stam och beväring, med för den senare utsträckt öfning (90 dagar för kavalleri, 82 dagar för de öfriga vapenslagen); men inga lindringar i rust- och roteringsbördan voro föreslagna. En summa af 18,466,118 rdr begärdes för försvarsvärkets ordnande.

I sitt trontal af den 18 januari, som af samtida prässen kallades viktigt och epokgörande, yttrade kung Carl bl. a.:

»Väl har krigslågan hittills varit begränsad till de två från början stridande folken, men anledningar att befara hennes vidare kringgripande saknas icke.. Traktater, ingångna för ordnande af de särskilda staternas inbördes förhållande, omgifvas icke af samma helgd som tillförene, och det politiska rättstillståndet kan alltså anses hvila på osäker grund — — — — Till anskaffande af erforderlig krigsmateriell för landtförsvarets behof och utförande af nödiga befästningsarbeten kommer jag att förelägga eder en omfattande plan, hvilken, enär tiden manar till skyndsam handling, för de närmaste åren fordrar större utgifter, än som med statsvärkets vanliga inkomster kunna påräknas blifva betäckta.» — —

Kung Carls ord om brutna traktater väckte stort uppseende och äfven ett visst klander: mot oss, sade man, »hade inga traktater blifvit våldförda, inga löften brutna, och vi hade

ingenting att beklaga oss öfver». Med eller utan skäl väckte konungens yttrande äfven en obestämd tanke på möjligheten af krigsfaror, och denna gaf sig vid riksdagen luft i en motion om sådan förändring af 13 § i Regeringsformen, att till början af anfallskrig skulle fordras riksdagens bifall, hvilket förslag dock icke ledde till någon praktisk åtföljd.

Å andra håll försvarades konungens märkliga uttalande: »Sverges konung har icke saknat rätt att inför sitt folk och på dess vägnar uttala dessa allvarliga ord ur sitt eget rena samvete till de europeiska staternas samvete», och tillämpningen däraf på fäderneslandet ansågs blott kunna blifva en: »vi måste stärka våra försvarskrafter, hvilket vi under de lugna dagarna så länge och med så tadelvärd likgiltighet uraktlåtit.»

Erkändes emellertid allmänt konungens trontal detta år hafva varit af mer än vanligt »allvarlig och gripande» beskaffenhet, så var ock folket genomströmmadt af en mer än vanligt mäktig rörelse.

Man ansåg sig hafva kommit till djup och lefvande insikt om, att »något» på allvar måste göras för att erhålla ett värkligt nationalförsvar. Man fann — i likhet med kung Carl — att ingen tid vore i detta hänseende att förlora och att, sedan man under mer än ett decennium skrifvit, talat och förhandlat i ämnet och proklamerat nödvändigheten att afhjälpa landets försvarslöshet, ögonblicket nu vore kommet, då, som en tidning uttryckte sig, »tidsomständigheterna ovilkorligt mana: *nu eller aldrig*».

I sitt hälsningstal till konungen yttrade också ärkebiskop Sundberg — andra kammarens talman — att »allestädes i bygderna höres ropet på starkt inbördes förtroende och ett starkt försvar. Man vet nämligen, att intet folk, som med aktning för andras rätt främst tror på Gud och därnäst på sig själf, behöfver rädas för framtiden».

Att »ett rop» värkligen hördes genom bygderna, visade sig nogsamt under de lifliga, af alla samhällsklasser besökta folkmöten, som började anordnas i alla delar af landet, och prässen skildrade stämningen såsom »i hög grad patriotisk och offervillig.»

Sista delen af ofvananförda utdrag af konungens trontal

hade nämligen ej väckt mindre uppseende än den förra. Från alla håll kommo försäkringar om »offervillighet», och Aftonbladet berättade, att det dagligen fick emottaga »bref från smärre jordbrukare, fattiga komministrar och skollärare, landstatstjänstemän med små löner och stor familj samt från flera andra, hvilka äro inskränkta till en på dagligt och strängt arbete beroende knapp bärgning, men som enstämmigt försäkra, att de och deras omgifning, alla tänkande personer, med hvilka de komma i beröring, gärna underkasta sig förhöjda utskylder under flera år, om man därigenom värkligen kan ernå det resultatet att få vårt försvarsväsen i ordning och erhålla ett nationalförsvar, som innebär en garanti emot olycksöden, sådana som drabbat Polen och Frankrike — — —»

Men dessa konungens ord uppfattades äfven annorlunda:

»Sverges konung», heter det sålunda från ett annat håll inom prässen, »begär stora uppoffringar af svenska folket för försvaret af fosterjorden, större, vida större, än någon svensk konung tillförene under fredens dagar fordrat — — — Vore det då för mycket begärdt af svenska folket, om detta fordrade, att dess konung skulle *själf* vara den främste i redobogenhet till uppoffringar?»

Det påpekades vidare, huru Amadeo I afsagt sig halfva sin civillista under tillkännagifvande, att penningarne skulle användas till folkskolelärarnes aflöning, och huru hans far, Victor Emanuel, afstod en tredjedel af sin civillista, emedan staten var i behof däraf.

»Må Sverges konung följa dessa vackra föredömen. Må Carl XV visa sig såsom den förste, när det gäller redobogenhet till uppoffringar, till försakelse för fäderneslandets försvar — och Sverges folk skall följa sin konungs exempel! Men *förr* än konungen själf lämnar detta exempel — *förr tror* folket ej på faran, *förr vill* det icke åtaga sig större skatter än dem, det drager till sitt försvar. Fritt och öppet uttala vi därför denna maning: må konung Carl XV i handling visa, att *han* är villig att försaka, när det gäller värnandet af fosterjordens frihet.»

Med allt fog kunde från mera sansadt håll den anmärkningen framställas, att hvarken de flitigaste pennorna eller de

flinkaste tungorna kunde »här skapa något som dugde;» — — »hvarken prässen eller folkmötet kan åstadkomma någon armé-organisation — — — men sakna därför icke sin betydelse i denna stora nationella angelägenhet, ty ehuru ingendera förmår lösa problemet, kunna och böra båda medvärka till att hos folket och dess ombud upprätthålla den fosterländska sinnesstämning, den sedliga ton, den högstämda känsla af ansvar för samtid och eftervärld, hvarförutom problemet är alldeles olösligt.»

Den häftiga ton, som utmärkte diskussionerna i riksdagen, gjorde denna maning väl berättigad.

Motionerna angående försvarsfrågans ordnande voro, såsom en samtida tidning uttryckte sig, »visserligen endast femton», men bland dessa befann sig det bekanta Mankellska förslaget till förändrad organisation af landtförsvaret, hvilket var underskrifvet utom af motionären äfven af 56 andra ledamöter af andra kammaren. Det blef en skarp strid mellan den stående arméns anhängare å ena och folkbeväpningens vänner å andra sidan.

Välbekant är, att äfven detta vid 1871 års riksdag framlagda kungliga arméförslag delade de förut framkomnas öde och led ett afgjordt nederlag. I andra kammaren beslöts indelningsvärkets upphäfvande; däremot blef lagförslaget om värneplikten antaget. Som emellertid kamrarne stannat i olika beslut rörande försvarsfrågan i dess helhet, var denna, som sagdt, fallen äfven vid denna riksdag.

Statsmakterna, anmärktes det i prässen, skildes denna gång »tämligen kallt» från hvarandra.

I det trontal, hvarmed kung Carl — säkert med nedslaget sinne — förklarade riksdagen afslutad, förekom följande uttalande:

»En samvetsgrann vård om rikets välfärd medgifver icke något dröjsmål med landtförsvarets ordnande. Till ytterligare behandling af detta ärende, nog viktigt att för sig påkalla en odelad uppmärksamhet af folkets samlade ombud, är jag därför betänkt att, om oförutsedda hinder icke möta, sammankalla en urtima riksdag, förvissad som jag är, att ingen ibland eder vill undandraga sig de mödor och uppoffringar, som där-

ifrån äro oskiljaktiga, allenast en ökad trygghet sålunda kan åt fosterlandet beredas.» — — —

Tanken, att en urtima riksdag skulle komma att sammankallas, hade redan före den lagtima riksdagens slut blifvit framkastad i prässen; det hade nämligen redan vid årets början blifvit förespådt, att den senare riksdagen ingalunda skulle hinna bli färdig med försvarsfrågan; och när denna förutsägelse visade sig skola slå in, antyddes det, att de förberedande åtgärderna under vissa förutsättningar *möjligen* skulle kunna vara undangjorda till en urtima riksdag *hösten 1872*. Att sammankalla en dylik redan samma år föreföll däremot alldeles ändamålslöst, och beslutet om en urtima riksdag i september 1871 har också från mer än ett håll blifvit kalladt förhastadt.

Med hänsyn därtill, att denna septemberriksdag ej alls förde till något resultat, kan detta omdöme säkerligen antagas vara riktigt. Och dock är detta beslut ingalunda oförklarligt, fattadt af kung Carl just då e. o. konseljen var sammankallad på Särö, där konungen för sin svaga hälsa vistades.

Det förnyade strandandet af hans kära försvarsplan var helt säkert den sista droppe, som rågade den bittra kalk, han vid denna tid hade att tömma.

Ty han var kroppsligen aftärd och utmattad af svåra plågor; han var djupt nedslagen först och främst till följd af sin gemåls död, men äfven sammanstörtandet af det glänsande Frankrike, han hållit så kärt och trott vara så oöfvervinneligt, värkade förlamande på honom; han sörjde öfver hvad i hans ögon föreföll såsom bristande fosterländskhet hos det svenska folk, han var så stolt öfver att tillhöra; allt detta nedstämde honom djupt. Därtill kom vidare medvetandet om, att hans dagar voro räknade, att döden obevekligen nalkades. Särskildt detta senare framtvang tanken, att om han ej hastade, skulle han kanske dö utan att hafva varit i stånd att göra åtminstone ännu ett sista försök, utan att hafva bestått ännu en sista dust för att genomdrifva det, som han orubbligt trodde vara landets säkraste framtidsvärn.

Förklarar icke detta tillräckligt den brådska i denna sak, som äljes kunde synas märklig och omotiverad, enär ingen-

ting förefallit efter den lagtima riksdagens slut, som kunde berättiga till det antagandet, att andra åsikter gjort sig gällande än de, som nyss orsakat frågans fall?

Den 12 september öppnades således denna urtima riksdag af konungen själf.

I trontalet framhölls det erkända behofvet af försvarskrafternas stärkande; för ett af ålder fritt folk, som högt skattade sin själfständighet, funnes få angelägenheter, som med denna täflade i vikt. Väl lågo folks och länders öden i den allsmäktiges hand, och tryggast vore det land, där gudsfruktan bodde. Men likasom ingen seger vunnes utan kamp, så bevarade ej häller ett folk sin själfständighet, där den ej med kärlek och offervillighet vårdades. I likgiltighetens ro fostrades icke den kraft, som bestode i pröfningens tid. Ett år kunde i ett folks historia betyda oändligt mycket, och betänkligt vore att till en osäker morgondag uppskjuta, hvad som redan i dag kunde göras.

Trots konungens varning för uppskofvets våda blef dock försvarsfrågan icke häller löst af den urtima riksdagen.

För tredje gången led statsrådet Abelins försvarsplan, fortfarande byggd på indelningsvärkets bibehållande, ohjälpligt skeppsbrott.

Härtill bidrog i ej ringa mån den utveckling i åsikter och öfvertygelser, som ägt rum samtidigt med de stora politiska händelserna 1871. Skyggheten för det »preussiska systemets» obehag hade nämligen åtminstone i militärkretsar börjat gifva vika för åsikten om dess praktiska duglighet. De flesta hade helt och hållet förlorat tron på, att en stående armé, byggd på kung Carls grundsats »*litet men godt*», kunde fylla hvad landets försvar kräfde emot en anfallande fiende. Den allmänna värneplikten hade allt mer och mer blifvit dagens lösen; förslaget om ett försvar, grundadt på »stam, innefattande befäl och trupp samt beväring», erhöll den lilla, men väsentliga förändringen, att »svenska armén skall bestå af stam, innefattande befäl och underbefäl, samt värnepliktige såsom trupp.»

Indelningsvärket blef af dessa de nyare idéernas anhängare inordnadt bland »föråldrade institutioner», och slutklämmen

på det hela var: ingen värnepliktens utsträckning, utom för så vidt indelningsvärket upphäfves.»

Det är ej osannolikt, att just detta till och med hos honom själf väckte tvifvel om det tidsenliga uti hans älsklingsidé.

En antydan härom ligger i ett halft vemodigt, halft humoristiskt yttrande, han några månader före sin död fällde till den ifrige värnepliktsvännen, friherre Hugo Raab:

»Det kan ju hända, att ni har rätt; men ni få vänta tills jag är död, ty i min lifstid blir det inte af, så sant jag heter Calle Wallin[1].»

Värdigt och vackert har han äfven ytttat i en af sina skrifter, sedan han framlagt sin egen öfvertygelse i försvarssaken:

»Denna är min militära uppfattning; men man får ej vara så ensidig, att man förglömmer och åsidosätter den allmänna meningen inom ett land. När således ovillkorlig värneplikt, hvilken utan tvifvel äger flera politiska fördelar, allmänt önskas, så bör en militär ej motsätta sig densamma, utan söka så vidt ske kan få de sanna militära grundsatserna tillämpade å och bragta i möjlig öfverensstämmelse med tidsandans fordringar.»

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Med den urtima riksdagen var emellertid under kung Carls regering sista försöket gjordt att förmå folkrepresentanterna att ordna och stärka landets försvar.

Vi vilja ej här fälla något omdöme om de stridande partierna, hvarken om dem, som förfäktade eller motsatte sig försvarssaken.

Dock skulle man vid betraktande af de tjugo sista årens politiska historia kunna säga, att om också försvars- och grundskattebördans fastläsande vid visst slags jord är en historiskt förklarlig sak, den icke desto mindre visat sig vara en politisk farlig sak.

Men att *nu*, då dessa års strid om försvarsakens ordnande

[1] I Johan Jolins bekanta lilla lustspel »En komedi» förekommer en stockholmstyp, »Calle Wallin», hvilken för några årtionden sedan med rätt eller orätt ansågs i ett och annat stycke karrikera kung Carl. Denne fann sig road af skämtet och brukade allt emellanåt kalla sig själf vid detta namn.

långt bättre kan öfverblickas, såsom ett *fel* förebrå kung Carl hans kärlek till indelningsvärket och på denna grunda ett klander för försenandet af försvarsväsendets reorganisation, synes oss — äfven om man möjligen måste beklaga, att han ej till fullo uppskattade skarpskytterörelsen — vara oriktigt och orättvist, och detta af tvänne skäl.

För det första handlade han i detta stycke — såsom vi förut betonat — efter sin ärliga och af många erfarne och framstående militärer delade öfvertygelse om indelningsvärkets fördelar. För det andra var han uppfödd i en tid, då åsikten om allmän värneplikt såsom den enda grunden för ett fullt effektivt försvar ännu ej ingått i allmänna medvetandet.

Det vore dessutom för mycket begärdt, om man på honom uppställde den fordran, att han under sitt lifs sista år, sjuk som han var, skulle ägt kraft att bryta med en uppfattning och ett system, som han under hela sitt lif hyllat.

Om därför en gång efterverldens dom skall ljuda sträng på grund af det myckna kung Carls tidsålder i detta stycke uraktlåtit, skall den dock icke drabba honom själf, ty alla de kraf, som med rätta kunna ställas på en regent i fråga om månhet om rikets värnande, hafva fullkomligt uppfyllts af Carl XV. Försvarssaken var, såsom vi redan sagt, honom en värklig hjärtesak, och den svåra belägenhet, i hvilken den råkat, samt de många nederlag, hans inre politik i detta stycke led, medvärkade i hög grad att nedslå hans redan förut svaga krafter.

»Ett år kunde betyda oändligt mycket», hade han yttrat i det sista trontal, han själf framförde; inom ett år efter den urtima riksdagens slut fanns han ej mera bland de lefvandes antal.

* * *

Man torde hafva god grund för påståendet, att Carl XV ville bygga Sverges framtidsvärn mera på ett starkt landtförsvar än på en flotta; men att han därför ingalunda förbiseg den senares betydelse, är visst.

Han var en varm vän af ett starkt kustförsvar, men han ville icke nedlägga stora penningsummor i ett enda fartyg, utan fördela de medel, som kunde erhållas, på flera.

Framför allt önskade han att till försvaret af vår långsträckta kust erhålla snabbgående, kraftigt armerade, mindre fartyg, dock af sådan storlek, att de hastigt äfven i öppen sjö kunde förflytta sig till hotade punkter.

Han förbisåg ej önskvärdheten för försvaret af större sjögående krigsfartyg, för så vidt ett lands tillgångar medgåfve sådana. Men sin åsikt rörande specielt svenska förhållanden har han uttalat så:

Då tillräckliga penningmedel icke kan fås till allt, är det bättre att fördela de anslag, som kunna erhållas, på flera smärre stridsdugliga fartyg än på ett stort, ty skulle i senare fallet ett dylikt gå förloradt, blefve denna förlust ytterst kännbar, då i förra fallet med samma anslagsmedel ett eller annat fartyg kan förloras, utan att denna förlust märkbart skulle förlama kraften i försvaret.

Sjöförsvarets intressen förfäktades och dess talan fördes med nit och skicklighet af sjöministern B. J. E. v. Platen, som 1862 åter intagit den plats i regeringen, han 1852 lämnat, och som, efter hvad det påstås, erhållit konung Carl XV:s löfte att få reorganisera flottan i den riktning, hvari han ansåg detta böra ske. Hans närmaste man och bäste medhjälpare var kommendör Axel Adlersparre, med hvilken den store John Ericsson från sin aflägsna vistelseort i Amerika samvärkade, och på så sätt genomfördes (kgl. brefvet den 10 juli 1866) flottans delning och skärgårdsartilleriets inrättande.

Planen var året förut framlagd i v. Platens i samråd med Adlersparre utarbetade skrift »Grunder för ombildning af Sverges sjöförsvar», hvars tankar tillvunno sig kung Carls bifall, enär de i mycket öfverensstämde med hans egna åsikter.

Kärnan af Sverges militära sjöväsen skulle efter ofvannämda reform ligga just i kustförsvaret, och ehuru detta system sedermera öfvergifvits, torde ännu många finnas i vårt land, som fortfarande anse detta vara för Sverges natur och tillgångar det lämpligaste.

Att ingå i denna sak ligger emellertid både utanför vårt ämne och vår förmåga.

Vi vilja blott dröja något vid John Ericssons yttranden och åtgöranden med hänsyn till Sverges sjöförsvar, så mycket

mera, som vi på grund af Carl XV:s nyss nämda uppfattning af saken hafva anledning tro, att dessa rönte hans sympati.

Det var som bekant genom kommendör Axel Adlersparre — vid dennes besök i New-York som fregatten Eugenies chef under det då pågående amerikanska inbördeskriget — som John Ericsson efter mer än 30 års frånvaro från hemlandet andligen så att säga fastare återknöts med detta. Och från denna tid var han outtröttlig i att uttänka planer för Sverges kustförsvar. På mångfaldigt sätt visade han sitt lefvande intresse för det gamla fosterlandet, hvilket han kostnadsfritt gaf ritningar till alla sina uppfinningar och dessutom skänkte tvänne dyrbara kanoner till bestyckning å den första svenska monitoren.

Det var därför med full rätt, som 1867 års riksdag på initiativ af publicisten och författaren C. F. Ridderstad aflät en tacksamhetsskrifvelse till den visserligen fjärran bosatte, men i sina tankar Sverge alltid närboende store uppfinnaren.

I bref 1862 till Adlersparre skrifver han angående sin uppfattning af det »mekaniska försvaret»: »— — Vårt fosterland är ju det järnrikaste uti hela Europa, vår mekaniska färdighet öfverträffas ej af något annat land, och våra svenska gossar äga just de egenskaper — käckhet, godt förstånd och ihärdighet — som passa för besättning på kanonbåtar af det nya systemet. Med sådana fördelar blifver det vårt eget fel, om vi icke oförtöfvadt blifva i stånd att möta anfall på våra kuster — —».

På 1860-talet voro, som förut är sagdt, dessa hans tankar på väg att segra i den svenska regeringen, aksepterade, som de voro, både af kung Carl och hans sjöminister.

Efter Carl XV:s död ändrades förhållandena, och sjöförsvaret leddes i en annan riksning.

Grefve Platen var den *förste* af kung Carls ministrar, som under den nye konungens regering lämnade sin plats vid rådsbordet.

* * *

En känd militärskriftställare har godhetsfullt meddelat oss följande kritik af Carl XV:s militära författarskap, hvilket vi af helt naturliga skäl ej äro i stånd att själfva bedöma.

Hvad som skänker värkligt värde åt detta författarskap är, att det hvilar på militärisk begåfning, som praktiskt dokumenterat sig. Kung Carl ägde nämligen god blick på fältet, fattade lätt sina beslut och höll vid ledningen af större trupprörelser trådarna till det hela fullkomligt i sin hand; han bedömde väl terrängen och tog med klok användning af densamma raskt beslutade initiativ.

De militära spörsmål, om hvilka han offentligt yttrade sig i broschyrform, plägade han ej sällan behandla äfven uti längre föredrag.

Äfven till det militära området sträckte sig — såsom af det föregående synes — konungens författareskap. För att kunna bedöma detsamma är det emellertid nödvändigt att taga hänsyn till den tid, då den kunglige författaren nedskref sina arbeten.

Vårt århundrades sjätte och sjunde årtionde beteckna i militäriskt afseende brytningen mellan det tidsskede, som lefde uteslutande på de redan delvis försvagade minnena från den förste Napoleons krigsæra, och den nya tidsålder, som väcktes till lif af folkhärarna och de nya vapnen, sådana som dessa visserligen svagt skymtade fram redan under dansk-tyska kriget 1864, men med skärpa trädde i dagen under kriget mellan Preussen och Österrike 1866. Hos oss svenskar gällde fransmännen allena såsom förebilder, och deras djärfva bajonettanfall från 1859, deras efter Algeriets småförhållanden afpassade krigföring, deras legosystem ansågos såsom höjden af militäriskt vetande. På vetandet satte man dessutom icke stort värde; man ansåg handlingen i krigets praktiska yrke ensam för sig tillfyllestgörande, och om någon militärlitteratur kan på grund häraf knappast vara tal.

I en sådan tid och med utprägladt franska sympatier uppträdde konungen såsom författare.

Hans första arbeten falla inom organisationens område. De utgöras af två små häften, benämda det ena »Några ord om svenska beväringsinrättningens ordnande» och utgifvet

1860, det andra »Några tankar angående svenska arméns organisation, framlagda för fosterlandsvänner», med utgifningsår 1865. I båda dessa arbeten, hvilka äfven utgifvits i fransk öfversättning, lägga vi genast märke till förf:s kärlek till våra indelta trupper, till vårt indelningsvärk, »så djupt inrotadt hos nationen, dess bruk och vanor, och som alltid lämnat oss höga begrepp om svenske krigare». Oaktadt sin beundran för indelningsvärket är förf. dock icke blind för dess svagheter och brister. Fastän han lefde i den tanken, att vi i händelse af krig icke skulle behöfva uppträda med synnerligen stor armé, allra högst med femtio tusen man, finner han dock de indelta truppernas numerär allt för låg och betonar med skärpa nödvändigheten af dess höjande. Han nöjer sig dock härvid med värklig rekrytering af 1300 »indragna» nummer och öfverflyttning till armén af ungefär 1100 roterade båtsmän, hvarjämte han åstundar uppsättning af ingeniörtrupper och sjukvårdspersonal.

Den indelte soldatens krigsbildning anser förf. stå på höjdpunkten af sin tids fordringar och vara så fullkomnad, att en del af densamma till och med skulle kunna öfverflyttas på det mindre utbildade beväringsmanskapet. Detta anser förf. förefinnas i allt för stort antal, och då enligt hans förmening det både ur militärisk och ekonomisk synpunkt är olämpligt att öfva större antal beväringsmanskap, än armén kan upptaga vid sin mobilisering, så föreslår han att dela beväringen i tvänne särskilda grupper, af hvilka den ena, som vid öfvergången till krigsstyrka genast skall ingå i truppafdelningarna, får ett större mått af utbildning, under det den andra, som afses för depoterna och till förstärkning i andra hand, måste nöja sig med kortare (15 dagars) eller alls ingen öfning. Det vid mobilisering erforderliga beväringsmanskapet anslås till tjugu tusen man, och då fyra årsklasser (2:a—5:e) beräknas, skulle fem tusen man eller något mera årligen uttagas ur första åldersklassen för att tilldelas den aktiva gruppen. Fyrtio dagars rekrytskola (den indelta soldatens rekrytskola varade vid denna tid endast 42 dagar) för första klassen och 15 dagars öfning tillsammans med stammen under de fyra följande åren, anser förf. erforderliga för detta manskap. Svårare är att bestämma sättet för dess uttagande. I det äldre arbetet ryggar förf. till-

baka för lottningen och hoppas, att den just vid samma tid införda friköpningen skall komma hjälpande emellan. I det yngre arbetet, som såg dagen året efter danska kriget, anser förf. motviljan mot lottningen icke vara annat än en fördom, hvilken man med all makt bör söka utrota.

Den af stam och beväring sammansatta arméen lider brist på befäl, en brist, som indelningsvärket icke förmår fylla. För att afhjälpa densamma, föreslår förf. att ur beväringens led på frivillighetens väg uttaga befälsämnen, hvilka skulle gifvas för ändamålet erforderlig utbildning och aflönas ur den fond, till hvilken friköpningsafgifterna inginge. Vi finna här första upprinnelsen till den sedermera till lif kallade beväringselitinrättningen, hvilken dock aldrig ville taga någon fart. Ytterligare åstundar förf. en noggrannare kontroll öfver beväringen.

Om förf. liksom hans landsmän icke haft sina blickar uteslutande riktade mot Frankrike, utan äfven uppmärksammat, huru preussarne försökte att draga nytta af de bittra lärdomar, den franske kejsaren gifvit dem, och om han särskildt lagt märke till det väldiga ombildningsarbete, som på den militära organisationens område ägt rum i deras land sedan sextiotalets ingång, skulle han säkerligen blifvit tveksam, om hans militära valspråk, »litet men godt«, skulle kunna hålla streck. Tidens tecken började tyda på, att »stort och godt», snarare borde uppställas såsom rättesnöre, att nationerna borde uppbjuda sina krafter för att med så stor säkerhet som möjligt kunna se framtiden till mötes, och särskildt borde danska kriget hafva lärt, att en liten, om än aldrig så god, här dock blir krossad af motståndaren, om denne kommer med en vida större. Det skulle icke dröja länge, förr än nationerna skulle ställa sig själfva i vapen, och då skulle inga små skaror af veteraner med tillsats af outbildade ynglingar mera vara till fyllest. Dock, ett fjärdedels århundrade har runnit hän, sedan de här omordade åsikterna nedskrefvos, stora hvälfningar hafva inträffat, den lysande förebilden, franska arméen, har blifvit krossad, och i öster och väster, norr och söder hafva folken gjort sig beredda att möta kommande stormar, medan vi här i Norden icke aktat på tidens kraf. Den kunglige författarens älskling, vår indelta armé, blifver såsom förut, utan att de för-

bättringar kommit henne till del, som han ansåg oundgängliga; beväringen, som genom händelsernas makt i storlek vuxit om sin stam, står lika oförberedd nu som då att möta krigets pröfningar. Medan alla andra makter fört sin krigsmakt betydligt framåt i fasthet och duglighet, har vår skridit obetydligt framåt i det förra och något i det senare hänseendet. Klyftan är icke mindre nu än förr.

Redan före utgifvandet af det senare af här ofvan omtalade arbeten, eller år 1863, utsände förf. några »Militära tankar i sammandrag», hopförda i ett litet häfte. Man finner här en samling aforismer, i hvilka man igenkänner samma åsikter, som göra sig gällande i förf:s öfriga militära arbeten. Dessa aforismer äro ordnade i grupper, en rörande krigskonsten i allmänhet, en för de högre befälhafvarne, en för hvarje vapenslag och slutligen en för officerarne vid staben. Arbetet är öfversatt till norska och franska[1].

De taktiska arbetena tillhöra alla den senare delen af konungens författareskap. Det första i raden är en »P. M. angående arméns vapenöfningar», som utkom på våren 1867 och, innan detta år gått till ända, följdes af »Tankar om nutidens taktiska rörelser», hvarefter »Betraktelser angående infanteriet, tillägnade den svenske infanteriofficeren», såg dagen det följande året. De båda senare af dessa arbeten hafva blifvit klädda i norsk, fransk, tysk och italiensk dräkt.

I dessa arbeten liksom i de förut berörda lägger förf. tydligt i dagen sin förkärlek för den något till åren komne indelte soldaten. Han antager såsom ett axiom (erfarenheten har dock sedan icke bestyrkt detsamma), att den fyratioåriga indelte soldaten är vidare uthålligare än de flesta tjugoettåringar, och han anser, att det lugn, som fältlifvet kräfver, och utan hvilket god skjutning är omöjlig, finnes endast hos den äldre soldaten. Han åberopar den franska friköpningen från krigstjänst och kvarhållande i stället i fortsatt tjänst af

[1] Såsom en egendomlighet af företrädesvis bibliografiskt intresse, må anföras, att endast ett af konungens arbeten, nämligen »Tankar om nutidens taktiska rörelser», hvilket bär författaremärket C., gifver en antydan om författaren, men däremot bära alla öfversättningar af desamma antingen märket C. eller konungens namn och titel eller ock bådadera.

äldre soldater såsom ett stöd för sin åsikt, denna åtgärd, som så strängt fördömdes efter fransmännens nederlag 1870.

I det hela taget påminner förf:s stridssätt, hvad de enskilda infanteriafdelningarna vidkommer, ganska mycket om sjuttonhundratalets s. k. linjartaktik, sedan nämligen de från det napoleonska tidehvarfvet härstammande djupa kolonnerna plattat ut sig för att icke åstadkomma allt för betydliga förluster. Den s. k. dubbla divisionskolonnen med två divisioner (eller kompanier, sedan tiraljörplutonerna afgått) på linje främst och de två öfriga på en andra linje där bakom, bakom hvilken slutligen kom en tredje linje af tiraljörplutonerna, om dessa icke användes i spridd ordning, är bataljonens normala stridsformering, och i denna skall han rycka fram för att öfvergå till bajonettanfall. Vid elden fäste man visserligen större uppmärksamhet än förut på grund af de refflade gevärens längre skottvidd och de just nu öfver allt antagna bakladdningsgevären, men att skjuta på längre håll, än att geväret var bestrykande hela vägen (för vårt gevär af 1867 800 fot) tilläts på inga villkor. Då man emellertid fruktade, att fiendens eld skulle göra allt för stor skada på kolonnerna, om än dessa blifvit förtunnade, så infördes just år 1867 en formering, som åstadkoms därigenom, att två divisioner i bataljonen medels dragningsmarsch flyttade sig utanför kolonnen, hvarigenom en formering rutvis (en échiquier) uppstod. Före bajonettanfallet skulle bataljonerna dock sluta samman, äfven medels dragningsmarsch. Inom brigaderna och de större enheterna ordnades bataljonerna på två linjer, den bakre bataljonens bakom den främres luckor, och konstmässiga rörelser med echeloner (d. v. s. med framdragen flygel) förordades.

Då man emellertid icke kunde undvara gevärselden på de något längre hållen, men ansåg det omöjligt att bibringa den s. k. linieinfanteristen en högre grad af skjutskicklighet, så förordar förf. uttagandet af flera olika slag af skyttar. Först märka vi då hvarje kompanis till tjänst i spridd ordning utbildade tiraljörpluton (en tredjedel af kompaniet), därefter de till 6—8 vid hvarje kompani befintliga skarpskyttarne, hvilka skulle vara särskildt utbildade i finskjutning, så de skarpskyttekårer, hvilka borde tilldelas brigader och fördel-

ningar, samt slutligen särskilda jägarbataljoner, hufvudsakligen afsedda för tjänsten i spridd ordning, och hvilkas manskap skulle genomgå en särskild central skjutskola (äfven dessa bataljoner skulle vara indelta). Men icke nog härmed, för att gifva linieinfanteriet ökad eldkraft föreslår förf. äfven återinförandet af de sedan århundradets första år afskaffade regementskanonerna, två för hvarje bataljon eller fyra för regementet, hvilka skulle fast tillhöra detsamma, men betjänas af artillerister.

Sådan är den tunga apparat, som förf. vill se införd vid vårt af gamla indelta soldater och outbildade beväringsmän hopsatta infanteri, och detta just vid den tidpunkt, då våra förebilder, fransmännen, antogo ett långt och väl skjutande gevär (Chassepot, af år 1867), och då preussarne fullföljde och inöfvade den till självärksamhet sträfvande kompanikolonntaktik, som i förening med en väl ledd eld beredde dem en så afgjord öfverlägsenhet öfver österrikarnes med dödsförakt framstormande stora kolonner. Visserligen omnämnas både kompanikolonner och skytteeld, men detta sker dock mera i förbigående.

Tilläggas bör dock, att de franska gevärens öfverlägsenhet hvarken var känd eller pröfvad vid den tid kungen utgaf sina skrifter. Till och med under 1870 års krig hade fransmännen själfva föga kännedom om sina gevärs företräde framför de tyska, äljes hade förlusten å tyskarnes sida blifvit fruktansvärd, oaktadt deras öfverlägsna artilleri.

Hvad kompanikolonner angår, såg visserligen kung Carl dessa formeringar under ett kort besök i Potsdam 1869, men enär de, som sagdt, första gången sattes i system under 1866 års krig, torde det dock hafva varit en riktig uppfattning af kungen att ännu en gång vilja se de fördelar, som detta system erbjöd.

I ett afseende står »P. M. angående arméns vapenöfningar» emellertid vida före sin tid, och detta är med afseende på betydelsen af öfningsläger eller öfningar med hela fördelningar, hvilkas betydelse med skärpa framhålles såsom slutstenen i den militära utbildningen. — — —

* * *

Till detta skärskådande af Carl XV:s militära författarskap skulle vi för vår egen del vilja bifoga några ord för att påpeka ett och annat i detta, som äfven den i krigskonsten oinvigde torde kunna förstå.

Först och främst möta vi den humanitet, den kärlek till soldaten såsom människa, hvilken vi redan sid. 123, 124 i detta arbete framhållit. Den framskymtar oupphörligt i hvar och en af de små broschyrer, han utgifvit; det är framför allt just på humanitet, han vill att förhållandet mellan befäl och manskap skall byggas; det är genom »grundliga kunskaper, moralisk kraft och upphöjda tänkesätt» han vill, att befälet förnämligast skall förvärfva den öfverlägsenhet, som skapar »detta inbördes förtroende emellan befallande och lydande, utan hvilket en armés sammanhållning i pröfningens timma ej blir möjlig — — —

Befäl och trupp måste känna sig dragna till hvarandra, äljes är kårens styrka lätt bruten — — —

Befäl och soldat äro ju båda af samma förgängliga stoft, bägge af samma människonatur, och endast genom en högre intelligens och ett högre kunskapsmått i yrket kan den enes herravälde öfver den andre uppfattas och försvaras — — —»

Många andra dylika yttranden i samma anda skulle vi kunna anföra. Men vi hänvisa, som sagdt, till hvad vi i ett föregående kapitel nämt om kung Carls eget personliga förhållande till menige man bland soldaterna. Han förvärkligade genom detta på ett vackert sätt sina uttalade grundsatser.

Kung Carl talar vidare i sina skrifter mycket om soldatens utbildning, på hvilken han ställer stora fordringar. Visserligen kräfver han en bestämd och noggrant ordnad plan för rekrytundervisningen, såväl den teoretiska som den praktiska, men af hans ord på många ställen synes, att han kräfver något mera än blott och bart mekaniskt inlärande af vissa grepp eller rent fackmässiga ämnen.

Så vill han t. ex., att soldaten skall erhålla en lefvande och väckande undervisning i historia, först och främst sitt eget lands, en undervisning sådan den vuxne, tänkande mannen har rättighet att fordra den; och, menar kung Carl, »vårdas i arf erhållna ärorika minnen, då utvecklas soldatens begrepp

om det allvarliga i hans yrke, och då fortplantas inom regementet denna anda, som sporrar hvarje man i ledet till nya bedrifter, när det hotade fosterlandet kallar honom till strid.»

»Soldaten», säger han på ett annat ställe, »bör aldrig tillåtas vara ljum för de upphöjda tänkesätt, alstrade af fosterlandskärlek, hvilka äro och förblifva fröet till all självvillig ansträngning.»

Kung Carl, för hvilken ordet »fosterland» innebar så mycket, visste nogsamt, att man ej kan kommendera soldaten att hysa »upphöjda tänkesätt», såsom man gifver honom en vanlig order. Det är snarast ett gif akt han med detta uttryck säger till sina officerare, på det desse må hafva vaken blick för det, som i en historisk undervisning kan tända eller klargöra denna fosterlandskärlek.

I dessa sina militära skrifter talar han ej som konung, ej som arméns högste befälhafvare; hans ton är anspråkslös och flärdfri, och han är i hela sin tankegång uteslutande en svensk man, med höga tankar om sitt folk — ej sina »undersåter», utan sina »landsmän», såsom han gärna uttrycker sig.

Hans militära åsikter uppbäras framför allt af den glödande önskan, att landet, om dess ära trädes för nära, om nationens sanna väl kräfver härens uppträdande, må vara redo, och »svensken utan braskande ord må kunna säga: jag är beredd till handling.»

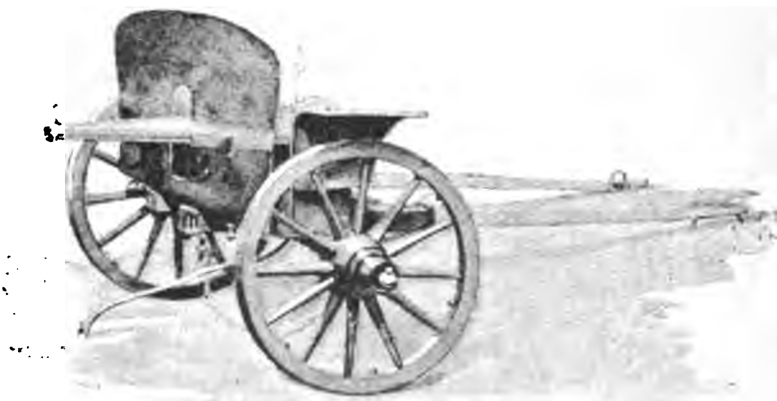
Han tänker *högt* om detta sitt svenska folk och tror, att det skall uppträda såsom »svenskt» — det vackraste hedersnamn han vet — om och när farans stund kommer och fäderneslandet kräfver ett värksamt försvar; och han tror sitt folk om ännu mera: han tror det äga tillräckliga insikter, tillräckligt uppoffrande kärlek till sitt land för att ej blott strida för detsamma i det ögonblick det är i värklig nöd, utan också genom stärkt försvarsväsen i tid göra allt för att förekomma möjliga olyckor.

»Jag är viss på», utbrister han, »att nationen, med skäl stolt öfver sina bragdrika minnen, ännu har nog frihetskänsla att vilja uppoffra hvad nödigt är, på det att en fosterländsk härsmakt må fortfarande äga bestånd, så rustad och så öfvad, att den med heder kan häfda svenska namnet.»

På konung Carl XV:s läppar är detta ej en flack högtrafvande fras; det är, hvad som brinner i hans hjärta, det är sin själs öfvertygelse, han här framlagt för sitt folk. Och därför skola hans militära skrifter ej endast dömas ur fackmannens synpunkt, utan bör man i hans ord se ett uttryck för den uppriktige fosterlandsvännens och medborgarens sinnelag, man bör uppskatta och älska den *svenske man,* som bar så varm kärlek till Sverge.

* * *

I artillerimuseum i Stockholm finnes uppställd en liten kanon, som bär namnet »Carl XV:s kärrebyssa».

»Carl XV:s kärrebyssa».

Den är hans mera än till namnet och utgör ett ytterligare bevis på det lefvande intresse, han hyste för Sverges försvar.

Idéen till denna kanon är nämligen hans egen. Hans tanke var, såsom nyss blifvit nämdt, att infanteribataljonerna borde åtföljas af något slags artilleri; detta borde utgöras af en lättare bataljonkanon, som skulle utslunga en granat.

I sin broschyr »Tankar om nutidens taktiska rörelser» har kung Carl i korthet utvecklat denna sin idé, på samma gång han beskrifver och uttalar sig om den föreslagna kanonens konstruktion. Helt anspråkslöst tillägger han dock:

»Denna konstruktion anser jag visserligen ej vara ofelbar. Praktiska försök kunna föranleda många nödiga förändringar. Förslaget är därför mera en antydan af hvad jag med en sådan kunde åsyfta.»

»Hans mening», har en högtstående officer härom tillskrifvit oss, »torde hafva varit den, att kärrebyssan skulle gifva infanteriet större dels anfalls-, dels försvarskraft gent emot de vid denna tid till de stora makternas arméer utdelade snabb- och långskjutande gevären, äfvensom att i någon mån och på ett billigt sätt utjämna den stora olikheten i massa af kanoner, som förefanns mellan främmande arméer och vår egen. Att kärrebyssan, hvad den senare saken angår, ej kunnat komma att spela någon större roll, är otvifvelaktigt, men i den svenska småbrutna terrängen hade den likväl helt visst kommit till nytta, i fall nämligen ett krig utbrutit vid denna tid. Sedan dess hafva emellertid tiderna och äfven vapnen, så väl gevär som kanoner, i högst väsentlig grad förändrats, och det är svårt att säga, om kärrebyssan — i fall äfven denna följt med i utvecklingen — skulle kunnat blifva till någon stor nytta eller till någon nytta alls gent emot de stora utvecklade massorna».

Sådan den blef — konstruktionen utfördes af en fackman, kommendör C. Chr. Engström — kom den emellertid aldrig till någon praktisk användning.

Den profsköts i Carlsborg i konungens närvaro. Äfvenså torde profskjutning med densamma hafvå ägt rum i Stockholm; åtminstone yttrar professor Boklund d. 19 maj 1869 i en af sina små annotationsböcker: »Kungen profsköt sin kanon, utmärkt resultat — — —»

Att själfva idéen dock var både praktisk och riktig, synes af den vidare utveckling densamma genom kulsprutor och mitrailleuser fått i andra länder.

6.

en första följden af försvarsfrågans förolyckande vid urtima riksdagen 1871 blef den, att en total ministerkris stod för dörren.

Vi dröja ett ögonblick vid denna för att i all korthet säga några få ord om det angrepp mot Carl XV för inkonstitutionellt handlingssätt, hvilket i sammanhang med densamma offentligt riktades emot honom.

Den 3 oktober, dagen efter det kungliga förslagets fall i andra kammaren, innehöll Posttidningen följande meddelande:

»Statsrådets samtliga ledamöter, hvilka efter den utgång frågan om försvarsväsendets ordnande rönt vid gårdagens aftonplena funnit sig ur stånd att bringa denna angelägenhet till en lycklig lösning, hafva i dag efter sammanträde inför H. M. Konungen ingifvit sina underdåniga afskedsansökningar, i anledning hvaraf H. Maj:t vidtagit åtgärder för bildande af en ny konselj.»

Om dessa konungens åtgärder cirkulerade en mängd motsägande rykten.

Än, berättar en politisk författare[1], var det grefve Henning Hamilton, som skulle bilda en veritabel högerministèr, än talades om, att friherre Stjernblad, som hos den skånska fraktionen i första kammaren troddes äga ett visst inflytande, skulle bilda ett slags mixtum-pixtum-kompositum till åstadkommande af försoning mellan landtmannaoppositionen i andra kammaren och den hufvudet allt högre resande sydsvenska

[1] Ministerskiftenas historia under det nya representationsskicket, af Marcellus.

oppositionen i den första; än menade man, att grefve Lagerbjelke varit tillkallad, och än var det friherre De Geer, som åter skulle åstad och söka hjälpa saken; än åter trodde man, att grefve Posse tillbjudit sina tjänster med en fullständig ministerlista, på hvilken grefven själf fungerade såsom finansminister och grefve Erik Sparre såsom justitieminister, men hvilken lista H. M:t Konungen genast skulle hafva rifvit sönder, då han fick se den.

I samtida prässen skildrades stämningen i hufvudstaden sålunda:

»Ingenting kunde vara för den lugne observatören intressantare än att under en flanad kring Stockholms mera besökta gator och platser ge akt uppå de scener, som förekommo under dagarna närmast efter publikationen af denna notis[1]. I hvarje hörn sågos grupper af samtalande riksdagsmän, mest skåningar, som syntes allvarligen rådslå om ställningen. Personer, som förut på åratal aldrig sagt ett ord åt hvarandra, rusade nu tvärs öfver gator och torg för att i en intimité, som kunde synas litet fabricerad, spörja hvarandra om nytt. Hvarhälst en grupp stod samtalande kring t. ex. ärkebiskopen, grefve Lagerbjelke, grefve Posse, friherre Stjernblad, herr Wallenberg m. fl., där spanade genast folk, som ville gälla för att ha väderkorn, någon anläggning för åstadkommande af den nya ministèren. Syntes någon af nämnda herrar gå från norr öfver Norrbro i hvit halsduk, genast följdes han i spåren af en späjande skara, som ville se, huruvida han var uppkallad. Regeringens vänner hälsade sina motståndare med: »Jo, nu hafven I just ställt vackert till!» De förhärdade landtmännen svarade: »Pah! Bara strike! Sådant ha vi sett en gång förr!» Den allmänna stämningen var undran, nyfikenhet, kanske här och där väntan och hopp, men egentligen allvarlig och bekymrad var den icke.»

Under tre veckors tid sökte emellertid konungen förgäfves att bilda en ny konselj, och d. 26 oktober innehöll Posttidningen åter en notis, som väckte lika mycket uppseende som den förra:

---

[1] Den i Posttidningen offentliggjorda notisen om ministerkrisen.

»Sedan det visat sig, att de allvarliga bemödanden, hvilka med anledning af samtliga statsrådsledamöternas begäran om afsked blifvit gjorda för bildande af en ny konselj, icke ledt till det åsyftade målet, hafva statsrådets nuvarande medlemmar på uppmaning af H. M:t Konungen, åtagit sig att vid sina hittills innehafda befattningar kvarstå, statsrådet Abelin dock i anseende till försvagad hälsa endast för någon kortare tid.»

Det är icke att undra på, yttrar förut citerade politiske författare, att statsrådet Abelin tröttnat på det otacksamma sisyfusarbetet att söka gent emot alla enskilda intressen och egensinniga privatfunderingar omskapa vårt härväsen. Tre gånger hade han försökt sig därpå, och alla tre gångerna hade hans försök misslyckats. Att han icke kunde ställa sig på indelningsvärksfiendernas sida, var efter hans föregåenden en självklar sak, och han ansåg sig hafva försökt alla de sätt som funnos att på den gamla grunden uppbygga något nytt och bättre.

Den 5 december afgick således statsrådet Abelin och efterträddes af öfversten och chefen för Kalmar regemente Weidenhielm.

Men ett särskildt för kung Carl obehagligt efterspel skulle följa, nämligen i det förut antydda anfall, som friherre Gripenstedt riktade emot honom personligen, och hvilket blifvit kalladt lika öfverraskande som obefogadt.

I prässen blef nämligen synlig en med den genomskinliga signaturen J. A. G. undertecknad uppsats: »Ministerkrisen». I denna söker författaren utreda orsaken, hvarför försöket att bilda en ny minister strandade.

Först prisar han konungen — »ära och tack vare konungens ädla uppfattning i detta hänseende» — för det ej en »försöksminister» kommit i fråga, »hvars egentliga ändamål blott skulle hafva varit att få visa sin egen oduglighet». Efter denna släng åt landtmannapartiet tager han detta i än skarpare upptuktelse för att till slut vända sitt retliga klander emot konungen personligen.

Han tror sig nämligen hafva funnit den rätta grunden till svårigheten att bilda ny minister och angifver den i följande,

allra hälst vid denna tidpunkt högst omotiverade och orättvisa ordalag:

»Mera giltig är däremot känslan af missmod, i fall konungens rådgifvare finna sig sakna det förtroende och stöd, som de icke allenast äro berättigade att åtnjuta, utan som äfven utgör ett oeftergifligt vilkor, för att de skola kunna rätt uppfylla sitt svåra och ansvarsfulla kall. Om så är, att de laglige, ansvarige rådgifvarne förmärka sig undanträngde från konungens förtroende genom andra och att deras offentliga bemödanden motvärkas genom hemliga öfverenskommelser, samt att, såsom en följd däraf, ej allenast deras inflytande förminskas, utan ock deras anseende blottställes, då må ingen undra öfver, att de finna en sådan ställning oförenlig med deras värdighet och önska att få aflägsna sig. Och lika litet må någon finna underligt, att andra personer med själfaktning och karaktär under sådana omständigheter på det bestämdaste undanbedja sig att intaga de lediga platserna för att kanske i sin ordning få genomgå samma erfarenhet.» — — — —

Att denna beskyllning skulle väcka allmän harm, var gifvet. Friherre Gripenstedts uppsats följdes af en annan af grefve Henning Hamilton, som uttalar helt andra åsikter angående ministerkrisen. I vårt arbetes plan ligger det emellertid icke att ingå vidare i denna sak; vi vilja endast med hänsyn till den ofvanstående anklagelsen emot kung Carl anföra en tredje, i politiska ting väl förfaren persons yttrande[1], Marcellus:

»En orättvisare beskyllning kan man väl näppeligen framkasta än att beskylla Carl XV att i sina regeringsåtgärder låta sig ledas bakom sina lagliga rådgifvares rygg af örontasslare och lismare, och det mer än förvånar mig att finna en sådan beskyllning uttalad af en man, sådan som friherre Gripenstedt. Om obefogadt sidoinflytande kunde man tala, då genom grefve Magnus Brahes försorg ärendena gingo sängkammarvägen, och ett stötande tillbakasättande af statsrådet kunde låta höra sig, då under konung Oscar I:s tid konungen afskedade och utnämnde statsrådsledamöter utan att ens taga konseljen till råds. Men att under Carl XV:s regering komma

[1] Ministerskiftenas historia under det nya representationsskicket, af Marcellus, sid. 104.

med dylika förebråelser för allenastyrandets tendenser, det är grymt orättvist. Friherre Gripenstedt borde bättre än någon annan veta, om det var privatrådgifvare och personliga gunstlingar eller det lagliga statsrådet, som till sist tog konungens öra och bestämde hans beslut i de två mest maktpåliggande frågor, som under Carl XV:s regering stodo på dagordningen, nämligen danska frågan och frågan om representationsförändringen. Ja, man såg ju konungen mot sina käraste önskningar, af konstitutionella hänsyn ännu så sent som 1870 böja sig för den föredragandes bestämdt uttalade åsikt i en sådan sak som tillsättande af postmästare i Västerås[1].

Ingen svensk regent förut hade regerat mer konstitutionellt än Carl XV. — — —

[1] Om denna märkliga schism emellan den regerande konungen och hans d. v. finansminister, friherre af Ugglas, förhöll det sig på följande sätt: Friherre af Ugglas, som redan 1868 begärt sitt afsked från finansportföljen, men då, enligt konungens uttryckliga önskan, återtagit sin afskedsansökan och således, enligt Marcellus, »icke visat någon egentlig större fasthet emot riksdagen», intog däremot en mycket bestämd hållning mot konungen, såväl med hänsyn till önskade framställningar till riksdagen som till en del befordringsfrågor — sålunda äfven vid ofvannämnda befordran inom postvärket. Ännu fortlefde det gamla orättvisa bruket att gifva äldre officerare, som besutte någon duglighet, men på den militära banan ej kunde komma längre, »soulagement» på annat håll: inom postvärket, tullen, telegrafen, m. m. — Då konungen äfven nu ville låta gammal sed gälla och till postmästare i Västerås utnämna sin forne »kavaljer» och ungdomsvän, Gabriel Eketrä, motsatte finansministern sig detta och fordrade bestämdt, att denna indräktiga plats skulle lämnas till en förtjänt postman. Ett par dagar innan finansministern afgick, mötte han konungen, som tog honom under armen och i kort ton frågade honom:

»Nekar du värkligen att underskrifva Eketräs utnämning?»

»Ja, E. M.»

»Nå, då skall jag i stället underskrifva ditt afsked», svarade kung Carl harmset.

Detta afsked medförde dock ingalunda att Eketrä erhöll ifrågavarande syssla.

Man måste dock betänka, innan man med anledning af hela denna historia alltför starkt klandrar Carl XV, att detta var ett ensamtstående fall under hans regering, föranledt dels däraf, att han just handlade enligt gammal häfd och ej ännu hade satt sig in uti och därför ej häller insett rättvisan af den principfråga, för hvilken hans minister stred, dels däraf, att den person det gällde var hans gamle vän, som han personligen höll mycket af. Och

— — Sådant var ock Carl XV:s lynne och hans uppfattning af sin konungsliga ställning, att, om en allvarlig gensaga mot hans åsikter — — — gjorts, så skulle han helt säkert visst icke hafva begagnat sin beslutanderätt gent emot statsrådets bestämda protest.»

Vi anföra dessa Marcellus' yttranden så mycket hällre, som de ytterligare bekräfta det omdöme, vi i detta hänseende fällt om Carl XV.

Med Carl XV började i viss mån ett nytt tidsskede, yttrar Marcellus vidare; den konselj, med hvilken han redan från början omgaf sig, motsatte sig med bestämdhet och kraft den åsikt, som i regeringsformens bestämmelse om rätt för konungen att »allena styra riket» vill se legaliseradt ett *personellt* regemente. Och efter denna konseljens mening styrde Carl XV sitt land.

ehuru vi redan på annat ställe (sid. 89, 90) sökt visa, att kung Carl sällan sökte genomdrifva sin vilja *emot* sina lagliga rådgifvares uttalanden, kunna vi ej underlåta anföra ännu ett drag, som belyser detta vårt påstående.

Den 6 aug. 1859 anmälde d. v. civilministern, statsrådet Almqvist, för den unge nyblifne konungen i konseljen ett af Kungl. Maj:ts Befallningshafvande i Västernorrlands län upprättadt förslag till återbesättande af den ledigvarande landträntmästartjänsten i länet, hvarvid han såsom anmärkningsvärdt framhöll, att den, som innehade tredje rummet på förslaget och vore den minst meriterade af de tre, likväl erhållit Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes förord.

Konungen tillkännagaf då, att det just vore denne, som han ämnade utnämna till tjänsten.

Men detta vore en stor orättvisa, menade civilministern, enär ifrågavarande person vore de båda andra ojämförligt underlägsen i både förtjänster och lefnadsår.

Konungen förklarade sig känna honom personligen och sade sig veta honom vara en i allo duglig och till den ifrågavarande platsen lämplig man, hvaremot han icke hade annan kännedom om de andre, än hvad ur handlingarna i målet nu blifvit meddeladt.

Civilministern vidhöll allvarligt sin åsikt och understöddes af de öfriga statsråden.

Efter en lång diskussion, hvarunder konungen å sin sida lifligt fasthöll sin uttalade föresats, afslutade han till sist ärendet med det tillkännagifvande, att om statsrådet ansåge hans vilja här vid lag innebära en sådan orättvisa, som framhållet blifvit, han afstode från sin önskan och till tjänsten utnämnde den person, som civilministern funnit vara den mest förtjänte.

»Han var Sverges förste *konstitutionelle* konung i detta ords sanna och värkliga betydelse.»

»Det har blifvit mycket och lättfärdigt taladt om idealet för en konstitutionell konung och den trånga begränsningen af de plikter han har att uppfylla», yttrar en annan politisk skriftställare [1] äfven med anledning af 1871 års ministerkris. »Vi dela så litet dessa åsikter, att vi tvärt om, ehuru regenten icke behöfver mycket befatta sig med de löpande ärendena, anse hela statens väl i väsentlig grad beroende af det sätt, hvarpå statens öfverhufvud uppfattar sin ställning. Det fordras en beundransvärd grad af självförsakelse till att rätt uppfatta denna höga uppgift, och det kan mycket väl fattas, huru tung en sådan försakelse stundom kan kännas, då man vet sig vilja det, som är rätt, och tycker sig förstå det bättre än någon annan, utan att ändå få lita på eget omdöme.»

Att kung Carl just med anledning af den fråga, som framkallade den stora ministerkrisen fick vidkännas en sådan försakelse, förringar ej värdet och vikten af det slutomdöme, samme skriftställare uttalar om honom efter hans död [2]:

»Han var en ädel, rättrådig och vänsäll furste, med klar blick för tidens kraf och den redligaste vilja att för landets väl offra personliga önskningar. Han var en sant konstitutionell konung i ordets bästa betydelse: han glömde icke ett ögonblick det ädla valspråk, han lät inskrifva på sin sköld: *Land skall med lag byggas*. Därför stod också hans tron i det obemärkta Norden orubbligt fast, när många större välden bäfvade; därför kunde mången suverän öfver mäktigare riken se upp till hans styrelse såsom en förebild af trohet i det tunga konungakallets utöfning — — —»

»Den *lojala grundlagsvördnad,* som — — — tryckt sin prägel på Carl XV:s hela regering, är ock den främsta anledningen till Sverges tacksamhet mot honom, som i seger och nederlag, i styrka och svaghet, aldrig svek lagen, aldrig lät rättrådigheten skymmas af makten», yttrar en annan känd skriftställare [3], och till sist vittnar hans lärare i ungdomen,

[1] C. F. Bergstedt: »Samtiden» d. 21 okt. 1871.
[2] C. F. Bergstedt: »Samtiden» d. 21 sept. 1872.
[3] H. Wieselgren: »Bilder och minnen», sid. 9.

hans mångårige rådgifvare, F. F. Carlson, om honom följande[1]:

»Sin ställning som konstitutionell konung uppfattade Carl XV med enkelhet och klarhet, icke sänkande sig i den ändlösa mängden af små frågor, icke brytande de rådslag, han fann syfta till rikenas väl, om de ock någon gång gingo en annan väg till målet, än den hans personliga önskan skulle hafva valt.» — — —

Konung Oscar II:s omdöme om sin konungslige broder är detta[2]:

»— — I den fasta öfvertygelsen att det lagbundna konungadömet utgör den borgerliga ordningens säkraste värn, tillmötesgick han gärna sitt folks berättigade önskningar, uttalade af dess lagliga ombud.» — — —

Den beskyllning, som med anledning af den på grund af försvarsfrågans förolyckande framkallade ministerkrisen utslungades mot kung Carl, kan man sålunda i enlighet med dessa många samstämmiga vittnesbörd med rätta anse vederlagd och osann.

[1] Personalier öfver Carl XV, sid. 33.

[2] Konung Oscar II:s kungörelse d. 19 sept. 1872.

7.

i hafva i de närmast föregående kapitlen sökt framställa Carl XV:s ställning till åtskilliga väsentliga inre samhällsfrågor i Sverge. I det följande önska vi göra ett försök att belysa kung Carls ställning till de af samtidens yttre politiska spörsmål, som på ett eller annat sätt direkt angingo Sverges folk eller åtminstone tillvunno sig dettas intresserade uppmärksamhet.

Vid den tidpunkt, då kronprins Carl fattade regenttömmarne, var frågan för dagen: blir det krig — blir det fred? — en fråga, som dock snart nog löstes genom italienska krigets utbrott.

Och då kung Carl besteg Sverges tron, var hela Europa, ja, äfven Amerika i jäsning.

I Polen började befrielsetankarne att taga gestalt, Preussen närmade sig Ryssland, Napoleon förde sitt olyckliga mexikanska krig, medan inbördes kriget rasade i Förenta staterna.

Italienska frågan var dock just då den förhärskande, och hela världen genljöd af rykten och berättelser från Italien; Garibaldi var tidens hjälte, och de stora nationella intressen, som utkämpades i Södern, eldade det svenska folket till lifligt deltagande, så mycket starkare som man kom ihåg grefve Cavours kraftiga och framsynta politik, hvilken ställde Italien sida vid sida om västmakterna emot Ryssland, hvarmed Italiens nya storhetstid upprann. Denna 1850-talets nyitalienska opposition emot Ryssland harmonierade förträffligt med Sverges gamla, äfven genom Krimkriget nyväckta antipati mot arffienden i öster.

Italiens förbund med Frankrike var ju också ett faktiskt drag, som anslog gammalsvensk åskådning, hvilken äfven i

början af 1860-talet gjorde sig gällande genom att i Sverges närmande till västmakterna se den bästa grunden för en trygg ställning i Europa.

De ställningar och förhållanden, vi här i korthet antydt, stodo ju i närmaste sammanhang med folkrörelserna och de stora politiska händelserna på 1840—50-talet och hade, nu som förut, allt jämt samma sympatiska klang för svenska öron. De gåfvo en ytterligare tillsats till den tegnérsk-lingsk-götiska patriotstämning, hvilken, först omfattad och uppammad af skalder, efterhand blifvit mera allmänt nationell, i det den ingick i många af de politiske ledande männens tankar och handlingar, utan att dock nationens stora flertal var sinnadt att, när det kom till stycket, föra den realitetspolitik, som konsekvenserna fordrat.

Allt jämt var det harmen öfver de stora folkens upprörande brott emot de små, i förening med århundradets lifstanke — nationalitetsprincipen — som lefde kvar hos folket, långt efter det själfva brottet fått sin juridiska afslutning i fredsdokumentet och praktiska män och statsmän visat sig redobogna att låta udda vara jämt samt låta tidens böljor begrafva orättvisorna.

Skalderna hafva i alla tider varit de, som värkat, att folkrättens kränkningar ständigt förblifvit lefvande för folkmedvetandet. Folkens kränkta rättskänsla har alltid funnit sitt uttryck i deras sånger; äfven om deras frihetsrop stundom förefallit högljudda, deras politiska diktning tyckts vara öfverspänd eller deras vädjan till svärdet braskande — det är dock de, som ständigt gjort och göra äfven längesedan begångna handlingar till en öppen fråga, det är de, som bilda den sammanbindande bryggan från det ena släktledets rättsmedvetande till det andras.

Under en dylik tid af politisk diktning hade kung Carl vuxit upp till man; hans sinne hade fyllts af all den svenskhet, alla de tidens tankar, som uttalat sig ej blott i dikten, utan i de stora allmänna strömningar, af hvilka denna var ett uttryck. Han hade både som barn och yngling hört jublet för Polen, för Frankrike, för skandinavismen ljuda för sina öron, än mer, det hade inträngt i hans själ, och i sin första mannaålder eller rättare på gränsen till denna hade han, liksom alla lifsvarma

unga sinnen i Sverge, sjudit af lust att komma med i 1855 års stora europeiska krig.

Han, som framför allt ville vara svensk »ej blott i ord, men i handling», hade gripits — uppriktigt och ärligt och med flammande hänförelse — af just de samma anti- och sympatier, som besjälade hans folk, framför allt den ungdom, bland hvilken han växte upp. Det är ej för mycket att säga, det konung Carl XV var en personifikation af svenska folkets historiska instinkter.

De politiska ideal, som voro ungdomens, voro äfven hans. Alla tidens romantiska strömningar — vare sig inom diktning, konst eller politik — sammanflöto i hans mottagliga sinnelag, som dock äfven hade sin t. o. m. stora andel af denna oäkta tillsats, som plägar medfölja det romantiska.

Men just med denna sin romantiskt-krigiska personlighet var han liksom skapad att bilda centrum i sin tids Sverge. Och när därför alla de känslor, som under hans farfars och fars regering lefvat hos och upprört Sverges folk, fingo nytt lif genom de väldiga rörelser, som åter skakade världen; när vidare han själf, ung och lefnadskraftig, nyss uppstigen på tronen, såg sitt land gripet af en krigisk hänförelse, som lifligt anslog hans eget nedärfda militärlynne: hvad var väl naturligare, än att han häraf skulle komma att emottaga intryck, som under hela hans lif skulle förblifva outplånliga i hans själ! Hvad var väl naturligare, än att han, Carl Johans sonson, skulle drömma om en ny krigisk storhetstid för sig och sitt land — en dröm, som skulle komma att kosta honom själf så mången het strid, denna inre kvalfulla kamp, hvarur han skulle utgå såsom en i månget hänseende mycket bruten man, dock lugn i medvetandet af det inre offer, han bragt sitt land.

Han har i en af sina smådikter skildrat denna sin storhetsdröm. Det är i »Borgruinen», skrifven redan 1849, men, betydligt ändrad, offentliggjord först 1865, långt efter det hvarje hopp om en sådan fantasis förvärkligande måste hafva slocknat, och då han insett, att Sverges utveckling under hans hand bäst främjades i fredens värf:

Själf jag var förvandlad då:
Tyckte riddare mig vara,

Skulle med en trogen skara
Uti strid för riket gå.

Blanka hjälmen kändes re'n
Mina mörka lockar trycka,
Ögat strålade af lycka —
Ack, nu är det längese'n.

Det är en suck af uppriktigt vemod vi höra i denna sista strof.

Men vid tiden för italienska kriget trodde han själf fullt och fast på en krigisk uppgift, och Victor Emanuels kamp för Italiens enhet berörde säkert lifligt de skandinaviska planer och förhoppningar om »Sverges anförarskap i Norden», han hyste, och genom hvilka han blef en varm meningsfrände till det skandinaviskt sinnade liberala partiet både i Sverge, Norge och Danmark[1].

* * *

[1] Äfven här vid lag byttes i Sverge skarpa hugg mellan »junkerpartiet» och de liberala. Den konservativa prässen yttrade sin förvåning öfver, huru man t. ex. kunde sätta italienska och norska frågan i samma förhållande: »Hur kan den, som intresserar sig för Italiens enhet, känna annat än ovilja öfver de norska sträfvandena, som afse splittring och isolering?» Härpå svarades, att så fort ett fritt Norges fria grundlag fått tillräckligt kraftigt visa, att ett folk kan ha en »god styrelse och lugnt utveckla sig utan hvarje tecken till politiskt junkerdöme och prelatvälde», med ett ord, när reformfrågan segrat i Sverge, då vore ett stort steg i enhetsvänlig riktning taget. Vidare: orsaken därtill, att mellersta Italiens stater så enigt slutit sig till Sardinien, vore helt enkelt den, att Sardiniens regering och folk uppriktigt och oåterkalleligt beträdt den politiska frihetens och framåtskridandets bana, att det ohjälpligt brutit med »detta prästvälde, som utgjort Italiens nesa och förbannelse», att det konstitutionella och parlamentariska systemet där blifvit så rotfästadt, att det ej mera kunde rubbas, och därför att under dess hägn nationalandan med hvarje dag lyfte sig. — Hos mellersta Italiens folk skulle ej funnits någon lust att införlifvas med Sardinien före detta lands pånyttfödelse. Det funnes en viss analogi i ställningen mellan *Sardinien och Sverge*. »Men för att Sverge skall kunna spela Sardiniens roll i Norden, fordras politisk pånyttfödelse i vårt land. — — Reser sig Sverge ur detta politiska förnedringstillstånd, afskuddar det beslutsamt junker- och prelatväldet — — så skall den domning, som en tid uppenbarat sig inom särskilda områden af vårt nationella lif, försvinna; nationalandan skall höja sig med större kraft än någonsin sedan den tid, då Sverge spelade sin stora roll i världshistorien, och Sverges anförarskap i Norden skall då vara lika gifvet som Sardiniens är det i Italien — — och Nordens enhet byggas på den

Det gifves i världshistorien trenne regenter, hvilka i många väsentliga fall hafva mycken inbördes likhet, och hvilka för sina folk stå i en särskild strålande dager. Det är Henric IV af Frankrike, Victor Emanuel och Carl XV.

Liksom den förste genom fältherre- och statsmannaförmåga lade grunden till Frankrikes senare storhet, och liksom Victor Emanuel under sin spira såg ett starkt, enadt Italien gå fram till kraftigare utveckling än någonsin, så var ock kung Carls regeringstid, särskildt under de första sex åren, en lysande tid uti vår historia, detta ej blott genom den entusiasmens glöd i vårt folk, som tändes genom de nyss berörda yttre storpolitiska hvälfningarne i Europa, utan än mer genom det inre frigörelsearbete, som då värkställdes af kung och folk gemensamt och hvilket vi i ett föregående kapitel behandlat.

»Le bon Henri», Voltaires och Frankrikes hjälte, så älskad af sitt folk, så krigisk i sitt lynne, så ridderlig, vänfast, hjärtlig och gladlynt, så deltagande för lidandet och nöden och med allt detta så klandervärdt lättsinnig — är han ej nästan som en tvillingbroder till Sverges siste kung Carl!

Detta är förklarligt nog för öfrigt, då samma béarnska blod rullade i bådas ådror; det är också just de för béarnesaren betecknande egenskaperna [1], som utgöra det gemensamma hos dem, ehuru utvecklingen af dessa delvis blef så helt olika; den äfventyrslusta, som utmärker detta folk, fick hos Henri quatre luft i de troskrig, som under hans upprörda tid härjade Frankrike, medan kung Carl, som i rikt mått erhållit sin farfars ungdomslynne i arf, aldrig kom i tillfälle att följa sin brinnande håg att till hjälp för de undertryckta folken på slagfältet utveckla sina militära egenskaper och vinna krigisk ära.

säkraste af alla politiska grundvalar: värklig folkfrihet.» — — Man ser, att intressena voro komplicerade och gingo in i hvarandra — alla dock, såsom vi förut påpekat, ytterst samlande sig uti en punkt: representationsfrågan.

[1] Karaktäristisk för béarnesaren i allmänhet är följande strof, mycket känd i Frankrike och åsyftande Henric IV:

»Ce diable à quatre
Eut le triple talent
De boire, de battre
Et d'être un vert galant.»

Ännu större är likheten mellan kung Carl och Victor Emanuel.

Dessa tvänne furstar, båda till sitt skaplynne lika krigiska som folkliga, tycktes vid denna tid nästan hafva en likartad uppgift, nämligen att hvar och en på sitt håll ena en splittrad folkstam.

Victor Emanuel älskade Italien lika högt som kung Carl sina nordiska riken, och äfven den förre har fått namnet af en »sant konstitutionell konung».

Men äfven om man bortser från en och annan rent politisk öfverensstämmelse i bådas ställning, var hela Victor Emanuels personlighet sådan, att han själfmant ställer sig vid sidan af den franske och den svenske béarnkungen.

Vi vilja i korthet anföra några mera belysande drag ur den italienske konungens lif, hvilka särskildt framhäfva den starka frändskapen mellan honom och konung Carl XV.

Liksom denne älskade han kroppsliga idrotter, främst af allt jakten, för hvilken han kunde glömma både mat och sömn, och han kvarstannade stundom flera dagar i bärgen, till dess intet mera fanns att jaga eller hans ministrar kallade honom hem till något viktigt rådslag. Det fanns dock dagar, då han gäckades med grefve Cavour och lät söka sig på helt andra ställen, än där han vistades — detta dock aldrig, då någon viktig fråga förestod.

Om morgnarne var konung Victor Emanuel vanligtvis uppe före någon annan, och hans jaktlif var så enkelt och ansträngande, som endast hans järnhälsa kunde tillåta det.

Han vandrade gärna som privat man omkring bland sitt folk, hvilket i hög grad älskade honom, oaktadt hans lättsinne; som bekant var han en af sin tids mest »galante» furstar, men hans flärdlöshet och rättframhet öfverskylde på sitt sätt detta. Mötte han t. ex. under sina vandringar någon bonde, språkade han alltid vänligt med honom, och i Italien finnas om hans enkla hjärtlighet och hjälpsamhet lika många berättelser som här i Sverge om samma egenskaper hos Carl XV.

Lägger man till allt detta, att Victor Emanuels stoltaste ögonblick voro de, då han till häst sprängde fram genom de jublande folkskarorna och med en glad nick tackade för det

stormande »Evviva», som dånade emot honom, så blir likheten mellan honom och Sverges ståtlige och ridderlige monark under 1860-talet nästan slående.

En memoarförfattare[1] har med en viss förtrytelse uttalat sig om de oangenäma auspicier i den yttre världen, under hvilka kung Carl besteg sin tron, så mycket oangenämare som »hans riksdagsborgare ville diktera hans utländska politik».

Yttrandet åsyftar den märkliga motion, som den 14 december 1859 väcktes i riksdagen, då vadstenarepresentanten G. Lallerstedt föreslog, att ständerna måtte till K. M. ingå med en skrifvelse, begärande, att Sverges ombud vid den — som det troddes — stundande, af Napoleon III påyrkade kongressen i Paris måtte erhålla sådana instruktioner, att detsamma biträdde den åsikt, som ville upprätthålla noninterventionsgrundsatsen och häfda Italiens rätt att själft afgöra sitt öde.

Att denna motion ej afsåg att *binda* den nye regenten, utan snarare hade till syfte att, såsom en dåtida riksdagstalare af adeln yttrade, frambära det ridderligaste förtroende, som kan visas en ridderlig konung, är ganska klart; den var ett uttryck af aktning för ett folk, som ädelt kämpat för det heligaste på jorden, frihet och självständighet, och i den uttalades en tillit, att landets unge konung skulle dela denna uppfattning.

Att denna förtröstan till Carl XV:s äkta svenska deltagande för de frihetskämpande nationerna ej blef besviken, visas bäst af det faktum, att Sverge var en af de första makter, som erkände det nya konungariket Italien[2].

Kung Carl sammanträffade aldrig med Victor Emanuel, men de personliga sympatier, han för honom hyste, läggas tillräckligt i dagen däraf, att han från denna tid hade Victor Emanuels porträtt på sin vägg och på sin sängkammarkakelugn dennes och Garibaldis byster.

Det är helt och hållet stridande mot hela kung Carls

[1] Posthumus, »Mina samtida», del X, sid. 231.

[2] En historisk skildrare, P. O. Bäckström, berättar i sin Sverges historia del II: 70, att detta tidiga erkännande väckte i Italien en sådan belåtenhet, att det att vara svensk sedan under lång tid blef en särskild rekommendation för resande i detta land.

natur, att han personligen skulle delat den hos ett parti af adeln särskildt emot Garibaldi[1] rådande stämningen, hvilken stod i så stark motsats till hela det frisinnade partiets sträfvan i Sverge. Kung Carl hade, så konung han var, alldeles icke den ultralojala uppfattning, som i republikanen Garibaldi såg en upprorsnatur, den där endast halsstarrigt böjde sig för sin laglige öfverherre.

Ej för intet låg det i kung Carls blod något af det, som eldat hans farfar under dennes första ungdomssträfvan, och ej för intet hade han under sin barndom mången gång betraktat den tafla i drottning Desiderias våning, som denna broderat samma år, hon blef gift med Bernadotte, och som föreställde honom såsom jakobin i röd mössa.

Det blef nu i Sverge en tid af liflig värksamhet för Italien. Tidningarna talade nästan ej om annat än Garibaldi; skildringar om honom och hans unga amazonhustru, om alla de skiftande öden, denne tidens hjälte haft att genomgå, upptogo nästan hvarje tidningsspalt, och man lyssnade till ryktena om segern vid Magenta, om striderna vid Palestro och uti Calatafimis bärgspass, om Gaëtas belägring, med samma andlöst spända intresse som det, man några år förut visat för Krimkrigets stora drabbningar.

Det vid svenska och norska hofven 1860 nyutnämda sardinska sändebudet Migliorati emottogs allt från den stund, han satte foten på svensk mark, och sedan under sin resa genom

[1] I en af sina »återblickar» i Illustrerad Tidning af år 1861 omtalade Blanche harmset denna uppfattning af den man, som särskildt *han* satte så högt. Efter att hafva berättat om svenska sändebudet, d. v. general Bildts fästliga emottagande i Turin 1861, där han uppvaktats med musik och fackeltåg och rop af »lefve Sverge, lefve svenska sändebudet», citerar Blanche en italiensk tidning, hvilken berättar, hurusom »den illustre representanten af Sverge flera gånger visade sig på balkongen, vänligt tackande det applåderande folket». »Hvem», tilläggger Blanche därpå med sin vanliga liflighet, »kunde ha anat detta för ett år sedan? — — — Då det frisinnade partiet arbetade på att insamla pengar, vapen m. m. till Italien, fick det till svar af mer än en 'junker': 'ja gärna, om det vore fråga om ett rep åt Garibaldi!' — Och nu!» — — —

Att äfven bland adeln röster höjdes för att instämma i den lallerstedtska motionen, visar ju dock, att de såsom frihetsfientlige ansedda unga »junkrarne» ej så helt och hållet gåfvo tonen åt detta stånd.

landet med liflig hyllning; och liksom man ett par tiotal af år förut hurrat för Polen och Danmark, så ropade man nu »lefve Italien, lefve Piemont!» Och man ropade äfven därjämte: »lefve Victor Emanuel, lefve Carl XV!»

På flera ställen gåfvos »Garibaldi-fäster» med byster af Garibaldi och Victor Emanuel, med lefverop för Italiens frihet, men också alltid för Sverges konung, Carl XV, och detta visar, att man kände sig öfvertygad om dennes samstämmighet, så väl hvad den speciella italienska frågan som den politiska åskådningen i dess helhet beträffade. Ty sinnesstämningen hos de liberala var nu lika litet som förr så rojalistisk, att de kunde ropa vivat för konungen såsom sådan, om de ej trodde på hans sympati för deras lifsideal; vi påminna endast om de förut citerade ord, Blanche fällde i sitt tal för kung Carl efter representationsförslagets seger. Sådan Blanche var 1865, sådan var han redan 1860, och han är, som sagdt, i viss mån det liberala partiets kanske främste representant vid denna tid[1]. Ett enda lefve af honom för kung Carl är ett kraftigare intyg om en orubblig uppfattning af dennes ärligt folkliga sinnelag än hela volymer loford från en annans läppar. Allra minst skulle något kungasmicker kunnat komma i fråga i sådana hänförelsens stunder, som dem Garibaldi 1860 tände i Sverge.

Den i svenska riksdagen framlagda motionen föranledde en tacksägelseadress från Societa nazionale Italiana, hvars president var Garibaldi, och hälsningstelegram och tacksägelser växlades mellan flera samhällen i Sverge och det kämpande Italien.

I en fransk tidning, »Siècle», hette det, att »Sverge räknar sig till ära, att i spetsen för sin regering äga en af Europas mest frisinnade furstar och en dynasti, som för sin tillvaro har att tacka revolutionen. Sverge skall erinra sig den roll, det utfört vid grundandet af den europeiska jämvikten, då det

[1] Vid sidan om Blanche måste dock ställas äfven män sådana som Hierta, Sohlman m. fl., alla utgörande prässens och riksdagens ledande personligheter; de fingo också af motpartiet hålla till godo med det hånande tillmälet, att de »från statsrådslärare förvandlats till folktribuner, från undervisande skriftställare till popularitetssökande deklamatörer och hurrabasar». — Detta var ett svar på tal från det håll, där »junkrarne» stodo.

bekämpade på samma gång Österrikes makt och kyrkans absolutism. Det skall påminna sig Gustaf Adolf döende under försvaret af samvetets rättigheter. Det är dessa det skall understödja på kongressen.» Denna kom som bekant aldrig till stånd.

I början af 1860 blef ett upprop från samma »Societa Nazionale» synligt äfven i den svenska prässen; det anropade de europeiska folken att insamla medel för anskaffandet af vapen och ammunition för att därmed bekämpa Siciliens förtryckare.

Det var nu ej längre som i studentskandinavismens tid endast studenterna eller ungdomen, som förnämligast greps af ett dylikt upprop. Det var rikets representanter; och dessa utsände nu i sin tur en adress till Sverges folk:

»Sverge skall ej vara likgiltigt för något folk, som strider för sin frihet, och allra minst för Sicilien, som, sedan sekler bebodt af norrmandernas afkomlingar, äfven räknar förfäder från skandinaviska halfön. Det är i förlitande därpå, som vi härmedelst våga uppmana våra landsmän att med några kanoner och klingor af vårt goda svenska järn bispringa Garibaldi och hans kämpar i deras ädla och ärofulla kamp för sicilianarne, våra bröder både genom blodets och frihetskänslans band — — —.»

Man måste erkänna, att nationalitetstanken under hänförelsen för Italiens sak var mycket uttänjbar!

Såsom bevis på det intresse, som emellertid äfven mera enskilda personer hyste för Italien och för den ifrågavarande subskriptionen, vilja vi endast omnämna, att d. v. ägaren af Stafsjö kanongjuteri lämnade 6 kanoner af olika kaliber att sändas till den store frihetshjälten. Äfven en annan bruksägare bidrog med en kanon.

För detta kom ånyo en tacksägelseadress, som yttrade, att de från Sverge sända kanonerna snart »skola fruktansvärdt ljuda öfver lagunerna, där den sörjande enkan, Adrias drottning, tronar på Mincios och Pos stränder, samt i passen vid dessa Tridents och Istriens bärg, hvilka Gud uppställt såsom ett råmärke för den österrikiska förmätenheten. Och då skola vi från Vaticanens höjd och från spetsen af dessa alper, nu

inkräktade af Habsburgs gam, i skuggan af den välsignade trefärgade fanan utropa: Lefve den ädla systern! Lefve det högsinta Sverge! Lefve Victor Emanuel, italienarnes konung! Lefve det pånyttfödda Italien!»

Det hade ånyo blifvit en de stora ordens tid, men bakom dessa sydländska ord stodo dock handlingens män.

Ej underligt, om Sverges konung i denna tid drömde sin stora dröm om ett enigt Norden, en ny stormaktstid för Sverge.

8.

ympatierna för det kämpande italienska folket gåfvo liksom uppränningen till en hel följd af storpolitiska tilldragelser.

En ny politisk väckelsetid rann åter upp med samma kraft och glöd som år 1848, då februarirevolutionen jämte danska och ungerska frågan nästan på en gång kallat till lif hela det dåvarande unga Sverge, hvarför många utaf de män, som 1860 voro ledare af eller tolkar för landets inre rörelser, redan hade genomgått en kraftig invigningstid.

Detta förklarar, huru det kommer sig, att 1860-talets män, äfven sedan den bästa mannaåldern öfverskridits, kunna gifva intrycket af att hafva ägt en helt annan och djupare fond af ideal värme och friskhet, än den man i vår mera materiella och mera nyktert tänkande tid finner hos äfven högt begåfvade personligheter.

Intresset blef naturligtvis så mycket lifligare, som vid denna tid ett folks frihetskamp ej endast berörde detta självt, utan så lätt kunde draga med sig de stora europeiska makterna. Och vid föreställningen om ett allmänt krig fäste man i Sverge den tanken, att de tre östra stormakterna liksom förut skulle förenade uppträda emot de västra. Det såg tillräckligt hotande ut i Europa, för att man skulle kunna tänka sig kriget från åren 1854—55—56 fortsatt af ett liknande 1861—62 o. s. v., men nu blott med en helt annorlunda central stridsplats.

Allt, som kunde föranleda ett närmande till Frankrike, måste således af det dåvarande Sverge betraktas såsom önskvärdt, hvilket också tillräckligt väl insågs äfven af andra makter.

Så t. ex. yttrade tidningen »Espérance» i Genève 1860, att »Danmarks förening med Sverge och Norge, äfvensom Finlands återtagande från ryssarne utgöra det stora målet för skandinavernas önskningar. Dessa kunna dock aldrig förvärkligas utom medelst den närmaste förbindelse med Frankrike.»

»Vår världsdels hopp såväl som öde», kallade vid denna tid en af Sverges främste skalder, Talis Qvalis, Frankrike, som allt sedan 1855, då »österns» öfvervälde i Europa stäcktes, där glänste på första platsen.

Men ehuru man i Sverge hade sina förhoppningar och sympatier riktade emot självfva det franska folket, så hyste man — i motsats till skalderna, som då nästan alla voro napoleonsdyrkare — på många håll hvarken någon särdeles tillit till eller entusiasm för dess käjsare. Då t. ex. denne i början af år 1860 utsände sitt uppseendeväckande »fredsprogram», sin bekanta frihandelsskrifvelse om ekonomiska och handelspolitiska reformer, hvilken i England hälsades som uppslaget till ett nytt Augusti-tidehvarf, afbildade man i svensk Illustrerad Tidning dess upphofsman såsom igelkott: hvarje tagg är en bajonettspets; från hans mun utgår den bekanta frasen: »l'Empire c'est la paix», och Aftonbladet förklarar hela den napoleonska frihandelsidéen vara en fint »af den sluge kalkylatorn i Paris, som på den brygga han med sitt demokratiska frihandelsförslag byggt mellan sig och sina motståndare inom Frankrike skulle få se det missnöjda demokratiska partiet tåga öfver på käjsardömets sida».

Frihandeln tillhör den demokratiska principen, och det är betecknande nog, att äfven den under Carl XV:s regering gjorde sig gällande i Sverge. Franska traktaten afslöts nämligen 1865 och bifölls af riksdagen 1866 efter väldiga debatter.

Att kung Carl däremot hade personligt förtroende till käjsar Napoleon är välbekant, liksom ock att han i denna sin tillit blef grundligt besviken, då han väntat sig dennes understöd i den skandinaviska frågan.

Det är dock lätt att förstå kung Carls sympati för den franske »sfinxen», för hvilken hela Europa vid denna tidpunkt böjde sig. Den härrörde först och främst af glansen kring napoleonsnamnet. Carl XV:s franska härkomst visade sig ej

minst däri, att för honom »la gloire» var det skimrande kungamål, som framför allt hägrade för hans sinne. Och det är, som sagdt, just detta skimmer, hvilket allt sedan Napoleon I:s dagar hvilat öfver napoleoniderna, som väcker hans beundran.

Hans farfar var en af länkarne i den napoleonska trollringen, och att han sedan ställde sig emot sin forne både kamrat och käjsare, har dock ej hindrat, att de krigiska traditionerna från farfaderns första ärorika lifsskede hänvisade Bernadotterna till Frankrikes land och napoleonskt käjsardöme. Oscar I:s franskvänliga politik hade hans äldste sons fulla sympati, och dennes vänskap för den nye käjsaren med napoleonsnamnet möttes alltså ej af några politiska hinder.

Kung Carl påvärkades naturligtvis äfven af den glans, som från hofvet i Paris utstrålade öfver Europa — detta hof, där skönheten härskade och af hvars frivola ton kung Carl, sanningen att säga, icke häller bortstöttes.

Segrarne på Krim, vid Magenta och Solferino hade återväckt klangen i det franska krigarnamnet. Kung Carl var ej nog realist för att tum för tum kunna pröfva den tvetydiga halten af denna stormakts glans; han var ej nog etisk för att kunna se tomheten i det lysande hoflifvet; han hade ej nog skarp blick för att upptäcka, att på den preussiska örnen höllo de vingar på att växa ut, som inom kort skulle kasta så djup skugga öfver detta stolta Frankrike. Han erkände icke eller ville aldrig erkänna genialiteten hos den man, furst Bismarck, som under käjsar Napoleons glansdagar sade denne vara »dum och sentimental» och »i besittning af helt måttlig intelligens», den man, som efter Frankrikes käjsare skulle taga Europas öde i sin hand. Carl XV kände en fransmans hela medfödda antipati emot detta Preussen, för hvars reala, ehuru ej så skimrande kraft han ej ens efter 1870—71 års segrar ville öppna sina ögon.

Det fanns dessutom hos Louis Nápoleon ett drag, som helt visst gjort ett outplånligt intryck på kung Carl.

En historieskrifvare har på ett ställe[1] omnämt ett samtal, han haft med Carl XV angående 1830 års franska revolution

[1] Junius, »Carl XV», del II, sid. 284.

och Carl X:s abdikation. Kung Carl skulle då med en viss grad af häftighet hafva yttrat sitt förakt för denne franske konung och sagt:

»Carl X förtjänade att mista franska tronen, emedan han kastat sig i armarna på munkar och biktfäder samt dylikt pack, emedan han icke kände eller brydde sig om den allmänna sinnesstämningen och emedan han öfverlämnade styrelsen åt en så inbilsk narr och ett så inskränkt hufvud som Polignac — — —. Carl X borde själf ha begifvit sig till Paris, bortjagat den polignacska ministèren, återställt nationalgardet och förklarat, att kronan blott med lifvet skulle ryckas från hans hufvud. F-n besitta, så skulle jag ha gjort.»

Yttrandet kan med kännedom om kung Carls lynne mycket väl anses för tillförlitligt historiskt; det är tillräckligt markeradt för att förklara den beundran och sympati, Louis Napoleons personligt modiga och djärfva uppträdande måste väcka hos kung Carl. Ty om än eftervärldens dom har utfallit omild öfver Frankrikes senaste käjsare, så var det uti hela dennes äfventyrliga glänsande lefnadsbana dock något, som ovillkorligen skulle anslå kung Carl, äfven om dennes öppna väsen nästan var raka motsatsen till den ogenomtränglige Napoleon III:s.

Till och med hvad det yttre angår, kunna svårligen tvänne furstar vara hvarandra mera olika: den ene med sin kalla förbehållsamhet, sin beslöjade blick, sin kloka tystlåtenhet — den andre med sin frimodiga hjärtlighet, sina klara ärliga ögon, sin frispråkiga glädtighet och sitt muntra skratt. Kontrasten dem emellan är så stor, att den tillgifvenhet kung Carl hyste för käjsar Napoleon skulle kunna tyckas underlig, om man ej toge med i räkningen ofvan anförda personliga skäl och visste, att den svenske konungen såg hela Sverges ställning till Frankrike i samma dager som hans svenska samtida.

Han, i hvars själ hans egen nations åskådning så klart afspeglades, hade förvisso en djup omedelbar känsla af hvad svenska folkets politiska målsmän kräfde och svenska folkets skalder sjöngo. I likhet med desse senare och i motsats till de förre kom han emellertid att se käjsar Napoleons hela framträdande i en öfverdrifvet ideal dager.

Huru som hälst — Carl XV var med all sin svenskhet tillräckligt fransman för att varmt älska detta sina fäders egentliga och naturliga fosterland, och de besök, han vid tvänne tillfällen gjorde i Paris, voro honom till stor glädje.

Man har anledning taga för gifvet, att åtminstone den ena af dessa parisresor skedde i öfvervägande politiskt syfte, under det den andra endast var en liten afstickare från Vichy, där han sommaren 1867 vistades för sin hälsa, och där han tillbragte tiden på vid brunnsorter vanligt sätt.

Han bebodde därstädes jämte sin uppvaktning tvänne af käjsaren till hans disposition ställda villor, omgifna af en park, hvilken sträckte sig ned till floden Allier, vid hvilken Vichy ligger.

Redan kl. sju på morgonen drack han sitt första glas vatten vid källan »la grande grille»; mellan hvarje glas promenerades på äkta brunnsmanér, hvarvid kungen ofta samtalade med de personer, med hvilka han gjort bekantskap under sitt vistande på platsen.

Vid middagstiden brukade han åter dricka ett eller två glas vatten, »eaux Céléstine», hvarefter han vanligen åhörde den koncert, som dagligen gafs af Casinos utmärkta orkester.

Aftonen tillbragtes på olika sätt, ibland på teatern, där artister från Paris uppträdde; någon gång deltog kungen i en soirée dansante, en gång bevistade han en bal i hôtel du Pave, dit han blifvit inbjuden, en annan gång gaf han själf en soirée. En afton gjordes en utfärd till ett i närheten af Vichy beläget mindre vattenfall, l'Ardoissière, o. s. v. Dessutom företog kungen flera smärre utflyckter, såsom till slottet Randon, förut tillhörigt orleanska familjen, men indraget under Napoleon, vidare till slottet Bourbon-Busset m. fl. ställen.

En söndag bevistade kungen gudstjänsten i protestantiska kyrkan.

Bland de mera framstående personer, hvilka samtidigt med kung Carl besökte Vichy, kunna vi exempelvis nämna d. v. vice konungen af Egypten, vidare general Montauban, grefve af Palikao, sedermera krigsminister (1870), m. fl.

Någon politisk vikt kan ingalunda tilläggas detta kung Carls vistande i Frankrike 1867. Och vi hafva allt skäl att

antaga, att det ofvanantydda besök, han detta år gjorde i Paris, företogs i och för den pågående världsutställningen samt i konstnärligt intresse. Ehuru åtföljd af ej få uppvaktande herrar, bland dem flera hans närmaste vänner, infann han sig dock incognito såsom »grefve af Bäckaskog». Han deltog äfven själf i utställningen såsom konstnär och erhöll t. o. m. såsom landskapsmålare stora guldmedaljen.

Det är dock egentligen endast det första af dessa besök, som fick historisk betydelse.

Från vistelsen i Vichy.

Major Nordlander. Löjtn. Sverdrup. Kabinetts-kammarh. Schildt. Löjtn. Gyllenram. General-major Lagerberg. Lifmedikus V. Lundberg.
Öfverståthållaren Baron Bildt. Kung Carl. Svenske ministern i Paris Baron Adelsvärd.

I öfverensstämmelse med den i Sverge rådande böjelsen för närmande till västmakterna, gällde det samma både Frankrike och England och ägde rum sommaren 1861.

Det hvilade från första början något hemlighetsfullt öfver denna färd, och detta ökade i hög grad sannolikheten af det antagandet, att resan företogs för att vinna den då allsmäktige Louis Napoleon för de gryende skandinaviska planerna och bestämma honom att taga sitt parti för den allt mera hotande danska frågan, samt öfverhufvud taget för att erhålla västmakternas understöd åt den nordiska enhetspolitik, hvars

»schema» kung Carl jämte sin vän Fredrik VII troddes hafva uppställt.

En memoarförfattare, Ridderstad, påstår, att resan hade ännu ett syfte, nämligen det att »uppgöra och ur minnet utplåna de missförhållanden, som ägt rum mellan Napoleon I och Carl Johan», hvilka missförhållanden, som bekant, i väsentlig mån beredde den förres undergång.

Färden hade gått kanalvägen från Stockholm till Göteborg, där kung Carl och prins Oscar inskeppade sig, följda till redden af hela den i hamnen liggande ångbåtsflottan, några och tjugo större fartyg, samtliga öfverfyllda med passagerare, hvilkas antal uppskattades till nära 10,000 personer.

Uppvaktad af denna talrika och lysande eskort, skred ångkorvetten Orädd med konungen ombord sakta ned för Göta älf, mellan flerdubbla rader af flaggbeprydda fartyg, hvilka nu såsom vanligt trängdes om plats vid flodens båda stränder. »Och i sanning», utbrister en deltagare i denna färd[1], »erbjödo de ett fängslande skådespel, dessa ångare, då de under musik och sakta fart gledo fram . . . somliga förande Göteborgs skarpskyttar, andra gräddan af stadens lysande handelsaristokrati, såväl den manliga som den kvinliga delen däraf, andra åter Göta artilleriregementes officerskår eller medlemmar af de arbetande klasserna», alla, enligt uppgift i en skildring öfver kung Carl, utgifven i Göteborg, knytande »rika förhoppningar vid denna resa».

Dessa förhoppningar måste dock hafva varit af obestämd art, enär ingen med visshet kände det egentliga målet för konungens resa. Samtida blad omnämna helt hemlighetsfullt, att kung Carl gått ombord på en eskader för att »kryssa i Nordsjön», samtidigt med att en korrespondent till en norsk tidning ville veta, att en »lof» skulle tagas »ned åt franska kusten, där H. M. skulle landstiga och hafva ett möte med Napoleon».

Detta ansågs dock som ett rykte, hvilket fordrade bekräftelse, så mycket mera som tidningarne fortfarande lämnade notiser om rums iordningsställande på Bäckaskog, om

[1] J. Lilliehöök (d. v. adjutant hos kung Carl): Två Reseskizzer.

resans utsträckning till Köpenhamn och Holland, ja till och med om en badresa till Aachen.

Officiell bekräftelse att resan gällde Frankrike kom dock snart. En kunglig kungörelse lät i förbigående allmänheten veta, att H. M. »torde på några dagar komma att landstiga i någon utländsk hamn.» Man tog genast för afgjordt, att härmed menades Cherbourg eller någon annan fransk hamn vid kanalen och att besöket stod i något samband med danska frågan. Den 6 augusti förkunnade Posttidningen, att käjsar Napoleon, som erfarit, att konungen af Sverge kryssade i Nordsjön, befallt ett franskt ångfartyg, le Forfait, att begifva sig till Christiansand för att där träffa den svenska eskadern och inbjuda konungen på några dagar till Paris[1].

Under tiden gungade kung Carl med prins Oscar och sviten ute på Nordsjön i full storm. En af deltagarne[2] i färden berättar lifligt följande, hvilket vi meddela äfven som ett exempel på kung Carls kända otur på sjön.

»Sjön vräkte hög, så att däcket grundligt öfversköljdes, vinden var nu stick i stäf, och Orädd arbetade och stampade förfärligt, hvarför dess fart blifvit inskränkt till blott 3 eller 4 knop. — — — Konungen låg uti en i gunrummet uppfäst hängmatta, och prins Oscar, som under de hårdaste dagarne ej var afklädd, hvilade stundtals i en dylik, upphängd i salongen. — — — I salongens obekväma ligglådor — — — kunde man med möda hålla sig kvar, under det att fartyget våldsamt rullade från den ena sidan till den andra; man måste — — — spänna sig fast med alla fyra för att icke slungas ned på salongens bord, där prinsen och sjöofficerarne voro

[1] Det var vid detta tillfälle, som Sverge en kort tid befann sig utan regering. Kung Carl hade nämligen före sin afresa från Stockholm uti svenskt-norskt statsråd blott tillkännagifvit, att interimsregering komme att regera, om han reste utrikes, och han hade därvid underlåtit att uppräkna namnen på interimsregenterna.

När konungen sedan afrest åt franska kusten, utan att kungörelse om interimsregering blef synlig i den officiella tidningen, frågade Aftonbladet af 7 augusti i en ledande artikel: »Hvem regerar för närvarande i Sverge?» Och bladet besvarade frågan med, »att det landet för närvarande befunne sig i fullkomlig saknad af hvarje regering.»

[2] J. Lilliehöök: Två reseskizzer.

sysselsatta med sjökort och instrument för att bestämma kurs och uppgöra sina bestick. — — —

I gunrummet låg konungen tyst och föga belåten i sin hängmatta, hvilken — — — stundligen hotade att stjälpa ner honom. Majestätet befann sig värkligen i ett föga afundsvärdt tillstånd, ty han led förskräckligt af hufvudvärk och en kväljande kallsvett. Än begärde han att få tala vid prinsen, än vid fartygets chef, major Dankwardt, eller vid seconden för att fråga om väder och vind, än underrättade han sig, ofta personligen, om den lika lidande uppvaktningen. Ögonblicket därefter kunde man finna honom på däck, krampaktigt hållande sig fast vid någon ledstång eller ända för att bevittna elementernas raseri, trotsande de allt öfversköljande störtsjöarna. — — —

Vid allt detta elände må man dock ej föreställa sig, att vi alldeles förlorade modet. Visst icke. Skämtet flödade af hjärtans grund under mellanskofven af sjösjukans anfall. Dardel tecknade på papperet många af dessa både ynkliga och löjliga scener — — —.»

Då kung Carl landsteg i Hâvre, emottogs han, berättar den franska tidningen »Le Moniteur», där af befolkningen med stora sympatier. Vid anblicken af hans vackra ansikte och ridderliga hållning tillkännagaf folket sitt intryck i det enhälliga och då ovanliga utropet: »Vive le roi!»

Äfven svenska tidningar från denna tid hafva mycket att berätta om de uttryck af liflig sympati, som från franska befolkningens sida kommo kung Carl till del, sedan han landstigit på sina fäders jord; de meddela äfven åtskilligt om i huru hög grad han genom sitt uppriktiga och ridderliga väsen gjorde intryck på alla, som nalkades hans person, och huru hans nobla hållning ådrog sig allmän uppmärksamhet. Och en af våra då i Paris varande främste konstnärer har berättat oss, huru det gladde de därstädes vistande svenskarne att höra fransmännen utropa:

»Ah, c'est un très-bel homme, le roi de Suède.»

I St. Cloud, Napoleon I:s älsklingsslott, gästade kung Carl för första gången Napoleon den III. Om första mötet

mellan de båda furstarne berättar öfverste Lilliehöök i förut nämda skildring:

»Kl. $^1/_2$3 e. m. anlände H. M. till käjsarens enskilda järnvägsstation invid en af hufvudingångarna till lustslottet St. Clouds park. Gallerportarne öppnas, käjsaren med svit, samtliga i stor uniform, nalkas. Konungen hoppar ur vagnen, de båda monarkerna mötas, varma handtryckningar växlas, och de i Frankrike — — — äfven männen emellan sedvanliga kyssarne på kinden felades ej häller. Käjsaren hade i sitt sätt någonting hjärtligt godt, ehuru afmätt; konungen däremot var som vanligt öppen, manligt rättfram och glädtig. — —»

En mängd olika tydningar i den offentliga prässen framkom på grund af käjsarinnan Eugenies frånvaro, hvilken de flesta ansågo härröra från det bigotteri, som skulle hindrat henne från att emottaga en protestantisk furste[1].

Konungen lade emellertid för sin del detta föga på sinnet. Han samtalade lifligt med käjsaren och deltog gladt i den för honom samma dag anordnade käjserliga middagen.

En liten episod från denna vilja vi här meddela.

En af middagsgästerna var franske marskalken Vaillant, känd för sina många infall.

Han skämtade nu stundom både öfver käjsarens och kung Carls yttranden, men erhöll af konungen ett ganska skarpt och välförtjänt svar, då han påstod sig under Napoleon I:s fälttåg hafva bevistat någon bal i nordliga Europa, där damerna under dansen förtärde lök och torr fisk, som de medfört i sina fickor.

Man ordade bland annat också om Sverges snö och vintrar och kom äfven att tala om lapparnes renar, hvarvid marskalk Vaillant önskade upplysning om deras styrka. Käjsaren afbröt honom dock genom att fråga, om renarne trifdes och kunde fortplanta sig så sydligt som i Stockholm.

»Ja ganska väl», svarade konungen, »jag har för närvarande vid Ulriksdal flera renar med sina små kalfvar, som äro födda där.»

Då inföll marskalk Vaillant, liksom för att gifva sig

[1] Då kung Carl 1867 besökte Paris, var käjsarinnan hemma och visade sig ytterst artig och förekommande emot den svenske konungen.

själf svar på den af honom nyss framställda frågan: »Ah, c'est déjà un tour de force.» Denna reflexion satte alla skrattmuskler i rörelse[1] — — —.

Efter middagens slut nedgingo käjsaren och konungen arm i arm i parken, och det är om denna monarkernas promenad, — såsom samme ofvan citerade författare yttrar — »företagen om natten i St. Clouds park, som en del tyska dagblad haft så mycket att berätta; man har till och med lagt i de höga personernas händer kartor, passare, papper och penna m. m., allt under försäkran, att Skandinaviens framtida öde vid detta möte på tu man hand diskuterades och afgjordes — —».

Härom visste dock naturligtvis ingen något med säkerhet.

Efter att hafva gästat St. Cloud gjorde kung Carl utflykter till Versailles och det stora lägret vid Chalons, där marskalk Mac Mahon, lägrets öfverbefälhafvare, fått käjsarens befallning att göra »les honneurs», enär denne själf för sin redan då angripna hälsas skull ej tålde vid en resa dit.

Efter en liflig skildring af den där samlade styrkans rörelser under den store marskalkens ledning, berättas i ofvan nämda arbete följande. »Konungen förblef härunder icke stilla på samma punkt. Uti häftiga takter förflyttade han sig från ena delen af manöverfältet till den andra; än åsåg han linjeinfanteriets bajonettanfall, eller åtföljde han jägarebataljonernas tiraljörkedjor, än ryckte han fram med artilleriets till afbröstning kommenderade batterier eller sprängde i sträck öfver fältet för att bevittna en kavalleri-choque. Den af svett drypande staben och de frustande, med skum betäckta hästarne fingo nog veta af att vår konung älskar krigiska öfningar och att hans krafter räcka friskt till, där andras redan äro på väg att upphöra — — —.» Efter manöverns slut defilerade trupperna för konungen, hvarvid samtliga befälhafvarne saluterade denne, som besvarade hälsningen, »och man skulle kunnat tro, att Carl XV i denna stund var franska arméens öfverbefälhafvare.»

Under sitt vistande i Paris öfvervar kung Carl tillsammans med käjsar Napoleon tvänne teaterföreställningar samt

[1] J. Lilliehöök: Två reseskizzer.

vidare en stor revy på Marsfältet med 56,000 man — ett skådespel, som säkert föll honom mera i smaken än något annat. Härunder dekorerades han af käjsaren med den i Frankrike i synnerlig helgd hållna »médaille militaire», hvilket förut icke vederfarits någon annan utländsk furste än Victor Emanuel; detta torde utan tvifvel därför kunna anses gälla såsom bevis på ett särdeles godt förhållande mellan de båda monarkerna.

Att kung Carl äfven under detta parisbesök visade lifligt intresse särskildt för Louvrens och Luxembourgs tafvelgallerier, faller af sig självt; redan kl. 8 om morgnarne infann han sig för att i ostörd ro få beundra de där samlade konstvärken. Äfven andra konstsamlingar, muséer, kyrkor, offentliga byggnader och industrietablissement besöktes af honom, hvarvid han ofta förvånade de förevisande direktörerna genom sin stora sakkännedom om allt, som rörde konst m. m.

På samma sätt förvånade kung Carl fransmännen vid besök i »musée d'artillerie» med sin sakkunskap i hvad som rörde äldre och nyare vapenslag, »i det han ofta redogjorde för de olika krigsinstrumentens uppkomst och utvecklingshistoria, från hvilka länder de förskrefvo sig, huru de användts m. m. d., och angaf konungen ej sällan de källor, ur hvilka han hämtat sina upplysningar. — — —»

Detta i korthet om kung Carls märkliga och mycket omtalade besök i Paris 1861[1].

[1] I förbigående vilja vi anföra några för Carl XV synnerligt betecknande drag från detta besök.

Under en af de många utflykter till fots, som så mycket behagade honom, enär han då obemärkt och inkognito kunde blanda sig i folkvimlet och njuta af sin personliga frihet, blef han en gång igenkänd af några landsmän, hvilka på öfligt sätt djupt bugande ville betyga monarken sin vördnad. Denne häjdade dem emellertid med utropet: »För tusan, inga komplimenter! Här är jag inte längre kung!» Upptäckte han under dessa promenader händelsevis någon bekant svensk, fick denne sällan gå förbi utan att anropas, och samtalet rörde sig vanligen då omkring Paris och Stockholm. Jämförelserna mellan de båda städerna utföllo, hvad konungen beträffar, vanligen till den senares fördel, hvarvid han ibland tillade: »Ja, jag är kanske en allt för inkarnerad stockholmare!» Mer än en lustig scen bevittnades, då landsmän, som sorglöst vandrade på de folkuppfyllda gatorna, väcktes ur sina tankar genom ett kraftfullt slag på axeln af konungens hand. — —

Att detta gällde danska frågan, antogs för gifvet öfver hela Europa, liksom ock att det var Sverges konung, som egentligen skulle uppbära Skandinaviens framtid.

Så uttalade sig t. ex. franska tidningen »Le Constitutionnel» med anledning af kung Carls närvaro vid den stora revyn på följande sätt:

»Sverges forntid vimlar af heroiska handlingar. Dess nutid och blifvande öden, den roll, som det nödvändigt är kalladt att spela, vare sig i fråga om Skandinavien, hvars medelpunkt det är, eller på ett ännu mera omfattande sätt uti de stora europeiska frågorna, som nu för tiden göra alla folk solidariska, se där det, som i dag utgjorde föremålet för alla tankar, när Carl XV passerade framför truppernas front. Den ära, han mottagit i arf, skall han bibehålla och förstora genom att efter nutidens behof lämpa Sverges krafter och krigsmakt.»

Samma tidning yttrade emellertid dagen efter kung Carls afresa:

»Kungliga besök blifva stundom falskt tolkade, och man får icke låta den fördomen rota sig, att två suveräner icke skulle träffas och gifva hvarandra handslag, utan att Europa behöfver oroa sig däröfver.»

Alla försök att gifva kung Carls resa utseende af en personlig rekreationsfärd misslyckades dock. Andra franska och engelska tidningar, särskildt Morning Post af den 7 augusti 1861, påpekade de varma manifestationer, som frågan om bildandet af en tysk flotta just då framkallat i Tyskland, samt läto påskina, att besöket af Sverges konung särskildt åsyftade att taga kännedom om Frankrikes skeppsvarf och undersöka pansarskeppens förmåga. Sistnämda tidning omtalade till och med rent ut det spända förhållande, som skulle råda mellan Sverge och Tyskland på grund af det senares hotande afsikter emot Danmark, och förklarade, att konung Wilhelm af Preussen inställt sin tillämnade resa till Chalons för att undvika sammanträffandet med Carl XV. »Konung Wilhelm är den, som gifvit fart åt Tysklands ansträngning att skaffa sig flotta (för att åtkomma delar af Danmark), och vi undra ej på, om han skulle finna det mindre behagligt att i Chalons stå ansikte

mot ansikte med Carl XV, som afgjordt är emot dessa planer och som gått i borgen för Danmarks integritet.»

Flera tyska tidningars korrespondenter visste att med säkerhet berätta, att statshemligheter af yttersta vikt varit å bane och planer af den mest omfattande vidd blifvit uppgjorda för ordnandet af de nordiska rikenas yttre förhållanden.

Äfven i Sverge tog man för afgjordt, att ett fast och förtroendefullt närmande till västmakterna uppstått[1], och att de skandinaviska länderna skulle komma att intaga en ställning, som skulle förläna dem mera båda inflytande och oberoende.

Man var äfven förvissad om, att samtalen mellan kung Carl och Napoleon framför allt berört dynastiska syften. Norska Morgenbladet tilltrodde sig till och med att ur ett »bref från Paris» den 22 juli upprepa, att »konung Carl på hemvägen begifver sig till Glücksborg för att besöka Fredrik VII, hvilken är öfverens med de förenade rikenas konung om resans ändamål och som aldrig har gynnat prins Christian af Danmark.»

Detta omtalade och tillämnade besök blef dock aldrig af[2].

Napoleons hållning, då de danska stridigheterna utbröto, öppnade visserligen kung Carls ögon för hans opålitlighet och gjorde ett afbräck i den stora beundran, han hyste för honom.

Detta framskymtar uti den lilla militärskrift, han utgaf 1865, i hvilken han, beklagande Danmarks öde, klandrar de makter, som i denna sak sveko sin uppgift. Och ännu uttryck-

[1] Kung Carl gjorde, som bekant, efter sitt vistande i Paris äfven ett besök i England, där han blef synnerligt uppmärksamt emottagen af drottning Victoria, som utanför ön Wight själf mötte honom ombord å sin ångkorvett »Victoria and Albert».

[2] Huru föga man inom de liberala kretsarne i Sverge trodde på den rättframme kung Carls diplomatiska skicklighet gent emot en Napoleons slughet, framgår bland annat af Blanches gyckel öfver »våra kungliga i Paris»: — — — »det är något som måste bekymra oss liksom alla andra trogna undersåtar. Tänk oss till att börja med våra kungliga, med deras okonstlade och ogenerade sätt att vara och uttrycka sig — — — tillsammans med 'sfinxen i Frankrike', som sällan eller aldrig öppnar sin mun, som tiger och blundar, men som dock lyssnar med öron, för hvilka intet går förloradt. Tänk oss detta och säg, om vi ej ha anledning till oro!»

ligare uttalar han sin tanke, då han samma år, 1865, till fransmannen Léouzon le Duc yttrade:

»Käjsaren blef missledd af sina rådgifvare; han hindrade mig att ingå förbund med Danmark; han har låtit det stympas. Det är ett fel, som skall hafva sina följder. Gifve Gud, att han icke själf faller offer därför!»

Dessa ord äro liksom genombäfvade af en aning, som inom några få år skulle besannas, och då till kung Carls djupa sorg och smärta. Ty långt efter det napoleonskulten kommit på förfall och det skimmer bleknat, som alla länders skalder med republikanen Béranger i spetsen kastat öfver napoleonsnamnet, bibehöll kung Carl — i full öfverensstämmelse med trofastheten i sin natur — den personliga tillgifvenheten för den man, han kallade sin vän.

Vid fransk-tyska krigets utbrott 1870 voro, som bekant, de allra flesta svenskars — vi kunna af goda skäl säga de flesta skandinavers — sympatier på Frankrikes sida. Att i Danmark ett hopp vaknade om Nordslesvigs återvinnande genom ett uppträdande i förbund med Frankrike — hälst i förening med de öfriga nordiska rikena — är ganska visst, och troligt är, att käjsar Napoleon i själfva värket ingalunda skulle haft något däremot.

Full anledning finnes dock för det antagandet, att den senare blifvit tvungen att själf påyrka de nordiska rikenas neutralitet, enär han i annat fall kunde befara en rysk-preussisk allians. Ty hade Preussen under polska insurrektionen »gjort polistjänst åt zaren», så visade nu denne till gengäld sin tacksamhet mot Tyskland genom att på en gång iakttaga neutralitet och samtidigt hindra de nordiska rikena från att röra på sig.

På så sätt tog Ryssland också revanche för Sebastopol.

Dessa samvärkande omständigheter ålade de nordiska rikena en neutralitet, som tvifvelsutan lika litet var kung Carl som de storskandinaviska ideernas anhängare i smaken.

Att kung Carl värkligen tänkte sig möjligheten af ett krig, visas af hans nekande svar till en ung svensk officer, som vid tiden för kriget anhöll att få gå i fransk tjänst. Denna anhållan afslogs, emedan, som kungen uttryckte sig,

man ej visste, om de svenske officerarne icke skulle komma att behöfvas vid vår egen armé![1]

Det berättades i Skåne 1870, att när käjsar Napoleons sändebud till konung Carl på uppresa till Stockholm råkade honom vid Hessleholms järnvägsstation, svenske konungen skulle under samtalets lopp hafva häftigt stampat i marken och utropat: »Ah s-n!» Af detta utrop antog man, att sändebudets meddelande ej öfverensstämde med konungens önskningar och förhoppningar.

Strax därefter blef Sverges och Norges neutralitetsförklaring afgifven. — Men med andlöst intresse följde hela landet krigets gång.

De snabbt efter hvarandra följande nederlag, fransmännen redan i krigets början ledo, väckte i Sverge lika mycken öfverraskning som nedslagenhet, känslor, hvilka djupt delades af Carl XV.

Då hans ordonansofficer, den morgon konungen mottagit underrättelsen om Metz' fall, infann sig hos denne, möttes han af det häftiga och upprörda utropet: »Har du hört, hvad som händt — Metz har fallit!»

Utgången af fransk-tyska kriget 1871 och käjsar Napoleons tillfångatagande hade på Carl XV en rent af förkrossande värkan. Och till den smärta, han kände öfver Frankrikes olycka, sällade sig således äfven den öfver dess käjsares fall[2]. Och denna gaf han luft i det beryktade »Brincourtska brefvet», som under vintern 1871 gaf anledning till så mycken oro och äfven vållade kung Carl personligt obehag.

I Times af den 10 februari 1871 stod ett telegram från Berlin, så lydande:

»Ett bref från konungen af Sverge till en fransk officer,

[1] Endast tvänne svenska officerare funnos under detta krig vid franska armén; båda dessa hade dock varit anställda i tjänst före krigets utbrott; de deltogo också i detta, blefvo fångna vid Metz, men lyckades befria sig ur fångenskapen, hvarefter den ene tjänstgjorde vid franska nordarmén, till dess han fick förständigande att ej tjäna mot tyska arméerna, då han begaf sig till Algeriet; den andre återvände till Sverge.

[2] Som bekant erbjöd kung Carl Napoleon en tillflyktsort i Sverge, hvilket anbud af denne afböjdes. De båda furstarne träffades aldrig mera.

krigsfånge i Tyskland, har fallit i myndigheternas händer. Det utmärker sig genom att varmt sympatisera med Frankrike och uttrycker stor fientlighet (great animosity) mot Tyskland.»

Detta bref hade blifvit afsändt i medlet af december 1870. Men då preussiska militärmyndigheter anordnat, att *inga* bref fingo till krigsfångar utlämnas, förrän de öppnats af platskommendanten, och som svenske ministern i Berlin oförsiktigt nog afsändt kung Carls bref på den väg, som till krigsfångar begagnades, var det helt naturligt, att det skulle falla i tyskarnes händer. — Ett rykte berättade, att det varit ställdt till en major Verrier, men rätta adressaten var dock den i Sverge väl bekante öfverste Brincourt [1].

Brefvet påstods hafva innehållit uttalanden om Sverges rustningar, om dessas fortgång, styrka o. s. v. samt om Sverges afsikt att föra krig mot Tyskland m. m.

I sistnämda land väckte detta ett oerhördt uppseende; det diskuterades öfverallt, på bierstugor och i präss: »Im Herbst geht's los gegen die Schweden», hette det allmänt, och en tidning, »Reform», af den 2 mars innehöll en artikel under rubrik »Sverge och Tyskland», hvilken afsåg att bevisa, att svenskarnes »fanatiska» förkärlek för fransmännen vore i högsta grad olycksbringande, att Sverge vore »för sin framtid helt och hållet hänvisadt till Tyskland, och att dess enda räddning från att blifva ett byte för Ryssland låge uti »ein festes und treues zusammengehen» med det »stora fäderneslandet».

I detta instämde Nationalzeitung, i det den gaf Dagens Nyheter, som ogillade kung Carls bref, mention honorable för »god hållning», under det Aftonbladet ordentligt läxades upp för »frontförändring»; tidningen skulle nämligen från att hafva

[1] Öfverste Brincourt besökte Sverge sommaren 1858 under kung Carls regentskap och deltog då i detta års fälttjänstöfningar å Axvall. 1860 återkom han till Sverge och var då med om lägermötet å Bonarps hed. Under sina besök i Paris 1861 och 1867 sammanträffade kung Carl med honom därstädes. Konungen var honom mycket bevågen, och äfven major Verrier, under 1870 års krig fånge i Erfurt, tillhörde de franske officerare, på hvilka han satte särskildt värde.

varit en af de mest ansedda i Sverge, blifvit »eine Hofzeitung, von der man sogar sagt, dass sie sich zu dieser Front-änderung hat erkaufen lassen».

Under tiden fäktade svenska prässen ifrigt för och emot kung Carl i denna fråga, som till slut riktades nästan helt och hållet emot honom personligen.

Dagens Nyheter var vid denna tid uttryck för den minoritets mening i Sverge, som var tysksinnad. Denna tidning upptog således först saken och fordrade häftigt, att ryktet om brefvet skulle desavoueras; hvarpå Östgöta-Correspondenten och Fäderneslandet lika skarpt uppträdde emot Dagens Nyheter.

Den förra tidningen yttrade den 1 mars: »Kung Carl har — — — på sista tiden blifvit mer än någonsin populär (och detta med rätta), bara för en liten breflapp, som han skrifvit till en i Tyskland fången fransk officer, i hvilket bref han skall hafva uttalat de varmaste sympatier för Frankrike — — —»

Dagens Nyheter ogillade därpå (och, som man kan tycka, äfven »med rätta») skarpt, att en »neutral» konung vågat så öppet uttala sitt hjärtas tankar.

»Där ha vi ju tydligt den preussiska konungaförgudnings-teorien, som vill göra majestätet till någonting mer än en människa», svarades å andra hållet.

Dagens Nyheter ansåg emellertid brefvet nästan som en »casus belli», då däremot Fäderneslandet varmt tog parti för de »vackra tankar Carl XV påstås hafva uttalat», och Östgöta-Correspondenten instämde häri, försvarande konungens rätt att i *enskild konfidentiell* skrifvelse få uttala sina sympatier:

»Svårare attentat mot svensk mans fria och enskilda yttranderätt torde väl icke kunna uppsökas inom den svenska tidningsprässen.»

Den uppmärksamhet, allt detta tilldrog sig både i Sverge och utlandet, förklarar, hvarför man på nyåret 1872 började se spöken på ljusa dagen, i det man ånyo beskyllde kung Carl för okloka, nu offentliga yttranden emot Tyskland.

I Aftonbladet hade varit synliga några antityska med »C.» signerade artiklar. Denna tidning hade dock förut innehållit artiklar, undertecknade med samma bokstaf och skrifna af

samma på grund af några egenheter i stilen[1] lätt igenkänliga penna. Men dessa hade fått passera oanmärkta.

En korrespondent i Berlin uppgaf emellertid i en skrifvelse till Times, att H. M. konungen af Sverge skulle vara författare till några med bokstafven C signerade artiklar i Aftonbladet: »Konungen af Sverge har åter (!) i det stockholmska Aftonbladet offentliggjort en af sina våldsamma utgjutelser mot Tyskland. Liksom hans öfriga (!) artiklar är den signerad med bokstafven C.»

På grund häraf lät svensk-norske ministern i London införa följande förklaring i Times:

»Jag ber er om tillåtelse att få upplysa, att denna anmärkning helt och hållet beror på ett misstag och att eder korrespondent icke så lätt skulle hafva blifvit förd bakom ljuset, om han lefvat i Sverge, där han skulle hafva vetat, att konungen, min härskare, aldrig på något sätt deltagit i tidningspolemik. För ett par år sedan lät H. M. offentliggöra några af sina poemer med sitt namns begynnelsebokstaf C., och denna omständighet synes hafva missledt eder korrespondent och förmått honom till det högst besynnerliga antagandet, att konungen skulle i Sverge hafva monopol på denna bokstaf.» —

Dementin var i full öfverensstämmelse med sanningen. Kung Carl var lika oskyldig till dessa artiklar, som till dem, hvilka man på vissa håll påstod honom hafva skrifvit i Aftonbladet strax efter Dannevirkes utrymmande 1864, och som äfven innehöllo hvassa slängar mot Tyskland och voro undertecknade »soldat».

De förra voro nämligen skrifna af f. d. rektor Cramèr, ryktbar vorden förnämligast genom sitt utträde ur statskyrkan omkring år 1860 samt för sitt religionsfilosofiska skriftställarskap. Äfven efter kung Carls död syntes artiklar i samma tidning och fortfarande med det numera genom ifrig tidningspolemik riksbekant vordna »Aftonbladets stora *C*» till signatur; dessa senare artiklar behandlade darwinismen, och äfven om kung Carl lefvat, skulle helt visst ingen funnit på att tilldela honom författarskapet till dessa. —

[1] T. ex. det egendomliga engelska användandet af värbet »vilja» o. s. v.

Artiklarne från 1864, undertecknade »soldat», voro däremot författade af d. v. löjtnant Julius Mankell.

Att de förstnämda Aftonbladsartiklarna liksom ock kung Carls eget bref till öfverste Brincourt uttryckte hans egen innersta känsla med hänsyn till Tyskland, är däremot säkert.

Genom sin gemål var han visserligen besläktad med preussiska konungahuset. Konung Wilhelm var nämligen drottning Lovisas morbror, och då kung Carl 1867 under några dagar besökte Berlin, hvarvid han bodde i sin svärfars, prins Fredriks af Nederländerna, palats, gästade han äfven Preussens konung. De båda monarkerna följdes åt till Potsdam, åto middag på konung Wilhelms vackra lustslott Babelsberg, och den senare visade sin kungliga gäst bl. a. en i en sal i Potsdam uppställd stor plan i relief[1] öfver Königsgrätz, utpekade slagets gång m. m.; det rent personliga förhållandet mellan de båda furstarne var i alla hänseenden vänskapligt och godt.

Men oaktadt allt detta hyste kung Carl, politiskt sedt, en »skandinavs» hela inrotade fördom emot Tyskland och ville aldrig hvarken efter danska, österrikiska eller franska krigen ens erkänna detta folks öfverlägsna krigsduglighet.

Denna antipati kunde stundom gifva sig nästan barnsligt envist uttryck. Så meddelas t. ex. ett drag från hans sista vistande i Aachen.

Bekant är, att tyska prässen till en början med en viss kyla och mycket sparsamt yttrade sig om den sjuke svenske konungens vistande därstädes, men ock, att denne, innan han döende lämnade platsen, med sin in i det sista oemotståndligt hjärtevinnande och älskvärda personlighet vunnit samma popularitet där som öfverallt, hvarest han drog fram.

Och detta oaktadt han just ej alltid dolde sin antipati särskildt emot preussarne. En dag förargade han sig sålunda öfver en lång preussisk officer, som han vid ett tillfälle observerade, då han långsamt företog en af de få promenader, han orkade göra under sin sista sjukdom. Men när han fick höra, att den förmente preussaren var en mecklenburgare, som till på köpet fått höften genomskjuten af en fransk granat, blef han med ens helt intresserad för mannen.

[1] Sannolikt densamma, som numera finnes uti tyghuset i Berlin.

När hans svenska omgifning något senare ansåg sig böra förmå honom att tillställa en middag för på stället varande preussiske officerare, gaf han sitt bifall med det uttryckliga villkor, att han ville hafva den mecklenburgske officeren bredvid sig. Då hans vänner föreställde honom, att detta ej ginge an, emedan denne vore den yngste majoren, svarade kung Carl, att det frågade han ej efter, och ifall det värkligen vore nödvändigt, att han hade den preussiske öfversten till höger om sig vid bordet, så ville han ovillkorligen hafva mecklenburgaren till vänster.

Så skedde, och kungen talade under hela middagen nästan uteslutande med denne.

Den preussiske öfversten, en fin och godmodig man, förhörde sig emellertid, om kungen skulle tycka om eller tåla vid att regementets musikkår spelade utanför fönstren; då svaret blef jakande, blåstes bl. a. äfven svenska folksången. En af kungens svenske officerare framställde för honom, att musikkåren borde hafva en gratifikation, såsom brukligt vore i Sverge; han hänsköt emellertid detta till den preussiske öfverstens afgörande, hvarvid denne taktfullt svarade, att hans musikkår ingen dylik gratifikation skulle hafva, enär det var en ära för densamma att hafva fått utföra musik för konungen af Sverge; att han — öfversten — hade kommenderat den dit och äfven skulle kommendera den därifrån, men att den skulle känna sig smickrad, ifall den kunde utföra något stycke, som kungen själf önskade. Detta framfördes till kung Carl, som uttryckte sin önskan att få höra Ludvig XIII:s gavotte. Denna spelades också, hvarefter kungen gick ut på balkongen utanför den salong, hvari man befann sig, och tackade musikkåren, hvilken därefter fick öfverstens befallning att aftåga.

Middagen aflopp och afslöts sålunda i bästa stämning, ehuru preludierna före den samma äro betecknande nog för kung Carls antipreussiska tänkesätt.

En och annan skall måhända i våra dagar finna kung Carls tyska antipati oklok och odiplomatisk [1].

[1] Norddeutsche Zeitung, som den 21 september 1872 innehöll en artikel om kung Carls död, slutade denna något spetsigt med den önskan,

Och få torde *nu* de vara, som icke inse det både farliga och oriktiga för Sverge i att vilja sympatisera med ett napoleonskt och ultramontant Frankrike, och icke häller torde de vara så få, hvilka äfven i ofvanberörda förhållanden fått ny anledning att till förmån för folkets säkerhet påyrka inskränkning af konungens makt i utrikes-politiska frågor.

I hvarje fall var dock på 1870-talet den svenske konungens hållning i denna sak fullt förklarlig och i full öfverensstämmelse med den svenska folkopinionen.

En tysk skildrare, kammarrådet Emil Jonas, antyder i en skrift »Der Thronwechsel in Schweden-Norwegen», att falska omdömen rörande kung Carls motvilja mot Tyskland cirkulerat i detta land. Han söker visa, att kärleken till Norden — ej fientlighet mot Tyskland — var driffjädern till konungens tänkesätt, »ty hat och fiendskap lågo öfver hufvud taget fjärran från denne konung», som helt enkelt såg i Tysklands angrepp emot Danmark en fara för hela Norden.

Detta är dock endast halfva sanningen. Ty allt sedan Preussen nalkats Ryssland, hade det förstnämda landet betraktats med misstro i Sverge; denna misstro ökades t. o. m. efter de båda sleswigska krigen till en intensiv skandinavisk harm. Kung Carls känslor i detta stycke voro i harmoni med dem, som rörde sig hos öfvervägande delen af det liberala Sverge, och som af detta oförbehållsamt lades i dagen.

Dessa hade tydligt röjt sig både genom en stor del af prässens hållning och genom den rådande stämningen i landet under det senaste danska kriget, och de framträdde lika öppet under kriget 1870.

Göteborgs Handelstidning — en af denna tids »förkämpar för germanismen» — yttrade t. ex. ofvannämda år med anledning af ryktena om förbund med Frankrike, att om Sverge skulle deltaga i striden, kunde detta endast ske i gemenskap med Preussen.

Detta upptogs i tyska tidningar såsom bevis på, att Preussen i dess konflikt med Frankrike kunde påräkna Sverges

att den nya regeringen måtte undvika allt, som kunde störa freden, och att den nye konungen kraftigt måtte bidraga till utvidgandet och befästandet af det vänskapliga förhållandet mellan Sverge—Norge och Tyskland.

sympati, något som föranledde Aftonbladet att i sin tur utbrista, att detta vore »en storartad lögn — — — då det är visst, att af hvarje tusental personer i vårt land 999 med sina sympatier äro på fransk sida».

Och däri torde Aftonbladet nog hafva haft rätt.

Själfva Posttidningen var ytterst bitter emot Tyskland. Det missöde, den råkade ut för, hade dock ej särdeles angenäma följder hvarken för den själf eller för kung Carl.

Tidningen hade nämligen bland annat yttrat något om, att tyske käjsaren, som vore, snart sagdt, en röfvare och bandithöfding, hade i spetsen för preussarne, en rofgirig nation, inbrutit i la belle France!

Detta upptogs helt naturligt illa i Tyskland, särskildt sedan en tysk tidning berättat, att svenska posttidningen »giebt sehr bestimmt die in schwedischen Regierungskreisen herrschende Stimmung an».

Posttidningen måste själf förklara, att med undantag af den officiella afdelningen och de meddelanden regeringen tid efter annan genom densamma lämnade allmänheten, ägde regeringen ingen delaktighet i eller ansvarighet för, hvad i öfrigt förekom i tidningen. Detta kostade dock posttidningen för alltid dess årliga statsunderstöd af 10,000 rdr och nödgade Carl XV till den förödmjukelsen att genom sin minister i Berlin, Due, bedja preussiska hofvet om ursäkt.

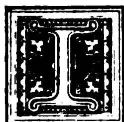
När Frankrike till slut fullständigt dukade under, kom underrättelsen härom såväl öfver nation som öfver kung såsom ett nästan bedöfvande slag, ehuru den öfvertygelsen dock lefde hos båda, att det svåra tidsskifte, detta land hade att genomgå, skulle gifva en ytterligare bekräftelse af Bérangers ord:

Le sang français des grandes destinées
Trace en tout temps la route au genre humain.

Kung Carl kände och såg äfven i detta stycke som en svensk man, som en son af sin tid.

9.

Carl XIV:s våning fanns en stor eldskärm, hvarpå en tafla var målad, föreställande några kossacker till häst.

Framför denna stod ofta den äldste sonsonen, den nya ättens förstfödde prins och blifvande hufvudman, knytande sin lilla hand och med det harmsna utropet:

»Ja, jag skall ge' dem, de ryssarne!»

Litet anade den lille prins Carl, hvad dessa ord, uttalade just af hans barnaläppar, i själfva värket inneburo eller rättare hvad den känsla betydde, som dikterade desamma.

Den betydde, att Sverges blifvande konung allt från sina tidigaste år nästan instinktlikt bar inom sig något, som vid denna tid kanske framför något annat utmärkte Sverges befolkning, nämligen den genom 1809 års olyckor och Carl Johans politik af år 1812 så lifligt väckta och djupt rotade harmen mot Ryssland; den betydde, att han allt från barndomen växte upp till en *svensk* man med svenskt intresse och svensk blick på ställningar och förhållanden.

Det är möjligt, att den oförbehållsamhet, hvarmed han äfven i detta hänseende öppet visade, hvad han tänkte, gjorde sitt till att något isolera honom från hans egen familj, där allt slags oförsiktigt blottande af tankar och öfvertygelse ej gärna sågs.

Säkert är, att det uppträde, till hvilket han vid tolf års ålder gaf anledning midt under en parad på Ladugårdsgärde, inbragte honom åtskilligt obehag.

Det var 1838, då Stockholm besöktes af Zar Nikolaus, som åtföljdes af tvänne söner, yngre bröder till den blifvande Alexander II.

Tillsammans med prins Carl fingo de båda ryska storfurstarne i kronprinsessans vagn åse den stora paraden. Men midt under högtidligheten blefvo de tre unga prinsarne osams, och prins Carl gaf under det högljudda utropet: »Jag skall lära dig, din moskovit!» den lille ryssen en smällande örfil, helt naturligt till stor harm för sin moder, hvilken som bekant afskydde och fruktade allt, som kunde tydas som skandal.

Allt efter som prins Carl uppväxte, blef emellertid denna från början mera omedvetna antipati bestämd och klar.

Bekant är det ju, huru han brann af lust och otålighet att år 1854—55 få komma ut med i krig emot Ryssland, och man vet ju ännu att berätta om hans vid denna tid fällda halft harmsna, half skämtsamma utrop framför fronten af ett mönstradt regemente:

»Jag tror, vi struntar i neutraliteten!»

Han hyste ingen sympati för sin faders försiktiga och kloka politik vid denna tid, och mer än en gång skall det hafva händt, att det med anledning häraf gått »ganska hett» till mellan far och son. Ytterst kännetecknande är i alla händelser det svar, han skall hafva gifvit sin fader, då denne en gång anmärkt, att hans dynasti i familjetraktaten med Ryssland likväl hade en garanti, som man ej lättsinnigt borde bortkasta:

»Ah, hvad betyder papper! Den bästa familjetraktat är kärleksbandet mellan konung och folk!»

Det var för honom en ännu större missräkning att 1855 ej få drabba ihop med ryssarne, än att 1848 ej få komma ut emot tyskarne; ty oaktadt hans skandinavism var hans ringaktning för de senare ej på långt när så ifrån barndomen inrotad som hans harm emot Ryssland.

Kammarrådet Jonas, har påstått, att prins Carls lärare, Carlson, skulle hafva varit orsaken till dessa hans antipatier, »när denne förstått att ingifva honom en stark kärlek till den svenska historien, och framför allt till minnet af Sverges »hjältekonung», hvilken i halft annat århundrade varit liksom sinnebilden af sann svenskhet.

Och genom denna kärlek till Carl XII, menar den tyske författaren, väcktes hos Carl XV såväl hans ovilja emot Ryss-

land som hans politiska tänkesätt gent emot Tyskland, hvilket land han skulle hafva ansett hindrande för den nordiska helstatsidéen, för en karolinsk storhetstid i ny form för Sverge.

Huru som hälst, hans kärlek till och intresse för historien voro alltid stora, och dess studium har med all säkerhet varit i högsta grad betydelsefullt för hans personliga utveckling i politiskt hänseende.

På första bladet i en af sina anteckningsböcker har han kallat historien en skådebana, »hvarest alla de hädangångna uppstiga ur sina grafvar och träda fram för våra ögon, belysta af sanningens sol. — — — De liksom förmana oss att vakta oss för de fel, de begingo, de liksom vilja upplysa och belära oss att nå det goda, det sanna — — —»

Detta är betecknande för hans uppfattning, af hvilken följde en varm kärlek till hans lands alla historiska minnen:

»Stora minnen», skrifver han sålunda på ett annat ställe, »mana till stora handlingar; de innebära stärkande exempel, och ett folk, som äger ärofulla minnen, skall åter blifva stort, om det rätt föres; minnet tager vid handen den, som vill föra folket framåt — — —»

Han ansåg alltså, att de historiska minnena ägde en själfbevarande kraft både för nationen och den enskilde. Och det var ej häller endast minnet af Carl XII, han höll i ära.

När t. ex. tanken att fira Gustaf Vasas minne vaknade i Sverge, var han ifrigt intresserad härför, och till monumentet i Utmeland bidrog han själf med en stor tafla af egen hand.

I sin privatvåning på Stockholms slott hade han med stor förkärlek samlat en mängd vapen och andra saker, som tillhört Sverges hjältar; Gustaf Vasas stol begagnade han t. ex. gärna för egen räkning; men oaktadt han betraktade alla dessa saker med helt annan pietet än sina andra samlingar, var det dock — vi anföra ett yttrande af en person, som väl kände Carl XV — med rent af »glödande ifver», han till dessa fogade åtskilliga föremål, som tillhört Carl XII.

»Hjältekonungens» minne hade för honom såväl som för alla svenskar vid denna tid en symbolisk betydelse, och detta sammanhängde på det allra närmaste just med antipatierna

emot Ryssland, hvilka under de första åren af hans regering så starkt flammade upp i hela landet.

Hos honom själf hade under tiden det mera pojkaktiga, omogna[1] sätt, hvarpå denna känsla stundom yttrat sig, stadgats till en lugn och djup öfvertygelse. Och när oroligheterna mellan Polen och Ryssland utbröto 1863, fanns det hos kung Carl ingen större önskan än att få draga svärdet till Polens hjälp.

Man kan någon gång få höra och se rätt hvassa uttalanden om denna kung Carls äfventyrspolitik.

Det klander, som härigenom riktas emot honom, drabbar

[1] Så t. ex. berättas det från hans första kronprinstid en liten tilldragelse, som man kanske ej skall finna en kronprins synnerligt värdig, men hvilken dock ej förefaller helt och hållet oursäktlig, om man betänker tidsriktningen inom landet samt prins Carls ålder; han var nämligen just då kommen från Upsala med alla dess frihetstörstande och antiryska unga studenter, i hvilkas krets han lefvat ett sannskyldigt och käckt studentlif.

Det berättas således, att vid en af kronprinsens aftontillställningar i Stockholm, under hvilka det plägade gå ganska muntert till, äfven det dåvarande ryska sändebudet var närvarande. Denne diplomat var visserligen något till åren, men drack dock lika gärna sitt glas. När han därför hunnit till kulminationspunkten, fattade kronprinsen en af sina unga officerare under hvardera armen, hvarefter de tre började sjunga »kung Carl den unge hjälte», i det de marscherade fram och tillbaka på golfvet. För hvarje gång de under refrängen »ur vägen moskoviter» kommo fram till ryssen, tog denne sin reträtt in i fönsternischen, utom sig af förargelse, hvilken dock till sist nedsköljdes i glas på glas af svensk punsch.

Mera »klang» är det dock i berättelsen om en annan tilldragelse från slutet af Carl XV:s kronprinstid, då han såsom regent gjorde sin långa, i vårt arbete förut omtalade resa i Norrland 1858.

Han besökte då äfven Sånga läger. Under det han tog det härstädes befintliga förrådshuset i ögonsikte, stannade hans granskande blick, hvilken aldrig något undgick, vid några gamla grå kapotter, malätna och fulla af hål.

»Hvad betyder de där trasorna?» frågade han mulnande en af uppvaktningen.

»Det är gamla kapotter, Ers kunglig höghet, tagna från ryska officerare under 1808 års krig.»

»Aha — och hålen —?»

»Äro minnen efter svenska kulor!»

»Bravo, det förändrar saken!» utbrast därvid kronprinsen förnöjd och med ljusnande blick.

dock nästan hela landet med all dess befolkning upp till landets främste representanter, dess högst uppsatte män.

Ty att det allmänna svenska tänkesättet i detta hänseende noga öfverensstämde med kung Carls eget, synes tydligt af de många Pultavafästerna 1862, af banketten för Polen 1863, af den hyllning, som samma år i hela landet ägnades den polske furst Czartoryski och sedan längre fram i tiden af intresset för den blifvande Carl XII:s stoden.

Det ligger uti allt detta ett uttryck af gammalsvenskhet, och vi kunna ej underlåta att något närmare beröra det såsom värkligt betecknande för kung Carls tid, för 1860-talet. Det hade dock sin rot långt tillbaka i det förflutna; det var i det hela taget endast ett återuppvaknande af det gamla Sverge, hvilket alltid bekämpat Ryssland såsom ärkeängeln Mikael afgrundens furste; det var ett uppblossande af de känslor, som allt sedan 1809 års krig och Finlands förlust rört sig på djupet af svenska folkets hjärta, känslor, som gifvit sig luft vid flera föregående tillfällen, vid polska upproret 1830, vid krimkrigets utbrott 1855 o. s. v., och hvilka under dessa år så kraftigt tolkats af landets alla skalder:

»För Sverges, för Finlands, för frihetens skull,
Upp, upp för att hämnas på Ryssland!»[1]

Härtill kom otvifvelaktigt, att stämningen hos det liberala partiet i Finland vid denna tid äfven var ganska upprörd. Ehuru detta alltid tåliga och lojala land på intet vis hade i sikte någon separation från Ryssland, visade det dock sin misstämning genom att vägra afgifva förtroendeadresser till ryska regeringen, samtidigt med att dylika adresser från hela käjsarväldets icke i uppror stadda delar inströmmade till zaren[2].

[1] Vilhelm v. Braun.

[2] De bekanta ryska adresserna år 1863 utgjorde, som en rysk författare, pseudonymen Schédo-Ferroti, uttryckte sig, »det ryska folkets svar på de tre stormakternas noter, den ryska nationalkänslans protest mot hvarje tanke på en främmande påtryckning».

Angående detta yttrades i en glödande artikel i Helsingfors Tidning af den 17 juni 1863 följande:

»— — — Dessa adresser äro ett uttryck af den *ryska* nationalkänslan. Också vi äga en nationalkänsla, men denna är *finsk*. Vi känna oss som

En union med Sverge, grundad på den moderna förbundsideen, hade visserligen allt sedan orientaliska kriget varit en kär dröm för några få långt gående finska frihetsvänner, men för nationen i dess helhet stod dock inrättandet af en landtdag såsom det enda eftersträfvansvärda målet och som den fullt tillräckliga grunden för Finlands framtidslycka.

Den förstnämda riktningen var ingalunda en hemlighet för svenska politiska kretsar. Flera framstående, i Stockholm bosatta finska emigranter arbetade nämligen med ifver på att i Sverge ånyo väcka intresse för den finska saken; och det är ej för mycket att säga, det flera af dessa voro hufvudledarne uti den rörelse, som fick sitt uttryck såväl i Pultavafästen som i banketten för Polen.

De blefvo dock inom kort besvikna i sin förhoppning att finna understöd i sitt forna fädernesland, ty Finlands liberala parti offentliggjorde uti Helsingfors Dagblad ett slags politiskt manifest, i hvilket det fordrade neutralitet för Finlands räkning i den strid, som förmodades snart komma till utbrott mellan Ryssland och västmakterna. Detta värkade, såsom en sam-

en egen nation; vi räkna oss icke till den ryska; vi skola aldrig göra det. Hvad som uppeldar den ryska nationalkänslan lämnar vår orörd; hvad som kränker vår nationalkänsla, sårar icke den ryska — — —

Att sammangjuta adresser från Finland med adresserna från Ryssland, det hade varit att inför Europa förklara Finlands intressen identiska med Rysslands, att i den allmänna opinionens ögon göra den finska nationen till ett med den ryska. Det hade varit att ljuga bort våra bästa känslor, det hade varit att med egen hand beröfva oss det säkraste stödet för våra bästa sträfvanden. — — —

Uteblifvandet af adresser kan därför icke häller tolkas som ett vittnesbörd om bristande tillgifvenhet för vår regerande monark. När Helsingfors borgerskap förklarade, att dess tillgifvenhet för monarkens person aldrig kunde dragas i tvifvel, så talade det uppriktigt och talade det ur finska folkets hjärta. Men när samma borgerskap vägrade att afgifva en adress, så sade det därmed, att finska nationen icke känner sig som ett med den ryska, och också däruti talade det ur finska folkets hjärta. Dess handlingssätt var därför fullkomligt otvetydigt. — — —»

I dessa uttryck talar finska folkets medvetande om att vara en egen nationalitet i eget land och under egna, af monarken i heliga ordalag bekräftade styrelseformer; dessa uttryck innebära således ingen afvikelse från den laglighetens raka väg, på hvilken finska folket sedan 1809 orubbligt vandrat.

tida författare uttryckt sig, som »en spann kallt vatten» och ingaf mången svensk den afkylande tanken, att Finland i självfva värket alls ej önskade någon återförening med Sverge.

Emellertid var det finska förslaget ej häller synnerligt behagligt för det officiella Ryssland, emedan det innebar förklaringen, att Finland ej ville göra sig solidariskt med zarrikets politik. Detta jämte Finlands ståndaktiga vägran att aflåta förtroendeadresser till Petersburg föranlät Ryssland — påvärkadt kanske äfven af den mindre vänskapsfulla stämningen i Sverge — att vidtaga en åtgärd, som hade till syfte att afsöndra Finland från västra Europa, nämligen tillstädjandet af en landtdag. De finske patrioterna emottogo sålunda under hand försäkran om att landtdagskallelse skulle utfärdas, och en sådan kom också, daterad Zarskoje-Selo den 18 juli 1863, samtidigt med att Murawieff utförde sitt bödelsarbete i Lithauen och patrioterna i Storpolen jagades som vilddjur.

Finnarne blefvo emellertid nöjda och drogo sig tillbaka från den europeiska agitationen. Ryssland var således betryggadt för all oro från detta håll.

Men finnarne hade dock genom sin demonstration inför hela världen visat, att de ogillade Rysslands handlingssätt emot Polen. Detta land hade emellertid å sin sida kommit att indirekt bidraga till gåfvan af en återupplifvad konstitution i Finland.

Trots den i självfva värket ringa uppmuntran i sina frihetsplaner, de finske emigranterna i Sverge sålunda rönte från sitt gamla moderland, fortsatte de dock under tiden att här värka för sina idéer.

Och Ryssland självft gaf dem ett kraftigt handtag.

På våren 1862 hade nämligen ryske käjsaren låtit utfärda en ukas, som afskaffade alla minnesfäster af segrar, vunna med ryska vapen, med undantag af Pultavafästen.

Som en löpeld gick detta genom svenska nationen; man såg häri lika mycket en utmaning som ett hot, och man kände en allmän och bitter förtrytelse häröfver.

I Aftonbladet förekom i medlet af juni en artikel, hvari svenskarne varmt uppmanades att på Pultavadagen, den 9 juli, fira en sorgefäst; åt denna skulle, sades det, otvifvelaktigt

äfven hela det öfriga Europa komma att skänka sitt deltagande, enär det var från Pultavaslaget som Rysslands eröfringshistoria och dess framträngande ända in i hjärtat af Europa daterade sig.

På detta svarade Ridderstad i Östgöta-Correspondenten af den 18 juni, att man ingalunda borde fira en sorgefäst, utan en *själfständighetsfäst*. Och snart utkom i Stockholm en med många framstående mäns namn undertecknad inbjudning till firande af Pultavadagen:

»— — — Vår östra granne har beslutat att bland sina segerfäster ensamt bibehålla denna. Må den dagen firas äfven hos oss; dock ej som sorgefäst, ej som utmaning, men som hyllningsgärd åt de svenske män, som med död och fångenskap då beseglade sin trohet för den världshistoriska tanke, hvilken i slaget vid Pultava gick under.»

Bland undertecknarne märktes August Blanche, August Sohlman, v. Qvanten, Lallerstedt m. fl.

Denna sällsamma tanke att med en fästlighet upplifva minnet af en stor olycka väckte emellertid stort anklang inom landet. Hela prässen arbetade med samfälld och enig ifver för dess förvärkligande; öfver allt, i den minsta lilla stad eller by på landet, rustade man sig till firandet af Pultavadagen, och när den 9 juli kom, var Sverge så att säga i högtidsskrud, allt från kungen och ned till den arbetande befolkningen besjäladt af en enande tanke och känsla.

»I denna tanke», yttrade Posttidningen den 10 juli, dagen efter fästen, »ligger en tidens tanke. Tiden vill upplysningen, tiden vill *lära*, och den lärdom, som olyckan gifver, är den kraftigaste. — — — Det är en fäst, som vi ofta borde minnas, — — en fäst, som erinrar oss om att bakom äran och triumfen — — — lurar olyckan, och att det således gäller att undersöka och beräkna sin bana, om man icke vill bli återkastad till utgångspunkten. Detta är fästens första lärdom. Den andra är den, att hjälten, som strider för en *god* sak, som strider med *mod* och kraft och med ära, icke dör, då hans sol går ned, utan lefver i århundraden i minnen och hjärtan, och att vi haft en sådan hjälte, som tillhör under-sagan — — — en hjälte, som lämnar oss ett namn af ära, som vi aldrig

genom någon feg underkastelse under förtryckets makt böra kunna förspilla.»

Detta var den officiella tidningens applåd till Pultavafästerna den 9 juli.

Den märkligaste af alla denna dags fäster var naturligtvis den, som firades i hufvudstaden.

Fästlokalen — Stockholms cirkus — var rikt prydd med dekorationer, som tolkade dagens betydelse.

I midten öfver ingången sågs Carl XII:s krönta namnchiffer i guld på blå sköld, omgifven af svenska fanor; till höger därom Finlands och Italiens vapen och flaggor, till vänster Polens och Ungerns. I fonden af själfva teatern reste sig en staty öfver Carl XII i en lund och omgifven, äfven den, af svenska fanor.

Damer i eleganta toaletter fyllde själfva scenen och logeraderna; amfiteatern var nästan helt upptagen af Stockholms skarpskyttekår i uniform.

Fästtalet hölls af riksarkivarien Nordström, medlem af »finska emigrationen». På grund af »senare tiders historiska forskningar» tecknade han Carl XII som en af sin tids största personligheter. Lifligt försvarande dennes rysk-polska politik, yttrade han bland annat, att det måhända en dag skulle komma att erkännas, att Carl XII redan insett »hvad nu ligger klart för den tänkande statsmannens blick i fråga om Polens ställning och betydelse för Europas jämvikt. — Och i hvilken ny betydelse framstår ej då den olycksdigra dagen vid Pultava? Den antager då större dimensioner och blir en olycksdag äfven för Europa, en olycka, som hvarje vän af nationernas rätt och solidaritet djupt måste beklaga, då han nu öfverskådar den serie af politiska händelser, som följa på Rysslands seger vid Pultava.»

Talaren slöt sitt föredrag med att i följande ordalag föreslå uppresandet af en Carl XII:s stod, något som dock redan framkommit i inbjudningen till fästen[1]: »Med alla sina fel, alla

[1] Samtidigt med denna inbjudning utgick i alla tidningar upprop till insamling af medel till en Carl XII:s staty; men då prässens organ vid denna tid ännu ej lyckats tränga ned till den stora mängden, ansågs det lämpligt att i hvarje socken bilda komitéer för spridandet af subskriptionslistor på »10, 5 eller 2 öre», allt efter råd och lägenhet.

sina dygder är han en trogen typ af grundkaraktären i svenskens nationallynne, en svensk i alla afseenden, och därför lefver ock bilden och minnet af honom oförgängligt och varmt i svenska folkets hjärta; och då det nu föreslås att framställa denna bild, gjuten i järn, till erinran för kommande släkten, kan man ej tvifla på, att förslaget är ett genljud af svenska folkets önskningar.»

Aug. Sohlman höll sedan, ikládd sin uniform såsom chef för 9 komp. af Stockholms skarpskyttekår, ett föredrag om Carl XII:s betydelse som nationalhjälte; hans ord äro betecknande för denna tids tänkesätt:

»— — Carl XII:s hjältesaga är ett af de rikaste och dyrbaraste arf vi äga; hvad ett sådant arf innebär för ett folks nationalkänsla kan ej uppskattas i specieriksdalrar — — men nog uppväger det i någon mån förlusten af åtskilliga kvadratmil främmande provinser — — Kan det då vara värdigt, lämpligt och passande, att vi ha ärestoder öfver åtskilliga senare Carlar, att vi väl kunna visa främlingen t. ex. den trettonde Carl, men bli honom svaret skyldige, när han frågar oss, hvar vi ha bildstoden af den berömdaste svenske man, af *svensken par préférence*, af honom, som utgör en typ för svenskheten — — Må vi utan dröjsmål skynda att godtgöra vår försummelse i detta fall — — När då snart läjonkonungens gestalt, gjuten i bronsen, framstår på en lämplig plats i hufvudstaden, enkel och allvarlig, såsom han i lifvet var, och med ett svenskt granitblock till piedestal, då skall ingen värklig svensk med likgiltighet eller sarkastiskt leende kunna gå *den* bilden förbi — — kung Carls ande, svenskhetens ande, skall lefva bland oss — —.»

Detta myckna tal om »svenskhet», som i våra dagar för mångas öron låter något utslitet, gammalt och braskande, var vid denna tid ett fullkomligt ärligt och äkta uttryck för hvad som låg och jäste i folkmedvetandet, och det hade full rätt att göra sig gällande på en fäst som denna, vid hvilken tidens stora tankar och strömningar möttes och sammansmulto.

Denna »svenska anda» var nämligen drifkraften i 1860-talets alla frihetsrörelser, både hvad de ideal angår, af hvilka

man lifvades, samt de handlingar, hvilka företogos. Dessa ideal voro starka nog att mer än en gång ena de liberala och konservativa, såsom fallet var just vid Pultavafästen.

Antiryskheten var här förenad med ultrasvenskhet. Polen, som i den bekante öfverstlöjtnant Sigismund Jordan hade sin representant närvarande vid fästen, sände sin hälsning genom »polska emigrationens» chef i Paris, furst Czartoryski, en hälsning, hvilken »såsom en kärnpunkt i fästen väckte sensation och rörelse och gaf åt densamma en stämning af det djupaste allvar». Dess uppläsande följdes af skallande bravorop och Björneborgarnes marsch, som begärdes och gafs da capo.

»Den stora tanke», som under fästen särskildt betonades af P. R. Tersmeden, var »den Skandinaviska Nordens enhet», ty med ett starkt Skandinavien, ett pånyttfödt Polen, skulle tvänne förmurar uppställas emot den »ur österns stepper frambrytande nomadströmmen». Sverge och Polen skulle åter enas i en gemensam tanke: försvar mot östern[1]».

Italien sände sin adress från Milano, och Garibaldi skref: »Vore Sverge i fara för sin frihet och sitt oberoende, så skulle jag bönfalla om, att kung Carl ville göra mig den äran att få draga mitt svärd i de tappre svenske krigarnes led, hvilkas namn är oskiljaktigt från minnet af Carl XII:s lysande segrar.»

Danmark hade på fästen sin representant i den varme skandinaven Barfod; Blanche höll ett hänfördt tal om plikten att räcka de betryckta folken en hjälpsam hand; kortligen, det var århundradets nationalidé, som här gaf sig luft i en storartad demonstration emot det folkförtryckande Ryssland, och fästen, denna segervissa »själfständighetsfäst», slöts med ett af Sätherberg diktadt poem, typen för en svensk-svensk jubelsång:

[1] I samma ordalag besvarade Upsala studenter den adress, som med anledning af Pultavadagen anlände till Nordens universitet från La jeunesse Polonaise i Paris. I det svenska svaret, som offentliggjordes i franska tidningar, betonades »den förbrödringens ande, som skall samla alla folk under frihetens banér» och som ledt Polens ungdom att med bifallsrop instämma i Sverges fäst, vidare, att »dessa båda länder voro såsom förposter emot öster, hänvisade till förbund och samvärkan».

Fädernesland!
Bragdernas land!
Moder för sagornas kämpar och jarlar,
Moder för Sturar, Gustafver och Carlar!
Känn hvad du var;
Än har du kvar
Krafter för gryende framtidsdar.

Dygd ännu bor,
Pröfvad och stor,
Bland dina bärg, dina dalar och skogar;
Spräng dina grufvor och så dina »plogar».
Medan du sår,
Jublande går
Morgonen upp för en nyfödd vår.

Denna fäst blef ett mera offentligt uppslag till den inom kort så lifliga förbindelsen med Polen, då det polska frihetskriget 1863 utbröt.

Denna förbindelse var dock redan i all tysthet knuten redan före fästen, hvilken i själfva värket delvis äfven var häraf föranledd.

Vi nämde nyss öfverste Jordans namn

För 1860-talets svenskar i Stockholm var denne arbetsamme, fint begåfvade man med sitt förbindliga, älskvärda sätt och sitt fina, bleka ansikte en väl känd personlighet. Han var den förste af de män, som vid denna tid för polska revolutionens skull besökte Sverge; han anlände hit 1862 å Czartoryskiska partiets vägnar för att bereda svensk hjälp åt Polen, hvilket land hade förhoppningen om en sådan på grund af Sverges gamla afvoghet mot Ryssland.

Napoleon III:s och Frankrikes sympatier ansågos allmänt vara för polackarne, och käjsaren hade också vid denna tid lofvat dem sitt bistånd.

Polska frihetspartiets plan var, att Finland borde insurgeras, och Sverge angripa Ryssland från norr. För detta ändamål sattes en agitation i gång i form af tidningsartiklar och uppsatser, hvilka infördes i Europas alla större blad.

Meningen var att söka åstadkomma en allmän europeisk opinion för Polen (och Finland) samt emot Ryssland.

Emellertid dref Ryssland genom sina våldsåtgärder den polska rörelsen till för tidigt utbrott, innan Polen ännu var tillräckligt beredt. Det demokratiska partiet i detta land tillsatte nationalregeringen och söndrade sig från Czartoryskis anhängare och aristokraterna.

Denna omständighet aflägsnade från Polen åter något af Napoleons sympati och gjorde honom vacklande. — Den lamhet, som för öfrigt till en början utmärkte Frankrikes käjsare med hänseende till den polska rörelsen, är dock lätt förklarlig.

Hela det ultramontana partiet i Europa var så till vida för Polen, som det med välbehag såg, att den romerska kyrkan där redan drabbat samman med den grekiska; men det afskydde nationalregeringen och den ryskt-nihilistiskt-demokratiska propaganda, som kämpade i Polen.

De polska partierna voro inbördes oense; den äfven i Sverge kände polacken Kalinka, den lille spenslige mannen med den gulaktiga hyn, de fina elfenbenslika dragen och hvars mörka rörliga ögon påminde om en vesslas, sekreteraren hos den polska rörelsens hufvudman, furst Constantin Czartoryski, kunde exempelvis till en bekant person i Sverge utbrista: »Jag vill hällre, att Polen går under, än att det gudlösa parti, som nu leder insurrektionen, må segra».

Denna fanatiska tankegång gjorde sig äfven gällande hos hans herre och dennes hela parti.

Käjsarinnan Eugenie var genom nära vänskapsband knuten till furst Ladislaus Czartoryskis gemål, och härigenom utöfvades äfven stort inflytande på käjsar Napoleon, som ju för öfrigt då drömde om en storartad politisk-kyrklig omhvälfning ej blott i gamla utan ock i nya världen.

Som bekant tvang dock Preussens i ögonen fallande anslutning till Ryssland — då det genom en konvention berättigade ryssarne att förfölja polackarne på preussiskt område — inom kort Frankrike att öppet förklara sig för Polens sak, i det dess käjsare i juni 1863 uppmanade England och Österrike — hvilket senare land nekat att ingå på ofvannämda konvention — att tillsammans med Frankrike företaga ett aktivt inskridande till förmån för Polen.

Nyssnämda makter biträdde emellertid icke detta förslag, och då Ryssland förut tillfogat Napoleon hvad han själf kallade *un gros soufflet* genom sitt på de trenne makternas protestnoter afgifna svar, att det i polska frågan endast tänkte underhandla med de stater, som varit med om Polens delning, så lyktades Napoleons polska fälttåg med idel diplomatiska nederlag. Käjsar Napoleon hyste sedan alltid en viss bitterhet mot kabinetten i London och Wien, hvilka i polska frågan ej velat följa honom så långt, som han önskat. Denna bitterhet blef särskildt emot England så mycket större, som detta land, då stormakterna i november 1863 afböjde Napoleons förslag om en europeisk kongress i Paris, uttalade sig i ganska bestämda ordalag; därtill kom, att han äfven i mexikanska affären fann sig lämnad i sticket af England.

Öfverste Jordan tillhörde de polska emigranterna i Paris och var ej häller utan ett visst inflytande vid hofvet därstädes. Hans uppgift i Stockholm var dubbel, att bereda ett gemensamt uppträdande af Sverge och Polen samt att söka sammanträffa med finska emigranter, med hvilka polackarne trodde sig äga gemensam sak emot den gemensamma fienden. Den hemliga tanken hos polska insurrektionens ledare var, att en resning i Finland skulle äga rum samtidigt med den i Polen, och Ryssland sålunda från tvänne håll hotas med inbördeskrig. Samtidigt skulle också de liberala i Ryssland resa sig; en vidt utgrenad sammansvärjning var nämligen å bane midt i hjärtat af självfva zarväldet. Bakunins bekanta proklamationer voro riktade först och främst till bönderna: »Till samtliga medlemmar af ryska allmogen»; men äfven otaliga dylika utspriddes bland soldaterna och officerarne »vid Rysslands alla härar»; äfven till finnarne ställdes eldiga upprop: »Förenen eder med oss att krossa det ok, under hvilket vi äro gemensamt bundna. Förenen eder med oss för att tillintetgöra det system, i hvilket man fångat oss för att af oss göra värktyg för eröfringar, det system, för hvilket vi äro offer, lika mycket som I, och ur hvilket vi icke kunna blifva frie, utan att äfven I varden befriade. Bistån oss och vi vilja bistå eder — —[1]».

[1] Dessa proklamationer voro till antalet sex, af hvilka de fem voro på ryska språket, den sjette — till finnarne — på franska. Den originalöfver-

Opinionen i Ryssland var äfven i början mycket till Polens fördel, innan Katkoff med sitt uppträdande lyckades förändra stämningen.

I Stockholm stiftade Jordan företrädesvis bekantskap med många »finska emigranter», med hvilka han knöt fasta vänskapsförbindelser.

Han medhade dessutom från Paris goda rekommendationer till högt uppsatta och inflytelserika personer i Stockholm och umgicks under sitt vistande därstädes förtroligt med en stor del af diplomatiska kårens medlemmar. Dessa höga relationer bidrogo naturligtvis i väsentlig mån att underlätta den mission, han åtagit sig. Det var för öfrigt just vid denna tid, som den ryska ukasen angående Pultavadagens firande utfärdades, och den polske »öfversten» begagnade sig skickligt däraf för att hetsa de svenska sinnena mot Ryssland.

Utom med andra finnar i Stockholm sammanträffade Jordan äfven med skalden v. Qvanten.

En i Sverge högt uppsatt person skaffade på Jordans tillskyndan v. Qvanten plats såsom »vice bibliotekarie» hos kung Carl, hvarigenom han sålunda kunde komma i fri personlig beröring med denne, mot villkor att han skulle bli en förmedlare mellan kungen å ena sidan samt finnarne och polackarne å andra.

Öfverenskommelsen mellan den polske och finske emigranten blef sålunda den, att v. Qvanten skulle söka vinna kungen för Polens (och Finlands) sak samt inom prässen och öfver hufvud taget i Norden bevaka Polens intressen, medan Jordan eller rättare polska emigrationen i Paris och London skulle inför västra Europa åtaga sig Finlands sak samt bereda rum i franska och engelska tidningar för artiklar om och från Finland.

Detta skedde 1863 kort före den Czartoryskiska ambassadens ankomst till Sverge.

Polackarne höllo troget sitt löfte; de skrefvo — såsom vi

sättning, vi varit i tillfälle att se, återgifver autentiskt det så karaktäristiska, äkta rysk-nihilistiska innehållet, hvilket andas det mest glödande hat mot käjsarmakten, mot administrationen, mot det tyska elementet inom den ryska statskroppen.

redan antydt — och läto skrifva om Finland samt läto införa dessa artiklar uti alla möjliga franska och engelska tidningar, i »Siècle», »Temps», »Patrie», »Morning Post», »Times» m. fl. Och för den stora världen såg det ut, som om den finska frågan jämsides med den polska stode på dagordningen i Europa. Samtidigt voro också dessa artiklar — hvilkas rätta upphof var en hemlighet för alla oinvigde — väl ägnade att öfva tryck på opinionen i Sverge och särskildt på svenske konungens uppfattning af saken.

»Sverge har lidit», yttrades exempelvis i 'Le Temps', »stora oförrätter af Ryssland. Finland är långt ifrån att vara fullkomligt förryskadt, och man kan ej dölja för sig, att det existerar en opinionsrörelse i Europa, som allt mer och mer sträfvar att rätta mycket af det, som diplomatien och våldsamma krig bragt till stånd.» — —

»Vi erkänna», hette det i 'Le Siècle', »att vi sedan många år tillbaka ansett Sverge kalladt att spela samma roll i Norden som Piemont uti Italien. Sannerligen, konungen af Sverge skulle lätteligen kunna göra sig till Nordens Victor Emanuel och, på samma gång som han hämnades sitt eget land, kraftigt bidraga till återupprättandet af Polen.» — —

Om den hemliga öfverenskommelse, som låg till grund för v. Qvantens anställande såsom kunglig bibliotekarie, hade kung Carl ej den ringaste aning, lika litet som han genomskådade den vidt utgrenade, storpolitiska plan, hvars utförande sålunda påbörjades och en tid fortgick omkring honom[1].

Men han lärde snart känna och värdera den liflige finnens idealt anlagda karaktär, och skald som denne var, med ett äkta finskt, lyriskt vemodsdrag och först och främst med en i dikt och lif allt behärskande fosterlandskänsla, var det ganska naturligt, att han skulle komma att genom sin egen personlighet anslå besläktade strängar i kung Carls lynne.

Att vinna Carl XV:s intresse för polska saken torde ej

[1] Samme högt uppsatte person, som på Jordans tillskyndan introducerat v. Qvanten hos kungen, frågade honom förebrående, då allt var slut: »Hvarför reste sig icke Finland?»

Hvarpå Qvanten endast kunde genmäla: »Hvarför uppträdde icke Sverge?»

hafva mött några egentliga svårigheter; den allmänna stämningen i Europa gick i denna riktning, de flesta länders regeringar uttalade sig öppet till förmån för Polen. Någon oförsiktighet begick Sverges konung sålunda ej genom att yppa den medkänsla, han redan förut hyste för detta land.

Ty han var allt för varm frihetsvän för att ej skänka ett förtryckt, för sin självständighet kämpande folk sitt uppriktiga deltagande.

Han har någonstädes i någon af sina många dagböcker yttrat angående den »sanna äran», att denna »den högsta äran tillkommer blott Gud i himlen. På jorden åter tillhör äran blott den hjältemodiga, den välgörande, den gagnande dygden — — Den tillhör en monark, som under en stormig tid fört den tunga spiran med fasthet; den tillhör ett folk, som hällre vill dö fritt än lefva i träldom.» — —

Hvad är väl detta annat än ett uttryck för en af tidens tankar, de undertryckta folkens rätt? Och hvilket folk i Europa har blifvit så grymt förtrampadt, så laglöst sviket som just Polen, äfven om man medgifver, att det självt kanske till största delen är orsaken till sin olycka.

Det fanns ej häller någon synbar rimlig anledning, hvarför kung Carl skulle undandraga detta folk sitt intresse, enär han, som sagdt, här vid lag endast var med i den väldiga kör af röster, som öfver hela Europa höjdes till förmån för detta lands förtviflade kamp. Europas främste ledande personligheter — Palmerston och efter Preussens opinionsyttring äfven Napoleon III — omfattade frågan med lif och värme, och i italienska representantkammaren visades lifligt deltagande för densamma.

I Sverge togs den om hand af både riksdag och präss. Redan i februari utfärdades i Stockholm en inbjudning till »allmänt möte för att besluta om lämpligaste sättet att uttrycka sympatierna för det ädla och olyckliga polska folket»; undertecknarne voro nästan de samme, som stått i spetsen för Pultavafästen, uteslutande riksdagsmän och publicister: friherrarne A. C. Raab, Stjernstedt, Staël v. Holstein, Tersmeden, vidare Björck, v. Qvanten, Sohlman, Blanche m. fl. Mötet hölls i mars på börssalen och antog på friherre Hamiltons

framställning flera resolutioner[1], hvilka sedermera delgåfvos polska emigrationens chef, furst Czartoryski, hvarefter förhandlingarna slötos med ett ljudligt: lefve Polen!

Nästan samtidigt med detta möte väcktes vid svenska riksdagen tvänne motioner (inom riddarhuset af friherre Staël v. Holstein och inom borgarståndet af rådman Björck) om uppmaning till konung och regering, att de måtte värka för »konungariket Polens återupprättande».

Oaktadt en och annan tidning manade till politisk försiktighet och varnade landet för att »inkasta sig i förhoppningarnes äfventyrliga härnadståg», uttalade sig dock största delen af prässen i samma riktning som ofvannämde möte på börsen, ofta nog rent af äggande kung Carl till handling:

»— — Carl XV:s och grefve Manderströms politik till fördel för traktaternas upprätthållande och den ädla polska nationens folkrättsliga ställning skall här hemma i landet vinna ett allmänt bifall och hälsas med ett jubel, helt säkert lika lifligt som det, hvarmed det kungliga förslaget till representationsreform mottogs; ty intet svenskt hjärta skall kunna afhålla sig från att klappa hastigare, då vårt kabinett ännu

[1] Af dessa resolutioner anföra vi följande, hvilka noggrant återgifva den rådande stämningen i landet:

»Församlingen vill för att, i hvad på den kan bero, uttrycka sitt varma deltagande för det lika ädla som olyckliga polska folkets oförtjänta lidanden, förklara såsom sin åsikt:

att Polens folk blef *emot all folkrätt* behandladt, då det svekfullt öfverfölls af sina mäktiga grannar och dess land delades mellan dem;

att detta folks nu snart hundraåriga protest emot detta våld och dess upprepade försök att återvinna sitt nationella oberoende ej kunna *med skäl* af någon förblandas med vanliga upprorsförsök, utan äro inför Gud och människor till *fullo berättigade;* — — — — — — — — — — — — — —
— —

att vi ej nog kunna beklaga, att Europas öfriga folk ej länge sedan bidragit till återställandet af det polska folkets nationalitet, samt att vi ej kunna annat än uttala den allvarligaste förkastelsedom öfver hvarje försök af en främmande regering att i den nu påbörjade frihetsstriden understödja Polens förut öfvermäktige fiende.

Af dessa skäl tillönska vi det för sitt fosterlands oberoende nu åter kämpande polska folket den högstes bistånd under striden, en *slutlig* seger samt ernående af den nationella frihetens och själfständighetens välsignelser!!»

en gång uppträder i folkens rådslag för friheten och mot förtrycket. Det skall ock ute i världen bland nationerna återlifva minnet af den gamla svenska ära, som med blod och gods förvärfvades i trettioåriga kriget — —.»

Till och med de tidningar, som äljes, t. ex. senare i danska frågan, i rak motsats till kung Carls lifliga önskningar voro så utprägladt fredsvänliga och varnade för all anti-tysk agitation, gingo nu i spetsen, då det gällde Polen. Så lästes i Göteborgs Handelstidning en ytterst liflig uppsats om det blodiga sorgespelet i detta land:

»— — Likt ett skuldbelastadt, blodstänkt samvete skall detta beklagansvärda folk blifva Europas grämelse och de maktägandes förfäran, till dess den sjette stormakten i vår världsdel, den allmänna meningen med valspråket: vox populi, vox Dei, vunnit den kraft, att den kan lägga en afgörande röst i vågskålen. Då skall den hvita örnen, likt fabelns Phœnix, föryngrad uppstå ur askan och, höjande sig på skära vingar, belyst af frihetens morgonrodnad, svinga sig öfver Polen och dess efter ett långvarigt blodsarbete befriade och lyckliga folk.»

Detta kan visserligen kallas sympati, tolkad i praktfraser, men dock i full samklang med den rådande andan och tonen ej blott i den svenska, utan i den europeiska prässen.

På börsmötet för Polen hade man beslutat att i öfverensstämmelse med hvad som skett i andra länder öppna en insamling af penningmedel till understödjandet af »de polske patrioterna.» Dylika insamlingar ägde nu rum öfver hela landet; rörelsen var fullt ut så liflig som på 1840-talet; höga och låga, unga och gamla, män och kvinnor[1] voro i lika grad

[1] Som ett exempel vilja vi omnämna de trenne ädla kvinnor i Stockholm, Fredrika Bremer, fru Limnell och fröken Dalman, hvilka satte sig i spetsen för anordnandet af en konsert för de i striden för sitt fosterland *sårade* polackarne. Denna gafs i Katarina kyrka och inbragte 2000 rdr, af hvilka kung Carl gaf 300. Några andra damer broderade en matta till 1000 rdrs värde, ämnad att bortlottas till förmån för de *kämpande* polackarne. Bland andra vänner till Polen utmärkte sig äfven riksdagsmannen Nils Larsson i Tullus, hvilken såsom sitt bidrag åt detta land skänkte sitt talmansarvode. »Komitéer för Polen» bildades dessutom öfver hela landet.

gripna af hänförelse och offervillighet. Från kungen och ned till de »djupa lagren» i hans rike var stämningen öfvervägande anti-rysk och ganska upphetsad[1].

Denna stämning fick snart ytterligare näring genom ankomsten af en ny polsk gäst af vida större politisk betydelse än öfverste Jordan.

Den 19 mars anlände nämligen furst Constantin Czartoryski till Stockholm såsom det polska aristokratiska partiets sändebud; vid landstigningen blef han också högtidligt emottagen af den i Stockholm bildade »komitén för Polen».

Czartoryski-släkten hade spelat en stor roll i sitt fäderneslands historia; det var en Czartoryski, som det patriotiska partiet ville upphöja på Polens tron, då det ryska inflytandet genomdref Stanislaus Poniatovskis val. Furst Adam Czartoryski var en af det kämpande Polens på en gång ädlaste och kraftigaste män, och hans brorson, som nu gästade Sverge, var nästan en representant för den polska revolutionen. Han var en literärt och konstnärligt bildad man, men med ett ingalunda tilltalande yttre: stor och grofbyggd, med slappa, sömniga ögonlock, hängande påsar under ögonen, stor buktig näsa och tjocka läppar.

Han kom å det partis vägnar, han tillhörde, för att, som det påstods, erbjuda det nyupprättade Polens krona åt en af Sverges furstar.

Till följd af sin nationalitet och sin börd ansågs han också som en hela landets, »en Sverges gäst», och blef före-

[1] Äfven i 1863 års polska krig deltogo svenska frivillige; så ingick i augusti till svenska öfverståthållarämbetet från staden Wreschen i Posen telegram, att några »studenter från Stockholm» blifvit tillfångatagna af ryssarne och dömda till svårt arbete i det inre af Ryssland; de unge männen lyckades dock att följande år återvända till Sverge. Äfven en f. d. löjtnant Törngren begaf sig ut i kriget; den mest kände af de svenske frivillige, som deltogo i Polens kamp, var Julius Mankell, hvilken under namnet Malborg och med Carl XV:s hemliga tillstånd deltog i öfverste Teterys expedition vid galiziska gränsen; han blef jämte en landsman och kamrat, expeditionsläkaren Hedlund, tillfångatagen och satt en kort tid inspärrad i Krakau, där polska damer gjorde allt för att utvärka de båda fångarnes befrielse. Dessa blefvo därefter förda öfver preussiska gränsen och af preussiska myndigheter förständigade att inom fyra dagar hafva lämnat landet.

mål för en liflig hyllning, hvart han drog fram, emottogs med musik, sång, skarpskytteparader m. m.

Att äfven kung Carl visade den polske fursten mycken vänlighet och uppmärksamhet, är välbekant. Denne senare försummade ej häller att vid den bankett, som den 27 mars af »komitén för Polen» anordnats på stora börssalen, härför offentligt uttala sitt erkännande.

På denna bankett sågos åter, liksom för århundraden sedan, Polens och Sverges vapen förenade sida vid sida, symboliskt stödjande hvarandra. Liksom året förut vid Pultavafästen var den stämning, som besjälade denna fäst, i det stora hela taget ett uttryck för den, som nu öfvervägande rådde i landet; folkrepresentanter af alla stånd, skalder, ungdom — alla voro gripna af den för vår tids uppfattning så äfventyrliga och sällsamma, rent af omöjliga tanken att börja krig med Ryssland — för Polens skull!

Och oaktadt kung Carl ej var personligen närvarande vid banketten, vittnade dock den värma, hvarmed man under denna utbragte hans lefve, att man kände, det hans sympatier i hvarje fall voro för »detta gemensamma intresse», man så starkt betonade.

Sedan man uttalat sitt förtroende till den frihetsvänlige kung Carl, betygade man furst Czartoryski hela landets sympati för hans och Polens sak och sjöng, att ännu

— — — kretsar han blott vid skogens bryn
Den hvita örnen — men snart mot skyn
Han ville sin vinge höja,
Mot väster spanar hans syn.
En örn från västerhafvets strand
Han väntar — och ifrån nordanland
Ett läjon — o, skulle det dröja? —
Han känt dess ram ibland.[1]

Och den polske fursten talade med rörelse om det tillmötesgående han rönt, allt sedan han vid sitt första steg på

[1] Af Carl Wetterhoff, som vid denna tid nyligen från Finland anländt till Sverge.

Sverges jord i Ystad hälsades af ropet »lefve Polen», ett tillmötesgående, som varit »lika varmt, godt, öppenhjärtigt i konungaboningen som i bondens stuga — — — Dessa så betydelsefulla vittnesbörd om sympatier för Polen, hvilka nu uttalas på ett så eklatant sätt i ett land, som är fritt, som är lyckligt, och hvars konung städse går hand i hand med sitt folk — — — — — kunna icke annat än frambringa lifligt intryck på Weichselns stränder lika väl som på Nevas — — —.»

Man gripes än i dag af en underlig stämning, då man i denna tids präss läser de många skildringarne, huru en stor församling af landets främste män »under tårar af rörelse» sjunger Polens hymn[1], — den sång, som samtidigt ljöd öfver hela det polska landet, på bataljfälten såväl som i kyrkorna, där kossackerna vid altaret nedhöggo polska flyktingar, och hvars svenska ord innehålla dessa strofer:

Herre, gif Polen fädrens glans tillbaka,
Landet låt blomstra, som förtryckarn öder!
Låt det igen få fridens hvila smaka —
Straffa ej mer! O, se, hur folket blöder!
Hör oss i nåd, o Herre, när vi bedja,
Skänk oss vårt land, o, slit förtryckets kedja — — —

Att man i Polens sak såg liksom en sammanfattning af de rådande nationalitetstankarna i tiden synes bäst däraf, att man vid denna fäst framdrog de hufvudsakligaste af dessa, såsom t. ex. då S. A. Hedlund — Sverges Cobden — under varma ord för Polen talade om Frankrikes och Englands plikt att hjälpa förstnämda land[2], då H. Wieselgren ordade om Finland och Aug. Sohlman af Polens strid tog sig anledning beröra skandinavismens idé: förenen eder för att kunna vara själfständiga!

Ännu lifligare betonades detta senare af vår kände historie-

[1] Öfversatt af H. Wieselgren och utdelad vid fästen.

[2] Hedlund hade förut till »polska komitén» framställt det förslaget, att svenska folket borde afsända en stor deputation till engelska folket; — deputationen borde till lordmayorn af London öfverlämna sin adress, hvari man enträget skulle bedja om hjälp för det olyckliga Polen.

skrifvare, då varande docenten Odhner, vid Upsala studenters fäst för Polen[1], då han yttrade:

»Det är ej längre blott i hoppets aflägsna fjärran, utan i förvissningens klara ljus vi motse den sköna dag, då — — — en fosterländsk tron reses på Polens blomstrande fält, omgifven af ett enigt folk, omgärdad af en sant nationell bildning, kraftig att tillbakavisa Rysslands eröfringsvandalism och Tysklands kosmopolitiska ofog. Hvem är väl i första rummet detta Polens naturliga bundsförvandt och medkämpe, om ej det unga Skandinavien, inträngdt som det är mellan samma öfvermodiga grannar? — — —» Talarens entusiasm nådde sin höjd i det sedan så bekanta uttrycket: »Går Polen under, finnes det ingen Gud!»

Detta allt visar, huru i Sverge skandinavism och antiryskhet fortfarande gingo hand i hand: ett mäktigt Skandinavien, understödt af Frankrike och England *emot* Ryssland och Tyskland — detta var det politiska ideal, som hägrade för såväl kungen som en stor del af landets tongifvande män.

I all denna värkligt ädla och varmhjärtade, men utan tvifvel något sangviniska skandinavism bibehöll Sverges utrikesminister, grefve Manderström, sitt hufvud kallt. Sålunda yttrade han d. 18 mars på riddarhuset under diskussionen angående frih. Stael von Holsteins och herr Björcks nyssnämda motioner följande ord:

»Hvad den af friherre Stael meddelade uppgiften om en redan tillvägabragt kooperation mellan flera europeiska makter beträffar, har väl jag, liksom han, härom läst hvarjehanda så väl i utländska som inhemska tidningar, men saknar därom närmare kännedom. Jag kan ej veta, om den värde motionären är i besittning af meddelanden, som faktiskt bekräfta hans uppgift, men af dem, som kommit mig tillhanda, hämtar jag icke anledning till den förmodan, att — ännu åtminstone — någon öfverenskommelse i detta afseende kunnat tillvägabringas. Den tvekan, som sålunda af de största bland Europas

[1] Skalden, grefve Snoilsky, hade till denna fäst diktat sin sköna sång: »Lyft upp ditt hufvud, du arma land», och Sv. akademiens nuvarande sekreterare, C. D. af Wirsén, föredrog värser i mycket såväl antirysk som antitysk anda.

makter ådagalägges, bevisar nogsamt, huru grannlaga denna fråga är, och med hvilken försiktighet den öfverallt anses böra behandlas; den torde likaså förklara den afvaktande ställning, som, med afseende därå, Kongl. M:ts regering ansett sig böra intaga.» — — —

Samma tänkesätt framlyser äfven ur den spetsiga replik, han gaf grefve Hugo Hamilton, då denne dagen efter det stora börsmötet för Polen träffade honom på riddarhuset och utbrast:

»Nå, sades på mötet något otillständigt?»

»Nej», svarade grefve Manderström, »men jag antager, att herrarne ha armé och flotta?»

Hvarpå grefve Hamilton i sin tur replikerade:

»Visst inte, men vi äro här för att bevilja medel därtill åt Kgl. M:t.»

Manderströms reserverade hållning gent emot den polska rörelsen kom ännu mera i dagen genom den befallning, han utan kung Carls vetskap och till dennes öfverraskning och missnöje gaf om den polska expeditionens afväpnande på Gottland.

I nära sammanhang med denna bekanta polska expedition står också Bakunins besök i Sverge.

De polska och ryska demokratiska emigrantflockarna i London, hvilka, i likhet med hvad som skett 1825, slutit förbund med hvarandra, hade nämligen utrustat den s. k. Demontowicz-Bakuninska expeditionen till Samogitien. Bakunin — eller Bakouning, såsom han kallar sig i de af honom egenhändigt skrifna bref, som blifvit oss öfverlåtna — anlände med denna expedition till Malmö, hvarifrån han begaf sig till Stockholm, försedd med proklamationer af alla slag. Hans första ord vid framkomsten voro också: »För mig till revolutionskomitén!»

Här på svensk mark möttes nu frihetsifrande ryssar, polacker och emigrerade finnar. De båda förstnämda nationaliteternas representanter hyste den gemensamma tanken att i Polens sak inveckla Sverge och så kompromettera detta senare land gent emot Ryssland, att det skulle bli nödsakadt lyfta sitt mot moskoviterna förr så ofta pröfvade svärd. Till den ändan bearbetades än ytterligare de i Sverge varande finnarne, till

hvilka Bakunin öfverlämnade en af honom handskrifven proklamation; denna svårlästa och långa, gulnade skrift, som i original ligger framför oss och är daterad d. 25 april 1863, Stockholm, innehåller bland annat följande:

»— — — je sais connaître que le moment de nous entendre est pour nous tous arrivé. Nous n'avons pas même de temps à perdre, car les événements marchent avec une rapidité saisissante et c'est à peine si nous aurons le temps de nous concerter et de nous préférer. Et nous devons nous donner la main pour une action commune car nos interêts sont les mêmes. Vous voulez, Messieurs, la liberté et l'entière indépendance de Votre patrie. Nous le voulons aussi, sincèrement, pleinement — — — — Les Finlandais, nos voisins et victimes du même système, ne joindront-ils pas leur main à la nôtre? — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — Et maintenant, Messieurs, il ne me reste qu'à vous exprimer l'espoir que vous receviez cette lettre avec des sentiments aussi sincères que ceux qui l'ont dictée, et que vous ne refuserez pas de conclure avec nous une alliance aussi nécessaire à votre liberté qu'à le nôtre — — — — — Au nom de la société 'Zemlia i Wolia' — M. Bakouning.»

Men hvarje försök från det närvöst sjudande slaviska Polen att indraga finnarne och genom dem svenskarne i de pågående oroligheterna strandade dock, såsom vi redan antydt, på lojaliteten i det konstitutionella Finland, hvilket med sin landtdag ansåg sig hafva för sin del erhållit tillräcklig trygghet[1]. Utan tvifvel voro ej häller de socialistiska idéer, som stucko fram i uttrycken: »la liberté, tout la liberté pour le peuple, et la terre pour le peuple», och hvilka proklamationen innerst förfäktade, ägnade att värfva många anhängare bland de män, till hvilka den riktades under sken af att åsyfta »Finlands befriande». Och uppmaningen till desse att sluta sig till det sällskap i London, hvars lösen var »la terre et la

[1] I samtida enskilda bref till ledande personer bland de danske skandinaverna från framstående finske män i Helsingfors hafva vi dock läst månget uttalande af sorg och bekymmer för Finlands framtida öde, och de dystra spådomar, som 1863 uttalades af Finlands egna laglydiga söner, synas ty värr i våra dagar gå i den bokstafligaste uppfyllelse.

liberté» eller »Zemlia i Wolia» (jord och frihet), och hvars ledare utgjordes af Bakunin och Alexander Herzen[1], förklingade därför också så godt som ohörd.

Bakunin stannade emellertid en längre tid i Sverge; han hade först uppträdt under det antagna namnet Soulé, men återtog snart sitt värkliga namn, då han genom asylrätten härstädes var skyddad mot all förföljelse från sitt fädernesland.

Här i Sverge väckte han på grund af sin personlighet stor uppmärksamhet; han var en jättelikt byggd man, hvars stora runda hufvud med äkta mongoliska drag satt på en tjurnacke; de små mörka ögonen blixtrade, då han blef upprörd, och då han öppnade munnen, såg man de svarta tandstubbarne; han fängslade dock en hvar, som kom i beröring med honom, genom sin intelligens.

Det var dock ej, såsom vi på ett annat ställe af detta arbete påpekat (sid. 215), *socialisten* eller nihilisten och anarkisten Bakunin, som tilldrog sig det liberala partiets sympati i Sverge[2]. Det var såsom polsk frihetsvän han här emottogs.

[1] Alexander Herzen hade just vid samma tid sändt sin son, Alexander Herzen junior, till Stockholm med instruktioner och proklamationer åt Bakunin. Den unge Herzen, hvilken var obetydlig till sitt utseende och äfven saknade sin faders begåfning, kallade sig härstädes »Magnus Behring». I det bref, hvari han emottog sina instruktioner och hvilket vi erhållit i original, hette det, att han ej genast får uppträda i Stockholm under namnet Herzen: «Sei Herzens Sohn nur für wenige»; hvarefter såsom pålitliga vänner nämnas ett tiotal svenskar, dels mycket högt uppsatta, dels i öfrigt mycket bekanta. Äfven Herzen hade befallning att värka för organiserandet af ett finskt förbund med Polen: »Unser Motto soll sein: *Wir für sie, sie für uns, um von einander und mit einander frei zu werden.* Petersburg und London sollen Finland alle mögliche Hülfe, sei es durch Schrift, sei es durch That, leisten —»

[2] Att Bakunin var lika illa anskrifven hos det konservativa partiet, som han var uppburen af det frisinnade, faller af sig själft. Man jämföre endast de synnerligt stridande omdömen, som fällts om honom af exempelvis Ridderstad (Regnbågen sid. 523 o. s. v.) och Posthumus (Mina samtida, XI (sid. 29, 30). Aftonbladet (n:r 97, 1863) tog honom lifligt i försvar mot beskyllningen att vara kommunist, men sedan Bakunin både i Aftonbladet och N. D. A. proklamerat sina satser: all jord tillhör folket o. s. v., varnade Posttidningen sina kolleger för att »genom sammanblandning af Polens sak med Bakunins läror» minska svenskarnes sympatier för Polen.

Och såsom sådan — och uteslutande såsom sådan — påstås han hafva sammanträffat flere gånger såväl med kung Carl som med tronföljaren.

Och endast såsom sådan hyllades han äfven vid den fäst, som, med Blanche, Hierta m. fl. radikala riksdagsrepresentanter i spetsen, hölls för honom på Phœnix och under hvilken första skålen utbragtes af bondeståndets talman i varma ordalag för kung Carl, hvars sympati för Polens sak var känd af alla.

Det är redan nämdt, i huru hög grad kung Carl var emot den polska expeditionens afväpnande på Gotland.

Det var också han själf, som personligen ingrep, då ämbetsmyndigheterna på denna ö vägrade de — enligt deras chefers utsago — uthungrade, sjuke och döende polackarne att landstiga.

Lapinski telegraferade nämligen till polska nationalregeringens ombud, expeditionens civilkommissarie J. Demontowicz[1], hvilken vid denna tid vistades i Stockholm, men för tillfället befann sig i Södertelge för att, sjuk som han var, begagna sig af baden därstädes.

Detta telegram är ej utan sitt stora intresse och kan ej annat än göra ett vemodigt intryck, man må för öfrigt om den polska expeditionen tänka hvad som hälst. Originalet, som ligger framför oss, är dateradt Wisby d. $^{15}/_{6}$ 1863:

Demontowicz, Stockholm — Seraph. Lazarettet.

Landung versucht, nicht gelungen. 24 todte, viele kranke, Mangel an Wasser und Lebensmitteln zwang mich nach Klintehamn zu kommen. Autoritäten von Gottland wiedersetzen sich der Landung. In unserer Lage ist dies unmenschlich, besonders da ein Russischer Kreuzer jeden Augenblick kommen und Schiff und Mannschaft nehmen kann. Reklamire bei der Regierung. Antworte gleich

Lapinski,
Hotel Gottland, Wisby.

[1] Efter den polska resningens undertryckande kvarstannade Demontowicz såsom vinhandlare i Stockholm, där han dog 1876.

Demontowicz, som af sin sjukdom var hindrad att själf vidtaga någon åtgärd i saken, telegraferade i sin tur från Södertelge d. $^{16}/_{6}$ till en kungen närstående person i Stockholm:

Bewirket Aufnahme Wisby, denn achttägige Erholung nothwendig. Nachher sende ich England. Bitte schnelle Drathantwort. *Demontowicz.*

Ofvan antydda person begaf sig genast till kung Carl, hvilken lät tillkalla grefve Manderström, och derefter utfärdades på konungens önskan befallning till myndigheterna på Gotland att låta — om också endast på kort tid — den utmattade expeditionen landstiga, hvila och proviantera.

Detta var helt enkelt ett drag af mänsklighet, som kung Carl utan tvifvel skulle hafva visat mot hvilka olyckliga flyktingar som hälst.

Kung Carl skulle dock säkerligen hälst hafva sett, att expeditionen från början blifvit vänligt emottagen, så att detta kunnat bli anledningen till en krigsförklaring. Han brann af lust därefter, och hans orubbliga öfvertygelse var, att ett krig skulle värka uppryckande och väckande på svenska folket, synnerligast hvad försvarsfrågan beträffade.

Rykten om Sverges ingripande cirkulerade i den utländska prässen; så lästes t. ex. i Hamburger Börsenhalle, att från Stockholm storartade vapensändningar afgått för den polska insurrektionens räkning: 12,000 gevär, 6,000 »miniebössor», 50 kanoner, hvilket allt skulle utskeppas på någon punkt af Östersjökusten och insmugglas till krigsskådeplatsen, och Kölnische Zeitung uppgaf, att kung Carl skulle hafva lofvat att hålla 100,000(!) man stridsfärdiga, så fort en fransk eskader seglade in genom Öresund.

Det dröjde ej länge, innan andra rykten började tala om, att det genom alla de svenska demonstrationerna uppretade Ryssland nu riktade sina rustningar emot Sverge och att ryska regeringen skulle hafva affordrat den svenska förklaringar.

På detta svarade Göteborgs Handelstidning med en varm artikel för Polen, däri det till slut heter:

»Hvilka åtgärder från svensk sida skulle denna fordran

på förklaring egentligen gälla? Månne de sympatier för Polen, som svenska folket ådagalagt, på samma sätt som Englands, Frankrikes, Italiens, Schweiz', Belgiens, Spaniens, Portugals folk ådagalagt dem? Vår regering kan lika litet som nämda länders regeringar lägga något hinder i vägen för uttrycken af dessa folkets tänkesätt, de äro folkets sak, icke regeringens — — — — — — Eller månne det artiga sätt, hvarpå Sverges gäst, furst Czartoryski, blifvit bemött äfven från *högsta* ort, är det, som väckt ondt blod i Ryssland? Men samma artighet har visats medlemmar af familjen Czartoryski — — — — äfven af hofven i Tuilerierna och St. James, utan att Ryssland funnit det passande affordra Frankrike och England förklaringar — — — — Dessa hotelser kunna vara skrämskott, de kunna ock vara något mera. I hvilketdera fallet som hälst tro vi ej, att en nation, sådan som den svenska, skall däraf låta afskräcka sig från att öppet ådagalägga, hvad den tänker och känner för ett misshandladt och förtryckt folk — — — Innebära hotelserna något mera — — — så tjäna de blott att påskynda, hvad man redan från början bort besinna, nämligen den handling, som bör gå i jämbredd med orden — — —»

Ett par dagar därefter innehöll samma tidning en annan ytterst krigisk artikel, i hvars ton både Aftonbladet och N. D. Allehanda m. fl. ifrigt instämde; den senare tidningen påyrkade till och med, att Sverge borde taga initiativet. Och riksdagsmannen och redaktören Ridderstad utbrast i en dikt, hvilken enligt hans egen utsago tolkade »de tänkesätt, som den tiden lifvade något hvar»:

— — — — — — — — — — — — —
»Går striden åter lös, vi hälsa den
Och spänna bältet med sitt svärd vid medjan;
Det gamla Göta läjon lefver än,
Och främst i ledet skall man se igen
En Carl, den femtonde i kedjan.
— — — — — — — — — — — —

Hur det gick till slut, är välbekant[1]; de till Sverge emigrerade finnarnes planer förlorade, som sagdt, rotfäste i Finland,

[1] Hvad särskildt öfverste Jordan angår, så förde han sedan under kriget ett högt befäl i sydöstra Polen. 1864 fanns han i Paris, bruten

sedan detta land uppnått hvad det så länge eftersträfvat, sin nuvarande landtdags-institution, och äfven i Sverge uppstod en opposition mot det finska inflytandet: Talis Qvalis — förgätande, att den svenska prässen själf gjort finnarnes artiklar till sina egna — utbrast harmset i St. Dagblad: »Vi vilja vara herrar i eget hus.» Polen fick ensamt kämpa sin kamp, utan att någon af Europas stora makter rörde sig till dess förmån.

Vår afsikt med det nu nämda har endast varit att söka visa, huru kung Carl tänkte och kände i full samklang med sin tids Sverge, och att han *ingalunda var ensam* om att önska kriget.

Men hur djupt denna önskan gripit honom, hur djupt han led af att i overksamhet se sin och många svenskars politiska älsklingstanke gå under, har ingen vackrare uttryckt än den man, som ända från polska rörelsens första början fått i uppdrag att inverka på kung Carls tänkesätt, och som — hvad denna sak angår — kanske mer än de fleste blickat in i hans hjärta; vi mena den finske skalden v. Qvanten.

Och hvad han sett har han tolkat i en dikt af sällsynt skönhet: »I kungens bibliotek».

Bland de kung Carls efterlämnade papper, som stått till vårt förfogande, funno vi också denna dikt i handskrift — det af skalden själf nedskrifna och till kungen personligen öfverlämnade exemplaret, som bar synbara spår af att hafva blifvit flitigt läst.

Oaktadt man skulle kunna samla en stor volym dikter öfver och till Carl XV, finnes det dock enligt vår mening ingen sådan inom svenska literaturen, som på ett så sant och varmt sätt målar denne konung med det djupa svårmod, som dolde sig under hans oftast för världen glada och sorglösa yttre.

Dikten åsyftar innerst den hemliga tanke, som förenade

till själ och kropp. Det påstås, att han till slut tog påflig tjänst. — Han var för öfrigt af aristokratisk börd — en släkt med samma namn har funnits på svenska riddarhuset — men fattig, beroende af de rika släkterna Czartoryski och Sapieha. I sin krafts dagar ansågs han vida mera fördomsfri och storsinnad än hans förnäma vänner, och han ansågs vara detta polska partis främsta statsmannaämne.

den finske skalden med de polske emigranterna, den nämligen, att Polens frihetskrig skulle bli anledningen äfven till Finlands.

Skalden skildrar först, huru han sitter allena i kungens bibliotek, där »de bonade skåp af ek», stodo mörka kring väggarne — allena, fördjupad i läsning af »en saga från flydda tider, beskrifven på pergament», en saga om en kung i höga Norden, som drog ut att frälsa sin syster, »den röfvade kungamön»:

— — — — — — — —
Men nu mina tårar störta
På kinderna plötsligt ner.
Så visst, så varmt mig tyckes
Det är ju en saga ej mer!

Jag känner kungadottern,
Som sjunger runor i skog:
Det är den sköna Suomi,
Som trollet i öster tog.

Jag känner kungen, som nalkas:
Kung Carl den unge det är.
Med honom följa hans kämpar,
Den stolta svenska här.

Den kommer för dyra minnen
I hjärtats djupaste grund;
Den kommer för trofast kärlek
Och ädelt syskonförbund.

Den kommer för slutlig seger,
Som vinns med stålfast mod;
Den kommer för rätt och frihet,
Som växa ur hjärteblod.

Den kommer, som förr den kommit,
För ljusets heliga strid;
Den kommer, som förr den kommit,
För äran i evig tid!

Då hör jag en suck. Jag vaknar.
Förbi är kvällen ren.
Den rika synen försvunnit;
I natten jag sitter allen.

Kring väggarne stå de mörka,
De bonade skåp af ek.
Så fridlyst det är, så stilla
I kungens bibliotek.

Då hörs det sucka å nyo,
Jag lyssnar andlöst stum.
Den sucken ljöd som en klagan —
Den kom från kungens rum!

Nu hvilar Svea konung
Uti sin stolta borg.
Han drömmer, men den drömmen
Gör honom stor en sorg.

Det är kung Carl den unge,
Som styr för folk och land.
Hans hjärta ständigt täres
Af en så underlig brand.

Om dagen uti hans gärning
Den följer honom tro',
Om natten uti hans drömmar
Den ger honom ingen ro.

Emil von Qvanten.
Efter porträtt från 1860-talet.

* * *

I närmaste sammanhang med allt detta står — såsom vi förut påpekat — det fortsatta ifriga sträfvandet att få till stånd en Carl XII:s staty i Stockholm, i hvilket all den harm, man kände öfver zarväldet, liksom gaf sig luft.

Och i uppfattningen af den symboliska betydelse, denna stod ägde, enades nästan alla skilda meningar, vare sig man hade sitt hufvudsakliga intresse riktadt på Polen, Finland eller skandinavismen.

»Carl XII:s-komitéer» bildades i alla landsorter. Den grundplåt af 1100 rdr, som vid Pultava-fästen insamlats, växte genom alla de öfver landet strödda subskriptionslistorna, så att summan redan 1864 var 50,000 rdr.

Landsmän af alla stånd, yrken och lefnadsvillkor bidrogo därtill; till och med svenskar, som voro bosatta i främmande länder, skyndade att genom insända bidrag vara med om ärebevisningen åt den svenske »nationalhjälten»; så t. ex. sände John Ericson från Amerika 1000 rdr till Carl XII:s-statyn, andra exempel att förtiga.

Det var således ej själfva staten, utan folket, som reste denna, och däraf fick handlingen också sin säregna betydelse.

Det är betecknande nog, att redan under 1855 års stora krig minnet af Carl XII började vakna till lif. Och det var kronprins Carl, som främst af alla då arbetade för resandet af ett monument till denne konung. Han utfärdade nämligen, i eget namn och såsom öfverste för Svea lifgarde, den 30 november 1855 en inbjudning till svenska arméns officerskårer att insamla medel till uppresandet af ett minnesmärke på det ställe i Norge, där Carl XII »uppgaf sin stora anda».

Högt uppe på den trädbevuxna plats utanför Fredrikstens fästning, där fordom löpgrafven framför fortet Gyldenlöwe fanns och där nu vänlig blå veronica om somrarna rikligt höljer marken, aftäcktes den 29 augusti 1860 Carl XII:s-monumentet vid Fredrikshald i kung Carls närvaro.

I sitt tal yttrade denne bland annat: »— — Gudsfruktan, hjältemod, rättrådighet, självförsakelse — se där de konungsliga dygder, hvilka prydde Carl XII, hvilka gjort hans minne

heligt för svenska folket samt äradt äfven af dem, mot hvilka det nordiska läjonet riktade sin fruktansvärda styrka — —[1]».

I arbetet för Carl XII:s-stodens åstadkommande i Stockholm deltog däremot kung Carl ej personligen på något ledande sätt; omsorgen härom hvilade förnämligast uti den s. k. »Carl XII:s-komiténs» händer; denna bestod af Blanche, Sohlman, v. Qvanten, Nordström, Lindström, prof. Selander m. fl. och hade till ordförande f. d. öfverståthållaren, baron Sprengtporten. Men säkert är, att kungen med intresse följde företagets utveckling allt från dess första början, genom alla de strider, som de af konstnärerna framlagda många olika modellförslagen föranledde[2], ända till dess statyn stod färdig att aftäckas och dagen härför med dess obehag och oro inbröt.

Carl XV:s sinnelag, tycker man, borde hafva varit så väl kändt af hans folk, att den enfaldiga antydan i »Fäderneslandet», att kung Carls ifver för Carl XII:s-stoden ägde sin grund uti hans önskan att med denna förhärliga enväldet, ej skulle kunnat få den ringaste makt öfver sinnena. Dessutom voro ju endast tre år gångna efter reformsegern, genom hvilken kung Carl minst af allt ådagalagt någon håg för allenastyrande.

[1] »Dessa ord», yttrade Blanche, »äro värdiga en konungs mun och äfven värdiga att af konungar behjärtas och efterlefvas.»

[2] Ej mindre än sju modeller till Carl XII:s stod voro 1866 utställda till täflan: en af professor Molin, två af professor Qvarnström, tre af herr Söderman och en af herr Lenngren. Af dessa vann, som bekant, Molins priset. Qvarnströms modell var för öfrigt utom Molins den enda, som visade kungen lugn, med ena handen stödjande sig mot en kanon, med den andra omfattande värjan; Söderman lät däremot sin Carl XII rusa framåt, med djärft, befallande min och värjan i högsta hugg. Riktigt anmärkte också den dåtida kritiken, att den rätta uppfattningen af Carl XII kräfver en lugn, på en gång värdig och kraftfull hållning och att hvarje uttryck af af rörelse, yttre eller inre, strider emot plastikens väsen. »En genom århundraden varande själsspänning uttryckt i dragen blir förr eller senare grimas, en stark kroppsansträngning blir gymnastik, voltige eller hvad man vill, men aldrig en plastiskt skön företeelse.» Molins lugna och kraftfulla värk uppfyllde alla plastikens fordringar. Blanche hade dock redan 1863 ifrigt påyrkat, att stoden »borde bära karaktären af full aktivitet — — borde uttrycka den djärfvaste, den lifligaste handling, ett trotsigt framåt, ett ensamt själf, alltid först och med värjan i hand — —».

Dock var det den af enskild person, med öfverståthållarämbetets och stadsfullmäktiges bifall uppförda s. k. norra läktaren, som mera än »Fäderneslandets» insinuation gaf anledningen till den uppståndelse och de oroligheter, hvilka föregingo Carl XII:s-stodens aftäckande.

»Komitén för Carl XII:s-stoden» hade nämligen låtit uppföra tvänne läktare, en å östra och en å västra sidan af den plats i Kungsträdgården, i hvars midt stoden var rest; en allmän önskan var, att den norra och södra sidan af fästplatsen skulle förbli öppen.

När därför förstnämda läktare det oaktadt uppfördes, blef också missnöjet ganska allmänt, enär den ansågs komma att bortskymma all utsikt för själfva massan af folket, som därigenom beröfvades tillfället att kostnadsfritt öfvervara fästen.

Oron blef så stor, att gatuuppträden följde, trupper höggo in — enligt den samtida prässen — brutalt och oklokt, trakasserande fredliga vandrare, både män och kvinnor. Harmen växte. Man jämförde »Carl XII:s bussar» med »Carl XV:s» och utropade med hänsyftning till det uttryck, man mer än en gång finner tillagdt Carl XV såsom ung: »la conséquence» af: »jag gör en konst i opinionen», blir alltid »sabrez la canaille!»

Detta senare uttryck af 1868 års präss tillskrifves dock orätt man, enär det ej fälldes af Carl XV utan af Carl XIV.

Under allt detta var kung Carl både harmsen och nedstämd. Att låta skrämma sig till eller från något som hälst låg fjärran från hans natur. Det vittnar sålunda om en mycket stor kortsynthet hos Blanche, då han vid den audiens, han kort före fästdagen sökte och erhöll hos kung Carl i akt och mening att förmå honom gifva befallning om läktarns borttagande, tillät sig den nästan oerhörda djärfheten att i ett högeligen förfluget yttrande hota konungen med, att om läktaren ej försvunne, skulle själfva tronen sväfva i fara. Det var på denna hotelse kung Carl, med rätta uppbragt, svarade:

»Därmed skrämmer du mig icke; eller tror du ej, att jag skulle finna mig mycket bättre som privatman på Ulriksdal, än jag finner mig här i Stockholms slott!»

Rätt hade konung Carl XV bedömt sig själf, då han i

sin ungdom yttrat, »att i hans bröst fanns ej en skymt af rädsla, och att han ej visste, hvad fruktan var».

Detta, då det gällde hans *egen* person. Ett yttrande, som han angående samma läktare fällde till en annan af fästkomiténs medlemmar, visar dock, att det fanns *något*, han fruktade, nämligen att vålla *andra* olycka.

»Det vore för mig smärtsamt», skall hans ord sålunda hafva fallit, »om några vidare oordningar, kanske olyckor, inträffade. Beklagligtvis ha sådana redan skett. Jag är upprörd däröfver. Föreställningen, att slika blodfläckar skulle fästa sig vid min historia, förskräcker mig, äfven om jag känner mig — som jag gör — fullkomligt skuldfri, enär, som du vet, jag för min del icke gifvit den ringaste anledning till denna olycksaliga läktares uppsättande. Ansvaret för denna måste fästkomitén själf och stadsfullmäktige bära, hvad hälst som än kan hända. Jag lider likväl vid tanken härpå. Hvad är att göra?»

Följden blef, att komiténs medlemmar sent på aftonen kallades till konungen, hos hvilken öfverståthållaren, öfverkommendanten, kommendanten, polismästaren m. fl. voro samlade, medan mindre truppafdelningar till häst och med dragna sablar voro posterade på borggården.

Öfverläggningarna skulle dock enligt somligas påståenden endast hafva ledt till det resultat, att man ej ansåge faran vara synnerligt stor. Man trodde nämligen, att ingen skulle våga köpa biljetter till läktaren, enär rykten utspridts, att den vore illa uppförd och lätt kunde instörta. Byggmästaren skulle därför bli den, hvilken af brist på biljettköpare minst skulle komma att rosa marknaden.

Andra i saken invecklade personer hafva dock för oss framställt den något annorlunda, i det de först och främst afgjordt fritagit komitén från all delaktighet i läktarens uppförande.

Det var nämligen dess ordförande, baron Sprengtporten, som *ensam* förklarat, att han *för sin del* gärna önskade läktaren uppförd, enär denna skulle komma att undanskymma bilden af Carl XIII, hvilken han ej tyckte om. Det egentliga ansvaret drabbade dock öfverståthållarämbetet.

Med anledning af den förbittring och oro, som uppstått bland hufvudstadens befolkning, uppgjorde emellertid August Blanche i förening med juvelerare Hammer och redaktör Lindström planen om läktarens nedrifvande, och dessa tre herrar erbjödo sig äfven att betala alla kostnaderna härför.

Öfverståthållarämbetet förklarade då, att rifningen endast finge ske, såvida en skrifvelse företeddes, hvari komitén begärde detta.

En sådan skrifvelse uppsattes därefter af Blanche; den framlades på aftonen den 29 november af Hammer för de medlemmar af komitén, som för tillfället voro samlade hos baron Sprengtporten, hvarjämte från polismästaren framfördes den hälsningen, att om ej papperet undertecknades, finge komitén själf bära ansvaret, i fall nästa dag ett upplopp skedde i Stockholm.

Detta papper nekade de närvarande af komiténs ledamöter att underskrifva, ty de ansågo, att ansvaret borde hvila på hufvudstadens myndigheter och ej från dessa vältas öfver på dem. Men de afgåfvo den skriftliga förklaringen, att de »för sin del ej ogärna skulle se», att läktaren borttoges. Denna skrift lämnades af Hammer samma afton till öfverståthållaren och af denne genast till konungen, hvilken, i början hugad för läktarens borttagande, sedan i viss mån omstämdes, då det förespeglades honom, att dess försvinnande så där i sista minuten skulle se ut, som om kungen låtit skrämma sig. — Att harmen öfver Blanches okloka yttrande härvid åter blossade upp hos honom, ligger nära till hands att antaga.

Han befallde, att komitén ögonblickligen skulle sammankallas hos honom; vaktmästare sändes ut, och komiténs medlemmar måste nästan midt i natten stiga upp ur sina sängar och begifva sig till konungen.

v. Qvanten var den förste, som infann sig; dörren till kungens rum slogs upp, kung Carl visade sig mörk i minen och ropade med dånande röst: »Qvanten, kom hit!»

Då denne kommit in, grep kungen honom i rockkragen och bokstafligen ruskade honom, i det han vredgad förebrådde komitén, att den låtit »skrämma» sig att samtycka till läktarens borttagande. Han för sin del ville ej gifva efter för

skränet, och därför skulle läktaren stå, när den nu till all olycka en gång kommit upp. Han fordrade nu, att alla komiténs medlemmar, hvilka under tiden hunnit samlas, skulle underteckna en motskrift, genom hvilken de förklarade sig önska läktarens bibehållande. En del af dessa, som ej varit med om den förra skrifvelsen, skrefvo genast under den nya, men Sprengtporten, Qvanten och Sohlman nekade.

Slutet af det hela blef, att öfverståthållaren lät uppläsa en annan skrifvelse, i hvilken det sades, att läktaren skulle få borttagas, om detta kunde ske, så att inga spår däraf vore synliga kl. nio nästa morgon, något som dock ingalunda var möjligt att åstadkomma.

Läktaren förblef alltså stående.

Då dagen rann upp, var hela hufvudstaden gripen af en Carl XII:s-feber, som Aftonbladets krönikör skildrat lustigt nog:

»— — — Trädde man in i en bokhandel, kom expediten släpande med hela trafvar af Carl XII:s skrifter, Carl XII af Carlén, Carl XII af Per Thomasson, Carl XII af Beskow, Carl XII af Afzelius o. s. v. i bunden och obunden, romantisk och historisk form; hjältekonungens lif fanns arrangeradt efter hvars och ens smak i alla möjliga genrer.

Kl. 8 på morgonen väcktes staden af trummor och trumpeter, som i garnisonens kaserner gjorde sig redo till den stora defileringen. Under förmiddagens lopp marscherade regementena ned till Blasieholmen med flygande fanor och klingande spel, och folkskarorna började strömma till Carl XII:s torg. — — —

— — — Ändtligen är allt färdigt, och entusiasmen börjar sjuda. Kungen kommer, och fästmarschen spelas. Kungen sätter sig, och folksången sjunges. Fästtalet hålles, och kungens röst ljuder kraftig vidt omkring. — Täckelset faller och kanonerna dundra. Trummorna hvirfla, fanfarerna smattra och det allmänna jublet skakar luften som en orkan. Fästkantaten klingar och trupperna defilera, under det att musikkårerna blåsa takten, och från alla musikkapell höras på eftermiddagen »narvamarschen» och »kung Carl den unge hjälte» — — —

Studenternas facklor glimma på aftonen, och på de tre teatrarna, dramatiska, södra och mindre, uppträda Carl XII Elmlund, Carl XII Thegerström och Carl XII Ahlström. —»

Den 30 november 1868 var en märkedag i decenniets historia. Det var liksom om allt det, hvilket under dess första år jäst i och upprört folkmedvetandet, all dess entusiasm nu gaf sig luft så att säga i en slutkör, det är, som om Carl XII:s-statyns uppresande betecknar slutet på denna af oro och jubel fylda tid.

Ett vemodigt moment på själfva fästdagen bildar den varme patrioten August Blanches hastiga död.

Efter Carl XII:s-dagen 1868 inträder ett skede af mera stillhet: antiryskhet, skandinavism, allt har tystnat, och blott en och annan efterdyning märkes under 1869 års student- och konstnärsmöten, hvilka dock ingalunda blefvo af särskild *politisk* betydelse.

* * *

Något, som ovilkorligen faller i ögonen, då man i den samtida tidnings- och broschyrliteraturen läser skildringar från denna för Carl XII så hänförda tid, äro de stående uttryck och epitet, som alltid användas om »nationalhjälten».

Och märkligt nog nyttjas nästan samma ordasätt, med samma värme, men måhända långt mera djupt och allvarligt kända om Carl XV, då denne gått ur tiden.

Carl XII är sålunda »svensken par préférence», är en »typ för svenskheten», såsom det säges på Pultavadagen; och i Aftonbladet af den 30 november 1868 kallas han »en inkarnation af svenskheten, *kött af vårt kött, ben af vårt ben, anda af vår anda*» o. s. v. i oändlighet.

Om konung Carl XV heter det allmänt 1872, att han var »svensk till själ och hjärta», »genomsvensk», han var »en *fosterländsk* konung och ett redligt svenskt hjärta klappade i hans bröst» [1], i Illustrerad tidning lästes: svensken tycker sig i kung Carl igenkänna en representant af all ärlig svenskhet,

[1] C. T. Odhner: Till minne af konung Carl XV.

af allt hvad vi älska från fädrens dagar»; och Aftonbladet yttrade: »framför allt ägde han den egenskapen att vara äkta *svensk*, mera svensk, än någon konung varit sedan *150* år. Folket igenkände i honom sitt eget nationella skaplynne, *det såg i honom kött af sitt kött, ben af sitt ben»* o. s. v.

Vi behöfva ej anföra flera exempel. Och dock tycker man, att dessa båda monarkers karaktärer äro hvarandra så olika, att de ingalunda skulle kunna ställas under en och samma rubrik: den personifierade svenskheten.

Icke desto mindre kunna de det likväl, ty det, som icke minst gör dem båda till svenskhetens målsmän, är den antiryskhet, hvari de mötas.

Liksom Gustaf Adolf under den stora tvekampen mellan germaners och romaners anda och åskådning förde de förres sak till seger, så blef Carl XII såsom höfding för ett nordgermanskt folk den farligaste motståndare, som den hotande och framryckande slavstaten mött på sin väg till åtrådd storhet. Detta tyckes ock instinktmässigt hafva ledt ryssarne att fira särskildt Pultavasegern såsom sin främsta nationaltriumf.

Och då det var just i Carl XV:s dagar Ryssland så starkt markerade detta, väcktes härigenom, som vi visat, hos svenske konungen och hans folk gamla karolinska känslor till nytt lif.

Det är således i denna antiryskhet dessa båda konungars svenskhet sammanfaller; det var denna, som reste både monumentet vid Fredrikshall och statyn i Stockholm — tvänne tydligt talande minnesmärken, som icke voro omotiverade i en tid, då Ryssland dessutom undertryckte ett frihetstörstande Polen och tillät Preussen att stycka Danmark.

Hvem vet, om ej *denna* art af svenskhet i en snar framtid ånyo kan komma att väckas, kan komma att få nytt lif — på Norrbottens mark?

I så fall skola kanske Carl XII och Carl XV åter stå upp såsom typer af en och samma svenskhet.

10.

i hafva i det föregående velat visa, i huru hög grad Carl XV kände och tänkte som en svensk man. Men detta hindrade honom ej att äfven känna och tänka som, för att tala denna tidens språk, en äkta skandinav.

Huru nära skandinavismen var förbunden med alla de politiska sympatier och antipatier, vi nyss skildrat, är redan antydt. Dess syfte var för Sverge och Danmark på samma gång skildt och gemensamt; det afsåg gemensamt försvar, men mot olika fiender. Skandinavismens hemliga drifkraft var den hos dess hufvudledare allt mera vaknande tanken på nödvändigheten af att de trenne nationerna skulle förena sig till »en konstant motvikt mot Rysslands och de ryskt sinnade dynastiernas angrepp på frihetens och folkväldets idéer»[1]. Att Ryssland betraktade denna skandinaviska rörelse med misstroende, är väl bekant och äfven helt naturligt, ty ett förenadt Norden skulle för detta land kunna blifva en farlig och aktningsbjudande motståndare.

Med skandinavismen följde sålunda nödvändigtvis en antirysk tankegång, parad med liflig medkänsla för folkens enhetssträfvanden.

Och just genom sin varma skandinavism tog kung Carl det steg fullt ut, som helt skilde honom från hans farfars ryss-politik.

Carl Johan, som var främmande för sitt nya folks nationella åskådning och därför ej kunde dela dettas känslor med

[1] Orvar Odd i en artikel i »Liten lefver än» den 11 aug. 1843.

hänsyn till Ryssland, hade dock som en klok och opartisk, så att säga mera utanför stående man insett vikten af besläktade nordiska stammars förening.

Härmed träffade hans politiska snille en af de jäsande tidstankarna, gemensamhetstanken, hvilken under namn af skandinavism i hans tid såg sin första blomstring.

Men skandinavismen var öfver hufvud taget i sin tidigaste början grundad mera på ungdomlig entusiasm, på släktkänslans idé än på värklig realpolitik. Och Carl Johan, som personligen ej kunde hafva någon känsla af förvandtskapets band emellan de nordiska folken, hade ej häller förtroende för detta uttryck af densamma.

Att den skandinaviska sammanslutningen, som sagdt — hvad de svenske skandinaverna beträffar — äfven åsyftade att stärka landet emot alla faror från Ryssland, var dessutom något, som sannolikt ej tilltalade honom, enär han ej var okunnig om den misstro, hvarmed ryska regeringen aktgaf på denna rörelse.

Skandinaverna å sin sida sågo ej häller, att Carl Johans dem förhatliga och af dem misstänkta politik ytterst afsåg just att stärka Norden, hvilket dock icke hindrar, att den äfven åsyftade att vinna ett stöd för den egna dynastien.

Konung Oscar, som med kärlek ägnade sig åt utvecklingen af sin faders i nordisk riktning gående planer, förde dessa vidare framåt. Men han hade från sin barndom hunnit växa in i svensk och nordisk åskådning och skänkte skandinavismen sin sympati, hvarom hans tal på de nordiska studentmötena vittna.

Under det att den egentliga studentskandinavismen spelade ut sin roll, utvecklades emellertid själfva idéen starkt i realpolitisk riktning.

Efter 1848 hade *ungdomens* hänförelse lidit ett afbräck; trosvissheten, så säker om seger, var borta, den som trodde målet — den fulla förbrödringen — redan vunnet; de unge talade redan om allt detta som »en vacker dröm». Men själfva tanken lefde än, och medan motgången gjorde den ännu mera till ett mål att *kämpa* för, tändes en seg, ihärdig kärlek till

denna skandinaviska idé, hvilken ej ens det kommande, långt svårare året 1864 kunde fullt döda.

Från att hafva varit nästan uteslutande studenternas, gick den skandinaviska tanken från och med år 1848 in i den stora politiken och blef kungarnes. Ty då Carl XIV och Christian VIII stått misstänksamma och fientliga emot denna företeelse, blef den däremot med afgjord sympati omfattad af konung Oscar och Fredrik VII, hvilka gjorde denna sak till sin egen och förde den skandinaviska frågan fram till dess spets: den dynastiska enhetstanken.

Naturligtvis var dock »folkens förbrödring» skandinavismens *yttersta* mål, och till detta — tänkte man — borde äfven den dynastiska enheten bidraga.

Studentmötena utgjorde numera endast fästligt högstämda ungdomsmoment i den skandinaviska rörelsen; de intogo ej längre samma ledande, tongifvande ställning som förut; det var från hofven, från ministerhotellen, från de storpolitiska skandinaviska klubbarna rörelsen leddes.

Och då studenterna efter år 1848 samlades till nya möten, var det ej skaldernas sånger och de ungas tal, till hvilka man förnämligast lyssnade; det var konungarnes ord, som gåfvo fästerna deras prägel; det var kring regenterna Nordens ungdom flockade sig.

Denna hade också andra toner af konungskhet än förut. Konungarne visade sympati för de ungas käraste tanke, alltså gåfvo också dessa sina varmaste känslor till gengäld[1].

Då därför den skandinaviska ungdomsskaran under studentmötet 1856 landstigit i Stockholm, gällde dess första hälsning och uppvaktning konung Oscar, hvilken från början med välvilja och intresse omfattat tanken om detta möte[2].

[1] Konung Oscars förment reserverade hållning gent emot studentskandinavismen, hvilken skulle hafva visat sig i förhindrandet af det påtänkta studentmötet 1844 (hvilket möte endast uppsköts till 1845), kom sig af det från hans sida naturliga skäl, att han ansåg en dylik glädjens och ungdomens fäst olämplig midt i djupaste landssorg efter Carl Johan.

[2] Kung Oscar hade bl. a. antecknat sig för härbärgerandet af 25 studenter; hans exempel följdes af andra högre funktionärer; så t. ex. emottog öfverståthållaren 15, officerskåren vid lifgardet till häst 21 gäster o. s. v.

Konungen kom själf, åtföljd af prins August — kronprins Carl vistades vid denna tid såsom vice konung i Norge — ned på borggården, där ungdomsskaran med fanor och standar samlat sig, och hälsade denna välkommen:

»Jag hälsar eder välkomna till Sverges hufvudstad och gläder mig åt edert besök. Men den skandinaviska studerande ungdomens vänskapliga möte har en större betydelse än ögonblickets trefnad. En dag skall denna ungdom vårda sitt fosterlands angelägenheter inom förvaltningens och vetenskapernas område samt upprätthålla dess själfständighet. Måtte den tillgifvenhet, de broderliga tänkesätt, som lifva eder, skjuta djupa rötter i edra hjärtan och bära i framtiden härliga frukter för Nordens sällhet och ära — —.»

Konungen var sålunda den *förste*, som betonade vikten af samförståndet mellan de tre ländernas ungdom, och under mötet hade sedan alla de unge talarne liksom ett stöd uti, mången gång en utgångspunkt från dessa konungens ord. Konung Oscar var alltså själf den, som gaf prägeln åt detta studentmöte.

Ännu kraftigare uttryckte han sina skandinaviska sympatier under den fäst, han på Drottningholm gaf för studentskaran, och hvilken äfven bevistades af ministrar och statsråd.

Det var vid denna fäst, konungen midt i ungdomskretsen uttalade ord, som vid denna tid hade fullgod svensk klang:

»— — Tvedräkten har flytt, hatet har försvunnit. Våra skalder sjunga gemensamma lofsånger, våra svärd stå redo till gemensamt försvar. — — Hädanefter är krig skandinaviska bröder emellan omöjligt.

Detta oryggliga beslut står med outplånliga drag inristadt i de tvänne nordiska konungarnes hjärtan — —.»

För de återvändande danske och norske studenterna hade konung Fredrik i sin tur låtit anordna en fäst på sitt lilla jaktslott »Eremitaget» nära Klampenborg. Äfven denna bevistades af rikets höge herrar och ministrar, och då konungen själf infann sig, hälsades han med stor hänryckning, hvarefter han yttrade sig i samma anda som förut konung Oscar.

1856 års studentmöte är kanske af alla det mest betydelsefulla just därför, att den skandinaviska ungdomen för första

gången satt som gäst vid de nordiska konungarnes bord och inför dem fritt och öppet uttalade sina tankar, hvilka hos dem funno godt gensvar.

Detta möte inleddes med en tilldragelse, hvars like ej förr skådats: Norges vicekonung, kronprins Carl, förenade sig i Christiania med de till Upsala afresande norske studenterna, och i spetsen för processionen omedelbart efter studentfanan följde han de resande till hamnen, där han med ord och handslag önskade dem farväl.

Och när de unge studenterna återvändt till Christiania och i »studenterlunden» firade en sista afskedsfäst, afbröts denna ett ögonblick genom det bedöfvande jubel, som höjdes, då vicekonungen kom sprängande på sin eldiga häst, hoppade af densamma och inom ett ögonblick stod i de unges midt.

Och de ord, han vid detta tillfälle uttalade, äro högeligen karaktäristiska så väl för tidens sätt att uttrycka sig som för hans personliga tänkesätt:

»Jeg hilser Eder velkommen fra Mælarens Strande tilbage til Norges gamle Fjelde. Ungdommens Fölelser fandt der genklang i trofaste Brödres Röst; og Tanken flyver i dette Öieblik hen og söger i det Fjerne alle dem, mod hvem Eders Hjerte nylig bankede med Venskabens Fylde.

Den Modtagelse I fik var oprigtig. De Minder, som Ungdommen eier, ere lig Midsommersolen, som höit på Himlen staar og Natten glemmer. Den Haand, der rækkes af Ungdom til Ungdom, drages aldrig tilbage.

De Ord, som de forenade Rigers Konge sagde Eder, skulle aldrig udslettes af Eders sind. Det Haab om en hjertelig Modtagelse i Broderriget, der udgik fra mit eget Hjerte og fulgte med Eder over Bölgerne, har Virkeligheden indlöst.

Jeg önsker Eder velkommen fra Eders Vikingetog, hvis Minder I skulle opbevare i trofaste Hjerter, og tömmer mit Bæger paa Eders lykkelige Tilbagekomst.»

Dessa ord voro så mycket mera välkomna för skandinavismens vänner, som de uttalades af Sverges och Norges blifvande konung — ja, från den mans läppar, hvilken kanske af alla längst och med största hänförelse skulle blifva tanken trogen.

Carl Ploug hade under detta samma möte höjt ett lefve för kung Oscar, emedan han »från tronens höjd ser ödmjukt upp till Nordens gemensamma fäders stora minnen och erkänner, att dessa äro det nordiska folkets största skatt, som han med oss önskar måtte pånyttfödas i en ärofull framtid.»

Detta gjorde konung Oscar otvifvelaktigt uppriktigt — men dock af politiska skäl.

Hans »konungslige son» bar däremot vördnaden för det gemensamt nordiska så att säga i blodet och omfattade det med de unges egen entusiasm.

I hans själ hopgöts af sig självt farfaderns stora tanke — brödrafolkens förening — med den i Norden allt starkare vordna skandinaviska strömningen. Han, den i Sverge borne, kände inom sig den fullt svenska uppfattningen, och han lefde med sympati och kärlek med i de rörelser, som genomströmmade det unga frihetsälskande skandinaviska Sverge.

Under vistandet åren 1844—45 i Upsala, hvarest skandinavismen efter studentmötet 1843 stigit i jublande höjd, erhöll han häraf outplånliga intryck; hans vänskap med många af den tidens mest framstående frihetsvänner bland studenterna bidrog i ej ringa mån till, att han lämnade universitetet som ifrig skandinav: som svenskfödd man var han nordbo, och han älskade Norden och trodde på dess storhet. Ehuru hans kärlek alltid och i främsta rummet tillhörde Sverge, glömde han aldrig, att han var Norges konung, och såsom sådan hyste han uppriktig tillgifvenhet för detta land.

Men hans hjärta tillhörde också grannlandet i söder.

Han bibehöll alltid en ungdomlig sympati för den friska idealism, som vid denna tid uppenbarade sig i studentlifvet och som starkast framlyste under de stora nordiska mötena.

Det var därför i full öfverensstämmelse med sina egna, kanske varmaste, känslor, kung Carl både med råd och dåd understödde det stora skandinaviska studentmöte, som 1862 hölls i Köpenhamn. Han var ej allenast betänkt på att underlätta de resande upsalastudenternas färd genom att tillstädja begagnandet af ett kronofartyg, utan äfven alla »för resan nödiga effekter» — såsom det heter i 1862 års studentmötes berät-

telse — lämnades på hans befallning till låns ur kronans förråder.

Och liksom förr i Christiania trädde han ned till de honom före afresan uppvaktande studenterna, tackande dem med hjärtliga ord för deras hyllning och önskande dem lycka på deras ungdomståg.

Detta bär nu en ny, en krigisk stämpel; krigiska minnen och krigiska förhoppningar följa vid sidan af de gamla försäkringarna om broderskap, och: »Nordens grændse til Eideren, frit og sælvstændigt» — »Holsteen overbord» — *sådan* är lösen, som fastslås vid denna Nordens ungdomsfäst, i hvilken kungar, ministrar, amiraler och andra riksens höge herrar lifligt deltaga.

Ett liberalt svenskt blad uttalade samtidigt helt öppet, hvad som egentligen numera låg under de skandinaviska mötena: »— — Det tjänar till ingenting att dölja det: Nordens enhet i dynastiskt hänseende skall också en gång bli nödvändig; det kan vara bra nog med den andliga och kommersiella gemensamheten, en politisk gemensamhet fordras dock, och för att en politisk förbindelse skall kunna bli af varaktighet mellan de tre folken och icke utsättas för att splittras af de särskilda furstehusens stridiga intressen, är en enda dynasti nödvändig — — Lefve det framtida skandinaviska konungahuset!» — —

I förbigående vilja vi anmärka den takt, de svenske och norske studenterna visade med hänsyn till den dynastiska frågan, i det de, för att fråntaga den skandinaviska rörelsen den fientliga karaktär, som af denna fråga förlänats densamma gent emot den danska »Thronfölgeloven» af den 31 juli 1853, begagnade sig af hvarje tillfälle att bringa prins Christian af Danmark sin hyllning. —

På samma vänliga sätt som kung Carl i Sverge omfattade äfven kung Fredrik i Danmark denna skandinavismens sista strålande högtid.

Vid den fäst på Fredensborg, till hvilken han inbjudit hela den från de tre nordiska rikena samlade ungdomsskaran, uppträdde han själf såsom skandinav:

»Velkommen svenske, norske og danske Studenter i min

Hal! Jeg vil önske, att De maa more dem godt hos mig. Gaar ned i min Have og seer, hvorledes kong Frederik modtager sine Gjæster, jeg skal senere komme ned til Dem.»

Den »jævne danske Konges» ord falla något annorlunda

Fredrik VII.

än den ridderlige kung Carls klangfulla tal. Dock emottagas de med samma jubel, och fästen fortgår under kanonsalut, hurrarop och hälsningstelegram mellan Nordens konungar.

Kung Fredrik hälsar sin svenske broder i Stockholm:

»Jeg er i dette Öieblik forsamlet med Dine svenske og norske Undersaatter ved Gildet, som jeg giver dem i min Have. Vi ere tusinde i Tallet, som velsigne Dig!

Din Broder og Ven
Frederik.»

Och svaret från kung Carl låter ej vänta på sig:

»Jag tackar dig hjärtligen å egna som å mina förenade folks vägnar för den gästvänlighet och välvilja, du visar ungdomen från Norden!

Din tillgifne broder
Carl.»

Säkert hade aldrig förut dessa båda konungars byster och bilder tronat så ofta tillsammans sida vid sida som under detta år; ty ingen fästlig sammankomst kunde äga rum, utan att Nordens båda uppburna monarker åtminstone på detta sätt skulle vara med. Och aldrig, hvarken förr eller senare, har väl i Sverge den sång, hvarmed kung Carl hälst och företrädesvis hyllades, ljudit med sådan kraft.

Det var ej det sedvanliga »bevare Gud vår kung», som ljöd från ungdomens läppar; det var en mera så att säga personlig hyllning den hembar honom, då från dess led skallade: »Kung Carl, den unge hjälte».

Och äfven detta var ett uttryck af att Sverges ungdom, i sina högtidsstunder representerande Sverges folk, kände, att dess kung var lika svensk som den själf, eldad af samma idéer, önskningar och förhoppningar.

Och därför kunde den sju år senare, då dessa förhoppningar blifvit krossade och den framtidsstolta tanken om Nordens politiska enhet visat sig för tillfället outförbar, dock med samma varma hjärtelag hälsa den konung, som den visste vara den man i Norden, hvilken djupast drabbats häraf, i det han för dessa ouppfyllda skandinaviska drömmar led en aldrig helad sorg.

I Göteborg, där kung Carl vid konstnärsmötet 1869 kanske för sista gången i sitt lif njöt en ogrumlad glädje, uppvaktades han nämligen af de på väg till Christiania stadde danske och svenske studenterna, och, sin vana trogen, trädde han ut i deras ring, i det han hälsades med Plougs ord:

Tag mod vor Hilsen
Höibaarne Hersker!
Ungdommens Idræt
Er Du jo huld;
Synernes Straaler
Skued dit Öie;
Livstankens Lue
Lysner din Sjæl.

* * *

Konung Oscar hade 1856 i de unge skandinavernas midt yttrat: »Konung Fredrik är icke blott den förste, utan äfven den bäste dansken i sitt rike. Ingen kan bättre känna hans kärlek för sitt folk än jag, hans vän och bundsförvandt.»

Personligen önskade båda dessa konungar som bekant ett närmare politiskt förbund mellan Nordens riken.

Konung Oscar gillade tanken om Eiderstaten och betecknade Sverge såsom en af Slesvigs garantimakter på grund af traktaten af den 3 juni 1720. Det troddes allmänt i Europa, att Sverge önskade Holstein skildt från det öfriga riket med den politiska baktanken, att Londontraktaten skulle förlora sin grundval och lämna rum för en dynastisk union mellan de nordiska rikena[1].

[1] År 1848 hade Fredrik VII framställt det förslaget att som egen son adoptera härtigen af Östergötland, hvilken dock afböjde detsamma. Förslaget förnyades sedermera upprepade gånger, men med samma resultat. Julian Klaczko förtäljer dessutom i sitt arbete »Europa, Polen og Danmark» (öfvers. af C. Rosenberg, Köbenhavn 1866, sid. 331), att kung Fredrik VII ämnade testamentera sitt »konungarike» (d. v. s. hela »danska monarkien») till prins Oscar. — Redan i början af 1850-talet fanns det dock en fraktion i Danmark, som yrkade, att kronprins Carl af Sverge skulle bli den, till hvilken Danmarks krona borde lämnas efter den Oldenburgska ättens sannolika utslocknande med Fredrik VII, och detta oaktadt »Thronfölgeloven» af 31 juli 1853 förklarat prins Christian af Danmark under samma förutsättning vara arftagare till danska monarkien. Det är detta yrkande, som så skarpt klandras af Blixen-Finecke, då han 1857 i sin bekanta skrift »Skandinavismen praktisk» ordar om den stora vältalighet, hvarmed »skandinaverna» offra sitt lif för idéen. »Og hvad offrer man? Hidintil, så vidt bekjendt, kun Skaaler og Bladartikler — — Men endelig hörer man, at der med samme Veltalenhed raffles om Dynastier og slaaes Klink om Kongekroner; man hörer en Fyrste vrage, som man kun kjender lidt til, og en anden foretrække, som man

I en skrifvelse af oktober 1858 till England och Frankrike ställde sig också den svensk-norske utrikesministern på Danmarks sida.

Året därefter dog konung Oscar.

Konung Carl var, såsom visats, ännu varmare hängifven den sak, hans fader omfattat, och äfven för honom stod tanken om Eidergränsen som den enda rätta grundvalen för all skandinavisk politik.

Han intog aldrig någon vacklande hållning härutinnan; och när danska regeringen senare under olycksåret 1864 proklamerade sin helstatsidé och därmed till slut öppet uttalade,

kjender ligesaalidt. Er dette de Mænd værdigt, der ville opoffre deres Liv for en *Idé?* Det er ikke, som man sagt, Landsforræderi, det er kun Ubesindigt.»

Blixen-Finecke var såsom på en gång dansk och svensk undersåte själf skandinav, men yrkade lifligt på att skandinavismen från att endast hafva varit teoretisk nu måtte blifva praktisk.

Blixens skrift besvarades samma år (1857) med en annan från svensk sida: »Den skandinaviska frågan», af Arnliot Gellina, bakom hvilken pseudonym mången trott konung Oscar I dölja sig. Skriftens författare var dock O. P. Sturzen-Becker. Efter en historisk framställning af den skandinaviska frågan allt sedan den tid, då »ultima Thule» innehades af en enda nationalitet samt efter att hafva skildrat den skandinaviska idéns vikt och betydelse, beklagar förf. bittert »detta märkvärdiga och radicala upphäfvande af Danmarks rikes gamla arfslag», som skedde just genom »Thronfölgeloven» 1853, hvari han — och mången med honom — sag en »rysk snara». Ty, menar den kände författaren, om en förening mellan de tre rikena ej, såsom en och annan »praktisk skandinav» anser, berodde endast af ett dynastiskt arrangement, så vore den dynastiska enheten dock gifvetvis en nödvändighet för den förra. Och när de nordiska konungarne för »åtta, nio år sedan» läto tillfället gå sig ur händerna att på ett tillfredsställande sätt ordna frågan, passade Ryssland med stor skicklighet på och fick också den tillfredsställelsen att i den danska successionslagen af den 31 juli 1853 se »en väldig bom tillskjuten för en dörr, hvilken 'allt för länge' stått vidöppen». Af detta ryska inflytande på danska rikets angelägenheter spår förf. stort framtida men för Nordens trygghet; ty »om, såsom kung Oscar förliden sommar (under studentmötet 1856) med öppet förtroende till denna folkens sinnesstämning uttalade, ett *krig* mellan Sverge och Danmark är en ren *omöjlighet*, så återstår dock alltid en möjlighet af betänklig natur nog, så länge ej hela den skandinaviska Norden är ett samladt helt med en enda kollektiv politik, nämligen möjligheten af den fientliga *intrigen*, spinnande i Köpenhamn sina trådar till vårt fördärf. — —» Att förf. härvid särskildt tänkt sig möjligheten af *ryska* intriger, framgår af det följande i samma skrift.

hvad som hela tiden legat under dess politik, fanns det ej något falskt eller ordlöst däruti, att kung Carl på sin regerings tillskyndan drog sig tillbaka. Han hade aldrig förbundit sig att erkänna denna helstat, hvilken enligt de danske skandinavernas egen uttryckliga förklaring »alls ej läte förena sig med någon skandinavisk förbindelse».

Innan vi vidare omnämna Carl XV:s personliga förhållande till Fredrik VII, vilja vi därför förutskicka den anmärkningen, att de, som stämpla kung Carls varmt skandinaviska yttranden såsom stora ord och tomma fraser, begå en orättvisa.

Ty hans politik i detta stycke misslyckades och strandade i sista hand på den klippa, Danmark själf med »helstaten» utslungade i den skandinaviska strömfåran.

Man har utan tvifvel fast grundad rätt att påstå, det Carl XV i denna sin skandinavpolitik såg en sin lifssak. Och förvisso dolde sig lika litet i detta fall som i andra någon falskhet eller dubbelhet bakom hans ord. —

Bekantskapen mellan Carl XV och Fredrik VII grundlades redan 1846, då prins Carl återvändt från den resa i Tyskland, hvarunder han sammanträffat med den preussiska prinsessa Marie Louise Anna, prins Carls af Preussen dotter, hvilken var ämnad till hans gemål, men som dock ej föll honom i smaken. — Till detta återkomma vi längre fram. —

Efter hemkomsten var han sina föräldrar följaktig till Köpenhamn, där den svenska konungafamiljen på ett utsökt sätt blef emottagen; den bodde på Amalienborg, dinerade på Christiansborg, och hvarje timme undfägnades den med nya tidsfördrif, dem Christian VIII själf uttänkt.

Det jublades då öfver hela Danmark, att:

Glædens Jubeltorden
Blev tvende Rigers Tolk,
Med Kongerne i Norden
Nu favnes Nordens Folk.

Det var dock ingalunda under detta skandinaviska jubel, som Nordens båda kronprinsar knöto den vänskap eller rättare — för att tala i kung Carls egen anda — det fostbrödralag, som endast döden förmådde upplösa. Ty dåvarande kronprins

Fredrik åsåg med en viss förtrytelse, huru den svenske kronprinsen på besök vid ett slags storläger utanför Köpenhamn »drev skandinavisme» mellan tälten och en vacker morgonstund klockan 5 utdelade sina »*cekle* svenske Cigarer» till de danske soldaterna.

De båda furstarne sammanträffade sedan under storlägret i Malmö 1848.

Ur ett bref från en af kungens officerare meddela vi en målande skildring häraf:

»Det var i Malmö. Den svenska arméen var sammandragen där nere för att gå öfver till Danmark. Konung Oscar I var där med sin familj, och Fredrik VII hade rest öfver för att göra broderkonungen ett besök.

Det var en härlig sommardag, då armén skulle visas för den danske konungen. Jag stod bland den talrika folkmassan, som samlat sig för att åse defileringen. Då kom en lysande skara ridande. Det var de båda konungarne och kung Oscars fyra söner. Carl satt där så full af lifskraft, hans öga glänste af glädje öfver det krigiska skådespelet, han tycktes vara otålig öfver att ej få flyga fram som en ljungeld på sin eldiga gångare. Där red Gustaf, vacker och svärmisk, beundrad af damerna. Hans milda blick såg drömmande ut öfver landskapet. Där var Oscar, den blifvande sjömannen. Där var den ännu helt unge August.

Kung Oscar själf befann sig i mannaålderns blomstrande år, och mer än en gång såg jag hans blick med stolthet följa de unga ståtliga furstarne, en gång kanske röjande en smula misshag öfver Carl, som fått det nyckfulla infallet att låta sin hingst piruettera på ett sätt, som ej var alldeles så ceremoniellt, som den noggranne Oscar ville hafva det.

Och Fredrik, Danmarks folkkäre konung, satt där nöjd och glad. Här skulle han ju få vapenbröder i sin strid för Danmarks frihet. Och då nu Carl satte sig i spetsen för sitt präktiga husarregemente och sprängde fram som den käckaste ryttare, då kunde man ej annat än känna sig stolt öfver mannakraften hos denne yngling, man måste glädjas öfver, att Nordens konungar funnit hvarandra och att för första gången

Skandinaviens folk skulle strida gemensamt för Nordens gemensamma sak» —

Vid den närmare bekantskap, som nu knöts mellan kung Fredrik och kronprins Carl, försvann den förres inbillade förtrytelse, och ett synnerligt vänskapligt förhållande inträdde mellan dem.

Att hufvudanledningen härtill var just den af dem båda omfattade skandinavismen mera än personliga sympatier, våga vi uttala som vår bestämda öfvertygelse. Ty karaktärsolikheten emellan Carl XV och Fredrik VII var i det hela så stor, att ett dylikt gemensamt lifsintresse var nödvändigt, för att en varaktig vänskap dem emellan skulle kunna uppstå. Vi återkomma äfven härtill något längre fram.

Som vicekonung af Norge besökte kronprins Carl 1856 Köpenhamn och sin »käre broder», såsom han gärna kallade kung Fredrik.

En svensk memoarförfattare[1], särskildt utmärkt för en innerlig afvoghet emot allt, som stöter på skandinavism eller på denna tids unga rörelser i allmänhet, och hvilken på grund häraf ej ens är tillräckligt lojal att förlåta Carl XV hans »tidsenliga» sinnelag, anmärker spetsigt och tvetydigt, att med detta besök ingick skandinavismen »i sitt fylle».

Att vänskapen mellan dessa båda furstar förnämligast skulle bestått uti en gemensam böjelse för dryckesgillets fröjder, är för absurdt för att behöfva vederläggas; vi upprepa än en gång vårt nyss gjorda påstående, att det var en gemensam politisk tankegång, som utgjorde det starkaste föreningsbandet dem emellan.

Den ganska allmänt gängse uppfattningen af de båda konungarnes inbördes förhållande till hvarandra, såsom varande ett fostbrödralag äfven i dryckjom, är bevisligen icke sann: det var nämligen *icke* Carl XV, som personligen gaf anledning till de rykten, hvaraf denna föreställning framgått.

Såväl svenskar — både förtrogna vänner, underlydande och betjäning — som ej minst danskar, hvilka voro närvarande vid de båda konungarnes möten, hafva nämligen en-

[1] Posthumus, »Mina samtida», del. VIII, sid. 70.

stämmigt intygat, att då kung Fredrik, sin oöfvervinneliga vana trogen, tömt sitt glas så flitigt, att han till och med ej kunde reda sig själf, bibehöll kung Carl sin värdighet och hållning fullkomligt oförkränkta. Vi hafva äfven hört danske män opartiskt och varmt vitsorda Carl XV:s grannlagenhet och bemödanden att vid dylika tillfällen söka dölja sin kunglige gästs tillstånd.

Vid kronprins Carls nyssnämda besök i Köpenhamn 1856 emottogs han af kung Fredrik på Christiansborgs slott, där han uppvaktades af en deputation från studentkåren, anförd af Carl Ploug, som uttalade de danskes glädje »ved at see Sverrigs förste Sön og Norges förste Mand på Danmarks Grund — — — en Mand, der med Ungdommens rene Ild og Manddommens fulde Kraft omfatter de samme Fölelser og Tanker, som af Sverrigs, Norges och Danmarks Studenter have skabt et stort Broderskab.»

Härefter fördes den kunglige gästen ut på balkongen, nedanför hvilken studenterna, med facklor i händerna, sjöngo:

Og den gang hid Du vilde gaae,
var Dig ju klar den Tanke vorden,
at Du drog ikke bort fra Norden,
fordi din Vei gik sönderpaae.
Og skjöndt Du staar saa langt fra Hjemmet,
Du kan ej föle Dig som fremmed,
hvor Danmarks Tunge hilser Dig.

Medan kung Fredrik från balkongen tackade för den glädje studenterna beredt honom och hans höge gäst, begaf sig prins Carl ned på borggården och talade följande för honom så betecknande ord:

»Då konungen med egen röst tackade Eder för den välvilja, som blifvit mig bevisad, skulle jag icke behöfva höja min stämma, om det icke vore ett behof för mitt hjärta att uttrycka min glädje, att I så trofast bevaren de minnen, som I medfört från Fyris land och från Mälarens stränder, där min vagga stod. I Svithiods dalar och bland Norges fjällar ljuder samma eko af eder vänskaps röst — — Den hälsning, jag nu af eder mottager, skall jag bringa till min fader och konung och till edra trofasta vänner, från hvilka jag kommer

och till hvilka jag snart återvänder. Hos eder är ungdomshoppet, vetenskapen och fosterlandskärleken sammanknutna, och denna förening försäkrar om de rikaste frukter. Hvad jag denna afton upplefvat skall jag aldrig glömma: lika litet som de fjällar från hvilka jag kommer skola falla, lika litet som stormen någonsin kan drifva en man bort från hans väg. Dessa facklor, som nu blossa, skola släckas; men i mitt hjärta hafva de kastat ett återsken, som aldrig skall försvinna.»

Dessa sista ord hafva stundom blifvit upprepade med ett visst hån, såsom blott varande en skimrande frasbubbla.

Att kung Carl alltid, både i mera högstämda prosatal och i sin poesi, tyckte om att uttrycka sig på ultranordiskt klangspråk, är en egenhet, som han delade med många andra tidens högt uppburne män i Sverge, hvilka i likhet med honom fått sin ungdomsväckelse af 1840-talets lifligt brusande rörelser. Liksom hvarje religiös sekt har sina igenkänningsord, så tog sig ock det nordiska sinnelaget uttryck i en särskild terminologi.

Men de känslor, som lade dessa ord såväl på kungens som skaldernas tunga, voro otvifvelaktigt äkta.

Och då en och annan, med bitterhet beskyllande kung Carl för att i nödens stund hafva svikit Danmark, sammanställer dessa ord med händelserna år 1864, besinnar han ej, att en man, som af »stormen», af öppen ärlig kamp ej »drifves bort från sin väg», mot sin vilja kan tvingas till detta, då han har att göra med en bundsförvandt, hvilken, i likhet med danska regeringen ofvannämda år, icke för rent spel.

Efter konung Oscars död den 8 juli 1859 väntade man i synnerhet i danska nationalliberala kretsar, att vänskapen mellan kung Fredrik och kung Carl skulle medföra ett, som man uttryckte sig, mera »prägnant» uppträdande å den svensk-norska regeringens sida.

Tre timmar efter sin faders död höll kung Carl i sina händer ett telegram från konungen af Danmark:

»Med megen Beklagelse erfarer jag din kjære Herr Faders Endelygt. Du veed, hvor megen Deel jeg tager deri. Gud Han give dig Kraft og Helbred till at udföre din svære Gjerning. Jeg henlever Deres Majestæts din troe Ven og Broder Frederik R.»

Och ett par veckor därefter, den 27 juli, inlopp i Stockholms skärgård danska kronoångaren Falken med konung Fredrik själf ombord, incognito såsom grefve af Oldenborg. Han möttes vid Lidingöbro af kronoångslupen Kare, som förde honom till Ulriksdal, där han emottogs af kung Carl, följdes af denne på aftonen till Haga, som ställdes till hans disposition, och där han sof om natten.

Den 28 kom han utan svit till Stockholm, gjorde condoleansbesök hos enkedrottning Josefina »och blef på det hjärtligaste emottagen».

Middag intogs på Ulriksdal i strängt sluten familjekrets.

Fredagen den 29 besökte de båda konungarne tillsammans Drottningholm, hvarifrån kung Fredrik embarkerade sitt fartyg Falken och genom Södertelje kanal anträdde sin återresa till Danmark.

Samtidigt med den stora furstekongressen i Baden-Baden 1860, hölls i Norden ett annat konungamöte, som ej innebar några vådor för folkfriheten.

Carl XV och Fredrik VII träffades under denna sommar flera gånger.

Från det storläger, som i juni var anordnadt på Ljungby hed, begaf sig kung Carl den 10 i samma månad till Kronborgs slott, där Fredrik VII med en fästlig tillställning firade sin vän och grannkonung.

Till dennes värdiga emottagande hade ej blott landets konung utan ock en stor del af befolkningen i norra Seeland rustat sig. Det var tydligt, att en särskild betydelse i allmänhet tillades detta besök, långt djupare än den af många påstådda afsikten med detsamma, att kung Carl nämligen skulle få tillfälle göra bekantskap med grefvinnan Danner.

Hela dåtida prässen omtalar befolkningens samfällda bemödanden att på ett vackert och slående sätt ådagalägga sina sympatier för den kunglige gästen: »Sällan, om *någonsin*, har en furste blifvit i främmande land mottagen med så allmän hyllning och en så ädel täflan i att gifva åt gästfriheten det äfven i estetiskt hänseende mest tilltalande uttryck.»

Helsingörs stad hade styrt ut sig så präktigt, att »den mera liknade en salong än en stad»: äreportar med Sverges

och Norges vapen, kung Carls namn och valspråk prydde hela den väg, han skulle fara fram, och då ångbåten »Helsingborg» med kungen ombord gled in i hamnen, spelade en musikkår upp »kung Carl, den unge hjälte», och stadens representanter uttalade i »danska folkets» namn glädjen öfver den vänskap, som förenade Nordens monarker.

Kung Carl svarade några ord, hvarefter han med sviten begaf sig till Kronborg, på hvars borggård den danske kungen mottog den svenske med en hjärtlig omfamning.

Därefter besökte de båda furstarne Marienlysts då nya badetablissement.

Här intogs frukost, »ytterst gemytlig och mera sans façons än middagen på Kronborg; den var för öfrigt endast för *herrarne*».

Detta uttryck ur en samtida tidning åsyftar den diskussion, som i danska prässen ägt rum om ifrågavarande middag. Det hade rent af varit en »brinnande fråga» i Köpenhamn, huruvida denna middag skulle bli en »ungkarlstillställning», eller hvad man fordomdags på tämligen misstänkt danska kallade »bunteradsmåltid» (Bunte Reihe) för herrar och damer — för åtminstone *en* dam.

Detta senare blef förhållandet; grefvinnan Danner var såsom konung Fredriks gemål närvarande vid middagsbanketten, hvilken var lysande. Rosenborgs slotts gamla silfverservis prunkade på bordet, och kung Fredrik drack sin gästs skål i unionsdrottningen Margaretas vinbägare.

Efter middagen kommo Helsingsörs handtvärkarsångförening och samtliga skrån med fanor och sinnebilder och med facklor samt sjöngo för kung Carl en eldig sång af Ploug, hvarefter den förre med kung Fredrik vid handen trädde fram till fönstret och tackade med »några entusiastiska ord», hvilka gjorde »storartad värkan».

Kung Carls hemresa om natten omtalas såsom särskildt praktfull.

Oaktadt det dåliga vädret voro väldiga människomassor samlade för att hylla konungen af Sverge; ända från Köpenhamn hade man farit hit i många tusental. Alla gator voro upplysta med mareschaller, hamnen likaså, och så fort kungens

ångare »Helsingborg» satte sig i rörelse, tändes längs de breda sidorna af Kronborgs majestätiska slott bengaliska eldar, hvilka i ett nu upplyste den väldiga byggnaden och lät den i mörka natten »träda fram med sina gigantiska former som ett blekt blånande fantom».

Eldarna, kanonsaluten från fästningen och från de å redden stationerade örlogsskeppen samt de solfjädrar af stjärnraketer, som utbredde sig öfver vattnet från »Kronborgs pynt» och från skeppen, räckte hela den tid »Helsingborg» behöfde för att ånga tillbaka öfver sundet.

»Det var på detta sätt konung Fredrik lyste sin vän och gäst *hem till sitt* efter dagens glada möte», yttrade danska tidningar med en viss stolthet, under det att den bland åskådarne på svenska stranden varande skaldeskandinaven Orvar Odd hänförd förklarade, att Kronborg, klädt i eldskrud, »var den gamle kämpen, för tillfället blifven hofman — — — men i detta galanteri låg dock något mera: uttrycket af den broderliga vänskap, som förbinder Nordens båda konungar och till ömsesidig lycka äfven delas af de *folk*, som bo på båda sidor om sundet — — —» [1].

Redan nästa söndag infann sig kung Fredrik till motbesök på Ljungbyhed, med en svit af 60 personer, bland hvilka äfven befunno sig arfprins Ferdinand och prins Christian af Glücksborg; dessutom var danske utrikesministern Hall särskildt inbjuden [2].

Sextio ståtliga ridhästar fördes för kung Fredriks räkning från Helsingör öfver Helsingborg till lägret, men konungen

[1] I Tyskland, särskildt inom Rhenprovinserna, samt i Belgien drog man hvarjehanda politiska slutsatser med anledning af kung Carls besök i Danmark; så skref exempelvis »L'observateur Belge», efter att hafva omförmält det utsatta furstemötet i Baden:

»Une autre entrevue, qui ne sera pas non plus sans importance, va réunir les rois de Danemark et de Suède. Il y sera question, dit on, des duchés de Schleswig et de Holstein, au sujets desquels le roi de Danemark ne vent rien céder à Allemagne.»

[2] Angående den danske utrikesministerns närvaro berättar Posthumus, »Mina Samtida», del. X, 51, att under samtal mellan kung Carl och denne den gamla alliansfrågan ånyo framdrogs, hvarvid ett »hemligt papper» af Hall lämnades till konungen.

själf for öfver Malmö, där han af den i tusental tillströmmade skånska befolkningen emottogs lika jublande som kung Carl i Helsingör.

Under hela åtta dagar, ända till manövrens slut, räckte de båda konungslige vännernas glada sammankomst.

Fredrik VII vann vid detta tillfälle i hög grad de svenske soldaternas sympati genom sitt fryntliga och rättframma sätt.

Liksom kung Carl den 21 september 1856 blifvit dannebrogsman, ville kung Fredrik nu också bli svärdsman: men som det endast är svenska underofficerare, som kunna få denna utmärkelse, utnämdes han af kung Carl till »hedersfanjunkare» vid skånska husarregementet, hvilket roade honom mycket, och han förklarade, att han på sitt bröst alltid skulle bära »svärdsmännens» hederstecken bredvid dannebrogsmännens. Då sedan kung Carl äfven utnämt honom till hedersöfverste för samma regemente, var det en sann fröjd både för honom och hans svenske vän, då han i sin röda dolman galopperade i spetsen för regementet, i synnerhet då han en dag själf tog kommandot för att med ett »lefve kung Carl» låta det defilera förbi denne och hans gemål.

»Kung Carl», berättar en skånsk deltagare i detta lägermöte, »var själf från morgon till sena natten i oafbruten rörelse och värksamhet. Hans sätt att rida sin häst beundrades icke mindre än förut; hans uthållighet var mera än någon annans à la hauteur des circonstances. På en svart häst sprängde han rundt omkring, än här och än där, men återvände hvarje ögonblick till kung Fredrik — — —.»

Midsommardagens kväll svängde denne lifligt om i dansen, så att han rent af väckte häpnad »genom sin uthållighet som danskavaljer»; ty detta var något man ej väntat sig, och de unge löjtnanterna, fattade af hans kraftiga armar om lifvet i valsens hvirfvel, fingo besanna, »att en man alldeles icke är ur dansen, därför att han händelsevis har litet hull.»

Emellan öfningarna promenerade majestäterna en och annan gång genom tältgatorna, samtalande med en och annan af manskapet eller roande sig med att utkasta apelsiner, som soldaterna kappades om att fånga.

»Han är så vänlig, den danske kungen», var dessas stå-

ende uttryck, »men detsamma är också *vår* kung Carl», hette ständigt det eftertryckliga tillägget, och talrika små anekdoter berättas ännu om denne senares »glada upptåg» mellan tälten och på marscherna, hans nattliga inspektioner af vedetterna o. s. v. — — —

Det berättades också ett och annat om åtgången af champagne och cigarrer, samt att kung Fredrik bland annat låtit till Ljungby hed transportera flera stora lårar utsökt vin[1] och särskildt »såsom dessert en hel låda — ordnar.»

Hvarje kväll pokulerades friskt vid högkvarteret — glasen klingade utanför de kungliga tälten, tills mörkret föll på, och musiken fyllde luften med glada toner.

»Kung Carl dricker den ene efter den andre af de danske officerarne till, och skälm den, som ej tömmer sitt glas!»

Sina »underofficerskamrater» skänkte kung Fredrik vid detta tillfälle en stor silfverbägare från Christian V:s tid, fylld med femtio blanka »daler». Gåfvan åtföljdes af en mera humoristisk extrapresent: prima tuggtobak i nätta afskurna delar; detta skulle vara repressalier till kung Carl för de »ækle» cigarrerna från dennes kronprinstid. Bägaren bevaras ännu hos regementschefen, för att hvarje år den 18 juni framtagas, då gifvarens skål drickes. Af penningarne bildades en grundfond för underofficerarnes enkor.

Samma dag, kung Fredrik skulle afresa, hade regementets officerare arrangerat en afskedsfrukost för sin »hedersöfverste».

Med anledning häraf, berättas det, lät han förstå, att han i stället för att rida till järnvägsstationen ville hafva vagn efter sig, ty, kalkylerade han skämtsamt, regementet räknar 42 officerare, »det er allerede 84 Glas! Nej, Död og Pine, saa maa jeg *kjöre!*»

Han hade nämligen för sed att dricka själf med hvar och en, men fordrade tillika, att en hvar genast skulle besvara detta genom att dricka ett nytt glas med honom.

[1] Det omtalas ännu i Skåne, särskildt i Malmö, där man under dessa år hade rika tillfällen att göra denna observation, att när kung Fredriks vagn stannade utanför residenset därstädes, iakttogs först, innan han själf steg ur, det försiktiga inbärandet af hans oumbärliga, dyrbara, finaste konjak innehållande resschatull.

Då kung Fredrik afreste för att öfver Stehag fara till Lund och Malmö, var afskedet mellan de båda kungarne synnerligt vänskapsfullt och hjärtligt. Kung Carl omfamnade flera gånger sin kunglige broder »med den lifligaste effekt», som det heter härom, och kung Fredrik besvarade omfamningen upprepade gånger med tårade ögon. »Han måste till och med några minuter aflägsna sig för att bekämpa sin rörelse», berättar en åskådare, men återkom för att säga ytterligare farväl.

Som minne af detta möte utkom i Köpenhamn 1860 en litografi.

På en bädd af lager hvila tvänne kungakronor öfver Danmarks vapen, under hvilket synes en lagerkransad sköld, omgifven af danska och svenska fanor. På skölden står »juni 1860». Öfver en vacker vy af Kronborgs fästning är Sverges riksvapen afbildadt. Å ömse sidor därom stå Carl XV och Fredrik VII med en del af Ljungbyhed och dess tält som bakgrund: kung Fredrik står där, korpulent och »gemytlig», med ena armen i sidan, andra handen på sabeln och iklädd skånska husarregementets öfversteuniform. Som öfverste för danska fotgardet ser man kung Carl, smärt och smidig, rak och högrest, i sin favoritställning med armarne i kors och blickande bort till sin danske vän.

Denna tafla vann vid denna tid stor spridning och innebar liksom en synlig bekräftelse af förhoppningarna om det skandinaviska förbund, som på så många håll bidades med oro och längtan.

Kung Fredriks personliga närvaro vid en svensk manöver och hans förmåga att med sin godmodiga rättframhet vinna menige mans tillgifvenhet voro ej betydelselösa vid denna tidpunkt, då man hade all anledning att vänta, det den svenska hären inom en ej aflägsen framtid skulle komma att liksom 1848 tåga öfver till de danska öarne, men taga steget fullt ut genom att kämpa tillsammans med den »tapre landsoldat!»

Just dessa täta besök konungarne emellan bidrogo utan tvifvel till den folkstämning, som under dessa år på nytt gjorde sig gällande i Sydsverge, särskildt i Skåne.

Denna stämning, som allt sedan 1848 endast bidat tiden

för att åter flamma upp, gaf sig särskildt med hänsyn till kung Fredrik tillkänna därutinnan, att han — i egenskap af Danmarks konung — blef nästan lika populär som själfva kung Carl; hans bild hängde på bondens vägg och prunkade med lysande färger i kvinnornas kistlock vid sidan af kung Carls och drottning Lovisas. Och senare, när underrättelsen kom om hans plötsliga död, hade den skånska folkpoesin genast sin sång tillreds i den sorgbundna visa, som allmänt ljöd från folkstugor och barnkamrar:

»Konung Fredrik är död,
Tysken äter vårt bröd,
Och vårt land vill han från oss borttaga o. s. v.

Under år 1861 ägde ej någon sammankomst rum mellan de båda monarkerna.

En dylik hade dock varit påtänkt; meningen hade nämligen varit, att kung Carl på hemvägen från sitt besök i Paris detta år skulle sammanträffa med kung Fredrik på Als, och prässen hade haft ett och annat att förtälja härom.

Så skref tidningen L'Indépendance den 14 augusti 1861 följande:

»Konungens af Sverge besök i Paris fortfar att gifva anledning till talrika berättelser. I detta afseende bör en detalj rörande hitresan icke vara utan intresse. H. M. ämnade vid afresan från Stockholm begifva sig till Köpenhamn, där han var väntad; hans besök i sistnämde stad uteslöts i sista stunden från resplanen, förmodligen med konungens af Danmark samtycke — — —».

Detta åter gaf Posttidningen af den 19 augusti anledning att officiellt förklara, att »konungen vid afresan från Stockholm aldrig haft för afsikt att besöka Köpenhamn; att danske konungen då icke vistades där, utan i Sönderborg på Als, och att de båda konungarne icke råkats på sjön.»

Öfverenskommelsen emellan dem var dock den, att kung Carl på hemresan skulle stanna något på Als, hvilken viktiga militärposition liksom äfven Dannevirke och Glücksborgs slott skulle beses. För att kunna värdigt emottaga sin höge gäst, hade konung Fredrik beordrat danska gardet att infinna sig på

Als, och många andra förberedelser blefvo för samma ändamål vidtagna.

Så mycket större blef därför missräkningen å dansk sida, då det väntade besöket uteblef.

Af ett eller annat skäl — möjligen af politisk art — beslöt nämligen kung Carl att öfver Lübeck fara direkt till Sverge; den 21 augusti anlände han till Ystad.

Landshöfding v. Troil berättar i sina »Minnen», att han, som här emottog konungen, medförde till honom ett bref från grefve Henning Hamilton i Köpenhamn, »i hvilket denne förmodligen skildrade den misstämning, som uteblifvandet medfört i Danmark», ty kung Carl skref genast några rader till Fredrik VII och befallde Troil att så skyndsamt som möjligt öfverlämna dem åt denne personligen.

Troil begaf sig också redan nästa dag till Köpenhamn och därifrån till Skodsborg, där kung Fredrik med sin grefvinna då uppehöll sig, erhöll företräde, aflämnade brefvet och uttalade kung Carls ledsnad öfver, att han ej kunnat komma till Als. Fredrik VII var härunder allvarsam och fåordig.

Af den misstämning, som detta föranledde hos kung Fredrik, märkes emellertid intet, då de båda konungarne året därpå träffa hvarandra först på Fredensborg och sedan i Köpenhamn, kort tid efter det nordiska studentmöte, vid hvilket de växlat så hjärtliga hälsningstelegram.

Den 17 juli ankom kung Carl på danska ångfartyget Slesvig från Helsingborg till Helsingör under häftigt åskväder på svenska sidan af sundet. Hela denna färd blef liksom ett samladt uttryck af den »folklighet», som omgaf dessa båda furstar och särskildt kung Carl — äfven i Danmark.

Dock bör man ej häller nu förgäta, att det danska folket, i samma mån det kände sig stå på osäker grund, fäste allt större förhoppningar på Sverges stöd och i svenske kungen såg landets hjälpare. Att säkerligen de allra flesta danskar ur denna något ensidiga — ehuru på grund af landets ställning ingalunda oförklarliga — synpunkt betraktade den skandinaviska rörelsen, ligger i ganska öppen dag.

»Skandinavismen», yttrade också Ploug i sitt 'Fædreland', er acceptabel kun da den forsvarer vore Grændser.»

Emellertid täflade nu kung och folk om att värdigt och fästligt emottaga den så skandinaviskt sinnade grannkonungen.

Ett hundra ridande bönder eskorterade hans vagn ända till Postgaardstenen, ungefär $^3/_4$ mil från Fredensborg, där Fredrik VII själf ridande mötte honom med en lysande stab, hvarefter de båda redo tillbaka till slottet.

Efter taffeln afbrändes på aftonen ett »brilliant» fyrvärkeri, folkmängdens jubel för de båda konungarne var stort, och kung Fredrik yttrade till mängden:

»I veten, huru rördt mitt hjärta är i detta ögonblick, då jag har en så trofast vän vid min sida som min broder konung Carl. Låtom oss alla bedja Gud bevara konungen, min älskade broder konung Carl den femtonde — — —.»

Följande dag företogs ett triumf-intåg i det högtidsklädda Köpenhamn.

Hvarje hus från Vesterport till arfprinsens palats i Bredgade var dekoreradt med flaggor, grönt och valspråk, alla symboliska — exempelvis öfver en äreport i Bredgade:

»Hil Nordens Haab, dets Kongers Broderpagt.»

I Falkonérallén voro äreportar resta med inskriptioner:

»Ved Eder vorde Norden stærkt og frit igen!» — och: »Hil Friheds Giver, Hil hans kongelige Ven!»

En annan dekoration i Östergade hade till devis:

Velkommen hid til Axelstad
Kong Carl og Frederik Folkekjære!
Jer komme vorde skal et Blad
I Kröniken till Nordens Ære.
I Kraft af Kjærlighedens Baand
Og Loven, som skal Landet bygge,
Hersk over Norden Haand i Haand,
Dets Held og Hæder att betrygge.

De båda konungarne måste åka fot för fot i folkträngseln, tills de slutligen hunno Christiansborgs slott. Därifrån gingo de till den stora fästbanketten på Börsen, dit de voro inbjudna af borgerskapet och där alla folkklasser voro representerade vid bordet.

För den skål, som utbragtes för kung Carl, tackade denne med skandinaviska kraftord, men hjärtligt och varmt:

»Jag tackar eder af hela mitt hjärta för den fäst, jag bevistat här i Danmarks gamla kungastad och vid sidan af Danmarks folkkäre drott. Varen öfvertygade om, att det aldrig af mig skall glömmas. Tillåten mig på samma gång tacka eder på den ynglingaskaras vägnar, som nyligen drog hit från Norden för att hälsa Danmarks ungdom. De mottogos af konung och folk så väl, att det evigt skall stå i deras minne, lika fast som runor, skurna i Nordens gamla fjällar.»

Och då Fredrik VII efter slutad fästmåltid invigde Köpenhamns »Borgervæbnings» fana genom att efter gammal sed slå en spik i fanstången, tillade han:

— — — »Men jag har här vid min sida en vän, en innerligt trofast vän, som är mig kärare än min ögonsten; viljen I också tillåta honom att inviga den genom att slå in en spik?»

Detta skedde under mängdens lifliga bifallsyttringar.

Så snart konungarne förbi den paraderande borgarbeväpningen återkommit till Christiansborgs slott, anlände dit det stora fästtåg af 26 föreningar och korporationer, som ville gifva de båda furstarne en serenad. Det var åter Ploug, denne i den skandinaviska glanstiden alltjämt och på mer än ett sätt så lifligt ingripande man, hvilken var den poetiske tolken för folkets tankar:

Trygt kan vi trodse truende Fare,
Hvor Eders Venskab viser sin Magt;
Freidigt vi friste Fremtidens Skjæbner,
Hvis Eders Ætmænd arve Jer Pagt.
Derfor, I Drotter, dristig vi bede:
Skuffer ei Stammens skjönneste Haab!
Fæster i faste Former Jer Villie!
Stempler som Sandhed Skarernes Raab!

Åter tackade kung Fredrik med kraftig röst:

»Älskade, trofaste vänner! Mottagen såväl min som min älskade broders tack för den hyllning, ni bringat oss båda i dag. Såväl han som jag nedkallar Herrans välsignelse öfver det trogna och älskade danska folket.»

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Under ännu en sommar skulle dessa för skandinavismen så löftesrika besök pågå.

I juli 1863 begaf sig kung Carl åter till Skåne för att bevista det landtbruksmöte, som den 23 och 24 juli hölls i Helsingborg och till hvilket han inbjudit en stor del adliga danska godsägare[1].

Den 22 juli besökte kung Carl, åtföljd af sina bröder Oscar och August, Fredrik VII på Skodsborg, där »munterhet och skämt omväxlade med de allvarligaste öfverläggningar rörande Europas invecklade förhållanden». Kung Carl hade äfven här ett längre samtal med den danske konseljpresidenten Hall; enligt allra senaste påstående — norska Morgenbladet oktober 1890 — skulle härvid hafva »träffats aftal om en formlig allians.»

Nästa söndag, den 25, kom kung Fredrik till Malmö, där han emottogs af Carl XV och prins Oscar; efter en på residenset därstädes intagen frukost, under hvilken, som man lätt kan föreställa sig, »sinnesstämningen vàr ganska glad», afreste de kungliga till Bäckaskog.

På vägen besöktes grefve Hamiltons vackra herresäte Ovesholm, där en gång Christian IV bott, medan han anlade Christianstad. Denne konungs porträtt finnes på slottet. Kung Fredrik erinrade också i ett tal om forna tider och jämförde dessa med nutiden, då han i endräkt och vänskap på Ovesholm var förenad med sin kunglige vän. Han förbehöll sig att få sända sitt porträtt till detta ställe, så att det kunde få plats bredvid hans store företrädares.

Först utåt aftonen fortsattes resan öfver Christianstad till Bäckaskog, dit de båda konungarne anlände sent på natten. Hela slottet var illumineradt, trädgården och stora alléen, genom hvilken kungarne skulle åka fram, voro upplysta med kulörta lampor, och de små kanonerna, hvilka voro anskaffade

[1] Kungen inbjöd flera af dessa, bland andra grefvarne Holstein-Holsteinborg, Holstein-Ledreborg och Ahlefeldt-Laurvigen m. fl., att senare komma till Stockholm. Inbjudningen efterkoms i början af augusti samma år. De danske gästerna, yttrar Alex. Thorsöe i sitt stora arbete »Kong Frederik VII:s Regering» del. II, sid. 925, »fik en meget sympathetisk modtagelse fra det svenske Aristokratis side, hvad der ogsaa tydedes som et Tegn paa, at den skandinaviske Tanke fik tilslutning i disse Kredse.»

för detta tillfälle och som ännu stå på slottets borggård, voro anbragta på en höjd nära slottet, den s. k. Turkbacken, hvarifrån skott på skott dånade ned i vattnet, för att det skulle »smälla så mycket starkare». »Middag» serverades kl. 12 på natten.

Nästa dag visade kung Carl sina gäster det gamla klostret, den stora parken och stuteriet, hvarefter en liten utflykt företogs tvärs öfver sjön bort till Karsholm.

Samma dag gafs på Bäckaskog stor dinér för konung Fredrik, och det är statsministern De Geers närvaro vid denna middag, som gifvit anledning till så många slutsatser in i senaste tider. »Fædrelandet», juli 1863, ansåg detta bevisa, att »de allvarligaste politiska öfverläggningar ägt rum». Och norska Morgenbladet af okt. 1890 berättar i en artikel rörande dessa förhållanden, att »vid dessa möten voro danske konseljpresidenten Hall och svenske konseljpresidenten De Geer närvarande. Man misstager sig knappast, om man förutsätter, att vid dessa möten det preliminära förslaget till en allians framstod såsom en *fait accompli* mellan de båda konungarne, hvilket omständigheterna tvungo kung Carls rådgifvare att acceptera såsom preliminärt antaget — — —.»

Någon antydan om, att äfven Hall vid detta tillfälle skulle varit bland de danske gästerna på Bäckaskog, hafva vi för vår del däremot ej funnit vare sig i samtida präss eller memoarliteratur[1], och lika litet hafva vi någonsin i samtida skildringar sett något påstående om, att De Geer skulle hafva varit med i Skodsborg. Berlingske Tidende af 30 juli 1863, som innehåller en ganska utförlig skildring om besöket på Bäckaskog samt resan därifrån, då båda konungarne i vagn företogo en färd genom en del af östra Skåne, omnämner ej ens med ett ord De Geers närvaro på Bäckaskog. Tidningen lägger däremot så mycket större vikt vid den omständigheten, att de båda konungarne under den långa resan begagnade samma vagn: »det kan med visshet antagas, att framtidens eventualiteter

[1] C. Th. Sörensen berättar dock i sitt arbete »Den Anden Slesvigske Krig», sid. 117, att »den 26 juli (1863) gjorde Frederik VII et Gjenbesög hos Kong Carl i Skaane og havde sin förste Minister med sig». Denna uppgift torde dock få betraktas såsom bevisligen felaktig.

utgjort ämnet för deras samtal såväl under åkningen som annars i enrum; många uttalanden från båda sidor bära vittne härom.»

Själf har De Geer om middagen på Bäckaskog, som ägde rum den 26 och ej den 25 juli, med anledning af ofvan anförda uttryck ur norska Morgenbladet lämnat den upplysning[1], att han hvarken var med kung Carl på Skodsborg eller i Malmö, att han aldrig talat med excellensen Hall eller ens veterligen sett honom och aldrig talat ett ord politik med konung Fredrik VII. »Det är möjligt, att den enda gång jag sammanträffade med kung Fredrik på Bäckaskog var den 25 juli 1863, hvilket jag icke minnes. Jag kom då dit strax före middagen och satt icke bredvid honom vid bordet. Omedelbart efter det vi stigit från bordet, där han råkade ut för en opasslighet, gick han upp på sina rum och återkom icke till sällskapet, förrän jag rest min väg. Jag har aldrig hört, att underhandlingar om det alliansförslag, som afhandlades på Skodsborg, fortsattes på Bäckaskog, då åtminstone hvarken Hall, som icke var där, eller jag däruti deltogo.»

Att de underhandlingar, som börjats på Skodsborg, blefvo fortsatta på Bäckaskog — åtminstone emellan de båda monarkerna — förefaller dock lika naturligt som troligt.

En framstående och framför allt, såsom det synes oss, objektiv dansk historisk författare[2] har om denna sommars båda märkliga kungamöten yttrat, att dessa icke blott voro vittnesbörd om den personliga sympati, som förenade de båda monarkerna, utan »de hade en betydelsefull politisk bakgrund. Härpå tydde den omständigheten, att konseljpresidenten Hall i Skodsborg haft en längre konferens med konung Carl den femtonde, liksom det väckte uppmärksamhet, att justitieminister De Geer, en af det svenska kabinettets mest framstående män, bevistat konungarnes sammankomst på Bäckaskog.»

Redan i en depesch af den 19 juli till svenska sändebuden i London och Paris hade grefve Manderström förklarat, att Danmarks och Sverges-Norges intressen voro så nära

[1] Nya Dagligt Allehanda okt. 1890.

[2] Alex. Thorsöe: Kong Frederik den Syvendes Regering, del. 2, sid. 925, 938, 939.

sammanknutna, att de förenade konungarikena ej kunde förbli en passiv åskådare af ett tyskt anfall mot Danmark[1]. Hall önskade nu, att detta solidariska förhållande mellan de tre nordiska rikena skulle få sitt uttryck i en traktat, som skulle försäkra Danmark om understöd från Sverge-Norge mot ett fientligt infall från Tysklands sida.

Planen om ett sådant nordiskt försvarsförbund, berättar ofvan anförda danske historiker vidare, »antog så småningom fastare form under tankeutbytet mellan utrikesministern Hall och det svensk-norska sändebudet, grefve Henning Hamilton, samt mellan konungarne under mötet i Skodsborg och på Bäckaskog.»

Hall sände därefter Manderström ett utkast till svar på förbundsbeslutet af den 9 juli[2], hvari danska regeringen nekade att återtaga 30-marspatentet samt anmodade den svenske ministern att härom uttala sig.

Grefve Manderström föreslog sedan i en depesch af 12 aug. 1863 till grefve Hamilton ett par mindre väsentliga ändringar samtidigt med att han förklarade, »att konung Carl den femtonde fullkomligt gillade svaret, som var i öfverensstämmelse med den uppfattning, han under samtalet med konseljpresident Hall i Skodsborg bildat sig om detsamma, och att han ansåg det förenligt med den danska regeringens intressen, att svaret ofördröjligen sändes till Frankfurt.»

Vi hafva anfört dessa fakta ej så mycket för deras rent politiska innehåll, som emedan de otvetydigt gifva förhanden, att dessa de båda konungarnes sista sammanträffande värkligen hade en betydelsefull »politisk bakgrund».

Efter den förut omtalade utflykten i vagn — hvarunder äfven ryttmästare Stjernsvärds säteri Vidtsköfle besöktes — foro monarkerna till Sösdala station, där det hjärtliga afsked

[1] Denna depesch var klarligen afgifven under förutsättning af att Danmark orubbligt skulle stå fast vid 30-marspatentet samt den politik, det inför Sverge angifvit sig följa.

[2] Tyska förbundet hade nämligen beslutat, att om danska regeringen vidhöll 30-marspatentet, skulle förbundet upptaga beslutet af 12 aug. 1858 om exekution i Holstein-Lauenborg.

ägde rum, som väl ingen af de båda vännerna anade skulle varda ett sådant för alltid.

Knappast fyra månader därefter inträffade Fredrik VII:s oväntade död på Glücksborg.

* * *

Att det var den hela Norden genomströmmande enhetstanken, som grundlagt vänskapen mellan kung Carl och kung Fredrik, hafva vi redan omnämt, liksom ock att det var denna gemensamma ideala tanke, denna drömda kamp sida vid sida för samma mål, som mera än det rent personliga förhållandet dem emellan lade öfver deras vänskap detta romantiska skimmer af ett fostbrödralag[1].

Därtill kom, att äfven samma tid ställde i andra hänseenden till dem samma uppgifter; till dessa förhöllo de sig båda lika, på så sätt att de med sympati och deltagande omfattade och understödde desamma; äfven detta gjorde deras ställning såsom regerande furstar i viss mening likartad och bidrog i icke ringa grad att närma dem till hvarandra i samarbete.

Det har mer än en gång offentligt blifvit antydt — och i Danmark är det ännu ett gängse tal — att vissa så att säga sämre sidor, gemensamma för dem båda, skulle hafva bildat det hufvudsakligaste föreningsbandet emellan dem. En viss sanning ligger det otvifvelaktigt däri, att de fäster, som firades under de kungliga sammankomsterna, ej alltid buro stämpeln af kunglig värdighet.

Som vi förut nämt, faller ansvaret härför ej i första rummet på kung Carl.

Man måste härvidlag fästa en ej ringa vikt vid den folkopinion, som växte upp i Skåne, där de nordiska kungamötena till stor del försiggingo. Vid de uttalanden om dessa, man däremot i Danmark ännu får höra, eller hvilka man kan läsa

[1] Den uppfattning, vi hört uttalas af en framstående dansk statsman, »att förbindelsen mellan de två nordiska konungarne *förnämligast* skedde genom frimurarorden», tro vi ej vara riktig. Dock är det antagligt, att äfven *detta* gemensamma intresse varit en anledning till godt samförstånd dem emellan.

i den danska präss- och broschyrliteraturen, kan man ej fästa djupare afseende, enär förmågan att rätt bedöma Carl XV i detta land nästan helt och hållet saknas.

De föga objektiva biografier och »Livserindringer», vare sig i bok- eller broschyrform, hvilka inom den danska literaturen beröra Fredrik VII, gifva med mycket få undantag vid handen, att det är skildrarens egen partiståndpunkt, som allt för mycket bestämmer omdömet, när fråga är om denna tids händelser och ledande män.

I Skåne anslogs man visserligen af Fredriks VII:s godlynthet, men han väckte där aldrig den respekt för det kungliga majestätet, som alltid följde Carl XV.

Personer, där bosatta och som stått de båda konungarne nära och haft rika tillfällen att iakttaga deras sammankomster, inlägga — oftast nästan omedvetet — en afgjord skiljaktighet i sina berättelser om dem: Fredrik VII omtalas alltid med ett visst godmodigt leende, Carl XV däremot med vördnadsfull tillgifvenhet. Ett likställdt omdöme öfver deras personligheter anses omöjligt; därtill var Carl XV sin danske vän i hvarje hänseende allt för öfverlägsen.

Carl XV:s så mycket omtalade vänskap för kung Fredrik måste enligt vårt förmenande ses i en betydligt modifierad dager.

Konung Fredrik var fullt medveten om sin svenske »broders» personliga öfverlägsenhet i karaktär och begåfning; han hyste därför för denne en djup högaktning och såg så att säga alltid upp till honom. Att detta gjorde sitt till att stärka kung Carl i hans vänskap för honom, är helt naturligt; han betraktade Fredrik VII som en oförarglig, godmodig människa och skrattade ibland smått åt honom.

Men hans vänskap för honom var ingalunda af samma art som den, hvilken orubbligt fäste honom vid de mera personliga vänner, han på en gång högaktade och höll af.

Framför allt bör det icke förgätas, att sammanvaron mellan konungarne aldrig räckte längre än högst några få dagar i sänder, ibland endast en dag eller några timmar.

Skillnaden i begåfning och karaktär kom därigenom icke att i någon nämnvärd mån framträda på ett sätt, som kunde

störa harmonien dem emellan, hvilken naturligtvis förhöjdes af mötenas yttre fästlighet.

Och tvifvelaktigt är, huruvida Carl XV kunnat bibehålla den tillgifvenhet, han värkligen hyste för Fredrik VII, i fall han under längre tid skulle varit tillsammans med honom.

Att kung Carl ej *personligen* var fäst vid kung Fredrik *så,* som han var det vid sina egentlige »vänner», framgår ock däraf, att han efter dennes död endast sällan talade om honom och då utan egentliga uttryck af personlig saknad; ej häller hafva vi någonsin vare sig i hans egna skriftliga eller i efter honom citerade yttranden funnit något, som antyder varmare känslor af aktning eller förtroende för kung Fredriks person.

Helt visst gjorde dock kung Carl inför sig själf aldrig någon analys af dessa sina känslor, och den grad af vänskap, han hyste för Fredrik VII, var uppriktig, fastän den säkerligen förnämligast var grundad på uppfattningen af hvad just det politiska »fostbrödralag» kräfde, som han ingått med en Nordens kung.

Det var sålunda — vi betona det ännu en gång — något långt allvarligare än jaktens eller fästgillets nöjen, som förenade de båda konungarne.

* * *

Fredrik VII är så mycket införlifvad med Carl XV:s historia, att en något utförlig skildring af honom ej kan vara opåkallad, hälst som han är en af den »skandinaviska periodens» mest omtalade personligheter.

Af de karaktäristiker, som finnas öfver Fredrik VII, framgår, att han *just såsom konung* besatt egenskaper, hvilka förklara den så vanliga sammanställningen af honom och Carl XV såsom tvänne Nordens mest populäre och folkkäre konungar. Ty i *detta* hänseende rådde dem emellan en ej ringa likhet.

Det bekanta yttrande, Fredrik VII den 6 juni 1863 fällde till den nyvalde sjuttonårige konungen af Grekland, är i samklang med den svenske konungens valspråk:

»Lad det stedse være din Stræben at vinde og bevare dit Folks Kærlighed. Jeg vil ikke rose mig derved, men det

er af Erfaring, jeg taler, naar jeg siger, at deri bestaar en Konges sande Lykke. Hold fast paa dit Lands Forfatning, stræb stedse at skaffe den Godkendelse, og sörg for at den bliver overholdt. Naar du gör dig dette til Regel, vil det gaa dig og dit Land vel — — —.»

Detta var kung Fredriks lefnadsregel såsom *regent*.

I Frankrike tvistade man under hela Louis Philippes regering om den af Thiers uttalade berömda satsen: »le roi règne, mais ne gouverne pas». Och samma strid hade i flera årtionden pågått i Norden. I Sverge både regerade och styrde Carl Johan i ständig strid med oppositionen, som ville tilllämpa Thiers' regel, och äfven hans son hade ett för allenastyrande böjdt lynne. Carl XV däremot uppfyllde den konstitutionella princip, som ligger i ofvannämda uttryck, hvilket innebär vilkoret för att varda en folklig kung.

Och kung Fredrik i Danmark hälsades såsom sitt folks befriare just från det konungsliga enväldet. Han gaf det dess politiska frihet — och därjämte frihet i alla riktningar: religionsfrihet, församlingsfrihet, tryckfrihet m. m. Landets frihetskraf utvecklades i Danmark under hans regering liksom i Sverge under kung Carls, och aldrig försökte kung Fredrik återtaga, hvad han en gång gifvit, oaktadt de många påtryckningar, för hvilka hans regering icke mindre än andra samtida regenters var föremål under den reaktion, som följde efter 1848 års händelser. Han aktgaf på den allmänna opinionen, och han var hörsam mot densamma.

Därför kan också den danske historieskrifvare[1], som fullt opartiskt söker skildra denna tid, erkänna den vackra sanningen i det tal, konseljpresidenten Hall den 19 januari 1863 på femtonde årsdagen af Fredrik VII:s regering höll till denne, och hvari betonades, att det varit denne konungs sköna lott att gå i spetsen för det danska folkets uppväckande till ett kraftigt och medvetet lif, hvilket uppenbarat sig i mod och hänförelse under faror och blodig strid, i ståndaktighet och uthållighet under hårda öden och tunga tider, i en dittills okänd utveckling af landets rikaste hjälpkällor. Och kraften,

[1] Alex. Thorsöe, »Kong Frederik den Syvendes Regering», del. II, sid. 861.

som utvecklat allt detta lif, låg i friheten, Fredrik VII:s gåfva till det danska folket, »en sjelden kongelig Gave, thi det er sjeldent, at Historien opviser Exempel paa, at Friheden skænkes af en Konge med villigt Sind og af et godt Hjerte, og endnu sjeldnere, at den gennem Aarenes Vexel og Omskiftelser bevares og fredes med Troskab og Kærlighed af den Konge, der har givet den».

Kung Fredriks svar på detta tal är karaktäristiskt:

»De har sagt, at det er femten Aar siden jeg tiltraadte Regeringen. Ja, det er femten Aar siden, at jeg gav min höjsalig Herre og Konge paa hans Dödsleje det höjtidelige Löfte, at jeg skulde gjöre hans elskede Danemark lykkeligt. Jeg ved med mig selv, at jeg har bestræbt mig derfor, og jeg vil vedblive dermed til min sidste Stund.»

Liksom Carl XV i Sverge gjorde han folkets sak till sin och förlorade ej därpå.

För det demokratiska partiet i Danmark stod han också omstrålad af en särskild glans såsom »junigrundlagens» gifvare, och den stora befolkningen hyste för honom, utan hänsyn till hans mera personliga, sämre egenskaper, värklig och varm tillgifvenhet.

Ej för intet kallades han af sitt folk »den mest danske konung, som i århundraden suttit på Danmarks tron». Detta hans danska sinnelag gaf honom en personlig makt öfver hans undersåter, som kanske få danska konungar ägt.

Meningarna om honom hafva efter hans död varit starkt delade, och många klandrande röster hafva höjts emot honom — särskildt från de håll, där hans folkliga böjelser voro illa sedda. En högt uppsatt dansk statsman påpekar på grund häraf i sina memoarer[1] ställningen inom landet vid Christian VIII:s död och framkastar den frågan, huru Danmarks öde skulle hafva varit, om ej kung Fredrik funnits. Under Christian VIII, säger han, hade spänningen mellan det danska och tyska elementet, underblåst af konungens vacklande och självmotsägande hållning, stigit till en grad, som måste föra till brytning, och allt berodde på, hvilken riktning som skulle

[1] »Lösrevne Blade af Livsminder» af M. Rosenörn, Köbenhavn 1888.

segra. Utom prins Fredrik fanns det vid denna tid inom det danska konungahuset *ingen,* som kunnat bli ett »stöd för danskheten.»

Om man således, menar samma författare, äfven officiellt[1] kunnat hindra prins Fredrik från att bestiga tronen, skulle dock alla nationella och liberala element i Danmark hafva samlats omkring honom och inbördes krig och split stått för dörren.

Att hafva utgjort en samlande och enande makt inom sitt land, detta torde således hafva varit Fredrik VII:s historiska uppgift.

Den ställning, han härigenom intog till sitt folk, kunde naturligtvis endast bidraga att öka Carl XV:s sympati.

I likhet med kung Carl ägde han den stora egenskapen, sällsynt hos furstar, att icke anse sig själf för mer än han var, isynnerhet icke bättre än alla andra. Och då han blef konung, glömde han allt gammalt groll och valde sina ministrar ofta bland dem, som uppträdt skarpast emot honom, exempelvis då han ur »Fædrelandets» redaktion kallade Monrad och Orla Lehmann.

»I hans konungslighet låg något af husmanskost, som smakade den stora massan och drog denna allt närmare honom», har af en skildrare blifvit sagdt om konung Fredrik.

I detta fall var han raka motsatsen till kung Carl, hvars kunglighet aldrig — ej ens då han uppträdde mest enkelt och privat — gaf intryck af borgerlighet. Kung Fredrik skulle mången gång lätt nog kunnat förväxlas med hvilken »jævn» köbenhavnsk kälkborgare som hälst. Kung Carl var och förblef alltid »konungen»; både såsom enskild man, konstnär och diktare präglades han, enligt vår mening, af en helt annan individuell begåfning än sin vän Fredrik. I allt hvad kung Carl säger och gör, i hans glada skämt och snabba repliker, är alltid en viss klang; kung Fredrik däremot kommer en att tänka på den björnsonska i annat sammanhang om honom uttalade strofen: »Det viste sig strax, han var bonde-

[1] Härmed åsyftas de skandalösa ryktena om Fredrik VII:s tvifvelaktiga börd, rykten, hvilka från alla håll blifvit fullkomligt vederlagda.

dum på deres Kneb, Forrædernes fineste Klögt slog bom paa hans smule Begreb — — —.»

Han ägde endast ett mycket begränsadt kunskapsmått och var blottad på högre intellektuella intressen. Från många håll påstås han ej ens hafva varit »fullt normal», och bevisen härför förefalla endast alltför sorgligt ovedersägliga.

En skildrare[1] har yttrat, att hans »intellektuella anlag såväl som de moraliska» ej voro de bästa och att de ej fått den »bästa ledning». Denna sista omständighet måste, enligt vår mening, mildra eftervärldens dom, så att icke allt ansvaret lägges på konungen själf. Från sitt första till sitt nionde år var han nämligen anförtrodd åt en »dansk bondepiges», Christiane Regersens, vård. Denna lär dock hafva ägt *någon* bildning och väckt prinsens håg för danska folkets minnen; hennes inflytande lade också grunden till hans kärlek för »folkets jævne lag». Den fynska allmogen är äfven känd för sitt sinne för fornminnen, och intresset för sådana väcktes hos Fredrik VII redan vid tidigaste år. Sedermera leddes hans uppfostran utan allvar och bestämdhet och under ständig ovilja å hans faders sida. För att stärka hans tidigt slappade närver lät man honom sysselsätta sig med »sjölekar» på Lyngby sjö; detta gjorde honom tidigt sjövan; på samma gång är det ett faktum, att han liksom sin fader saknade personligt mod, då han befann sig på »landejorden».

På grund af sin vacklande hälsa — redan i sin barndom ansågs han skrofulös, hvilket hans pussiga osunda utseende äfven vid mognare år tycktes bekräfta[2] — var han af sin läkare förbjuden all intellektuell öfveransträngning. Detta gjorde, att han endast sällan deltog i regeringens öfverlägg-

[1] Konferensrådet Madvig, »Livserindringer».

[2] Det som allt från ungdomen mest försvagade och förstörde honom säger excellensen Rosenörn något oklart i sina »Livserindringer», i hvilka han tager kung Fredriks *försvar* gent emot de mycket nedsättande beskyllningar konferensrådet Madvig gjort honom i *sina* memoarer, »var den overförelse i Praxis af, hvad man nu kalder den Strindbergske teori», till hvilken en af hans omgifning påstås hafva förledt honom. Dock anser Rosenörn, att först efter 1832 »prinsens demoralisation utvecklat sig till skandal». Hans sjuklighet ökades sannolikt i ej ringa grad af den dryckenskap, till hvilken han nästan häjdlöst hängaf sig.

ningar, men då detta hände, kunde han en och annan gång förvåna sitt statsråd med slående uttalanden. Han ägde dessutom ganska snabb blick, starkt personalminne och lätthet att i samtal finna träffande, men stundom bitande och hänsynslösa vändningar. De personer, för hvilka han hyste förtroende, hade dock aldrig svårt att underhandla med honom och funno honom då »klok och välvillig»; hans förtrogne förstodo emellertid, att dessa förhandlingar alltid borde ske i »enrum».

Men när han gifvit sin hand på något, höll han det också.

Han ägde, som sagdt, ej ringa af den äkta danska »spydigheden», och oaktadt han var mycket vänfast, gjorde han dock ofta sina vänner till skottafla för sitt skämt. Om han sårat någon, sökte han dock alltid ifrigt åter godtgöra detta. Ibland kunde det hända, att han liksom åtrade sin rättframhet och tycktes erinra sig, att då han var kung, borde han också spela kung. Han kunde då med en nästan pompös värdighet och i självkänslan af att vara den siste Oldenburgaren utbrista: »Veed De ikke, med hvem De taler? Jeg er Danmarks Konge!»

Men rätt länge kunde han ej hålla ut med denna för hans väsen främmande högtidlighet, och det var honom utan tvifvel kärt att efter dylika scener åter få tända sin väldiga sjöskumspipa.

Detta grundlade åter den stora enkelhet, som utmärkte honom, ett drag, hvilket på samma gång det inför hans folk liksom litet försonade hans stora fel och svagheter för att icke säga laster, äfven mycket bidrog att invärka sympatiskt på den svenske grannkonungen.

Han var äfven i besittning af en viss godmodig hjärtlighet — en naturlig följd af ofvannämda drag — som i ännu högre grad vann åt honom menige mans tillgifvenhet.

Ett enda exempel.

En gång, då han som konung 1848 red öfver Holmens bro i Köpenhamn, uppstod det en våldsam trängsel omkring honom. En person fattade då i hans stigbygel för att hålla sig fast vid denna; då konungens adjutant red fram för att hindra detta, sade kung Fredrik helt lugnt och saktmodigt:

»Låt honom hålla sig till mig i dag, så håller jag mig till honom en annan gång.»

Af alla de repliker, som tilläggas Fredrik VII, erinrar denna mest om sinnelaget hos hans svenske vän Carl XV.

Ansågs denne senare frikostig med ordensutdelningar, kunde detta med mångdubbelt större skäl sägas om Fredrik VII. Han var så gifmild med dannebrogen, att det påstods, att han gärna skulle hafva fäst två kors på samma bröst i stället för ett, och då man en gång gjorde honom uppmärksam på, att högstdensamme allt för mycket likt och olikt utströdde detta hederstecken, säges han hafva svarat:

»Om jag kan glädja folk med så litet, så hvarför skulle jag inte göra det? Och för öfrigt är det ju afundsvårdt att vara konung öfver en nation af idel riddare.»

En liten lustig interiör från Bäckaskog vilja vi äfven meddela.

Under vistandet därstädes 1863 brukade de båda konungarne, såsom vi vid annat tillfälle omnämt, tidigt om morgnarne vittja ålkistan; ålen serverades sedan till frukost, efter hvilken man slog ett parti kägel. Den korpulente kung Fredrik förmådde vanligen ej kasta kloten, utan rullade dem fram. Som bekant kallas den mellersta af de främsta käglorna »tysken».

En gång kom sålunda kung Fredriks klot makligt fram och träffade just denna kägla.

»Min själ, slog icke danske kungen tysken», utropade en af de närvarande (Daniel Hwasser).

»Min kære Ven, for de Ord maa De virkelig have Dem en Dannebrog», utbrast kung Fredrik skrattande.

Och så skedde äfven.

Som vi redan antydt, utgjorde kung Fredriks osedliga lif den mörkaste punkten i hans karaktär, och därmed sammanhängde äfven hans olyckliga äktenskapliga förhållanden.

För att något beriktiga den uppfattning, man här och hvar hör uttalas angående det inflytande, hans giftermål med »grefvinnan Danner» skulle hafva utöfvat på vänskapen mellan honom och kung Carl, vilja vi i korthet uppehålla oss något härvid.

Redan 1828, således vid 20 års ålder, förmäldes prins Fredrik med prinsessan Wilhelmina, Fredrik VI:s dotter.

Äktenskapet lär dock — ehuru barnlöst — ej hafva varit så olyckligt, som från många håll påstås, ingen af dem önskade åtminstone den skilsmässa, som sedan, enligt faderligt och kungligt påbud, kom till stånd på grund af statshänsyn.

Emellertid var det ej för intet, som prinsen 1834 sändes till Jägerspriis för att på så sätt lösryckas från dåliga förbindelser. Redan då torde emellertid hans bekantskap med den blifvande grefvinnan Danner vara gjord.

Skilsmässan från hans första gemål ägde rum 1838.

1841 blef han förmäld med prinsessan Carolina Charlotta af Mecklenburg-Strelitz, hvilken aldrig kunde öfvervinna sin motvilja för honom.

Detta afgjordt olyckliga och likaledes barnlösa äktenskap, som åter upplöstes 1846, anses hafva bidragit till ett nytt närmande till grefvinnan Danner eller, som hon då hette, »jomfru Rasmussen», hvilken under närmast föregående åren vistats i Paris och nu ägde en modebutik i Vimmelskaftet i Köpenhamn. En eldsvåda förstörde lagret, och kronprinsens närvaro vid tillfället gaf förbindelsen en fastare prägel, som slutligen några år senare ledde därhän, att Seelands biskop, J. P. Mynster, den 7 augusti 1850 i Fredriksborgs slottskyrka vigde Danmarks konung till vänster hand vid »Lehnsgrevinde Luise Kristine Danner» [2].

Att detta giftermål bragte honom själf så mycken »lycka» i lifvet, som han önskade sig, får väl tagas för gifvet; välbekant är emellertid, att det väckte sorg och harm i hans rike, synnerligast inom de aristokratiska kretsarna, hvilka öppet visade sitt missnöje och drogo sig undan »hofvet», medan folkpartiet

[1] Redan ett par år förut hade det varit kung Fredriks afsikt att företaga detta steg, men politiska hänsyn hade hindrat det. I mars 1849 hade han officiellt för sin ministèr tillkännagifvit afsikten att före sin afresa till hären, »hvor kun Gud raader for Liv og Skæbne», ingå äktenskap med nämda dam; men ministèren afrådde detta med hänsyn till de just då inledda fredsunderhandlingarna med utlandet och det förestående ordnandet af tronföljarfrågan. Fredrik VII väntade därför att utföra sitt beslut, till dess flertalet af stormakterna genom Londonprotokollet af den 2 augusti 1850 uttalat sig för bevarandet af den danska monarkiens integritet.

iakttog en hållning af mera tyst ogillande: kung Fredrik hade genom sitt grundlagsåtgörande tillräckligt starkt vunnit själfva folket för att binda dess tunga — dock endast till en viss tid, ty under årens lopp har det i Danmark uppstått en hel »Dannerliteratur» af till större delen mycket skandalös art. Förteckningen öfver alla broschyrer i detta ämne skulle kunna bilda en hel katalog för sig.

Och Danmarks folk hade otvifvelaktigt också all anledning att häpna öfver sin konungs val af hustru.

Utan att ingå i vidare detaljer vilja vi endast nämna, att hennes börd var den lägsta, hennes rykte det sämsta och hennes föregående lif af den art, att man hälst undviker att tala därom. Grof och karlavulen, var hon äfven till det yttre mycket litet tilltalande; hon saknade dock ej en viss begåfning och förstod dels att behärska den slappe Fredrik VII, dels att »roa» honom. Om det sätt, hvarpå detta senare skedde, har mycket blifvit taladt, hvilket med någon sanning äfven synes innebära stora öfverdrifter. Visst är, att hennes inflytande på kungen i flera hänseenden till och med var godt[1].

För att söka afhjälpa de obehag, till hvilka detta morganatiska äktenskap gaf anledning särskildt inom hoflifvet, gafs på utrikesminister Scheeles inrådan åt förbindelsen ett slags officiell karaktär, i det konungen befallde, att hans äktenskap skulle offentliggöras i statskalendern. Han underrättade därefter de furstar, med hvilka han var förenad genom släktskapsband, samt *konungen af Sverge-Norge* om sin förbindelse med grefvinnan Danner, hvilken i mer än ett hänseende hotade att försätta honom i skef ställning just till det svenska konungahuset.

Naturligtvis gaf detta äktenskap, hufvudsakligast genom sin upplösande invärkan på hoflifvet, anledning till en obundenhet, hvilken mycket bidrog att gifva de båda konungarnes

[1] Konung Fredrik själf skall ofta till excellensen Rosenörn såsom »grefvinnans» hufvudförtjänst hafva framställt hennes invärkan på honom vid bildandet af »marsministeriet», och en annan högt uppsatt man, finansministern grefve Sponneck, har försäkrat, att landet vore skyldigt henne tacksamhet för det hon »med framgång motvärkat kungens anlag att dricka, som han ärft af sin 'oldefar' Fredrik V».

möten den nog fria stämpel, mången vill framhålla såsom den ensamt förhärskande.

Att kung Carl ingalunda anslogs af grefvinnan Danners personlighet, så i allt en motsats till den bild af kvinnlighet, han skattade högst, veta vi med bestämdhet, liksom ock, att hennes närvaro föreföll honom rent af obehaglig. Den kända anekdoten om hans svar på kung Fredriks förfrågan huruvida denne finge »tage sin ›kone» med, utvisade den ringa grad af aktning, han hyste för henne, ty han skulle utan tvifvel aldrig hafva tillåtit sig ett tvetydigt skämt om en kvinna, för hvilken han hyste sympati eller högaktning, allraminst då denna kvinna var hans väns hustru.

Och sina känslor i detta hänseende dolde han ej ens offentligt.

Så var det kung Fredriks tanke, att vid den middag, han vid Carl XV:s besök på Kronborg 1860 anordnat därstädes, den kungliga gästen skulle hedra grefvinnan genom att föra henne till bordet. Kung Carl, som märkt arrangementet och ingalunda var belåten därmed, förekom då detsamma genom att taga kung Fredrik under armen, innan denne hunnit säga något, och med utropet: »Kom nu, Fredrik, så gå vi» föra honom med sig in i matsalen.

Grefvinnan Danner skall också af allt hjärta hafva vedergällt kung Carl hans motvilja för henne; en af Fredrik VII:s personliga vänner har för oss förklarat, att hon rent af hatade honom, ej minst därför att han lifligt önskade »befria kung Fredrik från kammarherre Berling».

Mycket betecknande äro äfven orsakerna till ministèren Halls afgång 1859. Den hade nämligen till Fredrik VII framställt tvänne fordringar, som denne afslog. Den första var aflägsnandet af kammarherre Berling, kungens privatsekreterare och förtrogne, emedan han »utöfvade ett störande inflytande på det vänskapliga förhållandet mellan Fredrik VII och Carl XV». Det andra yrkandet var, att grefvinnan Danner skulle afhålla sig från att uppträda officiellt vid konungens sida såsom hans hustru, enär hon genom dylika »Overgreb» gaf anledning till att främmande hof, särskildt det *svensk-norska,* kände sig bortstötta.

Då man känner det förhållande, hvari kammarherre Berling stått till grefvinnan Danner före hennes giftermål, samt den andel, han hade uti att detta giftermål kom till stånd, är det ej svårt att finna sambandet mellan den svenskvänliga ministèren Halls fordringar och grefvinnan Danners hat till konungen af Sverge.

Tydligt är således, att konung Fredriks sista äktenskap långt ifrån bidrog att öka eller stärka vänskapen mellan de båda konungarne. —

Vi hafva redan påpekat åtskilliga, om också icke grundväsentliga, ej häller i karaktärerna djupt liggande, beröringspunkter emellan Skandinaviens båda konungar. Ännu ett personligt drag fanns emellertid, som var gemensamt för dem, nämligen den kärlek, de visade sina folks forntid och minnesmärken. Carl XV:s samlareifver är allmänt känd, och vårt nationalmuseum har genom hans testamente blifvit riktadt med en oerhörd mängd dyrbara föremål från skilda tider och länder. Men ehuru hans intresse kanske förnämligast rörde sig kring keramiska samlingar, konstföremål, taflor m. m., var det dock äfven vaket för egentliga fornlämningar; så var det ju t. ex. på hans bekostnad, som de storartade gräfningarna i Upsala högar anställdes 1846—1847.

Vid denna tid hade också Sverges forntid uti Axel Emanuel Holmberg fått sin fräjdade målsman. Vandrande omkring från ort till ort, än bortrödjande vildväxter från ättehögar, än upphjälpande lutande minneshällar, än petande mossan ur igengrodda runor, sökte han öfverallt väcka pietet och intresse för de gamla minnesmärkena. Skrift efter skrift i detta syfte utgafs af honom, till dess hans arbete om »Nordbon i hednatiden» spred en mera allmän kännedom om forntiden. Något senare uppträdde Sven Nilsson med de stora resultaten af sina forskningar, och 1863 reste Richard Dybeck omkring i landet, upptäckte och tolkade runstenar, väckte intresse för fornsvensk sång och stiftade till och med en svensk fornsångförening med både literärt och musikaliskt syfte.

Studiet af Nordens forntid var emellertid ej längre inskränkt endast till den s. k. lärda världen, utan snart sagdt hvarje bildad person omfattade detsamma med ifver.

Detta intresse, ehuru gammalt, fick påtagligen en ny lyftning af den skandinaviska rörelsen; det sammanhängde åtminstone på det allra närmaste med denna.

Och den konung, som under sin regering själf blef nordiskhetens målsman i Sverge, som diktade gammalnordiska sånger, understödde den gammalnordiska riktningen inom konsten och som så högt älskade att samla genom ålder eller konst märkliga saker, intresserade sig också helt naturligt äfven för speciellt fornnordiska forskningar.

Fredrik VII var i sitt samlar- och forskarintresse mera ensidig; han vände sin håg i detta hänseende nästan uteslutande till den rent hedniskt nordiska forntiden. Denna hans lust visade sig redan, då han var barn, men väcktes först riktigt till lif, då han under sitt vistande på Jägerspriis slott 1834 lät i trakten utgräfva omkring 20 ättehögar, hvarvid han gjorde rika fynd, som alla skänktes till oldnordiske museum i Köpenhamn. Under hela sitt lif hyste han sedan förkärlek för dylika företag, hvilkas antal under hans regering var stort[1]. Hans speciellt nordiska forskarintresse blef sålunda af mera praktisk betydelse för hans land än kung Carls för Sverge, men hvad honom själf angår, yttrade det sig ofta i synnerligt parodisk form, särskildt då han ville försöka sig på vetenskapliga föredrag inför fackmän.

1859 eller 60 — vi kunna ej bestämdt säga hvilket af dessa år — sände kung Carl sin vän en gammal rostig lansspets, funnen i Närke. Denna gåfva var åtföljd af värser, hvilkas koncept vi återfunnit bland kung Carls efterlämnade papper.

[1] Från ett besök i Köpenhamn 1863 meddelar Blanche i Illustrerad Tidning följande betecknande drag af äkta danskhet. Efter att först hafva omtalat den kyla och missaktning, som kommit Fredrik VII till del som prins, fortsätter han:

»Huru olika nu, då vi sågo honom intåga i sin hufvudstad efter blott några veckors vistande på Jutland. Det var ett värkligt triumtåg. Sammanpackade folkmassor, så långt ögat kunde nå, och ett skallande jubel, där hans vagn rullade fram, eskorterad af en ståtlig lifvakt i stål och kyller. Och när han några timmar senare visade sig på slottsaltanen för att tala till »sine Börn», ville hurraropen ej taga någon ända. Det var, som om han kommit från en stor seger öfver tyskarne. Men han kom dock endast från Jylland, där han i en ättehög gräft efter gamla krukor — — —.»

De äro synnerligen betecknande för gifvarens uppfattning af det nordiska och kunna äfven betraktas såsom ett uttryck för den vid denna tid i Norden allmänna krigiska stämningen:

»Nu ej längre
Landsspets föres
Emot bröder
Utaf Asars stam;
Splitet ligger
Sönderrostadt
Uti glömskans håg!
Men ej därför
Kraft är brusten
Uti Nordens bröst.
Och vill våldet
Bröder gästa,
Då som fordom
Skall det spörjas:
Norden, härklädd,
Icke bäfvar
Svärden draga
Till att värna
Aldrig frihet.

Einherier alle
Sin hälsning sände
Till dig, o drott.
Du Norden känner;
Dess gamla minnen
Du ärar, älskar.
Tag detta vapen
Från Hildurs lekar,
Af Saga gömda.
Och tänk på brodern,
Som nog gärna
Drog mot söder,
Om det gällde
Att med stålet
Världen visa:
Än ej rostat
Hvarken kraft ej
Häller vänskap.

Det var denna kung Fredriks kärlek till fornsaker, som också blef den indirekta anledningen till hans död. Ty då

han på senhösten 1864 vistades på Glücksborg, besökte han därifrån den s. k. »Nydam Mose» i det från 1848 års krig bekanta Sundeved. Här hade man kort förut uppgräft ett åttio alnar långt skepp från vikingatiden, och vid de undersökningar, som nu på nytt i kungens närvaro företogos, fann man ett annat liknande, men mindre.

I det råa senhöstvädret ådrog han sig en förkylning, som förvärrades under en nattlig färd på öppen vagn mellan Glücksborg och Flensborg, under hvilken färd han hjärtligt skrattade åt herrarne i sitt följe, som fröso och huttrade.

Sjukdomen — ansiktsrosen — utbröt dock först några dagar senare. Från den 6 till den 9 november undersökte han i storm och frost Dannevirkeställningens vänstra flygel utan att iakttaga den försiktighet, hans korpulens och blodrikedom nödvändiggjorde.

Vid hemkomsten måste han intaga sängen, angripen af häftig feber, i hvilken han tyckte sig i spetsen för sina skaror kämpa vid Dannevirke.

Inom några få dagar — den 15 nov. — var konung Frederik den Syvende död.

En dom, liknande den, en af Danmarks främste statsmän, Hall, afkunnat, uttalas öfver den danske kungen af en af detta lands främste forskare i senare tidens danska historia[1]:

»Hade än Fredrik den sjunde såsom konung och personlighet sina svagheter i likhet med alla, som äro underkastade det timligas villkor, så kan det dock aldrig tillräckligt framhäfvas, att allt, som utfördes under loppet af de femton år, under hvilka han bar kronan, skett under och genom honom. Konung Fredriks namn står såsom öfverskriften öfver ett tidsskede, som, hvad Danmark angår, varit rikt på stora, fruktbärande reformer, och det danska folket skall därför alltid bevara det i ett tacksamt minne.»

Landssorgen efter honom i Danmark var också stor, dels emedan det kritiska ögonblick, hvari han afled, än starkare kom honom, Danmarks mest »danske kung», att för folket framstå såsom ett värn just för danskheten, dels emedan folket

[1] Alex. Thorsöe, Kong Frederik den Syvendes Regering, del 2, sid. 1018.

älskade honom, ty oaktadt det väl såg hans fel, kände det, att hans hjärta varit varmt för land och folk.

Danmarks kvinnor lade en guldkrans på hans kista, och Norges främste folkskald diktade:

Nu tabte vor Konge en fuldtro Ven!
Og Nordens Sag
Dybt sænker sin Fane og fölger hen
Paa Begravelsens Dag.
Men Danmark, men Danmark fik dybeste Smærte,
Nu brast deres varmeste, störste Hjærte,
Nu brast deres bedste
Landefeste,
Nu staar der et Skrig over Kongens Död
Som fra Mænd i Nöd.

* * *

Oaktadt de båda konungarnes vänskap enligt vår åsikt ej var af så djup art, som man i allmänhet föreställt sig, var dock Fredrik VII:s plötsliga dödsfall för kung Carl personligen smärtsamt[1].

Men det var för honom mera än en väns död, det var förlusten af en politisk vapenbroder, tillsammans med hvilken han lefvat sig in i drömmen om ett stort och enigt Norden.

Otvifvelaktigt hägrade det — hvilket vi redan påpekat — såsom ett lifsmål för kung Carl, att, liksom Napoleon ingripit i Italiens kamp mot Österrike, han skulle ingripa i den stundande striden mot den tyska öfvermakten; såsom Viktor Emanuel och Garibaldi kämpat i Sydeuropa, så skulle han i

[1] Efter Fredrik VII:s död skänktes hans dyrbara vapenrustning som ett minne åt Carl XV. Den bars af kung Fredrik såsom chef för gardet till häst, men äfven ofta vid större audienser eller fästligheter, då danakungen satt i vänsällt lag och bägaren gjorde sin rund. Han brukade då, klädd i denna lysande rustning, resa sig från högsätet och föreslå skålar för de hedersgäster, som sutto vid hans bord. Kasken var af glänsande stål, bröst- och ryggharnesk af förgyldt silfver. Invändigt var den fodrad med hvitt kläde, men nedtill och kring armöppningarna med rödt sådant.

Den stod uppställd i Kung Carls arbetsrum såsom påminnelse om den bortgångne vännen och grannkonungen.

sin tur utföra en ärorik bragd i Norden, och striden skulle stå, där den sedan ett årtusende stått: vid Dannevirkes vallar.

Och i detta lifsmål var eller rättare *trodde han* kung Fredrik vara ense med sig.

Om vid dennes död detta mål i ej ringa mån miste något af det skimmer, som hvilat däröfver, är detta mindre underligt.

Men ingalunda voro Carl XV:s och ej häller hans regerings skandinaviska tendens och afsikter att hjälpa Danmark därmed förändrade; både konungen och regeringen vidhöllo efter kung Fredriks död liksom före densamma den skandinaviska politik, de en gång omfattat: Danmark till Eidern och Holstein bort.

Att emellertid konung Fredrik och *hans* regering ej gent emot sina svenske bundsförvandter förde fullt öppet spel, ligger klart i dagen. Konungen intog härvidlag samma vacklande hållning som regeringen. Då Sverges kung, regering och folk med en röst förklarat Eiderstaten såsom grundval för hvarje skandinaviskt förbund, voro danskarne endast skenbart ense med dem i detta; i grund och botten hyste kung Fredrik den tysta tanken, att han ej ville lämna monarkien förminskad efter sig; alltså tänkte han sig helstaten bevarad, en tanke, som i självfva värket delades af många andra af Danmarks ledande män.

Såsom bevis härför tyckes oss bland annat äfven stå den sällsamma och under senaste tid ånyo diskuterade Blixenska saken.

Baron Blixen-Finecke var, hvad han själf kallade sig, »praktisk skandinav» och hade i en liten skrift, »Skandinavismen praktisk», uppträdt för en »försonlig och legitim och ej en splittrande och revolutionär skandinavism»: »Denne Vei er en gjensidig Adoption af det danske og det svensk-norske Kongehus, saaledes at den længst blomstrende Mandstamme bliver arveberettiget til de tre Kroner».

Men han förklarade tillika såsom sin öfvertygelse, att villkoret för en blifvande union vore, att »en klar og statsretslig Grændse» måtte uppdragas mellan Danmarks *utanför* och *inom* det tyska förbundet varande landsdelar, alltså ett särskiljande från Holstein af det öfriga riket.

Blixen-Finecke gick så långt, att han till och med påyrkade *Slesvigs* delning efter nationalitetsprincipen.

Detta angifver klart hans ståndpunkt i frågan.

År 1865 utgaf han ånyo en liten skrift: »Fra den 8 sept. til den 18 nov. 1863. Et tilbageblik.» Häri framställer han, huru det förhöll sig med den beryktade brefväxlingen med Bismarck, hvilken inom danska prässen ådrog honom namnet riksförrädaren. Vidare förklaras i denna lilla märkliga skrift, att Bismarcks plan ursprungligen ej varit att komma i krig med Danmark och att detta krig äfven kunnat undvikas, om danska regeringen velat ingå på ett förslag, som Blixen — med Bismarcks eller rättare konung Wilhelms skriftliga gillande — i oktober 1863 framlade för kung Fredrik, och hvilket förslag ej afsåg afträdandet af »en tumsbredd dansk jord». Förslaget var, att Danmarks *tyska förbundsland* skulle göras till självständig stat, med den uttryckliga förklaring, att *Slesvig* låge *utom* förbundets maktområde. Till en början tycktes kung Fredrik lyssna härtill, men efter en konferens med Hall ville han ej vidare höra talas härom[1].

Huruvida det å tysk sida gifna löftet varit att lita på, är kanske ej alldeles säkert[2], men visst är, att danska regeringens motstånd visar en afgjord obenägenhet för en faktisk skilsmässa mellan Danmark och dess till tyska förbundet hörande land — Holstein.

Ännu flera bevis för sanningen af detta påstående kunna framdragas.

[1] I ett bref, som baron Blixen-Finecke kort före sin död skref till en känd dansk politiker, och hvilket af Orla Lehmans sonson offentliggjordes i den lilla danska tidningen »Köbenhavn» 1889, citerar Blixen ordagrant ett Bismarcks skriftliga uttalande till honom i okt. 1863: »Det skulle hjärtligt glädja mig, om jag finge tillfälle att å ämbetets vägnar underhandla med Er, ty jag är öfvertygad om, att det skulle lyckas oss att undanrödja stötestenarne, enär vi två vilja endast det förnuftiga och möjliga. Edra nuvarande ministrar ha icke frihet att röra sig för att åstadkomma en fredlig uppfattning: *deras föregåenden hindra dem.*»

[2] O. Sjögren berättar i sitt arbete »Furst Bismarck och hans samtid», sid. 86, att då den svenske ministern i Berlin ville för Bismarck 1863 uppläsa en diplomatisk not, som afsåg att medla för Danmark, blef han af denne muntligen så hårdt afsnäst, att han alldeles kom af sig och inom kort begärde sitt entledigande.

Då t. ex. *Carl XV* 1860 till danska sändebudet i Stockholm, grefve W. Plessen, förklarat, att Sverge-Norge icke skulle kunna bevara neutraliteten, i fall tyska förbundstrupper öfverskredo Eidern, hvaremot han ej kunde ställa sig på Danmarks sida, om en invasion företogs i Holstein, enär Sverge-Norge därigenom skulle dragas utanför de gränser, en sund politik kräfver, uttalade däremot *Fredrik VII* i september samma år vid en fäst på Glücksborg, att hans sträfvan var att samla »de landsdelar, han ärft efter sin fader, *till ett fast helt*».

Den 15 januari 1862 uppläste konseljpresidenten Hall vid riksrådets fjärde sammanträde *trontalet,* hvari han betonade — och naturligtvis såsom en »skuffelse» framhöll — att *hoppet om Holsteins och Lauenborgs återförening med monarkien ej blifvit uppfyldt.*

Då Fredrik VII samma år den 7 november hade riksdagens medlemmar samlade till middag på Christiansborgs slott, yttrade han i sitt tal, att han var öfvertygad om, att hans trofasta, »ærlige og kærlige» folk skulle bistå honom i *hans sträfvan att sammanhålla riket.*

Och när konung Fredrik var död, ägnade ej blott »helstatsmännen» utan ock de nationalliberale[1] — hvilkas lösen, då det gällde att söka få Sverges hjälp, var: Eiderstat och skandinavism — konungen det varmaste erkännande för hans danska sinnelag och för den trofasthet, hvarmed han fasthållit idéen om den *konstitutionella helstaten.*

Man måste medgifva, att *Sverges och dess konungs* förmenta tvekan att vid 1863—64 års dansk-tyska förvecklingar

[1] Såsom ett ytterligare bevis på den ej fullt ärliga hållning, det nationalliberala partiet intog gent emot Sverge, vilja vi påpeka följande lilla betecknande tilldragelse.

På det stora politiska möte, som den 16 juni 1862 hölls å Köpenhamn börs, yrkades af den bekante prästen och författaren Birkedal ett klart uttalande om, att Holstein strax och bestämdt borde afsöndras och att Danmark borde hissa ren eiderflagg, om det ville hoppas att få hjälp af sina skandinaviska bröder. — På detta svarade Carl Ploug, de nationalliberales och deras tidnings, »Fædrelandets», ledare — han som sedan uttalade sig så hänsynslöst emot kung Carl och Sverge — med bekymmersamma invändningar, i det han *yrkade ett uppskjutande af Holsteins afsöndring.*

ila Danmark till undsättning synes ganska förklarlig och naturlig.

Det allmänna tänkesättet har väl hittills varit det, att kung Carl ej skulle hafva varit sin tids kraf vuxen, enär han, som älskade studiet af de gamla sagorna, tänkte sig Nordens framtid åvägabragt genom ett nytt sagoliknande hjältedåd. Han ägde en skalds känslor, men ej den skarpa värklighetsblicken; han räknade ej bajonetterna, ännu mindre penningmillionerna; han såg ej, att skandinavismen icke blifvit de djupa ledens egendom, utan endast omfattats af de öfre samhällslagren. Ur sin skandinaviska storhetsdröm väcktes kung Carl plötsligt af värkligheten i dess mest bistra form: lifvets tragik vid hans väns bår och det nyktra förnuftets röst i hans finansministers invändningar.

För denna uppfattning blir Carl XV med ett ord en tragisk personlighet, hvilken af »omständigheternas makt» tvingas att uppgifva sin brinnande, men obetänksamma önskan att komma Danmark till hjälp.

I Carl XV:s lif, säga de svenske män, som ej önskade kriget, utgjorde hösten 1863 den smärtsammaste episoden.

Och i Danmark — hvilka röster ljuda där?

Än i dag får man höra, att kung Carl »svek sitt ord»; man får till och med ganska allmänt höra uttryck sådana som detta:

»— — — Naar man ser den kløgtige svenske Regering (Manderström, De Geer og flere) age i sin Kalesche bort fra Alliancetraktatens Felt i slutningen af Aaret 1863, saa behöver man ikke at nævne, hvem der laa skjult under Regnlædret.»

Och det tager sig onekligen litet sällsamt ut, då man i »Fædrelandet» (de *nationalliberales* hufvudorgan, redigeradt af Carl Ploug) af den 17 september 1872 läser följande tirad i dödsrunan öfver Carl XV:

»— — — Det han fik udrettet for en nærmere Forbindelse mellem Nordens Riger var ikke meget, uaktet han oprigtig önskede den. Sagen er gaaet sin stille, naturlige Gang, men han formaaede ikke at overvinde de i Forholdene liggende Hindringer. *Det synes, som om hans Kraft tidlig er bleven*

slappet, eller som hans Karakterstyrke ikke har svaret til hans Begavelse[1].

Danmark skylder ham et vemodigt og kjærligt Minde. Han har holdt ikke blot af vor afdöde Konge Frederik den Syvende som sin Ven og Broder, men ogsaa af vort Land og vort Folk. *Det var ikke hans Villie, der fattedes,* da vi var i Nöd, men *det var Makten til at udföre den* — — —[1]»

Vi hålla på goda skäl före, att ofvannämda tidnings ledande män voro så väl invigda i de värkliga förhållandena, att de funno klokast att på allt sätt söka uppamma och fastslå den tankegången, att *Carl XV,* genom sin vacklande hållning — för att ej säga svekfullhet — och sin andliga och fysiska slapphet (vid en tidpunkt, då denne konung ännu befann sig i sin bästa kraft) ej förmådde öfvervinna de hinder, *svenska regeringen* lade i hans väg med hänsyn till hjälp åt Danmark.

Äfven om Carl XV värkligen i sin skandinaviska politik är en tragisk personlighet, ligger emellertid tragiken icke blott i förolyckandet af närda förhoppningar, utan också däri, att hans ärligt skandinaviska sinnelag törnade mot en länge maskerad politisk oärlighet hos representanterna för det folk, hvars välgång och seger han så högt önskade.

Att sålunda båda dessa här ofvan i korthet framställda uppfattningar — såväl den svenska som den danska — äro i väsentliga stycken alldeles oriktiga, eller att kung Carl såsom *nordisk* politiker hvarken var en svärmare eller en emot Danmark allt annat än ordhållig man, har funnit stöd i åtskilliga punkter af herr v. Qvantens kända tidskriftsartiklar[2].

En hvar, som dessutom vill göra sig besvär att uppmärksamt genomläsa doktor Thorsöes omfångsrika värk om Fredrik VII, skall äfven med lätthet komma till samma resultat.

Också undviker sistnämde författare, sannolikt fullt medveten om, på hvilken sida den svaga punkten står att finna, hvarje nedsättande och förhastad dom om Carl XV.

Men innan vi ytterligare söka sätta Carl XV:s danska politik i det ljus, hvari den enligt vår mening rätteligen bör

[1] Kurs. af oss.
[2] »Dagens Krönika» 1889.

ses, vilja vi nämna några ord om den allmänna stämningen i Danmark omedelbart efter kung Fredriks död.

Bekant är det, att i samma mån saknaden af kung Fredrik tilltog, i samma mån kände man sig främmande för den nye regenten, hvars ställning, i synnerhet strax efter tronbestigningen, var allt annat än behaglig på grund af den starka pression, för hvilken han var utsatt särskildt från »Fædrelandets» och de nationalliberales sida. Hans högst förklarliga tvekan att underskrifva den för Danmark och hela den skandinaviska politiken så olycksbringande och mot Londonprotokollet afgjordt stridande novemberförfattningen upptogs nämligen mycket illa, och det gick så långt, att skrämskott affyrades i form af oförbehållsamt uttalade hotelser.

De långt gående stämplingar och högst äfventyrliga planer, som i tysthet bedrefvos inom landet, och i hvilka äfven högt stående män voro invecklade, är här ej rätta platsen att omtala, ej häller vore tiden därför väl vald.

Men röster höjdes, hvilka till och med *öppet* förkunnade, att kung Fredriks bäste vän, »Nordens kung», som man så ofta sett vid hans sida, var den, som ägde det danska folkets *varmaste* sympatier. Och själfva »Fædrelandet» af den 20 nov. 1863 framkom med det tvetydiga förslaget, att vid den förestående förändringen af kongl. namnchiffer på allmänna byggnader *icke* måtte anbringas någon *bokstaf*, utan endast en kunglig krona. »En cas que . . .?» frågar med anledning däraf ett annat blad.

Göteborgs Handelstidning af den 16 december samma år innehöll en korrespondens från Köpenhamn, hvari bland annat stod att läsa: »Fredrik VII var mycket älskad, men säkert voro sympatierna för honom här i landet ej större, än de, åtminstone i hufvudstaden, äro för kung Carl. Alla tala högt om »Frederiks gode Ven» och »Nordens Konge», och längtan är stor att återse Carl XV, hvilken redan förut genom sin personlighet gjort stort intryck på danska folket och nu vill draga i härnad för Nordens frihet. När Carl XV landar vid Köpenhamns Toldbod, utbringas ett »lefve» af hundra tusen män och kvinnor — och folket skall draga hans vagn till kungliga residenset. — —»

Dessa för kung Carl *alltför* sympatiska uttalanden öfvergingo snart i en annan tonart.

Man ansåg sig sviken, och man kastade, som sagdt, all skulden på *Sverges* konung och regering.

Danska Dagbladet yttrade t. ex. i slutet af år 1863 följande: »Men äfven om den svenske konungen och hans regering skulle svika sitt kall, återstår dock ännu det svenska och det norska *folket* — — — det skall säkert visa, att det i fria stater själft är sin äras vaktare och sitt ödes herre».

Såsom ännu ett exempel på det sätt, hvarpå man en eller annan månad senare uppfattade kung Carls hållning, må följande dikt ur ett danskt blad, åsyftande honom, meddelas:

En Riddersmand, saa melde gamle Sange,
Var draget over Hav til Österlandet
Og red en Aften tankefuld ved Vandet;
Da holdt med Eet hans Stridshest op at gange.

Foran sig saa han, omsnoet af en Slange,
En brungul Löve vælte sig i Sandet;
Den havde stridt sig træt, var overmandet,
Og vred i Krybets Baand sig som en Fange.

Da hug den gjæve Ridder uforfærdet,
Höisindet Kongelöven fri med Sværdet,
Og glad den fulgte ham til Seierslykken.

End speiler Sagnet sig i vore Tider,
Kun med den Forskjel: *ene* Löven strider
— *Besindig vender Riddersmannen Ryggen.*

Emellan det första och det sista af dessa citerade uttryck för dansk stämning emot kung Carl ligger en mellantid af spänning, hopp, fruktan och förtviflan hos danska nationen och af ett skriftligt meningsutbyte mellan kung Carl samt konung Christian och hans konseljpresident Monrad, hvilket omsider framtvang den förklaringen, att man i Danmark *ingalunda ämnade uppgifva Holstein.*

Äfven dessa mera hemliga och enskildt förda underhandlingar vittna om Carl XV:s tillgifvenhet och intresse för Danmarks sak, och de äro i sammanhang med skandinavismens hela tankegång. Då emellertid hvad hittills i skrift föreligger,

icke på långt när är tillräckligt för ett rätt bedömande af denna ytterst invecklade angelägenhet, anse vi oss nödsakade att endast i korthet framhålla hufvuddragen af densamma. Äfven är det ännu ej fullt utredt, *hvilka* af Sverges-Norges då ledande män varit medvetna om eller medvärkande i dessa samma underhandlingar, samt i *hvad mån* och *vid hvilken tid* detta varit fallet[1].

[1] Redan vid tiden för underhandlingarna talades mycket fram och åter om de mäns ingripande i desamma, hvilkas ord voro af den största betydelsen, nämligen De Geers och Manderströms. En dansk flygskrift, »Blade til menig mand fra danske Skandinaver», vet åtminstone att omtala, det Carl XV meddelat sig angående saken med sin premierminister De Geer och fått »dennes samtycke att gå vidare». De Geer var äfven »villig att träda i underhandlingar med Monrad». — Öfriga uppgifter i detta flygblad äro emellertid så förvridna och ensidigt hätska gent emot Sverge, att äfven den ofvan anförda kunde på grund häraf med fullt skäl betviflas, så vida endast *denna* källa omnämnde densamma. I den i »Revue des Deux Mondes» 1870 införda artikeln: Les nouveaux dangers du Nord et le Scandinavisme, la Prusse et le Danemark depuis le traité de Prague par M. A. Geffroy, omnämnes, att baron De Geer och grefve Manderström accepterade kung Carls nordiska politik från våren 1864, ehuru grefve M. snart vägrade att vidare binda sig. Som den i den franska tidningen införda artikeln hufvudsakligen är författad af herr v. Qvanten, eller rättare af den sistnämde och herr C. Rosenberg gemensamt, återfinnas naturligtvis uppgifterna om De Geers och Manderströms medvetande om saken i v. Qvantens kända artikelserie i »Dagens Krönika». Äfven om — hvad ej kan betviflas — konceptet till kung Carls bref till Monrad skrifvits af De Geer, hvilket bevisar, att denne senare *då* var fullt invigd i saken, återstår dock den ännu alldeles oklara frågan, vid *hvilken tid* den svenske ministern eller regeringen i dess helhet blef upplyst om den pågående brefväxlingen mellan de båda konungarne och den danske statsministern. Och det är denna fråga, på hvilken hufvudvikten ligger vid bedömandet af kung Carls mer eller mindre inkonstitutionella handlingssätt. — Vi vilja emellertid just med hänsyn härtill anföra en mot kung Carl såsom skandinav och emot skandinavismen i allmänhet allt annat än vänligt stämd persons åsikt i denna punkt. I »Mina samtida», del II, sid. 211, yttrar nämligen »Posthumus» såsom sin uppfattning, att alldenstund kung Carl genom de första af v. Qvanten öfverlämnade privatbrefven till kung Christian ej anknöt några inkonstitutionella underhandlingar, utan blott tillkännagaf, att om Danmark självt ville taga officiellt initiativ i den riktning, danske män självfva angifvit, ville han för sin del biträda detsamma och bistå Danmark så långt han förmådde, så kunde dessa inledande steg endast tagas på alldeles privat förtrolig väg, hvarigenom svenska statsrådet icke kunde förmodas förfördeladt.

Så mycket måste vi dock redan här tillstå, att vi ej kunna värja oss för intrycket, att kung Carl — såsom svensk konung — i detta stycke af den skandinaviska politiken kommit in på en affär, som dels törhända ledde honom utanför strängt konstitutionella råmärken och dels möjligen kunnat medföra för de två förenade rikena allvarliga förvecklingar med europeiska makter.

Men huru som hälst: detta visar åtminstone, att han var beredd att göra allt för att infria sina löften mot Danmark.

Innan vi med ännu några ord beröra dessa sista underhandlingar våren 1864 mellan kung Carl och danska regeringen, vilja vi först framlägga ännu några skäl för, att hvarken Sverge eller dess konung svikit Danmarks sak. Ty af hvad som faktiskt föreligger framgår tydligt nog, att allt tal om kung Carls vacklande hållning och förhastade löften m. m. dylikt måste förfalla, enär allt vacklande och all tvekan under år 1864 såväl som förut är att finna hos danska regeringen, under det att Carl XV in i det sista, in i mars 1864, då danskarne redan stredo i Dyppelskansarne, så att säga höll dörren öppen för Danmark till nytt närmande.

Af doktor Thorsöes utförliga och i strängt historisk stil hållna värk framgår, att det ingalunda var Gripenstedts opposition[1], ej häller Fredrik VII:s död, som orsakade dröjsmål och till slut brytning, ty efter dessa tilldragelser framkom den 16 november 1863 en uttrycklig förklaring till danska sändebudet

[1] I september 1863 ägde enligt konungens önskan en rådplägning rum på Ulriksdal med de två svenska statsministrarne och norska statsministern, men på de förres uttryckliga begäran var ock Gripenstedt kallad till konferensen. Man har sagt, att »i denna sammankomst bröts oåterkalleligen stafven öfver den skandinaviska alliansen». Måhända, i fall man därmed skulle mena ett alliansfördrag »sans phrase», ett förbund, oberoende af andra allianser samt utan hänsyn till det oberäkneliga i den danska författningspolitiken. Detta är dock något annat än att under alla förhållanden uppgifva tanken på att hjälpa Danmark. Att *efter* Ulriksdalssammankomsten större uppmärksamhet riktades på danska politikens osäkerhet, märkes klart af Manderströms depesch af den 5 okt. till grefve Hamilton, men också af hans förslag till instruktioner af den 27 okt. vid underhandlingen om alliansträktat. Häraf framgår, att tanken på en allians ingalunda upphört — ehuru man ansåg sig böra med största uppmärksamhet iakttaga skiftningarna inom den danska regeringens politik.

i Stockholm, grefve Plessen, att det kungliga dödsfallet ej skulle »föranleda afvikelse från den väg, som svenska regeringen beträdt med hänsyn till den allianstraktat, hvarom underhandlingar äro i gång».

Kung Carl hade, såsom vi upprepade gånger nämt, från början grundat sin nordiska politik på Eiderstaten. I detta stycke delades hans uppfattning af hans regering, hvilket visas af de depescher och uppmaningar i denna riktning, Sverges utrikesminister vid flera tillfällen lät tillställa danska regeringen, t. ex. i december 1861, då han rådde Danmark att *fullständigt* afsöndra Holstein; i juni 1863 afsände han en tydlig depesch i samma anda[1] till de svenska sändebuden i London och Paris, grefve Wachtmeister och baron Adelsvärd.

Från svensk sida fördes sålunda från början klart språk och öppen politik.

Det kända »30 mars-patentet», som var ett väsentligt steg i den af Sverge önskade riktningen, enär det påyrkade Holstein-Lauenburgs afskiljande från de egentliga danska provinserna, innehöll sålunda själfva grundvalarne för Sverges-Norges anslutning till Danmark.

På grund häraf var svensk-norska regeringen beredd att ingå den förut omnämda, på Skodsborg och Bäckaskog aftalade militärkonventionen med Danmark, enligt hvilken bland annat Sverges konung skulle till danske kungens disposition ställa högst 20,000 man, men endast till bistånd vid försvaret af de *icke* till tyska förbundet hörande provinserna.

I underhandlingarna om denna allianstraktat inträdde efter någon tid ett afbrott, hvilket den danske historieskrifvaren[2] antyder vara föranledt däraf, att svenska regeringen skulle hafva blifvit påvärkad af ett till svenska sändebudet i

[1] I februari 1863 debatterades den dansk-tyska frågan i svenska riksdagen, och härunder betonades, att de förenade rikena borde och skulle understödja Danmark, men *endast på det villkor att Holstein afsöndrades från all så väl politisk som administrativ gemenskap med Danmark.*

Sverges konung, regering och riksdag voro sålunda fullt ense i denna af dem öppet framlagda bestämda punkt.

[2] Alex. Thorsöe, Kong Frederik den Syvendes Regering, del. II, sid. 944—945.

London af lord Russell fäldt yttrande, som inneburit tvekan angående Danmarks rättvisa sak. Samme författare uppgifver strax därefter, att detta stillestånd i underhandlingarna hindrade Hall från att kunna uppträda i riksrådet med »en fullständigt afslutad allianstraktat, hvilket han skulle hafva önskat, enär det danska kabinettets allmänna politik *därigenom skulle kunnat antaga en klarare och bestämdare riktning*[1]».

Detta Halls uttalande är ensamt för sig en tillräcklig förklaring öfver orsaken till de afbrutna underhandlingarna samt ett tydligt erkännande af den danska regeringens vacklande hållning.

Och denna senare var ingalunda okänd i Sverge.

Så skref t. ex. den varme danskvännen Sohlman i Aftonbladet redan den 20 juli 1863: »Vill den nuvarande danska ministèren värkligen inleda ett politiskt och socialt närmande mellan de två brödrafolken, så måste den vilja de förutsättningar, utan hvilka sådant är faktiskt omöjligt. Den måste gifva *öfvertygande bevis* därpå, att den önskar ställa Danmarks statslif på själfständig grund. Den måste därjämte *före* afslutandet af ett förbund *lämna garantier för, att detta icke skulle komma att värka för en dansk-tysk helstat.*

— — Vill den nuvarande danska ministèren värkligen decidera sig för en skandinavisk politik, så skulle den onekligen ha lättare att genomföra Eiderstaten och skandinavismen än hvilken annan ministèr som hälst — — Men hvad man från svensk sida i sådant fall kräfver, är icke diplomatiska underfundigheter o. d., utan rent, klart och öppet spel.»

Men hvarken några »öfvertygande bevis» eller önskade garantier» hördes af, och »spelet» fortfor att vara allt annat än rent och öppet.

Till grefve Henning Hamilton, hvilken såsom svenskt sändebud i Köpenhamn förde underhandlingarna om försvarsförbundet, uttalade också grefve Manderström i en depesch af den 5 okt. 1863 sitt missnöje öfver osäkerheten i den danska politiken och svårigheten att stadfästa »solidaritet i grundsatser och intressen med en makt, som från den ena stunden till den andra kan förrycka ställningen och sålunda framkalla en

[1] Kurs. af oss.

helt annan än den, som bestod med vår vetskap och vårt bifall»[1].

Helt naturligt är det ju, att ett försvarsförbund ej *kunde* afslutas på sådan grund; Sverges fordran var: *först* klar riktning inom den danska politiken, *sedan* förbund; ej tvärtom.

Denna vacklande hållning, ehuru beklaglig, var dock helt förklarlig, enär det ej var någon småsak att lösgöra sig från fyrahundraåriga traditioner och den makt dessa utöfvade; men detta gifver dock icke Danmark någon rätt att klandra hvarken Sverge, dess konung eller dess regering.

Och när marspatentet sedan den 4 december förklarades upphäfdt, hvad var då naturligare, än att ock de på detta patent grundade underhandlingarna om försvarsförbund äfven på fullt allvar afbrötos[2]?

Konseljpresidenten Halls förklaring till engelska sändebudet Paget, att patentets återkallande endast vore en ren formalitet, enär dess innehåll vore stadfäst genom den bekanta novemberförfattningen, mister sitt värde, då man vet, att denna novemberförfattning i all hemlighet åsyftade ett länge åtrådt mål, nämligen att varda den gemensamma författningen för danska monarkiens *alla* delar, sålunda äfven för Holstein,

[1] Som bekant begärde grefve Hamilton efter underhandlingarnas afbrytande att blifva rapellerad från Köpenhamn, hvilket ock skedde. Af en i politiska ting väl hemmastadd person hafva vi emottagit den förklaring (hvilken vi dock med reservation meddela), att Hamilton skulle varit *fullt ense* med Hall och Monrad om, att äfven Holstein och Lauenburg skulle förvärfvas åt den skandinaviska unionen; *detta* skulle således vara rätta anledningen till Hamiltons strid med svenska ministèren, ej den omständighet, att denna skulle varit antiskandinaviskt sinnad i motsats till grefve H. Därjämte förband Hamilton med framgången af sina stormonarkiska planer afsikten att komma i spetsen för svenska kabinettet och kväfva representationsförslaget. — Som bekant var grefve H. dettas mest deciderade motståndare.

[2] I sin depesch till grefve Hamilton af den 16 november säger Manderström: »Jag har i går mottagit norska regeringens utlåtande om alliansstraktaten. De uti detta afseende inledda underhandlingar komma att fullfölja deras naturliga gång, och *från vår sida åtminstone* skall ingenting blifva förändradt i våra tänkesätt och våra afsikter. Det torde likväl blifva lämpligt att dröja något för att *erfara, hvilka åsikterna från Danmarks sida äro* — —»

hvilket ministern Monrad också till slut rent af erkände i bref till kung Carl, ett mål, som äfven tydligt framgick af Halls anförande till danska statsrådsprotokollet, då han den 18 nov. tillstyrkte Christian IX att underskrifva nämda författning; af danska prässens yttranden i november 1863; vidare af kung Christians proklamation till holsteinarne af den 4 december och till sist af Halls tal vid riksrådsvalet den 5 mars 1864.

Hall yttrade den 18 november bland annat:

»Samma själfständighet, som kräfves åt Holstein, måste tillkomma äfven de danska delarne af monarkien, samma rätt, som Holstein påstås äga till att utträda från den gemensamma författningen, måste Danmark och Slesvig äga till att bevara den åt sig och att utveckla den efter sina intressen; och lika litet som tyska förbundet skulle kunna kullkasta dem, lika litet kan det bli fråga om, att man skall kunna påtvinga oss en författning för monarkien, hvarigenom Holstein intoge en öfvermäktig och oberättigad ställning i förhållande till den öfriga monarkien. Det är denna rätt, som ej kan frånkännas oss, utan att Danmark från att vara en urgammal, fri och själfständig monarki i samma ögonblick sjunker ned till att vara icke ens en del af Tyskland, utan blott ett underdånigt lydland åt förbundet. Och det är denna rätt, åt hvilken förslaget gifver ett bestämdt uttryck, åt hvilken det gifver tillämpning, men icke en hårsmån öfverskrider. Men är värkan häraf den att ännu mera fjärma Holstein från de öfriga delarne af monarkien och att *omöjliggöra en förbindelse, som kunde öfverensstämma med det allmänna bästa*[1] och främja de gemensamma intressena? Jag kommer här till en punkt, som allvarligt upptagit ministèrens tankar, så sant som den innerligt känner, huru mycket en passande författningsenlig förbindelse står i öfverensstämmelse med alla landsdelarnes värkliga behof. *Men det är så långt ifrån att ministèren tror, att denna utsikt komme genom det nya förslaget att fjärmas, att enligt dess fulla öfvertygelse tvärtom förslagets antagande kan främja en sådan eventualitet. Ty först när Tyskland ser i handling, att det ej förmår att hämma den öfriga monarkiens fria utveckling, först när Holstein känner, att en fortsätt-*

[1] Kurs. af oss.

ning på den hittills intagna hållningen leder till skilsmässa — då, men också först då, kan man hysa hopp om en öfverenskommelse[1]. — — Och den invändningen, att detta förslags allerhögsta sanktion skulle prejudicera ett framtida afgörande i riktning af en *äfven förbundsländerna omfattande gemensam författning*[1], vore lika litet grundad. Inträdde en sådan eventualitet, kunde den nya lagen lika så väl som den nu gällande med riksrådets samtycke underkastas nödiga förfoganden. Detta är också af mig i den kungl. regeringens namn såsom konseljpresident under riksrådsförhandlingarna uttaladt — —.»

Strax efter det nya grundlagsförslagets (af den 18 nov.) antagande hade Ploug yttrat i »Fædrelandet», efter det han betygat regeringen landets erkänsla för hvad som skett: »Men mycket återstår ännu. Så länge andra sidan af saken, förhållandet till Holstein, icke ordnats, skall det tillstånd, den nya grundlagen skapar, fortfarande blifva osäkert; så länge medlemmarne af specialrepresentationerna icke äro de samma som det nya riksrådets, är reformen blott half, och sannolikt förestår den hårdaste kamp om den andra hälften»; och »Danska Dagbladet» föreslog med sällsynt öppenhet rent ut »Holsteins skiljande ur tyska förbundet och inkorporerande med Danmark.»

Den 4 december — samma dag marspatentet, som stadfäst Holsteins bestämda afsöndrande, återtogs — utfärdade danske konungen en proklamation till sina holsteinare, hvari den förhoppningen uttalades, att Holstein frivilligt måtte »böje sig hen imod en nöjere Forbindelse med monarkiets övrige dele — —.»

Och dessa från alla håll med anledning af novemberförfattningen uttalade förhoppningar bekräftades vidare af Hall i hans tal vid riksrådsvalet den 5 mars 1864.

»Den nya grundlagen», heter det i detta tal[2], »som riksrådet antagit och vi den 18 november hafva stadfäst, hvilar på samma grundval, som den bestående gemensamma författningen (Fællesforfatning). — — Den gäller väl endast den del af den danska monarkien, öfver hvilken det tyska förbundet

[1] Kurs. af oss.

[2] Halls tal vid riksrådsvalet den 5 mars 1864, stenografiskt återgifvet i Dagbladet 1864.

ej har någon myndighet, men då det är vår afsikt att medgifva våra tyska förbundsprovinser samma själfständighet och frihet, *skall vägen därigenom vara gifven*, på hvilken ensamt en närmare sammanslutning skall kunna äga rum på författningsenligt sätt genom öfverenskommelse mellan riksrådet och de holsteinska ständerna. *För en sådan öfverenskommelse lägger den nya författningen intet som hälst hinder.* — —»

Hvart allt detta pekar, är numera tydligt nog, och var det utan tvifvel redan hösten 1863 äfven för den skarpsynte grefve Manderström, hvilken helt visst genast vid förslagets framläggande den 29 september i danska riksrådet genomskådade dess dolda andemening. Halls så mycket omtalade depesch till grefve Hamilton af den 5 oktober angifver tydligen detta.

Och till och med Aftonbladet, som, trots sin varning till grannlandet, sökt — trogen sin skandinaviska politik — hålla Danmark ryggen fri, måste nu upphöra därmed.

Med hänsyftning på detta åtminstone för allmänheten oväntade nya helstatsuppslag — nämligen att Holstein hällre än att se sig skildt från Slesvig skulle samtycka till en närmare förening med Danmark — förklarar tidningen i december samma år den danska frågan delad i tvänne frågor: »danska rikets och danska monarkiens integritet». »I förra frågan, som omfattade Danmark och Slesvig», säger tidningen, »bör Sverge lyssna endast till sina egna intressen, hvilka fordra denna integritet! Däremot vore det dåraktigt, om Sverge lade sitt svärd i vågskålen till förmån för den senare frågan, hvilken beträffade äfven Lauenburg. Sverges obenägenhet till detta har ock ökats, sedan danska regeringen, svensk-norska kabinettet oåtspordt, upphäfdt marspatentet, och sedan en ministeriell tidning — Dagbladet — föreslagit att inkorporera Holstein i Danmark.»

Och det lyckades ingalunda Ploug att blanda bort korten genom att förklara, det Dagbladets förslag »*blott var ett löst infall af en tidning*», samt att, sedan novemberförfattningen antagits, 30 mars-patentets bibehållande eller tillintetgörande vore en likgiltig sak, enär den förra »endast var ett complement» till det senare.

Upphäfvandet af mars-patentet, som faktiskt afsöndrade

Holstein, var *icke* en sådan ren formalitet eller likgiltig sak, som danske konseljpresidenten och Ploug velat antyda, ty så länge detta hade gällande kraft, stod ej den »väg» öppen till ernåendet af Holstein, som de danske statsmännen hoppats vinna genom den nya grundlagen af den 18 november.

Denna grundlags stora fel var således, att den genom de mer eller mindre hemliga syften, hvilka med densamma voro förknippade, utgjorde en tvåfaldig kränkning af såväl politiska som nationella grundsatser: den var ett brott emot skandinavismens idé, som den föregaf sig tjäna, ty den åsyftade att till skandinaverna knyta tyskt land och tysk befolkning; den var orättvis emot holsteinarne, enär den sårade dem i deras djupt kända och fullt berättigade tyska nationalitetssträfvanden.

Och sedda i denna dager blifva Carl XV:s ord i trontalet den 8 december — fyra dagar efter mars-patentets upphäfvande — fullt klara och berättigade:

»Det må icke af oss begäras, att vi i rättvisans vågskål skola lägga jämväl vårt svärd utan att beräkna, huruvida ändamålet kan vinnas med de medel, som stå oss till buds.»

Dessa ord måste, som vi ofvan antydt, ses i sitt sammanhang med den just då för handen varande situationen, ty då det gäller en invecklad politisk rörelse, är det nödvändigt att bedöma hvarje episod i dess sammanhang med det hela. Gör man detta, så finner man rätta betydelsen af yttrandet af den 8 dec. 1863, hvilket utan tvifvel innebar ej ensamt konungens, utan svenska regeringens tanke i denna sak.

Grefve Manderström afgaf åtminstone den 10 dec. till grefve Plessen den förklaring, att Sverge-Norge icke *för ögonblicket* kunde taga annat än diplomatiska mått och steg till fördel för Danmark.

Svenska kabinettets politik var praktiskt skandinavisk och åsyftade en skandinavisk sammanslutning.

Men danska regeringen uppställde, då det gällde förbundets afslutande, ett oöfverstigligt hinder för detsamma, nämligen — vi upprepa det ånyo — planen om Holsteins bibehållande.

För detta hinder måste Sverge tills vidare draga sig tillbaka.

Danska kabinettet kände dock till punkt och pricka *rätta* skälet, hvarför Sverge intagit en afvaktande och förbehållsam

ståndpunkt, liksom det visste, att i samma ögonblick det självt återginge till de förutsättningar, under hvilka det sommaren 1863 velat afsluta förbundet, skulle också Sverge-Norge stå vid Danmarks sida.

Svenska trontalet af den 8 december 1863 innebar icke någon »uppsägning», snarare ett »gif akt» till Danmark att ej styra orätt i den uppblåsande stormen[1].

Ännu långt in på våren 1864 — såsom vi redan förut å sid. 399 i korthet omnämt — uträckte kung Carl sin hand till förbund, dock aldrig en tum vikande från de en gång fastställda principerna och villkoren. Han till och med ytterligare skärpte dessa.

Det var då han på privat väg lät tillställa danske kungen det unionsförslag, som med orätt blifvit kalladt »Carl XV:s»[2].

[1] Hvad man möjligen skulle kunna förebrå det svenska kabinettet vore bristen på självständigt initiativ i en sak, som emellertid i främsta rummet dock ej var dess egen. Det väntade på signal från Frankrike i stället för att såsom Cavour föranleda Frankrikes uppträdande. Belysande härför är kung Carls yttrande till fransmannen Léouzon Le Duc, se sid. 324 i detta arbete.

[2] I november 1889 innehöll madame Adams bekanta »Novelle Revue» en uppsats, benämd »Le Rêve de Charles XV», författad af en viss prins Valori och äfven uppmärksammad i svenska prässen. Valori lämnar här den förvånande underrättelsen, att »Carl XV:s unionsförslag» förskrifver sig från honom, Valori; det af honom uppgjorda förslaget har man blott sedermera en smula »subtiliserat». Han meddelar ett bref från kung Carl af den 22 jan. 1864, hvari kungen tackar honom för ett tillsändt memorandum, och ett annat bref af den 7 maj 1864, hvari kungen gifver honom sitt tack för en »nouvelle note du 20 avril courant». Därefter meddelar han under rubriken: »Notre plan de confédération scandinave» — med nödiga uteslutningar — det af ofvannämnda danskar skrifna och af von Qvanten sedermera något sammandragna unionsförslaget. Uti det af Valori till kungen sända memorandum, tryckt i Paris 1863 (kung Carls eget exemplar är numera befintligt å riksbiblioteket), finnes blott följande yttrande: La seule politique convenable pour le Danemark serait dans son union intime avec les deux autres royaumes scandinaves, de telle sorte qu'ils eussent tous trois un souverain commun à l'étranger, une flotte et une armée commune, enfin un système commun de douanes et de commerce; tout en conservant d'ailleurs sa constitution propre sauf qu'un parlement commun réglerait les interêts communs, parlement qu'éliraient les diètes suedoises et danoises et le storting de Norvège». Detta var endast, hvad skandinaverna själfva längesedan blifvit ense om; det öfverensstämde särskildt med Blixen-Fineckes tankar i »Skandinavismen Practisk», hvilken skrift i sin tur just i denna punkt torde vara fotad på

Detta hade i själfva värket uppkommit i Danmark och var uppgjordt af *danske* män: doktor C. Rosenberg, hofjägmästaren, sedermera inrikesministern, Carlsen, etatsrådet Juel, riksdagsman Högsbro samt den bekante bondeledaren J. A. Hansen, och det hade blifvit kung Carl på enskild väg tillställdt. Detta skedde genom v. Qvanten, hvilken våren 1864 en längre tid i enskilda angelägenheter vistades i Köpenhamn; han sammanträffade här med de danske skandinavernas främste män och hade äfven en betydande del i förslagets upprättande[1]; såsom varm skandinav åtnjöt han äfven i detta stycke kung Carls synnerliga tillit.

Denne ville dock naturligtvis ej fästa afseende vid förslaget, innan det meddelats danske konungen, hvilket också omedelbart därefter skedde. »Unionsförslaget» har fått sitt namn af dess sista paragraf, hvilken åsyftade ett familjefördrag mellan de svensk-norska och danska konungahusen, »hvarigenom de tre skandinaviska kronorna slutligen förenas på *ett* hufvud och sålunda idéen om en nordisk union varder fullständigt genomförd».

Såsom ett uttryckligt villkor betonades äfven, att ej endast Holstein och Lauenburg skulle afskiljas, utan ock den del af Slesvig, som beboddes af tyskar, under det norra Slesvig med dess danska befolkning borde tillhöra Danmark; det heter

»Fennomani och Skandinavism» af »Peder Särkilax» (v. Qvanten). Åtskilligt annat af ifrågavarande »memorandum» och »le rêve de Charles XV» erinrar starkt om B.-F.'s skandinaviska idéer och intressen. Och helt naturligt. Valori, som egentligen var fransk publicist, sammanträffade 1862 i Savoyen med B.-F., hvilken sökte göra honom förtrogen med den skandinaviska frågan. Valori skulle i Paris offentliggöra ett memorandum, hvars titel »Le Scandinavisme practique», redan tillkännagaf dess ursprung från B.-F.; denne senare skulle sedan låta öfversätta detta på flera språk. Men vare sig Valoris opus föreföll honom mindre beaktansvärdt, eller han af någon anledning tröttnade på saken, allt nog, han försummade snart prins Valori helt och hållet. Denne sände då sitt memorandum till Carl XV, hvilken, mera godhjärtad än B.-F., svarade honom vänligt på hans skrifvelse. — Prins Valoris »plan de confédération», offentliggjord i Nouvelle Revue, återfinnes alls ej i hans memorandum af år 1863; dèn utgör helt enkelt en vederbörligt utstofferad och bristfällig redogörelse af v. Qvantens 1889 på hösten i Sverge offentliggjorda bekanta artikelserie om det s. k. »Carl XV:s unionsförslag».

[1] Se Dagens Krönika, häft. 6—7 1889: »Konung Carl XV:s unionsförslag» af Emil v. Qvanten.

nämligen i detta (af danske män) framställda förslag: »De delar af den danska monarkien, som till följd af pågående krig komme att höra under tyska förbundet, afskiljas fullkomligt från konungariket Danmark, hvilket ingår förbund med Sverge och Norge. Det skandinaviska statsförbundet ikläder sig ingen skyldighet att åt danska kronan bevara nämda tyska landsdelar. Däremot förbinda sig Sverge och Norge att med all sin makt och med alla till buds stående medel motsätta sig, att den danskt nationella delen af Slesvig går för Danmark förlorad».

Detta förslag, det må nu såsom politiskt aktstycke uppfattas huru som hälst, var — i motsats till november-författningen — i full samklang med den nationalitetstanke, kung Carl hyllade, ehuru han helt naturligt frånsade sig allt initiativ i fråga om Slesvigs delning.

Efter åtskilligt skrifvande fram och åter blef det slutliga svaret af den 13 maj 1864 från konseljpresidenten Monrad till Carl XV ett motförslag, hvilket, om tvifvel ännu kunnat hysas angående den egentliga andemeningen i novemberförfattningen, kastar fullkomligt klart ljus öfver densamma: meningen var att förena de båda danska partierna i *en* åsikt, så att »skandinaverna» — Eidermännen — skulle omfatta »antiskandinavernas» program: helstatsidéen. — — »Efter min öfvertygelse», fortsätter Monrad, »är det *just genom Nordens politiska enhet, som besittningen af Holstein kan bevaras åt Norden*[1]. — — Genom Holstein skulle Norden komma att utöfva inflytande på den europeiska politiken. Jag hyser därför innerlig önskan därom, *att den dynastiska enheten med Holstein måtte kunna bevaras*»[2] — —

Denna åsikt var å Monrads sida ingalunda ny; han hade såsom »kultusminister» redan 1862 förklarat, att den d. v. ministèren hvarken önskade helstat eller eiderstat i den van-

[1] Kurs. af oss.

[2] Kurs. af oss.

I denna uppfattning gjorde sig helt visst äfven en speciellt dansk bitanke gällande — nämligen, att Nordens tyngdpunkt skulle komma att ligga i *Köpenhamn* och ej i någon svensk stad. Denna motvilja för Sverges primat framkom äfven under de hemliga skandinaviska öfverläggningarna vid det nordiska nationalekonomiska mötet i Göteborg 1864.

liga meningen, utan ville söka åstadkomma ett slags förmedling mellan dessa båda begrepp, något som i danska riksdagen föranledde skarpt klander af ministèrens politik, hvilken betecknades såsom »uklar og uforstaaelig», hvarvid tillades, att konseljpresidenten Halls »experimenterende, laverende og manövrerende politik havde fört Danmark ud i et Vildnis»[1].

Och när det af danska historiska forskare konstaterats, att Monrad med hänsyn till novemberförfattningen intog samma ståndpunkt som Hall, bestyrkes endast därigenom så mycket kraftigare det faktum, att Danmark under tiden för sina på Eiderstat grundade förhandlingar med Sverge kvarhållit tanken på en förening med Holstein.

Om ej ofvan antydda »ståndpunkt» redan vore fullkomligt klar, skulle den bli det genom Monrads yttrande i riksrådet under debatten om november-grundlagen; denna lade, sade han nämligen[2], »alls intet hinder i vägen för Holsteins framtida anslutning till monarkien och förnyandet af gemensamheten (Fælleskabet) mellan härtigdömet och de öfriga landsdelarne» — —.

Att alla förhandlingar genom Monrads bref af den 13 maj skulle blifva afklippta, är självklart, liksom ock, att det äfven var Danmarks egen regering som åstadkom detta, så mycket mera som kung Carl i bref till kung Christian satt såsom ett uttryckligt villkor för unionstraktatens upprättande, att »initiativet till detta eller dylikt på en konferens eller annars (bör) komma från Danmark; ty Sverge kan aldrig uppträda dans le premier rang om en Slesvigs delning».

På detta svarade Monrad i samma ofvannämda bref och i de vackraste ordalag, att *Danmark icke* ville taga initiativet: »Uti historiens årsböcker skall detta initiativ slingra en oförvissnelig krans omkring Ers Majestäts namn. Efter denna krans skall min allernådigste herre och konung aldrig utsträcka handen» — —.

Detta svar innebar sålunda ett afböjande af de villkor, kung Carl uppställt för ett möjligt förbund, och därtill ett *öppet* affall från den allt sedan konung Oscars tid betonade

[1] Alex. Thorsöe, Kong Frederik den Syvendes Regering, del. 2, s. 551.
[2] Alex. Thorsöe, Kong Frederik den Syvendes Regering, del. 2, s. 1070.

grunden för hvarje närmande i skandinaviskt syfte mellan de tre rikena.

Till och med i Danmark har man från ett och annat håll erkänt detta. Så yttras i danska tidningen Heimdal af den 29 febr. 1870 med anledning af prof. Geffroys (rättare v. Qvantens) kända artikel i Revue des deux Mondes, att Monrads bref »var saa stærkt et Slag i Ansigtet paa Kong Carl, som tænkes kan — — Det er meget overflödigt at fordybe sig i Gisninger om, hvorfor der senere ikke blev gjort noget ved Sagen fra svensk Side. Dertil behöves ingen særlig Forklaring. Monrads Svar var fuldkommen nok. Det viste Kongen, at den Forudsætning ikke var tilstede, som han var gaaet ud fra og uden hvilken det ikke vilde være ham muligt at faa sit Ministerium med sig, den Forudsætning, at man i Danmark omsider var færdig med Helstaten og rede til at gaa uforbeholdent ind paa en nordisk Union»[1]. — —

Efter den 13 maj, dagen för det monradska brefvets daterande, eller om man så vill den 16—17 maj, då det kan antagas att brefvet kom kung Carl tillhanda, kan saken sålunda betraktas såsom afgjord.

[1] Man kan ej undgå att mena, att det varit Danmark värdigast, om den öfriga danska prässen lika ärligt erkänt sin regerings oriktiga handlingssätt gent emot Sverge i stället för att envist söka att med hån och smädelser i hög grad välta skulden för Danmarks olycka öfver på svensk sida. Det hade varit önskvärdt, att de danska tidningarna, främst Dagbladet och Fædrelandet, hållit inne med sina vedermälen, t. ex. med anledning af kung Carls trontal den 15 jan. 1867, då »den fullständiga abdikation, från hvarje anspråk att utöfva något inflytande på den europeiska politiken», som ofvannämda båda tidningar trodde sig finna i detta tal, föranledde dem att hånligt yttra, det man i Sverge gjorde bäst i att icke vidröra en fråga, som för regeringens ledamöter var af den beskaffenhet, att den icke kunde nämnas, »utan att blodet stiger en och annan af dem i ansiktet». Danska Dagbladet tillät sig ock den näsvisheten emot Sverges konung att yttra, »det svårligen någon förnuftig människa kan falla på den idéen att sätta Sverge-Norge i förbindelse med de stora politiska frågor, hvilka på sista tiden framkallat världsomhvälfningar. Konungens försäkran om nonintervention, var därför tämligen obehöflig, ty hvad angår den enda europeiska fråga, i hvilken de förenade rikena tagit del, nämligen angående Slesvig-Holstein, har man icke behof af en dylik förklaring, ty den passiva hållningen talar tillräckligt för sig själf». — Det tyckes oss ej kunna vara tu tal om, på hvilken sida man har största anledningen »att rodna».

Danska regeringen nekade rent ut att ingå på de villkor, som från svensk sida ansetts fundamentala och som den förut gifvit sig sken af att gilla och omfatta; kung Carl hvarken ville eller kunde bryta emot den princip, som ledt hans uppträdande i den skandinaviska frågan och på hvilken han från sin ungdom trott: enandet besläktade stammar emellan — dessa månde vara germaner eller nordbor.

Alla danska beskyllningar om löftesbrott, om »svag vilja» och »slapphet» å kung Carls sida måste sålunda förfalla, och man kan endast djupt beklaga, att till den sorg och smärta, hela den danska striden och Danmarks olycka vållade honom, äfven öfver hans minne skulle komma denna skugga af sviket »fostbrödralag», som både samtid och eftervärld[1] varit allt för snabba att sätta tro till, *oaktadt* man på samma gång förklarat hela saken vara invecklad och gåtfull.

Om Carl XV:s uppriktiga och värksamma intresse för Danmark vittnar ej minst den omständighet, att planen rörande den vidtberyktade 5 § i Pragerfreden lär hafva varit hans; det lär vara på grund af hans inflytande, som käjsar Napoleon gaf sitt förord till denna paragraf och genomdref densamma.

* * *

Under alla dessa dansk-svenska förhandlingar befann sig naturligtvis den stora allmänheten i största oro och spänning.

Nordiska fäster höllos 1864 i hufvudstäderna och vid universiteten, och vid dessa talades först och främst med

[1] Ända in i senaste tider hafva dylika obetänkta uttalanden varit synliga äfven från *svensk* sida. Så t. ex. förekommer uti en hösten 1889 utgifven, som det synes oss, skäligen obetydlig skrift, »Dansk-Tyska kriget 1864», af G. Thorsander, äfven en historik, hvari förf., samtidigt med att han erkänner, det man ingalunda är på det klara med den invecklade frågan, dock synes mycket — allt för mycket! — redoboegen att »ställa svenska ärligheten i bedröflig dager». Han uttalar äfven beklaganden öfver kung Carls personliga hållning gent emot Danmark, beklaganden, hvilka synas oss föga öfvervägda och hvilande på ytterst svaga grunder. Då man nu tydligt ser den danska dubbla politiken med Holstein i bakgrund, måste man ock anse herr Thorsanders önskan uppfylld, den, att framtiden måtte »rentvå Carl XV:s minne» i denna sak.

entusiasm för kung Carl, hvilken »fortfarande skulle sörja för Nordens gemensamma sak», men äfven för Fredrik VII:s minne, för Danmark m. m.

I Stockholm hölls det bekanta mötet i la Croix' salong, hvilket, till alla skandinavers sorg följdes af de beryktade marsoroligheterna med fönsterinslagning för excellensen Manderström.

Partierna i Sverge delade sig skarpt, och de tidningar, som i *polska* frågan helt kort förut ropat på krig mot Ryssland, voro nu af *antiskandinaviska* skäl i högsta grad emot ett krig *för Danmark,* under förevändning af farhåga för detta samma Ryssland, hvars inre förhållanden ungefär stodo på samma punkt, som då man ännu påyrkade, att Sverge borde taga initiativet att hjälpa Polen.[1]

Nya Dagligt Allehanda — den ifrigaste, mest krigiske »ryssfienden» — jemte Göteborgs Handelstidning voro de förnämsta motståndarne till ett förbund med Danmark, och mer än ett ord har från denna sida fällts om »kung Carls lättsinniga politik».

Och när Nya Dagligt Allehanda i en artikel: »Alliansen och ränksmideriet» förklarade, att det skandinaviskt sinnade Aftonbladet och dess bundsförvandter (till hvilka naturligtvis också räknades kungen) sökte »intvinga politiken på en väg, som skulle leda till landets fördärf och göra det gamla Sverges själfbestånd beroende af Rysslands nåd — — —», svarade Aftonbladet med flera vederläggande uppsatser angående »skenet och värkligheten i de ryska rustningarna.»

Ända in i allra senaste tider hafva olika meningar blifvit

[1] Betecknande nog är den ställning, som t. ex. Blanche intog till denna fråga. Han, som ingalunda kan anses hafva varit en ryssrädd man och som är den ifrigaste hatare af Ryssland, varnar nu för nationalhat och klandrar högt denna känsla hos danskarne gent emot Tyskland. »Hvad ha vi att göra med Danmark?» utbrister han sedan, «hvad har det varit för oss, och hvad är det? — — — Det enda korståg, som duger för oss, är korståget emot Ryssland!»

Blanche fruktade sålunda ingalunda Ryssland, men väl att väcka Tysklands harm och sålunda ådraga Sverge en ny fiende just under den åstundade fäjden mot nationalfienden.

Och han var med all säkerhet ej ensam om denna uppfattning af saken.

yttrade rörande den egentliga innebörden af Rysslands »hotelser» emot Sverge 1864, hvilka äfven enligt dansk tanke skulle hafva bidragit att skrämma Sverge från att hålla sina löften. Domen öfver kung Carls gent emot hans *eget* land okloka politik har med den växlande uppfattningen af allvaret i det östra grannlandets rustningar blifvit skärpt eller mildrad.

Bekant är, att den tillit, man här i Norden till en början hyste till Frankrike, fick allt hårdare och hårdare stötar.

Detta land var för tillfället fullt sysselsatt med sitt olyckliga mexikanska krig, och dess käjsare visade sig alldeles obenägen att understödja Danmark eller i det hela taget att tillsammans med England söka invärka på den tyska politiken gent emot det lilla ölandet.

En dansk statsman, en af Fredrik VII:s personliga vänner, har meddelat oss, att den franske käjsaren var personligen fientligt stämd emot det danska kungahuset, på grund af en corsicansk hämdkänsla emot drottningens sedermera med Blixen-Finecke förmälda syster, hvilken gifvit honom en korg, men sedan med sin man visat sig i Paris' salonger, där hennes för käjsaren så förödmjukande afslag ej förblef någon hemlighet.

Mera sannolikt är det dock, att käjsar Napoleons kyliga och reserverade hållning vid Englands försök att vinna Frankrike för ett gemensamt uppträdande till bevarande af Danmarks integritet berodde på något helt annat, nämligen på det agg, han hyste mot förutnämda land efter det nederlag, han lidit i polsk-ryska frågan, då engelska kabinettet nekat följa *honom* så långt *han* önskade, och detta agg minskades ingalunda efter stormakternas, särskildt Englands, markerade afböjande af hans förslag — i november 1863 — om en europeisk kongress i Paris.

Visst är, att den allmänna meningen i Paris var den, att danska frågan »ne touche ni à l'honneur, ni aux intérêts de la France.

Bekant är äfven, att det var Frankrikes tvetydiga svar genom Rouher till lord Cowley, som hindrade England att inblanda sig i dansk-tyska kriget.

Sverge-Norge, säges det sålunda på flera håll, skulle

alltså kunnat riskera att i förening ensamt med Danmark komma i krig med tre stormakter, enär ryska regeringen — vi följa nu en förut omnämd artikelserie i norska Morgenbladet af okt. 1890 — låtit i all hemlighet i ett konfidentiellt meddelande af februari 1864 försäkra kabinettet i Berlin om, att den alltid ville skänka preussiska regeringen sin sympati i dansk-tyska frågan och under alla förhållanden den mest lojala och kraftiga medvärkan till dess lösning: den förklarade sig vilja uppställa en observationskår i Finland, i fall Sverge uppträdde för Danmark.

Samtidigt härmed låtsade Ryssland officiellt intressera sig för Danmarks integritet och uttalade sig mot en skandinavisk union.

Ryska regeringens beräkning med detta dubbla spel skulle — den afgaf nämligen aldrig hvarken officiellt eller konfidentiellt någon förklaring, som kunnat tvinga Sverge till passivitet — sålunda hafva varit att begagna sig af ett oförsiktigt uppträdande af de båda regeringarna å skandinaviska halfön till att — utan föregående varning, men på grund af sitt löfte åt Preussen och Österrike om »aktiv» hjälp — för sig själft förvärfva ett nytt och rundligt stycke af skandinaviskt område.

Ryssland ville, såsom det också öppet sade, förhindra en skandinavisk union, men det ville på samma gång stympa de nordiska rikena och, sina traditioner troget, rikta ett nytt förkrossande slag direkt mot de skandinaviska länderna för att sönderstycka dem, förlama dem och därigenom för all framtid omöjliggöra en själfständig nationell politik från deras sida.

Det ryska förslaget till danska regeringen att lösa frågan på »fredlig väg», på så sätt nämligen, att danske konungen skulle behålla hela danska monarkien, mot det att Danmark inträdde såsom medlem af tyska förbundet, skulle sålunda endast varit uppgjordt för att locka danska folket till oroligheter och därigenom framtvinga Sverges-Norges aktiva uppträdande.

Det är detta förslag, som skulle bland de »ledande männen i Stockholm hafva framkallat en bestörtning, som gränsade till panik.»

Förslaget skulle emellertid hafva strandat på den monradska ministèrens obenägenhet för en. personalunion.

Det är i allt fall den diplomatiska kännedomen om dessa Rysslands planer, hvilken den norske författaren af nämda Morgenbladsartiklar tillskrifver utgången af Ulriksdalssammankomsten hösten 1863, men förnämligast af norska stortingsbeslutet af den 29 mars 1864, hvarigenom »vägen stängdes för den personliga politiken»: till lycka för de förenade rikenas hela framtida väl, enär kung Carl äljes skulle hafva fört dem ut i det bakhåll, Ryssland gjort färdigt för dem.

Och detta, menar norska Morgenbladet, skulle klargöra och ursäkta det från alla håll såsom taktlöst, kallt och hjärtlöst stämplade yttrande, som norska stortinget fällde:

»Ehuru den stora pluraliteten af norska folket säkerligen icke önskar någon närmare politisk förbindelse mellan de förenade rikena och Danmark, skulle dock Danmarks undergång i hög grad väcka norska folkets deltagande — — —.»

Utan att drista oss att fälla något omdöme öfver det berättigade i denna framställning, skulle vi dock vilja framhålla en annan synpunkt, hvilken måhända ej är så alldeles osannolik.

Oförnekligt är det, att en skandinavisk förening mellan Nordens tre riken alltid ansetts kunna gifva en i norra Europa aktningsbjudande motvikt mot Ryssland och därför af detta land starkt motarbetats.

Trovärdigheten af det af den norske författaren omtalade ryska meddelandet till Berlin i februari 1864, i hvilket Ryssland skulle hafva låtit Preussen och Österrike förstå, att det ärnade — genom aktivt ingripande — motsätta sig en skandinavisk förening, har man emellertid betviflat, och detta äfven, så har det åtminstone till oss blifvit försäkradt, inom svenska kabinettet.[1] Och om detta meddelande också vore äkta, kan man ej tolka dess betydelse såsom i Norge skett, där man menar, att Ryssland endast sökte locka Sverge i kriget för att sedan anfalla det, då det skulle hafva stått ensamt med Danmark och med undergången för ögonen.

[1] I alla händelser var det näppeligen kändt i Sverge före början af juni 1864; riksarkivarie Nordström t. ex. erhöll det i Paris af polacken öfverste Jordan.

Hela vintern 1863—64 uppmuntrade ännu Frankrike de polske frihetsmännen, och det ser ej mycket sannolikt ut, att detta Ryssland, som ännu vid tiden för Ulriksdalssammankomsten var fullt sysselsatt med inre oroligheter, och som af en, för visso onödig, fruktan för nya dylika ansåg sig böra lugna Finland med gåfvan af landtdag, samtidigt skulle sträfva efter att själfmant utsätta sig för både nya och stora svårigheter från Sverges sida, så mycket mera som detta land — enligt Manderströms uti svenskt-norskt statsråd d. 27 oktober 1863 framställda förslag till instruktioner angående den ifrågasatta militärkonventionen — vore fritt från alla förbindelser till Danmark, så fort det självt blefve utsatt för krig med annan makt.

Det var visserligen till Rysslands fördel att England och Frankrike voro oense, men det är icke otänkbart, att det bästa sättet att göra dem i blinken eniga varit just ett ryskt anfall på Sverge, som genom novembertraktaten vunnit åtminstone moralisk rätt till deras understöd.

Helt visst insåg Ryssland detta, liksom det insåg, att om Sverge-Norge vågade kuppen, det ej kunde hindra skandinavismens förvärkligande. Det sökte därför på indirekt väg att afskräcka Sverge från att bistå Danmark. Det uppmuntrade detta lands regering att hålla fast vid Holstein, enär det beräknade — med kännedom om den skandinaviska politiken — att Sverge icke skulle vilja strida för Holsteins bevarande åt Danmark, och att, om Sverge ej komme att bispringa Danmark, skandinavismen skulle lida ett stort nederlag.

Och denna beräkning slog också in, tack vare de danske skandinavernas helstatsplaner och oärliga spel med Sverge. Ty det ryska rådet strandade ingalunda på någon Halls-Monrads ovilja för planen om Holsteins bibehållande; tvärtom har man anledning att tro, det just detta råd var ägnadt att åtminstone delvis stärka förhoppningarna om den »väg till Holstein,» man med novemberförfattningen ville hålla öppen.

En dylik slug rysk plan, som vittnade om god kännedom om både danska och svenska statsmäns i den holsteinska frågan så motsatta tankegång, förefaller oss vida mer antaglig än den norske morgenbladsförfattarens invecklade och något sökta teori.

Det bör äfven anmärkas, att samme norske förf., hvars ord väckt ett visst uppseende äfven i Sverge och som i sina artiklar antyder, att svenska regeringen i full panik låtit skrämma sig till att neka Danmark hjälp, tillhör det norska konservativa parti, som satt vid styret 1864. Man har fullt skäl att antaga, att norska stortingets uttalande varit dikteradt af den norska regeringen. I utlåtandet yttrades, att Norge ej önskade en närmare förening med Danmark. Och hvarför? Emedan då ett *skandinaviskt unionsparlament blifvit en nödvändighet.* Men detta ville norrmännen lika litet då som nu; de ville blott vara så mycket som möjligt isolerade, framför allt från Sverge.

Den norske artikelförfattaren synes oss vilja söka göra troligt, att det varit det norska stortinget, som räddat äfven Sverge, genom att stänga vägen för unionskonungens »personliga politik.» Säkerligen kommer historien ej att gifva honom rätt härutinnan, ty kung Carl och hans män skulle icke hafva fallit i en rysk snara, som därtill troligen var imaginär.

Dessutom — då polackarne på våren 1864 voro slagna och Ryssland i hotande ton började tala om att »bildandet af ett skandinaviskt rike stode i strid med dess intressen», om hvilket hot svenska kabinettet underrättades i juni, hade Danmark själft redan genom det Monradska brefvet af den 13 maj tillintetgjort sista utsikten till hjälp från Sverge.

Ty må vara, att västmakternas tillbakaträdande gjorde ett förbund mellan Sverge och Danmark för det förra landet både farligt och oklokt; må vara, att de stora inre reformer som i Sverge förestodo, att de stora kapitalfordrande järnvägsanläggningarna — i hvilket allt danskarne sågo orsaken till Sverges mindre ärofulla »försiktighet»[1] — gjorde tiden för ett krig synnerligt olämplig: vi hålla dock före och hafva mer än en gång påpekat, att hela den dansk-svenska förbundsfrågan i yttersta hand och förnämligast strandade på danske statsmäns holsteinska baktankar.

Och trots alla uttalanden i motsatt riktning hysa vi dock bestämdt tvifvel om att Carl XV:s skandinaviska politik med

[1] Se C. Th. Sörensen »Den Anden Slesvigske Krig», sid. 116.

med krig i utsikt skulle från *denna* tids synpunkt så afgjordt vittna om äfventyrlighet, oklokhet och bristande omdöme.

Ty för det första var Carl XV bunden af traditionerna från sin fars tid; ännu lefde i friskt minne svenska riksdagens i alla stånden *enhälliga* uttalanden den 9 maj 1848 om plikten för Sverge att hjälpa Danmark i dess kamp mot Tyskland — uttalanden, i hvilka Sverges finansminister af år 1864 varit en af de främste att instämma. Och det vore i sig själft, kanske icke så onaturligt — från *denna* tids synpunkt sedt — om inkonsekvensen uti friherre Gripenstedts hållning i danska frågan inför konungen försvagat kraften af hans invändningar mot svenskt deltagande i 1864 års danska krig.

Kung Carl hade vidare en stor del af nationens bäste män med sig, och om hos dem tvekan förnams, gällde denna ej så mycket skandinavismen i och för sig, utan, som sagdt, danska regeringens osäkra hållning; 1863, vid tiden för förbundsunderhandlingarna, var västmakternas ställning i danska frågan ännu icke klargjord, och man hade anledning att hoppas, det de skulle uppträda till Danmarks förmån.

Det dåvarande Preussen och ett ännu osamladt Tyskland tedde sig för öfrigt ej *så* fruktansvärda i militär öfverlägsenhet, enär man ännu ej hade erfarenhet af de preussiska tändnålsgevärens stora företräde framför framladdningsgevären. Det var med kriget 1864 som Preussens storvälde i det nittonde århundradet grundlades, något som man ej kunde förutse 1863 allra minst i Sverge, där en viss — helt säkert omotiverad — ringaktning för detta land gjorde sig gällande. Dessutom var Preussen efter Olmütz 1850 så djupt förödmjukadt, att det knappast förmådde uppbära sin rang af stormakt och vid Pariskongressen 1856 stod långt tillbaka för det lilla Sardinien.

Man har naturligtvis rätt, då man säger, att den skandinaviska politiken var vådlig, enär den var Ryssland förhatlig. Men för Carl XV visade sig ej saken ensamt ur denna synpunkt.

Rysslands fruktan för skandinavismen var ett indirekt bevis för den skandinaviska rörelsens betydelse; denna fruktan måste gifvetvis vara så mycket mera beaktad i Sverge, som stämningen var så antirysk; och demonstrationerna för Polen våren 1863 hade ingalunda lagt i dagen, att någon rädsla för

zarväldet gaf sig uttryck i kung Carls rike.[1] Då det dessutom är en klar sak, att grefve Manderström redan från början visste, att skandinavismen hade en afgjord motståndare i Ryssland, skulle han, ifall vetskapen om denna omständighet kunnat »skrämma» honom, sannolikt alls icke inlåtit sig på den politik, han under 1863—64 förde.

För Carl XV var emellertid ett enadt och därigenom starkt Skandinavien Sverges både enda och bästa hjälp emot den östra grannen. Därmed följde naturligtvis förpliktelsen af ömsesidig hjälp: ville Sverge-Norge t. ex. påräkna stöd af Danmarks goda flotta emot Ryssland, så måste de förenade rikena med sin landmakt hjälpa Danmark emot Tyskland.

Det tyckes oss, som om dessa synpunkter kunde vara värda att beakta, då fråga är om det hederliga eller ohederliga uti Sverges och dess konungs uppträdande 1863—64; och det tyckes oss vidare, som om man ej alltför hastigt borde instämma i talet om »lättsinne, oklokhet, äfventyrlig politik och skrämda statsmän», äfven om man trenne decennier efter ifrågavarande tids händelser kan erkänna, att det varit »bäst som skett».

* * *

Emellertid var kung Carls personliga förhållande till den nye grannkonungen mycket vänskapligt, ehuru helt naturligt ej så förtroligt, som det varit till konung Fredrik VII.

Att detta förhållande var grundadt redan före kung Christians tronbestigning synes af de rykten om en blifvande förlofning mellan den 11-åriga prinsessan Lovisa och d. v. prins Christians af Danmark äldste son, hvilka rykten redan 1862 cirkulerade i svenska prässen, efter det den svenska kungliga familjen denna sommar gästat dåvarande öfverhofjägmästaren Tornérhjelm på Wrams-Gunnarstorp i Skåne och

[1] Det torde ej vara utan intresse att sammanställa norrmännens i det hela taget svala hållning gent emot skandinavismen med det faktum, att i detta land aldrig rådt någon särskild antipati emot Ryssland, med hvilket rike man i Norge, trots Varangerfjordsfaran, ej haft anledning att komma i sådana konflikter som Sverge sedan århundranden tillbaka.

där sammanträffat med prins Christian och dennes gemål, son och dotter.

De vänliga sammankomsterna mellan Nordens konungar fortforo äfven efter 1864; så besökte kung Carl den danske konungen på slottet Bernstorff den 3 augusti 1864; och den 29 juli 1865, samma dag, som Christianstad—Hessleholmsbanan invigdes, ägde åter ett kungamöte rum på Skånes mark, då Christian den nionde gästade kung Carl på Bäckaskog.

Det var en allmän önskan vid denna tid, att en vänskap lik den, som förenat Nordens monarker under konung Fredrik VII:s lefnad, äfven nu måtte komma till stånd.

Erkändt är det af alla historieskrifvare, att kung Carl efter 1864 ärligt sträfvade efter att återställa förtroendet och det goda förhållandet mellan Sverge och Danmark, och att han gjorde allt för att utjämna den en tid rådande missstämningen.

I detta syfte fick han till stånd först den stora skandinaviska industri- och konstutställningen i Stockholm 1866, men ännu mera blef detta syfte vunnet genom hans enda dotters förlofning med kung Christians äldste son, Danmarks kronprins.

Förlofningen ägde rum sommaren 1868 på Bäckaskog,[1] men tyckes hafva varit påtänkt långt förut.

I Danmark hade en längre tid härskat en viss oro föranledd af ett rykte om prinsessan Lovisas förlofning med en prins af huset Hohenzollern, hvilken förbindelse skulle på grund af släktskap ägt drottningens varma sympati, hvarför-

[1] Bland de taflor, som af svenska damer gåfvos såsom brudpresent åt prinsessan Lovisa, fanns äfven en af Edvard Bergh, med motiv från Bäckaskog, föreställande själfva slottet med den närmaste delen af parken och den väldiga lind, i skydd af hvars täta, till marken nående löfvärk Danmarks kronprins förlofvade sig med Sverges konungadotter: man ser det unga paret arm i arm komma ut ur denna naturliga löfsal. — En person, som vid denna tid var med kung Carl på Bäckaskog, har berättat oss, att så fort konungen fick veta förlofningen, befallde han alla vagnarna fram, hvarefter den kungliga familjen och hela uppvaktningen åkte ut till en af kung Carls kära »fölhagar», där först de mera närstående af omgifningen och sedan hela betjäningen på Bäckaskog fingo frambära sin lyckönskan till de nyförlofvade.

utan ock härtigen af Östergötland påstås hafva påyrkat densamma. Dylika farhågor hafva vi funnit starkt uttryckta i samtida bref från dåvarande danska statsmän och andra ledande personer. Kung Carl däremot säges hela tiden hafva önskat en förbindelse med danska kungahuset.

Glädjen öfver att denna kommit till stånd var både i Sverge och Danmark lika stor som uppriktig, enär folken liksom kung Carl häri sågo ett löfte om förnyadt samförstånd. Men på samma gång betonades åtminstone i Sverge uttryckligt det rent *personligt* varma deltagande, som landets befolkning kände, då dess kung gifte bort sin enda dotter: man frånkände denna förbindelse »all omedelbar politisk betydelse.» Man kunde dock så mycket uppriktigare deltaga i kungahusets glädje, som Sverges prinsessa lämnade sitt land för att finna ett nytt hem på andra sidan sundet, »hvilket numera icke skiljer, utan förenar tvänne brödrafolk.»

Något annorlunda torde dock uppfattningen hafva varit i Danmark, där detta äktenskap för de allra flesta, i synnerhet för det talrika skandinaviska partiet hade något särskildt sympatiskt; alla danskar kände sig ytterst tillfredsställda öfver att Danmarks blifvande drottning icke var tyska utan af god nordisk härkomst — i denna känsla enades snart sagdt *alla* partier[1].

[1] Till glädjen öfver att landets kronprins trolofvat sig med den svenska prinsessan kom äfven en känsla af lättnad öfver, »att Sverges kungahus icke ingått en nära förbindelse med det tyska», hvilket skulle gifvit ökad fart åt det i Danmark vid denna tid tämligen gängse ryktet om en allians mellan Sverge och Preussen, riktad emot Danmark! Ett bref af den 18 juli 1867, då med anledning af prins Fredriks besök på Bäckaskog ryktena om förlofningen åter fått full fart, från en i Danmark känd och framstående man, hvars namn vi af naturliga skäl ej anse oss böra nämna, visar klart den stämning och det åskådningssätt, som gjorde sig gällande hos den stora del af nationen, hvilken efter Fredrik VII:s död ännu ej öfvervunnit kallsinnigheten emot det nya konungahuset. — — — »Vi Skandinaver», läses det sålunda i detta bref, »have faaet en hel forandret Stilling. Vi have hidtil staaet fjendtlige eller fullstændig ligegyldige mod Huset Glücksburg. Vi hafve nu ikke kunnet andet end blive »loyale». Den blotte mulighed, at Bernadotterne kunde liere sig med Hohenzollerne, har med et Ryk sat Glücksburgerne fast i en stor Mængdes Sind, som ellers ikke vilde finde sig i den Tanke, att ikke Fremtiden kunde bringe os bedre Vilkaar. Skulde hin

Rundt omkring på öarna uttryckte folket sin glädje och sina förhoppningar med att hissa de tre nordiska rikenas flaggor, och en sönderjutsk eller rättare nordslesvigsk tidning, »Flensburger-Anzeiger», omtalade särskildt den stora glädje, hvarmed underrättelsen om förlofningen emottogs i dessa af olyckan hårdast drabbade landsdelar; den förklarade, att den enda räddningen för danskheten låge i förbindelsen med de nordiska fränderna, och att den, som nu ägde rum mellan rikenas konungafamiljer, vore en »borgen för en nationell sammanslutning».

Då man vet, hur varmt ännu i dag hoppet om att genom de nordiska grannländernas inflytande vinna befrielse från tyskt förtryck lefver i den nordslesvigska befolkningens hjärtan och — trots det att »skandinavismen» i och för sig för länge sedan kommit i misskredit — delas ännu af mången god dansk, torde denna uppfattning af den kungliga förmälningen varit ganska allmän hos alla partier.

Huru som hälst — detta äktenskap blef för Sverges konungapar en källa till rik familjelycka, och från många håll hafva vi sport, huru strålande glad och förhoppningsfull kung Carl var under det år, som låg mellan förlofningen och bröllopet, med hvilken stolthet han förde »sin son», prins Fredrik, omkring i sin hufvudstad och sitt land, huru han intresserade sig för allt, som rörde hans dotters hemgift, och till och med ibland infann sig för att se på tillklippningen och sömnaden af utstyrseln.

ulyksalige Tanke blive Virkelighed, saa vilde al Tanke om et Skifte ved *Folkets* Vilje forsvinde fuldstændig. Den vil ogsaa forsvinde under den anden Forudsætning: att Kronprindsen giftes med Prindsesse Lovisa; thi derved bliver det glücksburgske Hus populært, endogsaa *meget* populært; thi den store Mængde vil heller end gjerne en Forbindelse med Sverige og Norge. Men riktignok vil Folks Tilfredshed dermed hvile paa en dunkel Forestilling om, at der vil komme noget reellere efter, at dette Giftermaal kan blive Broen til en politisk Union. Længslen herefter vil voxe, og Modstanden mod dens Virkeliggörelse blive vanskeligere. Det kunde da komme et Öjeblik, hvor fælles Önsken i de tre Lande og ydre Forhold kunde tillade eller fremkalde et Arrangement. — — — Med andre ord: vi have alt at tabe ved en preussisk-svensk Liaison, derimod dog udsigt til en mulighed for en Sejr i Tiden ved den anden Forbindelse. Gud give, det maa lykkes og at Kong Carl maa staa fast — — —.»

Året 1869 blef åter ett år för skandinavism, ehuru ej längre så realpolitisk och i sådan brännande form som tillförene: skandinaviskt konstnärsmöte i Göteborg, skandinaviskt studentmöte i Christiania, skandinaviskt folkmöte i Hilleröd (Seeland), och skandinavisk förmälning i Stockholm.

Denna senare gaf naturligtvis anledning till en hel följd af lysande fäster i Sverges hufvudstad.

Vi vilja dock endast uppehålla oss vid en enda episod från dessa solbelysta julidagar, då allt tycktes hafva förenat sig för att gifva den bortdragande furstinnan ett sista strålande intryck från hennes barndomshem och fosterbygd.

På samma gång se vi nästan den sista glimten af den kraftige, hurtige kung Carl, af den ridderliga gestalt, som sedan så snart skulle komma att sjunka ihop under sjukdomens smärtor.

Vi se honom under den fältmarsch, som kort före förmälningshögtidligheten och strax efter danska konungaparets ankomst en afton företogs till Ulriksdal. Härtigen af Östergötland med stab mötte vid Söderbrunn på Djurgården de där uppställda trupperna, och sedan en konungens adjutant ankommit med ordres från Ulriksdal, gjordes uppbrott. Klockan var då 5,30 e. m. Marschen fortsattes till korsvägen vid Bärgshamra, kung Carls lilla välskötta arrendegård, där halt gjordes under afvaktan på vidare ordres. Snart anlände adjutanten åter från Ulriksdal, och ställning kommenderades ånyo.

Strax därefter syntes uniformer glimma fram i skogsbrynet på andra sidan den nedanom landsvägen liggande, nyss slagna ängen. De ökades snart till antalet. Och fram öfver ängen sprängde i vild fart den lysande skaran och främst bland dem alla med blixtens hastighet en sadelfast ryttare, hvars fullblodsspringare ej tycktes märka de djupa diken, som korsade ängen.

Det var kung Carl, ridande sin favorithäst, »Hannibal». Konungen gjorde halt på Bärgshamravägen, och minuter förgingo, innan de öfriga hunno fram. Men hade någon väntat, att kung Christian ej skulle kunnat följa honom efter på den oförvägna ridten, blef han bedragen, ty den danske kungen

var sadelfast, och hans elegans och skicklighet som ryttare väckte vid detta tillfälle allmän beundran.

Sedermera skedde defilering, hvarefter skyddstält uppslogos, supé intogs af de kungliga, vattenkonster spelade, regementsmusik ljöd, stämningen var liflig, och cigarrer samt »extra förplägnad» åt manskapet vankades på konungens bekostnad — ett gladt och hurtigt minne från kung Carls dagar!

Förmälningen[1] skedde den 28 juli på e. m. i slottskapellet; under vigselakten var konung Carl mycket gripen och tårar runno nedför hans kinder.

Strax efter ceremonien afreste brudparet med gala cortège till Haga, hvarest konungen och drottningen af Sverge förut infunnit sig »för att såsom sina gäster hälsa kronprinsen och kronprinsessan af Danmark.»

Dessa kära »gäster» kvardröjde så länge, att de öfvervoro drottning Lovisas födelsedag den 5 augusti; dagarne tillbragtes under ömsesidiga påhälsningar vid Ulriksdals och Haga slott och med gemensamma glada utflykter.

Och ånyo vidtogo ömsesidiga besök mellan de nu så nära förbundna svenska och danska konungahusen, besök, hvilka, i samma mån de förlorat sin politiska betydelse, erhållit uteslutande en familjebandets prägel.

Till kung Carls sista lyckodagar i lifvet kan man utan tvifvel räkna den, då han i sina armar fick emottaga sin

[1] Uti en liten bok »Strödda anteckningar ur drottning Lovisas lif», författad af en drottningen närstående person, finnes följande vackra skildring af den unga prinsessans färd på bröllopsdagen från Ulriksdal till Stockholm.

»Drottning Lovisa förde på morgonen denna dag prinsessan till staden. Då de lämnade det kära Ulriksdal, hade där samlat sig en mängd människor, som med rörelse betraktade mor och dotter, hvilka, hittills oskiljaktiga, från denna dag skulle skiljas åt. Blomsterströdd var vägen, som de färdades, prydda många boningar, som de skulle passera, och öfverallt hälsades de vördnadsfullt och hjärtligt af talrika skaror, som samlat sig till deras möte. — — — Då prinsessan Lovisa blifvit iklädd sin bruddräkt, fästades kronan på hennes hufvud af de båda drottningarne af Sverge och Danmark, hvilka äfven i den procession, som följde det höga brudparet till kyrkan, ledsagade bruden.

äldste dotterson, Danmarks blifvande konung, vid hvars dop i Köpenhamn d. 31 okt. 1870 han var närvarande.

Sina öfriga barnbarn fick kung Carl aldrig den glädjen att se. Helt visst skulle åsynen af den friska, hurtiga syskonkretsen icke blott fägnat honom, utan ock i mycket gifvit honom ersättning för den förlust, som genom hans ende sons död drabbat honom.

* * *

1860-talets historia måste tilltala hvarje uppmärksam iakttagare; friskhet och frisinne präglade både händelser och de tongifvande männens ord och handlingar. En viss ideell lyftning gjorde sig förnimbar i tankar och sträfvanden, och det var, som om det tillitsfulla hoppet fått ny vingstyrka: man ville liksom i flygande fart gripa de skimrande mål, man såg hägra på utvecklingens och framåtskridandets bana. Men blicken var ej lika skärpt för de mellanliggande hindren, och måhända betänkte man ej alltid, att folken behöfva tid för att göra sig fullt förtrogna med de idéer, uppgifter och former, hvilka äro ett uttryck af en ny tidsanda.

Det är insikten om och den instinktlika förnimmelsen af detta, som påtryckt nutidens människor en annan stämpel: man hyser en viss fruktan för att låta sig hänföras af stora mål, som ju törhända kunde varda bristande illusioner; man ställer sig skeptisk gent emot idealismens och den eldiga hänförelsens män, emedan man så ofta sett, att dessas kraftyttringar icke stått i säker proportion till deras värkliga förmåga eller till tidsförhållandena och därför förblifvit i så mycket ofullbordade ansatser.

Tiden har blifvit en bärgvandrare lik, hvilken mindre har i sikte den lockande fjällspetsen, men dess mera de många mellanliggande, svåröfverstigliga myrmarkerna.

Det är icke lika stämningsfullt och sporrande att genomvandra dessa senare, men det är icke dess mindre nödvändigt, och därför torde den i viss mån nedåtgående rörelse, som utmärker vår egen nutid i jämförelse med 1860-talets käcka uppåtsträfvande, dock vara blott den nödvändiga dalvägen till en ny och måhända högre fjällspets.

Man har kommit underfund med, att statsskeppet behöfver icke blott idealismens glänsande, af frihetsvindar utbredda segelmassa, utan äfven den nyktra realismens stadiga ballast.

Man kan sålunda med lefvande sympati följa det närmast föregående historiska skedet, i hvilket Carl XV intog en så framstående plats, på samma gång han personligen var ett lefvande uttryck af detsamma; man kan känna den största tacksamhet för det goda denna tid uträttat och för de väckelser, den gifvit — allt detta utan att därför vara blind för dess misstag och begränsningar.

* * *

Liksom vi började vår skildring af kung Carls mera offentliga lif med att påvisa det tvifvel, hvilket i hans land ganska allmänt rådde rörande hans regentduglighet och hvilket förnämligast uttalades i det frisinnade Sverges främsta organ, Aftonbladet, så vilja vi afsluta denna vår framställning med att meddela den slutuppfattning af Carl XV, till hvilken detta parti kommit under årens lopp.

Den tolkas sålunda i nämnda tidnings dödsruna öfver kung Carl.

Sverges folk visste: »att han i allt, som rörde det fosterländska, att han i afseende på vår nationella ställning och våra förbindelser var genomträngd af nationens sympatier och antipatier, att han med oskrymtad värme och kärlek omfattade allt nationellt, och att han framför hvarje annan ära, som han rönt eller möjligen kunde ernå, satte den, att vara *svensk* och den *främste bland friborne svenske män.*» — — —

Efter Fredrik VII:s död var i Danmark landssorgen stor, och den var ej hastigt öfvergående; hans minne har sedan dess trofast lefvat i hans folks kärlek, och detta folk har än i dag ej glömt, att den konung, som gaf det dess fria grundlag, just i denna dess kärlek såg sin styrka; och det har visat sin minnesgodhet genom att ej endast utanför Christiansborgs slott utan öfver hela sitt land resa hans byst: på de små städernas torg, på landsbyarnes korsvägar — hvart man än i Danmark färdas, på Jylland eller på öarna, ständigt mötes

ens blick af Frederik den syvendes ofta kransade hvita marmorbyst.

Att en konungs bild ej blott prunkar på en hufvudstads offentliga plats, utan äfven så att säga nedstigit till den gröna trekanten i byn, där vägarna korsas, detta är utan tvifvel ett säkert tecken till en värklig och äkta folkgunst.

Förslag till ryttarestaty öfver Carl XV.
Efter Alfred Nyströms förslag.

Så har Danmarks folk hedrat minnet af »*grundlagens gifvare*».

Hvad har man i Sverge gjort för att visa en minnesgod kärlek till vår kung Carl, till reformkungen, »den bäste svensken», under hvars trofasta hägn Sverge utvecklades i frihet och folklig självstyrelse såsom aldrig förr? Hvar finner man hans bild?

Ingenstädes.

Och dock våga vi påstå, att detta ej härleder sig af bristande kärlek.

Olyckan hade lärt det danska folket tacksamhetens offervillighet; Sverge synes i ett lugnt och ostördt framåtskridande hafva glömt densamma.

Det vore svenska folket värdigt, om det på tjugufemårsdagen af den dag, då äfven öfver Sverge gick ett budskap om djup och tårfyld landssorg — om på kung Carls dödsdag hans ståtliga gestalt åter finge visa sig för hans folk, gjuten i brons och utanför det nya hus, där den med hans ärliga hjälp bildade riksrepresentationen skall finna sitt nya hem.

Denna plats har han fullt förtjänat, och nationen kan ej värdigare hedra hans minne.

III.

1.

amtidigt med den nordiska riktningen inom såväl politik som literatur uppstod en liknande äfven i de »fria konsternas» värld. Skandinaviska naturforskaremöten, präst- och studentmöten efterföljdes af skandinaviska konstnärsmöten och konstutställningar, och Nordens natur, folklif, historia och mytologi vunno en plats — en framstående sådan — i konstens annaler.

Redan långt förut — i slutet af förra och början af detta århundrade — hade dock Norden tagit en väsentlig del i konstens pånyttfödelse. Man behöfver endast nämna namn sådana som Sergel, Thorvaldsen och Carstens. Sedan den förre bildat den första värkligt klassiska bildhuggarskolan i Rom och lagt »grunden till den pånyttfödda konstens hem» därstädes, genomfördes reformen i dess helhet af Thorvaldsen, som, lyckligare än den svenske konstnären, hela sitt lif fick stanna i den »eviga ungdomens stad», under det den förres inspiration förtvinade i ett »bourbonskt» hoflifs kvafva atmosfer. Thorvaldsens konst åstadkom antikens öfverförande på den kristna konsten, och hans storhet är att hafva skapat en kristen bildhuggarkonst, medan Carstens i sina teckningar och akvareller fullständigt bröt med den föregående tidens konventionalism och blef på sitt sätt skaparen af en helt ny riktning inom den europeiska konsten. Gemensamt väckte dessa trenne stora nordiska snillen genom den rena skönheten i sina värk en sannare uppfattning af antik konst än förut, men ingendera af dem blef någonsin målsman för någon speciellt nordisk uppfattning inom konstens område.

Efter det förfall inom konsten, som yttrat sig i dennas nedsjunkande till ett nästan handtvärksmässigt arbetande efter

modell och efter vissa fastslagna akademiska regler, hade man börjat hylla den princip, att man inom hvarje konstgren borde återvända till den stora lärarinnan naturen och af henne lära sanning och skönhet.

Försök i den vägen hade redan gjorts af målsmännen för den mera ideala riktning, som framalstrat ett historiskt romantiskt måleri i München; den realistiska historiemålningen hade sina atelierer i Belgien; den lyriska genremålningen — folklifsbilden — fann sitt hem i Düsseldorf; Paris var berömdt för den rika, men ensidiga och snart nog manierade utvecklingen i koloristernas teknik.

De från Norden utgångna konstnärerna ansågo nu, att medan münchenerskolan velat bygga en tysk nationellt historisk konst utan grundliga studier af själfva lifvet, medan man i Düsseldorf tycktes söka sitt yttersta mål i idylliskt genremåleri, medan Paris saknade enhet i de konstnärliga sträfvandena och endast målareskolan i Belgien hade klar uppfattning just af naturen såsom lärarinna, så skulle Nordens tre nationer — det var, som sagdt, skandinavismens tid äfven inom konsten — nu hafva *sin* uppgift att lösa, och man var öfvertygad om att en sådan, till och med ytterst viktig, förelåg.

Norden ville icke skapa ett på öfverspända fantasier byggdt historiskt måleri, det där ej hade med nationens värkliga lif att skaffa, icke som münchenerskolan tro sig kunna konstruera historia ur konstnärsfantasien — slikt konstruerande hade i århundradets början äfven ägt rum vid svenska målareakademien, i fall man öfver hufvud taget kan tala om »historisk» konst, då motiven framställa t. ex. »Gustaf III i afsikt att nedsätta sig bredvid en soldat» (tafla af Hillerström 1804) eller kronprins Carl Johan besegrande Napoleon (allegorisk bild af Hultgren 1816), hvilket sker så, att den förre på en fyrspänd vagn, följd af segergudinnan, uppe i molnen åker omkull den senare[1].

Sträfvandet blef — om ock först så småningom och efter strid mellan olika åsikter — att först lära känna folkets väsen och lynne, innan dess historia kunde skildras, att grunda

[1] »Minnesskrift vid hundrafemtioårsfesten i Kongl. Akademien för de fria konsterna» af C. R. Nyblom.

den historiska konsten på ett allvarligt studium af människan och hennes utveckling i häfden och att lära känna den natur, hvari folket lefver. Denna sträfvan efter »ett allt trognare och ödmjukare närmande till naturen, all skönhets källa», och det därmed sammanhängande allt starkare iakttagandet af folkets och landets nationella egendomligheter gjorde sig kraftigt gällande omkring midten af århundradet.

»Ännu», yttrade en konstkritiker, L. Dietrichson, på 1860-talet, »är den bildande konsten som en främling bland oss; det ämne, som skall nära den är Nordens historia, men framställningen af denna historia måste hafva sitt enda och rätta stöd i Nordens folklif och detta hvilar åter med nödvändighet i en omgifning af Nordens natur. — — — Intet mellan Imatra och Reykjavik, mellan Eidern och Nordcap får vara i den mening främmande för den nordiske konstnären, att han ej igenkänner dess natur såsom nordisk: hans studieresa går så långt den nordiska tungan rör sig till sång och saga, ty i jämbredd med poesin i Norden måste konsten intaga sin systerplats.»

»Det nationella» var således lösen äfven på det skönas område; och nekas kan det ej, att de stora politiska rörelserna hade värksamt inflytande härvidlag.

Detta märktes först inom den danska konsten; den väckelse folket i dess helhet emottagit efter 1848 framkallade äfven hos de danske konstnärerna en känsla af »tidens fordran och fosterlandets rätt» i konstnärligt hänseende; från Rom, där de fleste studerade och arbetade, återvände de till Danmark, och därmed var början gjord till den »danska skola», som sedan dess så mycket utmärkt sig i genre- och landskapsmålning. Vilhelm Marstrands stora bilder ur Holbergs komedier och hans historiska taflor i Christian IV:s kapell, Thomas Lundbyes djurtaflor och skildringar af den skoglösa Kallundborgstrakten och Sonnes bataljstycken från kriget 1848 äro väl kända, liksom ock Constantin Hansens dukar.

Det var hos denne senare, som tanken på den nordiska mytens och historiens förhärligande i måleriet vaknade. Hans bekanta tafla »Ägirs Gilde» är början till den långa följd

skapelser med nordiska motiv, som uppväxte ur 1860-talets konst.

Sedan dess har Danmark haft — och har fortfarande — en rad begåfvade nationella konstnärer, hvilka i det egna landet funnit ämnen till konstnärligt sköna framställningar, allt från Exners glada amagerbilder till Kröyers och Ankers kraftiga, allvarliga skagenstyper och Thorvald Niss' solbelysta bokskogsinteriörer.

I Norge var det Gude och Tidemand, som i måleriet blefvo — hvad Björnson och Ibsen äro i diktningen — banbrytare af första rang.

Efter 1848, då en stor del af Europa flammade i revolutionslågor, återvände dessa båda målare från Düsseldorf, och med dem följde Norges andra konstnärer.

Den skandinaviska idéen hade tillsammans med den nationella ifvern för en norsk literatur hållit uppe intresset för de andliga rörelserna inom det estetiska området — nu kommo konstnärerna hem och drömde om en norsk målarekonst, om en norsk målarakademi i Christiania.

Skalder och målare började samarbeta. Welhaven diktade sin »Solvirkning» efter en af Gudes taflor; Munch skref »Det aander en tindrende Sommerluft» till Tidemands och Gudes Brudefærd i Hardanger. Kompositörerna slöto sig till: Nordraaks och Kjerulfs sånger ljödo till skaldernas dikter öfver målarnes taflor.

I kung Oscars vackra Hall på Bygdö förenades det hela i harmonisk skönhet; detta lilla slott blef liksom en koncentreringspunkt för hvad landet ägde främst af konst: arkitekten Nebelong utförde byggnadsarbetet, bildhuggaren Mickelsen de norska konungarnes statyer, bildhuggaren Borch en fris ur Frithiofs saga, Gude målade landskap från Sognefjord, Timand sin berömda serie skildringar ur norske bondens lif, och till allt detta diktade Jörgen Moe:

Men först vor Kunst skal flyve derind
Paa sin unge dristige Vinge
Og Folkekongen med kjærligt Sind
Bud fra hans Dale bringe.

Naar den har beaandet de höje Rum,
Vil Muren tale, skjöndt den er stum,
Og Folkets og Fjældets Scene
Vinke fra Kalk og Stene.

Men Norges förhållanden voro trånga för dem, som voro vana vid den europeiska konstnärsluften. Den ene efter den andre for åter bort; några samlades i Düsseldorf att för Gude måla landskap, andra att måla genrebilder för Tidemand; helt få stannade i Norge, och bland dem en, som sedan alltid varit sitt land trogen och som också därför mera än de andre norske konstnärerna kom i beröring med kung Carl, nämligen bildhuggaren Borch.

I Sverge hade utvecklingen varit något annorlunda. Den svenska konstakademien, som grundlades 1735[1], var bildad och ordnad helt och hållet efter franskt mönster; de första lärarne inom henne voro fransmän, och det franska inflytandet var ej allenast under lång tid det öfvervägande, utan präglade ända in i nyare tider den svenska konsten.

Med Sergel och den af honom renade antikuppfattningen hade en ny anda kommit i den svenska konstutvecklingen, men dessutom hade också den något ensidigt utöfvade porträttmålningen bevarat hos de svenske konstnärerna sinnet för värklighetsskildring och individualitet.

Ett rent nordiskt uppslag inom konsten uppkom egentligen först såsom en följd af de götiska rörelserna inom literaturen. Den götiska skolan, hvars varmaste målsman, Ling, höll föreläsningar för de unga konstnärerna, bidrog kraftigt att väcka intresse för den nordiska myten såsom gifvande konstmotiv, och Fogelberg uppväckte, eldad af Lings tankar, på nytt Valhalls gudar genom de utkast, han gjorde till sina bilder af Tor, Odin och Frey. Häraf framkallades Geijers bekanta uppsats i Iduna 1818 angående »de nordiska myternas användning i bildande konst, där han, klandrande Lings

[1] Det var genom Carl Gustaf Tessins nitiska sträfvan att åstadkomma bildandet af en konstnärlig uppfostringsskola, som konstakademien den 10 mars 1735 erhöll stadfästelse under namn af »Kongl. Ritareakademi».

öfverdrifter, i stället hänvisade till fäderneslandets historia och sagolifvet såsom källa för motiv till svensk konst.

Med anledning af den oro, dessa åsikter framkallade, anslogs af en enskild person 50 dukater till ett pris för konstalster med motiv ur den nordiska myten, och Götiska förbundet fick uppdrag att ordna denna täflan. Äfven Fogelberg deltog häri, och en följd häraf blef den beställning, han af kronprinsen erhöll, att i marmor utföra sina tre kolossala och berömda gudabilder[1]. Redan 1820 förekom Sandbergs förut exponerade och omtvistade tafla »De tre valkyriorna» på akademiens utställning, och därmed ansågs den nordiskt mytiska genren vara »officiellt» erkänd. Samme konstnär var äfven en af de förste, som skildrade svenskt folklif, nämligen med ett par scener från Vingåker.

En fläkt af värklighetssträfvan och lyftning hade strukit fram i början af 1840-talet, då Egron Lundgren, Wickenberg, Södermark m. fl. började vinna allt större rykte och ära. Flere framstående såväl fornforskare som literatörer — A. E. Holmberg, G. H. Mellin m. fl. — sammanslöto sig med de yngre konstnärerna och stiftade det s. k. »konstnärsgillet» i afsikt att bilda en föreningspunkt mellan de splittrade konstintressena och »genom en fri utveckling af idéer tillfredsställa behofvet af en mera omfattande estetisk odling.» Detta gille bildades efter sällskapet »Ponte molle» i Rom och utmärkte sig förnämligast genom den i estetiskt hänseende afgjordt nordiska riktning, som gaf sig uttryck inom detsamma. Det åsyftade dessutom äfven att vara en protest mot de föråldrade åsikter och den slentrian, konstakademien ansågs omfatta.

Men försöken att bilda en svensk riktning inom konsten afstannade åter. »Närmandet till naturen», skref sedan Wickenberg till Palm, »var hvad man i vår akademiska tid

[1] Den framgång, Fogelbergs fornnordiska idealbilder vunno, betygas af det omdöme Thorvaldsen fällde om hans Tor, då han i Rom besökte Fogelbergs atelier och där såg den väldiga bilden; ovillkorligen tog han af sig hatten och utropade: »Ser han saadan ud? Hvor i Alverden har De faat fat paa ham? Kan De gjöre mange af den Slags, saae faa de jo Ret Hjemme i Kjöbenhavn, og jeg faar Uret. Naa, det skal glæde mig att faa Uret.» — — — »Minnesskrift vid hundrafemtioårsfesten i Kongl. Akademien för de fria konsterna» af C. R. Nyblom.

ansåg onödigt, och då man hade F... och W... till mönster, var ingen sanning möjlig». Konstnärerna — och de voro ej få: Byström, Fogelberg, Lundgren, Södermark, Plageman, Blommér, Mörner, Wahlbom m. fl. — foro som förut till Paris, Düsseldorf, München, Rom, och många af dem fingo i förtid sin bana afskuren af döden och jordades i främmande land. — Det var, som om luften i Sverge vore för tung för att en värklig konstnärsande skulle kunna dväljas i den. »Det döda haf», skref Scholander i början af 1850-talet till öfverstelöjtnant Arsenius, »hvari den fosterländska konsten här hemma dväljes, är ett sorgligt lervatten, hvari det sprittande, nödvändiga abborrlifvet småningom byter sig i tung simpnatur, och man sjunker så omärkligt allt djupare och djupare i den allt tjockare och tjockare lervällingen, till dess man icke förmår höja sig mera mot ytan, där solen glimmar.»

Men en ny generation kom, påvärkad af den i Norden *då* mäktigaste rörelsen: skandinavismen.

Dennas grundidé, gemensamheten, som ledde bort till forntidens sagodunkel, till den gemensamma asaläran, blåste ännu en gång lif i Nordens asagestalter. Och åter var det af Ling och hans »Asar», som konstnärerna fingo väckelsen; den af dem alla, som kanske varmast beundrade Valhallamyterna, M. Winge, var åtminstone direkt påvärkad af denna dikt. »Nationalkalendern Norden», hvilken på 1860-talet hade till syfte att uppmuntra och följa förnämligast svensk konst, bär på hvarje titelblad någon af Winges nordiska gudar.

Hans både i ämne och framställning så poetiska och sköna tafla »Loke och Sigyn» (utförd i Rom, exponerad i Stockholm 1866), samt hans kraftfulle Tor (exponerad i Köpenhamn 1872), hvilken äfven midt i stridens hetta bevarar gudalugnet, äro en hvar välbekanta, likaväl som Malmströms bilder ur Nordens kämpalif. Denne senares »Kung Heimer och liten Aslög» var under ett par decennier en af de mest populära taflor i Sverge.

Nästan hela måleriet blef, om ej uteslutande fornnordiskt, så dock helt och hållet fosterländskt. Ty medan Höckert vann europeiskt rykte genom sina skildringar ur lapplifvet, blefvo Wahlberg och Rydberg berömda genom bilder från

mellersta Sverge och Sydskåne, Edvard Bergh blef det genom sina äkta svenskt idylliska björkhagar, Boklund och Wahlbom genom sina framställningar ur Sverges historia, en hel rad andra fräjdade konstnärsnamn att förtiga.

Särskildt den fornnordiska riktningen inom konsten var för öfrigt väl motiverad af hela tidens smak och lynne; egentligen hade den ej förut kunnat uppnå någon kraftigare utveckling, och de få försök, som blifvit gjorda, hade — med undantag af Fogelbergs skulpturvärk och en och annan tafla af Blommér, förnyaren af göternas uppslag i konsten — ej varit af någon betydelse.

Man hade i själfva värket ej ännu tagit rätt kännedom om, huru de gamle nordborna sågo ut; ännu från 1840-talet kan man få se afbildningar af nordiska bärsärkar i medeltidshjälm och riddarrustning.

Genom den nu pågående ifriga fornforskningen, började man emellertid allt mera komma underfund med de gamles både klädedräkt och husgeråd, och konsten fick härigenom äfven en sannare grund att bygga på.

Härtill kom vidare den omständigheten, att åtskilliga för allt nordiskt varmt intresserade literäre män uppträdde med tal och med penna såsom vägledare för både konstnärer och allmänhet. Så höll den ifrige skandinaven Sohlman i konstakademien föreläsningar i nordisk anda, medan den fine estetikern L. Dietrichson både i Stockholm, Upsala och Göteborg utvecklade en betydande värksamhet såsom tolkare af konsthistoria.

Men medan de norske konstnärerna så småningom återvände till de stora konstskolorna i Tyskland och Sydeuropa, blef den öfvervägande delen af de svenske sitt land trogen — mer än en för alltid.

En af anledningarna härtill var otvifvelaktigt det ökade intresse för och den vidgade uppfattning af skön konst och af dess betydelse för landets kultur och utveckling, som gjorde sig gällande från samhällets höjder ända ned till de breda folklagren.

1860-talet i sin helhet bär en viss estetisk stämpel; konstnären var ej längre hänvisad endast till sitt eget självmedve-

tande och några få personers erkännande; en »konstpublik» hade bildats, tack vare förnämligast den 1832 stiftade konstföreningen[1], hvilken nu på 1860-talet, i synnerhet sedan den erhållit ny lokal, ihärdigt arbetade på att »väcka och underhålla ett allmännare och lifligare intresse för skön konst».

Allmänhetens utbildning gick raskt framåt. Den gamla uppfattningen, t. ex. att en »oljetafla» vore det enda eller högsta konstalstret, gaf sålunda så småningom med sig, och den bildade konstvännen, som genom föreningens talrika utställningar fick öga, smak och konstsinne uppodlade, lärde sig snart älska den enkla handteckningen eller artistens snilledrag i akvarellen.

Konstföreningen räknade, oaktadt en ganska hög årsafgift, i början af 1860-talet 900 ledamöter med den kungliga familjen i spetsen. Såsom innefattande rikets förnämsta konstpublik, blef den också tongifvande på det artistiska området.

Den kompletterades 1857 af den då stiftade »Föreningen för nordisk konst». Redan namnet antyder den skandinaviska strömningen i tiden för dess tillkomst, och dess syfte var äfven att »sprida kärlek till bildande konst, särdeles i fosterländsk anda».

Denna förening gick i en mera så att säga demokratisk riktning än den förra, i det den med samma grundprincip som denna, men med halfva dess årsafgift, samlade till ledamöter äfven andra än samhällets högst uppsatte. Vid dess stiftande befarade också en och annan, att den kunde bli menlig för den äldre konstföreningen, hvilket dock ej blef fallet just på grund däraf, att de båda föreningarna vände sig till olika samhällsklasser.

[1] Denna sökte väcka och förädla allmänhetens smak särskildt genom framställandet af äldre mästares taflor, hvarför utställningar af dylika anordnades såväl 1832, föreningens stiftelseår, som äfven sedermera, och på hvilka utställningar man sammanfört ett urval af hvad som fanns i den tidens bästa samlingar, (t. ex. Brahes, Byströms, Netzels, Ridderstolpes, Ulmgrens m. fl.), taflor af alla tiders och länders bäste mästare; särskildt voro de flamska och holländska målarne rikt och väl representerade. En person, som i början och medlet af 1840-talet inlade betydande förtjänster i denna riktning, var målaren och konstkritikern Wilhelm Wohlfart.

Och konsten i sin helhet kunde endast vinna på att sinnet för henne mera allmänt uppodlades.

Rundt omkring i landet hade dessutom konstföreningar. börjat uppstå; i Göteborg 1854, i Malmö 1856 o. s. v.

Men först 1866 blef den äldsta af dessa föreningar, den i Stockholm, hvad den borde vara, då den på öfverintendenten Fritz von Dardels initiativ kom att anordna en ständig konstutställning, hvilken ännu dagligen besökes af en skådelysten allmänhet.

Samma år timade en annan särskildt epokgörande händelse inom den konstnärliga världen, nämligen öppnandet af nationalmuseum, dit Sverges konstskatter under professor Boklunds ledning blifvit flyttade och där ordnade; allt sedan har detta »monument, rest åt konsten», varit den plats, från hvilken kärleken till de »fria och sköna» konsterna vunnit den största utbredningen.

Konsten fick vid denna tid till och med sitt eget periodiska organ, då Ny Illustrerad Tidning 1865 började utkomma. I spetsen för detta företag stodo flera af landets yppersta förmågor särskildt i konstnärligt hänseende, t. ex. Höckert, Edvard Bergh m. fl.

Tidningen tyckes också, åtminstone under de första åren, hufvudsakligast, för att icke säga uteslutande, hafva varit ägnad åt konstkritik, skildringar af tidens konstlif i alla riktningar m. m. Den i vårt land allmänt kända signaturen C. L. skref redan då — glädtig som alltid — bref från Paris, bref om idel konst och musik; »Sven Tröst» hade här en serie »Italienska dikter»: »Jag bringar rosor, jag bringar drufvor, jag skänker i af mitt unga vin» — — —; Talis Qvalis offentliggjorde i den nya tidningens spalter dikter af sin öfversättning af »Don Juan», och Wennerbergs »Kovalle mina får» synes här för första gången med fin vignett, tecknad af Höckert.

Det glada elementet representerades af ypperliga karrikatyrer, utförda af »Stift et Comp.»

Det är dagens cirkulerande frågor, som på ett oöfverträffligt sätt blifvit behandlade af denna firma; men man har också rätt att vänta sig något af densamma, då man vet, att

bakom dess namn dölja sig Höckert och v. Dardel, den senare utan tvifvel en af Sverges förste män på karrikatyrteckningens fält; under samma märke lämnade Dardel äfven ensam några teckningar till tidningen.

Också Malmström har lämnat en mängd lustiga och väl utförda serier af teckningar: »Genom ett par svenska glasögon, jämförelser och scener, här och där, i söder och nord».

Men största betydelsen af detta tidningsföretag låg i den utveckling, som den i Sverge dittills så lågt stående träsniderikonsten erhöll. Man behöfver endast jämföra tvänne samtida årgångar af konstnärernas »nya» och af Blanches gamla »Illustrerade Tidning» för att redan i början se den stora skillnaden i utförandet af träsnitten.

Den nya tidningen fick till och med sin egen träsnideriatelier, i hvilken konstvännerna, i främsta rummet kanske Höckert, med råd och dåd bidrogo att ingjuta en artistisk anda. Den svenska konstens främsta arbeten återgåfvos här på ett sätt, som gjorde dem fullt njutbara för den stora allmänheten; dessa träsnitt äro sedan samlade och utgifna under namn af »Svenska målares taflor;» täxten härtill, författad af en framstående konstkännare, skildrar hela den berömda målarflock, som på 1860-talet, Carl XV:s tid, gjorde det svenska namnet så berömdt.

Åter hade sålunda landets unga konstnärer och literatörer slutit sig tillsammans för att med ett nytt kraftigt tag ännu mera hos allmänheten höja och stärka intresset för konsten.[1]

Allt detta bidrog naturligtvis också att låta kärleken till densamma slå rot i folkmedvetandet; men det var ej endast detta, som förmådde konstnärerna att stanna hemma eller som fäste dem vid fosterjorden.

De stannade där framför allt för den målarskolas skull,

[1] Redan ett par år innan Ny Illustrerad Tidning började utgifvas, hade hufvudstadens intelligenta krafter i konst, vitterhet och vetenskap bildat en gemensam umgängeskrets, hvarigenom sällskapet »Idun» uppkom, vid hvars sammankomster målarne utställde alstren af sin pensel och föredrag höllos i de olika studieriktningar sällskapet omslöt. »Idun» ersatte det allt sedan 1855 bestående, af J. G. Carlén stiftade sällskapet »Gröna stugan,» hvars ändamål varit »att förmedla ett fritt och angenämt umgänge mellan bildade personer af alla samhällsklasser», och hvars medlemmar äfven till största delen utgjorts af literatörer och konstnärer.

som bildades inom akademin, då Johan Boklund 1856 hemkallades från München.

Denne erhöll uppdrag att ordna den förut ganska inskränkta målningsundervisningen, som från och med denna tid tog en ny riktning.

Bland de första eleverna i denna nya skola voro just Malmström, Winge, Rydberg m. fl.; desse efterträddes sedan af Kronberg, Hellqvist och många andra, som senare — på 1870—80-talet — fört Sverges konst allt längre och längre framåt.

Och hvad som aldrig förut skett i Sverge fick man nu se: Sverges konstnärssnillen, unga och gamla, lärare och elever, samlades i hufvudstaden till ett kraftigt och endräktigt samarbete, ehuru med fritt utrymme för hvars och ens individualitet.[1]

Det kräfdes dock något mera än blott en skola för att åstadkomma detta, det fordrades en enande personlighet, kring hvilken konstnärsflocken kunde samlas, och hvilken både genom sin ställnings auktoritet och sin kärlek till såväl konsten som dess utöfvare hade makt att sammanhålla de inbördes hvarandra så olika konstnärstemperamenten.

Och denna personlighet fans äfven. Det var Carl XV.

* * *

Hos konstnärer från 1860-talet kan man ännu ofta få se en stor fotografi: kung Carl midt i kretsen af alla sina konstnärer, män och kvinnor.

Dessa hade förut låtit afbilda sig utan honom. Men häröfver blef han misslynt: »Jag vill vara med, jag är ju också konstnär.»

[1] En liten interiör från 1860-talets konstnärslif i Stockholm gifver Scholander i ett bref till sin vän Arsenius: — — »Vill du veta, hvad den konstnärliga hopen — — — gör, så vet: att Boklund sköter sina sysslor, Berg funderar att flytta från Stockholm, Malmström står framför Bråvalla slag, Molin karfvar på en femton fots Carl XII, Staaff målar härtiginnan af Dalarne, Stäck svullnar, Wallander målar en sömngångerska, Rydberg klarnar till en strålande landskapsstjärna, och hela hopen hänger näsorna öfver Estlanders konsthistoria med sin något skefva framställning af vår tids konstutveckling inom Sverge — — —.»

Kung Carl i konstnärskretsen.

Staff. Plageman. Troili. Billing. Blackstadius. Edv. Bergh. Qvarnström. Boklund. Arsenius. Malmström. Eskilson. Wahlberg. Winge. Rydberg.
v. Rosen. Palm. Lea Ahlborn. *Kung Carl.* Hockert. v. Dardel. Am. Lindegren. Törnqvist. Wallander. Brandelius.
Ankarcrona. Molin. Stäck. Scholander. Nyström. Keskull.

Taflan gjordes om, och nu ser man honom omgifven af Boklund, Dardel, Höckert, Malmström, Troili, Lea Ahlborn, Amalia Lindegren m. fl., med ett ord af hela denna berömda skara af det 30-tal konstnärer och konstnärinnor, som utgjorde »Carl XV:s målare.»

Han sitter där i midten såsom den enande, sammanbindande makten; han är här en vän bland vänner, en konstnär bland konstnärer; han har intagit sin kända favoritställning med högra handen instucken inom västen, synbarligen lycklig och med den glada min, han alltid hade, då han befann sig i denna krets, hvilken han tillhörde genom lynne, anlag och sympatier.

Han utöfvade dock sitt inflytande mera genom sin personliga välvilja emot och genom sitt stora intresse för konstnärerna, genom uppköp af taflor och genom direkta penningunderstöd, än genom stora initiativ och genomförda handlingar.

Med full visshet veta vi icke, hvilken andel han hade i professor Boklunds hemkallande och målarskolans ordnande; men att han ej var främmande härför hafva vi all anledning att antaga.

Som kronprins var han dessutom akademiens kansler, deltog såsom sådan ifrigt i dess sammanträden, och på dess högtidsdag, den 21 mars, utdelade han vanligen belöningarna åt eleverna.

Det träffade sig, om ordet tillåtes, så lyckligt för konsten, att en rad af mycket gamla män, Westin, Krafft, Limnell, Sandberg m. fl., hvilka så att säga öfverlefvat sig själfva och såsom ledare och lärare utöfvat en viss tyngd på konstakademien, lämnade det timliga samtidigt med att Carl XV öfvertog regeringen; i deras ställe inträdde en skara yngre män i ledet, de flesta nästan jämnåriga med kung Carl: Scholander, Boklund, Ed. Bergh m. fl., för att ej nämna de något äldre, Qvarnström och Molin.

En ej mindre lycklig omständighet var den, att kungen såsom en mellanlänk mellan sig och sin konstnärskrets fann en man sådan som den i konstnärligt hänseende begåfvade Fritz v. Dardel, hvilken genom sin älskvärda »abandon» alltid

förstod att hålla glädtigheten uppe och skingra hvarje moln, som kunde hota det goda förhållandet.

Var han — vi låna en samtida framstående konstkritikers yttrande — också icke i besittning af det öfverlägsna snille, som förmår värka skapande och lifgifvande på ett lands konst, så var hans personliga älskvärdhet så mycket större; den fängslade konstnärerna vid hans person och lät dem villigt och gladt taga plats i de led, som under hans befäl vunnit mer än en seger på svenska konstens stridsbana.

Att skildra denne mans arbete för konstens utveckling i Sverge ingår ej i vår plan; vi vilja endast nämna, att han, utom den värksamma andel han såsom öfverintendent och preses i akademien för de fria konsterna hade i konsthandtvärkets höjande genom upprättande af svenska slöjdföreningens konstindustrimuseum i Stockholm, värkat dels såsom ordförande, dels såsom juryman vid alla de stora konstutställningar, som i Paris, London, Dublin, Stockholm, Köpenhamn m. m. ägde rum på 1860—70-talet, och vid hvilka han öfvervakat de svenske konstnärernas intresse.

Allt ifrån den tid, då Carl XV vid 18 års ålder som kronprins emanciperade sig från sin guvernör, grefve Henning Hamilton, för att börja sin militära bana och till hans död i Malmö, tillhörde Dardel hans närmaste omgifning. Han vann i hög grad den unge furstens vänskap och förtroende och utöfvade i konstnärligt hänseende stort inflytande öfver honom, i det han försökte väcka prinsens deltagande för allt, som enligt hans åsikt kunde gagna konsten i vårt land.

Angående hans s. k. »medlareställning» vilja vi exempelvis anföra en liten episod från Carl XV:s kronprinstid.

v. Dardel befann sig en dag såsom vakthafvande adjutant i vaktrummet, då en af våra sedermera främste konstnärer — om vi ej misstaga oss då ännu elev vid akademien — anmäldes såsom audienssökande.

Han inträdde med en portfölj under armen. Dardel genombläddrade innehållet, en samling pennritningar, föreställande halfnakna manliga och kvinnliga representanter af den nordiska mytologien. Rörelserna tycktes honom rätt uppfattade, muskulaturen sant återgifven.

»Modellerna till dessa nakna figurer,» yttrade han, »måste ej hafva kostat obetydligt?»

»Nej», svarade den unge konstnären, »jag har själf stått modell framför spegeln».

»Nå, men dessa kvinnor då?»

»Ja — äfven för dem; jag har ej råd att betala modeller.»

Dardel gick därpå in till prinsen, anmälde artisten och hans ärende, hvilket var att erbjuda den medförda samlingen till salu, och berättade ofvan anförda samtal. Prins Carl blef mycket rörd häraf och fick tårar i ögonen. Det faller af sig själft, att samlingen blef rikligt betald, och den unge konstnären fick uti prins Carl en välvillig beskyddare och gynnare för alltid, så mycket mera, som denne var en hänförd beundrare af de fornnordiska hjältarne och deras bragder.

Vi hafva grundad anledning att antaga, det Dardels inflytande på Carl XV:s personliga konstnärsutveckling varit mycket stort, att han åt dennes anlag gaf den första väckelsen; ty den förres anlag för målning och kärlek till konsten vunno genklang hos den unge prinsen, och det dröjde ej länge, innan han med ifver själf sökte lära sig föra pensel.

Han fick dock aldrig tillgodogöra sig akademiens konstundervisning; prejudikat på att en prins besökt konstskolan fanns dock, ty under slutet af frihetstiden hade ej mindre än tre prinsar, af hvilka två sedermera bestego Sverges tron, deltagit i ritskolans öfningar och varit, såsom det heter i härtig Fredrik Adolfs tal den 26 januari 1797, »i kamratskap med flera af dem, som då voro professorer.»

Den konstnärliga ledning, prins Carl erhöll, var mera beroende af den enskilde lärarens personliga inflytande, hvarigenom undervisningen naturligtvis led fara att blifva ensidig. Detta motvärkades dock därigenom, att flere hvarandra inbördes helt olika konstnärer anställdes såsom hans lärare.

En tysk skildrares[1] uppgift, att kronprins Carl under sin första utrikesresa skulle hafva i Rom och Neapel »njutit ett äkta konstnärslif» och i konstnärskretsar därstädes »utvecklat sitt målargenie», torde bero af något missförstånd. Han var

[1] George Morin, »König, Dichter und Maler» Leipzig 1875.

aldrig i någon af dessa städer, och vid tiden för ofvannämda resa hade hans konstnärsnatur ännu ej medvetet vaknat.

Hans förste lärare i målning var den ansedde marinmålaren kapten Johan Berger, som undervisade honom i akvarell.

Men redan 1856 efterträddes denne af Boklund, som från denna tid och allt framgent blef den hufvudsaklige ledaren af Carl XV:s konstnärliga studier.

Att Boklund på samma gång var knuten till sin konung med den varmaste tillgifvenhet, är i det föregående omtaladt.

Men under det denne målare alltid fortfor att intaga samma ställning till kung Carl, emottog denne dock, som sagdt, under längre eller kortare tider undervisning äfven af andra konstnärer.

Så var professor Wahlberg några månader hans lärare, vidare Edvard Bergh, medan han samtidigt rådgjorde äfven med andra, exempelvis Malmström, Winge, Höckert, Rydberg m. fl. sins emellan olikartade konstnärer. Härigenom stannade han ej vid någon särskild konstnärs teknik, utan vann tillfälle till de egna anlagens mera fria utveckling; under lektionerna intresserade det honom äfven att utbyta tankar i olika konstriktningar, och följden häraf blef en mångsidig uppfattning af konsten i allmänhet.

Detta allt utvecklade honom äfven till en god kritiker, och såsom sådan var han till och med stundom ganska skarp.

Det visade sig snart, att målningen var hans rätta område.

Denna blef för honom, hvad pennan förut varit, det medel nämligen, genom hvilket han kunde gifva luft åt det, som rörde sig inom honom, och ju större hans ifver blef att på duken framställa sina »inre syner», dess mera sällan fäste han dessa på papperet.

Ehuru det i hans anteckningsböcker finnas långa poetiska utgjutelser ända till in på våren 1872, har det dock ej efter 1865 utkommit några »dikter» af honom.

Som målare var han dock företrädesvis värklighetsskildrare, enär alla hans taflor äro utförda efter croquiser, tagna af honom själf under hans resor.

Som diktare var han en äkta lyrisk romantiker.

I båda fallen var han den anborne konstnären, så mycket

mera som han äfven i arf mottagit det konstsinne, hvilket genomgår ätten Bernadotte.

Ty han ägde, som en hvar väl vet, en starkt utpräglad konstnärsnatur; hans lynne, i hvilket löje och svårmod voro nära förenade, och hvars sorglöshet bar ett drag af lättsinne, var en konstnärs, och hans smak, begåfning, vare sig det gällde målning, sång eller diktning, voro konstnärens.

»Blandt alle Gaver, som ham Himlen skjænkte,
En varm og ægte Kunstnersjæl han fik,
Thi som en Digter fölte han og tænkte
Og saa Naturen med en Malers Blik.[1]

Att han detta oaktadt i utöfvandet ej hann öfver dilettantens ståndpunkt, är lätt förklarligt.

För att blifva en värkligt utbildad konstnär måste en man helt naturligt genomgå en helt annan arbetets skola, än hvad en prins och blifvande konung kan och får göra.

Om konung Carl varit född en hyddans son, har en konstkritiker yttrat, hade han också helt säkert som målare varit långt mer än en begåfvad dilettant; han skulle då haft tillfälle att till fullmogen konstnärlighet utbilda en sällsynt varm känsla och öppen blick för naturens i synnerhet mera storartade drag af skönhet. Men så som han målade för sitt nöjes skull och på lediga stunder, kan dock den skickligaste målare ofta afundas honom totaleffekten och stämningen i hans taflor.

Hvarken lust eller ifver att gå framåt fattades emellertid kung Carl, och med den otroliga arbetsförmåga och uthållighet han ägde, skaffade han sig äfven tillfälle att ägna till och med förvånande mycken tid åt denna sin käraste sysselsättning.

Intet fick hindra hans målning; påkommande regeringsbestyr kunde väl orsaka en eller annan timmes uppskof i det nästan dagliga arbetet med pensel och palett, men de förmådde endast undantagsvis alldeles hindra detsamma, och man såg honom ofta komma skyndsamt hem från riksdagens afslutning, från konseljen — och styra kosan direkte till sin atelier, denna hans fristad, där han framför allt utvecklade

[1] Dikt vid sorgefästen öfver kung Carl i Christiania 1872.

Kung Carl i sin atelier på Stockholms slott.

Efter oljefärgstafla af van Elven.

sina älskvärda sidor, där han ofta var lätt och glad i sinnet, men också stundom angreps af tvifvel och missmod, då hans hand tycktes honom för tung och penseln ej ville lyda honom eller tjäna hans fantasi.

Han var själf fullt medveten om sin underlägsenhet gent emot sina kära konstnärer; därför var det få saker, som skänkte honom så stor värklig fröjd, som då någon af hans taflor vann ett okonstladt erkännande.

Kändt är det yttrande G. W. Palm utan att veta artistens namn en gång under hans kronprinstid fällde om ett af hans landskap:

»Man ser, att han är nybörjare, men jag är säker om, att han med tiden skall kunna lefva på sin pensel.»

Detta framfördes till honom och både roade och gladde honom.

Tanken att uppnå så stor skicklighet, att han, om hans ställning varit sådan, värkligen »kunnat lefva« på sin konst, lämnade honom emellertid icke.

En dag besökte Wennerberg honom i hans atelier.

Det hände ofta, att drottning Lovisa brukade sitta därinne med sitt broderi eller också läsande högt för sin gemål, medan han sysslade vid staffliet.

Det senare var ock förhållandet vid detta tillfälle.

Kung Carl stod i skjortärmarne och arbetade med stor ifver på att måla en gammal fura; plötsligt vände han sig om till Wennerberg, såg på honom med det nästan barnsligt goda uttryck i ögonen, som var honom eget, och frågade mycket allvarsamt:

»Tror du, Gunnar, att jag skulle kunna lefva som konstnär?»

»Ja», svarade denne, »om kungen ville bekväma sig till att också lefva i en sådans villkor — —»

»Ja, jag menar — om nu Lovisa där vore en snäll flicka, som skötte hushållet — bara vi två — och kanske ett par barn — tror du, jag då skulle kunna lefva på det?»

Wennerberg svarade något om en konstnärs ofta bekymmersamma och torftiga tillvaro och upprepade, att om »kungen» velat rätta sig därefter, skulle han nog kunnat slå sig fram på konstnärsbanan.

Med ett gladt och förnöjdt uttryck i ansiktet, vände kung

Carl sig åter tigande till sin tafla och fortfor en lång stund att ifrigt måla, liksom försjunken i glada tankar. —

Hans egentliga konstnärsbegåfning låg åt landskapsmåleriet, och till detta har han bidragit med en mängd arbeten.

Han uppfattade ögonblickligen det karaktäristiska i ett landskap och förstod att med några få drag fästa detta på papperet i sin skizzbok.

Därtill arbetade han otroligt fort, med en viss rastlöshet. Och han gaf sig aldrig ro, innan den påbörjade taflan var färdig, utställd i konstföreningen, och en ny duk spänd i ramen och satt på staffliet.

I detta som i allting annat var han outtröttlig.

Till hans mest kända taflor höra »Ulriksdals slott», »Frejas sten», landskap från Sognefjord, »Saggat träsk», »Skogsinteriör», »Brædagersbacken», »Norskt landskap», motiv från Hardanger, »Svenskt landskap», en vinterinteriör från den djupa snötyngda skogen m. fl.

Han bidrog äfven med en tafla till Utmelandsmonumentet i Dalarne 1859;[1] den föreställer Sälen i Vesterdalarna, där Gustaf Vasa på väg till Norge upphinnes af de efter honom utskickade skidlöparne. Man ser i förgrunden en å brusa fram mellan skogklädda höjder, och på afstånd höja sig de blå Fulufjällen.

Taflan var afsedd att utgöra ett motstycke till det öfver Ornäs af Edvard Bergh målade landskapet samt till Höckerts ypperliga tafla: Gustaf Vasa räddas af Tomt Matts Larssons hustru.

Särskildt de båda taflorna öfver Ulriksdals slott och »Frejas sten» hafva sin historia.

[1] Kung Carls beredvillighet att med eget arbete bidraga till prydandet af Vasamonumentet väckte uppriktig erkänsla i landet. Denna uttalades allmänt i pressen och tolkades särskildt af Aftonbladet den 20 jan. 1860 så:

»Då konungen sålunda storsinnadt infriar det löfte, han redan som regent gaf om sin medverkan till stiftelsens befrämjande, skulle väl svenska folket kunna förgäta eller underlåta att rätt uppskatta ett handlingssätt, som så sant motsvarar bilden af detta folks urgamla kärlek till fosterlandet och dess ärofulla minnen? Om landets odelade tänkesätt emot den, som med konungakallet och fosterlandsvännens dygder förenar utöfningen af konstnärens ädla idrotter, kan ingen misstaga sig — — —.»

Svenskt landskap.
Motiv från Drottning Kristinas väg vid Stockholm. Efter oljefärgstafla af Carl XV (i Nationalmuseum).

Vyen af Ulriksdal är tagen just i den glädjens stund, då otaliga stockholmare strömmat ut i det gröna, ut till kungens eget slott — 1860-talets käraste utflyktsort — för att deltaga i de midsommarsfröjder, som vänta dem där.

Närmast i förgrunden på en gräsplan under lummiga träd synes kungliga hofvet vara samladt till midsommarsfäst kring den löfvade stången, bakom framskymtar slottet med sin afstängda lilla idylliska udde, där ingen kunde störa den kungliga familjens privatlif; nära stranden ligga kungens båda »drakskepp» förtöjda; i fonden öppnar sig Edsvikens pittoreska perspektiv — *så* har kung Carl tjusats af taflan, och *så* har han målat den på duken.

Till »Frejas sten» är motivet taget från en liten vik i Sogn, där den lösa mull, som fjällbäckarna fört med sig från höjderna, bildat en fruktbar liten fläck vid stranden.

Detta jordstycke har genom naturens nyck till följd af tillfälliga ojämnheter i fjordens ursprungliga botten, antagit egendomliga former, bildande dels runda, dels ovala gölar, fyllda med vatten, hvilka vid första anblick tyckas vara gräfda af människohand.

Bönderna i Norges dalar äro poetiskt anlagda; en sägen finnes om hvarje sällsam klippformation, om de brusande forsarne, om hvarje mera egendomlig naturföreteelse; så ock om denna.

Kung Carl kom som kronprins dit 1856; det sällsamma landskapet anslog honom, men kanske ännu mera sägnen om den hedniska Frejas makt, och han fann här ett ypperligt motiv till en af sina bästa taflor.

I förgrunden ser man ett väldigt klippblock, Frejas sten, och i mellanplanet vid fjordens strand det enligt sägnen af hedniska makter skapade landet. Bakgrunden bildas af en krans af Sogns väldiga fjäll, det ena förtonande bakom det andra — äkta nordiskt, äkta norskt.

Ett par af hans första taflor voro »Vy af Framnäs» samt »Upsala domkyrka och Fyriså».

Hans *sista* tafla — »Vid skogsbäcken» — står ännu på staffliet, som är flyttadt från den egentliga atelier, han låtit åt sig inreda, in i hans skrifrum på Ulriksdal.

Man igenkänner de raska dragen, men penseln föll ur den för tidigt domnade handen, och taflan blef ofullbordad; palett och penslar ligga ännu på det lilla målarskåpet bredvid staffliet, och den lätta, grå, af färg nedfläckade målarrocken hänger öfver en stolrygg — man tycker sig nästan kunna vänta att få höra den kunglige konstnärens raska steg, att få se honom inträda för att på sitt lifliga sätt taga itu med att hjälpa upp »skogen» och pensla ut »luften» — men färgerna på paletten äro förtorkade, slottet är tyst och öde, och det öfvergifna rummet, hvars väggar prydas med tvänne andra stora taflor af kung Carl, vyer från hans båda kära slott Ulriksdal och Bäckaskog,[1] gör ett djupt vemodigt intryck.

Af hvad vi här meddelat framgår, att kung Carls motiv till taflor voro helt och hållet fosterländska: svenska och kanske företrädesvis norska landskap i sommarfägring eller vinterdräkt. Så vidt vi veta, gifves det ej en enda tafla af hans hand med utländskt ämne, och vi tro oss kunna påstå, att någon sådan knappast finnes.

Under sina många resor i Sverge och Norge använde han flitigt ritstiftet, gjorde utkast och tog skizzer, hvilka sedan i ateliern omarbetades och anordnades — detta senare oftast under lärarens eller rådgifvarens ledning.

Dessa resor gåfvo honom mer än blott pittoreska motiv. Begåfvad som han var med diktar- och konstnärsnatur, väcktes eller rättare *stärktes* genom dem hans djupa kärlek till allt nordiskt, utvecklades hos honom en värkligt nationell uppfattning af de länder, hvilkas konung han var. Han så att säga inristade i sitt hjärta all deras milda vemodiga eller storslagna skönhet, hvilken han sedan återgaf med färger ännu bättre än med ord. Hans nordiska taflor äro i själfva värket endast värklighetsskildrande poem, som tillräckligt tala om konstnärens sinnelag.

Han behandlade, som sagdt, såväl sommar- som vinterlandskap; under någon tid älskade han mest vida utsikter öfver sjö och stränder — i förgrunden någon reslig, yfvig gammal fura vid någon skroflig klippa och bakgrunden vid i mild förtonande dager —; tidtals åter valde han mera instängda

[1] Den senare finnes återgifven i detta arbete, sid. 165.

motiv, skogsinteriörer med många trädstammar, med en bäck eller en skogsväg.

Luft och björkar förorsakade honom mycket bryderi liksom öfver hufvud taget alla sådana naturföremål, som kräfde ett mera tålamodspröfvande utarbetande; hans pensel tecknade däremot säkert och i breda drag gran och tall och svenska granitblock.

De antydningar, man en och annan gång kan få höra, att kung Carl ej själf utförde sina arbeten, äro fullständigt felaktiga.

Ingen tafla af honom finnes, som ej i grund och botten är till såväl motiv som utförande hans eget värk. Den enda direkta »hjälp», han emottog, var den, att »läraren», merendels professor Boklund, efter hans egna utkast gjorde en blyertsskizz till den påtänkta taflan eller hjälpte honom med att anordna de spridda motiven till ett helt.

Vi hafva varit i tillfälle att taga närmare kännedom om dessa af Boklund utförda blyertsutkast, hvilka sålunda tjänat kung Carl till ledning. Af professor Boklunds flyktigt nedkastade anteckningar i de små annotationsböcker, i hvilka han för hvarje dag införde en liten notis om sin sysselsättning eller annat af märkligare art, framgår ofta, att skizzerna äro ordnade just efter utkast, dem kungen gjort under en eller annan resa. Dessa Boklunds blyertsskizzer äro oftast mycket flyktiga, och man får stundom anlita hela sin inbillningsförmåga för att kunna förstå, hvad de rätteligen skola föreställa: dagrar, skuggor, konturer, hela stämningen har kung Carl själf inlagt i sitt arbete.

I dessa »ledande» skizzers otydliga, raska linier igenkänna vi — ehuru ej utan möda — de första utkasten till hans Ulriksdalstaflor, vidare till en tafla med motiv från drottning Kristinas väg, Melhuus kyrka nära Throndhjem (sedan skänkt till Fredrik VII), Brædagersbacken, (skänkt till »Akademiet for de skjönne Kunster» i Köpenhamn 1861) Saggat träsk i Lappland (1862), Utsikt öfver Upsala (1862) jämte många andra.

Kung Carls »ordinarie» lektionstimmar voro onsdagar och lördagar från elfva eller tolf f. m. till fyra eller fem e. m.

Boklund infann sig då regelbundet, men ofta kallades han till konungen äfven på andra dagar, ibland hvarje dag, då det var riktigt brådtom med någon tafla, som kungen ville måla färdig till någon bestämd dag.

Vid sådana tillfällen arbetade kung Carl oafbrutet i många timmar, ofta till dess skymningen inbröt.

Boklunds uppgift var dels att granska och kriticera hvad kungen målat på »egen hand» sedan föregående »lektion», dels att hela tiden, kungen målade, stå bakom honom och gifva råd; men sin pensel förde kung Carl själf och tillät ej någon annan att röra den.

De ofvan omnämda små annotationsböcker, professor Boklund efterlämnat, gifva en lefvande inblick i kung Carls konstnärsvärksamhet; de gifva dessutom i korta drag en träffande bild äfven af den vänlige kungens personlighet, hans dagliga sysselsättning, hans besök i konstakademi och på muséer m. m., men de lämna också antydningar om de dystra sista åren, då hans sjukdom snabbt och häjdlöst fullbordade sitt förstörelsevärk.

Vi anse dessa små notiser i all deras enkelhet och oaktadt de ej innehålla några särskildt märkvärdiga saker vara rätt värderika, dels såsom det bästa af alla bevis för att kung Carl *själf* målade sina taflor och i bokstaflig mening arbetade på dem, dels såsom belysande hans väsen i öfrigt och hans förhållande till den trogne konstnärsvän, som nedskrifvit dem. Vi anse oss därför böra meddela en del af dem i deras ursprungliga, friska form, stämplad af dagens stämning och intryck.

Må vara, att en viss enformighet gör sig gällande i dem, men denna torde ej förtaga intresset.

Med afsikt meddela vi en följd af dessa notiser från ett ett par års tid, ty någon föreställning om kung Carls arbetssätt kan endast vinnas genom att under någon tid, dag efter dag, månad efter månad följa hans dagliga sysselsättningar, och det är detta, professor Boklunds anteckningar tillåta oss att göra.

Vi välja således några utdrag från de sista åren af kung Carls lif, 1868—1872:

d. 1 jan. 1868. På nyårsvisit hos kungen. Han var kry och glad — berättade, att han köpt Ornäs-stugan från världsexpositionen i Paris, samt att den skulle uppställas å långa raden vid Ulriksdal, sedan därvarande husen blifvit nedrifna[1]

d. 2 jan. I dag började kungen måla — taflan, 2 aln. hög, 2 aln. 18 tum bred, föreställer *Ulriksdal vid soluppgång* — taget från Kaninholmen.

d. 3—8 jan. Kungen målat tills mörkret inbröt.

d. 11—15—20 jan. Hos kungen och målat.

d. 23 jan. Uppsatt i kungens galleri de från expositionen i Paris återkomna taflorna, nämligen Kraka af Winge, Sätersbesök af C. Hansen, Älfvalek af Malmström, Det sårade fåret af Nordenberg, Dalkulla af Virgin, Lappbröllop af Höckert. Kungens tafla »Brunnsviken» blef på nådig befallning afsänd som gåfva till grefvinnan Ebba Piper, född Hæffner, på Söfdeborg i Skåne.

d. 1 febr. I dag slutade kungen »vy af Ulriksdal från Kaninholmen — soluppgång».

d. 5 febr. Kungen började »*Vy från Norge*», med dimma i fonden.

d. 8 febr. Kungen målat till kl. 4 e. m.

d. 15 febr. Målat hos kungen. Erhöll befallning att pr järnväg till Göteborg afsända som gåfva till grossh. Oscar Dickson kungens porträtt i jaktdräkt; copia efter Kiörboe.

d. 22 febr. Målat hos kungen, påbörjat[2] — — —

d. 29 febr. Målat hos kungen, frisk och kry efter balen i Innocensorden.

d. 5 mars. Kungen till mötes i akademien; han beskåg Werners taflor och Rosens kopia.

d. 7 mars. Kungens tafla »landskap i Norge», motiv från Hardangerfjorden, exponerades i afton i sällskapet Idun.

[1] Kung Carls flitiga inköp af taflor orsakade honom emellanåt ett visst bryderi att finna plats för desamma; så hade han t. ex. 1872 öfverenskommit med professor Ed. Bergh, som vid expositionen i Köpenhamn samma år var svensk kommissarie därstädes, att de svenska till utställningen sända taflorna skulle exponeras i ett af kungen beställdt »flyttbart hus», hvilket sedan skulle uppsättas vid Ulriksdal för att inrymma dem af hans taflor, som ej fingo plats på slottet.

[2] Sannolikt »landskap från Norge».

d. 19 mars. Kungen började en ny tafla, componerad af Malmström — — —. Målade till 1/2 5. Fick tillsägelse att fortsätta Maria Bebådelsedag d. 25.

d. 25 mars Maria Bebådelsedag. Målade hos kungen från 12 till 1/4 på 5 e. m. Drottningen var dålig i halsen — fick ej tala — sessan älskvärd och naiv. Många togo afsked. Härtiginnan Therese af Dalarne kom äfven att taga afsked, talte med mig om museum — — —.

d. 26 mars. Kungen afreste i dag kl. 1/2 7 på morgonen till Norge — — —

d. 11 april. Målat hos kungen — Malmströms tafla — han mådde väl efter resan — hade en vacker akvarell med från Gude jämte några ovanligt bra gjorda fotografier.

d. 15 april. Hela e. m. hos kungen.

d. 18 april. Målat hos kungen — erhöll befallning att till expositionen i akademien anmäla högstdensammes snart fulländade taflor: motiv från Hardanger i Norge; motiv från Hallingdal dito.

d. 21 april. Erhöll på f. m. befallning från H. M. K. att högstdensamme hade för afsikt besöka museum i dag kl. 1/2 3 e. m. Kungen anlände med lilla båten öfver sjön i sällskap med sina herrar — — — Djurklou, majoren Blomstedt, ryttm. baron Otto Ramel, kamhrr. grefve Piper, löjt. ord.-off. Malmborg.

Kungen uppehöll sig länge i den för en vecka sedan öppnade k. klädkammaren och upplyste, att de från Husgerådskammaren inlämnade arrasväfnaderna från 1536 voro delar af en tronhimmel, hvilken tillhört kung Fredrik den — — af Danmark, att i nämde Husgerådskammare Gustaf I:s tronhimmel finnes — att (på framställd begäran) å Carl XIV Johans kröningssadel äfven bör utsättas: begagnad af Carl XV vid dess kröning d. 3 maj 1860. —

d. 22 april. Målat hos kungen hela dagen. Landskap, uti hvilket Malmström skall måla figurer (nordiska förstås), gör kungen mycken möda, men han löser uppgiften bra. — — —

Å akademiens vägnar erhöll jag H. M:ts tillstånd att till blifvande expositionen få af kungens privatgalleri låna taflor af Malmström, Nordenberg, Jernberg, Rydberg, Sörensson.

d. 25 april. Målade hos kungen. Gick bra med taflan — en björk — skall vara färdig på onsdag.

d. 29 april. I dag slutade kungen sin tafla, som tog sig väl ut i rummen. Figurerna skall Malmström hafva färdiga om 14 dagar — sedan kommer retuscheringen — den skall vara färdig att uppsättas på expositionen den 1 juni.

d. 2 maj. Kungen påbörjade i dag en tafla från Sikla.

d. 3 maj. Kungens födelsedag; jag kom och gratulerade kl. $^1/_2$ 10, då kungen redan hade föredragning med norska statsministern.

d. 6—9 maj. Målade hos kungen.

d. 16 maj. Bref från kungen att komma kl. 2 i stället för kl. 1 i och för riksdagens afslutande — målade till kl. $^1/_2$ 5 e. m.

Tisdagen d. 19. Kungen profsköt sin kanon — utmärkt resultat — målade hela e. m. — bjöd på seltersvatten — cigarr.

d. 21 maj, Christi Himmelsfärdsdag. Arbetade på akademien med uppsättande af konstvärken (till expositionen) hela dagen — kl. 2 kom kungen för att retuschera en af sina taflor, som vann mycket härigenom. — — —

d. 22 maj. Kungen reste till Skåne i afton — — återkommer d. 30. Prinsessan Lovisa skall konfirmeras d. 31, pingstdagen, i kapellet på Ulriksdal.

d. 2 juni. Kl. 11 inkom H. M. från Ulriksdal och var vid expositionens öppnande i akademien — kl. 12 var jag befalld till målning, och kungen målade till kl. $^1/_2$ 3 e. m.

d. 3 juni — I dag besökte kungen, drottningen, enkedrottningen, prinsessan Lovisa med deras uppvaktning utställningen — kungen (tog) för sig och drottningen 100 lotter.

den 13 juni — Kungen fulländade Siklataflan och uppsatte densamma på expositionen.

d. 15 juli kl. 7 e. m. förlofvades Carl XV:s dotter prinsessan Lovisa Josephina Eugenia . . . (17 år) och kronprinsen af Danmark Christian Fredric Wilhelm Carl . . . på Bäckaskog i Skåne — d. 11—12 stor kapplöpning i Helsingborg. Bal i Ramlösa; fäster och middagar hos härtigen och härtiginnan på Sophiero. Kappsegling och kapprodd i Sundet — svenska

örlogsskepp saluterade den blifvande svärsonen — och den tryckande värmen till sjös och på land var olidlig — till slut: Hamilton House brinner — förfärlig skada — Axel de la Gardies egendom med alla dess konstskatter förstörda.

d. 29 juli — Kungen återkom i afton kl. 6 från sin resa till Danmark, Muskau m. m.

d. 31 juli. Var hos kungen och gratulerade till prinsessan Lovisas förlofning — — — Han ropade lifligt och gladt: »Ja! det gick hastigt nog.» —

d. 5 sept. I dag kom danske kronprinsen till Stockholm och afhämtades vid järnbanstationen af konungen jämte svit, hvarefter de genast foro till Ulriksdal — — — Svea gardes officerare voro vid banan i full gala. Söndag var stor taffel på Ulriksdal — musik, och 1000-tals människor voro ute för att se fästmannen.

d. 12 sept. Drottningen, prinsessan Lovisa, prins Fredrik med hofvet i museum — kungen hade konselj — de stannade öfver 2 timmar. Frukost intogs i mina arbetsrum — smakade rätt bra. — Prinsen är en nätt man — och intresserade sig mycket för hvad han såg.

d. 18 okt. I går afton kl. 9,42 kommo de kungl. tillbaka från Norge. Jag uppvaktade kungen i dag kl. 9; han var frisk och vid sitt goda lynne, talade mycket om resan — dess fästlighet — — — hade varit med Morten Müller i konstföreningen m. m.

d. 27 okt. I dag började kungen måla. Under resan till Norge hade han målat en skizz efter naturen, motiv från *Holsfjorden*, som nu ordnades och omkomponerades för taflan — bra motiv, stor lust och ifver, men — liten tid — Han började luften kl. 1, och när skymningen inträdde, var den färdig — mycket öfrigt att önska, men det oaktadt märkvärdigt. — På lördag fortsättning. Medhade syperba fotografier och en handteckning af Morten Müller — bra.

d. 31 okt. — hos kungen. Han målade på Holsfjorden, som visst blir bra.

d. 7 nov. — hos kungen — gick ej rätt bra.

d. 14 nov. Kungen kom kl. 3/4 till 1 från Drottningholm, dit han färdats i dag kl. 1/2 6 på morgonen för att jaga.

Han hade själf skjutit 5 orrtuppar — klädde om sig på 6 minuter och målade sedan till $^1/_4$ på 4, då mörkret inbröt — Jag har ledighet hela nästa vecka, emedan han om måndag den 16 reser till Skåne — —

d. 2 dec. — hela e. m. hos kungen. Han var vid bästa lynne, god och vänlig, talade om aftäckningshögtidligheterna[1].

d. 5 dec. I dag lördag fullbordade kungen sitt stora landskap *Holsfjorden i Norge* — retuscheringen skulle ske nästa onsdag i konstföreningens nya lokal vid Kungsträdgården, vid hvilket tillfälle taflan kommer att som gåfva öfverlämnas till konstföreningen för att där bland årets ledamöter bortlottas.

d. 9 dec. Kungens tafla Holsfjorden flyttad till konstföreningen, dit kungen kom kl. 1 och målade på den samma hvad som var att retuschera — stod i skjortärmarna — cigarr i munnen — ogenerad.

d. 10 dec. Klubben sammankom — — — alla berömde kungens tafla: sågo bestämda, betydande framsteg i den.

d. 12 dec. Hos kungen, som började en ny tafla, 2 aln. hög och 2 aln. och 18 tum bred — motiv från *Framnäs i Dalsland*[2].

d. 16 dec. Kungen målade luften på Baldersnästaflan — blef tidigt mörkt — såg ej längre än till $^1/_2$ 3 — få se om lördag, hur den solnedgången ser ut; — Prinsen af Wales kom i afton med bantåg från Helsingborg — stora förberedelser.

d. 19 dec. Kom till kungen kl. 11, var för mörkt att måla, dessutom skulle han föra sin höge gäst till kasernerna på Ladugårdsgärde.

d. 21 dec. var prinsen af Wales i museum, kungen förde honom omkring. — —

den 23 dec. Kungen skulle måla i dag, men det var natt ännu kl. $^1/_2$ 1 hvarför och sedan han gifvit mig en Tuladosa och en kanna med fat af Rörstrands porslin samt ett norskt ... snus, fick jag gå min väg under afvaktan på ljusare dagar.

[1] 30 nov. 1868, Carl XII:s-dagen.

[2] Sannolikt felskrifning för Baldersnäs.

d. 1 jan. 1869. Uppvaktade kungen kl. 10 — god och vänlig mot oss alla, mottog han våra lyckönskningar på det nya året — —

d. 2 jan. Kungen på orrjakt i dag vid Spånga, kom först hem kl. $^1/_4$ på 3 e. m, hvadan ingen målning blef af och jag fick gå min väg.

d. 9 jan. hos kungen, som målade tills mörkret inbröt — Baldersnäs ganska svårt.

d. 16 jan. Kungen målade till $^1/_2$ 4 i dag — förgrunden finner H. M. rätt svår att arrangera.

d. 19 jan. Kungen emottog de nya riksdagsmännen; målade sedan till $^1/_4$ på 4.

d. 3 febr. Kungen fullbordade Baldersnäs; jag arrangerade en exposition på aftonen i drottningens röda salong, där taflan gjorde sig bra gällande och vann stort bifall af kronprinsen af Danmark och hans tre herrar.

d. 6 febr. var kungens tafla exponerad vid sammankomsten uti Idun och vann bifall. Man märkte ett framåt i arbetet, synnerligast emedan kungen ej målat någon solnedgång.

Den aflämnades därefter till konstföreningen för att bland de många där utställda taflorna exponeras.

d. 13 febr. Kungen målade hela e. m. på den nybörjade taflan »*vid Christianiafjorden*». För nästa onsdag fick jag permission, emedan kungen och danska kronprinsen då skola besöka Upsala.

Jag samtalade med H. M. om Ruisdæls bekanta tafla, som en af hans släktingar Clary köpt efter ex. Brahe; kammarherre — — — som var närvarande påstod, att den nu vore att få i sterbhuset efter honom äfvensom en af Potter. Enkedrottning Desideria ville köpt dem båda på Brahes auktion, men då hade Clary redan anammat dem, — får nu se — kungen sade, att Clary kommer i sommar till bröllopet och då skall H. M. härom samtala med honom.

d. 27 febr. Hos kungen till kl. 4. Han målade björkar — svåra träd — trasiga — osköna — osolida — machvärk. Reser på tisdag (till Norge), kommer den 10 mars tillbaka.

d. 24 mars Hos kungen. Han målade en bra sten samt en björk — båda gjorde sig bra i taflan — får se nästa gång.

Han berättade, att prinsessan Lovisa var insjuknad i mässling — den till i morgon förestående nattvardsgången inställd. Jag inbjöd H. M. till beskådande af elevernas prisarbeten i akademien för de fria konsterna. H. M. lofvade härpå att kl. 2 i morgon e. m. besöka utställningen.

d. 25 mars. H. M. anlände i dag kl. precis 2 till akademien. Han yttrade sitt välbehag öfver en stor del af de exponerade elevarbetena och fann landskapseleven Törnå hafva gjort stora framsteg sedan förra året. Särdeles gjorde jag Hans Majestät uppmärksam på den märkliga förändring och omisskänneliga förkofran i rent artistiskt hänseende, som elementarskolan ådagalagt under den nu afslutade terminen ... Kungen tog härefter med värkligt intresse de uppsatta elevarbetena i betraktande och uttryckte till mig sin öfvertygelse om skolans riktiga gång och därpå sin höga tillfredsställelse öfver de många utmärkta studier, som i denna skola blifvit gjorda. — Vid bortgåendet kl. ½ 4 uttryckte sig H. M. med välbehag öfver värksamheten i allmänhet.

d. 31 mars. Hos kungen, som målade på förgrunden i taflan — Christianiafjorden.

d. 1 april. Kungen var i dag i museum länge och väl ... Samtalade med de i olika skolorna studerande elever och beställde af fru Mimmi Zetterström en kopia af Höckerts lappkåta i samma storlek.

d. 3 april. Kungen slutade i dag sin solnedgång, motiv från Christiania-fjorden. Att denna tafla är en af H. M. bättre, är visst, d. v. s. af sådana, där löfskog är förhärskande; den står vida öfver den äfven i år målade Baldersnäs, af samma slags löfskog och belysning. —

Lyckligast är för kungen motiven ur våra barrskogar med stora stenar, vatten, kärr m. m.

d. 7 april. I dag påbörjade kungen en ny tafla, 2 aln. hög och 1,18 bred — svenskt motiv.

den 14 april. Kungen målade i dag — fonden blef bra. — — — Jag uppsatte på f. m. åter de af konstföreningen lånade 7 taflorna ur kungens galleri. — — — Han gaf audiens kl. 11, men ordnade med i galleriet före den timmen.

d. 17 april. Var hos kungen till ½ 5 e. m. Vi hade varit

och åskådat examen i centralgymnastiken och började först att måla kl. $^1/_2$ 3.

den 18, söndag — hos kungen på förmiddagen, han retuscherade Christiania-fjorden. — —

d. 28 april. Kungen målade i dag en gran, somligt bra. Halsen var återställd; han sjöng vackra bitar och bland andra »älska våren».

d. 3 maj. Gratulerade kungen på 43-åriga födelsedagen. — Han var vänlig och god — målade emellan 9—10, då jag var hos honom. Taflan Christiania-fjorden blef hämtad från expositionen i konstföreningen och skänkt denna dag till svärsonen, kronprins Fredrik af Danmark, som hitkom i går för att gratulera kungen.

d. 5 maj. Kungen afslutade landskapet, benämdt »*Svenskt skogsparti*»; till vänster en stor gran och dito tall, i förgrunden ormbunkar och ett par torra grenar (granar?) — mellanplanet kärrigt, brunt vatten — holmar med björkgrupper — vid den ena af dem en landad båt med 2:ne figurer. — — —

d. 7 maj påbörjade kungen »*Sumpig skogstrakt*» — 2 aln. hög 1,18 bred.

d. 12—13 maj. Kungen målade, hade ondt i halsen.

d. 16 maj, Pingstdagen. I dag firades den 1 maj. — Kungen i en glänsande stab, drottningen, prinsessan Lovisa och härtiginnorna i vagnar — gjorde den sedvanliga promenaden kring Djurgården, som på somliga punkter var öfverfylld med människor. Stor mängd vagnar och granna livréer — för att icke tala om vackra damer — — —.

d. 17 maj, Annandag. Kallad till kungen kl. 11 — fin frukost kl. 1. Kungen målade länge och det gick bra.

d. 18 maj. Gud bevare kungen! Dålig i halsen — bränd flera gånger. Godt lynne — hållit stadsråd — målade från 1 till $^1/_4$ på fem — då fick jag gå hem och äta middag — kl. 5 till Haga — ordnade paviljongen för det unga paret.

d. 19 maj. Kungen målade i dag igen och detta med full ifver och fart. Taflan skall med på expositionen i Göteborg, skall afgå om en vecka — n. b. om den blir färdig!

d. 20 maj. I dag flyttade de kungliga till Ulriksdal.

d. 22 maj. Bref från kungen att flytta hela målareattiraljen till Ulriksdal samt befallning att infinna mig.

d. 23 maj. Ulriksdal — till kungen på morgonen, han målade till kl. 3 e. m.; taflan »sumpig skogstrakt» nära färdig. —

Enkel och god middag kl. 5. Prinsessan, den unga fästmön, var i full fägring — enkel — flärdfri — naturlig.

den 10 nov. började kungen en ny tafla till konstföreningen — *motiv från Brunnsviken.*

d. 11—13 nov. o. s. v. Kungen ondt i halsen.

d. 27 nov. Kungen, som under flera veckor varit dålig i halsen — — har under denna tid målat flitigt på sin Brunnsviken och gjorde i dag i vackert väder sin första promenad.

d. 1 jan 1870. Lyckönskade H. M. kungen — drottningen dålig i den skadade foten.

d. 5 jan. Kungen påbörjade i dag en ny tafla, motiv *dimma.*

d. 8 jan. Fortsatt; halsen dålig.

d. 28 jan. Gratulerade H. M. kl. 9; kungen slutade taflan mellan 9—10 — frisk och kry. Stor bal på aftonen, 1,600 personer; danska kronprinsen och kronprinsessan Lovisa anlände från Köpenhamn d. 26 på aftonen.

d. 2 febr. Kungen började vinterstycket, färdigt den 2 mars, retuscheradt — i ramen.

d. 9 mars. Kungen började i dag ett landskap, parti *från Tofte i Nærøfjorden.*

d. 12 mars. Förde kungen på akademiens exposition af elevernas arbeten — han var särdeles belåten med Kronbergs Gustaf I och gubbarna. Ansåg stora och lofvande anlag utvecklade af den nyss fyllda 19-årige eleven. Äfvensom med Törnå, hvars studier han begärde att få låna.

Alla ordinarie dagar målat hos kungen.

d. 2 april. Kungen målade — jag bad högstdensamme köpa Kronbergs i akademien belönade prisämne Gustaf I, det han hade nåden att göra för 500 rdr, och fick jag befallning att uppgöra affären.

d. 13 april slutade kungen Sæterstugan och reste annandag påsk till Norge.

d. 7 maj. Återkommen från Norge — d. 10 befalld till

kungen och emottog som gåfva till museum en tafla (Sjöstycke) af S. Jacobsen.

d. 20 maj. Kungen målade flera timmar i dag, »*Svenskt landskap*» — högt och bredt.

d. 21 okt. afsändt »Vinterlandskap» af kungen till öfverintendenten Chr. Holst, Christiania. *Present till nationalgalleriet.*

d. 23 okt. hos kungen i dag — — — Kungen målat med palettknif luft, vatten etc. Wahlberg hade häri undervisat kungen, som fann det högst curieust — användandet af järnklingan i stället för pensel[1].

d. 22 mars 1871. Hos kungen med taflor af E. Ekvall — af Ekström — af Gegerfelt. — Kungen låg nu ofvanpå, men dålig.

d. 23 mars befalld (till kungen) med Zetterströms tafla och 3 studier — kungen var i allmänhet nöjd med arbetena — särdeles Emma Ekvalls tafla.

Drottningen nästan dålig hela månaden — stark förkylning. — Kungen dålig — den 28 nedbars han till drottningen, dito den 29 — drottningen tog afsked med hög röst kl. 11 några minuter. Kl. 11 och 20 dog hon — i närvaro af kungen, kronprinsessan m. fl. Jag var hvarje dag på slottet — men trodde ej det var så nära slutet.

d. 25 maj. Kungen på besök i konstföreningen, köpte Kronbergs »kyrkstöt» för 150 Rdr.

d. 28 nov. Hälsade kungen välkommen från Norge. Han var tämligen kry. Visade en interiör af Lerche, den han köpt, och en af N. Peters — — — därnäst berättade han, att han, då han besökte M. Müllers och Bergsliens ritskola i Christiania, funnit 2:ne gryende talenter, dem han lofvade 500 Rdr i understöd om året, då de skulle nästa januari månad infinna sig vid akademien i Stockholm. — Kungen visade arbeten af dem. —

[1] Det i Paris' konstnärskretsar numera så ofta använda och kända sättet att med knifsudden lägga det ena färglagret ofvanpå det andra på duken, hvilket på nära håll gifver taflan utseende af att bestå af idel idélöst pakastade färgkladdar, men på ett visst afstånd kan vara af förvånande effekt.

d. 6 dec. Hos kungen — något bättre — — men mager — onaturligt. — Kungen visade en tafla, »Landskap», (från Paris) — han fått från ett fruntimmer. Från Wien hade kungen fått mönster på tapettyger, utsökta i smak och kvalité, och val gjordes för rummen å Ulriksdal[1]. Kungen visade äfven ett engelskt gravyrvärk med moderna byggnader eller landthus.

d. 17, söndag. Kungen tog i dag i beskådande de i nationalmuseum utställda st. konstvärk af bildh. Börjeson, grefve Rosen, Wahlberg, m:lle Börjeson, Saloman, Jernberg, hvilka äro staten hembjudna. — Konungen yttrade sig ganska skarpt och bestämdt öfver en af de hembjudna taflorna, lika förnöjsamt erkännande Wahlberg, Rosen, Saloman samt det täcka genomförandet i m:lle Börjesons tafla.

d. 30 dec. Var hos kungen — tackade för julklappen — Kungen uppläste ett bref från Wahlberg i Paris. — — — Kungen vann 7 vinster på vårt lotteri — 100 lotter.

Nyårsdagen 1872. Hos kungen — glad och god var han — Prins August kom vid samma tillfälle och önskade godt nytt år och sade »Gud bevare kungen». Kungen lämnade mig de två norske ynglingarne Peters och Enders ritningar, som kommit från Norge.

d. 22 jan. Kungen på museum med sina 5 norska stabsofficerare.

d. 28 jan. kl. 10 hos kungen. Gratulerade till Carlsdagen. — — — Kungen visade sin norska tafla, som blir bra — snötoppen bra. — — — Kl. 1 på natten; kom nu från hofbalen på slottet, 1,800 personer. — Kungen förde in enkedrottningen.

d. 5 febr. Sändes kungens färdigvordna tafla till konstföreningen; erhöll befallning att gå till Winge och uppgöra köp med hans tafla Tor och jättarne. Winge antog kungens anbud. — — —

d. 19 febr. Var hos kungen i dag — anmälde taflans uppsättning i museum (Winges »Tor i kamp med jättarne»).

[1] Kung Carl var vid denna tid sysselsatt med att låta omändra drottning Lovisas förra våning å Ulriksdal, hvarvid Boklund hade i uppdrag att öfvervaka och leda arbetet.

— Kungen skulle komma om torsdag — hade slädparti i dag — 14 slädar — kungen körde för grefvinnan Carl Jedvard Bonde.

d. 22 febr. Var hos kungen på förmiddagen. — — — Kungen kom kl. 1 till museum — var dålig — sade, att han skulle lägga sig om måndag. — Gud bevare honom — han lider mycket. — — —

d. 24 febr. Kungen dålig i dag — jag var icke inne hos honom.

d. 12 mars. I dessa dagar pågår teckning till ett monument öfver Sten Sture. — Kungen tecknade 1,000 rdr.

d. 15 mars Hos kungen på morgonen — hans utseende betydligt förbättradt — ligger till kl. 11 f. m. — skulle ha statsråd kl. $^1/_2$ 12. Jag satt vid kungens säng och rådgjorde om arbetena på Ulriksdal. — — — Kungen sade, att han i testamente af — — — Kinnmanson erhållit sin till honom skänkta tafla (Kaninholmen vid Ulriksdal) och uppdrog åt mig att hämta den till min atelier, rengöra och fernissa densamma — grefvinnan Danneskiold skulle få den i present.

d. 21 mars, söndagsmorgon kom bud från kungen och hämtade »Kaninholmen», att på nådig befallning densamma som gåfva öfverlämna till H. Excellens Axel Adlercreutz (»fru Danneskiold får vänta»). Fernissningen hade gjort taflan godt, men icke är den af kungens bästa — det är visst. Den är målad för Wahlberg förra sommaren på Ulriksdal 1871.

d. 3 maj. Var hos kungen kl. $^1/_2$ 10 — — besökte kungen, där han låg; sitter på en stol vid hans säng. Han såg affallen ut, men icke stort mera, än då jag sist hade nåden vara inne hos högstdensamme.

d. 8 maj. Var hos kungen kl. 10 f. m. — han mådde väl efter utfärden i går och skulle, om vädret tillät, göra en timmes tur i dag. — — —

d. 10 maj. Berättade för kungen arbetets gång på Ulriksdal, som gladde honom.

d. 9 juni. I dessa dagar har kungen företagit åtskilliga promenader, och bland dem på besök hos enkedrottningen på Rosendal. — — — — — — — — — — — — — — —

Under dessa lektionstimmar på »tumanhand» i ateliern

fördes mellan kung Carl och Boklund månget förtroligt samtal.

Men afundsjukan var snart framme; man fann det trägna arbetet inom »stängda dörrar» misstänkt, och det dröjde icke länge, innan rykten började cirkulera att under dessa »mystiska» onsdags- och lördagstimmar nöjen i allt för blandadt sällskap skulle anordnats — ett af de många rykten, af hvilka ekot ljuder ända in i våra dagar; dettas osannhet är åtminstone lätt att vederlägga. De af oss här ofvan anförda dagboksanteckningarna äro talande bevis.

Under de tio år professor Boklund var hofintendent hos kung Carl, vistades han med sin familj om somrarna på Ulriksdal.

Tidigt om sommarmorgnarne var kungen vanligen uppe; stundom brukade han göra ett besök hos Boklund, medan denne ännu låg, och sätta sig på sängkanten och språka.

Eller också promenerade kungen med sin »lärare» i någon af de stora alléerna, särskildt när han var svårmodigt stämd, och månget bekymmer anförtrodde han då till denne pålitlige vän.

Redan som kronprins hade Carl XV fattat detta stora förtroende till den från München anlände konstnären, hvilken där varit mycket uppburen af den konstälskande kung Ludvig.

Boklund har många gånger och med djup rörelse omtalat det redan då framträdande draget af svårmod hos den unge prinsen.

Det hände t. ex. ofta under lektionerna, att denne plötsligt i ett anfall af tungsinne lät palett och pensel sjunka, lutade hufvudet emot den bakom hans stol stående målarens bröst och sade: »jag vet, du är mig en sann vän» — — —, hvarpå han anförtrodde honom ett eller annat, som tryckte eller oroade honom.

En mängd små värser och rimmade strofer af kung Carl — hvarenda liten papperslapp, hvarpå han skrifvit en vänlig rad och som han gifvit Boklund, förvarades af denne såsom dyrbara minnen.

En liten skämtsam episod ur konungens förtroliga samlif med konstnären meddelas här.

En varm sommardag hade Boklund, under det han skulle omkläda sig till den kungliga taffeln, i mycket lätt kostym slagit sig ned i stolen framför staffliet i sitt arbetsrum.

Plötsligt inträdde kung Carl.

Utan att låtsa se den bristfälliga toaletten, gick han bort och satte sig i den stol, från hvilken målaren hastigt rest sig, och fortfor under en lång stund att samtala med denne om den under arbete varande taflan, om dagrar och färgtoner m. m., allt under det målaren barfotad och rak stod bakom.

Kungen gick. Men under middagen höjde han plötsligt glaset och ropade leende tvärs öfver bordet, medan skalken lyste ur hans ögon:

»Skål Bokis! Du förkylde dig väl inte nyss!»

Huru sorgen öfver kung Carls död fullständigt bröt professor Boklunds hälsa, är redan berättadt. —

Boklunds små dagboksnotiser hafva redan antydt kung Carls samarbete med Aug. Malmström.

Hans första sammanträffande med denne, liksom antagligen ock med Winge, skedde år 1855 i målarakademiens skola, den han ofta besökte.

Hans af Nordens myter hänförda sinne tilltalades genast af den likartade uppfattning af det nordiska, han vid denna tid fann hos ofvannämda båda målare, hvilka allt framgent hos honom åtnjöto ett visst företräde framför de andra figurmålarne[1].

Winge hade redan under Carl XV:s kronsprinstid utfört mellan 60—70 stora teckningar till sin höge gynnares nordiska dikter: »Fosterbröderna»[2], »En vikingasaga» och »Heidi Gylfes dotter».

[1] Såsom utmärkande för den likhet i uppfattning af Nordens sagotid, som fanns hos Carl XV och de af honom så mycket gynnade konstnärerna, Malmström och Winge, vilja vi påpeka den tillfälligheten, att ungefär samtidigt med att kungen diktade om Hjalmar, Orvar Odd och Ingeborg, målade de båda konstnärerna sina taflor med motiv ur denna saga.

[2] Denna kung Carls första berättelse utkom äfven i en upplaga, försedd med illustrationer, utförda antingen af honom och Dardel tillsammans eller af den senare ensam; de nordiska vikingarne förekomma här utstyrda i grekiska hjälmar, sandaler m. m., hvilka vida mera påminna om Jason och Theseus än bärsärkar från gamla »Svithiod».

Under Malmströms och Winges gemensamma stipendietid i början af 1860-talet, då de båda vistades i Rom, målade den förre sin »Ingeborgs död» och Winge sin »Kraka», hvilka båda köptes af kung Carl.

Vid hemkomsten 1863 blefvo de båda särdeles väl emottagna af kungen och erhöllo snart därefter af honom hvar sin beställning.

Winge målade då sin »Hjalmar tager afsked af Orvar Odd efter Samsöslaget» och Malmström sin »Älfvalek».

Hufvudfigurerna i förgrunden af den förra taflan voro nära naturlig storlek, och i andra planet syntes en sårad höfding, hvars proportioner voro något för små, hvilket stötte ögat och störde harmonien i taflan, som på ett staffli blifvit af konstnären dagen förut uppställd i kungens atelier.

Då Winge sedan infann sig här, fann han till sin häpnad den sårade vikingen försvunnen.

»Men hvar är Olof?» frågade han bestört.

»Han är död», svarade kung Carl leende, »jag har målat öfver och begrafvit honom i morgse — — —».

Konstnären yttrade ingenting, men tänkte troligen, att han åtminstone borde hafva blifvit bjuden till jordfästningen.

Det hände understundom Malmström, att något af hans fullbordade arbeten ej syntes honom motsvara den poetiska tanke, han hyst, den syn, han sett i sin fantasi. I Paris genomborrade han i en sådan missmodets stund den halffärdiga duken till den sedan åter påbörjade väldiga taflan »Bråvallaslaget».

Då han 1866 såg sin »Älfvalek» på utställningen i Stockholm, kände han sig ej nöjd med densamma och ville därför återtaga den, hvilket han dock icke kunde få.

Han beslöt då att måla en ny — densamma som nu finnes på nationalmuseum. — Därefter anhöll han att få visa den för kungen och att, om den godkändes, få utbyta den mot den första.

»Ja visst f—n är den här ännu bättre, och den skall jag ha, men inte får du den andra tillbaka för det», var kungens svar.

Denne önskade, att konstnären skulle sätta till några

ljuseffekter i landskapssceneriet på den första; då detta värkställts, skänkte han sedan bort taflan.

Sedermera köpte han — hvilket redan framgått ur Boklunds anteckningar — Winges »Tors kamp med jättarne», hvilken tafla dock ej kom tillbaka från utställningen i Köpenhamn 1872, förr än kung Carl var död.

Alla dessa berömda konstvärk tillhöra den dyrbara samling, som under namn af »Carl XV:s testamente» införlifvats med nationalmuseum.

År 1871 besökte kung Carl en dag Malmströms atelier. Han såg då därstädes en af denne påbörjad tafla, »St. Sigfrid predikande för småländingarne».

Högeligen intagen af motivet, önskade han lifligt att måla landskapet i taflan, på hvilken Malmström sedan skulle måla figurerna. Detta skedde, och taflan signerades med de båda konstnärernas namn.

Äfven andra landskap af Carl XV befolkades, som bekant, af Malmström. Så skedde med t. ex. kungens förut omnämnda sista ofullbordade tafla, »Vid skogsbäcken», där Malmströms små barnfigurer rida gränsle på kung Carls invid bäcken fällda trädstam.

Ännu ett par dagar innan kungen reste till Aachen, lät han kalla till sig den af honom så högt värderade konstnären.

Han låg vid detta tillfälle på den enkla skinnsoffan i sin atelier, räckte den inträdande målaren handen och skämtade öfver sin oförmåga att arbeta till följd af sjukdomen och läkarens tyranni.

Hans sista ord vid afskedet uttryckte en liflig önskan att åter vara hemma efter den tyska resan och att med Malmström få återtaga det påbörjade kära arbetet. —

Liksom Boklund ofta var hans följeslage under hans vistande vid olika fältlägerplatser och tecknaren af episoder från dessa, så åtföljdes han på sina jaktutflykter stundom af Kiörboe, »nestorn» bland 1860-talets konstnärer, hvilken, egentligen bosatt i Montretout nära Paris, i början af 1860-talet under någon tid slog sig ned i Sverge.

Denne hade målat tvänne stora porträtt af kung Carl;

det ena är den bekanta stora tafla, där kungen rider på en hvit häst.

Det andra tyckes vara motiv från kung Carls besök i Paris 1861, särskildt från revyn på Marsfältet[1].

Klädd i husaruniform, rider kungen i fyrsprång på en mörkbrun häst, åtföljd af sin svit. I mellangrunden synes franska trupper. Kungens ansikte och figur ansågos af samtida kritiker väl träffade; hela kompositionen utmärktes dessutom af en djärf och rask expression, hvarigenom det rätta grunddraget af kung Carls personlighet klart och tydligt framstod.

Porträttet öfverträffade i detta stycke det förra, som i det hela har ett lugnare, mera släpigt uttryck.

I Paris erhöll Kiörboe bl. a. det smickrande uppdraget att måla ett porträtt af Napoleon III, hvilket ansågs mycket lyckadt.

Det påstås, att kung Carl vid ett tillfälle skulle hafva yttrat, att målarens porträtt af honom själf på den hvita hästen ej vore så bra som porträttet af Frankrikes käjsare.

Härvid skulle han af en närvarande fått till svar:

»Ja, E. M., men Kiörboe lyckas också bäst, då han målar räfvar!»

Det var som bekant i målningen af djur, särskildt kanske räfvar, Kiörboe hade sin storhet. Hvem känner ej t. ex. hans flyende räf (»Klappjakt») hvilken, där den nu pryder Nationalmuseum, ser ut, som om den med ett skutt skulle vara utom taflans ram!

Hufvudsakligast för att idka djurstudier följde han med

[1] Om detta porträtt skref Scholander samma år till Arsenius:

Den gamle Kiörboe målat kungen äfven.
I Lebensgrösse, sittande till häst
Med ett slags tvungen knyck på vänstra näfven;
Förmodligen en högre ridkonstgest.
Att nu ge dom — såsom om rönnbär räfven —
Tycks mig, att hästens öga lyckats bäst,
Och ibland taflans öfriga förtjänster
Må särskildt nämnas förgrunden till vänster.

på de kungliga jakter, som ägde rum under den tid, han gästade hemlandet[1].

Sålunda hade han erhållit tillstånd att 1864, då prinsen af Wales besökte Stockholm, få vara med på en älgjakt, som anordnats för dennes nöje. Han önskade nämligen rita af älgen efter naturen för att använda motivet till en tafla.

Jakten försiggick vid Högtorp, och Kiörboe med sin ritbok i hand placerades på en liten kulle alldeles invid ett träsk, som man förmodade älgen skulle passera.

Då han ville sätta sig i en bekväm afvaktande ställning, råkade han halka ned i träsket, där han nedsjönk till midjan; i denna belägenhet måste han förblifva under hela jakten. Hans nödrop hördes ej, förr än älgen var skjuten, och jägarne voro samlade till frukosten.

Trött och smutsig infann sig Kiörboe helt nedslagen vid måltiden; men kung Carl, som genast såg den ledsnad, missödet orsakat konstnären, omfamnade honom hjärtligt och sade gladt:

»Kom, käre Kiörboe, och trösta dig med en konjak — älgen skall du få måla af som dödsskjuten!»[2].

En annan af »kung Carls» målare, som kanske mer än någon annan vid denna tid gick sin egen väg, var Gustaf Rydberg. Och denna hans väg var ej alltid blombeströdd.

Angående de skånska vyer, med hvilka han dock till slut vunnit sitt konstnärsrykte, fick han ofta höra: »Den där taflan kan nog vara väl *gjord* — men motivet — motivet!» Det var ej tillräckligt romantiskt!

Den egna stämning, den alldeles särskilda dager, som hvilar öfver den vida skånska slätten med dess fria horisont, de enkla, men dock effektfulla halmtäckta stugorna, pilvallarna

[1] Kiörboe var, ehuru dansk till börden, svensk officer; såsom löjtnant vid Jämtlands hästjägarekår hade han 1837 erhållit ryttmästares titel.

[2] Om denna älgjakt yttrade prinsen af Wales några år senare till kung Carls »frimurarsändebud», som han inbjudit att deltaga i en fasanjakt i närheten af London:

»Kungen arrangerade en älgjakt för min skull, och jag hade stora förhoppningar på den, men jag marscherade en hel dag utan att få se någon älg. Slutligen blef på andra dagen en sådan skjuten. Det var en fattig jakt — — —».

och de slingrande åarne förstod man sig då ännu lika litet på som på skånska bymotiv med kvarnen, byadammen — »vattningen» — gässen och halmstackarne.

Sannolikt delade kung Carl den allmänna uppfattningen i detta hänseende.

Han ville måhända också därför söka skaffa Rydberg »större vyer» och lät honom vara sig följaktig på en resa till Norge, hvarefter Rydberg genomvandrade en stor del af detta land för att enligt kung Carls önskan studera fjällnaturen.

Under resan i kung Carls sällskap var Rydberg dennes »gäst» och såsom sådan vid detta tillfälle den ende.

Kungen hade alltid en stark känsla af förpliktelsen som »värd», och han visade äfven nu sin vanliga vänliga omtanka; när klockan blef 1 och frukost var serverad i kungens wagon, vinkade han Rydberg till sig; då denne nalkades, stod kungen med en smörgås i den ena handen, en gaffel med en bit fågel i den andra: »Se här, Rydberg, nu skall du förse dig — skål!» På samma sätt vid ankomsten till Hallsbärg, där middag serverades; midt i vimlet vinkade han målaren till sig och räckte honom själf en tallrik:

»Förse dig nu och var som hemma här!»

Under fyra, fem dagars tid flydde rent af kung Carl undan från Christiania.

Med sin målarattiralj begaf han sig jämte Rydberg och tvänne norska adjutanter till Krogkleven vid Tyrifjord i Ringerike, dit sedan drottningen och sviten skulle komma efter.

De slogo sig ned i den vid bärgets fot liggande Sundvoldens gästgifvaregård.

Därifrån utvaldes en plats med lämplig utsikt, stafflierna ställdes upp, och hela dagen om satt kung Carl ihärdigt vid sin målning, medan Rydberg ett stycke längre bort arbetade på att inlägga något af sin kända vackra »stämning» äfven i ett norskt fjällandskap.

Under dessa sommardagar var kung Carl en lycklig man, fri från bekymmer och tvång, lefvande ett helt idylliskt lif i den natur, som så mäktigt anslog hans konstnärssinne.

När måltiderna skulle serveras, uppslogs ett tält på någon

punkt med stor utsikt öfver den glimmande sjön djupt nere och Ringerikes vänliga, bördiga bygder.

På eftermiddagen, då det började skymma, fördrefs stundom tiden med ett parti kort. Detta spel kunde dock lika litet nu som annars fängsla kung Carls uppmärksamhet; sin vana trogen, lade han bort korten, så fort en tanke föll honom in eller samtalet blef lifligt, till dess han om en stund utbrast:

»Nej, nu få vi väl spela på igen.»

En dag hade kungen valt sin plats invid en bro, som förde öfver en liten fjällbäck, hvilken från höjderna skuttade ned till Tyrifjorden; det var solvarm luft, fylld af stark ånga från furuskogen rundt omkring; han målade ifrigt, njöt af stillheten och kastade blott då och då ett ord till målaren, som ett stycke längre bort äfven var fördjupad i sitt arbete.

Plötsligt kom en vagn full af resande rullande den branta vägen nedför; hästarne tvungos att stanna — de åkande hade upptäckt kungen och gjorde sig redo att grundligt beskåda honom.

»Det var då f—n», utbrast denne harmset, »att jag inte ens här kan få vara i fred.»

Därmed hoppade han öfver bäcken, tog ett skutt öfver stenarne och gömde sig bakom ett par klippor, till dess terrängen åter var fri från obehörig nyfikenhet.

När hans »fritid» var tilländalupen och drottningen med sviten väntades till Sundvolden, var kungen nedstämd.

»Nu är detta förbi», sade han med en suck, blickande genom fönstret ut öfver den leende Tyrifjorden.

Därefter vände han sig om till sina följeslagare och sade något kärft:

»Om en timma har jag dem här allesammans! Packa in!» — — —

Kung Carl återvände kort därefter till Christiania, medan Rydberg fortsatte sin väg öfver fjällen — men fortsatte äfven alltjämt sedan att med framgång måla sina taflor från Skåne och med dem visa, att denna i konstnärligt hänseende förut förbisedda provins kunde lämna de yppersta motiv för en målares pensel. —

Höckert, hvars sällskapsgåfvor »voro af den mest hänfö-

rande art» och i hvars atelier både den förnäma världen och konstnärsvärlden trängdes, var en af dem kung Carl företrädesvis gärna besökte; denne konstnär har äfven målat hans porträtt. Det är den stora tafla, som ännu finnes i Ulriksdals riddarsal, föreställande kungen i Carl XIII:s stora ordensdräkt, hvilken kostym han bar på den lysande maskeradbal, som 1861 gafs därstädes. Detta porträtt har blifvit olika bedömdt; det ansågs — och anses ännu af mången konstkännare — vara stelt och kallt och icke gifva någon sann föreställning om den trettiofemårige konungens manliga skönhet[1]; å andra sidan påstås det af konstnärens beundrare och vänner vara ett af dennes bäst lyckade porträtt, och Scholander har i ett skaldebref till en vän skildrat det så:

»Han målat har kung Carl i »Mästardräkten»,
En kyllrad murare med väldigt svärd.
Och skön som han är ock talangens gärd.
Det heta skall en gång bland fjärran släkten:
Den ene mästarn var den andre värd.
Och sägs det annat, är det tadelklåda;
Det påstår jag, som partisk är — för båda.»

Höckert tillhörde kungens närmaste umgängeskrets bland konstnärerna jämte Boklund, kung Carls lärare och hofintendent, Scholander, som äfven innehade denna sista befattning, och Dardel.

De tre förstnämda artisterna brukade vanligen att tillsammans fästligt fira kung Carls namnsdag och födelsedag. När då dennes skål dracks af »trion», deklamerade alltid Scholander någon liten fästsång till hans ära.

Innehållet af denna intresserade kung Carl mycket, och nästa gång Boklund infann sig hos honom, var hans första fråga ett lifligt:

»Nå, hvad har Scholander sagt om mig den här gången?»

Värserna öfverlämnades därför också i afskrift till honom.

Af de otryckta namnsdagspoem, vi varit i tillfälle att se, meddela vi här med vederbörligt tillstånd ett af d. 28 januari

[1] Det bredvid konungens bild hängande, af Boklund målade porträttet af drottning Lovisa i kostym efter Elisabeths af England, är däremot särdeles väl träffadt.

1860, hvilket ju har det dubbla intresset att vara tillägnadt kung Carl af den som skald värderade »Acharius»:

Hvad är det för buller i källaresal?
Det liknar en bisvärm, som surrar!
Hvad mängd af pokaler och skålar och tal
Och korkar, som börjat sin lustiga bal —
Man jublar och hippar och hurrar — — —

Tag hit då, o småsven, det bästa du har
Af safter, båd' bleka och röda;
Du vet, att ej *Trion* på dropparne spar,
Bär hit bara! Åmtals! Allt hvad som fins kvar —
Här skola buteljer förblöda.

Det gäller ju *honom*, som är oss så kär,
Det gäller den Förste i staten,
Det gäller vår *Carl*, som en karlakarl är,
En örn, som de svage på vingarne bär;
Det gäller den krönte — kamraten.

Låt hjärtat slå högt vid pokalernas klang,
Med sång må du högtiden smycka;
Drick, målare, drick för din furstes talang,
Han adlat ditt värf, åt din konst gaf han rang:
En skål för kung Carl och hans lycka! —

Vid Höckerts död[1] brast en af länkarne i denna krets; efter denna tid syntes kung Carl ej så ofta som förr i atelierema, ehuru de andra båda nyssnämda konstnärerna fortforo att stå honom synnerligt nära.

[1] En egendomlig tillfällighet, öfver hvilken hvilar ett visst vemod, hafva vi hört berättas af professor Dietrichson.

Sommaren 1866 hade denne tillträdt sin befattning vid nationalmuseum såsom amanuens och ledare vid ordnandet af handtecknings- och kopparsticksamlingen. Hans första minne af kung Carl var från ett besök, som denne gjorde på museet för att i den n. v. holländska salen ännu en sista gång taga i betraktande Höckerts berömda tafla: »Predikan i ett lappkapell», hvilken af museet i Lille lånats till den konstutställning, som under sommaren ägt rum i Stockholm.

Just som den låda, hvari taflan förvarades, spikades till, utbrast Boklund vid tanken på att detta väl vore det största värk den sjuke konstnären komme att frambringa: »Nu begrafva vi Höckert!»

Samma afton — den 16 september — anlände telegram, att Höckert dött i Göteborg.

Ehuru kung Carls förhållande till Scholander måhända ej var fullt så förtroligt som till Boklund, rådde dock dem emellan alltid en känsla af ömsesidig stor aktning, vänskap och tillgifvenhet. Kungen hyste dessutom obegränsadt förtroende till Scholanders smak och skicklighet såsom arkitekt och dekoratör; var en gång ett arbete af denne uppgjordt och gilladt, så lönade det sig ej för någon annan att komma med klander och ändringsförslag bakom arkitektens rygg.

»Hvad min lille Scholander gör, är bra gjordt», var då oföränderligen kungens svar.

Detta kungens handlingssätt gjorde naturligtvis konstnärens arbete för och åt honom i hög grad angenämt. Scholander satte också alltid synnerligt värde på Carl XV:s vänfasta och rättframma karaktär. —

Huru mycken personlig beröring kung Carl hade med de norske målarne, kunna vi ej med full bestämdhet säga.

De flesta af dessa voro bosatta utrikes; Morten Müller hade redan under sitt vistande i Sverge 1850—51 mycket uppmärksammats af d. v. kronprins Carl, hvilken satte högt värde på honom både såsom konstnär och enskild man. Då Müller 1866 tillsammans med Bergslien efter Eckersbergs död ledde den af statsmedel upprättade målarskolan i Christiania, besöktes både han och skolan ofta af kung Carl under dennes besök i sin norska hufvudstad.

Efter Qvarnströms död 1867 hade kungen velat förmå Tidemand att öfvertaga direktörsplatsen vid akademien i Stockholm; men han möttes då af Scholander med den lakoniska anmärkningen, att det ej heller skulle vara illa, om man kunde få Horace Vernet eller Raphael att öfvertaga platsen, enär Tidemand säkert lika ogärna skulle lämna sitt düsseldorfska paradis, som de båda aflidna herrarne sitt.

Då Gude 1869 besökte Ulriksdal, önskade Carl XV äfven ett ögonblick förmå honom att bosätta sig i Norge för att sålunda åstadkomma en allmän reemigration af de norske konstnärerna.

Det fanns dock en af desse, hvilken, som vi redan nämt, ensam af alla blifvit Norge »trogen», bildhuggaren Borch. Och med denne sammanträffade kung Carl ej sällan i Christiania.

Äfven Borch tillhörde den nordiska riktningen inom konsten så till vida, som han sträfvade efter att åstadkomma en speciellt norsk genreskulptur. Bland hans arbeten torde hans »Æggepige» vara ett af de mest kända.

Men han är i sitt land lika mycket bekant och aktad för sitt stora och vackra arbete i ett helt annat syfte — i filantropiskt, nämligen att förädla och till en mindre tröstlös framtid förhjälpa straffångarne på Akershuus fästning.

Han hade nämligen erhållit tillstånd att för dessa öppna en liten slöjdskola; i denna arbetade han oförtrutet och utan ersättning på att väcka de olyckliges håg för nyttig sysselsättning, och mången af dem har genom honom räddats från undergång.

Då kung Carl vistades i Christiania, brukade Borch stundom få audiens hos kungen, i allmänhet för att söka lägga ett godt ord för någon fånge, hvilken lärt något yrke, hvarmed han efter sitt frigifvande skulle kunna förtjäna sitt bröd på ärligt sätt.

Kungen tog alltid mycket välvilligt emot den för sin mänskovänliga sträfvan och sin konst lika entusiastiske konstnären och sade ofta vänligt och skämtsamt:

»Kommer du nu för att tala om dina fångar igen?»

Vid ett tillfälle svarade Borch på denna fråga:

»Nej, E. M., i dag kommer jag i egna angelägenheter.»

»Nå, det var bra, hvad är det då?»

Borch framställde en underdåning fråga, om kungen ej skulle hafva lust att taga i betraktande den kolossala staty öfver Christie, som konstnären just fått färdig i lera, men som nu skulle stöpas i gips.

»Kungen blef», har konstnären själf vid ett tillfälle berättat oss, »synbart belåten med förslaget och svarade genast och gladt:

»Ja, det vill jag gärna!»

»Men då jag», berättade oss Borch, »generade mig för att fråga, när han önskade komma, och han själf intet sade, gick jag, i tanke att han skulle sända bud till mig, när det föll sig lägligt för honom.

Genom att begagna mig af en genväg kom jag fortare hem, än då jag gick stora gatan.

Väl hemkommen och just som jag stod och klädde om mig, hörde jag, att någon kom in i rummet näst intill, och som dörren stod på glänt, tittade jag in och såg till min förvåning, att det var kungen med sin adjutant, som redan kommit.

Jag skyndade in, yttrade något om min tacksamhet att H. M. redan i dag ville taga statyn i betraktande, hvarpå han svarade: 'att konsten intresserade honom så mycket, att han ej ville uppskjuta att komma, då tillfälle erbjöde sig att se något nytt konstvärk' — — — — —.»

För att komma till statyn, måste man gå utför en smal mörk trappa ned till gården, där konstnären låtit uppföra ett skjul, hvari han modellerade figuren, som var 10 fot hög.

Då kungen kom ned till detta, utbrast han:

»Det där var sannerligen en tarflig atelier!»

Konstnären svarade, att enär statyn var den första kolossala i Norge, fanns det ingen atelier lämpad efter densamma. Därpå öppnade han dörrarne till skjulet.

Kungen tog sin adjutant under armen, stod länge tyst och försjunken i betraktande och sade slutligen:

»Det är, ta' mig f—n, en vacker staty!»

Efter att vänligt hafva räckt konstnären handen aflägsnade han sig.

Kung Carl besökte äfven Borch i dennes egentliga atelier, där det intresserade honom att följa arbetets gång.

En dag mötte han på gatan bildhuggaren, som var på väg hem.

»God dag du», ropade kungen till honom, »jag har just varit uppe i din atelier -- du var inte hemma, men jag fann rätt på nyckeln, så att jag kom in!»

En annan gång besökte kung Carl honom, då han hade flera modellerade arbeten stående, bland andra »de fyra årstiderna», som kungen mycket noga betraktade.

»Hvad kostar stycket, utfördt i marmor?» frågade han slutligen.

»4,000 rdr. E. M.», blef svaret.

»Kan det betalas terminsvis?» frågade kungen vidare.

Då han fått till svar, att därmed kunde ske efter H. M:s önskan, tillade han:

»Utför »äggflickan» till mig, den är så norsk!»

Detta konstvärk fick sedan plats på Stockolms slott. — —

Öfverhufvud taget var kung Carl aldrig sen att infinna sig i ateliererna, så fort något nytt intressant konstvärk var färdigt eller under utförande.

Han brukade t. ex. ofta besöka Malmström, under det denne målade sina »Ljusalfer» och sitt elfva alnar långa Bråvallaslag, och det roade honom mycket att härunder följa fortskridandet af konstnärens arbete. Under promenaderna i Kungsträdgården träffade han stundom personer, som han medtog till en eller annan atelier för att visa dem en målares värkstad.

Dessa voro vanligen konstälskare eller sådana, som gärna ville synas såsom »mäcenater», och härigenom halp han mången gång sina målare att få deras arbeten sålda.

Så under prinsen af Wales besök 1864. Denne åtföljdes nämligen af lord Spencer, hvilken kung Carl själf förde omkring till några af de mest framstående konstnärerna, bland hvilka voro Höckert — som just då hade under arbete sin berömda, ehuru ofullbordade tafla »Stockholms slottsbrand» — Edvard Bergh, Molin, Kiörboe m. fl. Denne senare hade då nyss slutat en tafla, föreställande tvänne räfvar, lekande i det gröna. Lord Spencer anmärkte, att den ena räfvens svans var smutsig, hvilket var onaturligt, enär räfven alltid håller denna prydnad fullkomligt ren. Kiörboe erbjöd sig att till följande dag kl. 12 måla svansen ren, och köpet afslöts.[1]

»Den krönte kamraten» kallade Scholander kung Carl — det var denna ställning han i själfva värket älskade att intaga gent emot sina konstnärer.

Knappast har väl någonsin en furste, utom konung Ludvig i München, så flärdfritt och med sådan okonstlad glädje besökt sina konstnärsvänner. Konung Ludvigs exempel hade också otvifvelaktigt invärkat på kung Carl.

Då Boklund hemkom från München 1856, hade han myc-

[1] Det var denna tafla, som gaf anledning till en karrikatyr i Söndagsnisse, där räfvarne, framställda med diplomaterna Manderströms och Halls drag, försökte öfverlista hvarandra.

ket att under lektionerna med den unge kronprinsen berätta om konstnärskonungen i Bayern och de besök, denne brukade göra hos konstnärerna. Glad tänkte prins Carl, att då behöfde ej häller han göra så många omständigheter med det sedvanliga anmälandet af sin ankomst och dylikt.

Ofta hände det därför långt in i den senare tiden, att han under sina promenader gjorde någon liten afstickare än till den ena, än till den andra af ateliererna, belägna högt uppe under taken.

Det hände ibland, då Boklund hade konstnärer, både manliga och kvinnliga, samlade i sitt hem, att dörren plötsligt slogs upp, kungen inträdde och slog sig ned i kretsen, glädjen blef allmän och bålen bryggdes på stället: kallbryggd punsch efter hans eget recept, än i dag bland konstnärerna kallad »Carl XV:s punsch»; men gladast bland de glade visade sig då alltid kungen själf, i sin rätta omgifning som han då var.

Det var dock ej endast de redan utbildade konstnärerna, han visade intresse och besökte.

Han infann sig äfven ofta såväl i akademiens målarskola som i den enskilda, hvilken professor Boklund upprättat. Genom hans försorg hade akademien låtit uppföra den stora, historisk vordna ateliern vid Klara norra kyrkogata — den bästa atelier i Stockholm. Denna, i hvilken sedermera konstnärsparet Winge fortfarit att värka för svenska konstens utveckling inom olika grenar, ägdes då af Boklund och var rymlig nog för hela hans skola.

Medan undervisningen pågick, infann sig kung Carl mycket ofta; det var hans nöje att helt oväntadt inträda bland de unga arbetande eleverna; kritiserande den enes, berömmande den andres arbete, uppmuntrade han alla, var glad och vänlig, och när han riktigt skulle taga någon tafla i betraktande, satte han sig framför staffliet med armarna i kors och cigarren i munnen, lutade sig lätt tillbaka i stolen och slutade vanligen sin granskning — om taflan föll honom i smaken — med att säga: »F—dt bra, det där!»

Detta var det stående uttryck, hvarmed han brukade gifva sin belåtenhet tillkänna.

Hur vänlig han för öfrigt var mot den nya målarskolan, framgår äfven af följande drag.

Boklund hade en sommardag hela sin flock, 18—20 unga män, på besök hos sig i sin bostad på Ulriksdal. På f. m. begaf sig hela det glada sällskapet ut i det gröna och slog sig ned på en sluttning helt nära vägen, rökande och språkande.

Helt oväntadt kom kungen åkande; vagnen stannar, kungen reser sig upp och ropar: »Boklund, hvilka har du där?»

»Mina gossar, E. M.,» svarade denne.

»Låt dem då komma upp på slottet och visa dem allt och säg till, att de få champagne!»

Han satte sig åter ned, och vagnen rullade bort, åtföljd af ett skallande hurra från de unge konstnärerna, hvilka vid konungens ankomst hastigt sprungit upp ur sin liggande ställning.

Som vi redan berättat, uppmuntrade han unga konstnärsämnen med mera än ord. Hans börs förság dem mycket ofta med medel antingen i form af årliga understöd eller af en större summa för en gång.[1] Han lämnade till och med årligen en mindre summa till *färger åt fattiga elever* vid akademien — ett vackert drag af hans omtänksamma sinnelag.

Hjälp i annan form, ännu mera uppmuntrande, gaf han både äldre och yngre konstnärer genom den frikostighet, hvarmed han köpte deras taflor. Hans privata tafvelgallerier vittnade under hans lifstid nogsamt härom, liksom numera »Carl XV:s testamente» för alla tider är ett af landets dyrbaraste och vackraste minnen af den kunglige konstnären och gifvaren.

Scholanders strof: »Han adlat ditt värf, åt din konst gaf han klang,» är rena sanningen.

Kungens intresse för konstnärerna höjde dessas samhällsställning i allmänhetens ögon, och hans kärlek till konsten gjorde denna modern. Det tillhörde under hans tid rent af god ton att älska konst; diplomaterna köpte konstvärk och millionärerna blefvo mäcenater; alla, som kunde, följde för

[1] Sålunda erhöll exempelvis vår kände bildhuggare Alfred Nyström redan under sitt första halfår vid akademien en uppmuntrande handräckning af åtskilliga hundra kronor.

öfrigt kungens exempel, ofta nog direkt påvärkade af honom själf, och på så sätt fingo artisterna god afsättning för hvad deras pensel och mäjsel alstrat.

Kungen kunde därvid ibland gå till väga på ett sätt, som stundom vittnade om väl mycken partiskhet för artisten.

Så t. ex. besökte han en dag tillsammans med sin d. v. ecklesiastikminister, Gunnar Wennerberg, konstföreningens utställning.

De stannade framför en tafla af en yngre målare; denne var fattig, kunde därför ej komma utrikes för att utbilda sig och hade i det hela taget svårt att få sina taflor sålda.

»Det är ingenting vidare med den där taflan», sade kung Carl till sin följeslage och knep ihop ena ögat, »men jag skulle gärna hulpit karlen, om jag hade haft råd — men jag har redan köpt tre taflor i dag och har inte flera penningar.»

I det samma fick han se en rik stockholmsgrossör i dörren.

»Goddag du!» ropade han till denne, »här skall du få se en tafla, som du skall köpa!»

Grosshandlaren, som antagligen mindre värderade konsten för dennas egen än för det kungliga exemplets skull, bugade och bugade, yttrade något om dyrhet o. s. v.

»Ah bah, dyr! — Inte för dig! Den kostar bara så och så mycket», och därvid nämnde kungen en summa, 300 rdr högre, än den målaren begärt — »nu skall du köpa den — så kommer jag upp i morgon och hälsar på dig och ser, hur den hänger!»

Smickrad och förtjust öfver det utlofvade besöket, som också blef af, köpte grosshandlaren taflan: målaren var hulpen — och kung Carl förnöjd.

En af Norges allra främste och mest ryktbare konstnärer, banbrytaren för norsk konst, har meddelat oss följande skildring om det första tillfälle, vid hvilket han sammanträffade med Carl XV, då denne äfven visade, att konstnärernas tillit till honom aldrig blef sviken. Vi återgifva densamma in extenso.

— — — »Den första gång jag sammanträffade med kung Carl, skedde detta genom en tillfällighet. Det var år 1860. Jag kom från Düsseldorf och var stadd på min vanliga studie-

resa hem till Norge, men tog vägen om Göteborg för att besöka en min vän, som kort förut studerat hos mig i Düsseldorf. Då ångbåten en vacker ljus sommarnatt lade till vid bryggan i Göteborg, emottogs jag där af min vän, i hvars ekipage vi åkte till hans landställe. Under vägen berättade han mig, att kungen just kommit till staden. Jag önskade naturligtvis lifligt att åtminstone få se honom — ehuru på afstånd; jag hade nämligen af min hustrus syster, som var hofdam hos drottningen, hört, att han alls icke hade sympati för oss, norske målare, hvilkas anslutning till den tyska konsten icke behagade honom. — Morgonen därpå mötte jag händelsevis en ungdomsvän, norske hofmarskalken general Gram, jämte den tjänstgörande kammarherrn hos kungen. Gram förklarade genast, att jag borde anmäla mig till audiens, och då ofvannämde kammarherre erbjöd sig att få en sådan till stånd nästa morgon kl. 7, kunde jag ju ej annat än glädja mig däråt, ehuru glädjen var blandad med en obehaglig känsla på grund af min icke nådigt bedömda konstriktning.

Då jag tidigt nästa morgon åter åkte in till staden, mötte jag åter en god vän, men denna gång en svensk målare, som ingalunda var klädd i hofdräkt. Hans kläder hade varit med i mången dust — de voro blekta af sol och vind, här och där också litet uppsluppna i sömmarne, och man kunde på dem finna fragment af färgharmonierna i de studier, han nyss målat. Han kom från Trollhättan och anförtrodde mig genast, att han ej ägde ett öre att komma till Düsseldorf med; han gjorde ett försök att se nedslagen ut, men hans käcka, hurtiga ansikte, som väckte så många glada minnen, motsade honom i detta.

Därpå frågade han: »Hvart ämnar du dig?» — »Jo, jag skall just nu presentera mig för majestätet.» — — »Åh — vet du hvad — tag mig med.» — »Ja-a-a-men» — jag lät en pröfvande blick öfverfara hans yttre människa. — »Bry dig inte om det, kungen känner mig, och han har alltid varit vänlig mot mig — tänk, om han af en händelse skulle komma att få se den tafla, jag just har här i konstutställningen!» — »Ja, sätt dig fort upp då, annars kommer jag för sent.»

I förrummet mötte vi kammarherrn, något förvånad öfver

att det af en målare blifvit två, och min väns dräkt fick ånyo en pröfvande blick — men ett ögonblick därefter stodo vi inför konungen, som tändt sin lilla morgonpipa och som förtroligt skakade hand med oss, i det han inledde ett gladt samtal, hvilket genast förtog den känsla af obehag, hvarmed jag kommit.

Då han afskedade oss, sade han: »Men finnes det då ingen konstutställning att se här?»

»Jo E. M.,» svarade jag med tanke på att han möjligen af en händelse skulle komma att se min väns tafla, men utan aning om, huruvida det värkligen funnes någon utställning.

»När kan jag få se den? Kanske kl. 12? Var snäll och ställ om det!»

Då vi åter stodo på gatan, utbrast min vän med förfärad uppsyn: »Det finns ju alls ingen utställning här nu!» — — »Ja, men du sade ju, att du hade din 'stora tafla' här —» — »Ja visst, men den står inpackad från förra utställningen!» —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Men snart bemannade jag mig åter, och vi åkte bort till börsen, eller hvar det var konstföreningen hade sin lokal, fingo rätt på en vaktmästare, och efter att hafva vederbörligt tillstånd därtill af James Dickson, som var en af direktörerna, packade vi upp allt, som fanns af konstvärk, hvilka just skulle föras bort; vi erhöllo också några taflor till låns af Dickson och arbetade som galningar med att få »väggarna» uppställda och taflorna upphängda.

På slaget tolf var torget fullt af människor, kung Carl kom åkande, blef på trappan emottagen af herr Dickson och mig — i Göteborg vildt främmande man — samt införd att se »utställningen.»

Kungen hade emellertid under morgonaudiensen gifvit mig ett så starkt intryck af varmhjärtad godhet, att jag framför min väns tafla fick mod att berätta, det denne var i ögonblicklig nöd och att för honom så mycket berodde af, om han kunde få denna tafla såld.

Till min stora glädje kom genast det raska svaret: »Den köper jag,» och samma dags afton kunde min vän begifva sig med mig till Norge. — — —»

De kvinnliga konstnärer, hvilkas namn vid denna tid började bli kända och erkända, rönte likaledes bevis af kung Carls välvilja och intresse.

Den främsta af dessa var onekligen Amalia Lindegren, liksom hon i själfva värket var den, som bröt bana för kvinnans arbete inom konsten i Sverge.

Hittills hade intet blifvit gjordt för kvinnornas undervisning i »de fria konsterna.»

Akademien hade visserligen enligt sina äldsta stadgar haft rättighet att inkalla kvinnor till hedersledamöter, och redan den gustavianska tiden hade gjort början därmed. Men dessa kvinnliga hedersledamöter voro ej arbetande konstnärinnor, utan »konstöfvande damer», bl. a. den berömda fru Amalia v. Helweg, f. Imhoff, som invaldes 1804. Med henne i spetsen hade ej mindre än fjorton damer del i akademiens d. v. utställning af arbeten; dessa damers bidrag bestodo dock nästan uteslutande af dessa i början af århundradet så moderna »broderade taflor», hvilket också föranledde en af dåtidens främste konstgranskare, G. A. Silfverstolpe, att göra anmärkning emot den mängd »sydda stycken, som voro upphängda och endast vittnade om några fruntimmers utmärkta händighet.»

År 1824 inkom till akademien en skrift med begäran från ett par mademoiseller Wåhlin att i likhet med manliga konstidkare få åtnjuta akademiens handledning, men detta afslogs af brist på medel.

Flera årtionden förgingo äfven, innan åter någon kvinna af akademien blef invald till ledamot, till dess Maria Röhl 1843 och Amalia Lindegren 1856 utmärktes med denna heder.

I början af 1860-talet uppstod emellertid i präss och riksdag en ganska liflig strid om kvinnans förhållande till den bildande konsten öfverhufvud taget.

Det fanns en stor mängd människor, hvilka då, liksom i alla tider, ropade om okvinnlighet; förklarade, att kvinnan drogs från sin rätta kallelse, familjens, hemmets, huslighetens stilla värld, att det var anspråksfullt af henne att vilja intränga på områden, hvilka ej passade för henne, att både literatur och konst skulle bli förkvinnligade genom hennes invärkan, att

det skulle uppstå en »veklighetens förskämning, som smittsamt skulle angripa det manliga släktet» o. s. v.

Detta tal var för öfrigt helt naturligt i en tid, då kvinnans arbete, uppfostran, rätt och plats inom samhället allt mera började bli en dagens fråga, den man å ena sidan med allvar sökte lösa, å den andra nästan fanatiskt bekämpa.

Hvad angår kvinnans rätt att arbeta inom konstens värld, hade man i andra länder redan hunnit ett ej ringa stycke framåt. I Paris fanns redan då en särskild akademi för kvinnliga konstnärers undervisning, och kvinnliga elever tillätos deltaga i pristäflingar vid Academie Impériale. I England hade de kvinnliga artisterna redan anordnat utställningar af sina arbeten. Kensingtonskolan med tillhörande museum var dessutom lika tillgänglig för kvinnliga som manliga elever. Och Rose Bonheurs, madame Le Bruns och Angelica Kauffmanns namn hade redan lika god konstnärsklang som Fredrika Bremers och madame de Staëls inom den literära världen.

Äfven Sverge tog nu med hänsyn till den kvinnliga konsten ett stort steg framåt. Vid riksdagen 1863 föreslogs af K. Olivecrona motion angående anvisande af medel, med hvilka det skulle beredas kvinnan konstnadsfri undervisning vid »de fria konsternas» akademi. Riksdagen anslog också 4,000 rdr årligen till detta ändamål, och redan i september nästa år började den kvinnliga afdelningen af målarskolan sin värksamhet.

Det intresse, kung Carl ådagalade för kvinnligt arbete inom konsten, visar att han i detta stycke var en tidens man. Ty äfven om han ej tog själfva initiativet till upprättandet af den målarskola för kvinnor, som 1864 stiftades, omfattade han dock tanken på denna med stort intresse och liflig välvilja, liksom han på allt sätt sökte uppmuntra äfven de kvinnliga eleverna i deras värksamhet genom att låta dem för hans egen räkning utföra kopior af på nationalmuseum befintliga taflor o. s. v.

Hos honom fanns intet tvifvel hvarken om deras begåfning eller om deras rättighet att vidare få utveckla denna.

Särskildt Amalia Lindegrens taflor funno i konungen en villig köpare, och han lät denna konstnärinna äfven måla sitt porträtt. Hennes konstnärsrykte var för öfrigt då redan stadgadt och gendref sålunda praktiskt dem, som talade om kvin-

nans underlägsna anlag, och därigenom bidrog hon otvifvelaktigt att framdrifva frågan om kvinnlig målarskola i Sverge.

Det var professor Boklund, som först öppnade en atelier för kvinnor, och bland namnen på de första eleverna i denna märkas Agnes Börjeson, Hanna Tengelin eller numera Hanna Winge, hvilka namn äro kända och uppburna i vårt land; m. fl.

Det var således under kung Carls tid och till hans stora belåtenhet kvinnan fick samma rättighet att studera konst som mannen. —

Med synnerligt intresse omfattade kung Carl vidare alla de konstutställningar, som förekommo under hans tid.

Han deltog äfven oftast i dessa såsom utställare. Huru förnöjd han var, då han fått en ny tafla färdig och upphängd i konstföreningens vanliga utställningslokal, framgår af professor Boklunds ofvan meddelade anteckningar. Men äfven till de stora utställningarna sände han sina taflor.

Så t. ex. exponerade han på skandinaviska konstutställningen i Christiania 1857 tvänne af dessa: »Utsikt öfver Upsala domkyrka och Fyris å» i den svenska, och »Framnäs vid Sogn» i den norska afdelningen.

1862 förekom på danska konstakademiens årsexposition ett annat af hans norska landskap, »Brædagersbacken». 1859 hade han — i förbigående sagdt — blifvit kallad att vara utländsk medlem af denna samma »Kongelige Academie for de skjönne Kunster» i Köbenhavn, liksom han redan flera år förut blifvit kallad till medlem af konstföreningen i München.

Vid den tafvelutställning, som 1865 i sammanhang med den stora »Fiskerieudstillingen» ägde rum i Bergen, pryddes »Malerisalen» äfven af flera taflor af kung Carl, »hvilka», hette det i Bergen, »lämna ett så vackert bevis på hans genialitet äfven i konstnärlig riktning.»

1865 deltog han i parisutställningen med en nordisk landskapstafla, för hvilken han erhöll guldmedalj.

De mest betydande konstnärsmötena under hans tid voro dock »skandinaviska mötet» i Stockholm 1866 och »nordiska mötet» i Göteborg 1869.

Historieskrifvare hafva i det förra sett ett af de medel, genom hvilka kung Carl sträfvade att återställa det 1864

rubbade goda förhållandet mellan Danmark och Sverge-Norge. Detta är, som vi förut antydt, i själfva värket sanning; att få till stånd denna allmänna industri- och konstutställning låg kung Carl af dubbla skäl synnerligen om hjärtat.

Ehuru denna utställning var den första i sitt slag, var tanken därpå dock ingalunda ny.

Äran af själfva idéen att genom allmänna utställningar sprida kännedom om ett lands slöjd och industri samt lifva idkarne däraf till täflan, tillhör egentligen Frankrike, som mången gång gått i spetsen för det europeiska civilisationsarbetet. Den första allmänna industriutställning, man hört omtalas, ägde nämligen rum i Paris 1798, och Europas öfriga länder dröjde ej att deltaga i den fredliga täflan, Frankrike öppnat.

Redan 1823 hölls i Stockholm en allmän svensk slöjdexposition, den första i landet. Men 1844 gjorde danska industriföreningen en framställning till slöjdföreningen i Stockholm om *gemensamma* expositioner i de nordiska rikenas hufvudstäder; detta afböjdes dock på grund af kungssorg. Nitton år senare, midt i skandinavismens kungstid, kom frågan åter lifligt fram, varmt omfattad från alla håll, af konung, konstnärer, industriidkare samt menige man, och det talades redan om, att det till hösten 1864, då utställningen skulle äga rum, i Stockholm på Carl XIII:s torg skulle uppföras ett »kristallpalats», hvilket sedan kunde kvarstå såsom lokal för en permanent industriexposition, och som kunde visa världen, »att Sverge ej så alldeles vore ett björnarnes land».

Hvarje tanke på en skandinavisk utställning 1864 omintetgjordes dock genom händelserna i den politiska världen, men endast för att tvänne år därefter med full kraft återupptagas.

Denna konstutställning var början till en följd af sådana, i Göteborg 1869, i Köpenhamn 1872 o. s. v., och om vidden af dess storlek kan man göra sig en föreställning, då man ser, att det fanns utställda 355 svenska konstvärk af 99 konstnärer, 169 af 53 norska, 109 af 54 danska och 46 af 18 finska konstnärer.

Men mötet var ej blott skandinaviskt på grund af utställarnes nationalitet.

Hela riktningen inom själfva konsten var också utprägladt nordisk. Främst i skulptörernas rad stod Molin med sin fontän och sina »bältespännare». Det senare var redan ett europeiskt erkändt konstvärk af första rang; den förra väckte på grund af sin nyhet än mera hänförelse. Detta, sade man, vore just en fontän för Stockholm, för staden, där mälarvågen och hafsvågen mötas, och man fann det så »genialt naturligt», att just här framställa hafsgudarnas möte med insjöns väsenden.

Höckert, Tidemand och Exner voro representanterna för de tre ländernas genrekonst inom måleriet, medan Malmström, Winge, m. fl. voro det för den historiska riktningen. Winges i Rom utförda tafla öfver Loke och Sigyn ansågs såsom ett slående bevis på att den nordiska mytologien tillät framställning i form och färg, och Malmströms »Älfvalek» hänförde genom poesien i den stämning, som hvilade däröfver. Norrmannen Arbo utställde sin »Valkyria» liksom dansken Olrik sina trenne, och man yttrade om dessa: »Skulle det hända, att sedan vaktmästaren om aftonen lämnat museet och alla dörrarne äro väl stängda, taflornas figurer stege ur sina ramar, då ve öfver den danske målarens valkyrior, om de blott mötte den ena Arbos — hon skulle med hela den inneboende kraft, som hon äger, krossa de tre milda flygande krigsgudinnorna från Danmark.»

Det anförda torde vara tillräckligt för att i korthet närmare angifva den öfvervägande konstriktningen vid detta möte. — I landskapsmålningen stodo naturligtvis Edvard Bergh och Gude främst.

Kung Carl var också representerad genom tre taflor, om hvilka »den undersåtliga vördnaden förbjöd att yttra hvarken beröm eller tadel», men man insåg och erkände den betydelse, som låg däri, att äfven vid detta tillfälle landets konung lade i dagen sin nitälskan för det sköna, på samme gång man insåg det betryggande för svenska konstens framtid, som låg däri, att de fria konsterna hade sitt stöd i själfva tronen.

Kung Carl var dock af opasslighet hindrad från att själf öppna utställningen, hvilket därför i stället den 15 juni gjordes af drottningen på »ett enkelt och värdigt sätt fastän ej utan

inre bäfvan, så naturlig för den blyga drottning Lovisa», som en minnestecknare yttrar sig.

Äfven drottningens intresse för utställningen var mycket lifligt, och det gladde henne att själf taga en liten del däri genom att uti industriafdelningen låta exponera en sällsynt präktig samling pärlor från Lappland, densamma som äfven följande år utställdes i Paris och under konungens vistande därstädes blef bortstulen.

De under utställningen i Stockholm närvarande norske och danske jämte en del af de svenske konstnärerna blefvo något senare inbjudna till fäst på Ulriksdal. Särskild ångbåt dit ut med musik och förfriskningar ombord bekostades af kung Carl. Det hela bar prägeln af enkel hjärtlighet och kamratanda. Man tänkte knappast på att det var *kungen,* som utgjorde sällskapets medelpunkt: han var endast konstnären och värden ibland sina gäster. Själf förevisade han dyrbarheterna och konstföremålen i slottet. Också voro danskarne synnerligt intagna af »den svenske Konges ælskværdighed».

Det stora nordiska konstnärsmötet i Göteborg 1869 var det sista, i hvilket kung Carl deltog.

Hans hälsa var redan då vacklande, men den glädje och lycka, han synbarligen kände och öppet visade öfver att åter befinna sig i denna krets, gaf honom en, tyvärr endast tillfällig, spänstighet, som dock lät honom ännu en gång — den sista — synas i hela sin ursprungliga kraft.

»Här vill jag ej vara kung, jag vill bara vara konstnär — kalla mig ej Ers Majestät!» utbrast han en gång under detta möte lifligt till en af sina konstnärsvänner.

Af professor Boklunds anteckningar framgår, med hvilken ifver han arbetat på att få sin tafla »Sumpig skogstrakt» färdig i tid och sålunda äfven såsom utställare direkt kunna deltaga i mötet.

Det ligger något nästan gripande i alla de enstämmiga uttalanden, man af då närvarande konstnärer får höra om denna kungens ovanliga och strålande glädtighet, när man betänker, att det med säkerhet var för sista gången i sitt lif han åtnjöt en oblandad och ostörd stund af lycka. Ty inom

ett par dagar, ännu innan den honom omgifvande konstnärskretsen hunnit skingras, skulle hans konstnärer i stället för den glade kungen se en dödsdömd tungsint man. — — —

Att hans personliga närvaro särskildt vid detta mötes förhandlingar, skulle gifva detsamma en alldeles särskild betydelse, är lätt insedt.

Ty visserligen hade kung Carl alltid både varmt och öppet lagt i dagen sin kärlek till konsten och dess utöfvande, men dock aldrig förr så offentligt inträdt som jämlike i kretsen af Nordens konstnärer.

Den tacksamma glädje, dessa kände däröfver, var också lika stor som deras personliga tillgifvenhet för honom, och däraf kom det sig, har en af de främste deltagarne i 1869 års konstnärsmöte till oss yttrat, att »detta kan anses såsom ett af de bästa som varit».

Under detta sitt vistande i Göteborg försökte kung Carl att så mycket som möjligt vara tillsammans med de öfriga mötesdeltagarne. Till sitt högkvarter hos landshöfdingen, grefve Ehrensvärd, bjöd han hvarje dag en del konstnärer. Och diskussionerna afhörde han med stor uppmärksamhet både för- och eftermiddag utan att dock själf deltaga däri. Han tog hvarje gång plats vid presidentbordet med Gude bredvid sig, hvilken oaktadt sina protester blifvit vald till mötets norske sekreterare; med honom talade kungen ofta mellan förhandlingarna, enär han ville hafva noggrann reda på de norske, honom obekante konstnärer, han såg i salen.

Diskussionen rörde sig nästan uteslutande om konstförhållanden i Norden. Talarne voro öfvervägande journalister och literatörer, bland dessa först och främst S. A. Hedlund, Aug. Sohlman, L. Dietrichson och N. F. Sander, men äfven flere konstnärer: Scholander, Geskel Saloman, dansken V. Klein m. fl. De fleste förordade en nationell konstutveckling och hade hvar och en sitt förslag för att uppnå detta mål; prof. Scholander ansåg dock med rätta, att en nationell konst allenast kan uppstå, om nationen själf förmår inom sig finna elementen därtill, och att all sträfvan efter att vilja frambringa en sådan medels teorier och regler vore gagnlös.

Detta möte bar helt naturligt en stark skandinavisk prä-

gel, hvilken var i full öfverensstämmelse särskildt med kung Carls uppfattning och tänkesätt — hans skandinaviska sympatier gåfvo sig nämligen äfven uttryck i den förkärlek, med hvilken han i sina gallerier samlade företrädesvis svenska, norska och danska taflor — och han var därför äfven särskildt belåten med det beslut, mötet fattade, om en framställning till svenska riksdagen, att det årliga anslaget till konstinköp måtte höjas från 6,000 till 9,000 rdr, för att därigenom möjlighet måtte kunna beredas att inköpa »utländska och företrädesvis norska och danska konstnärers arbeten».

Att kung Carl ej personligen yttrade sig under dessa lifliga förhandlingar, tillskrifver en då närvarande, honom närstående person just den Carl XV egna känslan af »ödmjukhet» och anspråkslöshet, som vi förut påpekat.

Mera enskildt sparade han dock ej sin kritik öfver de utställda konstvärken. Af dessa köpte han åtskilliga, bland andra »Kustlandskap i aftonskymning», ett af Wahlbergs bästa arbeten.

En af mötesdeltagarne var, som vi ofvan nämnt, äfven professor Dietrichson, vid denna tid bosatt i Sverge. Enär denne alltid haft till princip att ej utom på bestämd uppmaning blanda sig i konstnärernas angelägenheter, hade han beslutat att ej deltaga i ofvannämda möte, som skulle börja måndagen den 15 juni. Men fredagsafton den 12 kom öfverintendenten v. Dardel med order till honom från kung Carl, att han skulle deltaga i mötet och detta till och med aktivt; på samma gång inbjöds han äfven att vara kung Carls gäst under resan. På detta sätt kom han under färden att vara i ständig närmare beröring med konungen.

Såsom ögonvittne har han också meddelat följande skildring, den vi återgifva i dess helhet.

»— — — På nedresan till Göteborg, som skedde om söndagen, var kungen vid det mest uppsluppet glada lynne.

Vid hvarje station, hvarest tåget stannade, blefvo olika grupper af konstnärer inbjudna i salongvagnen, i hvilken konungen och hans gäster befunno sig.

Vid det långa frukostbord, som här var dukadt, satt kung Carl för sista gången tillsammans med eliten af Sverges konst-

närer. Här befunno sig nämligen Scholander, Boklund, Edvard Bergh, Malmström, Winge, Palm, Rydberg, Wallander m. fl.

Anländ till Göteborg, tog konungen in i landshöfdingeresidenset. På balen var han den ifrigaste dansören, vid utställningen den mest intresserade åskådaren, och måndagen såg honom med samma liflighet deltaga i mötets förhandlingar och i den stora middag, som staden Göteborg gaf för de skandinaviska konstnärerna. -- Det var denna dag, han inbjöd Gude, Morten Müller och Sophus Jacobsen till ett längre besök på Ulriksdal.

Mötet skulle pågå till och med torsdagen, men om tisdagen fingo konungens gäster tillsägelse, att afresan från Göteborg skulle ske på onsdagsmorgon.

Redan då man samlades vid järnvägsstationen, syntes det tydligt, att kungen befann sig i en mörk sinnesstämning, och ehuru han nu åtföljdes af sina nya gäster, drog han sig efter en kort hälsning tillbaka till det lilla sofgemaket i salongvagnen, och man återsåg honom ej förr än i Laxå[1], hvarest de båda nyutnämda norska statsråden Broch och Irgens instego i vagnen för att följa med till Stockholm. Efter en kort konferens med dessa, drog han sig åter tillbaka i ensamhet, ända till dess man inemot aftonen nalkades Stockholm.

Från slottet foro alla med en liten kunglig ångare ut till Ulriksdal, hvarest konungen ganska hastigt drog sig tillbaka.

Motsatsen mellan hans upprymda väsen på nedresan och hans mörka sinnesstämning på återvägen var alltför påfallande

[1] En af de tre framstående norske konstnärer, som vid detta tillfälle voro konungens gäster, och som, då han endast en gång förut sammanträffat med kungen, icke heller kunde se skillnaden mellan dennes d. v. och hans vanliga sinnesstämning, har lifligt berättat oss om kung Carls stora älskvärdhet äfven vid ett tillfälle under hemresan. Vid ankomsten till en station kom kungen nämligen bort till de tre norrmännen och sade, att de oaktadt ösregnet borde se en vacker utsiktspunkt, till hvilken det var 5 minuters väg. Tåget skulle emellertid blott hålla i 2 minuter. »Men han vinkade på oss målare, steg ur vagnen vid den sida, som ej var åt perrongen, och så smögo vi oss osedda genom högt, vått gräs bort till stället och sedan samma väg tillbaka och in i vagnen igen, hvarefter kungen med låtsad vrede genom fönstret frågade tågpersonalen 'hvarför i all världen vi skulle stanna så länge vid den här stationen'? — — —»

för att icke framkalla gissningar öfver anledningen till denna märkliga förändring.

Den blef blott alltför snart bekant, ehuru det endast hviskades man och man emellan: under vistandet i Göteborg hade konungen kallat till sig stadens mest framstående läkare, hvilken äfven var hans gamle vän och frimurarebroder, och ålagt honom att på heder och samvete rent ut säga honom, huruvida den sjukdom, hvaraf han som bekant under de sista åren haft flere anfall, vore af hotande beskaffenhet. Härpå hade han emottagit det oförbehållsamma svaret, att han måste vara beredd på det värsta, att han ej hade lång tid kvar att lefva.

Under sådana förhållanden kan man lätt tänka sig, att det besök af de tre norske konstnärerna, hvilket både han och de emotsett med så stor glädje, icke blef af muntraste slag.

De utflykter och sällskapliga sammankomster, som framkallades af deras vistande på Ulriksdal, fingo genom det inträffade en egendomlig, vemodig karaktär. Det hade sannolikt varit kungens afsikt att låta anordna en större fästlighet för sina gäster och till denna inbjuda de från Göteborg återvändande konstnärerna; men häraf blef nu intet.

I stället arrangerade de svenske konstnärerna själfva en middag på Hasselbacken för de tre norrmännen.

För öfrigt tillbragtes tiden till största delen med att på f. m. besöka Stockholms museer och atelierer och att på e. m. göra utflykter i vagn, i hvilka konungen och hela hofvet deltogo: en dag gick färden öfver »Skuggan» till Fiskartorpet och tillbaka öfver Järfva; en annan dag styrdes kosan åt ett håll, en tredje åt ett annat.

Men *en* dag ägnade kungen sig helt och hållet åt sina gäster, och denna användes till en ångbåtsutflykt på Mälaren.

Vid Riddarholmen steg man ombord på en liten odäckad ångbåt, som kungen vanligen begagnade, och efter åtskilliga exkursioner på Mälaren landade man vid en liten skogrik, men obebodd ö.

Kungen gjorde allt för att göra dagen så behaglig som möjligt för sina gäster och var — om icke munter — så desto mera älskvärd och mild.

En eldstad improviserades af stenar från stranden, kokapparaten, som blifvit medförd i ångaren, fördes i land, mossa och pinnar samlades, och därefter började sällskapet att tillreda sin middag med konungen som 1:ste kock.[1]

Då efter den frugala middagen champagnekorken smällde, reste sig kungen, som tycktes hafva fattat en särskild förkärlek för Morten Müller, höjde sitt glas, och i ett humoristiskt tal döpte han den lilla ön till »Morten Müllers ö», i det han företog en libation af sitt champagneglas i den ännu icke nedbrunna elden.

Samma dag gjordes äfven ett besök på Drottningholm, och hemfärden skedde först utåt aftonen.

En sjöofficer tjänstgjorde som styrman på den lilla båten — en af flottans ångslupar. Som bekant flyter Mälaren ut i Saltsjön genom två armar, som omslingra Helgeandsholmen. Det bredare norra utloppet är ofarbart, det smalare södra, strax nedanför slottet, kan, då strömmen icke är stark, passeras under Norrbros sydligaste hvalfbåge,således mellan slottet och Strömparterren.

Denna afton var strömmen mycket häftig, och styrmannen gjorde sig i ordning att lägga till vid utgångspunkten för färden, Riddarholmen. Men kungen gaf befallning att färden skulle fortsättas nedför Norrström under slottet, enär han ville begifva sig direkt till Ulriksdal.

Sjöofficern, som insåg risken af denna passage, gjorde invändningar; plötsligt reste kungen sig, sjöofficern steg upp, kungen intog hans plats vid rodret, och nu bar det med ilande fart af nedför den brusande strömmen.

Det uppstod ett par minuter af ängslig spänning, men

[1] Professor Boklund skref några dagar senare i bref härom till en vän: — — — »Färden i lördags var särdeles lyckad. Vi lade i land vid Kungshatt, där konungen tillagade åt oss en präktig måltid — fästkök med allt hvad därtill hörer var med ombord — vatten hade vi i Mälaren, ärter, kött, salt och peppar i kofferten för att ej tala om bränvin, öl, vin m. m. Kaffet serverades i koppar af järnbläck och, med likören ofvanpå, smakade det förträffligt. Högtiden till ära och under skålar och tal döptes platsen till »Müllers holme», ett ovanskligt minne, gående till eftervärlden, om man så vill. — För öfrigt få vi väl se, om någon af oss sexton någonsin i lifvet mera tänker på att hitta dit — — —»

kungen förde rodret med säker hand, och snart ångade den lilla båten lugnt vidare ut till Ulriksdal.» —

En annan af de norske deltagarne i utflykten har om densamma meddelat oss följande: — — — »Om vårt vistande vid Ulriksdal med dagliga utflykter, om kungens förvånande improvisationer, vid kaffet, om all glädtighet och musik om aftnarne kunde mycket berättas — jag vill dock inskränka mig till att endast berätta ett par drag, som tyckas mig karaktäristiska. Under en utflykt till Drottningholm talade han mycket — liksom ofta äljes — om konstens ställning i Sverge och Norge och i synnerhet därom, att de norske konstnärerna så mycket uppehöllo sig i utlandet; detta beklagade han uppriktigt och fällde då detta uttryck:

»Ja, *hade* jag bara haft penningar nog, så skulle det blifvit annat af! Då skulle ni alla fått tillräckligt att göra hemma; det skulle varit en glädje! — Men — jag äger inte så mycket, att jag kan göra det minsta — jag får neka mig allt, hvad jag i detta hänseende önskar!»

Senare på dagen hänfördes vi af en belysning öfver luft och vatten, som var underbar — han ropade då till mig, som just stod och iakttog färgspelet:

»Hör du, måla en stor tafla af detta till mig, då du kommer hem!»

»Ja, det skulle jag gärna göra, men E. M. sade ju nyss, att det ej fanns penningar ens till det minsta!»

Kungen började skratta, och jag hörde aldrig sedan något mera om beställningen.

Båten lade till vid en målerisk klippa i Mälaren, de innehållsrika proviantskrinen buros i land, alla hjälpte härvid till, och jag såg majestätet själf bära i den ena grepen på en lång korg, medan en örlogsmatros bar i den andra; det dukades på klippan, och kungen höll ett varmhjärtadt tal för oss, norske konstnärer, och af hvarje ord framgick hans hänförda kärlek till konsten — — —.»

Aftnarne tillbragtes vanligen i kungens våning, och härvid fick man ofta tillfälle att höra honom uttala sig om konst

och konstförhållanden, ej minst om de norska, hvilket var helt naturligt i de tre norrmännens närvaro.

En af desse har berättat oss, att han själf såväl som hans båda landsmän, hvilka ej förr sett kungen så att säga i »hvardagslifvets» belysning, voro lika förvånade öfver som intagna af den uppmärksamhet och omtanka för deras trefnad, han hela tiden visade. »Hans uthållighet under dessa dagar», yttrade konstnären, »var dessutom otrolig; vi gingo aldrig till hvila förr än sent på natten, och likväl blefvo vi af kammartjänaren väckta klockan sex med de orden att »H. M. redan stod på gården och frågade efter herrarne». Vi skulle genast begifva oss åstad — en morgon bar det sålunda af till kavalleriexercisplatsen på Ladugårdsgärdet; vid detta tillfälle såg han, att jag frös — ty det var friskt på morgonen —; då påtvang han mig sin ytterrock. Sista aftonen måste vi fara in till Stockholm, emedan vi skulle resa med ett tidigt morgontåg nästa dag. Han hade då låtit arrangera en afskedssexa på Hasselbacken, vid hvilken öfverintendenten Dardel tjänstgjorde som värd och där vi funno samladt ett utvaldt sällskap af framstående män, hvilka det var af största värde för oss att träffa — — —.

»Så kort tid», slöt berättaren,» det än var mig förunnadt att vara i kung Carls närhet, så rikt är dock mitt minne af hans vänsällhet, hans hänförelse för allt skönt, hans ungdomliga, hurtiga väsen och hans personliga älskvärdhet — — —.»

Vid nästa skandinaviska konstnärsmöte eller rättare konstutställning i Köpenhamn 1872 var kung Carl ej närvarande; vid densammas öppnande kämpade han redan hemma på sitt Ulriksdal med den annalkande döden, men en hälsning bragtes honom af Danmarks konung, hvilken i sitt fästtal bland annat yttrade: »Jag saknar här vid detta tillfälle med djupt beklagande min vän, konungen af Sverge och Norge, hvilken säkert nu uttalar sina bästa välönskningar för oss — — —»

Kung Carls död var i många hänseenden ett slag för de svenska konstnärerna.

De förhoppningar, med hvilka de motsett hans tillträde till regeringen, hade så uttalats af Scholander i ett bref af den 8 september 1859 till P. A. Säve:

»— — — Nå, nu har Carl XV bestigit tronen, nu hafva artisterna tills vidare en vänlig och konsterfaren hand, som håller spiran. Hvad månde blifva af detta barnet? — såsom skriften säger. — Han har fått på sin del en god vilja, ett öppet hjärta och en öppen hand. Hvad kommer han att uträtta för landet, och hvad skall han blifva för konsten? Förlåt egoismen, som lyser igenom önskningarna, men nog unnar jag kung Carl en mycket betydlig förmögenhet, ja mycket, mycket pengar — då mycket, mycket kommer att göras — —»

Och »mycket, mycket» blef också gjordt, såsom af det föregående synes. Den fråga Scholander, en af Sverges främste »konstchefer», för att begagna ett hans eget uttryck, framställde 1859, besvarade han själf flera år efter kung Carls död, i det han, blickande tillbaka på »kungliga akademien för de fria konsterna i Stockholm för 40 år sedan», yttrar:

»Kung Carl lyfte konsten och hennes idkare till den betydligaste höjd, de — i allmänhet taget — inom vårt fosterland innehaft.»

Den sorg, hans bortgång väckte inom den svenska konstnärskretsen, var både djup, sann och af ingalunda hastigt öfvergående art. Tvärtom, mången af 1860-talets berömde konstnärer tänker ännu med tacksam saknad och sorg på den »krönte kamraten», vid hvars död konstnären och skalden »A. T. G.» i kamratkretsens namn diktade:

Nyss ur svenska konstnärskretsen
Sig en ädel ande skilde,
Valet var blott ett, ett härligt,
Därför här ej tid han spillde.

Ofvan sken och dikt han lefver
Nu i ljus och harmonier,
Följd af våra tack, vår saknad,
Våra bästa sympatier.

Var han ock ej uti kedjan
Enda pärlan eller bästa,
Ett han var: det gyllne låset,
Vandt att henne sammanfästa.

[illegible]

[illegible]

Kung Carls förtidiga bortgång var dock enligt vår tanke mera en oersättlig förlust för de då lefvande svenske konstnärerna än för svenska konsten i dess helhet. Ty onekligt är det, att denna sedan kung Carls dagar gått framåt med stor kraft och stadgat den »svenska» konstnärskoloniens rykte i världsstaden vid Seinen, ehuru detta skett i en helt annan riktning än den, för hvilken kung Carl och *hans* samtida arbetade.

Den speciellt fornnordiska riktningen betraktas numera såsom en öfvervunnen ståndpunkt: konstnärerna välja ej mera sina motiv från Eddans sägner, ej häller uteslutande från nordiska landskap; de äro fortfarande svenskar i sitt konstnärsskap, men de älska icke därför afstängning från yttre världen; de måla visserligen skånska slättlandskap, lappländska snöfält, taflor ur Sverges storhetstid o. s. v.; men de måla äfven Bretagnes flacka kuster, Parisbilder, atelierinteriörer, med ett ord motiv af hvad slag som hälst ur nutidslifvet. Och ingen lär väl vilja påstå, att de därför stå på en lägre ståndpunkt vare sig såsom konstnärer eller svenske män.

Men den enhet, den sammanhållning, som utmärkte »kung Carls målare» försvann med honom; den krets, hvari han varit medelpunkten, kedjan, i hvilken han bildat »det gyllene låset», splittrades för att aldrig mera så enas.

Och mången ung arbetande konstnärsande fick helt visst vid bekämpandet af mötande svårigheter mer än en gång känna, att den stödjande, gifmilda handen, att konungen med det varma och deltagande intresset var borta.

* * *

Med honom försvann äfven de stora planer, han hade till konstens främjande i Sverge.

Särskildt drömde han om att bilda ett *nordiskt* nationalmuseum för uteslutande nordisk konst; men äfven *den* planen öfverkorsades af döden; det är i konsten, som i politiken: allt, hvad han äfven i *detta* hänseende varmast önskade, skulle aldrig nå det omfång han drömt sig.

Han ifrade mycket för och talade ofta om att väggarne i nationalmuseum ej finge förbli nakna, utan borde prydas med frescomålningar; planen till dessa skulle han själf uppgöra. »Jag har det alltsammans här i mitt hufvud», brukade han säga härom, pekande på pannan.

Till hans käraste drömmar hörde äfven den om Stockholms stads förskönande.

Han var, som han en gång själf uttryckte sig, en så »inkarnerad stockholmare», att alla andra Europas hufvudstäder vid jämförelse med hans egen fingo stå tillbaka för denna.

Och vid Stockholms stadsfullmäktiges fästmiddag den 4 november 1864 — halfsekeldagen af föreningen med Norge — yttrade konungen i en skål för Stockholms stad.

»Jag är van att älska denna stad, där Mälaren förenar sig med Österhafvets fria våg — — — Må detta samhälle gå i spetsen för allt ädelt och skönt!»

Och att själfva staden skulle utvecklas i skönhet, önskade han, som sagdt, lifligt och hvälfde i sitt sinne till och med planer att själf söka åstadkomma penningmedel därtill.

Hans tanke var, att en gata borde läggas från västra slottsflygeln till Riddarhustorget; slottet skulle då komma att framstå fritt från denna sida, hvarjämte en annan gata skulle gå från södra slottsporten ned till slussen, »staden» skulle ombyggas, kåkarne på Helgeandsholmen rifvas och denna plats förvandlas till plantering.

I början af 1860-talet offentliggjordes i Stockholm en plan till ombyggnad af »staden inom broarne», utarbetad och utgifven i bokform af byggmästaren A. E. Rudberg, hvilken äfven tillvärkade en papiermachèmodell af den förskönade staden. — Denna plan tilltalade lifligt kung Carl och öfverensstämde i det allra närmaste med hans egna tankar; då

modellen skulle exponeras — i februari 1863 — upplät han också sina enskilda rum i operahuset till expositionslokal åt arkitekten.[1]

Bland kung Carls efterlämnade papper hafva vi funnit en dikt, skrifven sannolikt af någon hans närmare vänner.

Den bär till öfverskrift »kung Carls ridt» och skildrar, huru Carl XV, »den förste ryttaren i Norden», midt i natten svingar sig upp på sin häst och styr den ned till stamfaderns bild, tagande den kortaste vägen öfver taken, enär »det var hans lynne att gå rakt på saken», allt medan husen försvinna undan hästens hofvar och palats vid palats resa sig längs breda ljusa gator.

Och när han sedan styr hingsten emot norr till holmen i Norrström, sjunka äfven där kyffena tillsammans och platsen blir fri — för att aldrig mer bebyggas:

Där skall en dag den raska hästen stå
Med ryttaren som förr uti sin sadel,
En hjältedikt i brons från topp till tå — — —
— — — — — — — — — — — — — — —
Om honom skall förtäljas månget drag,
Som folket i sitt minne gömmer gärna:
Hur han förstod att bygga land med lag,
Vår ära häfda och vår frihet värna.
— — — — — — — — — — — — — — —
Till hälften solsken och till hälften storm,
Han gaf vårt statslif en förbättrad form.
För honom gällde ej de trånga vanor,
Men riddarsinne gällde mer än anor.

Om denna dikt ej blir sannspådd i hvad som angår Helgeandsholmens förvandling till promenad, så är det dock ingalunda omöjligt, snarare ganska nära till hands liggande, att

[1] Modellen erbjöds sedan staden för 8,000 rdr, hvilket erbjudande afslogs, hvarefter Stockholms slöjdskola köpte densamma för 400 rdr. Rudberg dog på en försörjningsanstalt, sedan han tillsatt en god del af sin förmögenhet på denna sin älsklingsidé, hvilken helt visst redan då varit värd att bättre beaktas; den upptogs sedan på nytt af justitierådet Albert Lindhagen.

Ulriksdal på kung Carls tid.
Efter skizz af C. J. Boklund.

»ryttaren» och hans häst, gjutna i brons, värkligen komma att resa sig på denna plats.

Vi hafva förut tillåtit oss yttra några ord om denna sak.

* * *

Kung Carls konstnärliga sinne uppenbarade sig ej minst i det sätt, på hvilket han förskönade och prydde sitt älsklingsslott Ulriksdal.

Den som sett detta ställe för ett par årtionden sedan böljande af lif, genljudande af glädtighet, smyckadt af rika konstskatter, och som sedan återsett det nu, öfvergifvet och öde, beröfvadt sina prydnader, med högst få minnen kvar af den konung, hvars kärlek till stället alltid skall förbli dess dyrbaraste minne, den skall ej kunna annat än med vemod äfven här hviska sitt: fuit Ilium.

För den yngre generationen är Carl XV:s Ulriksdal väl ej mycket mera än en sägen, och för den, som vill taga kännedom därom, återstår numera endast att leta sig fram till de skildringar af stället, som blifvit gjorda, innan detta kung Carls vackra sommarhem upplöstes.

1871 utgafs öfver Ulriksdal ett stort planschvärk: Château royal d'Ulriksdal, med litografier i folio af Billmark. Man får af dessa planscher delvis en god föreställning om slottets utseende, men för den, som önskar göra bekantskap med kung Carl särskildt som konstsamlare,[1] är den stora katalog af

[1] Kung Carl ägde äfven en annan »samlarvurm», den nämligen att samla »souvenirer». I hans arbetsrum på Stockholms slott fanns ett dokumentskåp, hvars lådor innehöllo, enligt hvad påsatta papperslappar angåfvo, »souvenirer efter salig drottningen», från Bäckaskog, Bärgshamra o. s. v.

De många omsorgsfullt förvarade poem och andra minnen från hans vänkrets, som vi funnit bland hans efterlämnade papper, visa äfven detta hans »samlarintresse», men utgöra dessutom ett bevis på hans minnesgodhet och vänfasthet.

Ett nästan barnsligt godt uttryck får detta uti en af hans dagböcker, som till hälften är fylld af dylika »souvenirer», i det att på hvarje blad af boken en liten blomma är uppklistrad med hans egenhändiga underskrift, stundom med ett litet tillägg af drottningens lätt igenkännliga, eleganta handskrift.

På ett sådant blad se vi alltså t. ex. en rätt väl bibehållen reseda påfäst

högsta intresse, som på konungens föranstaltande utgafs i Wien våren 1871 under titel: »Die Kunstsammlungen S:s Majestät des Königs Carl's XV von Schweden und Norrwegen zu Stockholm und Ulriksdal».[1]

Det elegant utstyrda, omfångsrika arbetet är utfördt af den kände tyske estetikern och konstforskaren Jacob Falke, hvilken för detta ändamål en sommar vistades på Ulriksdal.

Han lämnar här i elfva afdelningar en noggrann redogörelse öfver alla de konstsaker, kung Carl ägde. Afdelningarna omfatta: fajanser och stenarbeten, porslin, glas; emaljarbeten; dito i silfver och guld; ur; arbeten i järn, koppar, brons, mässing och tenn; arbeten i trä: möbler och annat; arbeten i ben, elfenben, sköldpadd, kokosnöt; arbeten i bernsten och olika stenarter; vidare en afdelning »Stickereien». Katalogen omfattar 250 sidor och visar klart kung Carls kännareskap och fina smak såsom samlare.

Den beundran, Falke hyste för dessa konstsamlingar, anses för öfrigt såsom tillfyllestgörande bevis för deras stora värde.

Sin beundran för kung Carl personligen har han yppat bland annat däri, att han tillägnade denne första upplagan af sitt berömda värk »Konsten i hemmet», medan den andra upplagan däraf, utkommen 1873, ägnades den döde konungens minne.

med en liten öfverklistrad pappersremsa; under blomman står: »borde kunnat blifva den första bland kvinnor»; — här en liten förgät-mig-ej, påfäst med gummi och med underskrift: »minne af gammal vänskap; — här en näjlika: »minnet skall ej dö»; där ett väl uppklistradt rosenblad: »Minde fra Norge» — »I troget minne bevaradt» har drottningen tillagt. — Här se vi en stor tung kaprifoliekvist: »gladt minne från min studenttid». Under ett litet, litet blomblad står: »troget minne af en vän;» sedan har en fin tujakvist blifvit fäst ofvanför: »förnyadt prof på gammal vänskap!» På ett annat blad finna vi »souvenir d'un Cotillon», en liten hyacintklocka. Här åter en liten tusenskön fäst med lack: »ett minne af den största bland kvinnor». På en sida är en liten resedatopp omsorgsfullt uppfäst: »det sista minnet, det outplånligaste, ty det var fuktadt med en tår»; på ett annat af bokens blad sitter en gul pensé med en ofantligt lång stjälk, fäst med en stor röd lackklump: »Souvenir de Putbus» o. s. v.

[1] Äfven af O. Carlén utgafs 1863 en liten bok, innehållande beskrifning af Ulriksdal och dess konstskatter.

I förordet till denna senare yttrar författaren, efter det han förklarat afsikten med sitt arbete vara den att bidraga till införandet af »det sköna» i hvarje hem och att sålunda befordra människans trefnad och lycka här på jorden: »den första upplagan vågade jag pryda med namnet af en konung, som på sitt älskade Ulriksdal förstod att skapa ett hem, hvilket mer än något annat motsvarat ändamålet med denna bok.»

Af detta kung Carls konsthem vilja vi här nedan lämna en något utförligare framställning, hufvudsakligen efter en konstkännares skildring [1] kort före den tid, då Carl XV:s skatter bortfördes från de platser, där deras forne ägare själf med omsorg och glädje ordnat dem, och vårt land sålunda fick ett »minne mindre».

Ulriksdals tidigare öden lämna vi ur räkningen, ehuru de i och för sig äro intressanta nog. Vi vilja endast i förbigående nämna, att en del af slottet på Carl XIV:s befallning 1821 efter franskt mönster gjordes till invalidhus, hvilken inrättning dock såsom ej motsvarande sitt ändamål åter upphäfdes af Oscar I, som upplät slottet åt kronprins Carl.

Det var om hösten 1856, som denne tog det om hand.

Då fanns det där knappt en stol att sitta på. Redan nu började dock konstvärk i mängd att anlända hit, sedan kronprinsen af en enskild samlare inköpt ett större antal konstrikt arbetade möbler, ur, fajanser, porslin m. m. — allt utgörande den s. k. »Soldinska samlingen» från Würtemberg, hvilken ordnades i de stora slottsrummen; till denna samling kommo snart andra, t. ex. den Schützercrantska m. fl.

Under år 1857 fullständigades inredningen så pass mycket, att kronprinsen och kronprinsessan dagen efter Carlsdagen 1858 här kunde gifva sin första bal.

Nu strålade Ulriksdal i furstlig prakt, och från och med den dagen var dess rang af lustslott åter häfdad.

Steg man vid ett besök på Carl XV:s Ulriksdal in genom den stora porten, som ännu krönes af härtigens af Skåne och furstinnans af Oranien förenade vapensköldar, vidare uppför den branta trappan, som leder till riddarsalen, dryckessalen, Gustaf Adolfsrummet, Savonerierummet, och hvad de allt

[1] N. D. A. af den 20—25 okt. 1884.

heta dessa gemak, så fann man snart, att alla dessa konstskatter voro sammanförda ur en annan synpunkt än historiens.

Man fann, att det var mera en enda personlighet än en hel tid, som tryckt sin prägel på denna furstliga boning, och man fann också, att personligheten var en man, genomträngd af en känsla för det sköna, som gjorde konsten för honom till ett lifsvillkor.

Det var detta konungens intresse, som gjorde Ulriksdal till hvad det var, ett konstrikt, storartadt och smakfullt anordnadt hem af gedigen lyx.

Detta intryck gjorde slottet redan, när man från drottningens våning genom den lilla trätrappan kom upp i den del däraf, som konungen själf bebodde.

Det första rummet, hvari man då befann sig, var biljardsalen, hvars väggar helt och hållet voro klädda med de präktiga ekboiseringar, som en gång voro en prydnad för slottet Schleissheim i Bayern. På den enkla gråmålade kakelugnen stod den stora dvärgen af holländsk fajans och skänkte i läskedrycker genom de stora kranar, han höll i händerna.

De båda öppningarna i väggen midt emot ledde in till de två kabinett, i hvilka konungens keramiska samlingar förvarades.

I det ena voro väggarne klädda med fajanser, särskildt gamla svenska, bland hvilka voro instuckna några pjeser från den gamla fabriken i Strassburg, hvars tillvärkningar tjänade som mönster för den svenska på 1700-talet. .Statyetter af sånggudinnor åstadkommo här en behaglig omväxling bland massan af fat och tallrikar, kinesiska kaffekoppar i hundratal, turkiska spilkummar, engelska tekannor och holländska serviser, hvilka drottning Lovisa erhållit i gåfva från sitt fädernesland.

Ännu dyrbarare än detta kabinett var det bredvid liggande.

Här strålade den europeiska porslinstillvärkningen under 1700-talet i all sin glans, från apotekaren Böttgers första tillvärkningar på 1700-talet ned till de enkla konsolerna, som Gustafsbärg levererade 150 år senare. Priset togs naturligtvis af Sèvresporslinet.* Så fanns här den stora bålen af äkta

Sèvres, som Ludvig den XVI förärade Gustaf III, och som utgjort mera än en samlande engelsk millionärs förtviflan; likaledes lyste här en samling af dessa små eleganta kaffekoppar med Ludvigarnes märke i bottnen, hvilka ej kunnat tillvärkas annanstädes än vid den kungliga franska porslinsfabriken. De ryska små tête-à-têterna, som stodo på öfre hyllan och buro käjsarinnan Catarina II:s märke, kommo dock de franska alstren tämligen nära i såväl materialets hvithet som färgernas klarhet.

Men det blefve för vidlyftigt att omtala alla »merveilles de la céramique», som här förekommo.

Vi hasta i stället genom de öfriga rummen, genom audienssalen med de båda stora svarta minnesmärkena i ebenholz från den italienska senrenässansens bästa tid, vidare in i biblioteket med dess fyra stora prof på det tyska snickeriet under barocktiden samt med det aflånga bordet midt på golfvet, i hvars skifva Gustaf Vasa påstås hafva ristat sitt namn.

Rummet bredvid glänser af gammalt gyllenläder i guld och lifliga färger samt med figurer, till hvilka det himmelska rikets söner och döttrar stått modell. Det kallas också det kinesiska rummet.

Konungens skrifrum och sängkammare ligga här intill.

Därifrån komma vi in i den stora filen af rum, som upptager slottets hela längd från norr till söder.

Här slår genast riddarsalens storartade prakt den besökande med förvåning. Den sträcker sig i höjden genom tvänne våningar af slottet. Kung Carl lät nämligen borttaga det mellanliggande taket, och de förra sjuksalarna, där invaliderna slutat sina dagar, blefvo nu öfre hälften af Carl XV:s riddarsal.

Väggarne pryddes i kung Carls tid öfverst med vapen och troféer; mellan dem och de höga boiseringarna hänga mot förgyld grund på ena väggen två stora speglar från 1600-talet med fantastiskt ramvärk, och på den andra de båda förut i detta arbete omtalade porträtten af kung Carl och drottning Lovisa, målade af Höckert och Boklund.

Midt i riddarsalen stod ett stort fyrkantigt bord med rikt inlagd skifva och tyska vapensköldar på sidorna, inköpt i

Nürnberg. Salen pryddes dessutom rikt med snidade eller inlagda skåp i marmor, pärlemor, elfenben och ebenholz. — När skenet från lampetternas ljus föll på de gamla rustningarna och vapnen kring takkanten, när de fem stora ljuskronorna, som en gång sutto här, kastade sitt skimmer på den eleganta värld, som rörde sig på det bonade golfvet, då kunde Ulriksdal ställas vid sidan af hvilken furstlig boning som hälst.

Här i riddarsalen var lyxen koncentrerad. Det på andra sidan trappan belägna stora rummet var måhända originellare inredt, men mera enkelt. Det tjänade vid högtidliga tillfällen till matsal och var kring väggarne prydt med etthundraåttiosju gamla krus, de flesta nederrhenska arbeten från slutet af 1500-talet, hvilka också hafva gifvit rummet namnet dryckessalen.

Med denna sal slutade den egentliga fästvåningen.

De fyra återstående rummen i filen användes merendels till bostad åt främmande furstinnor, hvilka gästade konungafamiljen. Sin största märkvärdighet i möbelväg ägde dessa rum i det garnityr af soffa och stolar, som bär konung August den starkes af Polen vapen och som lär vara hemsändt af Carl XII efter hans polska krig. Det stora porträtt i helfigur af Gustaf II Adolf, som ännu hänger där ofvan, är mera intressant än vackert. Det är måladt samma år hjältekonungen dog, och det antages af kännare, att han själf stått modell till detsamma.

Äfven om Axel Oxenstjerna fick man på Carl XV:s Ulriksdal en liflig påminnelse genom de efter honom uppkallade rummen i nedre våningen af slottets västra flygel.

Dörrarne, som ledde in till de samma, voro i inlagdt arbete samt beställda af rikskansleren under hans vistande i Holland, hvarifrån de fördes till hans slott Tidö. På dörrarne ses ännu de oxenstjernska och bååtska vapnen jämte initialerna af rikskanslerens och hans frus namn.

För öfrigt var denna sal prydd med en mängd dyrbara dryckeskärl i glas och tenn, hvilka voro ställda på en kring rummets väggar löpande list samt på dess bägge spislar.

Bordduken, som låg på midtbordet, får icke glömmas i denna redogörelse, ty den var ett af de dyrbaraste konstvärk Ulriksdalssamlingen ägde. Den var af röd sammet med påsyd-

da figurscener, tritoner och nereider samt ornament i guld, silfver och silke, otvifvelaktigt ett italienskt arbete, som röjer inflytande af Michel Angelos konstnärsskap. Detta rum liksom de båda närmast intill belägna användes äfven såsom gästrum. Tvänne vackra spislar i medeltidsstil funnos i salongens nedre hörn, och på hvardera frisen hade kung Carl låtit i gammal stil och med gyllne bokstäfver anbringa följande, af honom själf valda och för honom mycket betecknande tänkespråk:

»Till väns härd är kortan väg.» — »Väns famn är säker hamn.»

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Huru nödvändiga man än ansett kung Carls konstskatter vara såsom grundstomme till konstindustriafdelningen på nationalmuseum, så skall dock aldrig någon besökande på Ulriksdal utan en smärtsam känsla kunna se de tomma hyllorna och väggarne.

Innan innehållet af Carl XV:s testamente ännu var kändt, yttrade Göteborgs Handelstidning af den 25 september 1872 med anledning af förseglandet af alla kung Carls på Ulriksdal befintliga skåp, lådor m. m.: »Hvad som synes oss tillförlitligast är, att konstsamlingarna på Ulriksdal *ej komma att skingras,* utan skola vara testamenterade till staten och förblifva sålunda såsom ett fortlefvande minne af den hädangångne monarken *förenade med hans älsklingsslott Ulriksdal.»* Onekligen uttalade tidningen här en allmänt närd tanke.

Samlingarna äro väl ej häller i egentlig mening »skingrade;» de utgöra till och med ett kanske mera nu än förr vetenskapligt ordnadt helt; men det rent individuella, som uppenbarade sig i det forna konstnärliga ordnandet af dessa skatter, är försvunnet. Och äfven *detta* hade dock varit ett minne, värdt att taga vara på.

Ty alla dessa dyrbarheter hade, utom sitt eget värde, jämväl det, som låg just i det sätt, hvarpå den kunglige ägaren ordnat dem — sannolikt utan att tänka sig möjligheten af deras bortflyttande.

Innehållet af hans testamente tyckes bevisa detta; ty då han däri så noggrant förordnat, hvarest hans vapen- och

tafvelsamlingar skulle uppställas, nämner han däremot ej ett ord om någon flyttning af sina öfriga samlingar. Det antagandet ligger således nära till hands, att han tänkt sig dem kvar, där han haft sin stora glädje utaf att placera dem.

Ofta nog hade han härvid själf lagt hand vid värket, och det hade många gånger händt, att han användt sina tidiga morgonstunder till att flytta än en konstsak, än en annan, till att ordna och ordna om igen, spika och hamra, glad och förnöjd och djupt intresserad af sitt förehafvande. Till och med under det sista året af sitt lif, kort innan han afreste till Aachen, ordnade han det s. k. »porslinsrummet» i drottningens förra våning på nedre botten. Själf anvisade han plats för hvarje sak, och *själf skref* han den katalog, som han omnämnt i sitt testamente.

I ett af rummen finnas dock ännu de tapeter kvar, som han tillsammans med Boklund själf målat, hvarvid den senare utförde de lekande amorinerna och kungen ornamenterna, allt på hvit botten.

Likaså kvarstår i fullt orubbadt skick det lilla vackra kapell, han lät uppföra strax invid slottet. Bygdt af Scholander och prydt med målningar af Boklund, är det ett konstvärk i och för sig; det invigdes Lovisadagen 1865. — — —

Älskade kung Carl sina konstskatter högt, så gladde det honom äfven att se andra hysa intresse för desamma, och han tillät gärna besökande att taga dem i betraktande. Det finnes en mängd berättelser om, huru han till och med själf visade resande främlingar omkring i sitt hem, utan att dessa anade, hvem den vänlige, kanske en smula skälmaktige ciceronen var.

Och flera ryktbara främlingar hafva med stort erkännande berättat om det emottagande, de rönt af den svenske konungen i hans konsthem.

Så t. ex. berättar Paul du Chaillu om ett besök på Ulriksdal hos kung Carl, efter det han i varmaste ordalag omtalat »denne älskvärde furstes» personlighet:

»— — — — Då jag kom till det fjärde rummet, träffade jag på konungen, som var sysselsatt med att måla.

Så snart han hörde mina steg, tog han på sig sin rock och utropade:

»Välkommen till Ulriksdal, herr Du Chaillu», samt tryckte därefter hjärtligt min hand. »Som ni ser, håller jag på att måla och är just i färd med att afsluta ett landskap», sade han och föreställde mig på samma gång för sin lärare.

»Hvarför gör Ers Majestät sig omak med att taga på sig rocken?» frågade jag, »det är då icke så bekvämt för Er att måla!»

Han behöll den emellertid på sig, och vi började att samtala.

»Jag har haft stort besvär att få reda på Ers Majestät», sade jag, »ty här finnas ju hvarken polismän eller soldater, som vaka öfver Er säkerhet, ej häller ser man till några tjänare, som hindra folk att tränga sig in i slottet.»

»Soldater för att vaka öfver min säkerhet», sade han leende, »nej, det finns det värkligen inte. Soldaterna äro afsedda för landets räkning, icke för min. Om jag vore tvungen att hafva soldater till mitt skydd, skulle jag hällre önska att icke vara konung. Här äro vi alla fria.» — — —

Jag bad H. M. fortsätta målningen.

»Nej», sade han, »låt mig i stället få visa er de sällsynta saker, jag samlat här i slottet. Jag älskar detta ställe så mycket, att jag alltid tillbringar en stor del af sommaren härstädes.»

Han bad mig, att jag skulle sätta på mig min hufvudbonad, och sedan han på sitt eget hufvud tryckt en mjuk bredskyggig filthatt, förde han mig från rum till rum och visade mig med stolthet en präktig samling sällsynta möbler, gobelintapeter, gammalt porslin, pokaler, bägare, dryckeshorn m. m. En mängd föremål voro mycket gamla samt utmärkt vackra, och några voro af stort historiskt intresse. Allt vittnade om konungens konstnärliga smak.

Då vi slutligen kommo till hans eget rum, drog han fram en låda ur ett skrifbord och visade mig några fotografier af sig. Han frågade, om jag tyckte de voro lika, och gaf mig ett samt skref på min anhållan sitt namn under bilden. — — —

Då jag tog afsked, följde han mig nedför trappan till porten, där han sade farväl, i det han gaf mig en varm handtryckning samt önskade mig lycka och hälsa på min resa.

»Glöm ej bort att besöka mig, när ni kommer tillbaka», tillade han.

Följande morgon infann sig en ordonnans hos mig med ett paket från konungen, hvilket innehöll ett par litografier föreställande matsalen på Ulriksdal — — —».

Den engelske författaren Horace Marryat har äfven berättat om ett besök på Ulriksdal, dit han tillsammans med sin dotter blifvit särskildt inbjuden af kung Carl för att öfvervara den i början af 1860-talet mycket omtalade kostymbal, konungaparet därstädes gaf, vid hvilket tillfälle konungen äfven förevisade sina konstskatter.

»Hofetiketten», berättar sålunda Marryat, »i Stockholm är mycket sträng; men på lustslotten lägges enligt gammal vana allt ceremoniel å sido — hofdräkt, uniformer, allt sådant kommer icke i fråga. Konungen tar emot som grefve af Ulriksdal, seigneur des Lieux. Vi stego upp för den med troféer och vapenrustningar dekorerade dubbeltrappan och trädde in i den stora riddaresalen, som intager slottets hela höjd och prydes med glasmålningar samt möbler med rikt bildhuggeri — det hela upplyst med guirlander af lampor och gamla massiva ljuskronor. Från denna sal utgå tvänne långa rader af rum, fyllda med oräkneliga konstvärk.

Balen öppnades med en ungersk kadrill, dansad af Hans Majestät, drottningen, prins Oscar, fyra damer af hofvet, holländska och danska ministrarnes fruar samt preussiska legationssekreteraren — — —. Ytterligare följde gamla svenska dansar. Aldrig fanns en mer animerad bal eller en artigare värd.

Mellan danserna gjorde H. M:t les honneurs för sina samlingar, visade med en amatörs stolthet träsniderier af Veit Stoss och Albrecht Dürer, saker, som fordom tillhört August af Sachsen, samt det nya porslinsrummet med talrika rariteter — — —».

Eftersommaren 1863 besöktes Stockholm af bl. a. främlingar äfven tre fransmän, baronerna de Montigny och de Rochetailles samt m:r de Montigny. En eftermiddag i början af september begåfvo sig dessa herrar, åtföljda af en ung officer till Ulriksdal för att bese slottet, men fingo tillsägelse att

detta ej läte sig göra, emedan det för tillfället fölle sig olägligt för den kungliga familjen, som vistades där.

Främlingarne aflägsnade sig åter, men väl utkomna på borggården, mötte dem en person, som kom halft springande med en paraply öfver sig, enär det ösregnade. Det var kung Carl, som varit ute någonstädes på »ägorna», som han sade.

Han igenkände genast sin officer, som tillsades att för honom presentera de tre fransmännen. Efter skedd presentation, och sedan kungen fått veta ändamålet med besöket, erbjöd han sig i vänliga ordalag att själf visa främlingarne slottet med dess samlingar, hvilket äfven skedde.

Efter »förevisningens» slut inbjöd han sina gäster i sina enskilda smårum, där punsch och cigarrer serverades, och snart var ett gladt samtal i gång, hvars hjärtlighet å kungens sida än mera ökades, då han fick veta, att hans gäster voro från Pau i Béarn. Han inbjöd dem då både att nästföljande söndag äta middag på Ulriksdal och att vara honom följaktiga till landtbruksmötet vid Säfstaholm, hvilket allt också skedde.

Ännu en tilldragelse, af honom själf berättad för en hans vänner, vilja vi meddela med hans egna ord, sådana de antecknats af vår sagesman:

»Genom d. v. engelske ministern i Stockholm hade en Ricardo i London fått veta, att här fanns ett särdeles vackert skåp från Nürnberg[1], hvilket hade någon likhet med ett som var i hans ägo.

Samme engelsman kom i flygande fläng till Ulriksdal och begärde audiens för att få tillfälle att se nämnda skåp. Under promenaden genom rummen ville jag visa honom en del andra saker af intresse. Men nej, han ville bara se skåpet.

Väl inkommen i det rum, där detta fanns, tog han en stol, satte sig framför föremålet för sin resa och låtsade icke om mig ett tecken.

Jag talade till honom utan att få svar, och då gaf jag honom f-n och gick min väg.

Efter en half timme ville han tala vid mig, och sedan

[1] Från 1600-talet med Nürnbergfamiljerna Tuchers och v. Imhoffs vapen i snidadt arbete på dörrarne; nu befintligt på nationalmuseum, kabinett V.

han fått vänta en god stund, fick han åter företräde och frågade då, hvad skåpet kostade.

Svaret därpå blef, att jag ingalunda ärnade sälja det, hvarpå han utropade: »au, au, au», och reste samma dag från Stockholm, som han kom dit.» — — —

Vi hafva på ett annat ställe i vårt arbete omnämnt kung Carls intresse för rent fornnordiska saker, liksom han öfverhufvud taget vårdade sig om allt, hvilket kunde räknas till historiska minnen.

Fanns det något sevärdt i denna väg, försummade han sällan att på sina resor taga kännedom därom, och han var alltid angelägen om, att allt dylikt skulle hållas i helgd.

Från sin ungdom hade han t. ex. bibehållit en viss förkärlek för de sköna Vättertrakterna, särskildt Ombärget med den närbelägna ruinen af Alvastra kloster, hvilken han som ung kronprins besökte.

Allt från Gustaf Vasas dagar och lutherska lärans införande hafva »okunnighet och snikenhet» täflat att förstöra de en gång så mäktiga klosterhvalfven, och det är kung Carls förtjänst, att hvad som nu återstår af de gamla murarne undgått att blifva byggnadsmaterial till kringliggande gårdar.

En liten episod från ett hans besök i Floda gamla kyrka i Södermanland utgör ett betecknande drag.

I denna kyrka finnas som bekant åtskilliga märkliga och intressanta målningar från 1500-talet.

Den ligger emellertid på den Celsingska egendomen, och ägaren af denna önskade mycket rifva ned den gamla byggnaden, medan åter konstnärer och fornforskare ifrade för dess bevarande.

Den förre försökte nu att vid konungens besök inför denne förringa målningarnas värde och yttrade bland annat:

»Tycker E. M. inte, att de där gubbarne äro bra fula?»

»Ah», svarade kung Carl leende, »nog äro de lika vackra som du, kära Celsing!»

»För Lasse Celsing är ingenting omöjligt», var ett uttryck, som för ett par tiotal af år sedan blifvit till ett ordstäf i Södermanland; det kom dock nu på skam, ty kyrkan

förblef stående: den har under de senare åren blifvit tillbyggd och utgör än i dag ett dyrbart minne af medeltidens religiösa föreställningssätt och konst.

* * *

Kung Carls konstnärsnatur framträdde äfven i den kärlek, han hyste för sång och musik.

Som ung student var han i Upsala just i början af »gluntarnes» glanstid; han såväl som alla andra hänfördes af dessa tondikter, och hans beundran och tillgifvenhet för det glada studentlifvets berömde sångare ökades i samma mån, som han tjusades af själfva sången. Han brukade också in i senare tider gärna kalla sig själf »den yngste glunten» och skref understundom i bref »vi juvenaler» o. s. v.

Redan som liten gosse hade han i Stockholm träffat Wennerberg och lekt med honom. Bekantskapen förnyade han som ung man, och denna steg snart till den varma vänskap, vi förut omtalat.

»Du skall stanna hos mig alltid, vi skola aldrig skiljas», yttrade den unge prins Carl till Wennerberg, då de som »studenter» sade hvarandra farväl i Upsala.

Men tiden gick, och Wennerberg trodde, att kronprinsen för länge sedan glömt både honom och sitt löfte.

Då fick han i Stockholm plötsligt en dag befallning att infinna sig hos konung Oscar I. Orolig och nyfiken efterkom han densamma. Vid hans inträde hade konung Oscar en af sina »absencer» och stod en lång stund stirrande rakt framför sig och nickade helt automatiskt, medan Wennerberg tigande och en smula orolig bidade hvad som komma skulle.

Slutligen var det, som om konungen vaknat upp:

»Du är god vän med mina söner», yttrade han vänligt, »de ha sagt mig, att du gärna vill resa utrikes; det skall du få; under tiden skall du skrifva till dem och berätta om din resa.»

Det var på detta sätt Wennerberg kom att göra den italienska resa, han skildrar i sina dikter, och kronprins Carl visade alltså här ett drag af sin kända vänfasthet. Huru

han ända till sin död gent emot Gunnar Wennerberg lade denna i dagen, är äfvenledes i annat sammanhang omnämndt.

Wennerberg har i företalet till sina samlade dikter skildrat det sällskapliga sångarlifvet i Upsala, och han omnämner därvid särskildt den ökade glädtighet och stämning, som uppstod genom de båda unga prinsarnes — Carls och Gustafs — lifliga deltagande däri.

Carl XV bibehöll alltid kärleken till sång — framför allt till svensk studentsång och svenska studentkompositörers värk, Wennerbergs, O. Lindblads, A. F. Lindblads, Södermans m. fl., och ända till sitt slut fann han i sången ett af sina största nöjen.

Han kunde knappast vara tillsammans med en person, som var sångare, utan att han ville sjunga med honom, och kom han någon gång oväntadt underfund med att en närvarande ägde sångröst, utropade han merendels gladt: »Kom, låt oss sjunga en duett!»

Sången afslöts vanligen ej så snart: »Ännu ett, ännu ett», brukade han ifrigt säga efter hvarje sjunget stycke.

»Det är icke en grann röst, som skapar sångaren, det är något helt annat», har en af våra bäste kompositörer yttrat. Och i denna mening var äfven kung Carl en »stor» sångare. Nog ljöd hans basröst någon gång väl sträf, och nog kunde det hända, att den ej alltid höll rätta tonen[1]; men han sjöng med ifver, med hänförelse; en sångarsjäl var han af varmaste slag, och sången, liksom konsten, trifdes ständigt i hans närhet.

»Kung Carls sångare» är ett uttryck lika väl bekant som »Kung Carls målare».

[1] Med anledning af den fräjdade upsaliensiske sånganföraren Oscar Arpis nyligen timade frånfälle berättas följande karaktäristiska anekdot:

Dr. Arpi stod högt i gunst hos konung Carl XV, som någon gång ibland bevistade studentkörens sångöfningar i Upsala. Konungen sjöng själf gärna med i kvartetten, men hade emellertid det felet att detonera, och Arpi hade därför bedt honom att ej stämma in, då han bevistade sångöfningarna. En gång lät dock Carl XV hänföra sig af en favoritkör och stämde in med sin »fältbas». Men den, som genast »knackade af», var Arpi.

»Rena b'n i basen, och icke något tornväktarskrål!» röt han och lät kören börja om igen. Konungen fann nu för godt att icke instämma.

Till de förstnämnda hörde en hel rad personer, hvilka för sin musikaliska begåfning och talang gjort sig kända inom den musikaliska världen: först och främst Wennerberg, vidare D. Hwasser och O. Beronius, hvilken gluntarne äro tillägnade. Dessa utgjorde »gamla gardet»; men nya rekryter värfvades tid efter annan: kyrkoherden Björnström i Solna, hofpredikanten Widén, doktor Hjort, ingeniör Abelin, kammarherre Ekenstjerna m. fl. gåfvo ny glans åt dessa sångkörer, i hvilka kung Carl själf brukade deltaga.

En gärna sedd gäst hos honom under hans kronprinstid var den begåfvade skalden, skämtaren, tecknaren och sångaren Gudmund Silfverstolpe[1].

Denne tillhörde de »utvalde», hvilka mot slutet af 1840-talet samlades hos prinsen för att skämta och sjunga.

Wennerbergs gluntar höllo på att just då eröfra sig en plats vid Bellmanssångens sida. Vid en af sammankomsterna utfördes bl. a. den bekanta »Huruledes månen intresserar sig för glunten och magistern». Alla följde med lif och själ den målande sången, man lade noga märke till hvarje ton, hvarje ord. Men när man fortskridit till värsen: »Om här man skulle fuller bli, så är det ju förlåtligt», så öfverröstade i refrängen, som togs i korus, Silfverstolpe alla andra med ett eftertryckligt: »Om här man skulle fuller bli, så är det *oförlåtligt.*»

Punschen var nämligen sedan en stund alldeles slut, och prinsen, som var helt och hållet upptagen af sången, hade ej märkt det. Silfverstolpes oväntade inpass och skälmska blick på kanna och glas läto honom genast förstå, hvarom fråga var. Han brast ut i skratt och ny bål inkom.

Vid de stora studentkoncerter, som äfven på 1860-talet stundom höllos i Stockholm, uppvaktade vanligen sångarne kung Carl, som alltid upptog deras hyllning synnerligen väl.

Då han en gång efter ett sådant tillfälle samlat några utsökta studentsångare omkring sig, lät han dem stanna till långt ut på natten. Midt under deras sång afkastade han plötsligt sin rock och sjöng ännu lifligare med.

[1] Se E. v. Qvantens biografi öfver G. Silfverstolpe uti »Några anteckningar om släkten Silfverstolpe».

Vid detta tillfälle undfägnades hans unga gäster faktiskt endast med cigarrer och sodavatten. Det beställsamma ryktet visste dock utbreda, att kung Carl tillställt en häjdlös punschorgie.

Samlingsplatsen för »kung Carls sångare» var under vintern salongen eller rökrummet i Stockholms slott, under sommaren merendels Ulriksdals park, eller också samlades man ute på terassen nedåt sjön, dit borden då flyttades ut.

"Calles klimp".
Efter skizz af J. C. Boklund.

Det hände ofta om sommaraftnarne, att kungen med sin sångarflock styrde stegen ned till stranden, där de små drakskeppen med de förgylda framstammarne förde dem ut på Edsviken och bort till ett af kung Carls älsklingsställen.

Helt nära Ulriksdal, ej långt från Stocksunds bro, där stränderna sammantränga sig, så att det tyckes, som om ångbåten ej skulle kunna passera, utgöras strandpartierna af branta klippor.

På högra sidan reser sig en hög klippvägg, stupande ned i vattnet. Vid dess fot ligga nedrasade kantiga klippblock, bland dessa har ett af de större fått sin plats i strandvattnet, och sägnen påstår, att Carl XI ofta roade sig med att meta abborrar, sittande på denna sten, hvilken äfven blifvit kallad »Calles klimp»[1].

Sägnen om den barske kunglige metaren på 1600-talet har dock nu fått vika för den om 1800-talets vänlige, sångälskande koriung med samma namn.

Hit var det nämligen kung Carl mången gång lät styra sina drakar; den särskilda skönhet, som utmärkte denna plats vid hans kära Edsvik — eller »Edens vik», som han alltid skref namnet — utöfvade en stark dragningskraft på hans sinne, och ofta långt in i den ljumma sommarnatten ljödo härifrån tonerna, än gladt lekande, än vemodigt och stilla öfver den lugna fjärden.

Ett bevis för att kung Carls musikaliska intresse var både kändt och erkändt ligger för öfrigt i den omständigheten, att liksom Falke tillägnat honom ett af sina mest kända värk, så har Gounod tillägnat honom en af sina mest berömda musikskapelser, nämligen Romeo och Julia.

[1] En mindre poetisk tydning af namnet är följande: för åtskilliga år sedan afled i Stockholm en glad och af vännerna afhållen kryddkrämare, Carl Eneroth. I sin ungdom var han mycket road af fiske och sågs ofta sitta med sitt metspö vid de nedrasade klippstyckena på Edsvikens östra strand nära Ulriksdal. Han vandrade dit från sitt hem Kjefvinge. Många sällskapsbröder samlades omkring honom, denne »Calle», som för sin korpulens' skull kallades »klimpen». En dag på sin födelsedag såg han orden *Calles klimp* inhuggna i stenen och förgyllda. Sedan öfvermålades de med svart färg. —

2.

ill en värklig konstnärsnatur hör äfven sinne för diktkonst.

Det är ganska vanligt, att målaren förr eller senare blir skald, att penseln och färgerna ej bli honom nog, att dessa ej tillräckligt lifligt förmå tolka hans tankar eller de iakttagelser, hans skarpa blick gör i lifvet omkring honom.

Så var Holger Drachmann berömd marinmålare, innan han helt och hållet bortlade paletten och blef »hafvets skald» så som kanske ingen annan; Albert Gellerstedt lämnar sida vid sida de finaste akvareller och de täcka, vemodiga naturpoem, som äro så högt älskade i vårt land; Egron Lundgren utvecklade lika stor färgprakt i sin pennas som sin pensels drag; Scholander var som »Acharius», »Luisellas skald», högt uppburen af sin samtid, och en af vår egen tids främste och yngste svenske författare, Verner v. Heidenstam, har genomgått samma utvecklingsbana; från att vara uteslutande målare har han blifvit skald af rang.

Hos Carl XV:s konstnärsande skönjes samma förening af diktarens och målarens närbesläktade anlag och lynnen.

Hos honom ägde dock den motsatta utvecklingen rum; sedan han först med mindre framgång sökt att i ord tolka sina »inre syner», sin rika känslovärd, lämnade han — åtminstone *offentligt* — pennan för penseln, som snart blef honom ännu kärare, och med hvilken han, som vi förut visat, intog en ej obetydlig plats bland Sverges konstnärer.

Det är emellertid omöjligt att förbigå hans poetiska värksamhet, enär den hade en stor betydelse för honom personligen och skänker en väsentlig inblick i hans väsens innersta.

Det var honom nästan ett behof att uttala sig på värs, och långt efter det hans sista diktsamling utkommit, fortfor han härmed ända till kort före sin död. Åt sitt »hjärtas dagböcker» anförtrodde han mycket af det inre lif, hans läppar icke uttalade, känslor, om hvilkas tillvaro kanske ingen utom den mest förtrogne vännen hade en aning.

Äfven om det ej var fråga om någon dylik tyst bikt, skref och rimmade han, och det på skämt och lek; så fort han fick tag i en papperslapp, nedskref han en liten värs, en en liten improvisation, som han leende räckte än den ene, än den andre af sin förtrognare omgifning. Det hände ofta, att han, då han för att hålla konselj med ångaren Edsviken for mellan Ulriksdal och Stockholm, lånade en annotationsbok, om han ej hade någon själf, och nedskref en eller annan strof, hvari han gaf uttryck åt något, som för stunden upptog honom.

Detta sammanhängde med hans förmåga att kunna uttala sig i långa värsifierade improvisationer, hvilka han med förvånande lätthet åstadkom.

Dessa — vanligen framsagda med den storslagna patos, som tillhörde 1840—50-talets diktning — voro naturligtvis såsom all improvisation stundom helt värdelösa, men kunde dock äfven emellanåt bäras af en flykt och en värme, som visade, att det värkligen bodde en skald inom den föredragande.

Detta senare var förhållandet, då han riktigt eldats af sitt ämne.

En gång t. ex., då han reste sjövägen till Bäckaskog, åtföljdes han bland andra äfven af riksarkivarien Nordström. Denne stod vid ett tillfälle ensam i förstäfven och blickade tankfull ut öfver vattnet och Tjusts härads vackra kust.

»Hvad står du och tänker på?» frågade konungen oväntadt bakom honom, i det han lätt slog honom på axeln.

Nordström visade med handen ut öfver vattnet och stränderna.

»Ja», sade kung Carl med ändradt tonfall, i det en af de plötsliga vemodsblickarne kom i hans ögon, »ja, det är skönt — vill du, att jag skall improvisera?»

Nordström bugade.

»Säg något ämne?»

»Hvad vi här se!»

Kungen stod en stund i tankar, därpå började han, först liksom sökande, så med stigande värme, till dess hela hans väsen nästan höjde sig i hänförelse och de stora ögonen strålade. Konstnärsanden hade vaknat, och naturens former, färger och skiftningar fingo lif och ord.

Det behöfdes dock ingalunda imponerande yttre företeelser för att försätta honom i poetisk stämning.

Han fann ett stort nöje uti improvisationen, och denna vittnade alltid, att han var glad och harmonisk i sinnet.

Vid ett tillfälle hade fru Hwasser, som bebodde en villa nära Ulriksdal, ett par unga finska damer hos sig på besök.

Bäst de sutto och språkade en eftermiddag, gick dörren upp och kungen inträdde. Gladt och enkelt slog han sig ned i den lilla kretsen och, lifvad af samtalet, frågade han plötsligt:

»Skall jag improvisera för er?»

»Ja, ja», ljöd det i korus.

»Nå, säg ett ämne då!»

»Rosen», sade den ena af de unga damerna.

»Fosterlandskärlek», utropade den andra lifligt.

Han började sakta, men blef åter så småningom varm — den ena värsen följde på den andra — det sista ämnet var just för honom!

Det är gifvet, att många dylika improvisationer ej sällan förekommo vid mera glada tillfällen, då han roade sig med att rimma en liten värs om hvar och en af de närvarande.

Bland dylika improvisationer, som vi sett upptecknade, är en, hvilken förskrifver sig från den resa, han med ångbåten Vidar 1856 gjorde omkring södra Norges kust upp till Hardanger[1].

Flere af hans dåvarande närmaste väl kända vänner, hvilka voro med på färden, befinnas här helt oskyldigt karaktäriserade och — karrikerade: v. Dardel, Sandels, »Gillis»

[1] Se sid. 110.

(Bildt) m. fl., och till sist yttrar han helt godmodigt om sig själf:

Calle ibland mänskors stim
Knappast hittar på ett rim —
Många rundt kring honom hurra —
Tankarna begynna surra!

Flera af sina »improvisationer» antecknade han sedan, och en och annan af dessa återfinnes tryckt i hans diktsamlingar; så är t. ex. »Kvinnan»[1] (smärre dikter 1865, sid. 30) en dylik stundens ingifvelse, med brådskande fart nedskrifven en kväll 1855, m. fl. andra.

Det beredde kung Carl alltid stor glädje, då han för någon sympatisk person fick tillfälle uppläsa sina dikter eller uttala sig i mera ideala ämnen; han kunde längta efter och uppsöka tillfällen härtill.

En gång var sålunda en af våra nulefvande främste författare, professor Viktor Rydberg, inbjuden till honom till enskildt samkväm. — — — «Konungen uppläste med vacker, klangfull röst ett och annat af sina otryckta skaldestycken. — — — Det låg känsla och svärmeri i dessa kväden och rösten röjde, att orden gått ur hjärtat. — — — Det uppstod äfven samtal. Så talade man om kvinnan, och konungen uppenbarade — hvad mängden kanske ej tilltrott honom — höga och rena föreställningar om de kvinnor, som han gjort till sina idealer. — — — Man talade äfven i religiösa ting, därvid konungen hänvisade till ett manuskript på sin bokhylla, hvari han sade sig hafva nedlagt sina tankar i detta ämne. Af samtalet framgick emellertid en varmt religiös, åt det mystiska lutande känslo- och tankeriktning — — —».

Detta är den *allvarlige* kung Carl, sådan man finner honom, då han öppnar sitt inre och låter en utanför stående blicka in däri.

[1] I förbigående vilja vi anmärka kung Carls ovilja emot nya rättstafningssättet. I juli 1869 hade »Nordiska rättskrifningsmötet» sammankomst i Stockholm och uttalade sig då för flera ändringar i svenska språkets stafning, exempelvis qv. till kv i kvinna, kvälja, kvast o. s. v.

»Kvinna med k är ingen kvinna», yttrade kung Carl småförtretad härom.

Sådan finner man honom — såsom vi redan antydt — ock i många af hans poem, ett bevis för att dessa äro värkliga och sanna uttryck af det bästa, han bar inom sig. Och dessa poem äro därför väl värda, att man vid dem fäster uppmärksamhet.

Som skald i vanlig mening intager kung Carl visserligen en mycket lägre plats, än den han äger som målare.

Ty hans åt allmänheten öfverlämnade diktvärk, större som smärre, äga i rent *literärt* hänseende ej något betydande värde. Det finnes uti dem mycket ringa originalitet — i sina »nordiska» diktcykler t. ex. har han ej kunnat förnya redan för längesedan och med långt större poetisk flykt uttalade tankar, endast kunnat svagt efterbilda den nordiska formen.

Men studerar man noggrant och utan förutfattad literär fördom kung Carls dikter, vare sig på värs eller prosa, skall man få en ej obetydlig inblick i hans egen innersta, rent personliga känslovärld.

Och från denna synpunkt hafva dessa hans pennas alster en allvarlig betydelse; det är ej endast en ofta ganska täck lyrik, mera skildrande känslor i allmänhet, man skall gå att finna inom pärmarne på de små vid olika tider utgifna dikthäftena, som bära signaturen C. Det är en framstående och högt stående mans *bekännelser om sitt eget inre.*

På samma gång finner man i kung Carls skrifter — icke minst i hans efterlämnade papper — spåren af hans vanor: hans bild frammanas, hans gestalt, hans drag, hans ansiktsuttryck, man hör klangen af hans röst, men framför allt finner man hans inre människa med all dess åtrå och passion, dess fröjd och förtviflan — detta allt framstår så lifligt, att man tycker sig vara helt förtrogen med honom, äfven om man i lifvet aldrig sett honom.

I kung Carls dikter finner man sålunda en ofta djupt sorgbunden ande, som uttalar sin längtan efter renhet, efter kraft att befria själen från det slagg, hvilket han vet befläckar densamma, och därtill en varmt religiös ande, oreflekterad men innerlig i sin tillförsikt.

Man finner vidare en natur, folk och hem trofast älskande man, en konstnär med öga för det, som är vackert och ädelt

i lifvet, en trofast vän och kamrat; man finner maken, som värderade sin hustrus gediget kvinnliga egenskaper, fadren som ömt besvarar sin »lilla älsklings» barnsliga frågor, men aldrig ser man konungen i skrud och ordnar, ej ens — åtminstone i dessa åt allmänheten öfverlämnade dikter — officern i glada vänners lag och ej den af kvinnor hyllade mannen.

Det är således framför allt för att i Carl XV:s literära alster finna *en* hufvudnyckel till hans karaktär, som vi ingå på en framställning af innehållet i hans diktning, och vi hafva alldeles icke för afsikt att på grund af densamma söka att vindicera åt Carl XV en plats inom Sverges vittra literatur.

Och den inblick, vi på detta sätt kunna vinna i hans inre, må längre fram fullständigas med en skildring af Carl XV i familjekretsen.

I sina första poetiska arbeten är han uteslutande nordisk romantiker.

Liksom många andra sin tids diktarnaturer är han påvärkad både af Tegnér och Oehlenschläger, men ännu mera af Ling och hans »Asar», hvilken dikt han mycket beundrade och hvilken han så starkt imiterade, att en och annan recensent redan på grund häraf öppet uttalade ordet »plagiat».

Onekligt är, att han tillägnade sig ej så litet af Lings uttryckssätt och äfven af dennes fel, nämligen formlöshet och svulst. Dock vilja vi ingalunda instämma i klandret öfver Lings — och äfven kung Carls — föreställning, att uti åter framdragna och upplifvade myter ett frö skulle kunna ligga till nationell föryngring och väckelse.

Denna mening delades för öfrigt af flera än Ling och kung Carl.

Vi hafva redan påvisat den likartade riktningen inom måleriet och äfven dess orsak: den politiska skandinavismen, drömmen om den gemensamma nordiska framtiden, som i historia, konst och literatur sökte sitt stöd i en gemensam forntid.

Detta är enda förklaringen till den inkonsekvens, som kan synas ligga i det faktum, att en nordisk-romantisk period åter tyckes vilja inträda midt under de senare decenniernas poetiska sträfvan — representerad af de politiskt-realistiska skalderna

Talis Qvalis, Orvar Odd m. fl. — att afkasta trycket från all romantisk vare sig fosforistisk eller götisk strömning, hvilken vid århundradets början behärskade literaturen.

Det första, kung Carl utgaf i bokform 1848, var »Fosterbröderna» — öfversatt till tyska: »Die Kampfgenossen» — en nordisk saga i obunden form. Den trycktes endast uti helt få exemplar, hvilka utdelades åt några hans närmaste vänner.

Denna »dikt» är för vår tid i literärt hänseende så godt som alldeles onjutbar; den saknar hvarje stymmelse såväl till psykologi som komposition och utgör ett slags kompilation af Fritihofs- och Orvar Odds-sagorna samt Oehlenschlägers Väringar i Miklagård.

Rent individuellt sedt, är den dock till och med af stort intresse, ty ehuru den yttre ramen, som sagdt, är mycket litet originell och författaren ingalunda behärskar hvarken ämne eller språk, återfinna vi dock på hvarje sida samma lifligt svärmiska ynglingasinne, som vi förut funnit i de i en föregående afdelning af vårt arbete omnämnda »dagböckerna» af Carl XV; samma »ideal» framträda här nästan med samma uttryck: tron — så underligt det månde låta i deras öron, som endast ytligt eller blott genom rykten känt kung Carl — på kvinnlig renhet, hälst då den uppenbarar sig i en liten ljuslockig, blåögd kvinnogestalt; tron på orubblig vänskap, på nordisk enkelhet — allt detta, som han bar inom sig och som var honom ett mäktigt behof att få uttala.

Strax därefter skref han dikten »En Vikingasaga», hvilken inlämnades såsom täflingsskrift till svenska akademien.

Men denna fann dikten visserligen äga »poetisk lyftning, särdeles styrka och lycka i naturmålningarna» samt märkte »djup både af känsla och tanke», men ansåg ämnet »utslitet genom årliga täflingsskrifter ända från Lings tider.»

Att detta varit litet påkostande för prins Carl, är otvifvelaktigt, då man vet, hvilken glädje han fann i sin diktkonst och huru varmt han själf trodde på sina ideal.

Men om detta hos honom grundlade den ovilja, han hyste mot den höga smakens domstol, våga vi ej afgöra; detta vore dock ej likt Carl XV; äfven om han för ögonblicket känt sig

mer eller mindre ovänligt stämd mot herrarne i akademin, skulle det för honom varit helt enkelt omöjligt att i åratal gömma på en sådan känsla. —

Visst är emellertid, att han ej hyste någon kärlek till nyssnämnda institution, liksom ock, att han ingalunda fann något nöje uti att öfvervara dess »högtider».

Så t. ex. uttalade han omedelbart efter hemkomsten från akademiens högtid 1865 sina tankar härom i en längre »improvisation», hvilken dock som poem är skäligen underhaltig; att han ej kände sig synnerligt uppfriskad bland de 18 vittre herrarne, är mycket märkbart:

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

I voren spökgestalter blott, men intet mera,
Likt tomma högar, utan något fynd däri,
Och om I alla samlats att orera,
Ej dock däraf man skapat någon poesi.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Så lefven då med eder dambehöljda prosa,
Med allt hvad världen har af flärd och skrymteri
Och blifven sälla med att eder själfva rosa,
Men tron mig, läggen bort all dikt, all poesi,
Då kunnen I ännu som gamla skuggor sitta,
När julen sig härnäst till glädtig högtid klär,
Och kunnen fritt bland dammiga klassiker titta,
Men svenska sången i er samling trifs ej mer. — — —»

Vid det följande årets »högtid» blef det ej bättre; han kände sig ännu mera besviken och lättade sitt sinne med en »satir pro memoria mea», hvari alla »ledamöterna» passera revy och få hvardera sin ganska hvassa karaktäristik.

Något fanns dock vid detta tillfälle, som skänkte kung Carl värklig tillfredsställelse. Detta år — 1866 — blef nämligen Gunnar Wennerberg vald att intaga en af de aderton stolarne. Det är med sann rörelse kungen ser denne sin käre ungdomsvän i detta lag, och han slutar sin satir i en helt annan ton, än den han i början användt:

— — — — — — — — — — — — — — —

Den som har sett, hur Fyrisböljan rullar
Sitt fria skum mot björkbekransad ö,

— — — — — — — — — — — — — — —

Han skall förstå, hur skaldens ungdomsminne
Uppvaknat vid ett högt och dyrbart namn,
Där hvardagsdikten ej har hvardagssinne,
Men vänskapen en alltid öppen famn!

Så uppväckt blef mitt hopp, och stilla tiger
Den yngste glunten här vid Lögarns vik,
Han drömmer ljuft och till en framtid viger
Sin ton helt ödmjukt, blott af känsla rik.[1]

Vi återgå till första tiden för Carl XV:s författarskap. 1858 utgaf han ett litet häfte »dikter», äfven detta — efter hvad vi hafva anledning att antaga — tryckt för att bortskänkas såsom vängåfva till ett fåtal personer; dessa dikter utgöras af »Hafsfrun» och »Tre nätter».

Emot en bakgrund i folkdiktens vemodiga färgton målas uti den förra naturlifvets demoniska tjusningskraft; men trots naturmakternas dunkla lockelser framträder åter andelifvets rena kärlek och vinner seger.

Den senare dikten innehåller mera tyskromantisk »Weltschmerz» än nordisk stämning och skildrar en fiskares veklagan öfver sin älskades undergång i vågorna, den han åsett från en »nattlig klippa» — det hela lika romantiskt omöjligt som ovärkligt, i fall man, som sagdt, betraktar poemet från literär synpunkt.

Ej häller det lilla häftet »Poetiska stunder» 1862 var afsedt för en köpande allmänhet. Det hade samma uppgift som de båda föregående.

[1] Antipatin mot den stelhet och den anspråksfullhet han tyckte sig finna inom Svenska akademien, hindrade honom dock icke från att personligen och enskildt högt värdera mången af akademiens ledamöter.

Det är ju allmänt bekant, huru exempelvis baron v. Beskow var uppburen af konungafamiljen och ej minst af konungen själf. Då Beskow den 22 april 1866 fyllde 70 år, uppvaktades han af allt, hvad Stockholm ägde af vittert och framstående: De Geer, Manderström, ärkebiskopen m. fl.

Kung Carl, som denna dag var frånvarande på resa, besökte den gamle skalden dagen efter och öfverlämnade själf till honom sin lyckönskan i bunden form, hvari han vackert tackar honom för hvad han värkat och diktat.

Under det »koncept» till detta lyckönskningspoem, vi varit i tillfälle att se, har kung Carl bifogat den lilla anmärkningen; »i anledning af 70:de födelsedagen: men jag kom dagen efter».

Att framlägga sina känslor och tankar inför offentligheten hade då ännu ej fallit den kunglige författaren in. Också var han som yngling i början rädd, för att någon skulle få veta, att han i all hemlighet skref värs; på främsta bladet i en af sina första poetiska »dagböcker» (1845—46) skref han till sin dåvarande förtrogne, Eketrä, följande:

»Jag har aldrig velat, att man skulle veta, att jag haft poetiska känslor och tankar. Men dessa har jag ej helt och hållet kunnat undertrycka — — —.»

På grund af vännernas uppmuntran beslöt han sig dock för att utgifva »En samling dikter» af C. 1863; men i ett litet förord förklarar han, hvarför samlingen utgifvits, på samma gång han i blygsam ton angifver den synpunkt, ur hvilken han önskar se sina poem bedömda, i det han själf antyder de fel och brister, som vidlåda dessa hans »anspråkslösa alster af stundens ingifvelse.»

Flera af de i denna samling införda dikterna äro de samma, som förut varit tryckta i de små häftena från år 1858 och 62, men af hans allra första poetiska försök finnes här ej ett enda infördt. De utvalda poemen hafva dock undergått åtskillig omarbetning; då man genomser de af honom själf noga förvarade manuskripten, finner man, med hvilken omsorg och kärlek denna blifvit värkställd, huru mycket nöje detta arbete skänkt honom och hvilken vikt han fäst vid hvarje liten strof. Han har gått tillväga med en värklig författares hela ifver och intresse. Särskildt har formen vållat honom bekymmer, och man ser stundom hela sidor med olika metriska projekt:

◡ — ◡ — ◡ — —
◡ — ◡ — ◡ —
◡ — ◡ — ◡ — —
◡ — ◡ — ◡ — o. s. v.

Äfven om de af honom själf antydda literära bristerna varit större, än de värkligen äro, ligger det i sakens natur, att en sådan diktsamling just från *denne* författares hand skulle emottagas med intresse.

Kritiken blef också i själfva värket ytterst välvillig.

»Det är naturligtvis med en något underlig känsla», yttrade sig också en af de förste recensenterna, »man slår upp en sådan volym, ty dels lefver hos mången den gamla tron, att en konung, en man, som måste se lifvet från samhällets höjder, ej kan betrakta det på samma sätt som vi, hvarför mången kanske väntat få se en okänd tankevärld för sig öppnad; dels äro konungarne sällan lyckliga skalder. Efter genomläsningen af här ifrågavarande diktsamling finner man dock dessa sina förut tillbakahållna tankar jäfvade. Af *konungen* se vi icke något spår, men väl af *människan* — — —. Detta närmar oss ännu mera till diktaren, och hans läsare stå redan med honom på en förtrolig fot — — —.»

I Norge ordade man om »ossiansk patos» med anledning af de »nordiska» dikterna, och i Sverge fäste man sig särskildt vid de små, af innerlig känsla mättade lyriskt rena småstycken, som afsluta samlingen.[1]

Man hade också skäl därtill, ty kanske för första gången blottar kung Carl här för allmänheten, hvad den äljes ej så lätt anat, och hvad han själf så omsorgsfullt sökte dölja för världen: sitt djupt kända tungsinne.

Det klappande människohjärtats sorg eller glädje, dess hopp och längtan, kärlek och tro, allt framkommer här okonstladt och utan konventionella fraser.

De flesta af dessa smärre dikter äro skrifna ett tiotal år före utgifvandet, således i början af 1850-talet.

Det är alltså ej korrekt att, som hittills skett, antaga, det den första och andra af dessa direkt åsyfta de politiska händelserna och krigsutsikterna i början af 1860-talet, särskildt hvad Danmark beträffar.

[1] Den melodiskt smekande formen i flera af Carl XV:s lyriska smådikter har lockat åtskilliga kompositörer, mer eller mindre kända, att till dem sätta musik. Redan 1863 utkom sålunda melodier till »Höstafsked från Drottningholm» och »Hjärtats hem» af Axel Ingelius; 1864 likaledes musik till »Hjärtats hem» af C. Norelius; 1865 »Vår», »Du blifver dock densamma», »Kvällen» med musik af J. Jacobsson.

Särdeles vacker musik har af F. W. Klint blifvit satt till »Hjärtats hem», och äfven af den berömde norske musikdiktaren I. S. Svendsen finnes en sång till täxt af Carl XV: »Aftonröster».

Kung Carl utbrister i poemet: »O jag förstår dig»:

»O jag förstår dig, sol, som tågar
Så evigt ung från tid till tid,
Du vill, att Norden åter vågar
Föryngrad träda fram till strid — — —
— — — — — — — — — — — — —
Den gamla skymfen vi utplåna,
För fosterbröders frihet vi
Ej tidens hycklartunga låna,
Men svärdens klang vårt språk skall bli.

Härvid tänker han ingalunda på Danmark; han tänker uteslutande på Finland; dikten är skrifven 1854 — i Krimkrigets dagar — och dess författare är gripen af samma begär efter »hämd mot Österns Goliath», som under 1850-talet eldade Talis Qvalis, Braun och andra svenske skalder.

Diktens ursprungliga rubrik är: »Sveas syster Finland», och de strofer, som i den 1863 utgifna diktsamlingen hafva följande lydelse:

— — — — — — — — — — — — —
Du komme gärna, välkänd fara,
Med bragden till din följesven,
Att lära hvar fientlig skara,
Hur skarpa stålet biter än!
Och skallar bröders rop till oss
Utöfver hafvets blåa våg o. s. v. —

dessa strofer hafva ursprungligen ägt en något annan, kung Carls sinnelag långt mera känntecknande form; i den dagbok, hvari han 1854 nedskrifvit poemet, heter det nämligen:

Du komme gärna, välkänd fara,
Med kylig död till följesven!
Välkommen till oss, Österns skara!
Det skarpa stålet biter än.
Men skallar bröders rop till oss
Utöfver skummig Baltisk våg o. s. v.

De känslor, Carl XV i denna dikt af 1854 uttalade gent emot Finland och Ryssland, hade helt visst icke undergått någon förändring vid den tidpunkt, då ofvanstående poem

offentliggjordes, nämligen 1863, då Czartoryskis besök och agitationer för Polen och Finland, som vi förut visat, väckt den lifligaste anklang inom alla samhällskretsar.

Uti dikten »Fordom» beklagar han, att kraft och mod ej längre bo i »Gimle», att man där nöjer sig med att yfvas öfver »segrar, fädren vunno», att man lugnt finner sig uti att bära skammen af att hafva bortslösat gammalt arf: »skatt, som samlats genom strömmar utaf blod;» han frågar, om då aldrig hans svenska folk skall vakna för »att följa forna fanor — — — lefva, värka, dö som män» — — —

Denna dikt är till och med skrifven något före den ofvannämnda, nämligen 1852, just vid den tid, då zar Nikolaus börjat rikta sina blickar mot Norges ishafskust för att komma åt Varangerfjord. Den är i kung Carls dagbok renskrifven af Daniel Hwasser, men dess rubrik är af kungens egen hand: »Det gamla — det unga».

Dessa båda dikters tillkomst under nämnda tid vittnar tillräckligt om diktarens patriotiska sinnelag.

Mera enskilda känslor framkomma i »Höstafsked från Drottningholm», skrifven i midten af 1850-talet, sannolikt samma höst som d. v. kronprinsen med sin familj för alltid lämnade detta slott, hvilket varit det unga kungliga parets sommarresidens nästan från början af deras äktenskap, för att finna ett deras smak ännu mera tillfredsställande hem å Ulriksdal.

Carl XV talar i denna dikt för första gången öppet i de sorgbundna ordalag, man allt från hans första ungdom oupphörligt återfinner i hans dagböcker, och som äro en naturlig följd af hans medfödda anlag för svårmod.

Detta stegras till värklig och gripande sorg i den dikt han nedskrifvit 1854, då döden så hastigt bortryckte den son, på hvilken han byggt så stora och glada framtidsförhoppningar, så att han på en dag kom att känna sig lik »en borg med murar bräckta och med ett snart förgätet namn».

Hans eget privatlif beröres vidare i de tvänne till hans gemål riktade dikterna »Du är mig kär» och »Du blifver dock densamma».

Den förra af dessa är skrifven 1859 och bär i manuskrip-

tet öfverskriften »till L.» Den har föranledt en tysk skildrare att utbrista, det Carl XV besjöng sin gemål »lika skönt och glödande, som kastellanen af Couci damen af Faël».

Jämförelsen är alldeles oriktig. I kung Carls känslor för sin drottning ligger intet af trubadurens trånande suckan. De äro präglade af stor innerlighet, uppriktig ömhet, obegränsadt förtroende och framför allt af djup vördnad — med ett ord af lugn hängifvenhet, men ej af kärleksglöd.

Det finnes för öfrigt i denna dikt något, som erinrar om Schillers af »Sehnsucht» fyllda dikt »die Erwartung»:

Hör ich das Pförtchen nicht gehen?
Hat nicht der Riegel geklirrt? o. s. v.

Till dessa tvänne dikter, ägnade drottning Lovisa och den i förtid bortryckte sonen, återkomma vi.

Den mest bekanta kanske af alla kung Carls dikter är otvifvelaktigt »Mitt hjärtas hem»; den har blifvit öfversatt på flera språk och ständigt anförd såsom bevis på det »*goda*» hjärtelaget hos den så rikt begåfvade nordiske konungen, och mera än en svensk minnestecknare[1] har förklarat den värdig att stå vid sidan af de främste skalders bästa dikter.

Sanningen kräfver dock, att man om denna dikt yttrar, hvad som redan nu, 1863, sades t. ex. om »Heidi» och hvad som senare angående andra dikter af kung Carl skulle komma att betonas så starkt: dikten är ej självständig.

Den är såväl till form som hufvudtanke en efterbildning af Dahlgrens »mitt hem», ehuru den samtida kritiken oss veterligt ej fäste uppmärksamheten därvid.

Endast från ett håll rönte denna dikt någon opposition, nämligen af den kvickaste och hvassaste satiriker 1860-talet ägde: Johan Gustaf Schultz, som skref en parodi öfver densamma och kallade den »En glad själs hem».[2] Parodien förefaller oss emellertid vara en af den berömde skämtarens mindre lyckade.

[1] C. T. Odhner: Till minne af konung Carl XV; H. Wieselgren i »Nordisk Familjebok» m. fl.

[2] »Värjhugg och Nålsting, In- och utfall i zigzag» af Johan Gustaf Schultz, utgifna af Birger Schöldström.

De större dikterna i samlingen: »Hafsfrun», »Heidi, Gylfes dotter», »En vikingasaga», »Tre nätter,» hade, som sagdt, redan varit tryckta för att utdelas åt den närmaste vänkretsen.

Den första af dessa, den förut af oss omnämnda »Hafsfrun», tyckes mest hafva tilltalat allmänheten, och medan kritiken ganska hvasst och oförbehållsamt klandrade författaren för bristande självkritik, enär han ej uteslutit den såsom plagiat präglade dikten »Heidi», yttrade den om »Hafsfrun»:

»Detta stycke är behandladt med omsorg och på flera ställen fint och poetiskt utfördt. Sjäfva början är målad med en pensel, som dess ägare älskar att doppa i naturens egen färgkopp. — Detta är omedelbar poesi. Det är upplefvadt och kändt, och af minnet, af känslan har diktaren sedan väft denna poetiska slöja, genom hvilken skimrar fram en frisk själ, ett varmt hjärta och ett för naturens skönhet särdeles emottagligt sinne.»

De trenne sistnämnda dikterna äro uttryck af beundran för de nordiska sagorna, vittnande om sanningen af hans ord i dikten »Framnäs», då han säger att

»— högt jag vördar Sagas ord,
Som är ett eko blott i Nord.»

I denna senare dikt klagar han också öfver, att de nordiska sagorna just hålla på att bli främmande för folket:

»Den tid som kom, den tid som är,
Hur lätt den skämtar bort hvart minne,
Hälst om i sig det innebär
En fläkt af fädrens trohetssinne!
Den lyssnar ej till sagoljud,
Men offrar blott åt glömskans Gud!»

I allmänhet får man af kung Carls dikter det intryck, att han finner sin samtid med för stor lätthet och ytlighet gå förbi sina fosterländska minnen.

Hans egen vördnad för dessa framlyser uti hela hans väsen, i hans fosterlandskärlek, hans samlarintresse, hans målar- och diktkonst. Detta intresse för det nordiska utgör en del af honom själf och är, såsom vi förut påpekat, ej en

konstlad, påhängd nordisk skrud. Då kung Carl diktar — eller tror sig dikta — kärlekssagan om den »hyfagra Heidi» och om den »kindfagra drotten» vid Lögarns »lindfagra bugt», är han själf fullständigt gripen af den uppdiktade situationen; för hans medvetande existera hvarken Ling, Tegnér eller Oehlenschläger; de intryck, han af dessa fått, hafva sammansmultit med alla hans egna, med det han håller kärast af allt; han har ingen medveten aning om, att hans egna idéer gå i en af desse skalder förut utstakad fåra. —

Betecknande för honom är den roll Tirfingsvärdet — »dvärgaklingan god» — spelar i alla hans nordiska dikter.

Detta står i samband därmed, att han vid den tid, då dessa dikter skrefvos — nästan ett tiotal år före deras offentliggörande — lifligt önskade att hafva lefvat med i de tidehvarf, då personligt mod och armstyrka afgjorde segern; han hyste då äfven ett visst förakt för nutidens veklighet, kunde ibland smått förtreta sig öfver eldvapnet såsom hinderligt för den personliga tapperheten o. s. v. — hvilket allt dock ingalunda hindrade honom att, som vi i det föregående visat, samtidigt med stort intresse ägna sina tankar åt den moderna krigstaktiken, hvarom hans militärbroschyrer äfven bära vittne.[1]

Framgången af denna diktsamling, vid hvars ordnande Daniel Hwasser var honom behjälplig, har helt visst gladt honom så mycket, att tanken på ett nytt litet dikthäfte snart nog vaknat.

Två år efter den förras utgifvande, 1865, tyckes han hafva genomsett alla sina med poem fullskrifna anteckningsböcker ända från 1849 och utvalt det bästa af innehållet till tryckning; efter en grundlig bearbetning har han sedan prydligt och omsorgsfullt ånyo inskrifvit det utvalda i en särskild bok, hvarefter samlingen utkom under titel »Smärre dikter af C.»

[1] Huru lifligt han önskade att en gång få föra en armé emot Sverges fiender, är äfvenledes redan omtaladt; han hade säkert drömt om ett »Tirfingsvärd» äfven för sig, och det ligger nästan liksom en vemodsfull betydelse i den på hans kröningsdag inträffade händelse, hvilken redan då väckte en viss uppståndelse och ansågs såsom ett »omen». Då nämligen kröningssvärdet framräcktes, råkade dess fäste att lossna, så att det måste på stället tillskrufvas. — Detta var liksom ett tecken, att ett segrande tirfingsvärd aldrig skulle komma att blixtra i kung Carls hand.

Äfven detta häfte emottogs från flera håll med vackert erkännande. Man anmärkte särskildt en renhet och ledighet i formen, som ställde dikterna »vid sidan af det bästa inom vår nuvarande literatur».

Andra recensenter åter hafva synbarligen varit i en viss förlägenhet.

Den väl skrifna, men ensidigt lofprisande kritiken i Posttidningen väckte ett visst uppseende, som bragte andra tidningar att iakttaga en mera reserverad hållning.

Nya Dagligt Allehanda t. ex. yttrade sig något förbehållsamt, men i väl afrundade fraser om det lilla häftet, hvari man förnyade bekantskapen »med en författare, som, hvad man redan af hans föregående poetiska arbeten lärt känna, ägde en sann poetisk uppfattning, en liflig och varm känsla för det ädla och upphöjda i lifvet och naturen samt ett klart, flärdfritt och därför tilltalande språk. De ifrågavarande poemen utmärka sig visserligen icke genom något synnerligt ideernas djup och omväxling; de äro små anspråkslösa, lyriska blommor, plockade då och då, men bilda tillsammans en liten bukett, som med sitt rena poetiska doft förfriskar sinnet och väcker angenäma tankar.»

I literatörernas läger är det, som om man droge sig smått för att inlåta sig på en närmare granskning af själfva innehållet, medan alla med en mun och liksom med en viss lättnad täfla om att lofprisa det lilla häftet såsom »ett mönster af prydlig inbindningskonst».

Och särdeles detaljerade beskrifningar förekomma öfver vignetten.

Denna, som var komponerad af Malmström och skuren i trä af fröken Fahlander, hade form af ett C; »öfverst orden »Smärre Dikter», omslingrade af blommor; nederst ses hafvets strand, på hvilken en Psyche sitter i melankolisk ställning. På ena sidan ses en gammal borg, och på den andra svingar sig den fina gestalten af en älfva upp mot blommorna, bland hvilka små genier blicka fram.»

I förlägenheten blir kritiken bokstafligen poetisk i sin beundran öfver den kungliga bokens yttre.

Anledningen till denna förbehållsamhet kommer dock snart i dagen.

Samme man, som parodierat »Hjärtats hem», J. G. Schultz, framställer nämligen uti »Söndags-Nisse» af den 4 juni 1865 några jämförande poetiska studier under den lakoniska titeln »Paraleller». Denna tidning hade, i förbigående sagdt, ganska stort anseende och betydlig spridning; äfven män sådana som Blanche, Hierta m. fl. lämnade till och med bidrag till den samma.

I en följd af nummer och under ofvannämnda rubrik aftrycktes flera af »C:s» dikter sida vid sida med sådana af Thomas Moore, Dahlgren, Stagnelius m. fl.

Och syskontycket är slående!

De sålunda schavotterande styckena äro »Trosbekännelse», »Sjung», »Han sjöng om kärlek», »Vår» och »Älfdansen».

Detta väckte naturligtvis ett gränslöst uppseende.[1]

Den, som tog saken lugnast, var kanske kung Carl själf. Åtminstone skrefs det från Göteborg till Nerikes Allehanda, att Hans Majestät, som under den tid, då allt literärt hån utgöts i ofvannämnda skämttidning, befann sig på Axvall, »själf tog emot dagens tidningar» och läste Söndags-Nisse med »en ifver, som om hvarken Stagnelius, Moore eller Dahlgren någonsin skrifvit en rad.»

Visst är, att han aldrig för någon berörde denna sak, ej ens för den literäre rådgifvare, som varit honom behjälplig vid häftets utgifvande på trycket; och, hvad som säger mer än ord, från denna stund talade han aldrig mera om att utgifva några dikter, ehuru han ända till sin död fortfor att lätta sitt sinne med att i värsform nedskrifva sina känslor.

En oblandad glädje hade han dock af denna sin sista diktbok, nämligen att med det honorar han fick för densamma, 1,000 rdr, hjälpa en olycklig man från en öfverhängande ruin. (I sammanhang härmed vilja vi i förbigående nämna, att det honorar han fick för sin militärbroschyr, »Tankar om nutidens

[1] Ganska allmänt har antagits, att V. E. Ömans bekanta dikt »Kritik» skulle afse Carl XV:s dikter. Detta är dock ej förhållandet; den skrefs nämligen med anledning af ett poem af en nu afliden prästman, hvilken fått ett pris af svenska akademien.

taktiska rörelser», lämnades af honom till »femöresföreningen» för lapparne.)

Hvad beskyllningen för efterbildning angår, är denna på sitt sätt, som sagdt, fullkomligt sann. Fakta tala ett språk, emot hvilket intet finnes att invända.

Men det är emot hvarje beskyllning för ett *medvetet* och *öfverlagdt* plagierande vi skulle vilja vända oss.

Hvarje tanke härpå förfaller, då man varit i tillfälle att följa dessa dikters utveckling allt från deras första tillkomst.

Carl XV:s vana att från sin allra tidigaste ungdom nedskrifva sina tankar och känslor i dagböcker är redan flera gånger omtalad. Dessa anteckningar voro i början affattade uteslutande på prosa, men allt som den i ynglingaåren vanliga svärmiska stämningen tog ut sin rätt, formade sig så småningom de varma känslorna till värs, som oftast tillägnade en och annan vän och med öfverskrift: »Minnet», »Saknaden», »Mina drömmar» o. s. v. De äro alla undertecknade »L—g» och på främsta sidan är bifogadt: »L—g» är min teckning: Ludvig.» Dessa första poem äro nedskrifna med nästan barnslig, oöfvad hand redan 1845 — det allra första har fått till rubrik »Hemfärd från Eriksön».

De flesta af de 1865 utgifna dikterna tillhöra äfven denna tidiga period af hans lif; de äro nämligen till största delen skrifna 1847—48. Särskildt är detta förhållandet med de som plagiat angifna styckena, hvilka således i sin tidigaste form tillkommit, strax efter det prins Carl lämnat Upsala, hvarest han äfven studerat just dessa efterbildade »klassiker».

Poemen, sådana man har dem färdigtryckta, äro icke lätta att igenkänna i denna deras ursprungliga form: de äro mera ett slags stymmelse till poem än värkliga sådana, ett kaos af lyriska känslor och tankar, troligen från första början väckta just af de lyriskt romantiska skalder, han i sin ungdom så gärna läste.

Det tillhörde kung Carls egenheter att med en viss oskyldig glädje i all tysthet för sig själf genomgå sina handskrifna poemböcker; när man genombläddrar dessa, finner man stundom här och hvar rättelser och anmärkningar af långt senare datum och årtal, ibland gjorda med blyerts, ibland med svart,

ibland med rödt bläck; vid ett och annat poem, synbarligen riktadt till någon författaren särskildt kär person, är viket ett litet »hundöra»; ett sådant poem är t. ex. »Två ögon» (Smärre dikter 1865), hvilket under rubrik »Ljuset» nedskrefs 1848; här och där står anmärkt: »omarbetad, tryckt», och om i de böcker, hvilka renskrifvits af någon annan, t. ex. Hvasser, någon liten sång insmugit sig med felaktigt årtal, finnes detta genast rättadt af konungens egen hand.

Allt detta antyder, att dessa böcker varit ägaren kära, att de för honom haft värklig betydelse och innehållit de »bekännelser», om hvilka han talat, då han på ett ställe skrifvit:

»Hvarför fyllas dessa blad? . . . Dessa rader äro mina bekännelser; allt, som kunnat i ord ställas af hvad jag erfarit, det står här — — —»

Emellanåt äro bladen i någon bok afslitna, men åter omsorgsfullt hopsydda med tråd och stora knutar; bläckplumpar och otaliga öfverstrykningar vittna om det besvär, han stundom haft att finna uttryck för sina känslor.

Det förefaller helt naturligt, att den stämning i dessa nedskrifna dikter, med deras dahlgrenska och stagneliuska uttryck, som en gång mäktigt anslagit honom, åratal därefter vid någon genomläsning åter vaknat upp, ånyo tvingat sig på honom med fordran att vinna klarare och renare poetisk form. Han har så skrifvit om sitt poem, bibehållit mången tanke och vändning, men allt efter som hans egen förmåga att behandla formen vuxit, har dikten vunnit i afrundning.

Vi hafva sett dessa »efterbildade» dikter från slutet af 1840-talet på detta sätt omarbetade tre, fyra gånger med mellantider af flera år, ända tills de framstå i den värkligen välljudande och smidiga form, hvari de blifvit tryckta.

All tanke på medvetet plagiat måste försvinna inför detta bevisligen värkliga arbete.

Det naturligaste är väl, att kung Carl år 1865, då hans dikter fingo den sista omstöpningen, helt enkelt förgätit, att det första utkastet till en och annan af dessa sett dagen under direkt påvärkan af hans »akademiska studier» för tjugu år sedan.

Finnes det sålunda bland kung Carls offentliggjorda poem åtskilliga, hvilka dock kunna sägas vara mer eller mindre efterbildningar, så återstår i alla händelser den öfvervägande del däraf, som afgjordt framsprungit ur hans eget inre.

Det finnes uti denna samling dock endast en dikt af mera »politiskt» syfte, den första, »Till Sverge».

Denna dikt har flerfaldiga gånger [1] blifvit framdragen såsom ett uttryck af den sorg, kung Carl 1864 kände öfver utgången af danska frågan.

Särskildt får man se följande strof betonad, såsom åsyftande kungens innersta tanke om den hållning, Sverge vid denna tid förmenas hafva intagit:

O Svea slumra dina barn,
I själfviskhetens falska garn,
Som tidens klokskap spinner?
Det smärtans rop från bröder går,
Månn' det ditt öra icke hinner,
Månn' det ditt hjärta mer ej når?

Dikten afser dock ingalunda danska frågan 1864. Den är skrifven många år förut, nämligen 1849.

I en annan värs finner man dessa rader:

— — — — — — — — — — — —
På afstånd stridens åskvagn kör —
Skall den ej nå till fosterjorden,
Den storm bland folken nu du hör?

Dessa rader kunna mycket väl åsyfta dyningarna af 1848 års oroligheter i Tyskland, Ungarn, ja halfva Europa; men närmast till hands ligger det naturligtvis att antaga, det dikten uttrycker den unge kronprins Carls förtrytelse och smärta öfver att ej hans land på ett mera aktivt sätt ingrep uti det första slesvigska kriget.

Att kung Carl 1864 erfor grämelse och sorg öfver den utgång de dansk-tyska förvecklingarna fingo, är redan påpekadt, men han, för hvilken orsaken härtill var klar och som

[1] Se exempelvis »Sverges historia under nyaste tiden» af T. Säve, sid. 175, »Nordisk familjebok», VIII bandet spalt 313, uppsatsen om Carl XV af H. Wieselgren, o. s. v.

visste, att denna ej borde sökas i *Sverge*, hvarken anklagade eller kunde anklaga sitt folk för »själfviskhet» i detta hänseende.

Diktens tvänne sista strofer utgöra det vackraste bevis för kung Carls varma tro på sitt folks framtid och höga uppgift

O ja, helt visst! Guds starkhets hand
Beskyddat, vårdat Svithiods land
I tider förr af fara;
När lugnt du går din plikt emot,
Du vet, Han än med dig skall vara
Och råda för all världens hot.

Förfäras ej du lilla hop!
Höj, liksom förr, ditt segerrop,
Som folken re'n förbida:
Då falla bojor, brista band,
Då skall ditt bästa slag du strida
För ljusets frid i Nordanland! — —

Det är dock först när man sammanställer de tryckta dikterna med de mera oförbehållsamma uttalanden, hvilka återfinnas i hans enskilda poesiböcker, som man rätt kan inse, i hvilken grad dessa poem äro ett uttryck af hans innersta väsen.

Så gifva de uttryck åt hans kärlek till hembygden, ej blott till fosterlandet Sverge, utan särskildt till Mälarstränderna och Stockholms skärgård.

I dikten »Fjärran» (Smärre Dikter 1865), skrifven 1849 utan tvifvel under den utrikesresa, han detta år[1] företog — nämligen förlofningsresan till Nederländerna — framkommer denna kärlek såsom en djup, vemodig hemlängtan:

Härliga hembygd,
Älskade stränder,
Eder mitt hjärta
Suckande saknar!
— — — — — — —
Eder jag sörjer,

[1] I en tysk skildring (»König, Dichter und Maler», von George Morin) yttras om honom, att han stundom under sitt vistande utom Sverge »kunde gripas af ett plötsligt anfall af obetvinglig melankoli, förenad med en våldsam längtan efter sitt nordliga hem.»

Fängslad i fjärran.

— — — — — — —

Ilande nordan,
Säg, hvart du skyndar?
Säg, hvar du hamnar?
Svara, oroliga,
Såg du väl Lögarns
Fängslande fägring?
Såg du de ljusa
Björkarnes kronor
Vaggas på vågen?
Skogprydda klipporna,
Mossiga, mörka,
Vinka på stranden?
Leende ängarne
Öppna den mjuka
Doftande famnen?

— — — — — — —

Där blef jag fostrad,
Där har jag uppväxt.

— — — — — — —

Sänk dig i stillhet
Vind, som har kämpat.
Aldrig dock kan jag,
Hvar jag må färdas,
Glömma den vänsälla,
Vårfagra näjden.
Hviskande röster,
Hemliga suckar,
Eder jag känner!
Ej från de gröna,
Susande bladen,
Ej från den flyktiga
Vinden I stammen.
Nej ur mitt hjärta
Stilla I stigen,
Täljen min egen
Saga i toner.
O, jag vill sända
Eder med molnen
Hem till de sköna,
Saknade näjder!
Vittna I skolen,
Huru jag längtar,
Älskande, trofast,

Ständigt tillbaka,
Likasom fågeln
Längtar till boet,
Heliga, fridfulla,
Första hemmet!

I en dagbok från ynglingaåren har kung Carl skildrat sin hemkomst från en af de tyska resor, han under slutet af 1840-talet företog.

Han berättar, huru han står i fören af skeppet, som plöjer Östersjöns vågor, huru han späjar efter »det fjällstängda Norden, sitt rätta hem». Han skildrar sin glädje, då den blå kuststrimman bryter fram, då ankaret fälles, och han »fri som fågeln hoppade i land.»

Han talar om glädjen att återse detta älskade fädernesland: »så ljuf är känslan af att vara i sitt hem, att han glömde naturens mindre yppiga fägring och mindes blott, att här varit hans vagga och skulle bli hans graf.»

Och i ungdomlig — en tjugoårig ynglings — hänförelse blickar han uppåt himlen, där polstjärnan tindrar, och utbrister: »du klara stjärna, — — — må du alltid kunna stråla öfver fria folk och vara deras ledstjärna genom deras öden.»

En annan gång yttrar han efter hemkomsten från en mindre utflykt:

»Man kan göra vallfarter närmare än till Palestina, ty en vallfart är efter min tanke icke en lång vandring. Nej, därmed menar man blott, att man vill besöka ställen, heliga för en själf.

Min vallfart gällde Brunnsvikens beskuggade strand — — — nu blickade jag in i Hagas park, mitt Eden på jorden — — —.»

Att ett och annat af dessa uttryck vittna om svärmiskhet, medgifves gärna, men hvad den unge prinsen skrifvit gifver ett pålitligt intryck af att hafva varit af honom innerligt kändt och erfaret, och att dessa känslor aldrig försvunno, utan fastmera blefvo ännu intensivare och djupare, synes bäst af följande tvänne otryckta poem från sista tiden af hans lif.

Direkt nedskrifna såsom de äro, utan att sedan någonsin hafva blifvit genomsedda eller rättade, innehålla de åtskilliga

påtagliga oegentligheter; men det är, som sagdt, ej från den literära kritikens synpunkt, kung Carls poem skola betraktas.

De utgöra blott ett rörande uttryck af Carl XV:s kärlek till den idylliska mellansvenska naturen, af hans längtan efter att i ostörd ro få njuta af densamma.

Den första af dessa är *dikterad* af honom, då han låg svårt sjuk våren 1871; den är nedskrifven af en annan hand och daterad den *20 mars* — således endast några dagar före drottning Lovisas död:

Om våren blir min själ så glad,
Då dagens timmar blifva många,
Då knoppen sväller ut till blad,
Och nattens stunder tyckas gångna.

Om våren vill jag sjunga blott
Invid de många källsprång friska,
Och se på sippan, klädd i blått,
Och lyss till trast och liten siska.

Om våren blifver viken fri,
Och böljor slå mot gröna stranden,
Och västans sus i harmoni
Åt nyväckt lif då räcker handen.

Om våren sinnet glädje får
Och följer Floras väg i lunden,
Ty vid hvart fjät hon blommor sår,
Som titta fram i morgonstunden.

Du är mig kär, du torfva grön
Med dagg på blad, så mjuka, friska,
Du ser mot ljuset som din lön,
Du hör, hur glada älfvor hviska.

Du är mig kär, du furuskog,
Där hälsa doftar under barren,
Bredvid dig vandrar odlarns plog,
Som stör den komma åkerknarren.

Du är mig kär; med minnens mängd
Du väcker åter gamla sången,
Som varit utaf vintern stängd
Och under drifvan låg förgången.

Träd fram nu i din förstlingsprakt,
Låt glada fjärlar kring dig dansa,
Och lyft ditt välde upp med makt,
Att jag dig åter får bekransa!

Då skyndar jag till Edens vik
Att där i solens dagar drömma — — —

Den sjuke konungens vårlängtan och vårdrömmar skulle ej så snart förvärkligas.

Den nyvaknade »sången» vek inom kort för sorgens uppriktiga snyftningar, och den dikt, han med egen hand nedskrifvit *nyårsafton 1871,* bär spår af djupt vemod och en viss bäfvan för hvad det kommande året skall bringa; samma kärlek till den vik, vid hvilken hans älskade sommarhem, Ulriksdal, ligger, genomströmmar honom dock, då han i årets sista timme tänker sig dess stränder i vårens fina skrud:

Edsviken 31 dec.

Se här är denna lugna spegel
Bland klippor grå längs med dess strand.
Ej fins en kåre för ett segel
Att föra båten ut från land.

Som höga pelare i rader täta
De stolta furustammar stå,
Och mellan dem sig sirligt fläta
De fina löf af björkar små.

Och näjden speglar sig i vågen,
Förtjust af egen harmoni —
Men skalden blir så glad i hågen:
Här är hans hem af poesi.

Ty skogen med den gröna barren
Ej under året byter färg;
Hans hjärtas sång uppå guitarren
Får återsvar bland dessa bärg.
— — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —

Högt öfver detta allt sig visar
Nu solen i sitt majestät.
Naturen hänförd ljuset prisar,
Som ej den sköna jord förlät!

Med purpurmantel fram den träder
I arlastund med bröllopsskrud,
Dess stråle väcker, värmer, gläder,
Framtrollar lif och sångers ljud.

Men jag, som dessa bilder skådat
Och i mitt vemod gladts däråt —
Hvad salig frid de mig bebådat
I trots af hjärtats tysta gråt!

Här fick jag i min stillhet bikta
De många skilda känslors svall;
Och om min drömda lycka dikta
Vid foten af en högrest tall.

Här med naturn är sammanbundet
Allt skönt, jag älskat eller känt;
Som strandens grönska där vid sundet,
Så sinnet mitt blef friskt, ej brändt.

O Edens vik, hur ofta hörde
Du icke mina kärleksord —
Din ljufva ro jag aldrig störde,
Ej harmonien på din jord.

I månens glans vid särlatimma
Jag plöjde din belysta våg,
Och sorgen vek med kval och dimma
Bort från min ofta mörka håg.

— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —

Förstår du, hvarför jag dig nalkas
Just nu i denna sena tid?
Ack, nya året snart vill skalkas
Med det förflutnas kända frid.

Ett vemod mig då genomilar,
Dig älskar jag, som förr du var,
Men tiden stannar ej och hvilar —
Det nya år blott gåtor har.

Kan, kära vik, du åter spegla
Allt det jag älskat som förut,
Då kan det flydda fritt bortsegla,
Ty drömmen fortfar — tar ej slut.

Dock, flydda tid, slå rot i minnet,
Det ljufvaste, som anden har,
Och fläkta svalka omkring sinnet,
När kvalmig stund vill dröja kvar.

Då dessa bägge granngårdsriken,
Mitt gamla *minne* och mitt *hopp*,
Förena sig vid kära viken,
Då vägen går till Eden opp. —

* * *

Det svårmod, som framskymtat i diktsamlingen 1863, uttalas ännu starkare i den från 1865.

Den blida nordiska naturen väckte hos den glödande mannen längtan efter att tillägna sig något af dess frid, att ensam fördjupa sig uti densamma; men samtidigt synes i hans själ hafva lefvat en ångestfull smärta öfver att hans eget naturelement stod i strid med hennes harmoni, att han själf stod utanför denna, och ensamheten, den, hvilken hans yttre ställning mer eller mindre ålade honom, ängslade och pinade honom: »du är ensam, och ditt öde ingen makt kan mer förbyta», ty

Endast med en barm af sten
Kan du undgå lifvets smärta,
Och på höjden, kal och enslig,
Strålar gyllne härskarkronan.»

Det är säkert ord af värkligt kändt sorgmod, då han till sist utbrister:

Hällre lida lifvets smärtor,
Än att lefvande förstenas!

Och denna önskan fick kung Carl i rikt mått uppfylld.

Mer än mången anar, har han fått lida för sitt ofta allt för varma hjärtelag, ty han saknade den lugne, reflekterande mannens sans och bortfördes af sina stämningar, hvilka han ej alltid förmådde behärska.

Uti en liten vacker dikt »Till solen» (Smärre dikter 1865) frågar han:

O säg, har du ett hjärta ock, som svider,
Som hemlig, aldrig uppfylld längtan tär;
Och gripes du också af sorgen, när
Du blickar kring en värld, där allting lider.

Det är ingalunda någon uppdiktad »Zerrissenheit», som gifver sig luft i dessa kung Carls poetiska utgjutelser; alla de, som personligen stått honom nära, veta, hur djupt det tungsinne var, af hvilket han i självfva värket led.

Henrik Ibsen har i en dikt visat sig fullt förstå Carl XV:s öde och lynne; särskildt är följande vemodiga strof träffande sann:

Viljen vendt mod Sejersbaner;
Viljen länkelagt i skjul;
Haanden strakt mod Fædres Faner,
Sindet fyldt af Storværksplaner —
Flugten stængt af Vindfaldsgraner —
Arme kongelige Fugl! —

Vingklippt — stäckt i sin käcka flykt, det är hvad kung Carl var i nästan alla hänseenden; det är detta, som gör denne furste, utrustad med så många kroppens och själens sällsynta egenskaper, denne »glade» kung Carl — rätt betraktad — till en i grunden tragisk personlighet.

Han var en man med stora drömmar, med vackra drömmar; i sin fantasi byggde han ett gyllne drakskepp af dådstora tankar, på hvilket han skulle styra ut i världen, och tankarne gällde Sverges förnyade stormaktsglans, ett mäktigt och enigt Norden.

Hans drakskepp förliste, och hans vinst blef smärta och grämelse, åtföljda af orättvist hån från den nation, han velat räcka sin ärliga hand.

I sin bästa mannaålder såg han tillbakaslagna alla sina försök att på den väg, *han* trodde vara den rätta, höja landets anseende, nämligen genom ett kraftigare försvarsvärk.

Han såg sin ende son, hvars hufvud han helt naturligt i sina framtidsdrömmar sett krönt af Sverges och Norges ärorika dubbelkrona, vid späda år nedsänkas i grafven.

Han kände fullväl själf, att hans historia var tragiskt

präglad genom många ofullbordade ansatser i politiskt hänseende:

»Min själ af mörka skyar var omfluten,
Ett luftslott var mitt lif, som ramlat kull,
Och mina drömmars guld var stoft och mull,

säger han själf i en af sina dagböcker smärtsamt härom.

Känslan af ett på sitt sätt förfeladt lif gaf åt hans väsen under de senare åren en stämpel af likgiltighet, som dock innerst endast var en mask för det svårmod, hvilket, medfödt och djupt rotadt i hans lynne, af förhållandena fick så stark näring, att det till slut blef den mest öfvervägande sinnesstämningen hos honom. Och denna sorgbundenhet gifver sig ock tillkänna i hans anletsdrag, i mörkret öfver pannan, i tungsinnet uti ögonen, dessa »goda» ögon, hvilkas så ofta sorgsna blick endast förstods af dem, som voro hans värkliga vänner. — Hvarje bild af honom från de senare åren bär denna tunga prägel.

Och med hela sin rika, på mer än ett område öfverflödande och delvis storslagna natur var han äfven i rent personligt hänseende en ansatsernas man: skald, konstnär, sångare, härförare, statsman — allt kunde han hafva blifvit, intet blef han fullt ut; han blef ej helgjuten på något af dessa områden, och häri ligger förvisso det ej minst tragiska.

Ty hans ställning såsom konung, såsom regent vid unga år, omöjliggjorde för honom hans naturliga och individuella anlags fullkomnande.

En privatman får i normalt lyckliga fall följa sin böjelse, får egna lif och krafter att utveckla en eller annan hos honom starkt framträdande sida, får välja sitt kall och arbeta på att nå ett af honom själf utstakadt mål. Carl XV var född till konung, honom gafs ej den mänskliga själfbestämmelserätten, och om hans natur, hans begåfning och böjelser framför allt voro konstnärens, hade detta intet att betyda; något val af lefnadsbana var honom icke tillstadt.

För att förstå kung Carl måste man hafva öga att se och förmåga att skatta den dunkla bakgrund, mot hvilken såväl hans konstproduktion som hans regenthandlingar afteck-

na sig. Då skall man ock förstå de många uttryck af svårmod, som framträda i hans poem, förstå, att han talat sanning, då han i en dikt säger:

Djupt i mitt väsen
Städse en smärta
Följt mig på jorden;
Du vet dess namn:
Saknad den kallas —
Vek är jag vorden. — — —

Det finnes dock äfven andra orsaker till detta svårmod, som så djupt stämplade honom.

Ingen människas själ är odeladt harmoniskt sammansatt; sinnligheten var den breda starka slagskugga, som i kung Carls *inre framför allt störde harmonien* och, såsom alla veta, allt för tidigt bräckte hans kraft och kroppsliga hälsa.

Hans ursprungliga anlag härutinnan kunde ej annat än allt för starkt utvecklas genom inträdda förhållanden. Dessa äro i sig själfva tragiska och sträcka sig genom nästan hela hans lif, allt från hans första ungdom.

Det är redan anfördt, huru som kung Carl en gång i samtal med en af vårt lands nu lefvande främste författare och tänkare uppenbarat »höga och rena föreställningar om kvinnan».

Kvinnan var i själfva värket för honom ingalunda endast den »kärlekens prästinna», till hvilken själfve skalden Grafström midt i ungdomskretsen vid ett af 1860-talets studentmöten utnämnde henne.

Redan som helt ung talar kung Carl ofta och mycket om sitt kvinnoideal, till en början utan att hafva funnit dess motsvarighet i värkligheten, men inom kort med den första allvarliga ehuru ungdomliga kärlekens innerlighet.

Han har tänkt sig detta sitt kvinnliga ideal i en »stilla, fin och blyg» kvinnas gestalt, »trofast och hängifven, renhjärtad och god;» hennes »skönaste egenskap — — — heter mildhet, men den som alstrar förtroende, icke lättsinne, ty då har mildheten öfvergått till slapphet», yttrar han vidare.

Han uttalar ständigt — äfven vid senare år — sin förkärlek för den ljusa, blåögda kvinnan med den varma känslan,

det fina löjet och det rena barnsliga ögat; på samma gång omnämner han med en viss motvilja dennas motsats: »den andra söker dig; hvarthän du går, följer hon dig efter; hvad du gör, märker hon till yttersta noggrannhet; hennes öga liknar den tjusande ormens, som lockar offret närmare och närmare till sig.»

Sitt »ideal» mötte han, som sagdt, snart nog.

Den vemodiga historien om hans ungdomskärlek är mindre känd, men kanske ej mindre fin och skär än någonsin Gustaf Adolfs och Ebba Brahes kärlekssaga. Det antagandet ligger nära till hands, att han med sin i grund och botten trofasta natur skulle kvarhålla outplånliga spår i sitt inre af sin första allvarliga kärlek.

Att denna var besvarad, behöfver knappast sägas.

Och från denna stund var det »idealet» fick bestämda drag: liten, ljuslockig, blåögd, fin, blid och blyg. —

»En ljuslockig mö, enkel som ditt eget hemland, och du ser uti dess stora blå öga en himmel af frid, af barnslighet afspeglad — — — Du, som yfves öfver att veta, hvad styrka, hvad kraft är, vet du icke, hvem det är, som upprätthåller densamma? Tror du, att det är du själf? Nej, det är det ljuslockiga hufvudets bifall, du eftersträfvar, och detta kan blott träffa en man» — — —.

Men denna »ljuslockiga» syn försvann snart åter från hans lif, om än aldrig från hans hjärta och minne.

Den unga, högättade dam, han så innerligt älskade och, som vi veta, ända till sin sista stund med saknad ihågkom, blef en aktad och högt uppsatt mans aktade och älskade hustru; men ej häller hon glömde någonsin ungdomsdrömmen. Till hennes dyrbaraste minnen hörde sedan de poem, hon fått af den unge fursten: »Till den saknade», Den bortflugna» o. s. v.

Och själf talar han ofta i vemodig ton om »barndomsvännen.»

Från Malmö 1848, sannolikt strax efter skilsmässan, skrifver han i ett bref »till den jag mest älskade» bland annat följande:

»— — Saknaden bor i bådas våra hjärtan. — — — Jag tror mig höra dina hälsningar flyga till mig på vindens vin-

gar, jag tror mig i hvarje solskensstråle se dina blå ögon — — — När om morgonen jag vaknar, sörjer jag, att drömmens tid är slut! Då var jag hos dig, då smekte jag din ljusa lock, då blickade jag in uti ditt blåa öga. — — — De moln, som hotade vid den tid ödet skilde oss, stå ännu kvar. Hvad de skola bringa, må himlen veta, dock länge ännu kan det dröja, innan vi återse hvarandra. — — —»

I hans poem förekomma äfven ofta antydningar om den sorg och disharmoni, hans förolyckade ungdomskärlek orsakade hos honom:

»För ödets stormar lifvets fröjder
Som vissna blomster falla af:
Ifrån de solbelysta höjder
Är blott ett steg till lyckans graf.

— — — — — — — — —

Ty utan kärlek, hvad är lifvet?
En natt förutan stjärnors ljus,
Ett eden, plundradt, öfvergifvet,
Ruinen af ett nedbrändt hus. — — —

Vi hafva redan omnämnt, att uti »Smärre dikter» 1865 förekommer ett poem, »Två ögon», hvilket under rubrik »Ljuset» redan skrefs 1848; det vemod, som uppenbarar sig i denna dikt, kan ej underlåta att göra intryck:

— — — — — — — — — — — — —

O, svaren mig, I sköna ögon båda,
Om ej I stammen från ett annat land?
Och sägen sedan, att jag er får skåda
Ännu på andra sidan grafvens rand —

Samma ton och samma inre mening återfinnas i poemen »I drömmen», »Kom tillbaka», »Drömmen», alla i samma diktsamling, ehuru liksom det nyss citerade förskrifvande sig från långt föregående tid. Det är en sammanhängande tankegång i dem alla, som ganska tydligt förklarar det tungsinne, hvaraf de äro präglade.

Att kung Carl alltid bevarade minnet af sin ungdomskärlek, framgår af flera smådrag från sista tiden af hans lif. Ett tjugutal af år efter den tid, då, som han säger 1848, »ödet» skilde honom från hans oförgätliga barndomsvän, sam-

manträffade han under en resa med en äldre kvinnlig släkting till denna. Djupt upprörd, samtalade han länge i ensamhet med henne, och hans tårar runno, då han framkallade minnet af ungdomstiden och den kvinna, han älskat och aldrig glömde.

Någon tid före sin död yttrade han sorgset till hennes broder, som fått tillträde till den sjuke konungen:

»Din syster har varit min enda kärlek — hade hon blifvit min, hade jag varit en annan människa». — — —

Den upprätthållande makt, som ligger uti föreningen med den varelse, man håller kärast af alla, beröfvades således Carl XV uti hans tidiga ungdom.

Som en man med eldigt lynne törstade han efter kärlek, efter lidelsefull ömhet; han fortfor alltid att söka efter den »trofasta, blåögda, ljuslockiga», som kunde motsvara hans ungdomsideal; den kvinna, han trodde motsvara denna bild, utsmyckade han i sin fantasi med alla själens bästa egenskaper, trodde på henne och älskade henne, äfven om hon i själfva värket ej på långt när liknade hans »ideal».

I en otryckt liten dikt — till form och innehåll väl värd att bli känd — skildrar kung Carl detta sitt »sökande» efter en kvinna, som kunde likna den saknade ungdomsvännen. Denna dikt lyder enligt konungens eget manuskript sålunda:

Rätt mången gång i mina drömmars villa
Såg jag en bild så ren, så spegelklar;
Dess åsyn gaf min själ en frid så stilla,
Och nu jag känner, hvems den bilden var.

Det var en vän, uti hvars hjärta bodde
En barnslig oskuld med en känsla varm,
Ett fridfullt hopp, som gladt sitt väl förtrodde
Till Fadrens kärlek, till Hans allmakts arm.

Den bilden log så godt mot mig och lade
Sin hand i min, i blicken kärlek låg.
Hur väl förstod jag ej, hvad ögat sade,
Ty genom ögat jag i hjärtat såg.

Men drömmen snart försvann, och fåfängt sökte
Jag efter bilden ibland mänskors flock,
Med hvarje dag min längtan blott sig ökte,
Och hvarje dag blef den bedragen dock.

Då såg jag dig — djupt i ditt blåa öga
Jag genast kände drömmens bild igen,
Och i min glädje jag betänkte föga,
Att jag var bunden, skild från dig, min vän. — —

Detta är vekt och blidt; men bland kung Carls otryckta dikter, både dem, som stå i de på flera håll befintliga dagböckerna, och dem, vi funnit i lösa afskrifter hos en eller annan person af hans forna omgifning, finnes mycket, som blottar en mera robust sida af hans kärlekstrångtan.

Detta drag försvinner dock så småningom åter i nämnda källor och gifver plats för en ton af leda, af självförebråelse och dyster sorg öfver egen svaghet: »vek är jag vorden»; — — — »passionens glöd kan hjärtats längtan fresta, men smärta, smärta blir till slut dess lott.» — — —

Klart i dagen ligger den våldsamma kamp, han ständigt förde emot sin lidelse, smärtan öfver de täta kollisionerna mellan plikt och lust. Med ånger och afsky talar han ofta om de »yra löjen», hvarvid han varit van, om den mättnad, han fått af »fadda nöjen», af »vanligt kvinnoglam till tidsfördrif!»

Det ligger stundom mörk, nästan skärande förtviflan i hans ord:

Ack egenkäre! Du har icke vunnit,
Om än du inbilsk dig med lagrar klär.
Hvad är ditt mål? Du dåre, du ej funnit
Nog kraft att bryta bojan, som du bär! — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —
De flydda tiders rus och yra nöje
Min själ betvingat, den var deras slaf.
På ofärdsandens läppar stod ett löje
Af hån; jag sorglöst i hans våld mig gaf.
I lättsinne förnöttes långa dagen,
Knappt tänkte jag på plikt och ärans bud,
Jag trifdes blott bland lekande behagen,
Sireners sång mig lockade från Gud!
Den känsla, som jag älskade att dyrka,
Var brottningen med tidens fina kram,
Begrep därvid allenast kroppens styrka
Med fruktan att se den bli vek och lam.
En hedendom, bekvämt för sinnet spunnen,
Mig smickrat, fångat egenkärleken,

Men kärnan däruti var helt försvunnen,
Blott skalet hade stolthets färger än — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —
Till slut jag tröttnade bland blommor irra
Och tala blott idyll och Amors språk;
Jag fann mig ofta fånigt, tanklöst stirra,
Fann lifvet jämmerligt och fullt af bråk.
Mjältsjukans svartalf kransade min panna,
Och sömnen flydde, all min ro förgick.
Min irring fann jag, kunde dock ej stanna,
Ty ingen kraft jag af min vilja fick.
— — — — — — — — — — — — — — — —

Oupphörligt påträffar man uttryck sådana som dessa (1861), nedskrifna med brådskande hand:

Nu bor i ögat tåren —
Nu sorgen i mitt bröst
Upprifver gamla såren
Med samvetskvalens röst.
Och jämt mitt egensinne
Jag ej besegra kan. — — —

Vidare en strof från 1872:

— — — Modlöshet är själens död,
Förtviflan hopar nöd på nöd. — — —

Detta må vara nog. Häraf framgår tydligt och klart, hurudant kung Carls innersta väsen i själfva värket var, och att han, hvad moralitet angår, ingalunda var en så ytlig natur.

Uti denna smärta och ånger öfver sig själf, i denna fåfänga kamp mot anlag och yttre lockelser ligger något försonande, som, utan att förmildra själfva felen, dock ovillkorligen måste förmildra omdömet om människan.

Den hårdaste domen öfver Carl XV är dock i detta hänseende fälld af honom själf. —

»Tror ni», låter den norske skalden i sin dramatiska dikt »Kongen» denne utbrista, »tror ni, att en ung konung, hvilken stormar ut i lifvet så som jag gjorde det, har något till sin ursäkt, som ingen annan människa kan anföra till sin? Ni känner den slipprighet, hvari hans själ dagligen glider, enär allt godt omkring honom göres af skrymteri, och allt ondt

erhåller ett förskönande sken af finhet, intelligens, glädtighet. Tänk er nu, att han känner det, tänk er, att den unge konungen dels klart, dels dunkelt känner en del af den osanning, som omgifver honom, att han vämjes därvid, att han flyr för densamma in i ett gladt lif. Tror Ni, att ej mången rättskaffens prins har gjort det?» — — —

Det ligger psykologisk sanning häri. Och om den ej får eller kan gälla såsom ursäkt, utgör den dock en förklaring.

Ett faktum är, att Carl XV trots sitt lättsinne är i moraliskt hänseende i själfva värket långt bättre, än hvad det mångtungade ryktet gjort honom till, något, som äfven framgår af det sakförhållandet, att en hel mängd äfventyr och tilldragelser af groft sedeslös art hafva bevisligen med orätt blifvit lagda honom till last.

Hans likgiltighet för hvad som sades om honom bidrog naturligtvis i sin mån till den fart, många sådana osanna rykten fingo.

Mycket af det, som tilldrog sig på den nära Ulriksdal belägna egendomen Järfva, där »stallmästaren» Demirgian var bosatt, har rundt omkring i landet af berättelserna mer än en gång blifvit förlagdt till Ulriksdal; beklagas måste naturligtvis alltid, att Carl XV kom att åtminstone någon tid stå under Demirgians farliga och fördärfliga inflytande. Dock har han både med hänsyn till detta och liknande förhållanden åtskilliga gånger blifvit gjord ansvarig för saker, som han icke ens varit med om. Detta veta vi med visshet.

Härmed vilja vi dock ingalunda blunda för den sanning, som ligger i det ofta förekommande talet om Carl XV:s lättsinne, hvilket han, som vi ofvan visat, själf var den förste att med sorg erkänna och fördöma.

Och om vi i större korthet behandla detta kapitel, så är det ej därför, att vi anse denna sak af underordnad vikt för teckningen af hans karaktär, utan endast därför att den i och för sig förbjuder hvarje ingående i närmare detaljer.

Vi vilja endast påpeka de sorgliga följder detta lättsinne hade såväl för honom själf — enär det i många hänseenden splittrade de rika och älskvärda anlagen i hans inre personlighet och till sist i den bästa mannaåldern fullkomligt bräckte

hans fysiska hälsa, — som ock för hans folk genom det föredöme, hvilket gafs åt tidens redan nog alltför stora sedliga slapphet, hvilken på detta sätt fick sig påtryckt stämpeln af kungligt sigill.

Emot kungar i allmänhet och Carl XV i synnerhet hafva offentligen i tryck[1] riktats häftiga och skarpa anklagelser, i hvilka betonats vådan af konungars onda föredömen i sedligt hänseende såväl med hänsyn till den offentliga moralen som till konungadömet såsom sådant.

I den nämnda skriften (se anm.), hvilken haft stort inflytande på den norska folkuppfattningen, äro emellertid beskyllningarna emot Carl XV icke litet omilda och utan tvifvel öfverdrifna.

Dock har i densamma, såsom oss synes fullt principiellt riktigt, framhållits den förargelse, som måste hos allvarliga kristna framkallas däraf, att deras *kyrkas* högste styresman genom sin vandel nedsätter såväl denna som religionen.

Men vi kunna däremot ej dela den banala uppfattning, man så ofta får höra angående denna oförnekliga skuggsida i kung Carls lif: själfva saken gjorde ingenting, om han blott varit försiktigare.

Denna uppfattning innebär en godtköpsmoral, som utan tvifvel röjer ett ingalunda mindre — snarare större — sedligt fördärf.

För öfrigt — »den, som är utan skuld, kaste första stenen», ljuder en välkänd röst, varnande för alla obarmhärtiga domar.

En ung konung med ett lidelsefullt sinne, utrustad med många kroppens och själens företräden, omgifven af bugande hofmän, som smidigt lämpa sig efter hans svagaste sidor, af mysande kvinnor, som sägas hafva sökt honom måhända lika mycket som han dem och hvilka intet bättre begära än att få kasta sig till hans fötter, en ung konung, uppvuxen i en tankegång, enligt hvilken allting i detta hänseende är tillåtet en furste — han torde ej kunna rätt dömas efter samma måttstock som en vanlig medborgare, uppfostrad i enlighet med ett sundt privatlifs allvarliga fordringar.

[1] »Om Christen-Samfundets Synder», af Christopher Bruun, Christiania 1881.

Utan att vidare ingå i detta ämne, sluta vi med den önskan, att innan en dom fälles öfver Carl XV:s sedliga karaktär, man måtte taga i noggrant ögonsikte *alla* de faktorer, utan hvilka ingen rättvis dom kan afkunnas.

* * *

Det finnes dock ett område, inom hvilket disharmonien i hans inre utjämnas, där han finner den ro och frid, han så trängtande sökte, nämligen det religiösa: den uppriktiga tro, som från början måhända endast var omedveten och oreflekterad, utvecklades så småningom under de år af kroppsligt lidande, han med oförsvagad själskraft hade att genomgå, till denna lugna fasta öfvertygelse, som klarast framstrålade på hans dödsläger.

Då bestod den profvet, och den var tillräckligt stark att under den långa tid han såg döden sakta, oundvikligt nalkas, ingifva honom ett ej blott resigneradt lugn och mod, utan en lefvande, varm tillförsikt. Den blef den grund, på hvilken han stod, då kronan gled från hans hufvud, då makt och glans försvunno för honom och endast det stora mörkret framför grafven fanns kvar, ett mörker, genom hvilket — enligt hans egen tro — han skulle förflyttas till en värld af större ideal skönhet och ljus, där allt, hvad han bäst drömt, skulle förverkligas, såsom han också säger i det lilla poemet »Skuggan»:

— — — — — — — — — — — — — — — —
O, jag förstår så väl hvad skuggan menar:
Här icke är vårt rätta hem och hus;
Först när sig själen ifrån stoftet renar,
Hon se och lefva får i idel ljus.

Han var ej danad till tviflare; han var i detta som i andra hänseenden tillitsfullt anlagd, och han fann sig lycklig uti den tro, han så omtalat:

— — — — — — — — — — — — — —
Jag fann en tomhet, ty jag saknat
Den kärlek, som belyser allt:

Ett inre ljus, en tröstekälla,
Som återspeglar barnatron.
Nu vet jag, att dess vågor kvälla
Vid foten af allfaders tron.

— — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — —

Flyg, tanke, flyg till Herrans salar,
Hos honom du ditt ursprung har!

En för tro anlagd natur framträder äfven i följande lilla förut otryckta poem, hvari en öfvervägande ljus sinnesstämning är förhärskande:

Åt mänskoanden, längtande att fara
Från jordens grus till fadrens himmel opp,
Gud sände trenne ibland änglars skara
Att visa vägen: kärlek, tro och hopp.

Tron ger oss kraft att härlig seger vinna
I striderna mot tviflets mörka här;
Och kärlek lär oss rätta nyckeln finna
Till lifvets gåta. Den försoning är.

Men stundom både tro och kärlek vackla
I striden tung mot sorgers lidanden,
Då tänder hoppet upp sin himlafackla
Och väcker modet i vårt bröst igen.

När dessa trenne änglabilder gästa
I mänskans hjärta uti ostörd ro,
Hon känner tacksamt, att hon har det bästa,
Som finns på jorden, uti eget bo.

Under ett hans förut antydda samtal med Viktor Rydberg framskymtade, att han, hvad det religiösa beträffade, var mycket böjd för mysticism.

Detta står i visst samband med hans höga tanke om frimureriet, hvilket han omfattade med djupt allvar[1] och hvilket öfvade ett mycket stort inflytande på honom.

[1] Carl XV var särskildt intresserad af ett arbete, rörande frimureriet, som under hans tid fullbordades, nämligen dechiffrerandet och öfversättandet af svenska frimureriets historia. De lärde, berättar en frimurare härom,

»Jag hade ingen tro, innan jag blef frimurare», yttrade han understundom.

Bland frimurareordens skrifter finnes en: »Föredrag hållna i St. Johannislogen inom Fr. M. O. IX P. R». Dessa föredrag skola enligt uppgift vara hållna af prinsarne Carl och Oscar samt af L. A. Weser under åren 1851—53.

Emellertid utgaf härtigen af Östergötland 1869 i särskild bok sina tal, hållna uti Frimurare St. Johannislogen 1853—1868. Då intet af dessa öfverensstämmer med dem, som stå att läsa i förutnämnda häfte, har man skäl antaga, att dessa senare äro af prins Carl och af Weser.

Den sistnämnde var jurist, och de långa, utredande, något torra föredragen i samlingen kunna med tämlig visshet an-

liksom ock flera af konungens förtrogna vänner, hade arbetat outtröttligt dag och natt i mera än ett år härpå, tills slutligen det hela var färdigt och afslutadt: »Arbetets största del hade likväl den så högt begåfvade konungen själf tvifvelsutan lagt ned på dechiffreringen», tillägger berättaren, —l— i sina »Frimurareminnen».

Uti sin atelier förvarade Carl XV en större samling böcker, manuskript m. m. på olika språk och rörande frimureriet och dess mysterier. Dessa skatter voro väl inlästa, och han bar alltid på sig nyckeln till deras förvaringsplats.

De personer, han riktigt höll af, önskade han lifligt göra till frimurare, öfvertygad som han var om denna ordens stora betydelse, och det hände värkligen, att allvarliga män, som förut betraktat det hela såsom humbug och narrvärk, men för att göra kung Carl till viljes låtit inviga sig i »mysterierna», sedan yttrade: »det var jag, som var en narr».

Så var förhållandet t. ex. med riksarkivarien Nordström, hvilken sannolikt ingen skall kunna beskylla vare sig för öfverspändhet eller ytlighet.

Men äfven midt under frimurarefästernas högtidligheter gjorde sig kungens enkla väsen gällande.

Så berättar förstnämnde frimurare om en fäst, hvarvid han installerades eller invigdes af konungen själf, som i egen person och i allas åsyn var honom behjälplig vid de hemlighetsfulla ceremonier, han ej vågar nämna: »En enastående situation för en man af folket», slutar han denna skildring, »ingen annan än en sådan folkets konung som *Carl XV* kunde väl ha fallit på en till den grad originell idé.»

Carl XV utöfvade äfven stort inflytande på frimureriväsendet i Danmark. Fredrik VII var nämligen ifrig frimurare och tog lifligt intryck af sin vän, den svenske konungen. Häraf följde, att de danska logerna, hvilka förut varit organiserade efter tysk förebild, öfvergingo till det svenska systemet, hvarigenom frimurareorden i Danmark nådde en stor utveckling.

tagas vara af honom, medan de kortare på grund af sin lätt igenkännliga stil, lika säkert förskrifva sig från Carl XV.

Ett sådant är t. ex. »tal, hållet i tredje graden af St. Johannislogen St. Erik.»

Häri uttalas vissa religiösa tankar, som sedermera alltjämt tyckas hafva lefvat hos Carl XV: den gudomliga kärlekens makt att kunna bringa samstämmighet uti det splittrade och förtviflade, att kunna rena anden från jordiskt slagg, vidare om döden såsom ingångsporten till ett fullkomligare lif o. s. v.

Att kung Carl uti frimureriet fann sitt religiösa behof tillfredsställdt, må ingen klandra.

»Tron vill jag icke hindra hos andra, därför vill jag icke häller, att andra skola afhålla mig från att tro, hvad mig lyster», har han yttrat.

Detta hans yttrande är svårt att förlika med den honom grundlagsenligt i paragraf 2 regeringsformen ålagda förpliktelsen att konungen »*skall*» alltid vara af den rena evangeliska läran, ett lagbud, som väl är historiskt förklarligt, men om hvars öfverensstämmelse med hvad evangelisk och psykologisk sanning kräfver man kan hysa grundade tvifvel.

Det förefaller därför högst troligt, att kung Carl skulle känna sig i hög grad bortstött af detta »skall» i en angelägenhet, som på det innerligaste berörde det mest personliga inom honom, på samma gång det är naturligt, att han kunde finna glädje uti att på ett mera frivilligt sätt sluta sig till frimureriets mystiska läror.

Carl XV en religiöst anlagd man!

Vi hafva sett mer än ett skeptiskt leende angående denna sak[1]. Man dömer då helt ytligt efter ett eller annat af hans kända kraftiga, ibland något mustiga yttranden, t. ex. då han

[1] Mången har med rätta stött sig öfver Carl XV:s ovana och fel att krydda sitt tal och sina repliker med eder; utan att på något sätt vilja ursäkta det, vilja vi dock påpeka, att inom alla samhällsklasser var denna osed för ett par tiotal af år sedan allmänt gängse, och äfven präster skattade åt densamma.

efter 200-årsfästen i Lund vid afresan sade till några afskedstagande studenter: »Sjuk har jag varit, trefligt har jag likväl haft, utom under den välsignade kyrkplikten», eller då han vid samma besök efter bevistandet af fästligheterna i domkyrkan[1] med predikan, tal och kantat, vid återkomsten till domprosthuset utbrast: »Det var f—n så tråkigt».

Kung Carl var, såsom vi förut sagt, ej någon de stora ceremoniernas vän; han älskade ej en ostentativ gudstjänst eller en lång predikan, och han tyckte ej om den salvelsefulla, den påhängda religiositeten. Där han trodde sig påträffa en sådan, mötte han den stundom med bitande hån, som mer än en gång blifvit vapen i händerna på dem, hvilka i trångbröstadt nit beskyllt honom för afgjord, för att ej säga nästan hädisk irreligiositet.

Kristendomen var för honom icke inlärda fraser, hvilka han öfverhufvud taget i alla former afskydde; den var för honom en helt och hållet personlig sak, och i detta hänseende lät han ej mången blicka in i sitt hjärta.

Men äfven hvad det rent yttre angår, iakttog han dock de religiösa bruken; om somrarna såg man honom hvarje söndag, då gudstjänst förrättades, promenera till Ulriksdals lilla kapell, och hans röst hördes i salmsången öfver alla andras. Efter hans död vittnade hans mycket nötta salmbok om, huru flitigt den blifvit begagnad.

I ett samtida bref från en person, som varit närvarande under en gudstjänst, hvilken kung Carl bevistat i Borås 1863, vid det tillfälle då han invigde den nya järnbanan därstädes, läses följande:

[1] I förbigående vilja vi berätta följande lilla episod från samma besök i Lund.

Under det den högtidliga promoveringen af hedersdoktorer försiggick i domkyrkan, såg man kungen, hvilken jämte härtigen af Östergötland hade sin plats i koret, plötsligt skakas af inre skratt, hvilket han sökte dölja genom att sätta handen för ansiktet.

Orsaken till denna munterhet var, att på en af de gamle till teologie doktor kreerade prästerna visitkortet i hatten råkat lossna och bli fastsittande i pannan.

»Hvem kunde väl låta bli att skratta», sade kung Carl sedan härom, »man kunde ju se på kortet i pannan, hvad karlen hette!»

— — »Med ett drömmande uttryck öfver det vackra manliga ansiktet sitter kungen ej tio steg ifrån mig. Hans blick hvilar på den af altartaflorna, som föreställer himmelsfärden. Man kan omöjligt se denna tafla utan att tänka på »målet här och målet där». Jag vet ej hvarför, men Göthes »Mehr Licht! Mehr Licht!» och Elie mantel äro tankar, som alltid tränga sig på mig vid betraktandet af den vackra taflan. Kanske rör sig inom den höga kungliga pannan tanken på den stund, då äfven han måste fälla sin purpur för konungarnes konung, ty ansiktet får plötsligt ett uttryck af andakt, af ödmjukhet — — —. Man sjunger nu på utgångsvärsen, och jag kan tydligt urskilja konungens basröst från de öfrigas — — —.»

Allt detta skulle dock ej vara tillräckligt bevis för hans hängifvenhet åt religionen, såvida man ej visste, att allt hyckleri, allt skrymtaktigt sken var Carl XV förhatligt.

Emellertid är det ej i de härofvan anförda dragen, hans religiositet förnämligast skall skönjas.

Uttryck af denna själsriktning framkommer nämligen ej sällan äfven i ett eller annat bref till vänner, synnerligast i de »afskedsbref» han skrifvit från sin sjukbädd 1871—1872; dessutom förekomma liknande skriftliga uttalanden af honom på andra håll.

Under påvärkan af den djupa ånger, han ofta kände öfver sina fel och brister, gifva sig hans själskval stundom luft i ord eller bön, hvars uppriktiga innerlighet aldrig kan betviflas:

— — — — — — — — —

Jag, arma mänska, i min nöd
Till dig vill ödmjukt flykta,
Du rädda kan från evig död
Min själ, o var dess lykta!
Då kan min suck så innerlig
Till dig med tillit höjas . . .

Af en förtröstansfull ton uppbäres ett litet stycke, hvilket dock visserligen som poem lämnar åtskilligt att önska; det är riktadt till drottning Lovisa och bär till öfverskrift: »Till en vän, då hon gick till nattvarden med mig.»

På denna dag af frid
Mitt hjärta tjust sig gläder
Och glömmer sorg och strid,
I toners samklang kläder
Till tack och lof.

Den sorg, som anden böjde,
För bönen flydde bort,
Hvart tvifvel, som sig röjde,
Borttog du inom kort,
Min Herre Gud.

— — — — — — — — —

Vi båda till ditt möte
Nu gå med tillförsikt
Att i ditt hulda sköte
Nedlägga själens bikt
För skaparen.

Men först och sist jag beder:
Gif din välsignelse
Åt vännen, som mig leder
Att söka helgelse
Uti världen.

Låt ondskan maktlös falla
För hennes fötter ner;
Och sist en gång oss kalla,
Dit vi ej skiljas mer —
Till himlen.

— — — — — — — — —
— — — — — — — — —

Vi hafva, så godt vi förmått och med de hjälpmedel oss stått till buds, sökt vinna inblick i Carl XV:s innersta själslif; vi skymta den människosjälens tragik, under hvilken millioner varelser suckat och som framkallas af en förtviflad, ofta hopplös andens kamp att svinga sig uppåt med af stoft tyngda vingar.

I en sådan belägenhet är hoppet om barmhärtighet den uppehållande kraften, och det var äfven detta, som blef ett lifsankare för kung Carl.

Ty förtröstan på denna Guds kärleks barmhärtighet uttalar han mången gång i stunder af inre smärta.

»Jag hoppas», har han sålunda en gång skrifvit redan innan den kroppsliga sjukdomen utbröt, »jag hoppas — — — på ett bättre lif; han, som försonade världen, bar törnekrönt hjässa för oss — — — jag vill hamna i hans famn, och därför har jag tålamod, kraft att lida — — —»

Och när plågorna under de sista månaderna af hans lif hotade att öfverväldiga honom, yttrade han stilla till sin förkrossade omgifning:

»Jag lider hvad jag förtjänat; jag har gjort upp min räkning med Gud, och jag tror, att jag fått förlåtelse.»

* * *

Fann sålunda Carl XV mer och mer, framför allt under sitt lifs sista dagar, i religionen en staf och ett ankare, så skänktes honom äfven i hans hem, i hans familjelif en upprätthållande kraft, ty trots alla dissonanser erfor likväl hans själ en hälsans fläkt af dess rena anda.

Det är detta familjelif och dess inflytande på kung Carl, som följande kapitel åsyfta att skildra.

3.

edan 1846, då kronprins Carl endast var tjugo år gammal, hade svenska och tyska tidningar börjat sysselsätta sig med planen om hans förmälning med en brorsdotter till konungen af Preussen, prinsessan Marie Louise Anna, dotter till prins Carl af Preussen och född 1829.

Ovanligt liflig bref- och notväxling mellan hofven i Berlin och Stockholm hade föregått, och strax efter midsommar hade svenske hofmarskalken baron v. Wahrendorff farit med uppdrag från svenske konungen till Putbus på Rügen, där prins Carl af Preussen med familj då vistades. Dessutom hade äfven konungarne af Preussen och Sachsen samt prins Fredrik af Nederländerna begifvit sig dit.

Strax i juli reste drottning Josefina, åtföljd af kronprins Carl och prinsessan Eugenie, från Ystad till Rügen, där de stannade i flere dagar. Under denna tid gjorde prins Carl af Preussen »les honneurs» för gästerna. Och hemma i Sverge betraktade man redan förlofningen såsom afgjord.

Ännu den 3 augusti detta år berättade Posttidningen som ett »évènement» för dagen, att »porträtt af preussiska prinsessan Marie Louise Anna nyligen hade blifvit tillgängligt i Stockholms bokhandel».

Senare på hösten företog kronprinsen med sin bror, prins Gustaf, båda incognito såsom grefvarne af Bäckaskog och Stjärnsund, en resa till Berlin, där för tillfället dock hvarken prins Carl eller hans dotter befann sig.

Den unge svenske kronprinsen »hedrades af konungen och drottningen samt de öfriga medlemmarne af den kungliga

preussiska familjen med dess inbjudningar såväl en gala som inom förtroligare kretsar», och en tysk tidning, Hamburger-Correspondenten af den [illegible] november [illegible], yttrade: »man [illegible] den unge lefvande arftagaren till svenska tronen betraktas redan såsom en medlem af den kungliga familjen».

Häraf blef dock som bekant intet. Den tilltänkta bruden [illegible] att ej hafva varit den unge kronprinsen i smaken.

I stället företog han sommaren 1849 en ny friarefärd, men denna gång till Nederländerna.

I Haag firades en rad af fäster för den höge gästen, vid hvilka tillfällen erbjödos till ett förtroligare närmande mellan honom och den ädla furstinna, som blifvit utsedd till hans gemål, prinsessan Lovisa af Nederländerna.

Den 4 september gaf dåvarande svensk-norske ministern i Haag, general Mansbach, en lysande soiré för samtliga kungliga familjens, diplomatiens och statskorporationernas medlemmar; denna fäst betraktades såsom ett »förtäckt förlofningskalas».

I Holland väckte kronprins Carl under detta besök varma personliga sympatier. Sedan han öfvervarit en trupprevy på Alexanderplatsen, berättade t. ex. det holländska dagbladet »van S'Gravenhage», att »den unge furstens höga och smärta gestalt, det otvungna uti hans rörelser, hans säkerhet och behag till häst, hans intagande och ädla drag tillvunno sig allmän och liflig beundran,» och när han tillsammans med den kungliga nederländska familjen besökt Gent i och för den därstädes pågående utställningen af åkerbruks- och trädgårdsprodukter, förklarade belgiska tidningar, att »han förde sig med mycket behag, hade en smärt och elegant hållning, hvarjämte hans drag påminde om farfaderns, konung Carl Johans».

I den holländska prässen gafs äfven uttryck af den belåtenhet, man i landet kände öfver den väntade förlofningen, hvilken tills vidare endast ansågs som en offentlig hemlighet, och vikten af en förbindelse mellan Holland och Sverge betonades ifrigt.

Så yttrade t. ex. tidningen »Overyssel» af den 7 september i en artikel »Kronprinsen af Sverge och Norge i Nederländerna» följande:

»Den prins, som är kallad att en dag stå i spetsen för Sverges stolta folk, gästar i detta ögonblick Hollands jord. Huru mycket skall han ej här finna, som med fördel kan omplanteras i hans land, och som borde vara ett värdigt föremål för hvarje furstes omsorger. Det är för Holland af vikt, att Sverges och Norges tillkommande konung återvänder till Norden med ett fördelaktigt begrepp om denna nation; äfven af politiska skäl tillhör det Europas smärre stater att i närvarande tider närmare förbinda sig med hvarandra — — — Sverge och Holland äro bestämda att gynnsamt invärka på hvarandras nationalrikedom och välstånd, och säkerligen är det vår nations önskan, att den svenske kronprinsens vistande bland oss i en framtid måtte befordra dessa stora och viktiga syften.» — — —

I Haarlem visade man sin belåtenhet öfver den nya furstliga förlofningen genom att kalla tvänne slags hyacinter: »kronprinsen af Sverge och Norge» samt »prinsessan Louise».

Äfven i Sverge deltog man lifligt i den förestående förändringen inom konungafamiljen, och vid kronprins Carls återkomst till hufvudstaden den 3 oktober på aftonen, då han »och hans samtliga syskon gemensamt intågade i svenska hufvudstaden genom Hornstull», hälsades han på ett »mer än vanligt både lysande och hjärtligt sätt», och i Posttidningen fanns samma afton ett poem »till H. K. H. Kronprinsen i anledning af dess återkomst den 3 oktober 1849» med ett storståtligt shakspeareskt motto: »We make Holiday to see Cæsar, and to rejoice in His triumph».

Strax på nyåret 1850 blef förlofningen offentliggjord; den 24 januari gaf konungen af Nederländerna sitt officiella samtycke till densamma och föreslog under en stor middag för hofvet »en uti de mest hjärtliga ordalag affattad» välgångsskål för de förlofvade. Det samma gjorde konung Oscar den 10 februari under en middag å Stockholms slott, och följande dag tillkännagafs trolofningen uti svenskt-norskt statsråd.

När den kungliga familjen någon afton därefter bevistade operan, hälsades den med hurrarop och handklappningar samt både vid inträde och bortgång med folksången och med starka rop på »kronprinsen», »prins Carl». Denne framträdde slutligen

till bröstvärnet af logen och »hälsade med en hjärlighet, som besvarades med en entusiasm», till hvilken en vid tillfället närvarande memoarförfattare förklarat sig »hvarken förr eller senare sett motstycke.»

I början af april reste kronprinsen åter till Haag, hvarest trolofningen firades den 30 i samma månad, vid hvilket tillfälle prins Fredrik själf förrättade ringväxlingen och »höll ett vackert och rörande tal till de unga», och den 2 juni afkunnades i Stockholms slottskapell på vanligt svenskt sätt »ett kristligt äkta förbund mellan H. K. H. Sverges och Norges kronprins, den högborne Furste och Herre Carl Ludvig Eugéne och H. K. H. prinsessan Wilhelmina Fredrika Alexandra Anna Lovisa af Nederländerna».

Tidigt på morgonen den 15 juni underrättade den optiska telegrafen — elektrisk fanns då ännu ej — den väntande svenska hufvudstadsbefolkningen, att den svenska eskader, som i Travemünde afhämtat kungabruden och hennes närmaste anförvanter, var i annalkande.

»Sommarvädret, bröllopstankarna, nyfikenhenheten och icke minst den svenska nationens urgamla, hjärtliga tillgifvenhet och trohet för det konungska elementet i staten, ökade timme för timme allmänhetens liflighet, och alla hjärtan klappade snabbare än vanligt. Strax före 11 reste brudgummen med föräldrar och syskon på ångfartyget Gylfe ut att möta den annalkande bruden. Alla fartyg flaggande, alla människor högtidsklädda, alla göromål åsidosatta. Ytterst på Biskopsudden å Djurgården var byggd och dekorerad en landstigningsbrygga. Bärgen midt emot å södra landet stodo beklädda såsom med en brokig matta, virkad af den samlade folkmängdens hufvudbonader. Djurgårdsstränderna likaså. Kl. 4 kom Gylfe tillbaka och landsatte vid Blockhustullen de svenska kungliga personer, hvilka genast afreste till Rosendal, men strax efter kl. fem ankommo till Biskopsudden; — — — half sex fällde Gylfe ankaret ute i sjön, midt för udden. En kunglig slup lämnade Gylfe med *henne,* som alla hade gått ut för att se. Holländska folksången spelades, brudgummen och hans familj mötte på nedersta trappsteget bruden och hennes anhöriga under döfvande jubelrop från alla munnar. De kungliga

bestego sina vagnar, bruden bredvid enkedrottning Desideria, medan brudgummen, strålande yster, till häst höll sig vid hennes sida under färden öfver Djurgården, förbi Manilla, Djurgårdsbrunn, Ladugårdsgärdet, Drottning Christinas väg o. s. v. till Haga, dit den lysande cortègen anlände kl. half 8 på aftonen. Vid Haga hade en ofantlig folkmassa samlat sig, och så snart de kungliga uppkommit i rummen, trädde konungen med sin svärdotter ut på balkongen under folkmängdens jubelskall, hvilket fördubblades, när brudgummen ställde sig vid hennes sida — — —.»

Den 19 juni i solsken och vackraste sommarväder skedde den unga kronprinsessans intåg från Haga till Stockholm. Vid Norrtull välkomnades hon af stadens myndigheter, dem hon tackade på svenska, och samma dag skedde förmälningen i storkyrkan.

»En ståtligare brudgum», säger den samtida prässen, »kunde man ej få se», och om den kungliga bruden yttras i en skildring: »Strålande af lycka, hälsa och ungdom syntes då den unga furstinna, till hvilken allas blickar riktades, och som man visste af fri kärlek hade lämnat hem och fäderneslånd, släkt och vänner för att skänka sin hand åt Sverges kronprins.»

Den varma hjärtlighet, som präglade den svenska nationens intresse för denna tilldragelse inom konungafamiljen, väckte ej ringa uppseende i utlandet, där den af både engelska och franska tidningar betonades såsom en särskild lycka för såväl land som konungahus.

Särskildt »L'Illustration», det bekanta pariserbladet, yttrade till sina läsare: »Hafven ej för brådt om att säga: det är ju ingenting vidare än en utländsk prins, den presumtive arftagaren af svenska kronan, som förmäler sig med prinsessan af Nederländerna. När en prins gifter sig, som är af god, kraftig och populär härkomst, så är det en tron, som vinner styrka och en dynasti, som fortplantar sig till en nations lycka. Entusiasmen, som yttrar sig, är själfva profvet: orkestrarna som spela, klockorna, som klinga, kanonerna, som dåna, fanorna och flaggorna, som vaja, höra till ståten och ostentationen; men välsignelserna från folkhopen, den folkröst, som

uttalar sig — den missförstås ej, ingenting går upp emot och ingenting ersätter den — — —.»

I sanning — »folkrösten» hade talat och den ton, hvari detta skett, förändrades sedermera aldrig; den var första uttrycket af den aldrig rubbade popularitet och tillgifvenhet, detta furstepar åtnjöt i sina båda riken.

* * *

Den unga furstinna, hvilken från den dag, hon landstigit på Sverges jord, ej allenast af skalderna lät sig kallas, utan ock af hela sitt hjärta ansåg sig såsom en »Nordens dotter», var af ädel stam.

Född den 5 augusti 1828 i Haag, tillhörde hon genom sin fader, prins Fredrik af Nederländerna, Bataviens gamla stam, det stolta oraniska huset, och genom sin moder, prinsessan Louise af Preussen, härstammade hon från Hohenzollerns ryktbara ätt.

Får man därtill tro den stamtafla, som trycktes i Christiania vid tiden för hennes förmälning, hade hon äfven nordiska anor, både svenska och norska, ty hon härstammade i 28 led från Sverges Olof Skötkonung och genom dennes dotter Astrid, förmäld med Olof den helige, i 27 led från detta Norges skyddshelgon; samma stamtafla utvisar äfven, att hon på mödernet härstammade i 9:de led från Gustaf Vasa.

Om också denna furstinna ingalunda kan sägas hafva varit utrustad med särskildt i yttre mening lysande egenskaper, så var hon så mycket rikare begåfvad med alla sådana, hvilka förläna henne som människa och kvinna ett framstående rum i sin tids historia. Ty oaktadt hennes enkla väsen alltid bar prägeln af den anborna drottningens värdighet, voro hennes intressen vida mer än *endast* drottningens, de voro hjärtats, voro kvinnans.

Redan från barndomen grundlades genom en mycket allvarlig och sund uppfostran det djup i karaktären, den flärdlöshet och det praktiska sinne, som alltid utmärkte henne, och hvarigenom hon visade sig brås på det allvarligt anlagda holländska folket.

Denna uppfostran lade äfven fröet till den kristna tro och åskådning, hvilken hon från barndomen lifligt omfattade, och som för henne blef en uppehållande makt i lifvet.

Bibeln skattade hon också alltid sedermera högst bland alla böcker, och synnerlig förkärlek hade hon för Davids salmer; särskildt tilltalades hon af de i svenska salmboken befintliga båda salmerna 251: »Hvad min Gud vill, det alltid sker, Hans vilja är den bästa» o. s. v. samt 254: »Hvad Gudi täckes är mig täckt, ehvad hälst är på färde o. s. v. Hennes förkärlek för dessa salmer bär vittnesbörd om att hon för sin egen personliga del förstod, hvad som innebäres i dessa salmers öfverskrift: glädje i Gud och förnöjsamhet.

Om detta hennes förtröstansfulla sinnelag vittnade äfven de almanackor, i hvilka hon brukade göra små anteckningar. På årets första dag ditskref hon vanligen en bön till Gud om hjälp, och på den sista ett tack för all den lycka, året bragt henne, men framför allt ett tack för det hennes käraste blifvit henne bevarade, och af dessa i synnerhet de två, som stodo hennes hjärta närmast, den älskade gemålen och den enda dottern[1].

Som helt ung hade hon med förkärlek fäst sig vid en salm eller »hymne au Sauveur», hvilken hon infört i en liten bok, hvari hon antecknat allt det, hon som barn tyckt mest om att läsa eller lära; denna salm innehöll bl. a. följande värser:

— — — — — — — — — —

Qui me donnera dans la vie
Paix et bonheur?
C'est l'ami divin que je prie,
C'est mon Sauveur.

Et bien que je ne sois encore
Qu'un faible enfant,
Ce Sauveur que mon âme adore
Toujours m'entend.

Il voit quand je verse des larmes
Ou suis joyeux;
Il peut dissiper mes alarmes
En tous les lieux.

[1] »Strödda anteckningar ur Drottning Lovisas lif».

Sera-t-elle longue ma vie?
Je ne'n sais rien;
Mais à mon Dieu je me confie,
Il veut mon bien.

Ah! jusqu'à mon heure dernière
Et chaque jour,
Je lui dois offrir ma prière
Et mon amour.
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —

Dessa värser angifva noga den sinnesriktning, som i religiöst hänseende behärskade henne, och hvilken hon också »till sin sista timme» bevarade; det var denna, som omsider, då döden nalkades, gaf henne det sällsynta lugn och den klarhet, som endast äges af en fast troende människa. —

Stor vikt lades i fädernehemmet vid hennes själsodling äfven i andra riktningar än den religiösa. Hon hade både många och utmärkta lärare; något afseende på den kungliga lärjungens höga ställning fick icke göras af dessa, utan måste hon »tåligt emottaga deras fullt uttalade tillrättavisningar och anmärkningar».

Hon studerade med flit och lätthet, hade starkt utveckladt språksinne och var synnerligt road af språkliga studier. Detta förklarar den ovanliga lätthet, hvarmed hon framdeles under kort tid lärde sig behärska svenska språket, ty ehuru hon stundom begagnade ett eller annat mindre grammatikaliskt uttryck och gärna — äfven i bref — inblandade franska ord och satser, förstod hon dock, när hon så ville, t. ex. i bref till sin gemål, ej allenast att uttrycka sig ledigt utan ock alldeles felfritt på svenska.

Hennes intresse för matematiken var i öfverensstämmelse med de praktiska anlag hon ägde; men ett af hennes förnämsta älsklingsämnen redan som barn var dock historien, och härmed sammanhängde den vid senare år allt starkare hågen för historiska minnen.

Med lifligt nöje tog hon därför kännedom om sådana platser och ställen i Norden, som voro särskildt märkliga i

Louise

Efter Amalia Lindegrens porträtt.

detta hänseende, såsom t. ex. då hon sommaren 1864 tillsammans med sin gemål besökte Gripsholm.

Detta slott tyckte hon mycket om, och hon gladde sig alltid åt att besöka detsamma, enär den rika samling historiska porträtt, som förvaras därstädes, skaffade henne ett kärkommet tillfälle att fördjupa sig i historiens minnen.

I bref, hon skref till sin gemål, då denne ibland var frånvarande på resa till aflägsnare delar af sina riken, berättar hon äfven på sitt lifliga och glädtiga sätt om utflykter än till någon mera märklig kyrka, än till något annat ställe, vid hvilket på ett eller annat sätt ett historiskt namn eller minne var knutet; så skrifver hon — för att nämna endast ett exempel — vid ett tillfälle till honom sålunda:

— — — »I går åkte vi till Danderyds kyrka, som var öppen, och gingo in och besågo den; där fanns Banérska grafven och ättevapnen på fäderne- och mödernesidan, hvilka vi studerade som bäst; en af dagarne ämnar jag mig till Solna kyrka och se den samt kyrkogården; ett monument öfver Hartmansdorff finnes där, som A — — — önskade jag skulle se, samt af andra Sverges store män — — —.»

Under de stora krig, som på 1860-talet skakade Europa, följde hon i tidningarna och på kartan med spändt intresse händelsernas gång; särskildt 1866 års preussisk-österrikiska krig betraktade hon såsom en världshistorisk tilldragelse, hvilken skulle, som hon egendomligt nog hoppades, medföra den protestantiska lärans framgång och vidare utbredande.

Hon ägde äfven varmt intresse för literatur och studier i allmänhet; hon läste mycket, hade ett godt minne och brukade alltid med blyerts understryka de ställen i en bok, som särskildt tilltalade henne.

Vid senare år sysslade hon äfven själf med literära arbeten; så utgaf hon 1858 i svensk öfversättning från engelskan den etiskt religiösa berättelsen »Vingårdsarbetare, en berättelse för dem, som önska blifva nyttiga»; denna bok utkom i en andra upplaga redan 1860.

Hon öfversatte dessutom 1865 en liten holländsk bok, afsedd för barn: »Förstår du Fader Vår? Några ord för de små till begagnande i söndagsskolor och familjer.» Den lilla

boken hade varmt anslagit henne själf, och hennes önskan var, att den äfven skulle komma svenska hem och små svenska barn till godo, men dessutom äfven att hon måtte genom försäljningen af båda sina öfversatta böcker bereda hjälp åt några olyckliga medmänniskor.

Drottning Lovisa, som, då det gällde att muntligen uttrycka sina tankar, så ofta syntes komma i förlägenhet, uttryckte sig däremot i allmänhet med största lätthet skriftligen samt skref också mycket och gärna bref, hvilka, såsom vi redan påpekat, voro i hög grad betecknande för hennes karaktär och begåfning: hjärtliga och enkla, ofta glädtiga samt alltid fint formade.

Hon begagnade sig vid sin brefväxling än af franska, än af svenska språket, än sammanblandade hon, som sagdt, båda dessa språk, allt efter som orden föllo henne in. — Hennes handstil utmärkte sig för en synnerlig elegans.

Som ung mottog hon äfven utmärkt undervisning i musik, målning m. m., och de sköna konsterna förblefvo henne också alltid kära.

Hon älskade musik och lät som drottning af Sverge stundom höra sig i den mera enskilda krets, som ibland samlades i hennes salong. Det var också hennes glädje att själf i sin tur meddela sin dotter undervisning i pianospelning och spela tillsammans med henne.

Hvad målning angår, hade hon dels medfödda anlag härför, dels hade hennes håg i detta stycke fått god näring af de rika samlingar och stolta traditioner, som hennes eget hemland gömde.

Det nöje, hon fann i utöfvandet af denna konst, kunde ej annat än växa därigenom att samma tycke delades af kung Carl.

Drottningen tillbragte ofta tiden hos sin gemål i dennes atelier, sysselsatt med sitt broderi eller någon bok, och följde stundom, stående bakom dennes stol, hans pensels raska fart.

Ännu hänger i kung Carls skrifrum på Ulriksdal en tafla, målad 1861 af holländaren van Elven och framställande en vänlig familjebild från kung Carls atelier på Stockholms slott (se sid. 479).

Kungen själf sitter i sin korta målarrock framför staffliet, medan drottningen förtroligt står bakom och med intresse följer arbetet. Längre inne i rummet sitter »sessan» vid ett fönster och läser — målaren har lyckats att åt interiören gifva ett intryck af lugn familjetrefnad, som utan tvifvel är sant träffadt. —

Ej sällan förehade de kungliga makarne ett eller annat arbete i målning, som de gemensamt utförde; ett sådant var det album af s. k. »Illuminated texts», som de skänkte sin dotter samma år hon blifvit kronprinsessa af Danmark.

Året före drottning Lovisas död och innan sjukdomen ännu hunnit trycka sin hårda stämpel på Sverges konungapar, hade de båda tillsammans börjat teckna en serie bilder öfver årets alla månader med en liten af kung Carl författad värs under hvarje bild.

Blommor och frukter utmärkte de månader, i hvilka sådana förekomma; de andra framställdes genom små genretaflor. Men innan arbetet blifvit färdigt, var Sverges konung enkling; han fullbordade det ensam, och under bilden af december månad — ett snöhöljdt vinterlandskap — skref han:

Vid årets slut står minnet klart
Af hvad för oss det varit;
Och löftet löses underbart —
Och dödens välde farit.

Drottning Lovisas sista arbeten i målning voro en solfjäder åt prinsessan Eugenie och en tafla, som efter hennes död låg ofullbordad kvar och hade till inskrift;

»De, som med tårar så, skola med glädje uppskära.» —

Men i det praktiska Holland kräfves äfven af en furstinna, att hon skall äga kännedom om de husliga ting, som tillhöra en kvinnas värksamhetsfält.

Drottning Lovisa fick därför vid mycket unga år vänja sig vid en regelmässigt ordnad tidsindelning. Studier, piano och staffli fick hon lämna för att lära sig bli förtrogen med en husmoders enkla kall, och hon var ofta som ung prinsessa närvarande både i köket och i de ståtliga holländska mäjerierna för att med egna ögon se, huru man lagade mat samt beredde ost och smör.

Detta blef för hennes framtida utveckling af icke ringa betydelse; det grundade hos henne ett starkt minne för de obetydligaste detaljer samt ett utpräjgladt ordningssinne.

Den germanska huslighet, hvarvid hon så tidigt vandes, bibragte henne äfven en sällsynt förmåga att hjälpa sig själf och att lägga hand vid saker, till hvilka väl äljes en person i hennes ställning ej nedlät sig; så var det t. ex. ingenting ovanligt, att drottningen, hällre än att tillkalla hjälp, själf lade sig på knä framför en kakelugn och sökte blåsa eld i en slocknad brasa eller påtände densamma genom att lägga in nytt bränsle, bestående, i brist på annat, af gamla bref eller papper.

Men framför allt gjorde den sunda uppfostran, hon som barn åtnjöt, henne till denna praktiskt kloka och omtänksamma kvinna, som med all rätt intog en hedersplats äfven bland Sverges bästa husmödrar.

Under den kungliga familjens vistelse på Ulriksdal och Bäckaskog, där den förde ett så enkelt lif, besökte drottning Lovisa flitigt både kök och mäjeri, och hon fordrade alltid, att den största ordning och prydlighet skulle råda därstädes. Det kunde på Bäckaskog hända, att kungen under sin tidiga morgonpromenad oväntadt tittade in genom dörren till mäjeriet och — ifall allt ej var så redo för inspektion, som det borde — med en vänlig nick sade:

»Det är inte så farligt, det är bara jag — men drottningen kommer vid den och den tiden, och *då* får här vara fint!»

Den innerliga kärlek och vördnad, hvarmed, som vi i annat sammanhang omnämnt, de kvarlefvande tjänarne på dessa ställen ännu tala om sitt forna höga husbondfolk, vittna om, huru hon uppfattade just sitt husmoderliga kall.

Om alla, som tillhörde hennes omgifning, bar hon omsorg; hennes godhet och omtanke tröttnade aldrig; med alla, äfven den ringaste, var hon personligen bekant, och kunde hon bereda någon en glädje, försummade hon det aldrig, om det så endast vore att vid hemkomsten från sin dagliga promenad berätta, att hon mött en eller annan anhörig till någon af hennes närmaste omgifning. Hon ägde nämligen en underbar förmåga att, ehuru närsynt, se och igenkänna alla. Det kunde stundom

hända, att hon vid hemkomsten leende yttrade: »I dag har jag inte sett någon annan bekant än Leo.»

Och »Leo» var en liten hund, tillhörig en syster till en af hennes kammarfruar! — Fick drottningen tillfälligtvis höra, att någon af dessa senare väntade främmande, hände det ofta, att hon lät sända en dessert eller efterrätt såsom en vänlig hälsning.

En gång hände det till och med, att hon, då en familjefäst skulle firas hos en kammarfru, på hvilken hon satte högt värde, själf infann sig för »att se, huru det var dukadt», medförande frukter och konfektyrer i mängd. Och då hon tyckte, att bordet var så stort, att uppassningen borde vara därefter, sände hon sin egen garderobslakej att vara behjälplig vid serveringen.

Vid tacksägelsen härför, berättar vår sagesman, »strålade hennes ögon af nöje, och i sådana stunder gjorde dessa 'själens speglar' henne värkligt vacker».

Under sina långa och många resor gjorde hon allt, hvad hon kunde, för att de henne följande damerna skulle så mycket som möjligt få se den omgifvande naturen; hon tvekade aldrig att undvara hjälp eller ändra timmen för toaletten för att bereda tillfälle härtill, och hon blef ej nöjd, när hennes omgifning ansåg sig pliktig att ej allt för ofta begagna det mer än välvilliga anbudet.

»Och denna välvilja och godhet, som på intet vis liknade nedlåtenhet», — har en person, som under många år vistades i drottning Lovisas närhet, med rörelse till oss yttrat — »kvarlämnade också minnen af tacksamhet och kärlek för hela lifvet.»

När julen nalkades, visade sig kanske ännu mer än äljes drottning Lovisas omsorg att sprida glädje i så vida kretsar som möjligt. »Ej hade hon med glädje kunnat fira julen i eget hem, om hon ej förut dragit försorg om, att julljus blifvit tända i mången fattig boning och att hennes kära skyddslingar, de sjuka och döfstumma barnen, också fått smaka julens fröjd».[1]

[1] »Kronprinsessan Lovisas vårdanstalt för sjuka barn» och »Tysta skolan». Se »Strödda anteckningar ur drottning Lovisas lif.» —

Nästan enhvar, som på något sätt stått den kungliga familjen nära, vet att berätta, huru hon i likhet med sin gemål förstod att för de sina och hofkretsen göra julen till en glad högtid.

»Drottning Lovisa visste» — har en sådan person yttrat — »att i firandet af julen inlägga den vänlighet och frid, som just utgöra dess väsen och anda, och därför skall hvar och en, som tillsammans med henne fått tillbringa denna högtid, då djupare än annars känna saknaden».

Hon var lika intresserad som kung Carl af julklappsköpen, och de gåfvor, som utdelades, voro alltid frikostiga; ingen blef glömd, och själf skref hon julklappsvärs på paketen. Äfven häri liknade hon sin gemål, och liksom han sökte hon alltid uttänka och beräkna det så, att gåfvan skulle bereda både nytta och nöje och vara lämpad efter emottagarens särskilda smak. — — — »Ej såsom de högas nådebevis fick man emottaga de kungliga julklapparne; allt upptänkligt var gjordt för att med gåfvan äfven skänka glädje, och den åtföljdes vanligen af någon rad, skrifven med den kända stilen och på ett kvickt och roande sätt betecknande den person, till hvilken den var ämnad.»

Då drottningens kammarfruar, hvilka tillbringade själfva julaftonen på skilda håll, hvar och en hos sina anhöriga, firade en s. k. »lilla julafton» i vaktrummet på slottet, brukade drottningen med sin dotter alltid förhöja glädjen genom att personligen infinna sig. Dessförinnan hade de vanligen ökat samlingen i julklappskorgen med ytterligare gåfvor och en mängd »attrapper» med roliga påskrifter — hvari äfven prinsessan Lovisa utmärkte sig — samt gladdes sedan hjärtligt åt att se den öfverraskning och erkänsla, deras vänliga omtänksamhet väckte.

Största delen af den tid, drottning Lovisa använde till förberedelser för julen, åtgick naturligtvis för det arbete, hon vanligen förfärdigade såsom julgåfva åt sin gemål; hon var ytterst skicklig i alla finare kvinnliga handarbeten, och att säkert de flesta af dessa skänktes åt kungen, därom vittna de konstnärligt utförda broderier på silke, skinn m. m., man ännu ser i hans våning på Ulriksdal och Bäckaskog. Så t. ex. den

guldbroderade, med konungens krönta namnchiffer prydda skinnbeklädnaden på den soffa, som tillhör den i kung Carls skrifrum på Ulriksdal befintliga möbeln; vidare den tapisseribeklädnad till kungens skrifstol i hans arbetsrum på Stockholms slott, hvilken på röd botten framställde kung Carls älsklingsblommor, röda fuksior, m. fl. arbeten.

Men icke endast vid glada tillfällen kunde drottningens omgifning vara viss om hennes deltagande; framför allt när sorg eller bekymmer hotade, uppenbarade sig detta.

Huru tillbakadraget och blygt än hennes väsen var, och huru motbjudande hon än — i synnerhet i yngre åren — fann allt mera offentligt framträdande, öfvervann hon dock detta, då hennes varma hjärta manade henne att mildra en smärta.

Så t. ex. hände det en dag, att ett oförmodadt dödsbud skulle meddelas en af omgifningen; alla bäfvade tillbaka för att bringa sorgeposten och dröjde därmed; drottningen, som ansåg detta vara orätt, framförde då själf budskapet, men på ett sådant sätt, att smärtan miste sin bitterhet vid hennes kärleksfulla deltagande.

Äfven vid sjuksängen framträdde detta hennes sinnelag; var någon af hennes kvinnliga omgifning sjuk, infann hon sig oftast personligen för att noga taga reda på allt, och hade hon ej tid härtill, sände hon i stället ett litet vänligt bref med förfrågningar om tillståndet och meddelanden om ett och annat från de »högre regionerna», hvilka hon trodde skulle kunna upplifva den sjuka och förkorta de långa timmarne.

Mången af drottning Lovisas nu lefvande hofdamer talar med djup och tacksam rörelse om det hjärtliga familjelif, som här förenade alla; en hvar kände sig här äga ett hem, ett godt och värderadt hem, sådant ej alla hof hafva att bjuda sin uppvaktning och sina tjänare. En hvar visste, att man både i glädje och sorg kunde vända sig till drottningen, viss om att alltid finna varm medkänsla.

Uti drottning Lovisas husmoderliga omsorger ingick äfven en vidsträckt, rent af storartad välgörenhet, och aldrig kommo ens de största händelser henne att förgäta vare sig sina små hvardagsbestyr eller sina fattiga.

De senare understödde hon på samma kloka praktiska

sätt, som utmärkte henne i öfrigt, hvilket vi vid skildringen af kung Carls frikostighet redan påpekat.

Hennes mera offentliga välgörenhetsarbete är både kändt och välsignadt i båda hennes riken; det har äfven i sann mening varit välsignelsebringande ej blott för henne själf utan ock för de båda folk, hon höll så uppriktigt kära.

Sålunda var det drottning Lovisa personligen, som 1864 gaf uppslaget till bildandet af »Femöresföreningen till inrättandet af barnhem i Lappland;» hon blef nämligen djupt gripen af de samtal hon hade med den på 1860-talet bekanta »lappflickan» Maria Mattsdotter, som på skidor begifvit sig till Gäfle och därifrån med postvagn till Stockholm för att inför konungen föra sitt försummade folks talan.

Äfven konungen understödde denna »femöresförening», och drottningens intresse för det fattiga lappfolket aftog aldrig.

Mot slutet af samma år stiftade hon »Lotten Wennbergs fond för hjälpbehöfvande», hvilken stiftelse hon såsom varm människovän omfattade med stor ifver.

År 1866 uppstod hos drottning Lovisa och enkedrottning Josefina tanken att stifta en förening, hvilken skulle hafva till syfte att — efter samma plan som »femöresföreningen» — öfver hela landet insamla medel, hvilka sedan skulle tjäna till understöd åt sådana välgörenhetsinrättningar, som voro i behof däraf.

I en uppsats, som drottningen skref för att framlägga sina åsikter angående ändamålet med den påtänkta föreningen, yttrade hon bl. a. följande:

— — — »Om Gud gifver sin välsignelse till detta företag, kunde hvarje inrättning påräkna en inkomst, hvarigenom dessa bazarer, konserter, dramatiska soaréer m. m. icke så ofta skulle ifrågasättas, hvilka börja uttrötta dem, som äljes gärna med mindre penningegåfvor skulle vilja bidraga till vanlottade medmänniskors väl. — — — Bäst vore börja i tysthet, så att familjerna inom sig antingen för hvarje år eller för fyra år på en gång gåfve sin afgift. — — — Till nöjen, baler, teatrar, soupéer, middagar, konserter o. s. v. finner man alltid pengar, men, när det är fråga om välgörenhet, säger den ene sig hafva en, den andre en annan orsak

för att slippa gifva. — — — Om man kom underfund med att arbeta i stort med smått, skulle hvar och en hafva tillfälle att med en ringa uppoffring bidraga till de olyckligas hjälp, och ordspråket skulle besannas, att många bäckar små göra en stor å.» — — —

»Drottning Lovisas understödsförening», som bildades i januari 1867, erhöll till och med efter stiftarinnans död bidrag af henne; hon hade nämligen i sin chiffonier efterlämnadt en penningsumma i ett kuvert med påskrift: »D. L. U. F.»

Under drottningens särskilda hägn stodo vidare: »Kronprinsessan Lovisas vårdanstalt för sjuka barn», »Allmänna skyddsföreningen i Stockholm», »Allmänna institutet för döfva och blinda», »Sällskapet för inrättandet af småbarnsskolor», »Tysta skolan», »Den fosterländska föreningen till uppmuntran af självärksamhet för framtida oberoende», m. fl.

Särskildt angående tillkomsten af sistnämnda förening berättar en skildrare följande[1]:

— — — En afton i början af år 1867 var ett sällskap samladt i drottningens salong, hvaribland äfven funnos några äldre herrar, med hvilka drottningen denna afton samtalade. Bland desse var det en, som lifligt yttrade sig öfver den allmänna fattigdomen, det allt mera tilltagande eländet.

Drottning Lovisa hade redan länge gjort sina betraktelser öfver samma ämne och till och med fruktat att med sina gåfvor snarare skada än gagna de fattiga; hon var nu lycklig att finna en person, som begrundat samma sak, och ställde till honom den frågan:

»Men hvad skall då göras, för att den fattiges ställning skall blifva värkligt förbättrad?»

»Ers majestät», svarade den tillfrågade, »det kan ej ske, förr än den fattige lär sig, att af ören kunna bli millioner».

Detta svar, klart och bestämdt, som drottningen ville hafva det, gaf åt hennes tankar en alldeles ny riktning.

Redan följande dag började hon de mest vidlyftiga uträkningar för att se, hur af ören kunde blifva millioner, och ju mera hon räknade, desto mera fann hon, att genom arbete

[1] »Strödda anteckningar ur drottning Lovisas lif.»

och sparsamhet skulle mången i fattiga omständigheter kunna blifva lycklig och bärgad.

Att lära det svenska folket den svåra konsten att spara blef nu hennes älsklingstanke; att uppgöra ett förslag, hvars syfte vore att befordra detta, hennes högsta önskan.

Men ödmjukt erkännande sin egen oförmåga, öfverlämnade hon utförandet häraf åt andra, och den person, som genom sitt svar gifvit tillkänna, att han djupare än de flesta inträngt i lifvets skiftande förhållanden, fick af drottningen uppdrag att skyndsamt och värksamt arbeta därpå.

Året hade ej hunnit sitt halfva lopp, förrän drottningen fick emottaga det första utkastet till ett förslag, hvars grundtanke var, att en stor del af samhällets lyckligt lottade medlemmar skulle förena sig om att bilda en kedja omkring den arbetande och behöfvande klassen för att genom upplysning, råd och uppmuntringar framkalla själfvärksamhet och bemödanden att medelst sparsamhet, särdeles under yngre dagar, söka förbättra sina lefnadsvillkor och betrygga sin och de sinas framtid.»

Drottningen gillade detta förslag, hvilket hon försåg med sina egenhändiga anmärkningar, och var tacksam och glad öfver en så god början af den sak, som hon nu med hela sin själs värma omfattade. — — —

Sommaren 1869 kom denna förening också till stånd och lyckades att inom kort vinna så stort förtroende, att den redan samma år, vid tiden för prinsessan Lovisas förmälning, fick sig öfverlämnadt ett från skilda orter i landet insamladt penningbidrag, för hvilket på prinsessans bröllopsdag en fond för fattiga barn skulle stiftas.

Denna erhöll äfven prinsessans namn — »prinsessan Lovisas minnesfond».

Äfven i Norge stodo många välgörenhetsanstalter under drottning Lovisas beskydd, såsom »Dronning Louises asyl», »Foreningen til fremme af kvindelig Haandværksdrift» o. s. v.

Själf intresserad af och kunnig i flera slag af finare kvinnlig slöjd, följde hon också med stort deltagande utvecklingen af åtskilliga industriella grenar i Sverge, särskildt siden- och spetstillvärkningen i Stockholm och Vadstena. När hälst till-

fälle erbjöd sig, sökte hon uppmuntra idkarne af desamma, dels genom årligen gjorda stora beställningar af svenskt siden vare sig för att sändas utomlands eller för att af henne själf begagnas, dels genom att ej allenast i Vadstena göra stora spetsbeställningar, utan äfven genom att till spetsknypplerskorna därstädes skänka tråd af utsökt beskaffenhet jämte nya, vackra mönster.

Såsom ett annat exempel både af hennes omtänksamhet samt hennes intresse för allt *svenskt* vilja vi erinra om, att hon, som själf med största noggrannhet öfvervakade och ordnade allt, som var nödvändigt för hennes dotters utstyrsel, den blifvande kronprinsessans af Danmark, ej tillät, att något togs utifrån, som *kunde* tillvärkas i Sverge; sidentyger, spetsar, lärft m. m., allt var inhemskt, och arbetet med själfva utstyrseln sysselsatte under många månader hundratals af hufvudstadens sömmerskor o. a.

Allt, som var svenskt eller norskt, älskade hon högt; det var med förutfattad kärlek till landet, hon kom till detsamma, ty kärleken till hennes gemål födde också från första stund i hennes hjärta ett lefvande intresse för allt, som på något sätt tillhörde och var dyrbart för honom: Sverges och Norges land, folk, historia m. m. Hem, fosterland, språk och vänner, allt lämnade hon, om också ej utan saknad, så dock med glädje för hans skull; men ett nytt hem, land och språk samt nya vänner fann hon inom kort vid hans sida. Det dröjde dock ej länge, innan allt detta blef henne kärt äfven för dess *egen* skull; hon var, som sagdt, lycklig att hafva blifvit en »Nordens dotter», och äfven på hennes dödsbädd framlyste till sist denna hennes känsla, då hon med en välsignelse öfver Sverges och Norges folk tackade Gud för all lycka, hon funnit i Norden.

Oaktadt sitt djupa allvar, eller kanske just på grund af att detta allvar var så djupt och sannt, hade också drottning Lovisa ett nästan sällsynt friskt och glädtigt lynne.

Hon var visserligen road af sällskapslifvet och deltog gärna i hofvets glada förströelser; men i det stilla hemlifvet fann hon dock alltid sin största glädje; det svenska ordspråket »borta är bra, hemma är bäst» hyllades af henne, som från

sitt eget hemland hade ett liknande: »Oost, west, t'huis best».

Det var också först i den trängre kretsen, som hennes personlighet fullt gjorde sig gällande.

Hon var i denna öppen, rättfram och glad, uttalade lifligt sin mening om dagens händelser och roade ofta sin gemål med sina muntra, fyndiga och stundom humoristiska infall och berättelser i hvilka ej sällan ett karrikerande drag och en viss udd gjorde sig gällande. Mer än en af de personer, som tillhört den närmaste hofkretsen, vet berätta om, huru sprittande liflig, huru ofta nästan barnsligt uppsluppen den för den utanförstående världen så tillbakadragna drottning Lovisa kunde vara.

För öfrigt var hon i besittning af personligt mod och en viss oförskräckt käckhet, som väl harmonierade med hennes gemåls lynne och kom henne att med förkärlek ägna sig åt en eller annan sport; när t. ex. prinsessan Lovisa om somrarne emottog lektioner i simkonsten, deltog drottningen i dessa och upphann snart en ganska stor skicklighet i densamma.

Hon var mycket road af att köra och förstod också att sköta tömmarne; hon ägde ett par små blacka norska hästar, hvilka, som vi förut nämnt, befunno sig i kungens stall på Bärgshamra, och hvilka hon med nöje själf körde, då hon om somrarne gjorde utflykter i den vackra Ulriksdalstrakten.

Det tillhörde för öfrigt hennes dagliga ordning att taga en promenad i vagn eller släde, och hon skydde aldrig dåligt väder; särskildt nöje fann hon till och med af att i fullt yrväder göra sin promenad i öppen släde; och efter en sådan utflykt berättade hon en gång vid hemkomsten skrattande, att hon hört, huru några personer, då den kungliga släden körde dem förbi, yttrade till hvar andra: »Hon är då ute i alla väder!»

Hon red äfven väl och var ofta sin gemål följaktig till häst.

Särskildt såg man henne ej sällan spränga fram vid hans sida under de fältmanövrer, som på 1860-talet företogos i Skåne, Västergötland o. s. v. Hon var då ofta klädd i en dräkt, som öfverensstämde med den uniform, konungen bar, och det högresta konungaparet erbjöd vid dessa tillfällen en värkligt ståtlig anblick.

Så berättar t. ex. en skånsk tidning i juni 1860 från detta års lägermöte å Ljungbyhed, att drottningen vid konungens sida deltog i manövern, »i det hon sprängde framåt bredvid honom på sin hvita springare och iklädd en riddräkt, öfverensstämmande med konungens värfvade husarers uniform», medan hennes hofdam, den unga, mycket beundrade fröken Horn, följde henne som adjutant i »samma regementes löjtnantsuniform».

Den hurtighet, hvarmed drottning Lovisa deltog i de martialiska lekarne, vann mycket bifall, i synnerhet då hon, iklädd ofvannämnda dräkt, hvilken »klädde henne syperbt», lät ett regemente, anfördt af kung Carl, defilera förbi sig och därvid »gjorde 'les honneurs de houssard' med bästa smak i världen.»

Hennes kraftiga hälsa tillät henne också obehindradt att följa sitt tycke med hänsyn till mera ansträngande kroppsliga idrotter; om henne fälldes i detta hänseende af hennes närmaste krets samma omdöme, som kommit kung Carl till del: hon var outtröttlig.

Liksom han började hon sin dag tidigare än någon af sin omgifning, och mången gång, då hon önskat blifva väckt kl. 7, fann man henne redan klädd och sysselsatt vid skrifbordet; hennes tid räckte till alla hennes många olikartade sysselsättningar, och säkert bidrog just den omväxling, hon förstod att gifva dessa, till att icke häller krafter och intresse någonsin tröto.

»Carl blir aldrig trött», yttrade hon vid ett tillfälle med beundran om sin gemål. Trött blef hon häller aldrig själf förr än under de senaste åren af sin lefnad.

Drottning Lovisa öfverensstämde äfven i en annan punkt med sin gemål; rättfram, flärdlös och hjärtlig som han, afskydde hon liksom han allt, hvilket kunde tydas såsom smicker och inställsamhet, på samma gång gång hon hade en djup uppfattning af hvad värklig vänskap kräfver och ej missbrukade detta ord i tid och otid såsom ett tomt ljud; i likhet med kung Carl ägde hon ock personliga vänner, hvilkas varma tillgifvenhet icke tagit intryck af hennes höga ställning, utan hade sin rot i hennes eget väsens vänfasta natur.

Hvad hemlif och familjelif angick, delade hon äfven här

konungens smak för enkelhet, hvarom mera sedan. Enkel var hon ock i sitt eget uppträdande och — när etiketten det tillät — i sin dräkt.

De s. k. hoftoaletterna vid galatillställningar utbyttes alltid så fort som möjligt — och med en suck af lättnad — mot hvardagslifvets värkligt enkla dräkt eller om aftnarne mot den mjuka bekväma nattrocken.

Den af drottningen minst omtyckta stund på dagen var den, som var anslagen till middagstoaletten; huru punktlig hon äljes alltid var, uppsköt hon gärna bestyret därmed så länge som möjligt, och det hände mången gång, att kungens sabel hördes skramla i trappan, då hårfrisören ej hunnit mera än att påbörja sitt arbete med ordnandet af drottningens rika hår — den öfriga toaletten var dock naturligtvis undangjord förut. Kungen visade dock vid dessa tillfällen aldrig något missnöje öfver dröjsmålet; han slog sig ned i drottningens rum under lugn väntan och gladt och vänligt samspråk.

Drottning Lovisas ädla begåfning dolde sig under hennes anspråkslösa blyga väsen, hvilket i ej obetydlig grad försvårade hennes uppgift att, såsom det en drottning ägnar och anstår, vara sitt hofs och sitt lands förnämsta, förbindligaste och behagfullaste dam.

Drottning Lovisa, heter det i en af oss förut åberopad teckning,[1] tillhörde detta slag af på en gång tillbakadragna och innerliga naturer, som, ehuru mäktiga af en hängifvenhet full af glöd och en uppoffring utan gräns, med en liksom medfödd skygghet både öfver sina djupaste känslor och öfver sina ädlaste handlingar kasta en slöja, hvilken världens blickar sällan lyckas genomtränga.

Hon föreföll vid ytlig bekantskap som en sluten, icke mycket självständig karaktär, och då man först såg hennes uppträdande och ovanliga blyghet i sätt att vara, fann man det nästan vemodigt, att hon skulle intaga en så hög och af alla bemärkt ställning.

Men icke längre utsatt för främmandes granskande blickar och lyssnande öron, blef drottningen sig själf, och man fann ej då detta svaga, till utseendet viljelösa väsen, utan en

[1] »Strödda anteckningar ur drottning Lovisas lif.»

person med klart omdöme och varm känsla, väl medveten både om de egenskaper, som försynen nedlagt hos henne, och de brister, från hvilka hon, liksom hvarje dödlig, ej var fritagen.

Att hennes vilja under barndoms- och ungdomsåren blifvit nog mycket kufvad, märktes visserligen, och däraf kom, utom af hennes medfödda blyghet, den obestämda fruktan, som uppenbarade sig hvarje gång hon genom ett uttalande eller en handling skulle göra egen makt gällande.

Och likväl ägde hon af naturen en stark vilja, som ej tyckte om motstånd och som aldrig lät sig fullkomligt behärskas af någon annan än hennes kunglige gemål; sin egen vilja underordnade hon med glädje hans, och för denna böjde hon sig alltid ödmjukt och undergifvet. — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —

* * *

I fall man af vår i ett föregående kapitel gjorda framställning af kung Carl droge den slutsatsen, att hans äktenskap ej varit lyckligt, vore en sådan tydning förhastad och ingalunda sanningsenlig. Om det värkligt goda, förtroliga förhållande, som rådde mellan de kungliga makarne, äro alla skildrare ense.

Ingen må föreställa sig, att ett obundet s. k. ungkarlslif, löst från alla familjeförpliktelser, stod för Carl XV såsom något lockande. Äfven för honom var familjen, hemmet, den centrala punkten i hans innersta och bästa tankevärld, trots det så att säga periferiska drag, som stundom störde harmonien i denna.

Sin tanke om ett godt familjelif har han i en af sina dagböcker uttalat så, i det han antecknat de intryck, han fått genom en oförmodad inblick i en privatfamiljs förhållanden: — — — »De sade hvar andra visst icke några ömma saker, men man såg, att de voro lyckliga med hvarandra och genom hvarandra, man såg, att de utgjorde ett helt. Det är just mångfalden af lynnen och krafter, som, då själarna äro förenade i kärleken, utgör sällheten i en familjs lif — — —.»

Och det familjelif, som under Carl XV:s tid härskade i Sverges konungaborg, var också ett värkligt sådant, byggdt på förtroende och aktning å ena sidan och den innerligaste kärlek å den andra.

Det berättas, att då den blifvande drottning Lovisa första gången såg sin tillämnade brudgum, satte hon, liksom plötsligt bländad, handen för ögonen och utbrast:

»Åh — hvad han är vacker!»

Hon blef på äkta kvinnovis hvad man kallar betagen, och denna första ungdomligt lifliga känsla varade hos henne lifvet ut. Den försvagades aldrig, utan snarare tilltog år från år i styrka och djup.

Hon var en af dessa kvinnor, för hvilka kärleken är den största makten i lifvet, och af allt jordiskt älskade hon sin gemål högst.

Detta oaktadt hon ingalunda var blind för de fel, som vidlådde honom, och hvilka naturligtvis mången gång orsakade henne en smärta så djup, som endast en värkligt älskande kvinna kan känna den.

Säkert är emellertid, att hon ingalunda skulle velat byta ut all sin oro och sorg mot ett lif i ostördt lugn — skild från honom. Och sant hade Beskow talat, då han i sin hyllningssång 1850 till den unga kungabruden förespått henne·

Hvad öden än må växla eller komma,
De bli dig ljufva, enade med *hans*.

»Den trohetsed i lust och nöd», har en drottning Lovisa närstående person om henne yttrat, »hon en gång svurit, tycktes vara djupt inpräglad i hennes hjärta; icke glädjens, icke lyckans, icke hälsans, men ännu mindre sorgens, olyckans och sjukdomens dagar kunde skilja henne från den make, vid hvilken hon med hela sin själs varma hängifvenhet var fäst.»

Detta vittnar om ädel storslagenhet hos henne, och det vittnar också om, att hon, mera än man i allmänhet antager, förmådde blicka in i hans själ.

Men ehuru hon af hela sitt hjärta delade hans intressen i hvad som rörde land och folk och sökte följa hvarje mera

betydelsefull utveckling vare sig på det religiösa, politiska, militära eller ekonomiska området i Sverge och Norge, var hon dock måhända för mycket holländskt flegmatisk, för praktiskt anlagd för att fullt förstå det svärmiska elementet i hans natur, för att rätt kunna dela eller känna värme för hans ideala drömmar.

I ett och annat politiskt hänseende fanns det ju äfven en viss skiljaktighet dem emellan, som förorsakade slitningar.

Detta dock ej i hänseende till något, som rörde Sverge, ty detta land höll hon, som sagdt, nästan lika kärt som kung Carl själf, men så mycket mera då frågan gällde Tyskland, särskildt Preussen, för hvilket land hon hade stor sympati i motsats till tänkesättet såväl hos hennes gemål som hos flertalet af Sverges befolkning samt äfven i motsats till den i Nederländerna urgamla misstron mot den uppåtsträfvande preussiska staten.

Denna olikhet i uppfattning blef i synnerhet märkbar under de stora krigen 1866 och 1870 och föranledde mer än en gång dispyter, vid hvilka drottningen ibland öfverväldigades af smärta vid åhörandet af kung Carls väl skarpa antityska uttalanden.

Detta var dock i själfva värket förbiilande moln.

Som ett bevis på huru drottning Lovisa delade sin gemåls intressen äfven i smärre ting, huru hon gladde sig åt allt, som kunde bereda honom tillfredsställelse, samt på den enkla hjärtliga ton, som rådde dem emellan, vilja vi meddela några utdrag ur ett bref, skrifvet af drottningen den 2 oktober 1859, under det kung Carl vistades i Christiania.

Vid denna tid pågick ännu försköningsarbetet ute vid Ulriksdal, och det är helt rörande att se, huru ifrig drottningen var att personligen öfvervaka allt för att vara viss om, att det skulle bli så, som hennes gemål önskade det, och äfven för att själf kunna meddela honom underrättelser om arbetets fortskridande.

Brefvet börjar »Min gode Calle», och sedan hon lämnat några förtroliga meddelanden om den kungliga familjens alla medlemmar och uttalat sin glädje öfver ett från konungen emottaget telegram, som underrättade om hans ankomst till

Christiania, samt påmint honom att »ej glömma telegrafera den 6:te till kung Fredrik på hans födelsedag», berättar hon följande om Ulriksdalsarbetena:

— — — »De påstå, att mitt skrifrum blir färdigt till den 15; salen blir ej så snart färdig; jag var där i torsdags, men det var så mörkt, att jag knappt kunde se; på tisdag skall jag riktigt öfverse allting — — —

Jag gör tre promenader om dagen och ser efter gardisterna, hvilka fått reda på 14 pumprör; dammen vid Anaholmen blir, hoppas jag, färdig tills du kommer hem; den är så moddig och det finnes så mycket vatten, att de snart få lof pumpa bort det för att kunna komma djupare. Småländingarnes dam går bra framåt; den skall äfven pumpas ut en af dagarne, så de kunna börja gräfva på djupet. — — —

— — — den 3 okt. I afvaktan på bref från dig eller någon af din omgifning börjar jag min dag med att fortsätta dessa kråkfötter; jag var så trött i går afton, att på slaget tio gingo vi från biljarden, där vi spelade à la guerre, och där jag hade en ryslig otur. — — —

Tusen tack — — — för ditt bref! Så snällt, att midt under bråket du haft tid att tänka på »gumski»[1]. Glad att du är nöjd med emottagandet under din resa, det gör mig godt se dig afhållen! — — —

— — — Medföljande bref skall roa dig, det är riktigt barnsligt skrifvet. Barnet mår bra, hon är duktig, hon är med vid bordet — — —

I dag på morgonen har jag varit och hälsat på gardisterna, de arbeta bra, men man kan ej se, hur mycket de göra, nu, de komma i djupet och i vatten. Feit är den som arbetar bäst, tycker jag; de äro mycket angelägna att hafva mycket undangjordt, tills du kommer hem. Blott det ej regnade så ofta, och vi ej finge så mycket vatten, vore väl, då skulle det gå fortare. — — —

Nu farväl, min Calle, Gud signe dig!

[1] Liksom till sina käraste vänner använde kung Carl äfven till sin gemål åtskilliga för honom karaktäristiska smeknamn.

Låt mig i tid veta, när du kommer hem och vid hvad tid på dagen — — —

Din gamla
LOUISE.»

Detta bref i all dess frasfria enkelhet är, synes det oss, oändligt vackert och utgör ett lefvande vittnesbörd om det sanna i förhållandet mellan de båda makarne.

För kung Carl var drottning Lovisa alltid hans säkra, trygga stöd, hans mest trofasta vän, hans glädtiga, kamratlika sällskap i mången stund, som utan henne blifvit enslig och tung. Han värderade henne mest af alla lefvande människor, han dolde intet för henne, hvarken sina fel eller svagheter, och hans säkraste hamn var hennes aldrig förändrade kärlek — kärleken hos en sann kvinna, som väl djupt kan sörja, men ej bli bitter.

Hon var för honom den förkroppsligade kvinnliga renheten och ädelheten. Huru litet han än frågade efter det, som sades om honom själf, hur groft tilltaget eller massivt påbredt det också ofta kunde vara, så tålte han ej ens skymten af klander, då det gällde henne.

Aldrig glömde han, att hon var drottningen, var »barnets», hans lilla »sessas» moder, och aldrig underlät han att i allt yttre visa henne den mest ridderliga uppmärksamhet.

Aldrig for hon t. ex. bort — ej ens då det blott var fråga om någon kortare utflykt — utan att han följde henne ned till vagnen; och då kung Carl å sin sida stod i begrepp att göra någon resa, om än blott med ångbåten från Ulriksdal till Stockholm, underlät hon sällan att följa honom ned till bryggan, och mången vet att ännu omtala, huru de båda makarne vid sådana tillfällen långa stunder fortforo att vinka och vifta till hvarandra.

Förut är omnämndt, att kung Carl t. ex. på Bäckaskog aldrig försummade morgonpromenaden i parken tillsammans med sin gemål, och samma regel tillämpade han på Ulriksdal.

Detta allt vore i själfva värket mindre värdt att fästa afseende vid, i fall ej dessa båda personer — vi upprepa det — varit afgjordt främmande för allt hyckleri; hos dem vittnar det om ett uppriktigt hjärtligt förhållande.

Och den sorg och oro, som alltid grep kung Carl, då hans gemål var sjuk eller ej befann sig väl, voro ingalunda låtsade; det var ej blott och bart en etikettsak, att han då förbjöd allt slags sällskapslif i hofkretsen. Från Bäckaskog berättas t. ex., att då drottningen någon gång var illamående, djup tystnad skulle råda på slottet, inga utflykter tillätos, och kungen satt nästan hela dagen i sitt rum, läste eller skref och rökte sin pipa.

Men när drottningen åter visade sig, frisk och vänlig, då var också glädtigheten dubbelt stor.

Hos kung Carl voro alla de yttre betygelserna af vördnad och aktning ett naturligt uttryck för den vänskap, han hyste för sin gemål, ett uttryck för, att han värkligen »höll af» henne, och han erkände villigt och tacksamt såväl hvad hon var såsom kvinna i och för sig, som hvad hon var för honom enskildt.

I flera små poem uttalar han detta.

Uti »Du är mig kär» heter det sålunda:

— — — — — — — — — — — — — —

Du är mig kär,
Ty vänlig är den sol, som strålar
Från dina milda ögon två.

— — — — — — — — — — — — — —

Du är mig kär,
Ty till en trädgård du förbyter
Hvar trakt, du med din fot berör.
Din hand från själfva rosen bryter
Den tagg, som annars skada gör.

Du är mig kär!
Hvad söndradt är, du för tillsamman
Med tålamod och godhet blott,
Du är den rena tempelflamman,
Som värmer den dig har förstått.

Denna dikt är skrifven 1859 och i manuskriptet heter dess öfverskrift »*Till L.*»

Det är sålunda ej möjligt att misstaga sig om den person, hvilken den åsyftar.

Det samma gäller dikten »Du blifver dock densamma.»

Kung Carl brukade nästan hvarje nyårsafton i ett nedskrifvet poem kasta en blick tillbaka på det flydda året; så är förhållandet med ofvannämnda stycke, denna gång ej utgörande endast allmänna betraktelser, utan tillägnadt hans gemål.

Ehuru det liksom det förra finnes tryckt i diktsamlingen från 1863, vilja vi dock återgifva det här nedan i dess helhet.

Det talar tillräckligt om kung Carls varma tillgifvenhet för den kvinna, som ej *endast* var hans »gemål», såsom det heter på officiellt hofspråk, utan var hans trofasta hustru och vän:

Ett år har flytt; hur underbart
Det talar till mitt sinne!
Hvad det mig varit, är mig klart
Och gömmes i mitt minne.

Där var du solen i mitt lif
Och strängade min lyra;
Dess hulda vårdarinna blif
Som förr och styr min yra!

Jag vet, hvad du som kvinna är,
Hvad hälst än månde stunda,
Ty du ett trofast hjärta bär
Och blir ej annorlunda.

Må natten växla om med dag,
Du blifver dock densamma.
Din blick i mina mörka drag
Kan tända hoppets flamma.

Det nya året skänke dig
Den sällhet, jag dig unnar;
Du blifve ängelen, som mig
I stormen frid förkunnar!

* * *

Kung Carls och drottning Lovisas äktenskap var ej utan sina stora pröfningar.

Den svåraste sorg, de hade att tillsammans genomgå, förorsakades af deras ende sons och yngsta barns oväntade död.

Den 31 oktober 1851 hade d. v. kronprinsessan Lovisa skänkt sin gemål en dotter, den af föräldrarne så varmt älskade prinsessan Lovisa Josefina Eugenia, och den 14 december 1852 föddes dem en son, hvars inträde i lifvet skedde just vid en tidpunkt, då djup sorg och oro rådde inom den svenska

Prins Carl och prinsessan Lovisa.
Efter en akvarell.

konungafamiljen på grund dels af prins Gustafs död några få månader förut, dels af prins Augusts och prinsessan Eugenies mindre tillfredsställande hälsotillstånd och härtig Max af Leuchtenbergs frånfälle, dels af kung Oscars lifsfarliga sjukdom, i hvilken dock en kris till det bättre inträdt vid tiden för hans lille sonsons födelse.

Dagen före julafton döptes denne uti slottets fästsal, »Hvita hafvet», till Carl Oscar Wilhelm Fredrik och utnämndes till härtig af Södermanland.

I hela Sverge firades glädjefäster, och det allmänna deltagandet var ännu större än äljes, ty det var landets blifvande konung, man hälsade i det lilla furstebarnet, och man gladdes åt, att det sorgliga året dock fått en glad och lycklig afslutning.

Men bekymren i den kungliga familjen voro ännu ej förbi. Själfva nyårsafton utfärdades af tjänstgörande lifmedicus, doktor P. Robert Lundberg, en bulletin af följande lydelse:

»H. K. H. kronprinsessan, som under senast förflutna dagar befunnit sig mindre väl till följd af krampaktiga smärtor i underlifvet, hade på aftonen i går ett lindrigt feberanfall. Natten har varit lugn, men H. K. H. är på morgonen i dag ej fullkomligt feberfri.» —

Anledningen till sjukdomen kan med all säkerhet tillskrifvas en oförsiktighet; men ovisst, i alla händelser outredt är det, om denna, enligt åtskilliga samtidas utsago, begicks af drottningen själf, som för tidigt skulle hafva ansett sig återställd och därigenom förkylt sig, eller om den bör tillskrifvas någon af de till hennes vård vid detta tillfälle anställde läkarne — hvilket å andra sidan på många håll blifvit med stor bestämdhet påstådt.

Följden af sjukdomen blef emellertid mera ödesdiger, än kanske någon från början anat.

Inflammationen häfdes visserligen, men på samma gång afkunnade läkarne äfven den domen, att allt hopp om flera lifsarfvingar vore för de kungliga makarne för alltid ute.

Stora voro emellertid de förhoppningar, som fästes vid kung Carls »präktige pojke» — förhoppningar, hvilka dock aldrig skulle komma att förvärkligas.

Den unga furstinnans stolthet öfver sin lille son var äfven stor, stoltheten att hafva skänkt Sverge en blifvande konung och sin make en manlig arfvinge, som han så lifligt önskat sig.

Med moderlig fröjd brukade hon lyfta upp sin lille gosse på armen och visa honom; det skall också hafva varit ett ovanligt vackert och kraftigt barn med mörka, djupa ögon;

Carl XV:s och drottning Lovisas son, prins Carl af Södermanland.
Efter en byst.

och en person, som redan vid denna tid var en af Carl XV:s trofasta vänner, har berättat, att det låg något märkligt i dess blick, något lugnt, klart, nästan forskande, då det från sin moders arm såg en obekant in i ögonen.

I glädjen öfver sina båda barn glömde kronprinsessan för en tid sorgen öfver den svåra sjukdomens följder. Hennes käraste sysselsättning var att vårda sina små, och hon var outtröttlig i att uppfinna lekar för att roa dem; hon ville också hälst själf med egna händer sy och arbeta åt dem, och ofta kunde man vid denna tid finna henne i full fart med att klippa till tröjor, sticka sockor eller förfärdiga andra småplagg, nödvändiga för barntoaletten.

Men glädjen blef ej långvarig.

I början af mars 1854 fick den lille prinsen mässling.

Ingen anade någon fara; ännu några få dagar före barnets död skref d. v. kronprinsens vakthafvande adjutant, kapten Edman, till Posttidningens d. v. redaktör: »Med anledning af — — — har jag äran meddela, att H. K. H. härtigens af Södermanland sjukdom mig veterligt icke varit eller är af någon betänkligare art.» — — —

Enligt påstående af samtida personer, tillhörande den kungliga familjens omgifning, borde också sjukdomen hafva gått sin vanliga normala gång, såvida icke en felaktig ordination af ett kallt bad ådragit den lille sjuke en häftig lunginflammation, som inom ett par dagar utsläckte hans lif.

Carl XIV:s ättling i tredje led, den tillämnade Carl XVI, upphörde att lefva märkligt nog på årsdagen af katastrofen i Stockholms slott, då Gustaf IV Adolf den 13 mars arresterades, och i samma sjukdom, hvilken i samma månad sjutton år därefter bortryckte hans moder.

Kronprinsessan Lovisa bragte, har det oss från god källa berättats, sin gemål ett offer, hvilket framför allt annat är bevis på hennes högsinthet och storslagna kärlek till honom; hon erbjöd honom skilsmässa, på det han i ett annat äktenskap måtte kunna se tronföljden bevarad.

Lika högsint som hon och med hjärtlig bestämdhet afvisade dock kung Carl detta erbjudande.

Kronprinsessan bar, heter det i en förut citerad skildring,

med kristlig undergifvenhet sorgen öfver sin nyss i full hälsa och kraft blomstrande son, men denna sorg närde dock i hennes inre ett vemod, som hon dolde inför världen, men som icke dess mindre slog allt djupare rötter i hennes själ.

Hon skref därom 1855 till en vän, som själf genomgått en liknande pröfning:

»— — — Tes lettres, pleines de résignation et de soumission dans ta douleur me font du bien au cœur, mes idées sont constamment près de toi et je prie le bon Dieu de te donner les forces nécessaires.

Nous approchons de Pâques; je me réjouis de cette belle fête, je sens mon cœur battre de reconnaissance que bientôt je pourrai aller à la communion; j'en ai besoin, et sens que cela me fera du bien; d'y penser me rend heureuse et après que le cœur a souffert cela fait tant du bien — — —

. Que tu penses encore à ton petit ne m'étonne pas, moi je pleure toujours mon petit ange et voilà bientôt un an de ces terribles temps que pourtant je suis toute triste en y pensant. Oh! ces plaies ne se guérissent jamais et quand même on est habillée de rose ou de bleu le cœur saigne; n'est-ce pas que c'est comme si on a une plaie au cœur, je l'ai encore. Mais remercions Dieu de ce qu'il a repris ces petits anges, avant d'apprendre les misères de ce monde et qu'ils étaient sans taches.»

Kung Carl bar måhända mindre lugnt denna sin stora sorg; för honom var det ett lifsankare som brast; att — såsom vi förut påpekat — hafva sett en son och blifvande arftagare till Sverges och Norges krona växa upp, att i sina drömmar om Nordens storhet kanske om honom kunna säga detsamma som fordom Carl IX sade om sin förstfödde son: ille faciet — detta skulle säkert för honom hafva varit en källa till upprätthållande lifskraft, till styrka i stunder af svaghet och sorgmod.

Ett gripande uttryck gaf han sin sorg uti dikten »Jag klagar nu», hvari han bland annat säger:

Jag klagar nu, ty tom och öde
För mig är all naturens prakt;
Jag tycker mig ibland de döde,

Och Flora själf, som med sin makt
Mitt sinne förr till glädje väckte,
Förgäfves breder ut sin famn.
Jag är en borg med murar bräckte
Och med ett snart förgätet namn.
— — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — —
Jag klagar nu, ty borta — borta
Är all min tröst i lifvets lopp!
Ack, glädjens dagar voro korta —
Nu *minne* talar, icke *hopp*.
Dock döden är en fridfull ängel
Och huldrik, fastän allvarsam;
Liksom han brutit blommans stängel,
Så må han bryta trädets stam!

Det kan ej betviflas, att det slag, som drabbade Carl XV den 13 mars 1854, var en af orsakerna till hans stundom så djupa tungsinne och bidrog att hos honom öka känslan af att på sätt och vis hafva lefvat förgäfves.

Han glömde aldrig sitt döda barn, och man kunde vid besöken i hans enskilda rum i Stockholm eller på Ulriksdal, här och där, på skrifbordet, i fönsternischerna eller inom alkoven få se bilden af ett litet barnansikte titta fram. — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —

I kalendern Svea 1852 förekommer en bild, en liten älsklig interiör från det kungliga parets hem på Drottningholm; man ser de unga makarne sida vid sida sittande på terassen, kronprins Carls vänstra arm hvilar emot karmen af hans gemåls stol, medan han, hållande henne i handen, lätt lutar sig framåt och leende betraktar sin lilla dotter, som sitter i sin moders knä.

Det var på denna, deras enda dotter, de efter sonens död koncentrerade all sin kärlek; med hänsyn till henne fanns det ej någon skiljaktighet i deras hjärtan, ehuru det största inflytandet öfver hennes utveckling och karaktärsdaning öfvades af hennes moder.

Men utom det att kung Carl med varmaste intresse följde sin dotters uppfostran, var han henne också en trogen lekkamrat; att leka och rasa med »lilla nåden», som han stundom kallade henne, var hans stora nöje, ehuru hofvets

damer skakade på hufvudet åt att han gjorde lilla prinsessan nästan litet »gossaktig» genom de gossleksaker — trummor, sablar m. m. — han gaf henne att roa sig med.

Huruvida dessa lekar voro prinsessan Lovisa mera i smaken än de vanliga nöjen, som stå små flickor till buds, äfven om de äro kungadöttrar, våga vi ej afgöra, men anse det för ganska troligt, enär hon i så hög grad liknade sin fader i käckhet, rättframhet och glädtighet, en likhet, som ingalunda minst bidragit att hos svenska folket nära den känsla af varm tillgifvenhet, det ständigt hyst för Carl XV:s dotter.

Under prinsessans första år tillbragte hennes moder dagligen flera timmar med sitt arbete hos henne; eller också fördes den förra, väl inbäddad i den lilla korg, hvilken om dagarne äfven tjänstgjorde som säng, genom de vid denna tid oeldade korridorerna i slottet upp till sin moder, som då ifrigt bar henne eller fröjdade sig åt hennes lugna sömn.

När så den tid, drottning Lovisa eller rättare sagdt kronprinsessan ägde att fritt förfoga öfver, var till ända, brukade hon säga ifrån, att »nu fick sessan gå hemma»—; ehuru fullt förtrogen med svenska språket, bibehöll hon nämligen under de första åren af sin härvaro ett och annat mindre grammatikaliskt uttryck.

Prinsessan fick vanligen åter infinna sig, då kaffet efter middagen serverades i hennes moders våning, och kvarstanna hos denna, till dess den lillas softimma nalkades.

Om prinsessan Lovisa hade en trofast lekkamrat i sin fader, så hade hon en sådan icke mindre i sin moder.

Då prinsessan blef så stor, att hon kunde hafva något nöje däraf, anskaffades en liten järnspisel för matlagningen åt lekkamraterna eller dockorna, och då var det ingenting ovanligt att se drottningen med lif och lust hjälpa sin lilla dotter att grädda plättar eller förrätta andra en kokerskas göromål.

Prinsessan Lovisa hade i Stockholm några jämnåriga lekkamrater, med hvilka hon mera förtroligt fick umgås.

Äfven med dessa sysselsatte sig drottning Lovisa, barnkär som hon var och intresserad af allt, som rörde de smås värld, och i Stockholm finnes mer än en person, hvilken som

litet barn lekt med »sessan» och under leken blifvit buren på drottningens axlar; det största nöje bereddes alltid denna, när det då från barnaläpparne ljöd ett okonstladt och jublande: »mera, mera, stora sessan!»

Öfver hufvud taget deltog hon muntert både i lek och dans, då de små regelbundet en gång i veckan voro bjudna till slottet, och hennes närvaro bidrog, att glädjen ännu mera, än äljes skulle hafva varit fallit, »stod högt i tak.»

När prinsessan sedan utbytte leken mot mera allvarliga sysselsättningar, följde drottningen uppmärksamt hvarje hennes framsteg; den dag, då »sessan» hunnit så långt, att ett litet bref, innehållande det af henne själf skrifna enda ordet »mamma», kunde förseglas och afsändas, medförde en fullkomlig glädjehögtid för emottagarinnan, som ej haft en aning om den i all hemlighet inhämtade skriffärdigheten.

Längre fram fick prinsessan regelbundna lektioner i alla ämnen, och då bevistade drottningen dessa, så ofta hennes tid tillät detsamma; nu som förut ägnade hon hvarje ledig stund åt sin dotter; som prinsessans rum på Ulriksdal lågo alldeles intill hennes egna, var det henne lättare där än på det kungliga slottet i Stockholm »att med ett vaksamt öga följa prinsessan och stundom under skämt, stundom med allvar gifva henne de råd och tillrättavisningar, af hvilka barndomen i alla lifvets förhållanden är i så stort behof.»

Hon var oaktadt sin stora ömhet dock en mycket klok och allvarlig moder, men allt tal om öfverdrifven »stränghet» måste förstummas inför de otaliga bevis, hon gifvit af en innerlig moderskärlek.

När hennes dotter någon gång insjuknade, lämnade drottningen allt åsido för att stänga sig inne i sjukrummet hos sitt barn och själf vårda och sköta detsamma. Timme efter timme tillbragte hon då vid sin dotters bädd, tyst och stilla, utan att gifva luft åt eller för någon visa kampen och ångesten i sitt inre, om hvilka dock de henne närmast stående voro fullt medvetna.

Men när prinsessans tillstånd blef bättre, framlyste också drottningens glädje så mycket starkare, och med skämt och lek, med hela modershjärtats ömhet sökte hon då upplifva och

förströ den tillfrisknande. Ett vackert drag af det innerliga förhållandet mellan mor och dotter är, att de, när sjukdomen var förbi och det dagliga lifvet återtagit sin gång, också dagligen växlade små biljetter, i hvilka de gåfvo uttryck åt de tankar, som de ej hunno muntligen meddela hvarandra.

Om den själsstyrka och sinnesro drottning Lovisa ådagalade vid alla mera viktiga tilldragelser, som berörde hennes dotter, har en henne varmt tillgifven person, som kände henne väl, så yttrat sig: »Till den store hjälparen i all nöd flydde drottning Lovisa med sin tysta bön; och antingen hon med oro satt i sitt barns sjukrum, eller hon med bäfvan i hjärtat tänkte sig den älskade dottern i en farlig värld, hämtade hon dock af den gudsfruktan, som bodde i djupet af hennes själ, det mod och den förtröstan, som i pröfningens och svaghetens stunder så sällan sveko henne.»

Föräldrar och dotter.
Efter fotografi.

* * *

Den prägel af ömhet och kärlek, som hvilar öfver Carl XV:s och hans gemåls förhållande till deras enda dotter, visar, att de kungliga makarnes husliga lif oaktadt de allvarsamma sorger, af hvilka det hemsöktes, äfven erbjuder glada sidor.

Båda voro dessutom allt för rikt begåfvade, för att ej deras personliga inflytande skulle komma att utöfva liflig värkan på hela deras omgifning, äfven om de ej redan genom sin ställning varit de tongifvande.

Och tonen, som rådde i deras närhet, var allt ifrån bör-

jan af deras äktenskap glädtig och hjärtlig; trefnad och familjelycka bodde i deras unga hem.

Under de första åren hade det furstliga paret sitt sommarresidens på Drottningholm.

Såsom kronprins sysslade Carl XV ej särdeles mycket med politik — hans enda offentliga »syssla» till 1856 var, som nämndt är, den han som universitetskansler ägde.

Tiden fördrefs därför också hufvudsakligast med nöjen, kroppsliga idrotter och militära öfningar.

Genom några ännu bevarade handskrifna »blad» från dessa år kan man få en ganska liflig föreställning om, huru man roade sig på Drottningholm åren 1850—1855.

Liksom fordom det unga hofvet i början af kung Oscar I:s regering med denne själf i spetsen roat sig på Tullgarn med utgifvandet af en tidning: »Morgontidning, som äfven utgifves om aftonen», så roade sig nu det unga kronprinshofvet med att skrifva flera dylika, såsom »Mandarinen» och »Drottningholmstrumpeten», hvilka ganska regelbundet »utkommo» från den »Dardelska officinen.»

Redan före sitt giftermål hade kronprins Carl funnit stort nöje i dylika företag.

År 1847 hade han t. ex. till sammans med sin närmaste omgifning stiftat en «orden»[1] med helt oskyldiga ceremonier för recipienten; denne fick sålunda med förbundna ögon doppa

[1] Sålunda bildade han äfven strax efter sin tronbestigning den s. k. »Flambeau-orden».

Sällskapet hade sina möten i kungens lilla entre-solvåning å Stockholms slott. Hvarje medlem fick en ring med på yttersidan afttecknad fackla på svart emaljerad grund och med följande inskrift:

»Flambeau aux belles,
Torches aux ennemies».

»Ordens» syfte var helt enkelt glädjen och det från all etikett frigjorda samlifvet mellan lefnadslustiga och begåfvade män. Bland mera bemärkta »medlemmar» voro bl. a. sedermera ministern i Holland, baron Wrede, v. Dardel, Carl XV:s handsekreterare, Döbeln, kammarherren major Wrangel, öfverste Fischerström, doktor P. R. Lundberg m. fl.

ansiktet ned i en skål mjöl, för att sedan aftorkas med en väldig svamp.

Öfver denna situation gjorde v. Dardel, som redan då tillhörde kronprinsens förtroligaste krets, ritningar, hvilka, som vanligt ypperliga i sin art, visa kronprinsen karrikerad och med väldig näsa leende hållande mjölskålen framför en blifvande »ordensbroders» ansikte, medan Dardel själf sköter svampen och låter vattnet flöda ned öfver den olycklige inmjölades nacke och hals.

Ordens namn var »Uppriktighetsorden», och dess »straffbalk» lydde:

1. Den, som utsprider ordens hemlighet, suspenderas för alltid.

2. Den, som visar sig stött, utstötes.

3. Gröfre brott mot sanningen straffas med uteslutande från tillträde till cigarrlådan o. s. v.

Orden utgaf äfven en liten prydligt handskrifven tidning, »Uppriktighets-Argus», med åtskilliga småroligheter för dagen, t. ex. »meteorologiska observationer:»

»Ordens tobaksmoln starkare än vanligt — — — Bläckregn. Tjuf på ordensljuset kl. 7,15» o. s. v.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Äfven på Drottningholm tyckes v. Dardel hafva varit» redaktionens» chef; man igenkänner med lätthet så väl hans handstil som hans skickliga ritstift.

Men äfven kronprinsen och hans gemål synas hafva varit flitiga medarbetare; hela stora »nummer» af tidningen äro åtminstone skrifna med den senares eleganta stil, emellanåt afbruten genom några rader af Carl XV:s hastiga, litet slarfviga skrift.

Det hela tyckes hafva varit af stort intresse för den lilla hofcirkeln.

Skämtet, ofta roligt äfven för den oinvigde, gick dock stundom rätt hvasst ut öfver en och annan af kretsen; de minsta tilldragelser gåfvo anledning till kommentarier i »prässen», och man täflade om att gifva hvarandra »sju för tu», som det heter — allt dock i bästa humör.

Uti »Mandarinen», äfven »tryckt på Dardelska tryckeriet»,

är det särskildt Carl XV:s vän och läkare, doktor P. R. Lundberg, som tyckes hafva varit föremålet för det oskyldiga skämtet.

Tidningen hade sin gifna afdelning för meteorologiska observationer, merendels skrifven af »grefvinnan af Bäckaskog», sina kungörelser angående sammanträden, »extra bolagsstämma i Drottningholms paviljong», sin annonsafdelning: t. ex. »*Åstundas köpa:* Ett säkert och bepröfvadt medel mot närvskakningar eller s. k. ofrivilliga rysningar. Svar afvaktas hos källarmästar Cederlund, Stockholm.» — »*Bortkommet:* En celèbre läkares renommé, äfven som större delen af praktiken. Återställaren erhåller belöning genom fri tandutdragning på rakstugan» o. s. v.

Tidningen har äfven sin afdelning för »Rättegångs- och polissaker»:

»Doktor Lamberg har varit ett offer för en djärf mystifikation. En äfventyrare, vid namn Whist, som velat innästla sig i Drottningholms societet och lofvat ofvannämnde doktor Lamberg guld och gröna skogar, slutade sina intriger genom att plundra honom på större delen af hans i arbetets svett och vedermöda sammansparda förmögenhet. En psykologisk märkvärdighet blir dock alltid, att doktor Lamberg, ehuru så allvarligt bestraffad för sin lättrogenhet, ej förmår lösslita sig från sina bojor och går troligtvis sin fullkomliga ruin till mötes» o. s. v.

Genom »Drottningholmstrumpetens veckorevy» får man en liten bild af de dagliga förströelserna:

På förmiddagarne och i vackert väder utflykter till häst och i vagn med »Canton» och »China» som mål och med »bättre frukost» i det gröna; i regnväder promenader under paraply i alléerna;

efter middagen stundom mera bullersamma lekar, äfvenledes uti alléerna, vid hvilka utom kavaljerer och hoffröknar äfven »kungliga personer» uppträdde på arenan;

till slut på aftonen, sedan »de stridande lämnat valplatsen för att värma sig uti det gemensamma proviantmagasinet», lekar och sång i parken; med förkärlek lektes »sista paret ut»,

hvarunder några vissa par ständigt sökte sin räddning »bakom apollostatyen» o. s. v.

Ännu senare på aftonen sång af alla herrarne, däribland också »Calle Wallin» m. fl.

Lilla »sessan» spelar också sin oskyldiga roll i det dagliga lifvet; än berättas hon hafva plockat kastanjer i någon allé, än firas »den lyckliga händelse, som är sessans födelsedag», genom öfverlämnandet af »ett par små tricolore strumpor från Paris» o. s. v.

Det hela gifver ett gladt, friskt och älskligt intryck.

Det sista nummer af »Drottningholmstrumpeten», hvilket hösten 1855 »utgafs» från det berömda tryckeriet, slutar med följande afskedstirad, halft munter, halft känslosam:

Under öfver alla under.

Hela världen undrar och jag allra mest:

Somliga undra, hvarför ingen prässar trumpeten i tontryck?

Andra undra, hvilka herrar, fulla af spektakler, lågo på magen på biljarden härom aftonen vid fröknarnas stora reträtt?

Alla med få undantag undra fruktlöst, hvem af hoffröknarna som är allrasötast? Ty att de äro sockersöta allesammans är allmänna opinionens röst.

Men

redaktionens blandkornsafdelning undrar sålunda med vemod:

Än en undran står oss åter,
Fyller hjärtat upp med sorg:
När vår stolta kungaborg
Fursteparet snart förlåter,
Hvem skall lifva då vårt instrument
Till de glada toner, som det hittills sändt?

Kärlekslöst I skynden alla,
Lämnen tidningens Byrå
Vind för våg att vilse gå
Och i glömskans djup snart falla.
Men det sista ljudet ur vår själ
Blir likväl ett tacksamt, ömt och varmt *farväl!*

* * *

Det dröjde i själfva värket endast helt kort tid, innan kronprins Carl med familj för alltid lämnade Drottningholm såsom hem.

Visserligen utbrister Carl XV en gång vid tanken på de »solstunder» och »sommardagar» af sitt lif, han tillbragt på detta slott:

I höstens dimmor minns jag blott din sommar,
O Drottningholm med solljus i din famn!

Men det oaktadt erhöll detta ställe icke ens närmelsevis för honom den betydelse, som det till det yttre vida anspråkslösare Ulriksdal.

Sedan han sommaren 1857 flyttat hit, fullföljdes så småningom restaureringen, konstskatterna ökades, och slottet fick den prägel af inbjudande vänlig hemtrefnad, som Carl XV tyckte så mycket om.

Här tillbragte han, omgifven af sin familj, sina vänner, sina konstskatter och i en härlig natur, sina gladaste och mest sorgfria dagar.

»Här blir man alltid glad», brukade drottning Lovisa yttra, då hon om vårarne återsåg Ulriksdal, och samma känsla erfor också kung Carl hvarje gång han nalkades »Edens vik», vid hvilken hans kära *hem* låg.

Vi välja med afsikt detta ord, ty det är ovedersägligt, att Ulriksdal för kungafamiljen mera var ett värkligt hem än något af de öfriga kungliga slott i Sverge, på hvilka den vistats; med undantag måhända af Bäckaskog, hvars aflägsna läge dock endast tillät kortare uppehåll.

På Ulriksdal kunde kung Carl få aflägga den officiella värdighet, som så ofta tryckte honom, få, som han yttrar i en dagbok, »tro sig fri från krona tung» och lefva ett enkelt familjelif.

Den tidiga sommarmorgonen fann honom redan ute i den vackra parken, än promenerande med sin gemål och sin dotter, än sysslande med blommor och träd. Den första frukosten mellan 8—9 intogs alltid på »tremanhand», d. v. s. kungen och drottningen jämte den lilla prinsessan voro då allena; detta var också för dem en af dagens bästa stunder,

och alla möjliga angelägenheter afhandlades då dem emellan på riktigt godt familjevis.

Efter frukosten dröjde kungen ibland en stund för att språka; medan drottningen sedan i det lilla hörnrum — hennes »arbetsrum» — till hvilket kung Carl själf målat tapeten, läste och skref eller arbetade på en eller annan gåfva, var kungen ute på jakt, eller sysslade han med sin målning, utkastande på duken en landskapsstudie från de vackra omgifningarna.

Äfven den andra frukosten intog det höga paret utan uppvaktning och hade sedan oftast en liten arbetsstund tillsammans; under de senare åren sysselsatte de sig företrädesvis med de förut omtalade »Illuminated texts».

Strax före middagen brukade vanligen konungen och drottningen med sitt hof samlas ute på den s. k. stora verandan, och tiden fördrefs då under skämt och glada samtal.

Ibland hände det, att den inbrytande kvällen fann konungen i full fart med det rullande klotet i någon kägelbana vid de närgränsande villorna, då han själf ej minst ofta skrattade åt en »kringskuren kung» eller »hela bataljonen».

Aftonen tillbragtes dock oftast, när vädret så tillät, utomhus, stundom med en utflykt i vagn. Ofta var då en hel mängd af hofkretsen sammanpackad i en stor char-à-banc, hvari kung och drottning sutto innerst midt emot hvarandra; besök gjordes ibland i någon af de omgifvande villorna, eller också nöjde man sig med själfva åkturen, under hvilken berättelser och skämt lifligt växlade, »tonen var glad och afunden ringa».

Än oftare förde de båda forntida drakarne den kungliga familjen och dess omgifning ut på någon fiskarfärd i vikarne och sunden; någon gång, berättar en af kung Carls adjutanter, kunde det också hända, att de ljumma sommaraftnarne tillbragtes ute på någon gräsmatta eller mossbelupen häll vid Edsvikens sköna stränder, och att först mörkret jagade sällskapet på hemfärd efter sång och glam och intagen landtlig måltid — — —

»Calles Klimp» var den plats, dit kosan oftast styrdes.

Professor Boklund har bland sina papper efterlämnat ett blad, på hvilket han tecknat flyktiga konturer af kungens dra-

kar invid stranden och ett muntert sällskap hvilande i gräset nära därinvid. Såsom »förklarande täxt» har han skrifvit:

— — — »Den 23 juni på aftonen var jag befalld till promenad i båt, som lade till vid »Calles klimp». Utom kungen, drottningen och prinsessan Lovisa utgjordes sällskapet af hoffröknarna Horn och Sköldebrand, adjutanten grefve Tott, ordonnansofficern löjtnant Gyllenram, kammarherre Djurklou och jag. Aftonen var härlig och skön. Herrarne trakterade med allehanda historier, nationalvisor m. m. En med eftertryck serverad batalj levererades af samtliga sällskapet; vapnen bestodo af tallkottar, så att en och annan vid slutad manöver bar anständiga skråmor i ansiktet — kungen själf hade två i pannan.

Under tiden stärkte man sig med punsch, bischoff och kallskål; uppe på en höjd mellan stenar och träd hade lakejerna dukat till supé, den man liggande förtärde. Den största enkelhet, den innerligaste trefnad och munterhet rådde hela aftonen — kl. 1/4 på 11 voro vi åter vid slottet och åtskildes» — — —

Uti kung Carls skrifrum på Ulriksdal hänger ännu en tafla af Boklund, hvars motiv är hämtadt från en liknande aftonutflykt till samma ställe. (Se afbildningen å sid. 551.)

Vid stranden ligger drakskeppet med sin förgylda stäf, drottning Lovisa står just i begrepp att stiga ombord på detsamma, den lilla prinsessan håller på att plocka blommor mellan strandens stenar, mellan träden framskymta några af den medföljande uppvaktningen, kung Carl står i ljus sommardräkt och ljus hatt, rökande sin cigarr och blickande ut öfver fjärden, som öppnar sig och låter Ulriksdals slott synas på något afstånd.

Taflan är ett vänligt minne af »sommaraftnarne» på Ulriksdal.

Om kvällarne, tillbragta inomhus, berättar oss professor Dietrichson följande från det år, han såsom prinsessan Lovisas lärare var bosatt i närheten af det kungliga lustslottet och ofta tillsagd att infinna sig i familjekretsen:

»— — — Gent emot de sina lade kung Carl då i dagen hela sitt varma hjärtelag; det lyste fram i tusen smådrag af

älskvärd uppmärksamhet emot henne, som han alltid ärade såsom sitt lifs goda ängel, medan en för drottning Lovisa egendomlig skalkaktighet på det mest älskvärda sätt kunde göra dessa timmar ljusa och lyckliga; ty den stilla och allvarliga drottningen kunde mera än någon annan hängifva sig åt en uppsluppen och harmlös glädje; hennes talang att efterhärma andra drabbade emellanåt kanske litet väl mycket hennes omgifning, men i så fall godtgjorde hon genast detta genom otvetydiga bevis af hjärtlighet och välvilja.

Då kungen var i riktigt godt humör, började han ofta improvisera; eller också lades papperslappar med påskrifna ämnen i en hatt, och härpå blef hvar och en i kretsen, om hvilken man visste, att han kunde rimma ett hjärta med smärta, tvungen att improvisera, hvarvid naturligtvis många befängda sammanställningar uppstodo.

Drottningen föredrog däremot att skrifva franska bouts rimées, uti hvilket hon hade stor färdighet — — —.»

Mycket älskade hon också att fördjupa sig i tydningen af invecklade logogryfer och charader; hon till och med själf sammansatte sådana.

Kungens och hans gemåls välvilja och stora vänlighet emot alla, som stodo dem nära, hade äfven stort inflytande på hela omgifningen; en hvar af denna kände sig nästan såsom medlem af den kungliga familjen, och ehuru afunden emot någon mera »gynnad» naturligtvis här som öfver allt i världen emellanåt stack fram, fanns dock det stora föreningsbandet af gemensam kärlek till de personer, som voro medelpunkten i denna krets, ett så att säga gemensamt intresse, hvilket, för att tala med en person, som tillhört Carl XV:s hof, »gör, att ännu i dag, då man möter någon från dessa tider, hög eller låg, strålar en vänlig igenkännandets blick ut ur det allvarligaste öga.»

Det rådde framför allt en ton af glädtig enkelhet öfver både hemlif oeh hoflif, om man öfver hufvud taget kan använda det senare ordet i detta samband. Ty hofvets stränga etikett var bannlyst från sommarhemmet på Ulriksdal, och att få vara så enkel och rättfram han ville var här liksom på Bäckaskog den ej minst stora njutningen för kung Carl.

I sin ungdom hade han önskat, att han aldrig skulle komma att glömma »svensk enkelhet».

Och han gjorde det ej häller.

Han var enkel ej endast i sitt sätt att vara, utan i vanor, i klädsel, i mat och dryck.

Bättre än i den lysande uniformen skall säkert mången stockholmare minnas honom i den åtsittande lilla grå ytterrocken med den likaledes grå hatten käckt på sned och cigarren i mun eller också i den enklaste resdräkt.

Kung Carls smak för »sill och ofingrad potatis» är riksbekant; efter hvad det påstås, lär han äfven tyckt särdeles om svartsoppa och »kalfdans», tvänne rätter, hvilka ej serverades vid den kungliga taffeln. Under denna var han alltid mycket måttlig med hänsyn till rätternas antal och lät de flesta passera sig förbi.

Däremot gjorde han sig ibland underrättad om, när ofvannämnda favoriträtter förekommo i någon af de familjer, som voro närmare knutna vid hofvet och hvilka under somrarna hade sin bostad vid Ulriksdal.

Om det då t. ex. hos hans lifmedicus funnits svartsoppa till middag, kunde det hända, att en kunglig lakej sent på eftermiddagen infann sig med hälsning från kungen, »om det blifvit någon soppa öfver» och om han då kunde få den.

Som kungens svaghet för rätten var känd, fanns det värkligen oftast soppa öfver, och när kung Carl omsider kom — stundom ej förr än sent ut på kvällen — blef denna uppvärmd och af honom med stor belåtenhet förtärd.

Han tyckte också om, i fall någon ville bjuda honom på kalfdans, hvarför det ibland hände, att en liten portion af denna landtliga rätt skickades upp till frukosten en famille.

En dag, då han enligt sin vana var tidigt ute på promenad i Ulriksdals omgifningar, roade han sig med att klifva upp på ett gungbräde, som stod utanför köksfönstret till den villa, där en familj bodde, hvilken tillhörde den närmaste hofkretsen. Då han såg, att frukosten: sill och nykokt, oskalad potatis, var i ordning, ropade han leende och i bedjande ton in genom det öppna fönstret:

»Jag måtte väl kunna få ett par potatisar med!»

Husets fru sköt då hela potatisfatet bort till honom; stående på gungbrädet och gladt, språkande, åt han med god smak däraf.

Lika enkel visade sig drottning Lovisa.

Om höstarne tillhörde t. ex. svampplockning i skogarne de dagliga Ulriksdalsnöjena.

Ibland fördjupade sig drottningen med sin korg på armen in i skogen; mötte hon då något barn, gaf hon sig i samtal med detsamma, och fick hon då till svar ett »ja, söta moster», eller »goddag, söta moster», roade det henne ofantligt, och strålande berättade hon vid hemkomsten sitt »äfventyr», då hon också vanligen med egen hand tillredde den omtyckta och af henne själf anskaffade rätten.

Ofta såg man henne på borggården deltaga i sin lilla dotters lek, då denna, med en stor grå domestikdräkt utanpå klädningen, med ifver förehade »byggnadsarbeten» i sanden, liksom man också någon gång kunde få se dem båda sysselsatta med att kvista af grenar på träden utanför drottningens fönster[1].

---

[1] Den första jul, prinsessan Lovisa såsom Danmarks kronprinsessa tillbragte i detta land, sände hon till sitt kära föräldrahem gåfvor och julvärser i mängd.

Bland de senare fanns äfven nedanstående lilla vackra dikt, som särskildt skall hafva rört drottningen.

Den åsyftar just ofvannämnda episod liksom ock drottningens stora kärlek till Ulriksdal, dit hon äfven vintertiden under sin dagliga promenad i vagn eller släda ofta styrde kosan.

I värserna antydes äfven ett yttrande, som drottning Desideria fällt, då hon en gång från sitt fönster betraktade ett nordiskt yrväder: »Qu'avais-je á faire dans ce pays de loup?»

Dikten visar framför allt den innerliga kärleken mellan mor och dotter samt huru sant och helt denna senare förstod sin ädla moders hjärta och sinnelag:

I Svea land en drottning fanns,
Som undrade hvarför,
Långt bort från sommar, prakt och glans
Man trifvas bör?

Då stormen hven kring hennes slott,
Hon frågade förskräckt:
Hvarför i »vargens land» hon fått
Ett hem, en släkt?

Sent en afton på eftersommaren 1868 fick drottningen, just som hon stod i begrepp att gå till hvila, höra ljudet af en hvisselpipa från en ångbåt ute på Edsviken.

Utan betänkande skyndade hon ut åt sjösidan för att själf taga reda på, om ljudet kom från någon ångbåt, som i den mörka natten ej kunde finna sin väg.

Hon ropade med hög röst: »Hå, hå!»

Från sjön frågades då: »Hvarifrån kommer rösten?»

På dessa frågor svara kan
Vår svenska drottning nu,
Den *gåtans* lösning ock hon fann:
Hon trifves ju!

Till Ulriksdal i köld och snö
En längtan henne drar;
När knappt det bär, i vårens tö,
Ditut hon far.

Hon värmer månget hjärta kallt
Och noga *räknar* ut,
Hur det skall räcka till för allt
Till lifvets slut.

Hon *kvistar träden* på sin gård
Och däraf bränsle ger,
Hon tar den lilla i sin vård,
Som dignar ner.

Och mycket godt så *tyst* hon gör
Uti sitt nya land;
Hon vet, hvarför hon kom, hvarför
Till denna strand!

På glada minnen så jag tänker
Och skickar här
En liten julklapp, som jag skänker
Min moder kär.

Då uti Stockholm nu hos Eder
Är julefäst,
I tankarna jag också beder
Få vara gäst! — — —

»Från stora verandan på Ulriksdal — ligg stilla — lanternor komma strax!» blef drottningens svar.

På hennes befallning utställdes sådana längs sjöstranden, fartyget började plaska och lade lyckligt till vid Ulriksdals brygga.

Att följande dag emottaga befälhafvarens med stor förvåning blandade tacksägelse var för drottningen ett stort nöje.

Den person, som skildrat ofvanstående, berättar också, att hon hösten efter drottningens död for med samma ångbåt till Ulriksdal, hvarvid hon frågade kaptenen, om han kom ihåg denna tilldragelse.

Han svarade genom att visa den frågande sin journal, hvari hon läste:

»Den 23 augusti 1868: drottning Lovisa lots.»

Ännu flera liknande drag skulle kunna berättas, men de redan anförda vittna tillräckligt om konungaparets flärdfrihet och den nästan idylliska enkelheten i deras lif på Ulriksdal.

Äfven här samlade kung Carl ofta omkring sig en krets af valda vänner, bland hvilka, utom vid hofvet anställda officerare, funnos män med kända namn inom många områden af skön konst — målare, sångare, skådespelare m. fl. — och för hvilka kungen, gladast af alla, själf var värd.

Stundom firades en från någon sjukdom nyss återställd vän, stundom var det en födelsedag, som utkorade en eller annan till aftonens hedersgäst.

Denne hyllades då också med en särskild värsifierad skål — oftast en improvisation af den höge värden själf.

Så lyder t. ex. en dylik till Daniel Hwasser, nyss uppkommen från en svår sjukdom:

— — — — — — — — — — — —
Gamle juvenalen träder
Åter in i sluten ring — — —
— — — — — — — — — — — —
Nu välkommen, efter smärta
Kan du här få andas ut,
Nytt är rummet, men hvart hjärta
Klappar för dig, som förut.
Daniel, skål, ej Lethes bölja

Kan fördränka vänskapen!
Våra tankar jämt dig följa.
Gläds med oss! Gutår, vår vän!

Eller en födelsedagsvisa till Svante Hedin:

— — — — — — — — — — — — —
Denna natt är Svantes dag,
Åren dock ej trycka,
Hjärtats guld af äkta slag
Är hans största lycka —
— — — — — — — — — — — — —
Nog du känner oss igen
Juvenaler flera,
Bättre är ett handslag, än
Endast applådera!

»Stora matsalen» på Ulriksdal prydes med öfver dörrarna anbragta tänkespråk, valda af konungen själf:

Förgät icke din vän, då du glad äst.

Glad gäst dricker bäst.

Gammalt vin och gamla vänner må jag prisa.

Vakta dig för den färska drick, den sätter dig i tungsint skick.

Tänkespråken passade noga in i den sinnesstämning, som rådde i den här ofta samlade kretsen, i hvars midt kung Carl, strålande glad, höjde det skummande champagneglaset för att dricka vännerna till:

Här i denna flygel
Finns ej någon tygel,
Som kan glädjen återhålla
På vår samlingsdag.
— — — — — — — — — — — —
Bort med tomma griller!
Skål en hvar af er,
Som bland minnen gästat
Och som hoppet fästat
Vid en vänskaps långa framtid —
Glasen töm jag ber!

* * *

Det är gifvet, att kung Carl med sin starka motvilja för all stel högtidlighet skulle äfven i den officiella kungaborgen, Stockholms slott, förstå att gifva sitt mera enskilda lif en enkel och flärdfri stämpel.

Det var denna hans smak för enkla vanor, som förmått honom att till sin privatbostad välja den del af den vidsträckta slottsbyggnaden, som utgöres af den s. k. västra flygeln, alldeles afskild från det praktfulla slottets lysande salar och rika samlingar.

Den våning, han här bebodde, bestod af fjorton rum, visserligen låga, mörka och liggande mot norr, men ordnade med en smak och komfort, som gjorde dem synnerligt hemtrefliga, på samma gång som anordningarna äfven här visade den kunglige ägarens konstnärliga sinne.

I den anspråkslösa tamburen med träbänkar kring de boiserade väggarna, där ordonnanser af de i Stockholm förlagda regementena väntade på konungens uppdrag, syntes ständigt hjälpbehöfvande, hvilka i all tysthet fingo emottaga gåfvor från konungens handkassa.

Härifrån kom man in i biljardsalen, som på samma gång var rökrum. Till höger låg konungens privata bibliotek, med stora, bonade, af literära skatter fyllda ekskåp rundt omkring väggarna; till vänster adjutanternas och kammarherrarnes vaktrum, hvars väggar pryddes af Carl XII:s porträtt i olja samt af vapen, som svenska konungar burit, bland dem äfven Carl XII:s värja.

Adjutanternas vaktrum bildade entrée till konungens med vapen prydda salong.

Här inne mottog han vanligen deputationer, sändebud, statsråd, m. fl. Salongen var praktfullt ordnad. Från golf till tak voro väggarna betäckta med grupper af österländska och västerländska vapen[1], pansarskjortor, rustningar från den äldre och yngre medeltiden samt med genomskjutna, på tyska och ryska slagfält eröfrade fanor och standar.

[1] Dessa vapengrupper äro afbildade i tvänne större planschvärk: Collection d'armes de sa Majesté le roi Charles XV 1. Section Orientale. Paris.

Hans Majestät konung Carl XV:s vapensamling. II. Västerländska samlingen. Stockholm 1863.

Det var i denna salong kung Carl förvarade sin egentliga samling »reliker», vapen och annat, som tillhört Gustaf Adolf och Carl XII.

Från salongen inträdde man i ett orientaliskt rum, ordnadt som en härförares tält med hyenden och ottomaner, öfverklädda med randig tältduk.

Detta rum innehöll väsentligast pipor under vård af kungens piprensare, en storväxt neger.

Ännu ett par rum, och man befann sig i kung Carls arbetsrum, hans konstnärligt utstyrda atelier, den fristad, till hvilken han så gärna drog sig undan.

För att få lämplig dager voro detta rums väggar ljusgrå; staffliet stod midt på golfvet; emellan fönstret och spiseln hade det lilla svarta, pärlemorinlagda skrifbordet sin plats; på detsamma stodo ett skriftyg af silfver med flera betydligt nedbläckade pennskaft, porträtt af Carl XV:s gemål, dotter, son m. fl. samt den skriflampa af silfver, som man från Mynttorget kunde se lysa ofta till långt ut på natten; den sista vinter, kung Carl lefde, såg man den dock aldrig brinna senare än kl. 10.

Innanför ateliern var konungens sängkammare jämte ett entréerum, båda helt små och ytterst enkla.

I ett af rummets hörn stod den enkla släta, gustavianska mahognysängen med sitt omhänge af grönt ylletyg och sitt grå sidentäcke; bredvid den en stor, gammal länstol. Öfver chaiselongen tronade ett af Amalia Lindegren utfördt porträtt af drottning Lovisa, och vid sängens hufvudgärd hängde en fotografi af Oscar I, tagen efter hans död och visande hans af lidande tärda drag. Hvarje morgon och afton ville kung Carl hafva detta »memento mori» för ögonen.

Såväl sängkammaren som det mindre rummet pryddes för öfrigt, som i det föregående är nämndt, af byster och porträtt af personer, hvilka kungen räknade bland sina vänner.

Om den rättframhet, som äfven i kungaborgen rådde inom Carl XV:s familj, och om kungens eget vänliga sätt mot dem, som här erhöllo audiens, finnes mången skildring.

Det var ej ovanligt, att en eller annan uppvaktande infann sig så tidigt på morgonen, att hvarken kammarherrar eller adjutanter ännu voro uppe. Kung Carl tyckte nämligen

i allmänhet om folk, som steg tidigt upp, och såg hälst, att den uppvaktande undvek frack och hvit halsduk samt allt ceremoniellt tal.

I enlighet härmed uppträdde äfven vid ett tillfälle en norsk köpman, hvars berättelse om det emottagande, han rönte af kungen, vi här delvis återgifva:[1]

»— — — En vinterdag klockan 7,45 eller 8 på morgonen i mars 1869 befann jag mig, klädd i mina hvardagskläder, i förmaket utanför konungens privatvåning på Stockholms slott.

Jag såg endast till några soldater och en lakej, till hvilken jag lämnade mitt kort.

Konungen själf kom strax ut i de audienssökandes rum och tog mycket vänligt emot mig. Han öppnade själf alla dörrar till den följd af rum, vi hade att passera, innan han slog sig ner i sin målaratelier, där han tycktes hafva tillbragt morgonstunden med att måla. En ännu våt, nära nog fullbordad tafla, ett skogs- och sjölandskap från Sandviken vid Christiania, stod på staffliet — — —».

Sedan den besökande introducerat sig, tog kungen fram »ett praktexemplar af en bok, innehållande stora adliga vapensköldar ända från korstågens tid. Det var uppenbart, att han sökte efter ett samtalsämne. — — — Och det är ej häller så mycket att undra på, att konungen famlade efter en anknytningspunkt gent emot en person, som säger, att han »introducerar ett handelshus». Jag var hvarken målare, skald eller musiker, jag var icke universitetsman, ej en gång jordbrukare och framför allt icke militär — alltsamman fält, på hvilka den begåfvade monarken rörde sig med största lätthet — — —».

Efter att hafva skildrat ett längre samtal angående frimurarförhållanden fortsätter berättaren:

— — — »Kungen öfvergick därefter till att berätta om historiska tilldragelser med den lefvande detaljkännedom, som endast den kan hafva, hvilken har händelserna från allra närmaste håll.

[1] »Mina frimurareminnen» af —l—.

Han berättade om händelser från sin farfaders, Carl XIV Johans, och från sin faders, Oscar I:s, tid och lefnad. Dessa meddelanden, gripna direkt ur familjelifvet och från rådssalarne, voro ytterst spännande och intressanta att åhöra. Jag har aldrig träffat någon, som hade en så stor förmåga att berätta på ett fängslande sätt som Carl XV — — —. Dessa timmar, som förgingo i hans sällskap, stå oförgätliga för mitt minne — — —».

Paul du Chaillu berättar med liknande värme om sin första audiens hos kung Carl:

»— — — Tre eller fyra minuter före den tid, som var utsatt för mitt mottagande, befann jag mig vid den anspråkslösa ingången till konungens enskilda våning. — — — Jag frågade efter konungen; man öppnade en dörr, och jag befann mig i ett anspråkslöst bibliotek, där en biljard stod midt på golfvet. — — —

Jag hade knappast varit tre minuter där inne, förr än en enkelt klädd herre, som åtföljdes af två officerare, med snabba steg skyndade genom rummet, som om han haft mycket brådt om.

Han sade »god morgon» till mig, då han gick förbi, och försvann i nästa rum, hvars dörr tillslöts efter honom. Hans hälsning skedde så hastigt, att jag icke hann besvara den.

Officerarne kommo tillbaka och sade med en bugning: »Konungen är redo att taga emot herr du Chaillu.»

Därpå öppnade de dörren och förde mig till konungen, hvarefter de tillslöto dörren och lämnade mig ensam med monarken.

Carl XV kom emot mig.

Jag gick genast fram, men hann knappast buga mig, innan han sträckte ut handen emot mig och hälsade mig hjärtligt samt sade, att det mycket gladde honom att se mig i Sverge. Hans vänliga hälsning, hans öppna ansikte samt den fullkomliga frånvaron af all etikett i hans uppträdande gjorde, att jag instinktlikt och sympatiskt drogs till honom samt genast kände mig fullständigt obesvärad. — — —

»Låtom oss sätta oss!» sade kung Carl och pekade på en stol, som stod bredvid ett litet bord vid ett af de åt Gustaf

Adolfs torg vettande fönstren. Konungen tog plats midt emot och tog fram ett fodral ur fickan samt bjöd mig en cigarr. Då han fick veta, att jag aldrig i hela mitt lif rökt eller användt tobak i någon form, sade han, innan han tände sin cigarr:

»Besvärar röken er?»

»Icke det minsta», svarade jag.

»Jag är förvånad öfver», fortfor konungen, »att en resande som ni icke röker». »Ni vet ej, huru mycket ni går miste om», tillade han och utsände med detsamma ett rökmoln — — —.

Vi samtalade om Lappland och norra Sverge. »Jag har vandrat genom en stor del af Lappland[1]», sade konungen, »jag tycker om fotvandringar».

Därpå leddes samtalet på jakt, och han nämnde därunder tillfälligtvis, att han i hela sitt lif aldrig begagnat nattrock. Jag såg mig omkring i det låga, trefliga rummet, som innehöll en präktig samling antika saker, vapen och gamla rari-

[1] En äldre officer, som under längre tid var ordonnansofficer och adjutant hos Carl XV och som var denne följaktig under den resa, på hvilken han i sitt samtal med du Chaillu hänsyftar, har om denna färd meddelat några tillägg till hvad vi å sid. 112—117 berättat. Resan skedde till största delen på obanade vägar till fots eller till häst samt öfver 35 mil i roddbåt och föranleddes däraf, att kronprinsen-regenten *grundligt* ville lära känna denna försummade del af riket. Äfven lappmarkerna besöktes, hvarvid regenten tog kännedom om nybyggares och nomadiserande lappars lefnadssätt och lefnadsvillkor. — För att han skulle få säkra upplysningar om norrländska förhållanden, åtföljdes han under färden af hvarje läns höfding samt inom hvarje distrikt af dettas fogde och länsman. På grund af hvad Carl XV sålunda personligen såg och inhämtade, kom han till den öfvertygelsen — hvilken han lifligt omfattade — att det såväl i politiskt som militäriskt och ekonomiskt hänseende vore högst önskligt, att denna stora del af landet koloniserades och blefve mera befolkad och uppodlad; han omfattade ifrigt den tanken, att de af landets barn, som ville emigrera, skulle, understödda af staten, slå sig ned i Norrland och där inom sitt eget land vinna den framtid, som de nu sökte på andra sidan oceanen. Detta skulle ske med tillhjälp af den myckenhet kronojord, som finnes i Norrland. Efter resans slut utarbetade han själf i detalj ett förslag, hvari han utgick från den synpunkten, att å ouppodlade och obebodda, men dock beboeliga statens domäner i Norrland militärkolonier skulle bildas. Soldaterna i dessa kolonier

teter, samt bad om tillåtelse att på närmare håll få betrakta dem. »Gärna», lydde svaret. Han syntes vara mycket intresserad af att visa dem och omtalade många dyrbara, af honom samlade föremåls historia — — —».

Huru kung Carl visade den nordamerikanske författaren sina samlingar på Ulriksdal, är redan i det föregående berättadt.

En liten interiör från den kungliga familjens lif mera i »hvardagslag» meddelas äfven af förutnämnde norrman.

Vi hafva redan i korthet skildrat en kvällstund på Ulriksdal; må det därför tillåtas oss att återgifva dennes berättelse om en familjesupé på Stockholms slott.

Den norske köpmannen hade blifvit inbjuden att tillbringa en afton »en famille». Af en adjutant ledsagades han till en sal i slottets »bel-étage», där den kungliga familjen, konungen, drottningen och prinsessan Lovisa, redan var tillstädes jämte några hofvet tillhörande personer.

— — — »Konungen presenterade mig för drottningen, prinsessan och grefvinnan Piper. — — — Drottningen frågade mig, hvilket intryck jag fått af Stockholm, och för öfrigt föll samtalet på Norge och på Ibsens senaste arbete — — —.

Under samtalet iordningställdes af några lakejer supén på två intill hvarandra ställda spelbord, som rent af försvunno i den stora salen

skulle idka jordbruk och boskapsskötsel med tillhjälp endast af familjen, och då sönerna i dessa soldatfamiljer uppnått 21 år, skulle de enrolleras till krigstjänst, såvida de därtill voro dugliga. Soldaterna skulle af staten och utan lösen erhålla behöflig jord och byggnadsmaterial. Nybygget skulle ständigt vara skattefritt.

Truppförbandens skyldighet skulle vara att mot infall af främmande krigsfolk försvara landet och gränsen — på samma gång äfven familj, hus och härd — till dess Norrlands reguliera krigsstyrka hunnit uppmarschera. Reguliert artilleri skulle vara förlagdt i Norrland för att vid behof genast uppträda. Militärkolonierna skulle sålunda i tidernas längd kunnat komma att utgöra ett pålitligt uppbåd, en utpost för våra nordligaste gränser. — Denna af Carl XV så lifligt omfattade plan kom dock aldrig till utförande; den strandade emot den åsikten, att tiden för densamma icke vore lämplig och ej häller ännu inne.

Ett praktiskt resultat af resan var en skogsstyrelses upprättande i Norrland.

Innan vi placerade oss vid borden, kom prinsessan fram till mig och frågade, om jag behagade té eller öl. Jag var naturligtvis tacksam för té, hvarpå prinsessan gick bort till tébordet — ett godt stycke ifrån mig — och slog i en kopp, som hon bar till mig på en bricka, följd af öfverhofmästarinnan, som serverade mig grädde och socker. — — —

Vid det lilla bordet fick jag plats midt emot drottningen med prinsessan vid min sida.

Jag antog, att det nu skulle komma en ganska lukullisk supé på högheternas bord, men detta var en helt och hållet felaktig beräkning af mig. Allt hvad jag kunde uppdaga var »norsk sill», en karott med oskalad potatis — antagligen för att slippa att äta dem, sedan de varit i beröring med de kungliga lifkockarnes fingrar — bröd, smör, ett stycke ost och en karaffin sherry, som ingen rörde. Voila tout! Ingen lakej tillstädes. Helt och hållet entre nous.

Majestätet förság med egen kunglig hand min tallrik, han tog bokstafligen potatisarne i näfven — skalen voro ju på — och langade dem öfver bordet ner på min tallrik.

Att ge mig in på potatisskalning var för mig — såsom icke svensk — både något så öfverraskande och något så originellt, då det förekom vis à vis drottningen, med prinsessan till min bordsdam och med konungen som en vänsäll värd, att jag försiktigt sköt upp handlingen, till dess jag fick se, att högheterna värkligen grepo sig an med samma sak.

Denna enkla aftonmåltid kunde icke annat än göra ett vida mer storartadt intryck på mig, än de finaste rätter skulle hafva åstadkommit.

Hvilket exempel för folket var ej denna enkelhet, och hur tilltalande ädel var ej denna rättframma vänlighet, som ej var förenad med någon nedlåtenhet.

Samtalet kan jag nu efter många års förlopp ej mera påminna mig, men det gick helt och hållet fritt och obesväradt som i hvilken bildad familjekrets som hälst. Än talade den ene, än den andre, man skrattade och skämtade, så att äfven jag ofrivilligt blef indragen i konversationen med mina yttranden, hvilka de kungliga för öfrigt också framkallade genom direkta frågor — — —».

Äfven denna skildring gifver en tilltalande inblick i Carl XV:s hem med dess rättframma förtrolighet och lugna familjetrefnad — ett värkligt hem, vare sig det inrymdes i den svenska kungafamiljens officiella boning eller i det mera anspråkslösa lustslottet vid Edsviken.

4.

en lyckliga tiden i kung Carls och hans drottnings lif nådde sin höjdpunkt — kanske äfven sin slutpunkt — i och med prinsessan Lovisas bröllop i juli 1869.

Kung Carl tycktes för en kort tid hafva förgätit den dödsdom, han några veckor förut erhållit under sitt vistande i Göteborg. Han var under bröllopstidens fästligheter visserligen upprörd, men dock åtminstone skenbart glad och lycklig.

Den 8 augusti på aftonen lämnade kronprinsessan Lovisa såväl sitt barndomshem vid Ulriksdal som sin födelsestad; föräldrarne följde henne ett stycke på väg för att vid en järnvägsstation i närheten af hufvudstaden säga den älskade enda dottern ett sista farväl och sedan återvända till det tomma hemmet[1].

Det var en sällsam stillhet, som efter de bullrande bröllopshögtidligheterna utbredde sig öfver Ulriksdals slott och dess omgifningar.

Kung Carl saknade sitt barn och gick ständigt i svårmodiga tankar, och drottningens vänsälla lynne led äfven under det tryckande tungsinnet.

Allt tyngre och tyngre skockade sig sorgedagar omkring Sverges konungapar.

Kung Carl hade, då han så omsorgsfullt prydde och ordnade sitt Ulriksdal, äfven det mål i sikte, att detta deras gemensamma älsklingshem skulle bli hans gemåls enkesäte.

Han visste, att han bar döden inom sig och anade ej, att det var han, som skulle öfverlefva henne, så mycket mindre som hans hälsa från denna tid hastigt försämrades. Han hade bokstafligen aldrig mera någon hälsodag.

[1] Å närmast följande sidor lemnas porträtt af kronprinsessan Lovisa af Danmark samt hennes barn efter senast tagna fotografier.

Carl XV:s barnbarn. Prins *Christian*, f. 1870.

Carl XV:s barnbarn. Prins *Carl*, f. 1872.

I början af året 1871 yttrade sig sjukdomen såsom ytterst smärtsam och farlig bindväfsinflammation i ena benet, och han var nödsakad att för en längre tid intaga sängen.

Under denna tid vårdades han trofast af sin gemål, hvilken — utom af all kvalfull ångest att mista honom — äfven var nedtryckt af sorg öfver sin kort förut aflidna moder. Hennes egen hälsa hade dessutom lidit af en svår och kall vinterresa öfver Bälterna på hemvägen från moderns dödsbädd i Haag, och det gör ett djupt vemodigt intryck, då man läser de ord af längtan till hemmet, hon under sin bortovaro skref:

»— — — Quelle joie ce sera d'embrasser le 28 la famille à Amalienborg[1] et le 29 de mettre pied à terre dans ma chère Suède et le 30 de me retrouver dans mes chambres! Det blir godt! — — —»

Det var dock allt annat än lugn och glädje, som väntade henne.

I samma mån som konungens hälsotillstånd, ehuru ytterst långsamt, blef något bättre, aftogo hennes krafter.

En ny förkylning, ådragen under bevistandet af ett bröllop inom hofkretsen, kastade henne ned på sjukbädden. Den 13 mars, årsdagen af hennes sons död, hade hon gjort sin sista korta utfärd i vagn; och dagen efter måste hon intaga sängen, angripen af lunginflammation.

Då hon började ana fara för sitt lif, yttrade hon: »Det har förefallit mig under konungens sjukdom, som om han och jag skulle dö på samma gång.»

Hade hennes medfödda blyghet förut hindrat hennes kungliga väsen att komma till sin rätt, så var nu all försagdhet liksom bortblåst. Ansikte mot ansikte med döden försvann allt det, som så att säga hindrat hennes väsen att lysa fram i hela dess inneboende skönhet. Hög, klar, med ej endast kunglig, utan med sant kvinnlig värdighet låg hon på sin dödsbädd, och med lugn såg hon döden komma.

Ett ord af allvar och maning, af vänligt tack, af kärleksfullt farväl hade hon för en hvar, sina tjänare, sin omgifning, sina närmaste, främst för sin gemål och sina barn.

[1] Det danska kronprinsparet med deras då endast några månader gamle son prins Christian.

kronprinsen och kronprinsessan af Danmark, som vid underrättelsen om hennes sjukdom hastat till hennes sjukbädd.

Och döende bekände hon frimodigt:

»Nu skall jag säga min tro; den har varit på Gud och min Frälsare, och det är denna tro, som har hjälpt mig i nöd och bekymmer.»

Hennes sista ord voro riktade till den, hon älskat högst på jorden, till kung Carl:

»Je suis entre le ciel et la terre — tout est fini — encore un baiser!»

»Roi — roi» — voro de sista ljud hennes läppar framstammade.

Blek, förkrossad, sjuk till kroppen och förtviflad i själen satt han vid hennes sida, kysste hennes bleka panna och emottog hennes sista suck.

Den 30 mars 1871 var drottning Lovisas dödsdag.

Prinsessan Eugenie har uti ett bref af den 11 april 1871 till domprosten Wieselgren vackert framställt en skildring af drottning Lovisas död:

»— — — Den 14 mars på min moders födelsedag insjuknade drottning Lovisa hastigt i hufvudvärk och hosta, och måste hon afstå ifrån sitt löfte att bevista den familjemiddag, som ägde rum samma dag kl. 5 e. m. hos enkedrottningen.

Familjekretsen blef sålunda fåtalig omkring min moder, enär kungen, drottningen och min bror August saknades.

Ända från den dag hon sjuknade till den 19 mars gjorde den ömma, allt försakande gemålen allt sitt till för att, ehuru sjuk och svag, dock några stunder kunna sitta hos sin sjuke make, hvilken den 16 mars orkade ligga ofvanpå och som, klen och svag, mer än väl behöfde hennes hjälp.

Men den 19 mars sveko henne krafterna, som redan under kungens långa, svåra sjukdom voro medtagna, och en försvårad upphostning, som mattade henne dag och natt — — — nedlade henne på sjuksängen från hvilken hon ej mera skulle stiga upp. Lifmedicus Vincent Lundberg och lifmedicus Edholm skötte den kära patienten; den 24 mars begärde dessa läkare att få taga råd och hjälp af den berömde professor Malmsten, då en betänklig förtätning inträdt i den ena lun-

gan; dock syntes ännu intet lifsfarligt vara vid handen, då ingen feber visat sig.

Med få undantag var drottningen redig, men på grund af kraftlöshet igenkände hon oss ej alltid vid våra besök. Den 26 mars, på söndagsaftonen, försämrades tillståndet hastigt, då feber, 110 slag, påkom, och upphostningen blef svårare.

Stor blef då kungens och allas vår oro!

Läkarne gjorde allt, hvad i mänsklig ofullkomlig makt stod för att hämma det onda; de satte stora kar med kokhett vatten omkring hennes säng och lade i vattnet glödgade järnlod, så att den sjuka låg som i ett ångbad, allt i hopp om att uppmjuka slemmet och underlätta upphostningen, men förgäfves. Herrans heliga vilja åstundade det annorlunda.

Den 28 mars på aftonen anlände de unga tu från Köpenhamn, efterskickade medelst telegram, och igenkändes barnen af den sjuka, som hjärtligt hälsade dem välkomna och yttrade — — — »att dottern nu såväl behöfdes för sin fader».

Kungen orkade blott korta stunder sitta vid den sjukas säng, dit han släpade sig, stödd på en käpp och på lifmedikus Edholms axlar; men den sjuka blef alltid så upplifvad däraf och orkade alltid tala en stund med kungen, trots sitt svåra bröstlidande, som ofta kom henne att jämra sig stundtals.

Den 29 mars på aftonen, då vi lämnade den sjuka, var den ena lungan liksom litet friare, så att vi började hoppas på någon förbättring i sjukdomen. Men på morgonen den 30 mars kl. 3 kom det ilbud efter oss alla, att dödsarbetet tycktes hafva begynt, hvarför vi, så fort sig göra lät, skyndade dit; vi voro redan kl. $^1/_2$ 4 alla af familjen (utom de små prinssarne) utan undantag samlade vid dödsbädden.

Den döende sade då helt högt: »det är snart slut», och »stackars fader, stackars syster» (tänkande på dem i Holland).

Vid daggryningen, då Carl kom fram till den döende gemålen och, kastande sig på hennes säng, blandade sina snyftningar med våra, utropade hon: »Carl, tänk på din själ och beträd den rätta vägen, så slipper du de mörka nätterna! Jag dör i tron på Christi blod och syndernas förlåtelse», och vändande sig till oss *alla* uttalade hon med klar, tydlig röst de

mest hjärtliga tacksamhetsord till moder, dotter, måg, syskon och tjänare. Blott snyftningar förmådde svara henne.

Hon bad äfven så mildt och ödmjukt Carl förlåta henne alla de gånger hon uraktlåtit, hvad hon bort göra, och tackade honom i hjärtliga ordalag för alla de år de vandrat hand i hand tillsammans.

Öfverhofpredikanten Rundgren var två gånger inne i sjukrummet, hållande en kort bön, och till sist upprepade härtiginnan Sophie samt kronprinsessan af Danmark böner utantill, på hvilka den sjuka lyssnade med uppmärksamhet. Jag höll ofta den döendes hand i min, men förmådde blott bedja tyst. 5 minuter, innan hon drog sin sista suck, talade hon ännu redigt och med klar stämma. — — —

Min moder, som flera gånger svimmat af vid dödsbädden, svimmade åter af uppe hos kungen, dit vi alla begifvit oss, sedan den kära, afhållna Louise upphört att lefva, och då måste hon bäras hem i kungens bärstol afdånad. — — —

Kungens konvalescens går långsamt, och är han mycket nedböjd. Om fredag hoppas vi dock, att han skall orka att börja hålla statsråd. Skärtorsdag gingo vi syskon och kronprinsens till nattvarden hos kungen. Det var en gripande stund. — — — Sedan gingo min unga svägerska Thérèse och jag att se den kära döda systern, hvilkens anletsdrag voro sig så lika; hon såg så förklarad och fridfull ut! Tacksamhet och välsignelse öfver hennes minne! — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — —»

Kungen var nedböjd — kungen var förkrossad — det är vittnesbördet af alla dem, som i denna pröfningens stund stodo den sjuke kung Carl nära.

Lika uppriktig som hans tillgifvenhet varit för sin gemål, lika uppriktig var hans sorg, då hon för alltid lämnat honom.

Och denna sorg drabbade honom så mycket hårdare, som han just vid den tiden, bruten af egna svåra lidanden, kanske mera än någonsin var i behof af hennes kärlek och stödjande arm.

Hennes död var för honom ett krossande slag, efter hvilket han aldrig hämtade sig.

Carl XV:s barnbarn.

Prinsessan *Thyra*, f. 1880. Prinsessan *Louise*, f. 1875. Prinsessan *Ingeborg*, f. 1878.
Prins *Harald*, f. 1876.

På hennes dödsdag nedskref han i sin dagbok några rader, i hvilka han uttalar sin smärta:

— — — — — — — — — — — — — —
Så hvila lugnt, du väsen kära,
Ditt minne härska skall hos mig;
Din godhet var en sannings lära,
Den solbelyste trofast alltid dig.

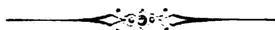

Kronprinsessan Lovisa af Danmark.

Prinsessan *Dagmar*, f. 1890. Prins *Gustaf*, f. 1887.

Lik vinden var din suck, den sista,
Ett eko från ett bättre fosterland.
Jag sörjer, klagar, dig för evigt mista
Och endast kyssa få din kalla hand.
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —

I drottning Lovisas nya liksom i hennes gamla hemland runno många tårar öfver hennes bortgång, och varma välsignelser följde hennes minne.

5.

n af de sista tilldragelserna i Carl XV:s enskilda lifs historia är den tanke på ett andra giftermål, som han — åtminstone under en kort tid — omfattade.

En utförlig skildring häraf förekom uti prässen 1883. De uppgifter, på hvilka denna stöder sig, äro af en fordom högt lysande, nu i utlandet afliden svensk ädling och statsman meddelade en i Paris bosatt svensk man, hvilken efter dessa skrifvit den väl skandalösa skizzen.

Säkert är, att liksom »källan» torde få betraktas såsom mindre tillförlitlig, så är ock själfva skildringen, ehuru i hufvuddrag sann, i många delar snedvriden.

Alla rykten om äktenskap, hvarom talas i nämnda artikel, emellan konung Carl XV och vare sig prinsessan Thyra af Danmark eller prinsessan Beatrice af England äro gripna ur luften.

En rysk storfurstinna var däremot — om vi ej misstaga oss på initiativ af dåvarande svensk-norske ministern i Petersburg, O. Björnstierna — föreslagen till hans andra gemål; ofvannämnde minister medförde storfurstinnans porträtt till Ulriksdal, dit han var inbjuden på en veckas sejour, och det hade till och med varit tal om hvilka personer skulle följa kungen på en möjlig resa till Ryssland.

Men hela förslaget gick om intet på grund af konungens obenägenhet; hans sinnesstämning var då ingalunda sådan, att den tillät allvarsamma giftermålstankar.

För sista gången uppdyker nu bredvid honom Demirgians mörka gestalt, nu som alltid till hans skada.

Det var nämligen Demirgian, som var själen uti och upphofsmannen till planen rörande det tilltänkta giftermål, hvilket var så till vida på väg att förvärkligas, som hemliga underhandlingar därom redan voro af desse inledda, detta senare till och med innan konungen själf fått del af förslaget.

Tanken på ett nytt äktenskap skulle säkert aldrig ens hafva vaknat hos kung Carl, om den ej ingifvits honom utifrån; han var i självfva värket helt likgiltig för densamma, och denna likgiltighet var också hufvudanledningen till, att saken — beklagligt nog — under någon tid fick fortgå.

Att så skedde, kan naturligtvis med all rätt och af mer än ett skäl klandras; men förgätas bör ej, att kung Carl härvidlag icke tog något initiativ; han lät sig visserligen till en tid ledas af den sydländske intrigören, men hans ursäkt är, att han under det sista året af sitt lif ej mera var den samme som förr; ehuru hans själslif aldrig blef förslappadt, var dock hans energi bruten liksom hans kroppsliga hälsa.

Det var på våren 1872, som Demirgian till konungen framställde förslag om dennes giftermål med den polska grefvinnan Graciosa Grazyncka.

Den självgjorde underhandlaren hade förut på egen hand och utan konungens vetskap förvissat sig om den föreslagna brudens samtycke.

Denna, som ingalunda hade något emot att blifva Sverges och Norges drottning, var, oaktadt sitt polska namn, dotter af Victor Emanuel.

Hon var intagande, intelligent, tjuguårig och af ett fullkomligt klanderfritt rykte; därtill ansågs hon ägarinna af en förmögenhet af sexton millioner francs[1].

Detta senare hade, så sällsamt det än kan låta, en viss

[1] Att det var den polska grefvinnans rikedom, som föranledde Demirgians ifver i denna sak, kan man taga för alldeles gifvet; han hade nämligen af henne och hennes familj skaffat sig en i laga form affattad förbindelse på en million att betalas såsom »kommissionsarvode», så snart äktenskapet var afslutadt. — Den unga grefvinnans förmögenhet var emellertid, efter hvad vi från säker källa sport, högst betydligt öfverdrifven; den bestack sig i bästa fall till kanske en eller annan million. Äfventyraren hade sannolikt länge fått vänta på sitt arvode.

invärkan på kung Carl, hvilken in i det sista — och då med ifrigare åstundan än någonsin förr — drömde om att få medel till förvärkligandet af de planer, han i sitt hufvud hvälfde rörande sitt kära Stockholms förskönande.

Den tilltänkta gemålens millioner skulle sätta honom i stånd härtill — en visserligen fantastisk, men dock skäligen oegennyttig plan.

Den förnämsta anledningen, hvarför kung Carl värkligen lyssnade till Demirgians plan, var dock den, att han emot slutet af sitt lif ännu mera än förut bittert sörjde öfver att den krona, som han kände skulle inom kort glida af hans hufvud, ej kunde komma att öfvergå till hans *egen* ättling[1], och att han i ett nytt giftermål tänkte sig en möjlighet till realiserandet af en länge närd åstundan i denna riktning.

Att denna giftermålstanke i någon mån fick insteg hos honom, kan föröfrigt förklaras däraf, att han ännu tidtals trodde och hoppades på ett om än ej varaktigt tillfrisknande.

Hans afskedsyttranden till flera personer, innan han for till Aachen, antyda bestämdt detta.

Han talade med dem lifligt om, hvad han skulle göra, då han kom hem igen, huru han skulle inspektera sina nybyggnader vid Bäckaskog o. s. v. Sålunda sade han äfven bland annat till professor Malmström, att han till hösten skulle sluta den tillsammans med denne påbörjade taflan —

[1] Ett rykte, som varit synligt i ett prässorgan, har berättat, att Carl XV efter sin dotters förmälning med danske kronprinsen och på grund af sin önskan att, då han ej ägde en manlig arfvinge, jämte Danmarks krona äfven se Sverges och Norges på hennes hufvud skulle hafva gjort »försök att få riksdagen till att ändra den grundlagsparagraf, som förbjuder tronföljdens öfverflyttande direkt på kvinnolinjen», men att detta försök »ej ledde till något resultat».

Ett »försök» i denna riktning gjordes visserligen vid *1862* års riksdag — ej af kung Carl, utan af en representant af bondeståndet, landtmätaren Gross, hvilken inlämnat motion om den ändring af successionsordningen, att Carl XV:s dotter måtte ärfva tronen, därest H. M. skulle afgå utan manliga bröstarfvingar, hvilken motion af konstitutionsutskottet utan diskussion enhälligt förkastades.

Men huru man fått bondeståndsledamoten Gross' motion af år 1862 att bli ett Carl XV:s »förslag» år 1869 eller ännu senare, är svårbegripligt.

»Vid skogsbäcken», — att han längtade komma hem och åter taga itu med sin målning m. m.

Och ännu under första tiden af hans vistande i Aachen sade honom hans läkare därstädes, doktor Reumont, att han åter skulle bli frisk; med något af sin gamla lifligbet omfamnade han vid detta tillfälle en af de närvarande och utropade:

»Hälsa dem då där hemma, att jag ännu en gång kommer och skall regera med dem!»

Detta antyder klart, att han själf hoppades på en förbättring, och att han stödde sin giftermålsplan på detta hopp. visas vidare bäst däraf, att han, så fort han kände sina krafter aftaga och detta hopp försvinna, *själf utan någon som hälst yttre påtryckning och långt innan han lämnade Aachen* gjorde slut på förhållandet, om man ens kan kalla det så; den skugga, hela denna sak skulle kunna anses kasta öfver minnet af kung Carls sista dagar, måste betydligt ljusna vid detta faktum.

Konungen sammanträffade nämligen *aldrig* med den föreslagna bruden, hvilken enligt den anonyme författaren af den skildring, vi förut omnämnt, skulle under konungens vistande där hafva besökt Aachen, hvarest hon två eller tre gånger skulle hafva gjort en promenad i vagn förbi konungens fönster, där denne då säges hafva visat sig.

Detta är fullkomligt gripet ur luften.

Grefvinnan Grazyncka var *aldrig* i Aachen under konungens vistande därstädes, och personligen såg han henne således icke; något besök af Demirgian ägde lika litet rum. Ej häller träffade någon af konungens förtrogne dessa båda personer i Köln, såsom det äfven påstås.

Alla slika uppgifter äro — enligt hvad vi från säkraste källa veta — alldeles osanna.

Demirgian telegraferade visserligen en gång från Stockholm, där han befann sig, till konungen och frågade, om denne önskade hans närvaro, men han afvisades[1]; kung Carl såg honom aldrig mera, och hvad bättre är, han ägnade honom aldrig mera någon tanke; Demirgian nämndes aldrig mera af ho-

[1] Se sid. 45—46 detta arbete.

nom; dennes roll i Sverge var slut och hans inflytande öfver konungen för alltid brutet[1].

Det sista kungen sporde rörande grefvinnan Grazyncka, var ett chiffertelegram[2], som han på indirekt väg erhöll från familjen *tre veckor*, innan han lämnade Aachen, och ungefär samtidigt med att den tillfälliga förbättring af hans hälsa, som ägt rum under första tiden af hans vistande vid kurorten, afbröts genom ett häftigt sjukdomsanfall.

Till följd af att nyckeln till chiffern lämnats hemma, kunde telegrammet emellertid ej lösas.

Det innehöll dock några slutord på franska, som antydde ett den polska familjens förestående besök i Aachen; detta ville kung Carl under inga villkor tillåta; han afbröt därför omedelbart efter telegrammets ankomst och på grund af sin försämrade hälsa hvarje förbindelse med denna familj, och han ville från denna stund aldrig mera ens höra talas om denna giftermålshistoria.

Den hade härmed för honom nått sitt slut.

Uppgiften att kung Carl omedelbart före sin afresa från Aachen låtit meddela sin »blifvande» brud, att han reste hem »för att tillkännagifva sin förmälning», är sålunda det mest elakt falska af alla de rykten, som cirkulerat angående denna sak.

Flera veckor, innan Carl XV lämnade Aachen, var hans enda tanke och önskan att komma hem *blott för att få dö* där.

Men ehuru kungen för sin personliga del redan efter endast ett par veckors vistande i Aachen slagit bort hvarje

[1] Demirgian sökte efter detta fullständiga nederlag vinna ny position i Frankrike, hvarest vid denna tid arbetades på åstadkommandet af en legitimistisk restauration.

Han misslyckades emellertid äfven häri, blef vansinnig och dog på ett dårhus i Marseille 1875.

Grefvinnan Grazyncka blef gift i Paris, där hon äfven var bosatt.

[2] Detta telegram var icke undertecknadt af henne eller af någon hennes närmaste. En för kungen obekant person, Olozaga, afsände detsamma från Paris, dit svaret också på kungens befallning sändes.

tanke på det ifrågasatta giftermålet, fick saken dock ett efterspel.

Ty oaktadt konungen själf hållit planen hemlig, därtill möjligen drifven af en inre tvekan eller någon aning om att den skulle kunna stranda på motstånd i Sverge, blef den dock ganska känd i hans land samt väckte där stort och icke gladt uppseende.

Medan konungen, utan att lyssna till de varningar och föreställningar, som gjordes honom af den vän, han invigt i förtroendet, ännu lät sig behärskas af Demirgians förespeglingar, hade han nämligen genom d. v. svensk-norske ministern i Rom vändt sig till Victor Emanuel för att genom hans bemedling få den polska grefvinnan upphöjd till spansk furstinna, hvilket så mycket lättare troddes kunna ske, som Victor Emanuels son, konung Amadeo, då satt på Spaniens tron.

Den svenske ministern, till hvilken konungen vändt sig såsom privatvän och ej officiellt, var af denne ålagd den strängaste tystnad; och kung Carl hade i tillit till honom dels såsom personlig vän, dels såsom en man af ära delgifvit honom sitt förtroende.

Denna konungens tillit blef ej häller sviken; men genom de förhandlingar, som sedermera fördes mellan den italienske konungen och hans son, konungen af Spanien, och dennes regering, fick svensk-norske ministern i Madrid höra talas om giftermålsplanen, hvarpå han, utan att tro ryktet därom, rapporterade det till utrikesdepartementet i Stockholm.

Här togs saken emellertid ytterst allvarsamt; flera högt stående personer fingo del af densamma och resultatet af öfverläggningarna blef, att excellensen Adlercreutz, konseljens främste man, skref till kung Carl ett långt bref med föreställningar om den olycka, ett dylikt giftermål skulle kunna draga öfver landet, och om de förvecklingar, som skulle kunna uppstå.

Om kung Carl erhöll detta bref är ej kändt, ej ens af den svenska omgifning, som under hans sista sjukdom dagligen var i hans närhet. Den af hans vänner, som hade förtroendeuppdraget att dagligen emottaga hans post, såg aldrig något bref från excellensen Adlercreutz. Säkert är blott, att

Kung Carl från hans sista år.

kung Carl aldrig talade därom med någon människa; brefvet, som han — om det rätt framkommit — bort erhålla *omedelbart före* sin afresa från Aachen, skulle i alla händelser icke längre haft någon betydelse för honom; hela giftermålsplanen var, som sagdt, då redan för öfver *tre veckor* sedan för honom död, och just detta gifver oss anledning att tro, att Carl XV förstört brefvet, enär det under de inträdda förhållandena var utan all vikt.

Man hade sålunda i Sverge kunnat spara sig både oro och besvär.

* * *

Det återstår oss nu endast att i korthet yttra några ord om kung Carls sista sjukdom och död.

Ifrån den dag, då han på resa från konstnärsmötet i Göteborg 1869 under långa timmar ensam i sitt sofgemak kämpade mot intrycket af det bedöfvande slag, som den af läkaren afkunnade dödsdomen innebar, var hela hans återstående lif en fortsatt långsam dödskamp, trots det förut nämnda då och då uppblossande hoppet om tillfrisknande.

Under denna tid blef han allt mer och mer allvarlig och svårmodig.

Lika vänlig och hjärtlig emot sin omgifning som förr, tyckte han dock ej mera om att i sin närhet höra det forna glada skämtet, hvari han i sin hälsas dagar så gärna deltog; det tungsinta och lidande draget i hans ansikte framträdde då ännu skarpare än äljes.

En författare har en gång utropat till regenterna: »Tunga äro dina steg — räknade äro de ock! Täck ditt öga med handen och begrunda!» —

Dessa ord framkalla liksom bilden af kung Carl under hans sista dagar: »onaturligt afmagrad», matt, sittande i sin hvilstol, med dödens stämpel öfver de tärda dragen och, såsom han brukade, täckande ögonen med handen, försänkt i mörka tankar.

Dyster och tungsint, men aldrig knotande, aldrig otålig!

Då han hunnit sätta sig in i tanken på en annalkande död, var det ej häller förtviflans dofva resignation, åt hvilken

han öfverlämnade sig; han var långt mera uppfylld af sorg öfver sig själf i ödmjukt erkännande af den självförvållade olyckan, och af en nästan lugn undergifvenhet, stämplad, som vi förut nämnt, af en varm religiös tillförsikt: hvad som i detta hänseende visserligen bott i hans hjärta, men kanske mera outveckladt och utan att öfva något kraftigare inflytande på hans yttre lif, blef nu i plågans och smärtans dagar för honom den uppehållande makten; under sina sista år och in i sin sista stund omfattade han långt innerligare och starkare än förut tron på Guds kärleks nåd, på förlåtelse för synd och brist och på ett lyckligare, bättre lif efter döden.

Tanken på, huru detta lif skulle kunna gestalta sig, fyllde honom stundom med undran, och han talade gärna därom med den vän, han hälst hade i sin närhet.

Ibland framskymtar i hans bref och yttranden den fantastiska tron på människosjälens vidare utveckling uti andra »bebodda världar». Så talar han på dödsbädden i ett afskedsbref till en vän om ett återseende »i Sirius eller bland dessa stjärnvärldar, där vi samfälldt skola lofva Gud».

Det var, med få ord, en orubblig tro på försoning och på själens odödlighet, som gaf honom det sällsynta modet och lugnet i dödsminuten, hvilka under hans sista stunder förlänade honom en sann och ädel storhet.

Fruktan för döden kände han aldrig.

»För grafven rädes jag icke», skref han en gång redan som ung uti en dagbok. Men däremot grämde det honom, att han måste dö utan att få se sin käraste dröm förverkligad, utan att hafva »varit i fält».

Döden på slagfältet hade otvifvelaktigt föresväfvat honom såsom den mest ärofulla.

Under hösten 1871 skref han i ett bref angående sitt tillstånd, som då ansågs lifsfarligt:

»Jag har aldrig varit mindre rädd för den (döden) än nu, ehuru jag icke tror, att mitt timglas har runnit ut, ty jag har ej varit i krig, och det är först där min aning säger mig, att den skall inträffa — — —».

Att dö en soldats död och äga en soldats mod i döden — däruti såg han en ära ej endast för mannen i ledet, utan

äfven för konungen. »En soldat måste ha mod att icke blott se döden i ögonen, utan äfven att modigt och lugnt gå den till mötes», yttrade han till den dödsdömde soldaten Göthe. Detta gjorde han också själf. —

Sommaren efter drottning Lovisas död 1871 tillbragte kung Carl någon tid på Särö, hvarest visserligen hans krafter tycktes tilltaga, men där han dock icke trifdes.

Själf yttrade han på sjukbädden senare härom till professor Boklund vid en af dennes sista besök hos honom:

— — — »Att trifvas är en hufvudsak, för att man skall hafva gagn och nytta af vistelsen — på Särö trifdes jag icke i fjor; jag längtade otroligt till Stockholm, till Ulriksdal, till g.... T...s[1]; han kom, och jag grät af glädje!»

»Dessa ord», tillägger professor Boklund, »sades med djup rörelse i sängen, där han låg.»

Oaktadt sin svaghet deltog han dock i den stora fältmanövern, hvilken på hösten ägde rum i Skåne, och vid hvilken han för sista gången ledde befälet öfver sina kära soldater.

Kort därefter gjorde han äfven sin sista resa till Christiania.

Efter denna försämrades hans tillstånd hastigt och plågorna blefvo nästan outhärdliga; men han bar dem modigt, och när de hotade öfverväldiga honom, bortvände han tyst sitt ansikte; de närvarande kunde dock från sidan tydligt skönja, huru hans drag förvredos af smärta.

Under försommaren 1872 vistades han ett par månader på Ulriksdal.

Ännu under denna sista tid följde han med intresse de ändringar, som pågingo för att göra drottning Lovisas forna våning lämplig för emottagande af konstföremål.

Han var dock allt för svag att kunna följa detta arbete på annat sätt än, så godt sig göra lät, med blicken, sit-

[1] »G...T...s» kan endast vara förkortning af det förtroliga namn, »gamle Tass» (jämför sid. 37), han till hälften på skämt gifvit en af sina käraste vänner, hvilken under hela hans sista sjukdom var hans nästan ständiga sällskap, och hvilken han ej gärna saknade vid sin sida. Denne hade dock från början ej varit med i Särö, men anlände dit under konungens vistande därstädes

tande i sin hvilstol mellan de båda gamla lindarna utanför slottet.

Själf var han ej särdeles hågad att följa sina läkares ordination att resa till Aachen; han hade aldrig tyckt om att vistas vid bad- eller brunnsorter; han greps då alltid af längtan till Ulriksdal, och detta äfven då han vistades inom Sverge, såsom förhållandet var på Särö; det var sålunda att förutse, att han, som ej ens i sin bästa krafts dagar funnit sig riktigt väl utomlands, skulle så mycket starkare gripas af hemlängtan, då han nu var skild ej blott från sitt hem, utan från sitt land och sitt folk.

Onsdagen den 24 juli på morgonen lämnade Carl XV för sista gången och för alltid sitt sommarhem.

I små dagsresor tillryggalade han vägen till Aachen, dit han såsom »grefve af Bäckaskog» anlände den 28 juli.

I hotell Kaiserbad, det bästa på platsen, var en våning på femton rum upplåten åt honom och hans svenska uppvaktning, hvilken utgjordes af kabinettskammarherrn Fritz v. Dardel, hofstallmästaren G. Bråkenhjelm, lifmedikus Edholm och löjtnant Malmborg[1]; dessutom medföljde på konungens uttryckliga begäran löjtnant Henric Gyllenram, denne senare dock icke såsom tjänstgörande, utan på grund af konungens önskan att hafva honom i sin närhet.

Konungens våning vette ut åt en liten öppen plats, prydd med en springbrunn. Denna plats var ständigt fylld af folk under de tider, kungen brukade sitta på sin balkong. Han tillbragte där dagligen en liten stund efter frukosten, rökande sin cigarr, läsande eller språkande med sin omgifning; största delen af tiden mellan frukosten och middagen vistades han i en trädgård, hvilken af den frånvarande Oberlandspresidenten var ställd till hans förfogande.

I en i hans förmak utlagd bok tecknade en mängd besökande sina namn; han fick dock sällan emottaga enskilda besök, emedan det tröttade honom för mycket.

Bland en af de få, som här togo afsked af honom, var

[1] Löjtnant Malmborg tillhörde dock endast en helt kort tid kung Carls uppvaktning i Aachen; redan i midten af Augusti återvände han till Sverge.

också den gamle älskvärde 75 årige prins Fredrik af Nederländerna; denne hade alltid hållit varmt af sin svärson; han kvarstannade nu hos honom i två dagar; afskedet dem emellan var smärtsamt; båda voro lika gripna däraf.

Kung Carl hade dock flera smärre fästliga tillställningar i Aachen för personer, hvilka han på detta sätt ansåg sig böra hedra; så t. ex. den på annat ställe[1] omtalade middagen den 17 augusti för tyska officerare.

De underrättelser, som i början af hans vistande i Aachen talade om förbättring, voro grundade på den genom baden ökade hudvärksamheten, som nästan hotat upphöra.

Ännu den 20 augusti skrefs officiellt, att »läkarne konstaterade en pågående förbättring och hade godt hopp att kurera sin höge patient.»

Själf hyste då kung Carl ej längre något sådant hopp.

Ehuru de obeskrifliga plågorna understundom afprässade honom rop af smärta, åsåg han dock lugn och undergifven tecknen till dödens annalkande.

Det förslag, som gjorts honom att tillbringa vintern i Algiers välgörande klimat och hvilket biträddes af läkarne, afböjde han bestämdt, väl inseende, att han i så fall aldrig skulle få sin sista brinnande önskan uppfylld — att återse sitt land.

Med löjtnant Gyllenram talade han ofta om sin förestående död och yttrade därvid mer än en gång ödmjukt och undergifvet, att han såg en straffande tuktan uti det lidande, han nu genomgick, men att han tackade Gud därför.

Och då han förordnade, att inga ståtliga personalier skulle hållas öfver honom, tillade han: »ty jag har ingenting gjort».

Då någon i Aachen vid ett tillfälle hälsade honom från Sverge och sade, att det väl märktes, huru mycket han var afhållen af nationen, anmärkte han vemodigt:

»Hålla de värkligen af mig? Det har jag icke förtjänat — jo — endast därmed, att jag hållit af dem — jag har älskat Sverge och Norge». — — —

Resande, som sett honom i Aachen, hafva omtalat, huru,

[1] Se sid. 330.

då man såg hans omgifning söka muntra honom med skämt, han tyst vände bort sitt ansikte, medan tårar sakta runno nedför hans kinder.

Slutligen blef hans längtan att få komma hem till Sverge, att komma till Ulriksdal och dö där — »dö i hemmet och bland vänner» — så stark hos honom, att hemresan fastställdes till den 12 september.

Den 6 september tillkännagafs detta officiellt i tidningarna, och man tillade:

»H. M. lärer ännu någon tid vistas på Ulriksdal.»

En samtida Aachentidning berättar om kung Carls afresa från kurorten följande:

»Efter sju veckors vistande härstädes lämnade konung Carl XV af Sverge och Norge den 12 sept. på morgonen vår stad. En ansenlig folkmassa hade redan klockan 6 samlat sig utanför den höge gästens bostad och vid Marschirthorbangården, hvarifrån afresan ägde rum.

Synbarligen rörd och vänligt stämd, besvarade H. M. de afskedshälsningar, med hvilka mängden vid afresan från Kaiserbad och vid instigandet i vagnen på bangården ledsagade honom.

Konungen har genom sitt vänliga och nedlåtande sätt i högsta mått förvärfvat sig tillgifvenhet och kärlek af alla, som kommit i närmare beröring med honom — — —. Måtte värkan af våra källor åstadkomma den höge sjuklingens fullständiga tillfrisknande! Med denna önskan beledsagar en hvar af våra medborgare den folkkäre monarken på hans resa till sitt residens i Stockholm.»

Den hjärtliga ton, som nu efterträdt den i början reserverade hållningen i den tyska prässen, visar, huru kung Carl ännu in i det sista osökt vann allas tillgifvenhet; det, som dock mest tilltalade och gladde honom vid hans afresa från Aachen, var den uppmärksamhet, de tyske officerarne därstädes visade honom; dessa hade nämligen samtligen och i full parad uppställt sig på det lilla torget utanför hans bostad för att sålunda hedra honom vid affärden och ådagalägga sina sympatier.

Efter samtida tidningars och minnestecknares uppgif-

ter[1] — något beriktigade — meddela vi följande om Carl XV:s sista stunder.

Efter att den 14 september hafva anländt till Kiel ville konungen ej begagna de rum, som för hans räkning blifvit tagna i hotellet, utan lät genast föra sig ombord å fregatten Vanadis.

Det var, då han af stolthet nekade att begagna den ombord å denna fregatt anordnade hissapparat[2], som han ut-

Fregatten Vanadis.

tömde sina krafter med att uppför fallrepstrappan stiga ombord.

Uppkommen på däcket, utropade han, fullt medveten om sitt nära slut:

»Se så, Gud ske lof, nu har jag då ändtligen svensk botten om också icke svensk mark under fötterna!»

[1] Sydsvenska Dagbladet 1872, Posttidningen 1872, »Minnen» af landshöfding Troil m. fl.

[2] Se sid. 32.

På grund af den starka blåsten ansågs emellertid ej rådligt att fartyget samma dag lyfte ankar. Vanadis blef därför liggande i hamnen i Kiel.

Ehuru konungen var mycket svag, var hans glädje öfver att vara bland landsmän och sitt eget folk så stor, att han om aftonen lät till sig inbjuda fregattens officerare t. o. m. kaptens grad, eller så långt det inskränkta utrymmet medgaf. Han låg under natten ombord och sof godt.

Följande morgon afgick fregatten från Kiel till Malmö.

Vädret var betydligt lugnare, ehuru sjön ännu gick hög; men då vinden var förlig och fregatten hade alla segel uppe, gick det undan med sådan fart, att man en stund funderade på att fortsätta direkt till Stockholm; någon svårare sjögång märktes ej.

På e. m. tilltog emellertid åter blåsten, och på aftonen var det så stark storm, att fregatten lade sig för ankare i Kjögebugt; där kvarlåg den hela natten för tvänne ankaren med 80 famnar ketting och stängerna strukna.

Kung Carl sof denna natt mycket obetydligt och var fortfarande ytterst svag.

Redan kl. 5 på morgonen säges han dock hafva varit fullt klädd; emellertid låg han i sin säng ännu kl. 8, då han sände bud efter löjtnant Gyllenram för att rådgöra om sättet att komma i land utan för stora svårigheter, och det beslöts då, att detta skulle ske med tillhjälp af fregattens ångbarkass, som uppeldad följde i släp, och i hvilken konungen skulle föras eller bäras ned.

Tidigt på måndags f. m. den 16 september observerades i Malmö det stora ångfartyget; men som detta ej kunde inlöpa i därvarande hamn, afgick ångbåten »Malmö» med landshöfding Troil, generalbefälhafvaren af Klint och generalmajor baron Cederström ombord att möta Vanadis.

Sedan fregatten kastat ankar och »Malmö» lagt till vid dess sida, bars konungen af fyra flottans officerare i sin hvilstol ombord å den senare ångaren och nedsattes på akterdäcket.

Det intryck, han gjorde på de mötande och uppvaktande svenske herrarne, var förkrossande.

Det ytterst aftärda utseendet, den askgrå ansiktsfärgen, de matta ögonen, det mot bröstet nedhängande hufvudet, den flämtande andedräkten — allt antydde, att man hade en döende framför sig.

Vänligt räckte han dock fram sin afmagrade hand, då han bars förbi det ställe, där dessa herrar stodo. Länge satt han sedan försänkt i mattighet.

Slutligen slog han upp ögonen, räckte handen till Troil och sade: »Jag tyckte, att jag såg Klint», hvarefter han vänligt hälsade på denne och baron Cederström.

Efter att hafva talat några få ord med den senare, yttrade han: »Det var en obehaglig resa och ett... hål, detta Aachen.»

Mera orkade han nästan icke säga.

Det hade varit meningen, att man skulle bära konungen i land, då ångbåten lade till vid Malmö kaj.

Men samma stolthetskänsla, som, då han skulle gå ombord å Vanadis, förmådde honom att göra detta utan hjälp för att ej synas allt för svag, uppreste sig åter mot detta förslag; han ville i bokstaflig mening sätta foten på Sverges jord och gick också i land, stödd af hofstallmästare Bråkenhjelm och löjtnant Gyllenram, hvilka äfven följde honom i vagnen till residenset.

När ångbåten inlopp i hamnen, hade den vid yttersta brohufvudet hälsats med hurrarop från de tusentals människor, som från hela Sydskåne samlats i förhoppning att ännu en gång få se kung Carl någorlunda kraftig återvända till sitt Sverge. Men då konungen gick i land och folkmassan varseblef monarkens tärda drag och lidande utseende, förbyttes med ens stämningen; allvar och sorg lägrade sig öfver alla ansikten, alla hufvuden blottades, ögon tårades under en tystnad så djup, att ej ett ljud förnams utom konungens egna steg.

Denna befolkningens hållning, så olik den lifliga, oförbehållsamma entusiasm, hvarmed kung Carl från sin ungdom alltid hyllats af sitt folk, men icke desto mindre eller rättare just därför bärande vittnesbörd om djupet af den tillgifvenhet, som ägnats honom, gjorde på honom mäktigt intryck.

Uppkommen i sina rum, utbrast han också lifligt till en af sin omgifning:

»Vet du, i dag har jag sett, att jag är afhållen — jag tror, att de skola komma att sakna mig, då jag gått bort!»

Från vagnen in i residensets förstuga gick konungen till fots; därifrån bars han i sin stol uppför stora trappan af Dardel, Bråkenhjelm och Gyllenram, desse hans trogne vänner, som följt honom under hela den sista tiden af hans lif.

Han begaf sig därpå genast in i sängkammaren, ett stort luftigt rum, beläget åt gårdsidan och därigenom alldeles tyst.

Knappast trodde han väl, att han inträdde i det rum, där hans dödsläger var bäddadt.

Han hade nämligen utsatt sin afresa med extratåg till kl. nio följande morgon, och han vidblef ståndaktigt detta beslut, oaktadt han icke gjorde sig några illusioner om sitt hälsotillstånd. Men hans längtan drog honom oemotståndligt mot hemmet.

»Ack, om jag hade vingar att flyga med till mitt kära Ulriksdal och dö där!» utbrast han en gång plötsligt, då han länge suttit i sin hvilstol, stilla och tyst, försänkt i tankar och med den vemodiga, trånande blick, som utmärkte hans sista dagar.

På e. m. anlände kronprinsen och kronprinsessan af Danmark.

Med sin dotter — den enda af hans anhöriga, som stod vid hans dödsbädd — hade han ett långt enskildt samtal. — Af yttranden, han sedan fällde till en af sina vänner, framgick det, huru hans tankar dröjde vid henne och hennes framtid.

Innan hon lämnade sin fader, lyckades det henne att öfvertala honom att dricka en kopp buljong; denna var, jämte en liten bit finhackad skinka med ägg, som han följande dag förtärde, den enda näring, han intog under de sista trenne dagarne, med undantag af mjölk, hvaraf han drack några glas.

Ännu en natt åtnjöt kung Carl en sund och stärkande sömn, så att han följande morgon kunde stiga upp, låta kläda sig och sitta i sin stol hela förmiddagen.

Utåt eftermiddagen hemsöktes han åter af ett våldsamt anfall af samma art, hvaraf han förut haft åtskilliga, men

denna gång häftigare än vanligt: förfärliga magplågor samt kyla om händer och fötter.

Tisdags eftermiddag blef kungen med löjtnant Gyllenrams tillhjälp lagd till sängs; han var då så svag, att denne till Bråkenhjelm yttrade: »Nu har jag lagt kungen för sista gången.»

Då Bråkenhjelm senare nalkades konungens säng, slog denne upp ögonen och kallade honom vid ett af de förtroliga namn, med hvilka han så ofta tilltalade sina närmaste och käraste vänner.

Hela natten vakade sedan Gyllenram vid hans bädd: emot morgonen föll han i en lugn sömn; det enda ängslande symptomet var den svaga maktlösa pulsen.

Klockan sex på morgonen aflöstes Gyllenram af Bråkenhjelm; kungen sade då vänligt godmorgon och bad om litet mjölk.

Ända hittills hade tillståndet ej ingifvit några bestämda farhågor om ett omedelbart förestående slut. Men onsdags eftermiddag kom en ny kris till föregående dagens, och efter den blef det fullkomligt klart, att döden nalkades.

Krafterna sjönko med förfärande hastighet. Omkring kl. tre lät kungen åter kalla till sig löjtnant Gyllenram, och sträckande ut handen emot denne, sade han:

»Nu, Henric, skall jag dö.»

På Gyllenrams fråga, om han kände sig nöjd därmed, svarade han:

»Ja, jag är mycket nöjd; sätt dig här på sängkanten, så får jag tala med dig om, hvad du skall göra efter min död.»

Han yttrade då sin önskan, att denne genast efter hans död skulle resa upp till Stockholm och därstädes enligt hans föreskrift förfara med hans efterlämnade mera enskilda papper[1].

Gyllenram kvarstannade sedan hos kungen och läste en sista bön högt för honom.

Kungen undrade efter en stund, om ej hans händer voro kalla, om ej dödssvettning hade inträdt, samt tillsade vännen

[1] Emil Jonas: »Der Thronwechsel in Schweden-Norwegen», »Fædrelandet» af den 27 sept. 1872, m. fl.

ett par gånger att sticka händerna under sängtäcket för att känna efter, om ej dödskylan inträdt i fötterna.

Senare på eftermiddagen frågade han sin förste lifmedicus:

»Tror du, att jag har natten för mig?»

Då läkaren dröjde med svaret, upprepade konungen frågan med fordran på öppet svar.

»Då Ers Majestät fordrar uppriktighet», svarade denne, »måste jag svara nej; jag tror ej, att Ers Majestät kan räkna på morgonen. Krafterna aftaga för hastigt, och inträffar en ny attack, följer döden genast.»

»Tror du, smärtorna bli svåra?» frågade konungen.

»Äfven därpå måste Ers Majestät bereda sig; dock går det möjligen lätt nog, ty dödsarbetet är väl till största delen undangjordt.»

Konungen emottog underrättelsen med lugn.

Sedan löjtnant Gyllenram frågat honom, om han ej önskade taga afsked af sin omgifning, skedde detta.

Han räckte hvar och en handen, uttalade ett tydligt »farväl» samt sände hälsningar till sina frånvarande anförvanter och vänner.

Det var ett ögonblick så gripande, att det säkert aldrig af deltagarne glömmes; en och annan af desse blef så öfverväldigad af sorg, att han på knä med strömmande tårar fuktade den kunglige vännens matta hand.

Då lifmedicus V. Lundberg omkring kl. 7 anmälde, att prosten i St. Petri, J. A. Olin, befann sig i yttre rummet och önskade göra en bön med den döende konungen, svarade denne: »Jag orkar ej mera».

Men då löjtnant Gyllenram framställde, att det skulle vara de efterlefvande ett dyrbart minne att i ännu en sista bön få förena sig med sin konung, sade han:

»Låt honom komma, men säg honom att vara kort.»

Under den bön, som då förrättades, fick konungen häftiga smärtor och jämrade sig flera gånger högt.

»Ser du, mina fingrar hvitna redan», yttrade han efter en stund till sin läkare.

»Ers Majestät får ej antecipera; ännu torde smärtor återstå», svarade denne.

Konungen låg därefter stilla, med blicken hvilande på handen, liksom följde han själf med ögat dödens framskridande gång.

Efter en stund sträckte han ut handen och frågade:

»Hur många pulsslag, Lundberg?»

»Fyrtio, Ers Majestät.»

»Ändå så många», yttrade konungen.

Rösten var nu så matt, att orden ljödo som en svag, framstött hviskning.

Lifmedicus Edholm, som stod vid hufvudgärden, tog en silkesnäsduk, fuktad i eau de cologne, och badade därmed konungens hufvud.

En gång förde konungen handen mot nacken:

»Jag känner ingen kyla ännu här uppe», yttrade han.

Något senare lyfte han upp handen och sköt näsduken bakåt, liksom han känt hetta i bakre delen af hufvudet; hans ögon voro ännu i sista ögonblicket så uttrycksfulla, att man af dem kunde se, hvart näsduken skulle flyttas.

Detta var de sista lifsyttringarna. Han låg alldeles lugn, andedragen hördes jämna och tydliga, endast allt svagare.

De närvarande hade tagit plats omkring sängen; löjtnant Gyllenram satt på sängkanten och höll konungen i handen; hofstallmästare Bråkenhjelm satt vid sidan af sängen, doktor Lundberg stod nära hufvudgärden, medan doktor Edholm alltjämt behöll sin plats bakom densamma och landshöfding Troil stod något längre inne i rummet.

Allt var tyst omkring den döende konungen.

Snart reste sig doktor Lundberg med tillkännagifvandet: »Nu har vår konung slutat.»

Klockan var då 9,5 eftermiddagen.

De närvarande hade ej af något tecken kunnat varseblifva slutet; så stilla och fridfullt var inslumrandet.

Men ännu i döden bibehöllo kung Carls ögon sitt vackra, lugna uttryck i så hög grad, att fråga uppstod, att de ej skulle tillslutas.

De tillslötos dock senare på aftonen af den vän, kungen hållit mest kär, och hvilken äfven hela natten ensam vakade vid hans lik.

Kung Carls död.

Förste Lifmedikus V. Lundberg. Generalmajoren Frih. B. Cederström.
Löjtnant Gyllenram. Lifmedikus Edholm. Landsh. v. Troll. Generalmajor af Klint. Fru v. Troll, f. v. Hermansson.
Kab.-Kammarh. v. Dardel. *Kung Carl.* Hofstallmästaren Bråkenhielm.
Fru Bråkenhielm, f. Lewenhaupt.

Vänskapen, som kung Carl i lifvet satt så högt, som han rosat i månget eldigt tal, ägnat mången sång och framför allt städse själf i handling visat, förljufvade äfven hans dödsbädd, ty det var endast goda, trofasta vänner, som där omgåfvo honom.

Att Carl XV, så älskad af sitt folk, skulle draga sin sista suck dock på visst sätt ensam, skild som han var från alla de sina, utan att hafva fått trycka en moders, broders eller systers hand till afsked, har i allmänna medvetandet lagt öfver hans dödsläger en prägel af djupt vemod; men detta vemod blir dock mycket mildradt just af den omständighet, att hans önskan att »dö bland vänner och på svensk mark» bokstafligen blef uppfylld. Konung Carl XV dog, rätt sedt, ej i ensamhet, ty utanför den boning, där hans sista kamp försiggick, stodo dessutom tusenden af hans svenska folk under hela den kalla septembernatten tysta och gripna af sorgset allvar, en vakthållning, som den djupaste hängifvenhet ålagt dem.

En kung Carl tillgifven person, som väl kände hans lynne och innersta tankar, har på grund häraf yttrat, att man med säkerhet kunde förmoda, det konungen kände sig lycklig att få dö i det stilla lugn, som rådde omkring honom, endast omgifven af dessa sina käraste vänner, och utan allt det officiella, som äljes åtföljer en regerande furstes bortgång.

Sig själf trogen in i det sista, hade kung Carl kort före sin död uttalat den uttryckliga önskan, att ej landssorg skulle påbjudas efter honom samt att hvarken sorgkantat eller personalier skulle förekomma vid hans jordande.

Han hade äfven till sin förtrognaste vän yttrat sin lifliga önskan att efter döden och tillsammans med sin gemål »hvila i svensk jord» vid sitt kära Ulriksdal samt »under en enkel sten», en önskan, som vackert betecknade halten af hans trofasta, flärdfria sinne.

Denna önskan blef visserligen efter hans död framförd till höga vederbörande, men den var dock hvarken skriftligen eller så bestämdt formulerad, att den föranledde ett afvikande från det häfdvunna bruket att låta Riddarholmskyrkan förvara de jordiska kvarlefvorna af Sverges hänsofne konungar.

Men var ej »kungasorg» officiellt påbjuden, så klädde sig dock hela landet — hans båda länder — frivilligt i sorg: en sista hyllning till kung Carl af den art, han älskat erhålla, hjärtats fria, osökta hyllning, och till och med i de enskilda hemmen uppstod en förnimmelse af tomhet, liksom af en personlig förlust.

* * *

Carl XV älskade diktkonsten. Hans död och sista resa — likfärden till Stockholm — bära prägeln af en gripande skön dikt. Samtidens skildring af denna den döde konungens färd genom det land, han hållit så innerligt kärt och där han blifvit så uppriktigt älskad, bär inom sig en karaktär af ballad.

Den dag, då »*förste* härtigen af Skåne för sista gången lämnade sitt härtigdöme», var en sorgedag för dettas invånare, som i många tusental samlats vid de stationer, liktåget passerade för att med tårar, blommor och kransar få gifva den döde kungen en sista hälsning, en sista sång:

Denna bygd, som först dig hyllat, som dig första kronan gaf,
Nu också går främst i sorgen, när du vandrar till din graf.
God dig blifve hvilan, konung, som mot oss ditt hjärtelag!
På din sista eriksgata nu vår sista hälsning tag[1].

Dag och natt gick tåget genom Skånes boklundar, mellan Smålands karga backar, framåt mot målet. — —

Midt i den öppna järnvägsvagnen stod kistan, öfvertäckt af den purpurröda guldstickade sammetsmanteln, på hvilken hvilade Sverges och Norges krona.

Dagen hade varit regnig med enstaka solglimtar; natten blef molnhöljd; men stundom refvos skyarna i sär, och månen blänkte glimmande på den gyllne kronan.

På båda sidor om kistan stodo vakt och stab — alla sörjande och tysta.

Från hvarje plats, där det kungliga liktåget stannade, ströddes öfver vagn och kungens hviloläger massor af blommor, som fyllde luften med vällukt.

[1] Sång, sjungen af Lunds studenter vid Carl XV:s kista.

1. 2. 3. 4. 5.

Från kung Carls Eriksgata.

Efter fotografi.

1. Ordonnansoff. Prins Louis Napoleon Murat. 2. Ordonnansoff. Löjtn. H. Gyllenram. 3. Adj. Baron J. Beckfriis. 4. Adj. Grefve A. Th. Cronhielm. 5. Kabinettskammarh. Pallen.

Ordonnanser { Husarregementet kon. Carl XV. / Skånska husarregementet.

Ordonnanser { Husarregementet kon. Carl XV. / Skånska dragonregementet.

I alla hus och kojor lyste ljus — menige mans vaka för kungen; mångenstädes utmed järnvägen stodo människor med blottade hufvuden och gräto, medan fattiga kvinnor kastade löfkvistar och skogsblommor på kung Carls kista.

Tåget skred långsamt framåt och nalkades Jönköping; det möttes af dofva klocktoner, som förnummos öfver skogarne, öfver de stilla slokande björkarna i Huskvarnadalen; klangen blef allt starkare, och då tåget rullade ut ur skogsskymningen, ut vid Vätterns strand, där staden lyste fram med bländande ljus, dånade klockorna med fulltonig klang öfver kung Carls likfärd.

En af de vid kistan stående stabsofficerarne har berättat, hvilket egendomligt intryck det gjorde, då under en inträdande stillhet en ensam röst ur den ljudlösa folkmängden längs strandlinjen plötsligt skar igenom tystnaden:

»*Kungen — vår kung!*»

Dock, såsom det heter i Talis Qvalis kända dikt »Kung Carls Eriksgata»: —

Framåt det går och utan rast,
Ej kungen bakom sig ser;
Men hade han än ej sådan hast,
Det vore ett töcken vi hölle fast,
En skugga, och intet mer.
— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

Snart lyser solen på kungens stråt,
Snart dåna kanonerna käckt,
Och tusende ögon blicka däråt,
Och åter tusende fyllas med gråt —
Ty kungens öga är släckt. — — —

Och tåget glider vidare framåt, öfver Västergötlands slätter, mellan Sörmlands vänliga björkdungar — framåt mot det sista målet. — — — —

Från och med den 9 oktober 1872 hvilar Carl XV:s stoft i Riddarholmskyrkans bernadotteska grafhvalf.

* * *

Det har säkert gifvits helt få människor, om hvilka kunnat sägas, att lika stor som glädjen var vid deras födelse, lika djup, lika allmän var sorgen vid deras död.

Med jubel hälsad vid sitt inträde i lifvet, blef Carl XV en af sitt lands mest älskade, mest innerligt saknade konungar.

Och allmänt sades vid hans död, att de tårar, som voro tvänne folks gärd vid hans graf, äfven voro de *första*, som de för hans skull utgjutit.

Vi sluta vår skildring af kung Carl med dessa Gunnar Wennerbergs ord vid Upsala universitets sorgefäst:

Kall på båren i kungaborgen
Carl XV hvilar.
Dom öfver döde Nordmannadrotten
Framtid fälle med oväld.
Man var han, kung var han:
Nu vår sorg faller vida.

INNEHÅLL.

I.

Carl XV såsom personlighet.

II.

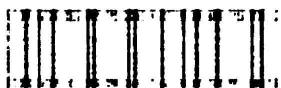
Carl XV:s förhållande till sin tids politiska rörelser.

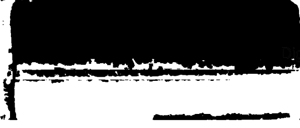
III.

Carl XV såsom konstnär och i familjekretsen.

Anmärkta tryckfel.

Sid. 242 rad 16 uppifrån står: »haf och blod» — skall vara: »haf af blod».
» 247 å rubriken står: »uppfettning» — skall vara: »uppfattning».
» 249 » » » »skolungdomenb» — skall vara: »skolungdomens».
» 250 rad 13 nerifrån står: »dessertörens» — » » »desertörens».
» 253 sista raden står: »Må andra, mera kompetenta än vi, härpå svara?» — skall vara: »Må andra, mera kompetenta än vi, härpå svara!».
» 275 rad 18 uppifrån står: »just då e. o. konseljen,» — skall vara: »just då konseljen».
» 277 rad 11 uppifrån står: »ytttat» — skall vara: »yttrat».
» 280 » 4 nerifrån » »riksning» — skall vara: »riktning».
» 409 » 12 uppifrån » »dansk bondepiges» — skall vara: »fynsk bondepiges».
» 423 rad 7 nerifrån står: »17 september» — skall vara: »27 september».
» 434 » 12 uppifrån står: »Halls» — skall vara: »Hans».
» 458 » 7 » » »om det på tjugufemårsdagen» — skall vara: »om på tjugufemårsdagen».
» 532 rad. 13 nerifrån står: »Bretagnes flacka kuster» — skall vara: »den sandiga äbbstranden nedanför Bretagnes klippkust.»

89092581990
B89092581990A